

**YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI**

**AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NDE TÜRKİYE ALEYHİNDE
SONUÇLANAN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ DAVALARININ VE DAVACILARININ
SOSYO-KÜLTÜREL NİTELİKLERİ**

Ferzan DURUL

**Antropoloji Bölümü Doktora Derecesi İçin
Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Sunulmuştur**

İSTANBUL, 2013

**YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI**

**AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NDE TÜRKİYE ALEYHİNDE
SONUÇLANAN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ DAVALARININ VE DAVACILARININ
SOSYO-KÜLTÜREL NİTELİKLERİ**

Ferzan DURUL

**TEZ DANIŞMANI
Yrd.Doç.Dr. Yaprak CİVELEK**

**Antropoloji Bölümü Doktora Derecesi İçin
Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Sunulmuştur**

İSTANBUL, 2013

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NDE TÜRKİYE ALEYHİNDE
SONUÇLANAN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ DAVALARININ VE DAVACILARININ
SOSYO-KÜLTÜREL NİTELİKLERİ

Ferzan DURUL

ONAY:

Yrd.Doç.Dr. H. Yaprak CİVELEK
(Danışman)

Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN
(üye)

Prof.Dr. Akile GÜRSOY
(üye)

Prof.Dr. Asker KARTARI
(üye)

Yrd.Doç.Dr. Arif ACALOĞLU
(üye)

TEZ ONAY TARİHİ

: 18 Temmuz 2013

İÇİNDEKİLER

TABLolar	v
ŞEKİLLER	vi
TEŞEKKÜR	vii
ABSTRACT	9
ÖZET	10
1 GİRİŞ	11
1.1 Bir Denklemin Çözölüşü	11
1.2 Araştırmanın Konusu.....	16
1.3 Araştırmanın Amacı.....	16
1.4 Araştırmanın Önemi.....	18
2 İNSAN HAKLARINA KURAMSAL YAKLAŞIM	23
3 İNSAN HAKLARININ TEMEL KAVRAMLARI	46
3.1 Modernizmden Postmodernizme İnsan Hakları	46
3.1.1 İnsan Haklarının Öznesi “İnsan”	52
3.1.2 İnsan Hakları Kavramı.....	55
3.1.3 İnsan Haklarının Sınıflandırılması	59
3.1.4 İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	65
3.1.5 İnsan Haklarının Uluslararası Alana Geçişİ	70
3.1.6 İnsan Haklarının Bölgesel Düzlemde Kurumsallaştırılması	78
3.2 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	82
3.2.1 Genel Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.....	82
3.2.2 AİHM’ne Başvurma Hakkına Sahip Olanlar	85
3.2.2.1 Devletlerarası Başvuru	85
3.2.2.2 Bireysel Başvuru	85
3.2.3 Başvurunun Kabul Edilebilirlik Koşulları	85
3.2.4 Başvurunun Kayıttan Düşürülmesi.....	87
3.2.5 Mahkeme Önündeki Usul	87
3.2.6 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Çalışma Yüğü	88
3.3 Türkiye’de İnsan Hakları.....	91
3.3.1 Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Karşısındaki Durumu	95
3.3.2 Türkiye’nin Bireysel Başvuru Hakkını Tanıması.....	96
3.4 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde Türkiye	98
3.5 İfade Özgürlüğü.....	103
3.5.1 İfade Özgürlüğü’nün Kavram ve Tanımı	103
3.5.2 İfade Özgürlüğü’nün Sınırlandırılması.....	109

3.5.3	Türkiye’de İfade Özgürlüğü	110
4	BİLİMSEL BİLGİ YOLUNDA.....	116
4.1	Yöntem ve Teknikler	116
4.2	Etik Belirlemeler: Farkındalık ve Duyarlılık.....	120
4.3	Güçlüklerim: Önce İnsan.....	123
5	AİHM’NE BAŞVURULARIN NİCELİKSEL YAPISI	127
5.1	Genel Özellikler	127
5.2	Kişiler.....	128
5.3	Kullanılan İfade Kanalları.....	134
5.4	Dava Süreleri	135
5.5	Tazminatlar	142
6	DÜŞÜNCE VE TECRÜBELERİN ANLAMSAL ÇÖZÜMLEMESİ.....	147
6.1	Genel Özellikler	148
6.2	Kişiler.....	152
6.3	“Önemli Olan AİHM’ne Gitmem Değil, Öncesinde Neler Yaşadığım...”	161
6.4	“Sermayenin İmparatorluğu”	168
6.5	“Yarama Merhem Olan Tazminatlar...”	171
6.6	“Sen, Yoksa Ülkeni mi Şikayet Ediyorsun?”	173
6.7	“AİHM, Çünkü...”	175
6.8	“Mahlas”	179
6.9	“İdeal Devletim...”	184
6.10	“ Bizim Gibilerin Avukat Bulması Çok Zor Değil”	189
6.11	“İnsan Hakları Evrensel de... ??”	192
6.12	“Kırmızı Çizgilerde Düşünmek ve Yazmak...”	197
7	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	202
	KAYNAKÇA.....	209
	EKLER.....	222
EK 1.	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.....	222
EK 2.	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	227
EK 3.	AİHM İç Tüzüğü	243
EK 4.	Derinlemesine Mülakat Soruları	268
EK 5.	Davalarda Adı Geçen Gazeteler	271
EK 6.	Davalarda Adı Geçen Kitaplar.....	273
EK 7.	Davalarda Adı Geçen Dergiler	275
EK 8.	Medya Taraması.....	276

TABLolar

Tablo 3-1. AİHM'deki Türkiye Başvurularının Kabuledilebilirlik Yüzdesi, 2011-2006	86
Tablo 5-1. Davalarda Yer Alan Dosya Sayısı	128
Tablo 5-2. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'ndaki Davacıların Başvuru Sayısı, 1987-2011	130
Tablo 5-3. Siyasetçilerin Bağlı Olduğu Partilerin Dağılımı	131
Tablo 5-4. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'ndaki Davacıların Yaş Gruplarına Dağılımı, 1987-2011	133
Tablo 5-5. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'ndaki Davacıların Cinsiyete Göre Yaş Dağılımı, 1987-2011	133
Tablo 5-6. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararlarında Dava Sürelerinin İllere Göre Dağılımı, 1987-2011	136
Tablo 5-7. Başbakanların Görev Süresi İçinde Gerçekleşen Olayların İfade Kanallarına Göre Dağılımı	140
Tablo 5-8. Başbakanların Görev Süresi İçinde Gerçekleşen Olayların İfade Kanallarına Göre Dağılımı (Hizmet Süresine Göre Standartlaştırılmış).....	141
Tablo 5-9. AİHM'de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatlar, 1987-2011	142
Tablo 5-10. AİHM'de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatların İfade Kanallarına Göre Dağılımı, 1987-2011	143
Tablo 5-11. AİHM'de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatların (\$) Karar Yılları ve İfade Kanallarına Göre Dağılımı, 1987-2011.....	144
Tablo 5-12. AİHM'de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatların Olay Tarihindeki Başbakanlara Göre Dağılımı, 1987-2011.....	145
Tablo 5-13. AİHM'de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatların Olay Tarihindeki Başbakanlara Göre Dağılımı, 1987-2011.....	146
Tablo 6-1. AİHM'de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Kararlardan Olayın Gerçekleştiği İstanbul Davalarının Karar Yıllarına Göre Sayısal Dağılımı, 1987-2011	150

ŞEKİLLER

Şekil 3-1. Karar Bekleyen Başvuruların Ülkeye Göre Dağılımı, 1959-2011	90
Şekil 3-2. AİHM Karar Sayısı, 1959-2011	90
Şekil 3-3. Türkiye Aleyhine Başvuranların Yıllara Göre Sayısal Dağılımı.....	100
Şekil 3-4. Türkiye Hakkında Çıkan 2747 Kararın Sayısal Dağılımı, 1959-2011.....	101
Şekil 3-5. Türkiye'nin Aihş İhlallerinin Sayısal Dağılımı, 1959-2011	102
Şekil 3-6. AİHM'nin İfade Özgürlüğü Kararlarının Ülkelere Göre Sayısal Dağılımı (1959-2011)	115
Şekil 5-1. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'ndaki Davacıların Sayısal Cinsiyet Dağılımı, 1987-2011.....	129
Şekil 5-2. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'ndaki Davacıların Sayısal ve Mesleki Dağılımı 1987-2011	131
Şekil 5-3. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'nda Kullanılan İfade Kanalları, 1987-2011	134
Şekil 5-4. AİHM'de Yılları Arasında Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'nda Kullanılan İfade Kanallarından Gazetelerin Gruplara Göre Sayısal Dağılımı, 1987-2011	135
Şekil 5-5. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'nda Dava Sürelerinin Dağılımı, 1987-2011	136
Şekil 5-6. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararlarında Davaya Konu Olan Olayların Yıllara Göre Dağılımı, 1987-2011 (Dosya Ölçekli)	137
Şekil 5-7. Başbakanlar'ın Görev Süresi İçinde Gerçekleşen Olay Sayıları (Hizmet Süresine Göre Standartlaştırılmıştır)	138
Şekil 6-1. AİHM'de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Kararlardan Olayın Gerçekleştiği İstanbul Davalarının Süre-Yıl Dağılımları, 1987-2011.....	151
Şekil 6-2. AİHM'de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Kararlardan Olayın Gerçekleştiği İstanbul Davalarının İfade Kanallarına Göre Sayısal Dağılımı, 1987-2011	152

TEŞEKKÜR

Bu güzel ancak zorlu yaşam yolculuğunda farkettim ki, her saptığım yol sizin öğrettiklerinizle aydınlatılmış, kalbime bıraktığınız sevgiyle tuttuğum her el, bugün teşekkür edeceğim arkadaşlarım, dostlarım, üstadlarım olmuş. Hepsinin eseri sizsiniz. “İnsan olmak zor zanaat, ruhunu her gün nakış gibi işlemelisin” derdin anne, işte ben de şimdi binbir emekle işlediğin, gözünün nurunu verdiği, nakışların rengini kaybetmemek için, sevgiyi yarınlara bırakmadan; pek çok dost biriktirdim hayatımda. Benim için herbiri hayatımın anlamı, değeri ve bilgisi oldu. Ancak hepsinden önce teşekkür etmem gereken iki değerli insan var.

Hayatımın her döneminde önemli kararları verirken; savrulmamam için her şeye rağmen elimi sımsıkı tuttuğunuz ve bana “önce insan” olmayı öğrettiğiniz için, çok erken kaybettiğim siz değerli varlıklarına ve “benim” annem ve babam olduğunuz için, bu hakikat yolunda beni ben yaptığınız için,

Bu çalışmanın ilk gününden itibaren, bana herşeyiyle destek olan, hoşgörüsünü hiç eksik etmeyen, pozitif enerjisi, gülyüzüyle yaşanılır bir dünya yaratıp, bana şeker tadında bir hayat hediye eden canıma, kıymetlime, eşime, yanımda olup; elimi hiç bırakmadığı için,

Ona baktığımda kendimi gördüğüm, Yaradan’ın armağanı olarak düşündüğüm canım Asyama, çocukluğumdan itibaren nazımı çeken, en zor günümde başımı çevirdiğimde hep yanımda bulduğum, yeryüzünün nadir güzelliklerinden, özenle kirletilen dünyada herşeye rağmen temiz ve pür kalan, kardeşliği bana nasip olan ablama, yanımda olduğu için,

Çocukluk ve gençliğimde beraber olduğum, aynı havayı soluduğum, yüzlerine her baktığımda bana özümü hatırlatan, herşeyi sınayan zamana karşı; meydan okuyan dostlukları yaşamamı sağlayan, Okşan, Rezzan, Didem, Müge, Funda ve Neyir’e karanlık evrenin aydınlığında kalmamızı sağlayan sevgi ve dostluğu esirgemedikleri için,

Yolumun şevkle istekle çalıştığım İnsan Hakları ile kesişmesinde vesile olan, önceleri bilim dünyasına kattıkları ile beni aydınlatan, sonrasında öğrencisi olmamı kabul eden, yapıcı eleştirileri ile yüksek lisanstan itibaren bilimsel gelişmemde önemli katkılar sağlayan, akademisyen olmama vesile olan beni yüreklendiren, bu çalışmanın da tez izleme komitelerinde bana desteklerini esirgemeyen hocam demekten onur duyduğum Prof. Dr. Betül Çotuksöken'e hayatımın rol modeli olduğu için,

Doktora süresince derslerinden ve tecrübelerinden öğrendiklerimle, zihnimi aydınlatan, sahip oldukları bilimsel birikimlerinin koşulsuz aktarımıyla, Antropoloji ilmini billurlaştırmamı sağlayan, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'e, Prof. Dr. Akile Gürsoy'a, Prof. Dr. Aykut Toros'a, Yrd. Doç. Dr. Aybil Göker'e, eylem ve söylemleriyle insanın değer bilgisini üretmemde bana ışık oldukları için,

Bu çalışmanın başından itibaren Tez Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yaprak Civelek'e bu uzun süreçte, çok büyük bir özveriyle, çalışmanın her bölümünü, her satırını büyük bir titizlikle inceleyip, konuyu çok farklı boyutları ile görmemi sağlayan yapıcı eleştirileri ve düzeltmeleri için, bana keyifli, zevkli ve yaratıcı çalışma ortamları sağlayarak çalışmanın ilk günkü heyecanını canlı tuttuğu için,

Özellikle araştırmanın istatistiki bölümünde, hiç sıkılmadan, gece-gündüz teknik destek sağlayan, aslında varlıkları benim için en büyük nimet olan kıymetli kuzenim, oğlum Mithat'a ve Orhan Aktaş'a güler yüzlerini benden esirgemedikleri için,

Birlikte çalışmaktan hatta zaman zaman aynı odayı paylaşmaktan büyük keyif aldığım Yrd. Doç. Banu Koçer ve Hilal İlik'e bu çalışmanın tamamlanması sürecinde verdikleri her türlü destek ve dostluklarıyla yanımda oldukları için,

SONSUZ TEŞEKKÜRLER.....

ABSTRACT

In the first part of this thesis study, which covers Turkey's situation against ECHR, statistical analysis have been carried out regarding the decisions have been made against Turkey by ECHR between 1987 and 2011 for 207 cases related with freedom of speech. In this analysis, the cases in question has been examined particularly in terms of factors like the causes, the channels of communications, the year of application and decision, case durations, total indemnifications incurred, prosecutors' features (age, sex, profession, etc.) and many other variables, and a general understanding regarding whole cases have been exposed.

In the second part of the study, interviews have been made with those prosecutors of the abovementioned 207 cases, whose cases have occurred in İstanbul, and a acquiring a general understanding about the subjects and their perception of world have been intended by redirecting questions of whose subjects are their understanding of human rights and ECHR, the reasons behind their application to ECHR, indemnifications they have received, their understanding for limitations of freedom of speech. The information derived from this study have been discussed in a post-modern level in the sense of the universality of the human rights concept, and that it's being rendered as a "purpose" and "means."

ÖZET

Bu tez çalışması Türkiye'nin AIHM karşısındaki durumunu ele alırken; ilk bölümde AIHM'de 1987-2011 yılları arasında Türkiye aleyhine sonuçlanan ifade özgürlüğü alanında elde edilen 207 kararın istatistiksel çözümlemesi yapılmıştır. Bu çözümlemede söz konusu davalar öncelikle: davaya neden olan olay, kullanılan ifade kanalları, başvuru ve karar yılları, dava süreleri, toplam tazminatlar, davacıların (yaş, cinsiyet, meslek vs) özellikleri ve pek çok farklı değişkenle tek tek inceleyerek, tam sayım üzerinden, davaların genel bir dökümü çıkarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, ifade özgürlüğü ile ilgili söz konusu 207 davaya konu olan olayların gerçekleştiği İstanbul davalarının, davacıları ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş, bu kişilere; insan hakları ve AIHM'ne ilişkin kavrayışları, Mahkemeye başvuru nedenleri, elde ettikleri tazminatlar, ifade özgürlüğüne ilişkin sınırları sorularak, bu davalardaki kişiler ve sahip oldukları dünya kavrayışları anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen bilgiler, postmodern düzlemde, insan haklarının evrenselliği ve kavramın “amaç” ve “araç” kılınması bağlamında tartışılmıştır.

1 GİRİŞ

1.1 Bir Denklemin Çözülüşü

İnsan hakları tüm dünyada ırk, dil, din, cinsiyet farkı gözetilmeden sahip olunan haklar olarak, insanlık tarihinde büyük mücadeleler sonucunda elde edilmiştir. Bu mücadelenin somut ürünü ise 1948 tarihli Evrensel Bildirge'dir. Bu Bildirge'de insan hakları adına amaçlanan, insanın diğer canlılardan ayıran bir takım özellikleri olduğu için onun nasıl bir muamele görmesine ilişkin genel ilkeleri saptamaktır (Kuçuradi 2007: 198). Bu nedenle insan hakları, en üstün ahlaki haklar olarak görülmektedir. Bu ahlaki hakları tanıyacak, koruyacak, geliştirecek olan kişiler de yine Bildirgenin başlangıç bölümünde sözü edilen "barbarca eylemlerin bir daha olmasını istemeyen, korku ve yoksulluktan kurtulmuş bir dünyayı özleyen kişilerdir" başka bir ifadeyle tekil insanlardır.

İnsanın insanca yaşaması, onurlu bir varlık olarak kendini gerçekleştirebilmesi için olanaklarını geliştirmesiyle de ilintili olan bu haklar, söylem boyutunda tüm insan ve devletlerin "korunması" ve "geliştirilmesi" konusunda mutabakat sağladığı ancak uygulamada aynı istikrarın gözlenemediği haklardır. Bu durumun da en belirgin dayanağı hak ihlallerinin tüm dünyada artmış olmasıdır. Dünyanın bir bölgesinde yabancı düşmanlığı varken bir tarafta polis şiddeti, cezaevi koşulları, engellilerin hakları gündeme gelirken bir tarafta kadın ve çocuk hakları, azınlık haklarının ihlali ve bu hakların talebi konuşulmaktadır. Ortaya çıkan bu tablonun arkasında çoğu zaman insanın, başkalarının varlığına olan duyarsızlığı ve umursamazlığı yatmaktadır. Elbette basit bir neden-sonuç ilişkisiyle bu davranışlar, beraberinde savaşları, yoksullukları, şiddeti ve terörü getirmektedir. Bu nedenle "yüzyılımızın şiddeti, bakışlarımızı, insan hakları olarak nitelemeyi alışkanlık haline getirdiğimiz şeye yönelmeye" (Reemtsma 1998: 65) bizi zorlamaktadır. Başka bir ifadeyle bu yüzyıl insan haklarının konuşulduğu, tartışıldığı hatta araştırıldığı bir yüzyıldır.

Böyle bir temelle insan haklarının bu çalışmanın konusu olmasının nedeni, içinde bulunduğumuz yüzyılda insan olarak bu kavrama bir sosyal bilimci olarak duyarsız kalınmayacağı iken, esas neden ise benim bu alanda 1999 yılından beri çalışıyor olmamdır. Özellikle yüksek lisans dönemi, insan haklarının felsefi temelini kavrama

adına çok verimli geçerken, zihnimin bir bölümünde insan haklarının pratiğe dönüştüğü alanı inceleme isteği uyanmaya başlamıştı. İnsan hakları eğitimi verirken ya da insan hakları ilçe komisyonunda farklı projelerde çalışırken, hak ihlaline uğramış ve bu nedenle hak talebinde bulunan pek çok insanla tanışırken, burada en çok dikkatimi çeken nokta, farklı kültür, gelenek ve kavrayışlara sahip olan kişi ya da grupların aynı kavrama yükledikleri farklı anlamların olması, kavramı tanımlamakta ve uygulamakta sıkıntılar yarattığıydı. Böyle bir tecrübeyle bu çalışma, yaklaşık 8 yıl önce AİHM’ne başvurmuş bir aileyle tanıştıktan, ve yaşadıklarını dinledikten sonra zihnimde şekillenmeye başlamıştı.

Mahkeme kararlarını, ödenen tazminatları pek çok çalışmada bulabilirken, bu davalarda yer alan kişilerin kim olduğu, neden AİHM’ne gittiği, onların insan haklarını ve Mahkeme’yi nasıl değerlendirdiği, bu süreçte yaşadıkları, gördükleri, hissettikleri ve buna benzer pek çok soru, konuyu sorunsallaştırmama zemin hazırlamıştı. Bu doğrultuda konunun antropolojiyle kesişmesi; zihnimi kurcalayan sorulara yanıt bulma isteğimin, bilimsel bir yolla yapılabileceğinin mümkün olması açısından oldukça önemliydi. Önce felsefenin, sonrasında antropolojinin, “olup biteni” anlama ve anlamlandırma adına yeri tartışmasıdır. Öte yandan Braudel’in;

“Hayatı dev bir sorun, bir denklem, daha doğrusu kısmen birbirlerine bağlı, kısmen de bağımsız denklemler yumağı olarak düşünün... Bu denklemlerin çok karmaşık, süprizlerle dolu olduklarını ve çoğu zaman köklerini keşfedemediğimizi unutmayın” (Gulbenkian Komisyonu 2000: 11).

sözü de, içinde yaşanan dünyada karanlıkta kalan pek çok şeyin olduğunu hatırlatmaktadır. Bu nedenle “anlama”, “anlamlandırma”, tüm yapıların bilerek ya da bilmeyerek içe içe geçtiği yeni dünya düzeninde, daha da önem kazanmıştır. Böyle bir düzende, hakikate ulaşmada elimizdeki sihirli değneğin sosyal bilimler olduğunu görmek, bu bilimleri “belirsizin bilimi” düzleminden uzaklaştırmak çalışmanın itici gücü olmuştur. Öte yandan sosyal bilimlerin öznesi olan insanın, her araştırmamda merkezde yer almasının nedeni ise, insanın dünyaya anlam katan bir varlık olmasıdır. İnsanın diğer canlılardan niteliksel bir farklılığının olması ve bu farklılığının dış dünyayı kendinden ayırarak, şekillendirme gücüne dönüşmesi, benim gözümde onu her şeyin “öznesi” kılmak için yeterlidir. Bu bağlamda akademik hayattaki serüvenim, yeryüzünde yaratılmış en onurlu varlık olan insanı billurlaştırmak ve hergün yeniden

hatırlamak ve hatırlatmak için başlamıştır. Her yapının içinde unutulmuş ya da unutturulan insanı düşünsel bir kazıyla bulmak, bu çalışmanın görünen ve arkada gizlenen niyetidir.

Böyle bir niyetle, yaklaşık dört senede tamamlanan araştırma süreci, üç farklı dönem halinde değerlendirilmelidir. Ancak herşeye rağmen bu çalışma Georges ve Jones'un dediği gibi, araştırmaya karar verildiği gün (George, Jones 1980: 23) başlamıştır. Başlangıçta çalışmanın ana konusu insan hakları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olarak belirlendikten sonra, araştırmanın kalbi olan ve bu araştırmanın antropolojiyle bağını kuran, alan araştırmasına kadar, uzun bir hazırlık çalışması yapılmıştır. Buna göre ilk dönem, yaklaşık sekiz ay sürmüş olup; aslında araştırmanın mutfağını oluşturmaktadır. Bu mutfakta 1987-2008 tarihleri arasında, AİHM'de Türkiye ile ilgili 1939 dava okunmuş ve sınıflandırılmış olup, bu okumalar devam ederken, söz konusu yıllar arasında insan hakları ve Türkiye'nin AİHM'ndeki davaları ile ilgili bir gazete taraması tamamlanmıştır. Bu sınıflandırmayı yapmanın ana nedeni ise, bir tarafta Türkiye'nin AİHM'ndeki durumunu görmek diğer tarafta ortaya çıkan hak ihlallerinden öne çıkan birini seçip bu hak türünden AİHM'ne gidenleri tespit etmektir.

Buna göre çalışmanın ilk aşaması olan, AİHM'nde 1987-2008 tarihleri arasında Türkiye aleyhine sonuçlanan 1939 ihlal kararına bakıldığında, ilk sırada yer alan hak türünün AİHS'nin 6. Maddesi'nde yer alan "adil yargılanma"¹ hakkının olduğu tespit edilmiştir. Adil yargılanma hakkı, hukuk devleti olmanın en temel unsurlarından olarak bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin teminatlarından biridir. Mahkemenin Türkiye aleyhine sonuçlandığı AİHS'nin 6. Maddesiyle ilgili kararların detayına bakıldığında ise, ihlallerin bu maddenin 1. bendinde yer alan "makul sürede yargılanma" ve "bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma" hakkıyla ilgili olduğu söylenebilir. Ortaya çıkan bu sonucu değerlendirmek gerekirse Türkiye, aleyhine sonuçlanan pek çok davada, yargılama süresinin uzun olduğu ve özellikle de bir dönem, devletin iç ve dış güvenliği ile ilgili davalara bakmış olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili davalardan ceza almıştır.

---

¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2012 yılında yayınladığı yıllık raporda 1959-2011 yılları arasında Türkiye aleyhine sonuçlanan davalarda en fazla ihlal edilen hak olarak, ilk sırada yine AİHS'nin 6. Maddesi'nde yer alan "adil yargılanma hakkı" tespit edilmiştir.

Adil yargılanma hakkından sonra en çok ihlal edilen hak türleri ise, Ek 1 Protokol'de yer alan "mülkiyet hakkı", Sözleşmenin 5. Maddesinde yer alan "özgürlük ve güvenlik hakkı" sonrasında da Sözleşmenin 10. Maddesinde yer alan "ifade özgürlüğü" ile ilgili olduğu belirtilebilir. Türkiye, en çok belirtilen hak türlerinde ihlal yaparken, bu çalışmada özellikle ele alınacak hak türü, bu mutfak çalışmasının sonunda elde edilen veriler doğrultusunda tespit edilmiş olup çalışmanın esas konusu olarak, ifade özgürlüğü belirlenmiştir.

Herkesin düşüncelerini, kanaatlerini özgürce açıklama, yayma hatta bilgiye ulaşmakla ilgili olan bu hak pek çok hakkında kaynağı olarak Türkiye'nin AİHM kararlarında sık rastlanan ihlal türlerindedir. Ancak AİHM'nde Türkiye aleyhinde sonuçlanan ifade özgürlüğü davalarının detayını görmek, bu alanda yapılan ihlallerin nedenlerine ilişkin soru sormak, yorum yapmak ve bu alanda çalışmayı derinleştirebilmek için, bu alandaki ihlal ve mücadelenin resmini bir bütün olarak görmek gereklidir.

Bu soru ve gereklilikler ışığında çalışmanın ikinci aşamasında, 1959-2011 yılları arasında AİHM'nde Türkiye aleyhine sonuçlanan ifade özgürlüğü davaları tespit edilmiştir. Çalışmanın bu aşamasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kendi veri tabanı olan HUDOC²,tan ve Adalet Bakanlığı'nın veri tabanından³ erişilen toplam 207⁴ ihlal kararı üzerinden bir istatistikî inceleme yapılmıştır. Bu incelemede, 207 davaya, kişi ve dosya ölçekli bakılarak, davaların sonuçlanma süresi, davaya neden olan olayların gerçekleştiği il, başvurulardaki kadın ve erkek nüfusu, davaların uzunluğu, kişilerin yaş ve meslekleri, ifade özgürlüğü bağlamında kullandıkları mecralar (gazete, dergi, televizyon, kitap vs.), tazminat ve avukatlar tek tek incelenmiştir. İncelemenin sonucunda Türkiye'nin ifade özgürlüğü alanında ihlal haritası detaylı olarak tespit edilmiştir. Bu haritaya göre çalışmanın sahası da belirlenmiş olup buna göre; Mahkeme'nin Türkiye aleyhine sonuçlandığı ifade özgürlüğü davalarında, davaya konu olan olayların (gösteri, konuşma ya da protestoların yapıldığı yayınevlerinin,

²<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx>

³ <http://www.inhak.adalet.gov.tr/mevzuat/mevzuat.html>

⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2012 Raporunda, 1959-2011 yılları arasında Türkiye aleyhine sonuçlanan ifade özgürlüğü ile ilgili dava sayısı 207 olarak belirtilmiştir. Söz konusu 207 kararın detayları HUDOC'tan ve Adalet Bakanlığı verilerinden elde edilmiştir. Ancak her iki veri tabanında, karar durumuna göre sorgulama yapıldığında, elde edilen listelerin birbiriyle örtüşmediği belirtilmelidir. Elbette bunun nedeni, Mahkeme'deki her kararın Türkçe çevirisi yapılarak, Adalet Bakanlığı veri tabanına işlenmemesidir. Bu durum ve her iki veri tabanının insan eliyle oluşturulduğu düşünülecek olursa, söz konusu kararların tespitinde hata ve sapma payının olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

gazete merkezlerinin bulunduğu) ağırlıklı olarak gerçekleştiği yer olarak İstanbul tespit edilmiştir.

Çalışmanın antropolojik kurgusuna uygun olarak; bu davalarda yer alan kişilerin kim oldukları, Mahkeme'ye neden başvurdukları, dava ve davacılık hikâyeleri, insan hakları meselesinin kültürel, sosyal ve politik öğelerinin sorunsal alanını anlamının kaynakları olarak alınmıştır. Bunlara dayanarak; İfade özgürlüğü alanında, İstanbul davalarında adı geçen kişilerle derinlemesine mülakât yapılarak, onların insan haklarına yükledikleri anlamlar, AİHM'ne başvurma serüvenleri, bu süreçte kim ve kimlerden yardım aldıkları, AİHM'ni nasıl tanımladıkları, aldıkları tazminatlarını nasıl değerlendirdikleri, Mahkemeye başvurdukları için eleştirilip eleştirilmedikleri, avukatlarını nasıl buldukları ve yargılama sürecinde Mahkemeye gidip gitmedikleri incelenmiştir. Elbette bu sorular bu sürece dahil olan kişileri tanıma, süreci anlama ve anlamlandırma üzerine temellendirilmiştir.

Görüldüğü üzere bu çalışmada, çalışmanın konusu ve kuramı belli olduktan sonra, araştırma yapılacak hak türü ve buna bağlı olarak alanın tespiti oldukça uzun sürmüştür. Çünkü araştırma yapılacak il de, gelişigüzel değil; yine bir ön araştırmanın sonucunda belirlenmiştir. Elbette Clifford Geertz'in söyleminden yola çıkarak, araştırma yapılan yerin, araştırma konusu olmadığını (Geertz 1973: 22) hatırlatılarak; bu araştırmanın asıl öneminin, oluşturulduğu kuramda gizli olduğu ve bu kuramın da “anlama” üzerine inşa edildiği belirtilmelidir. İşte bu nedenle insan haklarının ruhuna yakışır şekilde, disiplinlerarası bir yapı inşa edilmiştir.

Türkiye'de ifade özgürlüğü bağlamında ihlâl uğramış kişilerin, iç hukuk yollarını tükettikten sonra, AİHM'ne gidiş nedenlerini ve süreci incelediğim bu çalışmada araştırmacı olarak konumumun aslında onlara göre “öteki” olduğunu, bana taktıkları “establishment” adından sonra anlamaya başladığımı ifade etmeliyim. Bu nedenle çalışmada AİHM'ne hiç gitmemiş, böyle bir tecrübeyi yaşamamış biri olarak konumumum “dışarıdan olma” boyutunda olduğu hatırlatılmalıdır. Ancak araştırmacı olarak “içeriden olma” konumunda olsaydım bile, bilimsel etiğin getirdiği hassasiyetle, sonucun değişmeyeceği kanısı ve inancında olduğum, oluşabilecek yorum farklılıklarının insan bilimlerinin doğası gereği olduğu düşünülmelidir.

Öte yandan her ne kadar bu araştırmayı içinde yaşadığım, bildiğim, tecrübe ettiğim, kendi toplumumda yapsam da, Bozkurt Güvenç'in söylemiyle "kültür-aşırı" bir yaklaşımla, yabancı bir toplumu ya da kültürü inceliyormuşum gibi hissettim. Dolayısıyla Bozkurt Güvenç'in dediğı gibi, araştırmacının inceleme yapacağı toplumu tanımamasının veya onun üzerinde peşin bir yargısının olmamasının tercih edilebilen bir şey olduğunu (Güvenç 2005: 129-145) düşünecek olursak; bu hissin lehime sonuçlandığını belirtmeliyim. Bu bağlamda araştırmanın hiç bir aşamasında kültürel bir körlüğe düşmeden, ilk kez gördüğüm ve ilk kez duyduğum pek çok olgu ve durumu bilimsel bir titizlikle ele aldığım söylenebilir. Ancak araştırmanın ve araştırılanın insan olmasından kaynaklanan, dolayısı ile mekanik bir kurgudan uzaklaşarak yaptığım bu çalışmada, bilmeden gözden kaçırdığım bir dizi eksiklik olmuştur. Ancak bu eksikliği, araştırma konusunun ideali imleyen insan hakları olması ve araştırmanın yapılmasındaki niyet tamamlayacaktır.

1.2 Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu, Avrupa İnsan Hakları Mahkeme'sinde ifade özgürlüğü alanında 1959-2011 yılları arasında Türkiye aleyhine sonuçlanan davalar üzerinden, Türkiye'nin bu hak türünde Mahkeme karşısındaki durumunu incelerken, bu davalarda yer alan davacıların insan hakları algısının, AİHM'ne yükledikleri anlamların, Mahkemeye gidiş nedenlerinin ve yaşadıkları sürecin değerlendirilmesidir. Dolayısıyla bu davalarda yer alan kişilerin yaşadıkları sıkıntılar, hüznler, tecrübeler ve Mahkemeye gidişlerinin psikolojik, sosyal ve ekonomik etkileri ele alınacak, gözlemlenecek ve aktarılacaktır.

1.3 Araştırmanın Amacı

Son yılların en çok tartışılan konularından biri olan insan hakları, pek çok siyasetçinin, devlet adamının, işverenin, sendikacının neredeyse ortak söylemi haline gelmiştir. Bu yüzyılın insan haklarının çok konuşulduğu bir yüzyıl olmasının nedeni ise, bir tarafta ideal üzerinden belirlenmeye çalışılan "söylem" dünyası, diğer tarafta da ihlallerin çokluğu ile beliren "eylem" dünyasının birbiri ile örtüşmemesidir. Böyle bir sebepten bu kadar çok gündeme gelmesi, zaman zaman insan hakları kavramının gerçek

anlamının bir kargaşa ve çelişki konusu olmasına da yol açmıştır. Pek çok ülke - özellikle gelişmiş ülkeler- grup ya da topluluk, insan haklarını ideal üzerinden tanımlarken, bu tanımlar “insan”ın değerini koruma üzerine ortak bir noktada birleşse de, insan haklarını pratik üzerinden yorumlarken çoksesliliğin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle Ray ve Tarrow’un farklı toplumların insan haklarını anlamlandırırken, bu işi kendi değer sistemleri, tarihsel tecrübeleri ve kendi politik ve ekonomik gerçekleri doğrultusunda yaptıklarını söylemesinin nedeni de budur.

Diğer bir yandan insan hakları, 1948 tarihli Evrensel Bildirgeden itibaren, ideal üzerinden ele alınıp, insanlık âleminin ulaşması gereken bir ülkü boyutuyla, hümanizma düzleminde gerçeklik kazanmaya çalışırken; insan dünyasında olup bitenler, o ülkeye ulaşmanın upuzun bir yol olduğunu kanıtlamıştır. Belki de, temel gerilim noktası budur. Bu gerilimli ortam, insan haklarına yönelik eleştirilerin de artmasına neden olmuştur. Elbette insan haklarına yöneltilen bu eleştiriler ortak bir tanım getirilmesini de imkansızlaştırırken, insan haklarının işler hale gelememesi veya insan haklarının uygulanması önündeki engelleri açıklamaktadır. Bu noktada insan haklarını anlamak, tanımak, korumak ve en önemlisi de geliştirmek için, bu eleştirileri ve farklı kavrayışları bilmek, bu farklılıkla belkide yeniden içeriklendirilen insan haklarını, bu bilgi temeliyle inşa edebilmek gereklidir.

Böyle bir bakış açısıyla şekillenen bu çalışmanın ilk amacı, AİHM’nde 1959-2011 yılları arasında Türkiye aleyhine sonuçlanan ifade özgürlüğü davalarını ve bu davaların her türlü detayını (dava süresi, ödenen tazminat davacıların meslekleri, yaşı, kullanılan ifade kanalları vs.) tespit etmek ve bu alandaki hak ihlallerinin azaltılmasında öneriler geliştirebilmektir. Ancak çalışmanın ikinci bölümünde ise amaç, “anlam” üzerinden açıklanmalıdır. Yaşamın bizden bağımsız anlamının olmadığını düşünecek olursak, Türkiye’de ifade özgürlüğü alanında hak ihlaline uğramış ve iç hukuk yolları tüketildikten sonra AİHM’ne giden ve bu alanda Türkiye aleyhine sonuçlanan davalarda yer alan davacıları tanıma, Mahkemeye gidiş nedenlerini ve süreci anlama, onların insan hakları, ifade özgürlüğü ve AİHM’ne yükledikleri anlam ve yorumlarını öğrenerek, insan haklarının korunmasını olumsuz yönde etkileyen bazı noktaları tespit ederek insanın değer bilgisinin varolduğu, insan haklarını geliştirmek amaçlanmaktadır.

1.4 Araştırmanın Önemi

İnsan hakları, tıpkı küreselleşme gibi disiplinlerarası bir çalışmaya ihtiyaç duyan bir kavramdır. Tek yönüyle anlaşılacak kadar, başka kavramlarla ilişkili, hatta iç içedir. Özellikle “dış dünyada tek anlamlı, belirgin, somut, tekil bir başvuru noktası olmaması”(Çotuksöken 2001: 23-24) nedeniyle, insan haklarının bulunacağı, inceleneceği nokta, insanın diğer insanlarla olan ilişkilerindeki davranışları, hatta o davranışların arkasında yatan niyettir. Bu nedenle, sosyal bilimlerin her alanıyla ilintilidir. Taşıyıcısının “insan” olması nedeniyle, antropolojinin sınırlarına girerken, aynı sınırdaki felsefede bulunmaktadır. Bunun yanında insan haklarının içinde barındırdığı hak, özgürlük, adalet ve eşitlik gibi kavramlarda insan haklarının felsefe ile bağını kurmaktadır. Diğer taraftan hak ihlalleri ve ihlallerin hukuki boyutunun olması nedeniyle de insan hakları hukuk disiplininin de inceleme alanına girmektedir. Bu nedenle ağırlıklı olarak, felsefe ve hukuk disiplini içinde, insan haklarına yönelik teorik ve pratik alanda, farklı yöntemlerle yapılmış çalışmalara rastlamak mümkündür.

Felsefe, hakların taşıyıcısı ve uygulayıcısı olarak özellikle “insan” üzerinde durarak, dünyaya anlam yüklemenin de “insan” tarafından olduğunu belirleyerek “sorumluluk” üzerinde durmuştur. İnsan için bu sorumluluk, insanın değer bilgisinin üretileceği ortam ve zihniyetleri yaratmaktır. Diğer yandan yine felsefe disiplini içinde, insan hakları alanında teorik yaklaşımlar üzerinden pratik sorunlar ele alınarak, insan haklarının gerçeklik zeminini belirlemeye çalışan ve bu alanda insan haklarına ilişkin sorunları, felsefi bir zihinle tartışan, çözüm önerisi üreten çalışmalarda da bulunmaktadır. Özellikle insan hakları felsefesi üzerinde duran İoanna Kuçuradi'nin pek çok yayımı, antropolojiyle insan hakları arasındaki bağlantıyı kurarken, Türkiye Felsefe Kurumu'ndan çıkan İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları, İnsan ve Değerleri, bunun yanında yayına hazırladığı İnsan Haklarına Yönelik Tehditler gibi pek çok eseri felsefe bilgisiyyle temellendirilmiş insan haklarını, içinde bulunduğumuz yüzyılda anlamlandırırken, bu yayımların pek çoğunda bu çalışmada ele alınmıştır.

Aynı şekilde bu alanda farklı çalışmaları olan ve karmaşık sorunlar içinde insan haklarını ele alan Betül Çotuksöken de, kendi türettiği “antropontoloji” kavramıyla insanı; kendi ve kendi dışındaki her şeye yönelen bir varlık olarak ele alırken, felsefe ile

ontolojiyi birleştirmiştir. Bu doğrultuda pek çok yayımı mevcutken ve bu yayımların insan haklarıyla ilgili olanlarının büyük bir kısmı çalışmada kullanılırken, Çotuksöken'in özellikle 2010 yılında çıkan "*İnsan Hakları ve Felsefe*" isimli kitabı bu kavramı insan-bilgi-dış dünya ekseninde ele almış ve insan haklarının disiplinlerarası bir sahada ele alınmasının gerekliliğini gözler önüne sermiştir.

Bu alanda üniversitelerin felsefe anabilim dallarında benzer bir altyapıyla yapılmış, bilimsel çalışmalara rastlamak mümkündür. Bunların içinde 2011 yılında Bergen Coşkun'un yüksek lisans tezi, "başka insanı", felsefi antropoloji ve insan hakları bağlamında inceleyerek, belli ölçülerde insan haklarının taşıyıcısı olan "insan" kavramı üzerinde oldukça detaylı durmuştur. Yine aynı şekilde Hacettepe Üniversitesi'nden 2007 tarihinde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalından çıkan, Cennet Uslu'nun "*İnsan Haklarının Felsefi Temelleri: Doğal Hukuk ve Doğal Haklar*" isimli doktora tezi, insan haklarını doğal hukuk kuramı açısından değerlendirirken bu açıdan felsefi temelini incelemiştir. Buna benzer başka bir çalışma ise Uludağ Üniversitesi'nde Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalında Seral Karakulak'ın 2007 yılında çıkmış bir çalışmasıdır. Bu çalışma insan haklarının felsefe ile bağını kurarken aynı zamanda felsefe açısından insan hakları sorunlarına yönelip yine "insan" kavramı üzerinde durmuştur.

İnsan hakları ile ilgili hukuk alanında yapılan bu tezle ilintili olabilecek çalışmalara bakıldığında ise, çalışmaların mevcut durum/sorunla birlikte teori üzerinden yapıldığı gözlenmektedir. Bu alandaki çalışmaları ikiye ayırırsak; bir kısmı Mahkeme kararlarına yönelirken bir kısmında terör ekseninde insan hakları ve bu alandaki sınırları işlemiştir. Özellikle İnanç İştin'in Gazi Üniversitesi Kamu Huku Anabilim Dalından 2010 yılında çıkan "*AİHM Kararları Işığında Terörle Mücadelede İnsan Haklarının Sınırlandırılması*" isimli doktora tezi, Türkiye'nin terör sorunu içinde verdiği insan hakları sınavını tartışırken, Polis Akademisi Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalından çıkan, Ethem İlbiz'in "*AİHM Kararları Çerçevesinde Türkiye'nin Terörle Mücadelede İnsan Hakları Sorunu*" isimli yüksek lisans çalışması da, mevcut sorun üzerinden insan haklarını ele almıştır.

Mahkeme kararları ve bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında ise; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin çalışma şekli, Mahkemenin yorum yöntemleri ya da bu

Mahkemeye başvurularla ilgili pek çok farklı çalışmaya rastlamak mümkündür. Özellikle Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne 1987'de bireysel başvuruyu kabul ettikten sonra bu alanda, bireysel başvurunun anlatıldığı, değerlendirildiği ve yorumlandığı pek çok yayına rastlanmaktadır. Bu çalışmaların hepsi bu alanda önemli bir boşluğu doldururken, bilimsel çalışmalarda birer başvuru kaynağı niteliğindedir. Bu tarz yayımlara bakılacak olursa; Yargıtay tetkik hakimi olan Özcan Özbey'in *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri* adlı kitabı, hem AİHS hemde bu Sözleşmenin getirdiği denetim mekanizması üzerinde durarak oldukça ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmıştır. Bireysel Başvuru ile ilgili aynı ayrıntıda Dicle Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalından 2007 tarihinde Enver Ören imzalı yüksek lisans tezi, bireysel başvurunun tarihini ve şeklini ele almaktadır.

Mahkeme kararları üzerine yoğunlaşan kitaplara bakıldığında; bu alanda kararların, büyük bir kısmının *karar-tazminat* yönünden değerlendirildiği Osman Doğru'nun yayınları, bu alanda çalışma yapan pek çok araştırmacının temel kaynaklarından Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünden çıkan ve AİHM kararlarında Türkiye'yi ele alan Yasemin Özdek'in çalışması da, Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye hakkında çok temel bir bilgi kaynağıdır. Bu iki kaynakta Mahkeme kararlarının belli bir bölümünü ele alırken, Mahkeme'nin Türkiye adına çıkan hükümlerini, İnsan Hakları Vakfı yıllık olarak yayınlamaktadır. Bu raporlarda hükümlerin karar ve hak ihlali açısından istatistiği yer alırken, Mahkemeye o yılki başvuru sayısı, kabul edilmeyen dava sayısı, dostane çözüm ve ihlal kararları üzerinden detaylar bulunmaktadır.

Mahkemenin ifade özgürlüğü ile ilgili Türkiye aleyhine verdiği kararlarla ilgili çalışmalar özellikle son yıllarda artmış olmakla birlikte, bu alanda en yeni eser, IPS İletiş Vakfı Yayınlarında çıkan "*İfade Özgürlüğünün On yılı 2001-2011*" kitabıdır. Bu çalışma söz konusu yıllar arasında Mahkemenin Türkiye aleyhine verdiği ihlal kararlarını bir bölümde ele alarak daha çok, karar, tazminat ve yayın isimleri üzerinden açıklamaları içermektedir. İfade özgürlüğü alanında Liberal Düşünce Topluluğunun da yayınladığı pek çok çalışma bulunurken, aynı topluluğunun "Yasal ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de İfade Özgürlüğü" konulu proje kapsamında İhsan Dağı ve Metin Toprak 'ın tamaladığı "Türkiyede İfade Özgürlüğü" çalışmasında, ifade özgürlüğünün Türk kamuoyu tarafından nasıl algılandığını ve bu algı sonucu oluşan toplumsal tutumları

tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak buradaki ve diğer çalışmalarda elde edilen veriler ifade özgürlüğü alanında AİHM'ne gidenlerin düşünceleri, duyguları, algıları değildir. Bu çalışma özellikle bu alanı imleyerek gerçekleşmiştir.

Sadece ifade özgürlüğü değil, belli bir görüşün ya da belli bir grubun insan hakları tutumu ya da insan hakları algısı üzerine yoğunlaşan çalışmalarda bulunmaktadır. Bunlara örnek verilecek olursa; çok yakın bir tarihte Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Anabilim Dalında Cemak Gedik'in tamaladığı "Ceza İnfaz Kurumlarında Görev Yapan İnfaz ve Koruma Memurlarının İnsan Haklarına bakışı çalışması" bu alanda saha çalışması ve bu alanda anket çalışması ile desteklenmiş çok dinamik çalışmalardan biridir. Yine aynı üniversite ve anabilim dalında Evren Akbey'in Adli ve Önleme Aramalarının İnsan Hakları açısından Değerlendirilmesi çalışmasında insan haklarının pratik örneklerinden yola çıkılarak yapılan çalışmalardandır.

Sonuç olarak bu bölümde belirtilen veya belirtilmeyen ancak kaynakçada yazılı olan her eser bu tezde kullanılmış iken, çalışma hukuk-felsefe ve antropoloji disiplinleri içinde değerlendirilmesi gereken bir çalışmadır. Bu tez, içinde teorik ve pratik bilgiyi barındırması açısından, gerek teorik gerekse de pratik alanda insan hakları üzerinde çalışanlara, detayı görmeleri açısından imkan tanımaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde yapılan istatistiksel inceleme, bir yanda zaman ve karar sayısı açısından en kapsamlı, diğer yanda da kararların detayını incelemesi açısından olayın bütünü görmemizi sağladığı ve bu alandaki boşluğu doldurması açısından önem arz etmektedir. Örneğin davaya neden olan olayın gerçekleştiği il, davacıların meslekleri ve yaşları, kullanılan ifade kanalları (gazete, dergi, basın açıklaması vs.) davaların karar süresi, tazminatlar, kullanılan ifade kanalları, ifade kanallarına göre tazminatlar, davaya neden olan olayların gerçekleştiği dönemde bulunan hükümetler ve buna benzer pek çok detay, Mahkeme'nin Türkiye aleyhine sonlandırdığı ifade özgürlüğü ihlallerini, detaylı olarak bütün olarak görülebileceği bilinen ilk çalışmadır. Özellikle çalışmanın bu bölümünde elde edilen detaylar, çalışma zemini oluştururken, adeta çalışmanın yol haritasını belirlemeye de rehberlik etmiştir.

Özellikle, antropolojide sayısal verileri toplamak, onları yorumlamak, kısaca istatistik kullanmak, çok alışılmış hatta hoş karşılanan bir durum değildir. Ancak kullanıldığı

durumlarda, çalışma bulgularının istatistikî verilerle desteklendiği söylenebilir. Bu çalışmada da istatistiksel bölümün yer almasının nedeni, çalışmanın sonunda daha da netleşmiştir. Her iki alanda farklı yöntemlerle elde edilen bilgi, bir yanda birbirini teyit ederken; diğer yanda da, birbirini tamamlamaktadır. Ancak belirtmek gerekirse, AİHM’nde ifade özgürlüğü alanında, ihlâlle sonuçlanan 207 adet Türkiye davası, daha önce bu derece araştırılıp; çözümlenmiş olsaydı, böylesine istatistiksel bir taramaya belki de hiç gerek duyulmayacaktı. Dolayısıyla buradan elde edilen bilgiler bilimin “yarar” ilkesi doğrultusunda boşluk doldurulmuş ve mülakatlar sırasında sorulacak soruların bilinçli olarak hazırlanmasına özellikle de mülakat yapılacak kişilerin belirlenmesinde kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü ise ilk bölüm gibi özgün olup, bu sürece müdahil olan ve davasını AİHM’ne taşıyanların, yaşadıkları süreci aydınlatmaya yönelik bilinen ilk çalışmadır. Bu alanda yapılan pek çok çalışma özellikle dava bazında sonuca yönelip, daha çok karar ve tazminatların belirlenmesi ile sınırlıyken, bu çalışma davaları açanların kim olduğu, neleri düşünerek AİHM’ne gittiği, insan hakları ve AİHM’ne ilişkin algılarını, bu süreçteki hüznelerini, umutlarını, hedeflerini, hayal kırıklıklarını, davaları adına mücadelelerini “anlama” adına, insan haklarının taşıyıcısı olan “tekil insana” yönelmiş, bir çalışmadır. “Anlama”, sayısal verilerin çok ötesinde, derin bir incelemeyle şekillenebilen bir kavramdır. Bu doğrultuda mevcut sayısal verilerin arkasındaki derinliği ortaya koyması açısından bu çalışma akademik olarak özgün olma iddiası taşımaktadır.

2 İNSAN HAKLARINA KURAMSAL YAKLAŞIM

İçinde yaşadığımız çağ, hızlı değişim, gelişim ve en önemlisi de belirsizliğin düzleminde yaşandığı bir çağdır. Özellikle 1990'lardan sonra, bu süreci anlamlandırmak ve yaşanan belirsizliği belli ölçülerde tanımlayabilmek için, bu döneme “küreselleşme” denilmiştir. Kavram, belki de tarihte ilk kez Reiser ve Davis'in 1944 yılında basılmış kitabının içinde “global-küresel” ve “globalizm-küreselleşmecilik” olarak geçerken; Webster Sözlüğü'ne de tanım olarak, 1961 yılında girmişti. (Raiser – Davies 1944: 212-219). Kavram çok kısa bir süre sonra, pek çok farklı dilde kullanılmaya başlamıştı. İtalyanca'da *globalizzaiona*, Yunanca'da *pagosmiopiisi*, İspanyolca'sa *globalizacion* kavramları ağırlıklı olarak değişim sürecini imlemek üzere kullanılıyordu (Durul 2008: 22).

Küreselleşmenin ne olduğu, ne zaman başladığı ya da dünyayı nasıl etkileyeceği bilinmezken, bu kavram, gazetelerde, dergilerde, siyasetçilerin konuşmalarında, dünyanın bir bütün olarak ele alınması, her kesin birbirinden haberdar olması anlamıyla sıkça kullanılmaya başlamıştı. Yine aynı dönemde kavramın kökenine ilişkin de kafa yorulmuş, buna göre; küreselleşmeyi M.Ö 800 lü yıllarda büyük dinlerin ortaya çıktığı döneme götürenler olduğu gibi (Aktan 2004: 30), sömürgecilik hatta coğrafi keşiflere kadar götürenlerde olmuştu (Gözen 2004: 85).

Küreselleşmenin tanımı, içeriği, gerçekliği, anlaşılana kadar kavramın kendisi ve oluşturduğu yeni dünya düzeni, farketmeden yaşam koşullarımızı, alışkanlıklarımızı ve dünyaya bakışımızı etkiler hale gelmişti. Başka bir ifadeyle teorisini belirleyemeden pratik etmeye ve tanımlamalarımızı da tecrübelerimiz üzerinden belirlenmeye başlamıştı. Bu nedenle küreselleşme kimilerine göre beşeriyetin kaderi (Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı 2003: 26) iken; kimilerine göre de “denetimsiz iktisadi yapının dünyaya salıverilmesi”⁵.

---

⁵ Berksoy Taner, “Ekonomiye Bakış”, garildi.com (Erişim Tarihi: Aralık 2004)

Herşeye rağmen içinde pek çok kavramı barındıran küreselleşme, çok boyutlu bir kavram olarak, değişim, gelişim, güvenlik, teknoloji, uyum, özgürlük, yoksulluk ve insan dünyasına ait değişik duygu ve düşünceleri de içermektedir. Bu nedenle, Geertz'in kültür kavrayışında dile getirdiği gibi, küreselleşmede de -tıpkı kültür gibi- kavramı ortaya çıkaran aktör ya da küreselleşmeden etkilenen figüranların, bu sürece ait düşünce, söylem ve yorumlarını, yorumlama yoluna giderek (Geertz 1973: 21) anlaşılır hale getirmek gerekecektir.

Bu nedenle küreselleşme kavramına bakılan nokta ve bu süreçle ilgili yaşanan tecrübeler, kavramın tanımlamalarında da değişiklik, çeşitlilik hatta çelişki yaratmıştır. Özellikle küreselleşmeyi ortaya çıkaran ve sadece olumlu yanını gören göz ve diller, ışıltılı bir tanımla küreselleşmeyi, çağdaşlaşma, ilerleme olarak belirlerken, küreselleşmenin ne olduğunu kavrayamamış ya da biraz daha şanslı olup uyum sağlamaya çalışanlar ise hızına yetişemedikleri bir süreç olarak ele almaktadırlar. Ancak her şeye rağmen, "ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamayan"lar (Şenses 2001: 62-63) için küreselleşme, zengin ve güçlü "merkez" ülkeler ile yoksul ve bağımlı "çevre" ülkelerden oluşan karmaşık bir süreçti (Yüksel 2001: 70).

Bu durum küreselleşme kavramının tanımlamalarındaki çeşitliliğe ilişkin ilk neden iken bir başka neden ise nüfuz alanının çok geniş olması ve farklı alanlarda ortaya çıkmasıdır. Buna göre: pek çok yerde "paranın, mal ve sermayenin serbest dolaşımından"(Çotuksöken 2002: 254) söz edilirken, ekonomik küreselleşme kastedilmiş, bilgisayar teknolojilerinin artmasında da bilişsel küreselleşme düşünülmektedir (Aktan- Vural 2004: 72)

Ancak her şeye rağmen kavramın kendisi, dünyanın bir bütün olarak ele alınması, sınırların kalkmasını, kalkmasa bile belirsizleşmesini ima ederken; bu durumu da McLuhan, “küresel köy” (McLuhan 1962: 21-31) kavramıyla desteklemiştir. McLuhan’ın iletişim kuramcısı olarak dünyanın küresel bir köye dönüşeceğini söylemesinin ana nedeni ise; elektronik ve bilgisayar teknolojileri alanında yaşanan değişimler ve gelişmelerdir (Oskay 1993: 217). Ona göre hızlı değişim, iletişim ve ulaşım, dünyanın her bir köşesinin birbirinden haberdar olmasını da beraberinde getirecektir.

Bu açıdan bakıldığında küresel köy ve bu durumun gerçek mimarı olan küreselleşme, insan dünyasında pek çok değişiklik yaratmıştır. Özellikle iletişim teknolojilerinin hızlanmasıyla bir yanda coğrafya anlamında birbirinden uzak olan her yer, iletişim ve bilgisayar teknolojilerinin ürettiği aletlerin tek bir tuşuyla yakınlaşırken, diğer yanda da tüketim artmış ve birbirine benzeyen küresel mekânların içinde aynı şekilde giyinen, aynı şekilde konuşan, aynı şekilde tüketen ve en tehlikelisi de aynı şekilde düşünen, “homojenleşmiş” insan yığınları oluşmuştur. Elbette bu zemin, öncelikle insan hakları düşüncesinin oluşmasında, taşıyıcısının “insan” olması nedeniyle oldukça düşündürücüdür.

Böylesine hızlı değişim, dünyadaki her bir insanın birbirinden haberdar olması ve bunun alt yapısını hazırlayan teknolojik ilerleme, karşısına geçip sadece izlenecek bir şey olmadığı için akıllara şu soru gelmiştir, “küreselleşiyor muyuz” yoksa “küreselleştiriliyor muyuz”. Bu soru hatta sorgulama “özne” ve “nesne” kavramlarını zihinlerimizde tanımlamamızı ve bu bağlamda bizim “küresel özne”⁶ olup olmadığımızı düşünmememizi zorunlu kılmıştır. Bu durumda küresel özne kendi özgür iradesini kullanan, değişim ve gelişimin kararını kendi veren, belirlenen değil belirleyendir.

---

⁶ Küresel özne kavramı, Hatice Nur Erkızan, “Bireysel bir varlık olarak kendini akla dayalı olarak evrenselleştirir” şeklindeki tanımlamıştır (Doğu Batı Dergisi 2002, Sayı: 18, s. 57)

Ancak içinde yaşanılan dönemde, olup biteni anlamak ve buna ilişkin belirlemeler yapmak hiçte kolay değildir. Tarımın başlaması ile doğan “birinci dalga” ve sonrasında endüstri devrimiyle oluşan “ikinci dalga” (Toffler 2008: 15-16) insanlık tarihinde yaşanılan değişimleri anlatırken, burada gerçekleşen değişim ve gelişmeler, seyri ve hızı itibariyle anlamlandırılması daha kolay olmuştur. Ancak Toffler’in “üçüncü dalga” olarak belirlediği “bilgi çağında” insan, tarifi mümkün olmayacak derecede zengin bir bilgi kaynağıyla karşılaşmıştır (Toffler 2008: 540). İnsan böylesine zengin bilgiyle donatılmış olmasına rağmen, Toffler’in “*Üçüncü Dalga*” kitabının giriş bölümünde “hiçbir bilginin tam olamayacağını, hiçbir meteforun bütünü kapsayamayacağını anlamak, tamamen insani bir aydınlanmadır” (Toffler 2008: 14) sözü, biryanda 21. Yüzyıldaki aydınlanma kavramını açıklarken, diğer yanda da içinde yaşadığımız dünyada gerçekleşen veya gerçekleşebilecek olayları tam olarak kavrayamayacağımızın da habercisidir.

Bütün bu süreç, neyin “bilgi” neyin “bilgilendirme” olduğunu düşünmemizi de zorunlu kılmıştır. Ancak böylesine felsefi bir ayrışmaya gitmeden de, eskiden dünyayı ve olup biteni anlamak için kullandığımız tüm kavramların, yeterli olmadığı da ortaya çıkmıştır. Özellikle küreselleşmeyle birlikte, dünyayı algılamamızda aracı vazifesi gören kavramlar, artık dünyayı anlamamıza ve algılamamıza yetmemektedir. Bu nedenle önceden gören, önceden belirleyen, isteyen, değerleri duyan, tavır takınan ve bilen bir varlık olan insan (Mengüşoğlu 1988: 34) neredeyse dünyaya anlam yüklemeye edimini yitirmiştir. Çünkü insanın “özne” olmadığı bir dünyada, kapitalizmin yarattığı küresel sermaye onu nesneleştirmiş, edilginleştirmiş ve yok saymıştır. Eskiden bilinen, insan olmanın bilgisiyle üretilen değerler bir bir kaybolmuş, kültür bile o küresel güçler tarafından üretilir hale gelmiştir. Tıpkı Adorno’nun “kültür endüstrisi” kavramında dile getirdiği gibi, endüstrinin ortaya çıkardığı mamüller, insanı ve alışkanlıklarını belirlemekte hatta yönetmektedir (Horkheimer- Adorno 1996: 15). Bu değişim ve dönüşümü, kısaca insanoğlunun geldiği noktayı William A. Haviland, Kültürel Antropoloji kitabında toplumun temeli olan ailelerin de değiştiğini şöyle ifade etmiştir:

“Tüm dünyada ekonomik etkinliklerin –ya da en azından denetimlerin- aile/toplum ortamından kaldırıldığına tanık oluyoruz.. Değişen iş gücü pazarı karşısında, değiştirilmiş aile yapısını görüyoruz.. Küçük çocukların sevgi görmek için, geniş aile yerine yalnızca anne babalarına bağımlı olması, anne babaların yetkinliklerinin azalması, okulların birincil eğitim sistemi olarak ailelerin yerini

alması, yaşlı insanların son günlerini ailelerinin yanında değil de, bakım evlerinde geçirmesi ve benzeri birçok değişim. Esas sorun, tüm bunların fazla hızlı meydana gelmesi ve geleneksel ailelerin bunlarla adım adım başa çıkma olanağının bulunmamasıdır.” (Haviland 2008:782)

Öte yandan, değişimin böylesine köklü olması, insanın dış dünyaya, onu kendinden ayırarak bakabilme özelliğini de (Çotuksöken 2002: 7) işe yaramaz hale getirmiştir. Bu noktada, kullanılmakta olan, hatta modern kültüre ya da düşünceye ait temel kavramlar, sorunsallaştırılmaya; daha da önemlisi, işe yaramadığı için yok sayılmaya başlanmıştır. Bu durum dünya problemlerinin belirsizliği, ele avuca sığmaz ve kendi başına buyruk doğası (Bauman 2006: 69) ile birleşince, sorun daha da artmıştır. Bu nedenle içinde bulunduğumuz çağ, hem “varolanı” hem de “varolana ilişkin” bilme biçimlerimizi, yeniden sorgulamamızı zorunlu kılan bir çağdır. Tıpkı Dellaloğlu’nun dediği gibi Aydınlanmanın diyalektiğinden sonra hem bu kavrama hem de aklımıza mutlak güven neredeyse imkânsızdır (Dellaloğlu 2000: 85). Bu nedenle artık en çok şüpheyle yaklaşmamız gereken kendi aklımızdır. İşte bu durum hayatın tüm alanında postmodernizmin kapılarını aralamıştır.

Pek çok düşünür postmodernizmi modernizm üzerinden tarif ederken belki de doğası gereği tanımlanamamaktadır. Ancak herşeye rağmen bazı düşünürler için postmodernizm, modernizmin kendi içindeki eleştirisidir (Huyssen, 1994: 108). Habermas ise modernizme “bitmemiş bir proje” olarak bakarken, onun için postmodernizm, “aydınlanma karşıtı düşüncelerin dirilişi”(Habermas 1981: 3-14) dir. Aydınlanma, insanlık tarihinde bireyi ve onun sahip olduğu aklı ön plana çıkartan bir hareket iken, aydınlanmada akıl ve bilimin karşısında yer alan gelenekler, din ve buna benzer pek çok kavram mevcut toplum temelindeki yerini kaybetmiştir (Jeanniere 1994: 120). Bu dönemde bütün muğlak ve belirsiz alanların yerini “akıl” almıştır.

Postmodernizm ise aydınlanmanın inşa ettiği pek çok kavrama şüpheyle yaklaşmış, modernizmin düzeni, sistemi ve akılcılığına karşı bölünmeyi ve parçalanmayı savunmuştur. Bu nedenle Lyotard’ın “gelin bütünlüğe karşı savaş açalım” (Lyotard 1997: 159) sözünü modernizme karşı açılan savaş olarak ele almak gereklidir. Böyle bir savaşta dönemi anlatan kavramların başında karmaşa, kargaşa, çoğulluk, yerellik,

çelişki iken bu kadar muğlak kavramların içinde görelilik de bu dönemi anlatan, sözcüklerdendir (Gellner, 1994: 11- 41).

Böylesine çelişkilerin varolduğu dünyada, bir yanda tüketim açısından homojenleşme ve tek tipleşme söz konusuyken, siyasal, kültürel ya da kimlik bağlamında heterojenliğe vurgu yapılmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, “evrensel ile yereli kaynaştırma, farklılıkla homojenliği melezleştirme, küreselleşmenin belli başlı paradokslarındandır” (Takış, 2002:8) Belkide bu nedenle böylesine paradoksların var olduğu yenedünya düzeninde, Postmodernizm, tıpkı Mehmet Okyayuz’un dediği gibi, “dünyayı algılamanın sihirli bir formülü olarak, tüm ortamlarda ‘olmazsa olmaz’ bir referans terimi” (Okyayuz 2004: 42) haline gelmiştir.

Her şeye rağmen karmaşık, içiçe girmiş yapısıyla içinde yaşanan çağ “maskesi düşmüş derin bir kaygı çağıdır” (Wallace-Wolf 2004: 74). Bu kaygıyı “risk” olarak belirleyen Giddens, her ikisinde nedenini belirsizlik olarak ifade etmektedir (Giddens 2000: 36). Kontrolü mümkün olmayan değişim ve gelişim bir yanda olup biteni anlamamıza zaman tanımazken, diğer yanda da olayları tüm netliği ile algılama ve anlamlandırmamıza izin vermemektedir. İşte bu karmaşık yapıda güvene duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Toplumsal sistem kuramının sahibi Luhmann için “güven”, yaşanan modern, hızlı, değişen hayatın gerilimini azaltan bir olgudur (Luhmann 1979: 57-58)

Burada güven kavramının, düzenin sağlanmasıyla da ilgisi akla gelmektedir. Bu bağlamda düzenin sağlanması, içinde yaşanan toplumsal yapıda, insanlararası ilişkilerin bir düzene sokulmasıyla mümkündür. İşte bu düzeni sağlayacak mekanizmanın adı hukuktur.

Özellikle hukuk, kavram olarak hukukçular arasında tam manası ile tanımlanan hatta hukuk antropolojisi ve sosyolojisi içinde rahatça elle tutulur gözle görülür hale gelen bir kavram değildir. Bu nedenle bazı hukuk kitaplarında hukukçuların da hukuk tanımını aradığını yazılması ilginç olmayacaktır (Gözübüyük 1993: 5) Ancak hukukla – kültür arasında derin bir ilişki olduğunu düşünecek olursak, hukuk aslında sosyal bir yapıdır. Bu bağlamda toplumu oluşturan bireylerin davranışlarını belirleme, kısıtlama yada yasaklama konusunda neredeyse en etkili mekanizmadır. Burada antropolojik olarak önemli olan ise insanoğlunun hukukun kökenini nerede bulduğudur.

Buna ilişkin pek çok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Ancak bir kaçını üzerinde durulacak olursa. Özellikle Rousseau'nun;

“...doğa halinde hemen hiç bulunmayan eşitlik, gücünü ve artışını bizim yeteneklerimizden, insan aklının ilerlemesinden alır ve sonunda mülkiyetin ve kanunların yerleşmesiyle sabitleşir ve yasallaşır” (Rousseau 1998: 145)

açıklamasında dile getirildiği gibi hukuk, özgür insanlar arasında, birbirine eşit koşulları yaratmak üzere oluşturdukları toplum sözleşmesinden doğmuştur. (Bilge 1990: 186).

Bu kuram toplumun genel iradesine bağlanırken, hukuku kişinin kendi iradesine bağlayan bir kuram da mevcuttur. Bireysel irade kuramı denilen bu kuramda, hukuk otorite olarak beliren devlet, egemen ya da güç tarafından ortaya konulan standartlar bütünüdür ve hukuğun oluşmasında devlet rol almaktadır (Gözler 1998: 189-191).

Bazen de tamamen Tanrı iradesine atıfta bulunarak, hukuğun Tanrı tarafından belirlendiği de düşünülmektedir (Bilge 1990: 184). Bu kuramların hemen hemen hepsi belirli bir iradeyi imlemişken, hukukun doğada var olduğunu söyleyen aslında bilindik bir kavram olan, doğal hukuk kuramı da, hukukun kökenini açıklamaktadır. Bu kuram insan haklarının da temelini oluştururken, insan haklarının altında yatan adalet, eşitlik, özgürlük kavramlarını da temellendirmektedir

Adalet, hukuk için temel bir kavram iken adaletsizliğin neredeyse bir norm/kural olduğu günümüzde (Bauman 2000: 96) ise artık hukukun kaynağından çok, hukukun küresel güçlerin, politikanın gölge oyunundan ibaret olduğu konuşulmaktadır. Artık evrensel hukuktan değil egemenin niyetine göre meşruiyet kazanan hukuktan bahsedilmektedir. Bu nedenle Postmodernizmin bilerek ve isteyerek böldüğü, parçaladığı, yapılarda hukukun, insan haklarının, adaletin nasıl ele alındığını bilmek, anlamak tüm toplumlarda ortak olan değerlerin oluşturulması için zorunludur.

Bu bağlamda yeni dünya düzeninde olup biteni anlamak için tümeller değil, tekiller önemlidir. Çünkü “evrensel olan, kuramsal olarak üst boyutta, kuşatıcı ve yalın olmak zorundayken” (Çotuksöken 2002: 6) çeşitliliğin hâkim olduğu dünyada anlamını yitirmiştir. Biraz daha örneklem üzerinden gidecek olursak; postmodern antropoloji, küreselleşme, değişim, gelişim ve özellikle göç olgularının, kültürler üzerindeki parçalayıcı etkileri karşısında, kültüre bakışın bütüncül olamayacağını savunmaktadır.

Bu ise; bir bütün olarak kültür kuramından söz etmeyi de olanaksızlaştırmaktadır(Barnard 2002:169). Başka bir ifadeyle kültür söz konusu olduğunda sınır çizmenin ya da sınırlar içinde bütüncül anlamlandırmaların imkânsızlığı söz konusudur. Özellikle Gupta ve Ferguson (1992: 6-23) ve Benedict Anderson'un (1993: 14-22) ulus tanımından -hayal edilmiş bir siyasal topluluk- etkilenecek, coğrafi ülke sınırları her ne kadar aynı zamanda politik ülke sınırları olsa da; kültür sınırları olmasının mümkün olmadığı savunmuşlardır. Yine aynı düzlemde, genelleme yaparak, kültürün tanımlanmasına da karşı çıkmışlardır. Çünkü onlara göre tanımlamak, aslında sınırlandırmak demektir. Özellikle birbiri içine geçmiş kültürel ilişkilerde, kültürleri ayırmak mümkün değildir. Onlara göre kültür, sadece coğrafi sınırlarda incelenebilecek bir şey değildir.

Bu nedenle yeni dönemde bütüncül anlamlandırmalar işlevsizleşmiş hatta hakikatten uzaklaşmıştır. Lyotard'ın *Postmodern Durum* adındaki kitabında da belirttiği gibi, “büyük öykülerin, hikayelerin, büyük söylemlerin sonu gelmiştir”(Lyotard 1997: 24). Lyotard bunun nedenini, tek bir usta değil, çeşitli ve birbirinden farklı usların olmasında aramaktadır (Lyotard 1997: 24). Hatta, bir toplumda nelerin olup bittiğinin, bir bütün olarak anlamlandırılmasının neredeyse imkânsızlığı üzerinde de durmaktadır. Bu bağlamda postmodernistler, bugünün geçmişten, postmodern olanın modern olandan üstünlüğünü sorgulayarak; tüm kavramlara şüpheyle yaklaşarak, Okyayuz'un söylemiyle, “bozarak yeniden anlamlandırmayı” (Okyayuz 2004: 42-43) ilke edinmişlerdir. Bu çalışmanın, postmodern bir zemine oturmasının ana nedenlerinden biri budur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine özellikle İfade Özgürlüğü bağlamında başvuran ve bu alanda ihlalle sonuçlanmış İstanbul davalarında adı geçen kişilerin incelendiği bu çalışmada, genellenmiş üst anlatılardan ziyade, konuya dâhil olan kişilerin anlatımlarını ve araştırmacının perspektifinden şekillenen analizleri bulacaksınız.

Öte yandan bu çalışmada Featherstone'un aktardığı gibi ne kadar postmodernist varsa; o kadar postmodernizm biçimi vardır (Featherstone 2005: 41-54) diyerek, kaygan olan zemini sağlamlaştırmaya çalışılacaktır. Bu söylemle, çalışmanın genelinde Pauline Marie Rosenau'nun *Postmodernizm ve Toplumbilimleri* kitabında dile getirildiği gibi, daha çok olumsuz olanı vurgulayan, hiç bir şeyden umut ve güven duymayan, şüpheli

bir postmodernist değil; aksine içinde bulunduğu döneme daha umutla bakan, iyimser bir göz göreceksiniz (Rosenau 1998: 10-19).

Ancak burada, “farklılık” kavramı üzerinde durmak ve bu konuda araştırmanın ön kabulünü belirlemek yerinde olacaktır. “Farklılık” bir olgu boyutunda olağandır; ancak kültür araştırmalarında, “farklılık” bir başlangıç noktası olarak değil son ürün olarak değerlendirilmelidir. Son yıllarda insan hakları alanında yapılan araştırmalarda “benzerliklere” değil, “farklılıklara” vurgu yapılarak; zaten zamana uyum sağlamaya çalışan insanların, kendilerini tanımlamaları için keskin kimlik tasarımları yapmalarına neden olunmuştur. Bu durum, sınırların iyice belirginleşmesine de zemin hazırlamıştır. Ancak unutulmamalıdır ki; “sınırlamalar, önce düşünsel/bedensel özerkliği sınırlar” (Ergün-Akal 2011: 13). Bu söylemin, sınırsız ve devletsiz bir yapılanmayı meşrulaştırmak için kullanıldığı düşünülmemelidir. Elbette ki; coğrafi sınırlar, politik gerekliliklerin bir ürünüdür. Ancak, zihinlerimizde oluşturduğumuz ve birbirimizle ilişki kurmamızı engelleyen soyut sınırlamalar (Barth 2002: 17-37), beraberinde insan hakkı ihlallerini getirebilmektedir. Aynı zamanda bu tip sınırlamalar, insanın değerine ilişkin bir suikasttır. Unutulmamalıdır ki “farklılık”, çeşitlilik ve zenginliktir. Ancak politik amaçlarla gerçekleştirilen vurgu, sürecin içindeki insana zarar vermektedir. Sınırsız olan dünyada da, sosyal değişimlerin, kullanılan kavramların, farklı kültürlerde, farklı anlamlandırılmalarının olabileceği de çalışmanın ön kabulüdür.

Böyle bir temelle, çalışmanın genelinde kullanılan kavramların birbirleriyle uyumunu ya da gerilimini anlatmak, araştırmanın kuramsal çerçevesini aydınlatmak açısından yarar sağlayacaktır. Bütün bu söylemler doğrultusunda, insan haklarının da, kendi başına bir meta anlatı ya da bir üst söylem olduğunu düşünenler de çoğunluktadır. Bu bağlamda daha çok evrenselliğe vurgu yaparak tanımlanan insan hakları, sadece insan olduğumuz için sahip olduğumuz haklar (Donnelly 1998: 195) olarak tarif edilmektedir. Bu tanım, doğal hukuk kuramının bir ürünüdür. İnsanın doğuştan kazanılmış haklarını, tanrısal kaynaklı bir vurguyla ifadelendirmektedir. Bu tanıma belki de ilk tepki, Marx’tan gelmiştir. Marx’ın *On Jewish Question* adlı çalışmasında, sözü edilen hakların, aslında burjuva değerlerini ve söylemlerini ihtiva ettiği belirtilmektedir⁷. Öte yandan Baudrillard insan haklarının içeriğini değil ama bu derece yükselmesi ya da

---

⁷ <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1844/jewish-question/>

moda bir kavram haline gelmesini eleştirmiştir. Ona göre;“insan haklarının dünya çapında güncellik kazanması da günümüzde oluyor. Şimdilerde kullanılabilecek tek ideoloji bu. Hatta ideolojinin sıfır noktası, tarihin indirimli satışı” (Baudrillard 1995: 85)

Belki de burada sık kullanılmasından öte içeriğinin boşaltılması ya da değiştirilerek topluma servis edilmesine karşı bir eleştiri de hissedilebilir. Öte yandan insan haklarının ideali imleyen diliyle, reelin dili arasında uçurumu gören ve bu noktayı eleştiren, hayal kırıklığını ifade eden pek çok kişi bulunmaktadır. Örneğin; Hannah Arendt özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan olaylara ve Yahudi soykırımına atıfta bulunarak; “Dünya, insan olmanın soyut çıplaklığında kutsal bir şey bulamamıştır” (Arendt 1998: 309-310) derken etik bir kurguyla şekillenen insan haklarının pratikte işlevsizleştiğini ifade etmeye çalışmıştır.

Ancak unutulmamalıdır ki, içinde yaşadığımız dünyada reel ve ideali düşünerek, insan haklarının evrensellik iddialarına karşı çıkış ya da yapılan tüm eleştiriler, bu kavramın daha somut bir zemine oturması ve gerçekçi olabilmesi için önemli ve gereklidir. Hatta kavramı eleştiren ya da karşı çıkan kuramların insan kavrayışları billurlaştırıldığında, siyah beyaz kadar tezat olmadığı ortaya çıkacaktır. Bu doğrultuda; Marx’ın insan hakları anlayışının, doğal hukuk kuramının belirlediği insan hakları anlayışına tezat olmadığını söylemek mümkündür. O, tıpkı evrenselciler gibi, insanın değerli bir varlık olduğunu düşünerek; insanı içinde yaşadığı toplumda anlamlı kılmaktadır. Dolayısıyla insanın “özne” olmasını ve potansiyel bir varlık olarak kendini gerçekleştirmesini dile getirmektedir. Ama bunu soyut, ideal ya da olması gereken üzerinden değil; somut, reel ve olan üzerinden ifade etmektedir. Bu nedenle;

“Marx’ın felsefesi, varoluşçu düşünce akımı gibi, insanın yabancılaşması ve benliğini kaybederek bir nesneye dönüşmesine karşı bir başkaldırıdır. Bu, Batı’nın sanayileşmede izlediği yolun doğasında varolan, insanın insanlıktan uzaklaştırılması ve otomatlaştırılması süreçlerine karşı verilen bir mücadeledir... Marx’ın felsefesinin temelinde, Spinoza’dan 18. Yüzyıl Fransız ve Alman aydınlanma felsefecilerine, oradan Goethe ve Hegel’e kadar uzanan Batı hümanist felsefe geleneği yatar. Merkezine insanı oturtan bu felsefi geleneğin temel kaygısı, insanın içkin potansiyelini gerçekleştirebilmesidir (Fromm 1967:v).

Burada sözü edilen insan kavrayışı, insan haklarının taşıyıcısı olan insan kavramıyla da örtüşmektedir. Hatta buna ek olarak, insan hakları daha da somutlaştırılarak; onun gerçeklik zemininin toplum, taşıyıcısının da birey olduğu ifade edilmektedir. Öte

yandan, bir toplumda özgürlüklerin gerçek anlamda varolabilmesi için, öncelikle kişinin içinde yaşadığı toplumun özgürlükleri yok edecek nitelikte, sınıflı bir yapı oluşturmaması gereklidir. Daha sonra da kişinin bu toplumda, hiç bir şekilde sömürülmemesi (Gemalmaz 2001: 111) ilkesiyle; soyut olan insan haklarını somut hale getirenin, devlet olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü kişinin temel haklarının ihlal edilmesine engel olabilecek ya da ihlal sonrasında yeniden düzeni oluşturup, sorumlu kişileri cezalandıracak devletin kendisidir. Özellikle bu bağlamda, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne Sovyetler Birliği ve beş sosyalist ülkenin çekimser oy kullanmasının nedeni Bildirge'yi soyut ve gerçekçi bulmamalarıdır.

Ancak tekrarlamak gerekirse, doğal hukuk kuramına dayandırılarak şekillenen evrensel insan haklarıyla, aslında hümanist bir felsefe ile şekillenen Marx'ın insan hakları kavramı, özleri itibari ile birbiriyle örtüşmektedir. Eğer Marx'ın felsefesini bir başkaldırı olarak ele alan varsa da, “bu başkaldırının temelinde, insana ve onun kendini özgürleştirme ve potansiyelini gerçekleştirme yetisine duyulan güven yatar”(Fromm 1967: vi)

Diğer yandan, insan haklarını oldukça soyut ve gerçeklikten uzak haklar dizgesi olarak ele alan bir başka kabul de kadınlardan gelmiştir. Her ne kadar insan hakları nötr ve aslında cinsiyetsiz hakları imlese de, pratikte eril bir dille şekillenen devlet kurgusunda kadın ya unutulmuş ya da ikinci plana atılmıştır. Ancak bu unutulmuşluk, doğal değil; toplumsal belirlemelerin bir ürünüdür. Kadın, bir yandan hakların kazanımı ve insanca yaşam koşulları için mücadele ederken; aslında bu mücadele, dışarıda ve özellikle de içeride verilmektedir. Kadın herşeye rağmen, devlet ve egemen olan güçlere karşı hak talebinde bulunurken, bu hakların kullanım izni için eşine, babasına veya ağabeyine de direnmektedir.

Bu durum, Berkatay'ın aktarımıyla, Saksonya'da 1850'lerde Feminist bir gazete çıkaran Luis Otto'nun, kadınların mevcut durumuna ilişkin hayal kırıklığını dile getirmek için kullandığı “halk dedikleri zaman, kadınları buna dahil etmiyorlar”(Berkatay 2003: 92) sözünü anımsatmaktadır. Her ne kadar insan hakları idealde, cinsiyetsiz bir tanımla, sadece insan olarak dünyaya geldiğimiz için sahip olduğumuz haklar ise de; pratikte hakların bilindiği, korunduğu, hatta geliştirildiği zemin, renklerin diliyle pembe ve

mavi değildir. Pembelerin araya serpiştirildiği, ağırlıklı olarak mavinin yer aldığı bir fonda, hak dedikleri zaman kadınları buna dahil etmiyorlar sözü belirivermektedir.

Bunun tarihsel nedenleri Elbetteki göz ardı edilmemelidir. Tarih boyunca kadın, siyasi otoriteye, devlete, babasına ya da erkek kardeşine/ağabeyine karşı özerk bir birey olma isteğini haykırması ve bunun toplumda yankı bulabilmesi için mücadele etmiş ve etmektedir. Çoğu zaman ataerkil bir zihnin ve onun hâkim olduğu kalemin çizdiği sınırlarda, hem varolduğunu kanıtlamaya çalışmış; hem de eşitlik, özgürlük ve siyasal haklarının kazanımı için çalışmıştır. Ancak erkek mücadele ile değil, doğal bir süreçte bu haklara sahip olmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan sonuç, Yuval-Davis tarafından çok güzel ifade edilmiştir:

“Kadınlar vatandaşlık hakkının kazanımlarını sadece daha geç elede edenler arasında kalmamış, onların dışlanması erkeklerin demokratik katılımlarının oluşumunda dayanan şu noktayı da ortaya çıkarmıştır: Vatandaşlık statüsü erkeklerle, onların ailenin temsilcileri ve vatandaş olmayan diğer aile üyelerini yöneten üyeler olarak sahip oldukları yetenekleri nedeni ile tahsis edilmiştir”(Yuval-Davis 1997: 79).

Kimilerine göre; kadının bu mücadelesi Ulus devletlerin inşası ile amaca ulaşmışken, özellikle M. Mann’a göre ataerkillik ulus devletle “yeni ataerkilliğe” dönüşmüştür. Yani ataerkillik her koşulda hakimiyetine devam ederken; kadın bir yandan da kültürün önemli bir parçası olan din ve onun belirlediği aile ve akrabalık ilişkileriyle de kontrol edilmeye ve sınırlandırılmaya çalışılmıştır.

Bütün bu mücadele, kadının bir birey olarak topluma müdahil olması için verilmiştir. Bu duruma insan hakları bağlamında bakılacak olursa, bu haklar bir grubun, bir kültürün ya da belli bir sınıfın hakları değil, aksine kişi ve birey haklarıdır. Birey olabilmek, kendi özgür iradesi ile düşünebilmeyi, davranabilmeyi ve bu doğrultuda karar alabilmeyi, kararların arkasındaki sorumlulukları yüklenabilmeyi, yani özerk olabilmeyi gerektirmektedir. Ancak o zaman insan haklarından, yurttaş ve demokrasi kavramından bahsedilebilir. Oysa Landes’in ifadesiyle;

“Demokratik devrim çağı, başka hiçbir yerde kadınların yurttaşlar olarak içeren bir siyasal demokrasi yaratmamıştır, başka hiçbir yerde kadınlar orta sınıftan beyaz erkek mülk sahiplerinin kendileri için belirledikleri siyaset ve yurttaşlık haklarına kavuşmamışlardır. Kadınlar, yurttaşlığı olmayan yurttaşlardır. Çünkü

kadınların tam yurttaşlar haline gelmelerine ve her düzeyde kamusal alana katılmalarına engeller, onlara biçilen cinsiyetçi rollerden kaynaklanmakta, kadınlar ancak siyasi toplantıların ve derneklerin seyircileri olmaktadır. Böylece, siyaset alanından sürgün edilmiş ve ev alanına çekilmişlerdir” (Landes 1999: 420-438).

Sonuçta, özerk ve birey olduğunu her gün yeniden kanıtlamak zorunda olan kadın, ne yazık ki; bu kavramlarla bağlantılı olan, hatta bu kavramların temelini oluşturduğu insan hakları'nın da taşıyıcısı olmakta zorlanmaktadır. İşte bu nedenle, insan hakları ya da ifade özgürlüğü resmi ideolojiyi belirleyen erkeklerle, resmi ideolojiye karşı çıkan erkek arasındaki mücadelede sıkışıp kalmaktadır.

Bu nedenle Evrensel İnsan Hakları, kadının penceresinden bir göz boyamadır. Oysa insan hakları, Eleanor Roosevelt'e göre;

“Ayrım gözetilmeksizin kadının, çocuğun ve erkeğin haklarıdır

Sonuç olarak, evrensel insan hakları nerede başlar?

Eve yakın küçük yerlerde

-öylesine yakın ve küçük yerlerde ki,

Dünya haritalarında görünmeleri mümkün olmaz.

Oysa, onlar bireyin dünyasıdır:

İçinde yaşadığı mahalle, gittiği okul, çalıştığı fabrika, ofis ya da çiftlik.

Ve tek tek her erkek, kadın ya da çocuk, ayrım

Gözetilmeksizin, adalet, fırsat ve onur eşitliğini

Böyle yerlerde arar.

Bu hakların böyle yerlerde bir anlamı yoksa,

Başka yerlerde pek az anlamı olur...”(Eleanor Roosevelt BM, New York, 27 Mart 1958 Aktaran Fatmagül Berktaş 2000: 349).

diyerek, insan haklarının özel alanlarda korunarak, özellikle bu alanlarda eylem ve söylemin örtüşmesiyle gerçeklik kazanacağı vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın ön kabulü de budur.

Ancak unutulmamalıdır ki; evrenselcilere karşı çıkış, sadece bununla da sınırlı değildir. evrenselciler, insan haklarının tüm dünyada, her kültür için geçerli olduğunu savunurlarken; buradaki problemlili alan, evrensellik ile kültürel rölativizm arasındaki gerilimdir.

Özellikle, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Bkz Ek 1), mükemmel bir evrensellik kurgusuyla, insanın tekil ve değerli bir varlık olduğunu kabul eder. Öte yandan, bu değerini siyasal iktidarlar karşısında korunmasını da amaç edinmiştir. Bu Bildirge'den sonra, Haziran 1993'te Dünya İnsan Hakları Konferansı'na katılan ülkeler, Viyana Bildirisi ve Eylem Planı'nı kabul etmiştir. Bu planla, insan haklarının evrenselliği ikinci kez teyit edilmiştir. Ancak buna rağmen, birçok Asya ve İslam ülkesinden tepki almıştır. Çin lideri, Bildirge'ye tepkilerini çok açık bir şekilde dile getirmiştir. Buna göre:

“farklı gelişme basamaklarında olan veya farklı tarihsel gelenekleri, kültürel arka planı olan ülkeler, farklı insan hakları kavrayışlarına ve uygulamasına sahiplerdir. Dolayısıyla hiç kimse, belirli ülkelerin insan hakları standartlarını ve modelini tek doğru olarak düşünmemelidir. Diğer ülkelerden bunlara uymalarını talep etmemeli ve edemez.” (Symonides 1998:11)

Bunun ötesinde, 1947 tarihli Melville Herskovits tarafından Amerikan Antropoloji Derneği'nin icra kurulu adına hazırlanan insan hakları'na dair beyanda, insan haklarının evrenselliği reddedilmeden, kültür ve farklılık kavramları göz önünde bulundurularak üç temel öneri getirilmiştir. Bu öneriler sırasıyla:

- 1) Birey, kültürü vasıtasıyla kendinin ve kişiliğinin farkına varır, bu nedenle bireysel farklılıklara saygı, kültürel farklılıklara saygı duyulmasını gerektirir.
- 2) Kùltürleri niteliksel olarak değerlendirecek hiçbir tekniğin icat edilmemiş olduğu, bilimsel gerçeğiyle, kùltürler arasındaki farklılıklara saygı geçerli kılınmıştır.
- 3) Standartlar ve değerler, varolduğu, oluştuğu kùltüre özgüdür; dolayısıyla, bir kùltürün inançlarından ya da etik kodlarından kaynaklanan davranışları formüle etme çabası, insanlığın bütünü için olacak herhangi bir İnsan Hakları Bildirgesinin uygulanabilirliğini zedeleyecektir (AAA-1947: 539-543)

Bütün bu söylemlerin ışığında, aslında kültürel rölativizm, sadece kùltürlerin birbirlerinden farklı olması ve her kùltürde varolan kavramların ve o kavramlara

yüklenen anlamların değişiklik göstermesi değildir. Düşünsel bir kazıyla kültürel rölativizm, her bir kültürü kendi tekliğinde değerlendirmedir. Ancak bu söylemin altında, her bir insanın kendi tekliğinde değerlendirilmesi ve o insanın biricikliği yatmaktadır. Bu nedenle, Melville J. Herskovits'in kültürel rölativizme ilişkin tanımı çok anlamlıdır; "toplumların kendi yaşamlarını sürdürebilmeleri için belirledikleri değerler ve bu değerleri kabul etme, kişinin kendisinininkinden çok farklı olsa dahi, her bir geleneğin kendi içinde bulunan onur ve hoşgörüyü vurgulayan bir felsefedir" (Herskovits 1958: 266-273)

Böyle bir yaklaşımla bu çalışmanın genelindeki felsefe, Claude Levi-Strauss'un ifadelerinde saklıdır:

"Kültürlerin özgünlüğü, yaklaşık tüm insanlar için aynı olan sorunları kendine özgü yöntemlerle çözmesinden, değerlerine kendisine özgü görünüm kazandırmasından kaynaklanır" (Strauss 1997:42)

Ancak bu farklılıkları kendi kültürel yapımız içinde kabullenebilmesinin altın anahtarını Boas, hoşgörü olarak tanımlar. Ona göre:

"Bu medeniyette yer aldığımız ve doğduğumuzda, kültür ilk andan itibaren eylemlerimizi kontrol ettiği için de, bir bakıma kendi medeniyetimize ait değerleri kabullenebilmemiz epey güçtür; fakat onların etkisi altında yetişmeden değerlerini takdir etmek bizim için, imkânsız da olsa, farklı gelenekler üzerine kurulu olan başka medeniyetlerin varlığı, kesinlikle akla yatkındır. İnsan faaliyetlerinin değerlendirilmesine ilişkin genel kuram, antropolojik araştırmanın bize öğrettiği üzere, bize şimdi icra ettiğimizden daha yüksek bir hoşgörüyü öğretir" (Boas 1911:11)

Buraya kadar tüm belirlemeler insan haklarının oluşmasına zemin hazırlarken insan hakları ve kültürel rölativizm arasındaki sancılı noktanın kültür olduğu vurgulanmalıdır. Bir tarafta birbirine ters düşen kültürel uygulamaların kabulünü desteklemek, insan haklarına ters düşerken, insan haklarından yana olmak ise kültürel uygulamalara karşı olmak anlamına gelmektedir (Engel 2001: 536-559). Bu karşıtlığı ya da sancılı birlikteliği çözebilecek kavram ise kültürdür.

Kültür pek çok sosyal bilimci tarafından tanımlanırken bir kısmı statik bir kısmı da dinamik kültür tanımları getirmişlerdir. Buna göre Max'ın kültür tanımına insanın doğaya karşı ürettiği her şey olarak baktığımızda (Güvenç 2002: 96) bu üretim, sürekli

devam etmekte, değişmekte ve gelişmektedir. Ancak Benedict'in *Pattern's of Culture*⁸ kitabında belirlediği üç kültüre bakılacak olursa kültürün değişmez, homojen bir yapı olduğu hissedilebilir.

Preis'e göre ise son yıllarda antropologlar kültürü dinamik bir yaklaşımla ele alıp, rölativizmin temelinde yatan homojen, birlik içinde tutarlılık arzeden kültür tanımını yeniden değerlendirmeye başlamışlardır (Preis 1996: 286-297). Aynı şekilde Karen Engle da antropologların statik kültür tanımından dinamik kültür tanımına geçildiğini söylerken, kültürün sadece inanç ve değerlerden değil, çok farklı uygulamalardan, alışkanlıklardan oluştuğunu söylemektedir (Engle 2001:536-559). Bu alışkanlıklar, davranışlar ise sınırları belli olan, statik, değişmez nitelikte değil aksine sınırsız, tartışmaya açık, akıcı ve en önemlisi de "tarihsel etkilerin bir ürünüdür" (Merry 2003: 67)

Antropologların kültürü tanımlamada katettikleri bu yol, Bangkok Bildirgesinde: "insan hakları doğası gereği evrenselken; ulusal ve bölgesel özellikler, değişen tarihler, kültürel ve dini geçmişleri akılda bulundurulurak; evrensel normlar belirlemede, dinamik ve gelişen bir süreç bağlamında değerlendirilmeli"(United Nations 1993: 3) niyetini de yerine getirmiştir.

Bu niyet yerine getirilmiş olsa da son dönemde Antropologların insan hakları alanında başka bir konuyu dile getirdikleri de hatırlatılmalıdır. Buna göre insan hakları alanında çalışan "hukukçular ve insan haklarını tüm dünyaya yayma niyetinde olan aktivistler, yerel farklılıkları anlamaktan ziyade evrensel standartlar yerleştirmeye kendilerini adanmışlardır" (Merry 2003: 68). Bu bağlamda insan hakları hukukçuları hatta insan haklarının felsefi temelini inceleyen felsefeciler, insan haklarının evrensellik tarafında yer alırken antropologlar rölativizm ekseninde, kültürel farklılıklara saygı tarafında yer almaktadır. Ancak bugün "çağdaş antropologlar rölativizmi teori değil metod olarak ele alıp, rölativizme başka bir kültürün inançları ve uygulamalarını kültürel, materyal ve tarihsel bağlamda anlamaya çalışmadan, ahlaki verilemez anlamına geldiğini"(Engle 2001: 555) kabul etmektedir. Bu bağlamda rölativizmele birlikte ele alınan hoşgörü kavramı da sınırsız değildir.

---

⁸ Benedict, R. (1934). *Patterns of culture*. Boston: Houghton Mifflin Co.

Diğer bir taraftan da insan hakları hukukçuları da yerel farklılıkları göz ardı ederek evrensel norm oluşturulamayacağını kabul ettikleri sürece sorun olmayacaktır. Burada evrensellik ve kültürel rölativizm arasındaki gerginliği azaltan temel nokta ise kültürel farklılıklardaki değerleri ortaya çıkarmak ve göstermektir. Buradan evrenselliğe ulaşılabilir ve insan hakları temellendirilebilir. Bugün sözkonusu yaklaşımı birleştiren “hak yanlısı antropologlardan”⁹ bahsedilmektedir. Söz konusu antropologlar yerel halkın korunmasında insan haklarının varlığını kabul ederken, hoşgörüyü limit koyan rölativizmi savunarak kültürlerarası ortak kültürel değerler arayışıyla ilgilendiler (Engels 2001: 549). Söz konusu arayış kültür ve evrensellik kavramı arasındaki gerilimi de ortadan kaldıracaktır.

Bu çalışmada evrensellik kavramının oturduğu zemin, insan hakları öznesi olan insanın, ahlâki doğasıdır. Bunun yanında daha önce belirtildiği üzere, insanın tekil bir birey olarak, değerli ve biricik bir varlık olduğu üzerine bir ön kabul bulunmaktadır. Ancak kültürel rölativizm ve insan haklarının sancılı birlikteliğini analiz ederken, araştırmanın diğer ön kabulü , tıpkı Abdullahi Ahmed An-Na'im gibi, bütüne hitap eden olarak kullandığımız evrensellik kavramının güçlendirilmesi için, her kültürde kendine özgü var olan insan haklarına benzer unsurların, kültürel diyalogla sağlanabileceğine ilişkin inanç (An-Naim 1992: 19), çalışmanın zeminini oluşturmaktadır. Ancak bu kadar iyimser yaklaşıma rağmen, Richard W. Wilson gibi, kültürel rölativizmin egemen gücün (devletin) baskısını, otoritesini meşrulaştırma ya da hissettirme yolunda, en uygun ideoloji olduğunu da (Wilson 1997: 9) unutmamamız gerekir. Özellikle gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki uçurum açıldıkça, kültürel farklılıkların gücünün güçsüzü kontrol etmesindeki en büyük araç olduğu, bu bağlamda gözden ırak tutulmamalıdır.

İnsan haklarının içinde yaşanan dönemde sorunu sadece bununla da bitmemektedir. Buna göre bir başka gerilimli noktası da, “özne” kavramıdır. Modernizmin öncellerinden olan, aynı zamanda insan haklarının da taşıyıcısı olan birey ve özne, postmodernizmin hedefi haline gelmiştir. Özellikle, son dönemde özneye yapılan saldırı ya da öznenin eritiliyor oluşu, insan haklarının da temelini sarsmıştır. Aydınlanmanın

---

⁹ Karen Engle'in kullandığı pro-rights anthropolog bu çalışmada “hak yanlısı antropolog olarak Türkçeye çevrilmiştir.

tasarımı olan ve aynı zamanda insan haklarının temeli olan “insan”, kendisinin dışındaki nesnelere sorgulayabildiği, yönlendirebildiği ve kontrol edebildiği, en önemlisi de belirleyebildiği sürece “özne” iken; postmodern dönemde insan deniz kıyısında kumsala çizilen bir çehre gibi yok olma sürecine girmiştir (Foucault 1971: 387). Bununla birlikte, postmodernizmin yeni kavramlarını “öteki” ve “farklılık” olmuştur. Ancak burada daha da önemli olan, özne kavramının nasıl ele alındığıdır.

Buna göre “özne” kavramı, daima kendi dışındaki bir düşünceye ya da bir ilkeye bağlıdır (Mansfield 2006: 69); ama daha da önemlisi özne önceden belirlenmemiş, içinde yaşadığı dönemin hatta kültürün bir inşasıdır. Lacan, “öznenin dil olduğu” üzerinde dururken, özellikle imgelerin ve simgelerin devreye girmesiyle, içinde bulunulan kültürün ve değerlerin daha da net anlaşılacağını ifade etmektedir. Saussure’ün, konuşmanın arka planında kalan dil sistemini açığa çıkarma özelliğinin belli ölçülerde Foucault’da da olduğu söylenebilir. Söylem, Foucault felsefesinin temel yapı taşıdır. Burada bilgi kavramının içini dolduran, fikir ve söylemlerin alt yapısını oluşturan, kültür ve kültürde yer alan diğer öznelerin bilgiye yönelimidir. Başlı başına hem söylem hem de özne, iktidar ilişkilerinden bağımsız olamaz Bu söyleme göre:

“İktidar ve bilgi doğrudan birbirini içerir.. Bir bilgi alanının karşılıklı bağlantılı yapısı olmaksızın, iktidar ilişkisi olmaz.. Bilen özne, bilinen nesnelere ve bilginin özel şekilleri, iktidarın/bilginin bu temel anlamlarının ve tarihsel dönüşümlerinin sayısız etkisi olarak görülmelidir” (Mansfield 2006: 69-85).

Bu durumda Lacan’ın söylemiyle, ayna evresinde “ben”, ben’in dışında var olan başka bir “ben” ya da özne ile karşılaşır (Mansfield 2006: 54-68). Bu durumda, her özne, kendini kendi olmayan üzerinden kurarken, Mansfield’in üzerinde durduğu gibi kendini tanımak ve kendini anlamak üzere “öteki” ye ihtiyaç duyar. Çünkü aslında özne, ötekinin söylemidir (Mansfield 2006: 60). Bu ilişkide sancılı olan nokta; eğer özne bir kültürel inşa ise ve bu kültürel inşayı belirleyen güç ve iktidar ilişkileri ise, her bir özne ve öteki, ideolojik yapı sergileyecektir. “Öteki” kavramı, basit bir ifadeyle “*benim dışımda olan*” şeklinde ifade edildiğinde, ideolojik çerçevede “ben” kavramını da beraberinde getirecektir. Ben ve öteki, en uç noktada ayrımcılığın temellerini oluşturarak, ırkçılığa kadar gidebilmektedir. Hatta pratikten yola çıkarak, siyasî ayrımcılık, bölücülükle birlikte, demokrasi, eşitlik, adalet ve insan hakları kavramlarını kullanarak, meşru olmayan hak taleplerinde bulunulmuştur. Ancak bu çalışmada

“öteki”, benim varlık koşulum olarak hem kendimi hemde evreni, çevremi kavramam ve anlamam için olmazsa olmazlarımdandır. İnsan, evreni algılamak, kendinden hareketle, dünyayı tanımlamakta, kendinden kalkışla, karşısındakini belirlemektedir. Başka bir söylemle insan, belirleyen bir varlık olarak, kendini, kendi olmayan üzerinden kurarken, aslında kendi varlığını sürekli yeniden oluşturmaktadır. Burada önemli olan, “öteki”nin inşasında, arka planda yatan “niyet” ya da maksattır. Çoğu zaman “niyet”, “öteki” algılayışımızı politize etmektedir. Böyle bir bakış açısıyla; kendimizden farklı kıldığımız kültürlerle olan ilişkilerimizdeki sınırı, “öteki” kavramı koymaktadır. Gupta ve Ferguson, kültürlerin ya da etnik grupların sınırlarının çok derin çizgilerle belirlenmesine karşı çıkmaktadır. Bunun nedeni, aralarındaki geçirgenliği yok edeceğini düşünmeleriydi. Ancak Bart’ın, *etnik gruplar ve sınırları* makalesinde yer alan karşıt görüşü hatırlamakta da yarar vardır. Bu makaleye göre; mevcut etnik gruplar arasında etkileşim olsa dahi, sınırlar kalıcı niteliktedir. İkinci olarak da, kalıcı ve önemli sosyal ilişkilerin etnik gruplar arasındaki sınırlara ve kutuplaşmalara rağmen oluşabildiğidir (Bart 2002: 11). Bu konu, oldukça tartışmalı olsa da, kültürler ya da etnik sınırlar, bireylerin zihinlerinde oluşturduğu sınırlardır. Ama önemli olan şey, zihinlerde yer etmiş olan sınırları tanıtmaktır. Sınır, somut ya da soyut olsa da, karşılıklı ilişki kurmaya engel olmamalıdır. Eğer politik sınırlar ya da zihnimizde oluşturduğumuz sınırlar, farklı kültürlerle ilişki kurmamızı engellerse; kültürlerin asla değişmeyeceği doğrultusunda, “özcü” bir bakış açısına sahip oluruz. Elbette ki bunun uç noktası, biraz önce söylendiği gibi ırkçılıktır. Bu çalışma böyle bir temelle, belki de etik bir kod oluşturacak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine “ifade özgürlüğü” bağlamında başvurular, bu kültürün içinde değerlendirilerek, onların insan hakları kavramına nasıl bir anlam yüklediği ve kendinden hareketle “ötekini” nasıl tasarladığı ele alınacaktır.

Burada “anlam” kavramının nereden doğduğu oldukça açıktır. “Ben” ve “öteki” ya da iki özne arasındaki ilişki anlamı doğurmaktadır. Özellikle Gadamer’in üzerinde durduğu gibi, “anlam, herhangi bir davranışın ya da edimin içinde yorumlanmayı beklemektedir” (Fay 2005: 196). Ancak burada önemli olan “anlam”, farklı dönemlerde değişmekle kalmayacak aynı zamanda da asla kesin bir şeklini almayacaktır.

Son olarak, bu kavramların ele alındığı, ben ve ötekinin anlamlandırıldığı zemin, elbette ki; kimlik kuramıdır. Son dönemde oldukça popüler olan, bir o kadar da

problemlili olan bu alan, “tanımlama ve tanınma” ile “aidiyet” kavramlarıyla birlikte, bireyden ayrı düşünölemeyecek bir alandır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 469). Güvenç’e göre; kimlik, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların “Kimsiniz, kimlersiniz?” sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır (Güvenç 2005: 18). Tabii burada kimlerden olduğunuz değil; kimlerden olmadığımız da oldukça önemlidir. Amin Maalouf’a göre ise kimlik, bölümlere ayrılamayan, parçalı yapı sergilemeyen, onu biçimlendiren bir çok öğeden oluşmuş, tek bir yapıdır. Bu söylemini örneklendiren Maalouf:

“1976’da Lübnan’ı terk edip; Fransa’ya yerleştiğimden beri, son derece iyi niyetli olarak kendimi “daha çok Fransız” mı, yoksa “daha çok Lübnanlı” mı hissettiğim sorulmuştur bana. Beni bir başkası değil ben yapan şey, bu şekilde iki ülkenin, iki üç dilin, pek çok kültür geleneğinin sınırında bulunuşumdur”(Maalouf 2009: 9);

diyerek, aslında birden fazla özelliğın ya da aidiyetin kimliği oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda kimlik, bir aidiyet beyanıdır. Ancak bu beyanların, farklı zaman, yer ve mekânda da değişebileceğini gözden kaçırmamak gerekir. Aydın Uğur’un “stratejik tercihler” ya da “aidiyet stratejileri” dediğı bu kavram, sahip olduğumuz kimlikler arasından bazılarını, karşılaştığımız duruma göre öne çıkarmamız anlamını taşımaktadır. Bu açıdan bakılırsa da kimlik, Uğur’un söylemiyle; “çocukların legosu gibi bir şey. Unsurlar var, yani bir tekerlek var, bir düz parça, bir pervane var, siz değişik zamanlarda onlardan kâh uçak, kâh köprü yapıyorsunuz”¹⁰

Bu bağlamda, çalışmanın genel kabulü, kimliğin birçok farklı unsurdan oluştuğı ancak zaman, mekân ya da yere göre, bazılarının öne çıkarıldığıdır. Özellikle insan hakları söz konusu olduğunda, hangi unsurun öne çıktığını sorgulamak gerekir.

Bütün bu tartışmaların sonunda insan hakları, özellikle son dönemde pek çok farklı kavramla gerilim yaşasa da, taşıdığı etik kurgu nedeniyle, ırk, dil, din ve cinsiyet farkı gözetmeksizin, sadece insan olduğumuz için sahip olunan haklardandır. Bu haklara yaşam için değil, onurlu bir yaşam için ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü insan haklarının koruduğı değer, belki de en üstün ahlâki değer olan, insanın değeridir. Bu açıdan bakıldığında insan haklarının billurlaştırdığı insan da, kavram üreten, ürettiğı kavramlarla dünyayı anlamlı hale getiren, soran ve sorgulayan, aydınlanmacı bir

¹⁰ Aydın Uğur: http://stk.bilgi.edu.tr/docs/ugur_std_9.pdf (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2007)

öznedir. Böyle bir öznenin yaratıcılığının temel katalizörü, “düşünme” edimi ve onun ürünü olan “düşünce”dir. Ancak elde edilen düşüncenin, kişileri, grupları ve toplumları değiştirmesi ve geliştirmesi için ifade edilebilmesi esastır. Bu açıdan bakıldığında ifade, soyut olan düşüncenin somutlaşmış halidir. Bu somutlaşmanın temelinde iletişimin yattığı da unutulmamalıdır. Toplumsal bir varlık olan insan, kendini gerçekleştirmek için toplumun diğer üyeleri ile ilişki halinde bulunurken, onun doğası gereği olan bu davranış, iletişimi zorunlu hale getirmektedir. Ancak temelinde iletişimin yattığı bu alanda da mutlak bir özgürlük sözkonusu değildir. Çünkü özgürlük de aslında etik bir problemdir, özünde keyfiligi ve sınırlardan yoksun bir alanı ifade etmemektedir. Ancak buna rağmen egemen güç -belki de söylemlerin doğasındaki sınırsızlığın anarşi yaratabileceği düşüncesiyle- daima söylemleri denetim altına almak istemektedir. Foucault buna, “seyretme prosedürü” demektedir (Foucault 1981: 48-78). Bu seyretmenin hangi ölçülerde yapılabileceği ya da genel anlamda İfade Özgürlüğü’nün sınırları AİHS’nin 10. Maddesi’nde açıkça ifade edilmiştir. Ancak bu sınırlandırmalar, insanın değer bilgisini zedelemeyecek, beden ve ruh bütünlüğüne aykırı olabilecek nitelikte değildir.

Böyle bir temelle ifade özgürlüğü Batı demokrasisinin temel taşıyıcı unsurlarından biridir. İfade özgürlüğü, sadece herhangi bir düşüncenin dışa vurulması ile sınırlı değildir. İçinde bir düşünceye ya da bilgiye ulaşma, ulaşılanlar arasında tercih yapma bunları dışa vurma ya da vurmama özgürlüğünü de barındırmaktadır.

Böylesine derin bir anlam yüklenen ifade özgürlüğü, toplumda birden fazla düşüncenin, farklı fikirlerin yer alacağı bir zemini oluşturarak, insanın potansiyel bir varlık olarak kendini gerçekleştirmesine, geliştirmesine de hizmet etmektedir. İfade özgürlüğü, işte bu farklılıkların oluşturduğu bilginin, düşüncenin, kanaatların aktarıldığı alanlarda, değişen dünya koşullarında farklılık ve çeşitliliğe uğramıştır. Eskiden varolan yüz yüze ilişkilerin ve aktarımların yerini, kitle iletişim araçları almıştır. Bu araçların başında radyo, televizyon, gazete gelse de, belki de en kontrolsüz ancak bir o kadar etkili olan alan internettir. Özellikle radyo, televizyon, gazeteler ve elbette ki internetin, çok daha geniş kitlelere ulaşması, ulaştığı kitlelerde istedik davranışları yaratması açısından etkili olduğu unutulmamalıdır. Bunun ötesinde kitle iletişim araçlarının artmasıyla, dünyanın küresel köye döndüğünü söyleyen iletişim gurusu McLuhan (McLuhan 1962:

21-31) aslında küreselleşmenin altındaki gizli gücü de ifşa etmiştir. Özellikle eski Kapitalizm olan küreselleşme, kitle kültürü yaratarak; tüketimleri birbirine benzeyen, aynı şeyden etkilenen, aynı değişimleri gösteren yığınları yaratma hedefindedir. Unutulmamalıdır ki, bu yığınlar bir yanda ekonomik gücü elinde bulunduran sınıfın (burjuva) varlık koşulları iken, diğer yanda siyasî otorite olma günü geldiğinde, iktidarı kazanmanın anahtarı olacaktır. Tabii burada iktidar denilince, Foucault'nun iktidar kuramını hatırlamak yerinde olacaktır. Ona göre iktidar, sahip olunan bir şey değil; aksine, her yerde her an eşit olmayan ve devingen ilişkilerin var olduğu zeminde oluşan bir şeydir (Foucault 1982: 31-43). Böyle bir bakış açısıyla, değişim ve dönüşüm mutlakdır. Bu nedenle, iktidar konumunda olan devlet ve küresel sermayeyi elinde bulunduranlar, mevcut koşulların devamı için her gün kendini yeniden ifade etmek ve kamuoyunun desteğini almak zorundadır. Harold Lasswell'e göre; bu nedenlerle iktidar, kitle iletişim araçlarını propaganda amaçlı kullanarak, kamuoyunu etkilemektedir (Lasswell 1958: 40-50). Öte yandan özellikle küreselleşmeyle birlikte, devlet ve küresel sermaye de iç içe geçmiştir. Gramsci'ye göre devlet, küresel sermayeyi elinde bulunduran egemen sınıfın egemenliğini gerçekleştirmesine hizmet eden bir aygıt dönüşmüştür (Gramsci 1986: 179-187). İşte bu noktada Comsky'yi anlamak mümkün olacaktır. Chomsky, özellikle medyanın devlet ve şirketlerin elinden alınarak, halk denetimine verilmesini uygun bulmaktadır (Chomsky 1991; 8-9). Bir yanda devlet, kendi ideolojisi doğrultusunda geniş kitleleri iletişim araçları ve özellikle medya yoluyla şekillendirirken; diğer yandan da ekonomik kaynakları elinde bulunduran egemen güç, yine bu araçları kullanarak tüketimin artmasını sağlamaktadır. Yani halk, her iki açıdan da uyutulmakta ve kullanılmaktadır. Bu kuramların doğrultusunda her iki egemen güç tarafından "araç" kılınan hatta bireyselliği düzleştirilerek, yığınların içinde kaybolan insan, varolma mücadelesi vermektedir. Ne tuhaftır ki bu sistemi, yani devleti ve egemen gücü eleştiren ve karşı çıkanlar da sesini duyurmak, iktidarı zayıflatmak üzere kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Bu kadar yoğun mücadelenin olduğu bir ortamda da hakikati kavramak, ancak Kant'ın dediği gibi, "aklını kullanma cesaretini göstermekle mümkündür" (Kant 2000 : 17). Çünkü bir yanda devlet ve küresel sermayeyi elinde bulunduran egemen güçler, diğer yanda onlara karşı çıkan hatta eleştirenler, her ikisi de düşüncelerini aktaracakları en etkili zemin olarak kitle iletişim araçlarını ve özellikle de medyayı kullanmaktadır. Öte yandan pek de meşru olmayan,

özellikle terörizmi destekleyen grupların da aradan sıyrılarak, meşru olmayan talepleri doğrultusunda kitle iletişim araçlarını kullandığını düşünecek olursak, doğruyla yanlış ayırmanın, hakikati bulmanın, söylemlerin arkasındaki niyeti kavramanın, epey güç olduğu ileri sürülebilir. Her şeye rağmen iktidar ilişkileri, Kapitalizm, devlet ve bu kavramların oluşturduğu zemini tartışırken, insanın unutulduğunu görmek için âlim olmaya gerek yoktur. İşte insandan çok, onun ürettiklerine verilen değer in oluştuğu ortam budur. Bu ortamda insan haklarının tartışıldığı gözden uzak tutulmamalıdır. Bir yanda bu kavramın diğer kavramlarla olan gerilimi, diğer tarafta kavramın içeriği ile hiç örtüşmeyen mevcut durum, insan haklarının gelişmesindeki temel engellerdendir.

Sonuç olarak; içinde bulunduğumuz dünyada neredeyse herşey, her türlü farklılığa, eleştiriye rağmen bir anlama ve anlamlandırma üzerine inşa edilmiştir. Bu elbette sorunlu bir alandır. Sosyal bilimlerin 150 yıllık tarihinde, belki de ilk 120 yıl “sosyal bilimler, bilim midir?” tartışması yapılırken, şimdi gelinen nokta, başkalarını anlamak mümkün müdür? Eğer anlamak mümkün ise; nasıl anlayabiliriz? üzerine şekillenmektedir. Biz hiç bir şeyi doğrudan göremeyiz, bütün görme biçimleri belli bir perspektif üzerinden, dolaylı yoldan gerçekleşmektedir. Bu perspektifi oluşturan, simgeler ya da Saussure’un dediği gibi göstergelerdir. Her simge ya da gösterge belirli kavramları oluşturur. Biz de bu kavramlar yoluyla, dünyayı algılamakta ve anlamlandırmaktayız. Bir araştırmacı olarak oluşturduğum kavramlar, hakikati söyleyebilecek mi bilmiyorum ama gözlemlediklerimi söyleyebilir.

3 İNSAN HAKLARININ TEMEL KAVRAMLARI

3.1 Modernizmden Postmodernizme İnsan Hakları

İçinde yaşadığımız dünya da tanımlanması, billurlaştırılması hatta anlamlandırılması en zor kavramlardan biri, İnsan hakları olsa gerek. Bu zorluğun ana nedeni, elbette kavramın zihinlerde oluşturduğu imge ile uygulamadaki görünüşünün/görüntüsünün oldukça farklı olmasıdır. Başka bir ifade ile kavramın dokusunda yer alan değerlerle, kavramın içinde şekillendiği düzenin, ürettiği değerlerin örtüşmemesidir. Bu noktada “olan” ile “olması gereken” arasındaki uçurumun en önemli nedeni, Çotuksöken’in dile getirdiği gibi, “kavramın dış dünyada somut-tekil başvuru noktasının olmamasıdır.” (Çotuksöken 2010: 23). Hatta daha da ayrıntılandırarak insan hakları dediğimiz şeyin, “insanlararası ilişkilerde, insanın kendisiyle ve diğer insanlarla, öteki canlılarla olan ilişkisinde, canlı-cansız tüm dünya ile olan ilişkisinde” ortaya çıkmasıdır (Çotuksöken 2010: 23).

Buna göre ilk bakışta insan ve onun onurunun korunmasına ilişkin “iyi” ve “güzel”i düşündüren zihinlerde “olması gerekeni” temellendiren bu kavram, uygulamada çoğu zaman hayal kırıklığı yaratmaktadır. Dünyanın her bölgesindeki pratiklere baktığımızda, insan ve ona ilişkin değerlerin, bir bir tüketilmesi, insandan çok insanın ürettiklerine değer verilmesi ve her türlü değişim ve gelişimde onun “amaç” değil “araç” kılınması, elbette ki insan hakları kavramının tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Eğer spesifik örneklem üzerinden gidersek, Bosna Hersek’te yaşananlar, Ruanda ve Uganda’da tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleşen ve insan onurunu ortadan kaldıracak nitelikteki ölümler, bunun yanı sıra belki de hiç belleklerden çıkmayacak olan, demokrasiye kavuşma umuduyla Irak’ta yaşananlar, zihinleri bulandırmış; işte tam da bu noktada, “olanla” “olması gereken” arasındaki uçurum, ürkütücü biçimde açılmıştır. Bununla da kalmayıp; kimilerine göre değişimi, dönüşümü hatta gündemi yakalama sözcüğü haline gelen (Hirst- Thompson 2000: 26) küreselleşme, yeni dünyanın anlamlandırılmasında kullanılırken, “Amerikan tezgahı” ya da “emperyalizmin yeni adı” (Ulugay 2001: 61) olarak anılması, işleri iyice karıştırmış, sürecin nasıl sonuçlanacağı, nelerin nereye kadar değişeceğine ilişkin bilinmezlikle birleşince, zihinlerde doğruyu, hakikati

bulmamızı neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Bu yenedünya düzeni, kimilerine göre eski sömürgecilik, kimilerine göreyse yeni emperyalizm iken; sonuçta birçok zıtlıkları içinde barındıran, çelişkiyi, adaletsizliği ve düzensizliği beraberinde getiren bir sisteme dönüşmüştür. Bu sistemde insan, yeni görevini kavramakta hatta önceliklerini belirlemede ikileme düşmektedir. Tıpkı Banu Avar'ın dediği gibi:

“Büyük balığın küçükleri yediği, güçlünün güçsüzü parçalayıp yuttuğu orman kanunları içinde, hayvani güdülerle yaşamak mı yoksa insanlaşmak mı? Daha çok üretmek, daha çok öğrenmek, daha çok uygarlık, daha çok bilim mi? Ormanın kuytu karanlıklarında, daha güçlünün gelip bizi yutmaması için çabalayıp durmak mı?” (Avar 2009: 3)

Böylesine kaygan ve bir o kadar da muğlâk olan bu süreçte insan, bir yanda kendini konumlandırırken; bir yanda da içinde yaşadığı düzenin değerleriyle örtüşmeyen ancak insan olmanın değer bilgisini ürettiği insan haklarını temellendirmeye çalışmaktadır. İnsanın karşılaştığı zorluk bununla da sınırlı değildir. Çünkü düşünen aynı zamanda görünen ve bir çırpıda kavranan ile arkasında gizlenen niyet arasındaki farkı anlamak için, derin bir sorgulama içine girmek zorundadır. Buna göre yenedünya düzeni, çıkar, para, sömürgecilik, emperyalizm, kapitalizm gibi kavramları içinde barındırıp; insan haklarının gelişmesine imkân vermese de, bu sürecin ve düzenin oluşmasındaki başat faktörler “olan”ı gizlemek, hedefi şaşırtmak hatta gündem değiştirmek için, “olması gereken”e yönelmektedir.

Bu yönelimle şekillenen, güçlünün güçsüze izin verdiği kadar vücut bulan insan hakları, şaşırtıcı bir şekilde devletlerin bile prestij kaynağı olmaktadır. Ulusal ya da uluslararası alanda işler iyi giderken ve özellikle barış dönemindeyken, ideal üzerinden söylemler oluşturulabilmekte, fakat çıkarlar ve uzak erimli planlar söz konusu olduğunda, eylem ve söylemin örtüşmediği görülmektedir. Hatta birçok ülke, insan haklarına, içinde “hak” kavramı geçtiği için önem vermekte; ancak bu kavramı daha sonra başka kültürleri, yaşamları değiştirip, kendi değerlerini kabul ettirmek üzere kullanmaktadır (Çoban 2000: 228). İnsan hakları, onlar için âdeta egemenlik alanlarını genişletme işlevini yerine getiren bir meşruiyet zeminidir.

Böylesine ikircikli bir alanda, insan hakları önündeki en büyük engel, belki de devletlerin insan hakları politikası yerine, politika için insan hakları üretmesidir. Buna göre, insan hakları alanında yapılan andlaşma ya da sözleşmeler, tüm devletlere iki

alanda sorumluluk yüklemektedir. Biri kendi politik sınırları içinde insan hakları ihlallerini önlemek ve insan haklarını korumak, diğeri ise; başka devletlerin de bu haklara karşı saygı göstermesini gözetmektir. Ancak bu alanda devletler, ihlalleri önlemek için harekete geçmeden önce, politik hesaplarını ön plana almaktadır. İnsan haklarını ihlâl ettiği ileri sürülen devlete karşı tepkide bulunmadan önce, o devletin konumuna ilişkin;

“dünyadaki ittifak sistemleri veya nüfuz bölgeleri içinde, hangi kampta yer alıyor? (Bizden mi, değil mi?). Girişimde bulunmak, ulusal çıkarlar açısından yararlı olur mu, olmaz mı? Bundan bir ters tepki doğar mı, doğmaz mı? Siyasal bir avantaj sağlar mı sağlamaz mı?” (Kapani 1996: 97)

şeklindeki her soru, aslında insan hakları alanında birer sorun haline gelmektedir.

Bütün bunları düşündüğümüzde özellikle günümüzde, her şeyin içiçe geçtiği, niyetin, ideolojinin ve politikanın bulanık sularda muğlâklaştığı bir düzende, insan haklarını temellendirmek, ihlalleri önlemek, ortak akıl geliştirmek, kamuoyu oluşturmak, dikkatleri bu alana çekmek için araştırma yapmak, yeni açılımlar geliştirmek oldukça zor görünmektedir. Çünkü başlı başına içinde yaşadığımız çağ ve dönemin dinamikleriyle üretilen kavram ve değerler, çıplak gözle anlaşılamayacak kadar karmaşık, puslu ve sisli görünmektedir. Bu nedenle mevcut kavramı anlamanın ön koşulu, yaşanılan dönemi bilmekten geçmektedir. Tıpkı Mengüşoğlu'nun dediği gibi:

“Her çağ belli düşünce akımlarının, belli görüşlerin taşıyıcısıdır. Bu düşünce akımları, bu görüşler bir örgü oluşturur. Bu örgü, hem içinde yaşadığımız çağın hem de geçmişin belli görüş tarzlarıyla, belli değerleriyle olumlu-olumsuz değerlendirmelerle önyargılarla bezenmiştir. Zamanın şimdi'sinde yaşayan insan, kendi çağının, kaynağını bilmediği düşünce akımlarının ağları içindedir” (Mengüşoğlu 1997: 4)

Bu bakış açısıyla, bir yanda modernitenin ürünü olan insan hakları, “evrensellik temelleri ve söylemleri” (Anar 1999: 83) üzerinden şekillenirken, tamamen farklılık ve çoğulluğu hedef alan post modern dönemin yaşanması, özellikle insan hakları alanında evrensel-yerel gerilimini beraberinde getirmiştir.

İnsan hakları adına tek gerilimli alan, bununla da sınırlı değildir. Aksine, birden fazla muğlak alan ve kaygan zemin bulunmaktadır. Her kaygan zemin, kavramın içeriğini sığlaştırmakta, arkasında yatan diğer kavramları silikleştirmekte, hatta daha da önemlisi kontrolü altındaki ellerin niyetiyle yeniden dile getirilmektedir.

İnsan hakları adına ikinci bir sancılı alan ise, bu alandaki aktörlerin çoğalmasındır. Bir yanda devletler, diğer yanda evrensellik temeliyle şekillenen uluslararası kuruluşlar ve demokrasinin simgesi niteliğindeki sivil toplum kuruluşları, insan haklarının işler hale gelmesi için mücadele ederken, elbette teorik anlamda hepsinin mutabık kaldığı tanım ortaktır; insan hakları, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, tüm insanlara tanınması gereken haklardır. Bir başka söylemle; aslında insanlığın ortak dili olduğu düşünülen ve olması gereken haklar (Gülmez 2001: 4) olarak ele alınmış, hatta temeli “onur ve insanlık sahibi, özgürce davranan insan modeli” (Akıllıoğlu 1995: 3) üzerine kurulmuştur. Her şey buraya kadar anlaşılabilir iken, iş pratiğe gelince insan hakları ihlallerini önlemek ve bir toplumda insan hakları kültürünü temellendirmek hatta en önemlisi insan hakları ile ilgili bir olayı incelemek de hiç de kolay değildir. Murat Belge'nin anlatımıyla;

“Mesela; bir işkence olayı. Bir işkence olayında bir yanda işkence eden var, bir yanda işkence edilen var. İşkence varsa, burda devlet bir şekilde sorumludur. İşkence edenin arkasında devlet yapısını görüyoruz, işkence edilenin arkasında insan hakları örgütü vb., gibi onun destekçilerini görüyoruz. Arkadaşım Douglas'ın son zamanlardaki sosyolojik araştırmalara dayanarak yaptığı şu: ‘Bu aslında bu kadar basit bir manzara değil’ diyor. Ortada bir işkence olayı olacak, biz protesto edeceğiz, devlet şunu diyecek, işkence olayı ortadan kalkacak ya da kalkmayacak. İşkence edenin kurumu var, polis kurumu var, devlet yapısı bunun karmaşıklığı, yargı vs., vs. Bu olayla; dolaylı, yarı-dolaylı ilişkisi olabilecek odakları çoğaltmaya başlıyor. İşkence edilen açısından ise, ailesi var, bir örgüt üyesi olduğundan dolayı işkence görüyorsa; bir örgüt var, baro var, hukuk vs., var. Birdenbire merkezde iki, uçlarda da iki odak görürken, yirmi otuz odak çıkıyor” (Belge 2000: 21-22)

Bu açıdan bakıldığında, bir tek hak ihlâlinde bile, birden çok odak varken; bir diğer yanda da her odağın niyeti devreye girmişken, büyük olan fotoğrafa bakılınca, insan hakları adına artık bir yanda insan/birey diğer yanda devlet şeklindeki iki kutbun kalmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle insan hakları'nı anlamak, tanımlamak, hatta

içinde yaşanan toplumda davranışa dönüştürmek oldukça zor görünmektedir. Özellikle son dönemde ihlalleri önlemede, “elindeki tek alet çekiç ise, o zaman bütün sorunları çivi gibi görmeye başlarsın” (Belge 2000: 23) şeklindeki bakış açısının geçerli olmadığı görülmüştür. Bu alanda araştırma yapmanın, ihlalleri önlemenin hatta korumanın önündeki zorluğun tek nedeni, odakların çokluğu değildir. Kuşkusuz içinde yaşanan dönemin de payı büyüktür.

Büyük, kapsayıcı, genel geçer söylemlerin unutulduğu, evrenselden çok yerelin hâkim olduğu, her şeyin teker teker parçalanıp, bölündüğü postmodern dönemde, hakların da çok çeşitlendiği gözlemlenmektedir: Kadın hakları, çocuk hakları, yaşlı hakları, kollektif haklar, çevre hakları, tüketici hakları, işçi hakları vs. her birine bakıldığında, hak enflasyonunun yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bununla paralel olarak, değişimin kaçınılmaz olduğu ve buna ilişkin örneklerin teker teker izlendiği şu dönemde, haklarda yaşanan çeşitliliğe paralel olarak, hem ihlâl şekilleri değişmiş, hem de toplumların, grupların hak talepleri farklılaşmıştır. Artık karşımızda duran manzara, tek bir bakışta ya da önceki izlenimlerle anlamlandırılacak, duru bir manzara değildir. Resim, bakanın gözüne, niyetine ve Renaissance döneminin en önemli kavramı olan bakış açısına (perspektif) göre değişmektedir. İşte o manzaradaki her objeyi cilalamak, aydınlatmak yine sosyal bilimcilere düşmektedir. Bu durumu Foucault çok güzel dile getirmiştir: “sosyal bilimciler, toplumsal kurumların altındaki linguistik yapıların arkeoloğu olmalıdırlar” (Foucault 1999: 172-176). İşte bu nedenle insan hakları kavramı, disiplinlerarası bir ön kabule muhtaçtır. Ne sadece hukukun ne sadece siyaset biliminin ne de sadece sosyolojinin kollarında anlaşılabilir.

Bu bakış açısıyla, araştırma nesnesinden çok, bilgi üretme biçimiyle dikkati çeken ve özellikle 19. yüzyılda sömürgeciliğin gölgesinde, üzerinde güneş batmayan ülkenin merkezinde, batı dışındaki toplumları inceleyen bilim olarak ortaya çıkan antropoloji de, insan haklarını anlama açısından oldukça önemlidir. Birincisi ihlallerin doğrudan ya da dolaylı olarak odağı bulunan kişi, grup ya da kurumların, özellikle insan haklarını nasıl tanımladığı, bunun ötesinde insan haklarının arkasında yer alan adalet, eşitlik, özgürlük, hoşgörü gibi kavramlara nasıl bir anlam yüklendiği, içinde yaşadığımız dönemde insan hakları'nı temellendirme ve ihlalleri önleme açısından oldukça önemlidir. İkincisi, antropoloji içinde yaşanan toplumun dışında, objektif ölçütler ve

çok büyük söylemler, genel geçer doğrular ortaya koymaktan öte, tıpkı bu çalışma da olduğu gibi, insan haklarına bilimsel bir kavram olarak değil, tamamen araştırılacak bir “nesne” olarak bakar. İnsan haklarının ne olduğundan öte, hak ihlâline doğrudan ya da dolaylı olarak müdahil olmuş kişi, grup ya da kurumların bakış açısını belirleme, insan haklarını temellendirme adına oldukça önemlidir. Bu nedenle, Malinowski’nin izlediği yol ve öğrencilerine tavsiyesi, bu bağlamda anlam kazanmıştır. İnsanların ne yaptıkları kadar yaptıkları hakkında söyledikleri, belki de bir çalışmayı antropolojik zemine oturtma adına oldukça önemlidir. İşte bu nedenle, insan haklarının odağındaki onlarca yapıyı anlamlandırmadan, arka planında yer alan kavramları tanımlamadan, insan haklarını davranışa dönüştürmek neredeyse imkânsızdır.

Bu durumda, aslında insan hakları alanında kavramsal nitelikli araştırma yapılmasının önündeki güçlük, sadece içinde yaşanan dönemle sınırlı değildir. Başlangıç bölümünde dile getirildiği gibi, kavramın kendisinin de, farklı devletlerde, farklı toplum ve kültürlerde yarattığı etki ve yansımalarının, anlam kaymasına elverişli olmasıdır. Bu anlam kaymasının temelinde, neyin gizlendiğini İonna Kuçuradi çarpıcı bir biçimde tespit etmiştir:

“Dünya’da olup bitenlere bakılırsa, pek suçsuz görünmüyor kavramlar....Tehlikeli olmalarından biz sorumluyuz, yarattıkları sonuçlardan olduğumuz gibi... Bir kavram ne zaman tehlikeli olur? İçeriği bulanık olduğu halde, herkes bu kavramı bildiğini sanınca. Korkarım, İnsan Hakları tehlikeli bir kavram olmuştur bile” (Kuçuradi 2007: 13)

Bu söylem tersten okunduğunda, dış dünyada varolan herhangi bir şeyi kavramsallaştıran sonra da bunu dile getiren insan, insan haklarını da tamamen özcü bakış açısıyla evrensellikten sıyrıp, kültürel hakların inşa sürecine sıkıştırabilmektedir. Unutulmamalıdır ki; “biz” ve “onlar” şeklindeki dünya görüşüyle şekillenen insan hakları anlayışı, bu hakları evrensellikten uzaklaştırmakla kalmayıp, insan hakları değerini farklı niyetteki örgüt ya da gruplarca araç haline dönüştürmektedir. Tabii bu durum insan haklarının gerçek anlamından uzaklaşıp, ideolojilere yem edilmesine zemin hazırlamakta, hatta hukukî olan bu hakları siyasîleştirmektedir (Akıllıoğlu 2000: 7).

Sonuç olarak, tüm kavramlar gibi insan hakları kavramı da, düşünmenin yapı taşları ya da dayanaklarıdır. Ancak unutulmamalıdır ki; “bilgi”, insan zihnindeki son aşamada kavramlar olarak belirir (Timuçin 2009: 50). Bu nedenle, insan hakları ve onun arka

planında yatan kavramların şekillenebilmesi ve bilinç düzeyine geçebilmesi için, konunun bilgi bağlamında ele alınması zorunludur. Böyle bir bakış açısıyla, insan haklarının öznesi olan insanın irdelenmesi ile birlikte, kavramın tarihsel perspektifi, sınıflandırılması ve özellikle de kültür bağlamında evrenselleşiminin nereden geldiğinin belirlenmesi, İnsan Hakları'nın temellendirilmesi, ihlallerin önlenmesi ve en önemlisi korunması yolundaki ayrık otlarının temizlenmesi açısından oldukça önemlidir. Tabii bütün bunlar yapılırken, hakikatin belirlenmesindeki temel kavramın “niyet” olduğu unutulmamalıdır.

3.1.1 İnsan Haklarının Öznesi “İnsan”

Çalışmanın başından itibaren, dile getirilen, öznesinin *insan* olduğu bu haklar, başka hiç bir niteliğe bakılmaksızın, sadece insan olmamız nedeniyle sahip olunan haklardır (Uygun 1992: 2). Başka bir ifade ile insan haklarının dayanağı, her insanın doğuştan sahip olduğu, devredilemez, vazgeçilemez nitelikteki haklardır. Hatta insanın insan olması nedeniyle; devlete karşı ileri sürülebilen, devletten talep edilen haklardır. Bu haklara anlam kazandıran, şüphesiz ki; yeryüzünde yaratılmış canlılar içinde en donanımlı, en onurlu varlık olan “insan”dır. Her ne kadar Macit Gökberk'in dediği gibi:

“günümüz insanının yığınlaştığından, büyük bir üretim örgütü içinde yerine herhangi bir başkasının konulabileceği bir sayı durumuna düştüğünden, sadece dışarıdan edindiği uyarıları alıp değerlendiren radar gibi bir şey olduğundan, robotlaştığından, kısaca; kişiliğini, o ‘biricik oluşunu’ yitirmiş” (Gökberk 2008: 25)

Olduğundan hareket etsek de, insanlık tarihi boyunca, varlık sebebini sorgulayarak; değerli olma nedenini araştırmaya koyulan, yine insan olmuştur. Tarihsel süreçte “İki eli, dik duran, konuşan, akıl sahibi memeli” (Meydan Larousse 1992: 515) olan bu insan, “...bilen, yapıp eden, değerleri duyan, tavır takınan, önceden görüp-önceden belirleyen, isteyen, özgür ve tarihsel varlık olan, ideleştirebilen, kendini bir şeye veren, çalışan, eğiten ve eğitebilen, seven, inanan...” (Mengüşoğlu 1988: 49) bir varlık olarak evrilmiştir. Böyle bir değişimle, biyolojik, sosyal, siyasal ve kültürel bir varlık olan insan, belki ilk dönemlerde doğa tarafından etkilenmiş ve belirlenmiş olsa da, öğrendikleri ve keşfettikleriyle, içinde yaşadığı doğa koşullarına hükmedebilmiş ve her türlü sorunla başa çıkabilmiştir. Yine Macit Gökberk'in dediği gibi:

“Belli bir çevreye uyan organları olmayan, içgüdüleri pek cılızlaşmış, duyuuları gelişmiş, silahsız, çıplak, hayatı öylesine tehlikeler ile yüklü insan ise, hayatta kalabilmeyi başarabilmek için donatımındaki eksikliğin yerini doldurmak, bu açığı kapamak için davranmak, eylemde bulunmak, kısaca karşısında bulunduğu ham doğa koşullarını zekâsı ile içlerinde yaşayabileceği gibi değiştirmiş, içinde yaşayabileceği dünyayı kendisi kendi zekâsı ile şekillendirmiştir” (Gökberk 2008: 12-13)

İnsan önce taşları yontmaya başlamış, üretim aşamasına geçmiş, sonrasında toprağı ve en önemlisi de madeni işlemiş, sosyal bir varlık olması nedeniyle de, aile ve toplum içinde, kültürünü zenginleştirmeye başlamış ve uygarlıklar kurmuştur. Onun başlangıçta simgeci işaretleşmelerle hatta benzetmeci temellerle şekillenen ilkel düşünme biçimi (Şenel 2011: 28-29) zamanla yerini felsefi düşünmeye bırakmıştır. Böylesine keskin bir sıçramayı gerçekleştiren insanın, çok boyutlu bir varlık olarak bazen bireyselliği bazen de toplumsallığı ön plana çıkartılsa da, idealde her iki alandaki çıkarlarını, insanlaşma serüveninde örtüşürmeye çalışmıştır. Atatürk’ün söylediği gibi:

“Tek bir gerçek vardır: toplu halde yaşamak zorunda olan bireysel insan. Bu insanın iki tür çıkarı vardır. Bunlardan bir bölümü, onun bireyliğini ilgilendirir. Ama öteki tür çıkarları ise, toplu halde yaşamak zorunluluğundan kaynaklanan çıkarlarıdır. İyice düşünülürse; bu iki tür çıkar birbiriyile eş değerdendirler. Çünkü biri gözardı edilirse; öteki de gerçekleştirilemez” (Atatürk 1988: 445-447)

Bu nedenle insan, kendini bir bütün olarak ifade etmeye çalışarak, idealde insanca bir dünya oluşturmaya çalışmış; hatta bunu bireysel ve toplumsal yapısında birleştirmiştir. Ancak unutmamak gerekir ki; tarihsel süreçteki her türlü yapıp etmeleri, keşifleri onu temel sorunla yani kendisiyle yüz yüze getirmiştir. En zor tanıdığı, en zor anlamlandırdığı her seferinde yanıldığı ancak bitmez tükenmez bir sabırla kendine her yönelişte farkına varmıştır ki:

“Güneşin kudretiyle değişirken
hayvanlar aleminin taşsız kralı
vahşi ateşe gem vurmaya öğrenen,
usta bir avcı olmayı,
dertlere deva bulmayı,

toprağı ekip biçmeyi ve
hayvanları evcilleştirmeyi başaran;
tekerleği, madenciliği, yazıyı keşfedip
uygarlıklar kuran, imparatorluklar yıkan,
topu-tüfeğiyle dünyayı ele geçirip,
atomuyla fezayı kuşatmaya hazırlanan;
fakat sonunda,
kendisiyle çatışıp savaşmak,
yaşamak ve yaşatmak için.
en zorunu, kendisini,
yenmek zorunda kalan
İNSANOĞLU...” (Güvenç 2005: 18)

İşte bu nedenle insanoğlu, kendini tanımak, içinde yaşadığı dünyayı anlamlı hale getirmek ya da o dünyayı dönüştürmek için birçok kavram geliştirip; onlara da farklı anlamlar yüklemiştir. Elbette bunun nedeni, kavramın ne olduğunda gizlidir. Bu bağlamda kavram, “düşünmenin en küçük birimidir. Nasıl ki dış dünyada en küçük birim nesne ise, düşünmede de ona karşılık gelmek üzere en temel ve en küçük öğe kavramdır” (Çotuksöken 2002: 44). İşte insanın ürettiği her kavram, aslında onu hayvandan farklı kılan “bilinç”le şekillenmiştir. Böyle bir temelle doğayı, kendi yararına uygun olarak değiştirip, ona egemen olan insan (Hançerlioğlu 2011: 89) bu kavramların içeriğini boşaltarak ya da yeni içerik kazandırarak, tüm problemlerin ve aynı zamanda çözümlerin de kaynağı niteliğinde olmaya çalışmıştır.

Bütün bunlara rağmen, sadece bir “düşünen hayvan” olmayan, aksine aydınlanmacı bir zihinle “akıl sahibi” olan insan, aklını kullanma cesaretini göstererek -belki de düşünme edimini yerine getirerek- risk almış ve bu edim, onun uygarlıkları oluşturmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda uygarlıkları oluşturduğuça insanın kendinden, yaşadığı toplumdan beklentileri ve talepleri de farklılaşmıştır (Bozkurt 2006: 30).

İşte bu açıdan bakıldığında kendini keşfeden ve doğasında bulunan insanlığın, onu gelişmenin daha üst aşamalara doğru yönlendirdiği düşünülen insan, (Fromm 2002: 36), kendi değer bilgisini de kendi eliyle üretmiştir. Şüphesiz ki bu değer bilgisinin bir ürünü de, insan haklarıdır. Bu nedenle insan haklarına, özetle insanın kendine yakışır yaşam talebi ve isteği denilebilir. Tarihsel süreçte üretilen tüm düşüncelerin hatta ortaya çıkan tüm dinlerin insanın değerini ve saygınlığını koruma üzerine şekillendiğini düşünecek olursak; bu talebin çok eskilere dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. İnsanoğlu bu talebi dile getirirken her şeyden önce, arka planda kendini her türlü yapının, düşüncenin, sistemin amacı, sebebi olarak kavramaya/kavratmaya çalışmıştır. Bunun nedeni ise, şüphesiz insan haklarını temellendirmenin ve onu içselleştirmenin kolaylaştırılmasını sağlamaktır. Unutulmamalıdır ki, insanlara bazı temel haklar tanımak ve bu hakları her ne olursa olsun dokunulmaz ve vazgeçilmez kılmak, insanı her türlü yapının merkezi haline getirmekle mümkündür. Bu nedenle, insan haklarını bir toplumda ya da devlette işler hale getirebilmek, hatta hakların temelini oluşturan ilkeleri davranışa dönüştürüp insan haklarına uygun bir kültür inşa edebilmenin hazırlayıcısı, o toplumdaki “insan” kavrayışıdır. Başka bir dille, insana bakış açısıdır. İnsanı, her türlü sistemin merkezine oturtan kültürlerde, en azından adına insan hakları denilirse bile, insana yakışan, insanı geliştiren uygulamaların, daha kolay şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bütün bunların ışığında, çağdan çağa sürekli değişen, dil ve düşünme olanaklarıyla dış dünyayı şekillendiren insan, hakların taşıyıcısı olarak, bir tarafta hakların temellendirilmesindeki mücadeleyi veren “iyi”yi, diğer tarafta ihlalleri yapan/yaptıran olarak da “kötü”yü temsil etmektedir.

3.1.2 İnsan Hakları Kavramı

Literatürde, farklı temellere dayanan pek çok insan hakları anlayışından söz etmek mümkündür. Kimi zaman doğal hukuk öğretisine dayanan insan hakları anlayışı, kimi zaman da pozitif hukuka dayanmakta, ancak Marxist insan hakları anlayışı da farklı bir zeminde işlemektedir. Bu farklılık, insan hakları tanımlarında enflasyon yaratsa da diğer açıdan yaratılan tanımların hangi zihin ve kalemden çıktığını belirlemede kolaylık sağlamaktadır.

Buna göre insanın özellikle doğuştan ve sadece insan olması nedeniyle bu haklara sahip olma durumunu (Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok 2006: 52-53) dile getiren tüm söylemler, aslında doğal hukuk görüşünden beslenmektedir. Tamamen evrensellik iddiası ile şekillenen insan hakları belgelerinde, doğal hukuk görüşünün ağırlığını hissedebilmek mümkündür. Fransız Devrimi'nden bir süre sonra 3 Eylül 1791'de ilan edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin ilk iki maddesinde; doğal hukuk görüşü hâkimdir. Buna göre; tüm insanlar haklar yönünden eşit ve özgür doğarlar. Bu bağlamda, insanın doğuştan kazandığı ve tıpkı bu Bildiri'nin 2. Maddesinde dile getirildiği gibi doğal ve zaman aşımına bağlı olarak kaybedilmeyen haklar ise; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir¹¹

Yine aynı şekilde anayasal değer taşıyan 1776 tarihli Virginia Bildirgesi'nin 1. Maddesinde yer alan ifadelerin hemen hemen hepsi, insan olarak dünyaya gelmenin, insan haklarına sahip olma için yeterli şart olarak gören doğal hukuk görüşünün burada da hakim olduğu görülür.

Bu görüşe ilişkin düşünsel kazı yaptığımızda, aslında insan haklarının felsefi temeline ulaşabiliriz. Buna göre, insan haklarına, aslında onurlu bir yaşam için ihtiyaç duyulur. Bir anlamda “İnsan Hakları, varolan gerçek şartların ötesini gösterir. İnsanların nasıl bir durumda bulduklarından çok, onların nasıl yaşayabilecekleriyle -daha derin ahlâki bir gerçeklik olarak görülen bir olanaklılık durumuyla- ilgilenir (Donnelly 1989: 29). İşte bu durum, onurlu bir yaşamdır. İnsan onuru, onun hangi durumda, hangi koşullarda bulunursa bulunsun, sadece insan olmasının kazandırdığı değer tanınmasını anlatır. Bu öyle bir davranış çizgisidir ki, bu çizgiden aşağı düşünülünce, yapılan her davranış, karşılaşılan her muamele, insanı insan olmaktan çıkarır (Güneş 1998: 915). Bu nedenle, insan hakları'nın dili “olması gereken”i başka bir ifadeyle “ideal yapı”yı imler. Bu söylem, bir bakıma insanlık ülküsüdür. Çünkü hiç bir fark gözetilmeksizin dil, din, ırk, cins ayrımı yapılmaksızın tüm insanlığın ortak ülküsü ve ulaşmayı hedeflediği noktadır. İşte bu nokta, hem ulusal hem de uluslararası barışın temelidir.

İnsanın insanca yaşamasını, kendine yakışır koşullarda, kendini geliştirmesini ve insanca muamele görmesini sağlayan, bu hakların kaynağı da, buradan gelmektedir. Böyle bakıldığında, insan haklarının ontolojik temeli şüphesiz ki, “en üstün değer olan

¹¹ <http://www.istanbul.edu.tr/idarehukuku/belgeler/fransizyurttaşhaklaribildirisi.pdf>

insanın değeridir.” (Uygun 2000: 14) Bu analizle, insan haklarındaki “hak” kavramının dayanağı, “ahlâkîliktir”. Bu kavram, birçok düşünürün İnsan Hakları tanımında da ele alınmıştır. Orend’e göre;

“Kişinin insan olmak sıfatıyla sahip olduğu genel bir ahlâki hak olarak ‘insan hakkı, insan kişinin hak ettiği bir asgari muamele meselesi olması nedeniyle, her insana borçlu olunan ve haklı gerekçeleri bulunan üstün, öncelikli bir iddia” (Erdoğan, Uzak, Altuntaş 2000: 17)

olarak ifade edilmiştir. Çoğu zaman kişiye tanınan hukukî yetki olarak belirlenen hak, bazen sözleşmeler bazen hukuk kuralları ya da aralarındaki özel bir ilişkiden doğabilir. Ancak insan haklarının kaynağı, benim insan olarak ahlâki doğamda gizlidir. Şüphesiz insanın ahlâki doğasının (Donnelly 1989: 28) beklentisi onurlu bir yaşamdır. Bu nedenle herhangi bir hakka insan hakları olma özelliği kazandıran şey, bu hakkın taşıyıcısı olan insanın, sahip olduğu ve her koşulda talep ettiği onurudur. İşte insan hakları bu anlamda insan onurunu koruyan ve güvenceye alan haklardır. (Gülmez 2001: 42). Böyle bir nedenle, insan haklarının kaynağı çok derin ve manevidir (Durul 2008: 84-85). Elbette ki; bu derinlik ve anlam zenginliği onu devlete, hukuka ve en önemlisi, topluma karşı üstün ve öncelikli kılmıştır (Donnelly 1989: 28).

İnsan Haklarının üstün ve öncelikli olduğunu Amerikalı hukuk felsefecisi “koz metaforu”yla anlatmıştır;

“..... nasıl ki, bazı kağıt oyunlarında ‘koz’ bütün diğer kağıtları yenerse, aynı şekilde bir hak iddiası da ona rakip olan- örneğin; iktisadî büyüme ve çoğunluğun mutluluğu gibi- diğer toplumsal değerleri yener”¹²

Öte yandan insan haklarının üstünlüğünü, pozitif hukuk anlayışıyla temellendirenler de vardır. Bu anlayış aslında, 19. ve 20. yüzyılda insan haklarını etkilemeye başlamış, özü itibarıyla “olan” üzerine yoğunlaşmıştır. Buna göre, söz konusu hakların kaynağı doğal, doğuştan ya da Tanrı kaynaklı değil, aksine insan eliyle şekillenmiş hukuk kurallarıdır. İnsan Hakları da ancak böyle bir zeminde inşa edilebilir.

Aslında Marxist görüşün insan hakları kavrayışını da, bu zeminde değerlendirmek mümkündür. Ancak Marxist görüşün, doğal hukuk anlayışını reddettiği anlaşılmalıdır. Çünkü bu görüşe göre, insan haklarının gerçeklik zeminini toplum,

¹² http://www.ihb.gov.tr/Yayinlarimiz/insan_haklari_kitabi_LOW.pdf (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2008)

taşıyıcısı da bireydir. Ancak onun içinde yaşadığı toplumda düzeni sağlayacak, her türlü hakkın kullanım koşullarını ve zemini oluşturacak bir üst otorite olmalıdır. “Bir toplumda özgürlüklerin gerçek anlamda varolması, kişinin ancak her biçimi ile sömürüden kurtulması koşuluna bağlıdır” (Gemalmaz 2001: 111). Yani burada billurlaştırılan kavram, devlettir. Bu hakların korunması, işler hale getirilmesi hatta ihlallerin önlenmesindeki kilit nokta devlettir. Devlet, bireylerin sosyal, siyasal ve ekonomik olarak gelişmesine ilişkin ne kadar geniş alan sağlarsa; o derecede insan haklarından söz edilebilir. Bu öğretinin ayrıntıları Gemalmaz’ın şu ifadesinde gizlidir:

“İnsan haklarının maddi temeli, Devletin sosyo-ekonomik sisteminde ve üretim bağlamındaki gelişiminde yatmaktadır. Bireye hangi hak ve özgürlüklerin tanındığı ve bunların gerçekleştirilmesi boyutunun ne olduğu, toplumdaki egemen sınıfın çıkarlarına, bu sınıfın siyasal, ekonomik ve toplumsal gereksinim ve istemlerine bağlıdır” (Gemalmaz 2001: 110).

Bu nedenle eğer her toplumda sınıfsal bir yapılanma varsa, diğer bir ifadeyle, bir tarafta “ezen” diğer tarafta “ezilen” bulunuyorsa; böyle bir yapıda haklar kendiliğinden ortaya çıkmaz. Aksine çok büyük mücadelelerin sonucu elde edilir. Aslında, evrensel düzeydeki insan hakları bildirgelerine bakıldığında bu haklar, özellikle sınıfsal mücadelenin sonucunda, ezilen ya da yok sayılanın alanını genişletmesiyle vücut bulmuştur. İşte bu nedenle, söz konusu haklar tarihseldir. Ancak burada tarihsellikten kastedilen, hakların değişmezliği değildir. Aksine o haklar, tarihsel mücadele ve elbette içinde yaşanan toplumun koşullarına ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir.

Buna ek olarak Marxist görüşün insan hakları kavrayışında, bugün olmasını arzu ettiğimiz hatta idealde ulaşmayı hedeflediğimiz bir nokta dile getirilmiştir. Buna göre hak ve ödevlerin organik bağına dikkat çekilmiştir. Hak olmadan ödev, ödev olmadan hak olmaz ilkesi, Marx tarafından hazırlanan 1871 tarihindeki Birlik Konferansı tarafından kabul edilen Uluslararası İşçi Birliği Genel Tüzüğü’nde dile getirilmiştir (Gemalmaz 2010: 107).

Söz konusu anlayışları gözönünde bulundurarak şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Modern dönemde insan hakları doktrininin asıl amacı, insanın insanca yaşayabilmesi için gerekli olan özgürlük alanını genişletmek, buna karşın iktidarın müdahale, kısıtlama, hatta engelleme alanını daraltmaktır. Toplumsal yaşamın bir gerekliliği ile

insan eliyle, ihtiyaçlar doğrultusunda oluşmuş, temelinde toplum sözleşmesi yatan, devletin, insan haklarını korumada uç temel görevi bulunmaktadır. Bunlar:

- Kendi yetki alanı içinde, herhangi bir hak ihlâlinde bulunmaktan kaçınmak,
- Kişi veya grupların hak ihlâlinde bulunmasını engellemek,
- Herhangi bir hak ihlâli söz konusu olduğunda, ihllde bulunan kişi ya da grupların cezalandırılmalarını sağlayıp; tekrar güven ortamını hazırlamaktır.

Grldğu gibi insan haklarının, devletin ve yasaların taşıyıcısı olan “insan”, ahlâki doğasının gerekliliğinin farkındalığını kaybettiği anda, ihlllerin, zulümlerin ve işkencelerin, en önemlisi de ölümlerin hem “znesi” hem de “nesnesi” olabilmektedir.

Sonuç olarak, başlangıçta değerleri, etik kurgusu ile dikkat çeken insan, içinde yaşanan dönemde, “ıkar ilişkileriyle amaçlarını gerçekleştirebilen, özlemlerine ulaşabilen, kurnazlığı, köşe dnclğ, beceri ve ustalık olarak sergileyen özelliği” (Güngör 2000-2001: 19) ile ilgi eker hale gelmiştir. İşte o insan özü itibarıyla, insan olmanın bilgisini tükettiği andan itibaren, o bilginin yerini, para, iktidar, g odakları alacaktır. Böyle bir zeminde de insan haklarını değil; ihllleri konuşularak, insan hakları kültürü oluşturmanın ideali üzerinden tartışmalara devam edilecektir.

3.1.3 İnsan Haklarının Sınıflandırılması

İnsan haklarının tanımı konusunda yaşanan zorluktan sonra, belki de bu alandaki en temel zorluklardan biri, bu hakların sınıflandırılmasıdır. Çoğu zaman bu sınıflandırma bazı yazar ve uzmanlarca bilerek ya da bilmeyerek hiyerarşik bir sınıflandırma olarak ortaya çıkmış, bazı hakları bir diğerine göre daha öncelikli ve önemli kılınmıştır. Bu kargaşa, “insan hakları” kavramının yerine pek çok farklı kavramın insan haklarını nitelemek üzere kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle son dönemde, bireylerin sahip olduğu hakları ifade etmek üzere farklı hak türlerinden bahsedilmektedir. Anayasal Hak ve zgrlkler, Yurttaşlık Hakları ve en sık kullanılan ise; temel haklardır. Daha önce ifade edildiği gibi bu kullanımlar akademik yayınlarda, söyleşilerde ve gazete haberlerinde bazen insan haklarının yerine, onunla aynı anlam yüklenerek kullanılmaktadır. Ancak bu kullanımlar gerçek anlamda insan haklarının özünü ve ruhunu yansıtılmamaktadır. Çünkü zellikle “Anayasal Haklar” ve “Yurttaşlık

Hakları” kavramlarının kullanımında, arka planında belli bir sahiplik koşulu söz konusudur. Bu bağlamda bireyin bu haklara sahip olma koşulu açısından, insan hakları ile pek de örtüşmediği söylenebilir. Aynı duruma Oktay Uygun, insan haklarının benzer kavramlardan ayırt edilmesi olarak ele almıştır (Uygun 2000: 16)

Anayasal haklara sahip olma koşulu bu hakların mevcut anayasada yazılı olma koşuluna bağlı iken aynı durum Yurttaşlık hakları kullanımında da vardır. Bu haklar kişi için ancak belli bir ülkenin vatandaşı olduğu andan itibaren gerçeklik kazanacaktır. Ancak bu durum insan hakları için biraz daha farklı ancak sahip olma koşulu daha geniştir. Buna göre insan haklarına sahip olmak için dünyaya insan olarak gelmek yeterlidir. Buna göre tek koşul “insan” olmaktır.

Öte yandan “temel haklar” kullanımı da çokanlamlılığı barındırmaktadır. Bu kullanım sanki bazı hakların temel, hatta vazgeçilmez olduğunu; diğer hakların ise temel olmadığını ve vazgeçilebileceği hissini yaratabilmektedir. Zaten temellendirilmesi, tanımlanması, hatta işlevsel hale getirilmesi oldukça zor olan insan hakları için bu kullanım, oldukça büyük bir tehlike arz etmektedir. Bu doğrultuda söylenmesi gereken ise hiçbir hakkın bir diğer hakka üstünlüğü olmadığı gibi, her bir hakkın, insan onurunu koruması ve temsil etmesi söz konusudur. Bu nedenle her biri, bütünün içinde ayrı ayrı, insanın değer bilgisini üretmektedir. Dolayısıyla bütün içinde anlamlı olan bu hakları bölmek, sınıflandırmak ya da hiyerarşik bir temelle sıralamak, insan haklarının özüne zarar vermektedir. Bu söylem insan haklarının “bütünselliği” prensibini ortaya koymaktadır. Bu prensibe göre, bir kişinin ya da bir grubun korunması adına hiç bir haktan vazgeçilemez. Kuçuradi’nin söylemiyle:

“İnsan haklarının birbirine bağımlılığı, bütünlüğü karşısında hiç bir insan hakkı ya da insan hakkı grubu başka bir insan hakkı ya da hak grubunun korunması adına feda edilemez, ertelenemez, gözden çıkarılamaz” (Kuçuradi 1980: 52)

Bütünsellik söylemi tarihsel süreçte de sık sık dile getirilmiş, hatta birçok araştırmacı tarafından binanın kolonlarına benzetilmiştir (Çeçen 1990: 27). Bina kolonlarından biri yıkılır ya da zarar görürse; sonuçta binanın yıkılması söz konusu olabileceği için, her bir hakkın korunması ve diğerinden değer anlamında farklılığının olmaması, insan haklarının temel felsefesine uygun olan bir kullanımdır.

Böyle bir belirlemeyle eğer insan haklarında sınıflandırma yapılacaksa, süreç içinde çok farklı türde sınıflandırmaya rastlanabilir. Örneğin:

- Negatif-Pozitif Statü Hakları,
- Bireysel ve Toplu Haklar,
- Klasik ve Sosyal Haklar,
- 1.2.3. Kuşak Haklar,

bunlara örnek olarak verilebilir.

Pozitif ve Negatif Statü Hakları, Türk Hukuk öğretisinde sıkça kullanılan hakların iki ucunda bulunan, bir yanda bireyi ve diğer yanda devleti konumlandıran haklardır. Negatif Statü hakları, daha çok “koruma hakları” olarak ifade edilmektedir. Aslında koruma hakkı olmasının ana nedeni bireyi devlete ya da siyasal iktidara karşı koruyan öte yandan bireye korunmalı özel alan sağlayan haklardır. Bu haklarda devletin rolü ise her koşulda karışmama ya da müdahaleden kaçınmadır. Yaşam hakkı, kişi dokunulmazlığı, dernek kurma, gösteri ve toplanma özgürlüğü, din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü bu statüdeki haklardandır (Erdoğan 2001: 147).

Pozitif Statü haklarında ise devlet, hakların kullanımındaki alt yapıyı hazırlamakla konumlandırılmıştır. Başka bir söylemle devlet, hakların işler hale gelmesi için olumlu edimlerde bulunmak durumundadır. Bu haklar daha çok ekonomik haklar niteliğinde olup; siyasal otorite ya da devletin müdahalesini öngörmektedir. Örneğin; eğitim alma hakkı bu kategoriye giren haklardandır. Eğitim alma hakkına sahip olmak ya da bu hakkın işlevsel hale gelebilmesi için devletin okul yapması, öğretmenleri eğitmesi ve ataması, eğitim programı oluşturması gerekli ve zorunludur.

Bu kategoride yer alan Aktif Statü Hakkı ise; “katılma hakkı” olarak nitelendirilmekte ve yurttaşın siyasal otoritenin oluşmasındaki işlevini dile getirmektedir. Seçme ve seçilme, siyasî parti kurma ve üye olma, dilekçe hakkı bu gruba giren haklardır.

Daha çok G. Jellinek’in tasnifini hatırlatan bu sınıflandırma çoğu zaman eleştirilmiş hatta zaman zaman bu sınıflandırmanın oldukça yapay bir sınıflandırma olduğu dile getirilmiştir. Özellikle, hemen hemen tüm hak türlerinde devletin pozitif anlamda edimde bulunarak hakkın ihlâl edilmesini önlemek ve buna ilişkin koruyucu tedbirleri

almak gibi görevinin bulunduğunu düşünecek olursak, hiç bir hak ne sadece pozitif ne de sadece negatiftir. Bu nedenle devlet, tüm hakların işler hale gelmesi, korunması, kullanılması için müdahale etmek zorundadır. Özellikle, sosyal hukuk devletinde devlet, hangi grupta yer alırsa alsın, tüm bireylerin hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmek ve onlara pratik değer kazandırmakla yükümlüdür (Kapani 1976: 52).

İkinci sınıflandırma ise daha çok hakların öznelere göre yapılmıştır. Söz konusu haktan yararlanan ya da söz konusu hakkın sahibi bir birey ise bu sınıfa “ferdi haklar” denilerek bu hakların karşısına da kollektif haklar çıkarılmıştır (Gemalmaz 2001: 470).

İnsan haklarının tarihsel ve düşünsel gelişimine bağlı kalarak yapılan sınıflandırmada ise insan hakları, 3 farklı kuşak olarak nitelendirilmektedir. Bu sınıflandırmanın kendisi bile aslında insan haklarının durağan değil; dinamik olduğunu, tarihsel süreçte hangi mücadelenin sonucunda hangi hakların hangi koşullarda temellendirildiğini anlamamız açısından oldukça önemlidir.

Klasik haklar olarak nitelendirilen, bazı düşünce adamları tarafından Medeni ve Siyasî Haklar olarak ifade edilen bu haklar, aristokrasi ile burjuvazi arasındaki mücadelenin ürünüdür. Elbette bu iki sınıf arasındaki temel mücadele, burjuvazinin ekonomik alanda güçlenmesi ve bu alanda çeşitli hakları kazanmasıyla birlikte siyasal hak talepleri ile birlikte şekillenmiş ve sonrasında özgürlük ve eşitlik kavramı ortaya çıkmıştır (Kaboğlu 1998: 28). Tarihsel olarak, 17. ve 18. yüzyılda özellikle Locke’un doğal hukuk kuramıyla şekillenen bu haklar, Virginia Bildirgesi’yle başlamış olsa da, özgün şeklini Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’yle almıştır (Akal 2003: 13). Birinci kuşak haklar, pozitif-negatif hak sınıflandırmasında negatif statü hakları niteliğindedir. Buna göre bu haklar, devletin hiç bir koşulda müdahale edemeyeceği, pasif kalacağı haklardır. Bugün, birinci kuşak hakların en gelişmiş listeleri İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve BM Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi’nde (Doğru 1998: 16-33) bulunsa da, bu haklardan birkaç tanesi şöyle sıralanabilir:

- Yaşama Hakkı,
- Kişi Dokunulmazlığı,
- Düşünme ve Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü,
- Konut Dokunulmazlığı,
- Din ve Vicdan Özgürlüğü,

- Mülkiyet Hakkı,
- Eşitlik,
- Dernek Kurma Hakkı,
- Çalışma Özgürlüğü,
- Dilekçe Hakkı,
- Kamu Hizmetine Girme Hakkı.

Birinci Kuşak Klasik Haklar karşısında devlete yüklenen “karışmama”, “pasif kalma” sorumluluğuna karşın, hakların işlevsel hale gelmesi, zaten doğumla birlikte şekillenmiş hakların güvenceye alınması, kullanılabilmesi; hatta kamusal bir platforma geçebilmesi, devletin bu alandaki rolünün değişmesine bağlıydı. Bu nedenle İkinci Kuşak Haklar, devletin eylemde bulunmasını hakların kullanılabilmesi için alt yapı oluşturmasını zorunlu kılan haklardandır.

Tarihsel olarak baktığımızda da Liberalizm felsefesiyle burjuvanın şekillendirdiği birinci kuşak haklar, 18-19. yüzyılda Anayasacılık faaliyetinde oldukça etkili olmuş; hatta burjuvanın talep ettiği bu hakları güvenceye almasını sağlamıştır. Ancak toplumun büyük bir bölümünün yoksulluk içinde olması, bu hakların kullanılmasını hatta hakların gerçeklik kazanmasını engellemiştir. Sağlıklı koşullarda yaşama şansı olmayan yığınların yaşama hakkından bahsetmesi ya da kendini geliştirme şansı olmayanların eğitim alma hakkının olduğunun söylenmesi; neredeyse ütopyik bir durum ortaya koymuştur. Öte yandan 18. yüzyılda İngiltere’de başlayan, sonrasında Almanya’ya geçen ve etkileri tüm dünyaya yayılan Sanayi Devrimi, burjuvadan farklı, yepyeni ancak sömürülen bir sınıfı yani “işçi sınıfı”nı ortaya çıkarmıştır. Avrupa’nın zenginleşmesi adına oldukça kötü koşullarda çalışan işçilerin, insanca muamele ve insanca çalışma isteği ve bu alandaki talepleri, sosyal ve ekonomik hakları; başka bir ifadeyle İkinci Kuşak Hakları beraberinde getirmiştir. Birinci Kuşak Haklar, daha bireyci bir yapıya sahipken; İkinci Kuşak Haklar, insanı toplumsal yapı içinde ele almaya çalışmıştır. Bu nedenle İkinci Kuşak Haklardan yararlanabilmenin koşulu, devletin hizmet sunabilmesidir. Devletin sunduğu bu hizmetin insan haklarıyla bağlantılı olan yanıysa, bu hizmetlerin birer “hak” olarak değerlendirilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, İkinci Kuşak Hakların pozitif haklar kategorisinde yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İkinci Kuşak Hakların ele aldığı ya da kabul ettiği insan anlayışı da, Birinci Kuşak Haklardan farklıdır. İkinci Kuşak Hakların kazanılmasındaki mücadelenin sahibi Marxist öğretinin vücut bulduğu işçi sınıfıdır. Bu öğretilde altı kalın çizgilerle belirlenen insan, tüm yapıp etmeleri ve emeğiyle içinde yaşadığı doğal ve toplumsal çevreyi dönüşüme uğratarak insanlaşmaktadır. Bu bakış açısıyla İkinci Kuşak Haklarda dile getirilen haklar, insanın içinde yaşadığı toplum ve ona ilişkin ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Felsefe temellendirilen bu haklar, şu şekilde örneklenebilir:

- Sosyal Güvenlik Hakkı,
- Eğitim Hakkı,
- Sağlık Hakkı,
- Konut Hakkı,
- Çalışma Hakkı,
- Ailenin Korunması Hakkı.

Görüldüğü üzere sözü edilen ve ikinci kuşak haklar olarak nitelenen hakların hemen hemen hepsi, insanın içinde yaşadığı toplumda ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiğinden ütopyik değil, dünyevi niteliktedir.

Üçüncü Kuşak Haklar da içinde yer alan çevrenin, koşulların ve risk faktörlerinin değişmesi ve şekillenmesiyle inşa edilmiş haklardır. Özellikle bu hakların şekillenmesindeki dönüşüm, İkinci Dünya Savaşıdır. Bu savaş sonrası, kitlelerin ölümüne neden olan ve ekolojik dengeyi gelecek nesillerin aleyhine bozacak eylemler, teknolojinin de gelişimiyle hız kazanmıştır. Özellikle bu eylemler sonrasında oluşan insan dünyasına ait tahribatın telafi edilemeyecek nitelikte olması ve yaşanan düzenin zengin, batılı güçlü devletler lehine değişmesi, beraberinde derin bir eşitsizliği ve hak ihlallerini getirmiştir. Ezenin karşısında nesne olarak bulunan, çoğu zaman hakları ihlâl edilen, yok sayılan, sömürülen, tahrip edilen, toplumsal ve kültürel olarak zorla değiştirilen ve dönüştürülen Üçüncü Dünya Ülkeleri, bu hakları gündeme getirmiştir. Tam anlamıyla tamamlanmamış olsa da bu haklar:

- Çevre Hakkı,
- Ortak Mirası Koruma Hakkı,
- Gelişme Hakkı,
- Barış Hakkı olarak değerlendirilmektedir.

Bu hakların niteliğine bakınca, plansız-programsız oluşan teknolojik ilerlemenin, küresel çevre felâketlerinin, sömürünün bertaraf edilmesine yönelik oldukları açıktır. Bu haklar ayrıca insanca yaşam koşullarının oluşturulması amacına yöneliktir diyebiliriz.

Bu haklara, Dayanışma Hakları denilmesinin esas mantığı ise hakların korunması ve talep edilmesi noktalarında yer alan birey ve devletin konumlarında saklıdır. Bu haklar, ne sadece bireyin ne de sadece devletin sorumluluğundadır. Bu hakların tanınması, inşa edilmesi konusunda birey ve devlet ortak sorumluluğa sahiptir. En azından Barış Hakkı üzerinden düşünecek olursak, bu hakkın inşasını bir tarafta devletler sağlarken; diğer tarafta bireyler de en az devletler kadar sorumludur.

Özet olarak aslında hangi sınıflandırma açısından bakılırsa bakılsın, tüm haklar bir bakıma dayanışma hakları niteliğindedir. Haklar, ne sadece bireyin ne de sadece devletin sorumluluğunda anlam kazanır.

3.1.4 İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İnsan haklarının bugün anladığımız tarzda uluslararası boyuta taşınması hatta evrensel bir niteliğe bürünmesi aslında çok eski değildir. İkinci Dünya Savaşı, bu alanda önemli bir değişim ve dönüşümün yaşandığı bir tarihtir. Ancak değişim ve dönüşüm bir gecede gerçekleşmiş değildir aksine çok uzun bir sürecin ürünüdür. Bu süreçteki başlangıç noktası, insanın insan olarak değer bulması ve anlam kazanmasıdır.

Böyle bir bakış açısıyla insan haklarının temeli, Eski Yunan'a kadar götürülebilir. Her ne kadar Eski Yunan şehir devletlerinde insan, toplumsal yapının bir parçası olarak değerlendirilse de ve sınıflı bir toplum düzeni olsa da dönemin düşünürleri, insanların eşitliğini, hukukun üstünlüğünü ortaya koyan söylemler geliştirmişlerdir.

Eski Yunan'da özgür düşüncenin temelinde yer alan Sofistler, birer toplum bilimci olarak içinde yaşadıkları toplumu bilgilendirirken, “devleti, insan iradesinin ürünü” (Mumcu 2003: 40) olarak görmüş ve insanı devletin oluşumunda önemli bir yere yerleştirmişlerdir..

Yine aynı şekilde M.Ö 6. yüzyılda, Solon Kanunları, hukuk devleti, hatta hukukun üstünlüğü ilkesiyle şekillenmiştir. Ancak uygulama, oluşturulan söylem kadar başarıya ulaşamamıştır.

Stoa felsefe okulunun kurucusu Zenon da (M.Ö 336-270) tüm insanlar için, eşit hakları dile getirmiş; onun bu söylemleri, dönemi itibarıyla bugünkü insan haklarının temelini hazırlamıştır. Zenon, “tabii hukuk anlayışına dayanarak, akıl sahibi insanların, salt insan olmaları dolayısıyla, eşit haklara sahip olduğunu” belirtmiştir (Ünal 1997: 25).

Dönemin en önemli düşünürlerinden Sokrates, “kendini bil ilkesini, herkesin ilke yapması gerektiğine inanmaktaydı” (Çüçen 2011: 37). Çünkü bilmek aynı şekilde varlık nedenini anlamak, neden-sonuç ilişkisini kurmak, sorgulamak ve en sonunda kendi değerini billurlaştırıp, kendinden hareketle bir dünya tasarlamaktır. Bu nedenle de o dönemdeki insan ve insana ilişkin her söylem, kolayca öznesinin insan olduğu insan hakları ile ilişkilendirilebilir.

Bütün bu tespitler, dönemin tamamen hak ve özgürlük temeli üzerine inşa edildiğini düşündürmemelidir. Her şeye rağmen, pratikte eşitsizlikçi tutumların esas itibarıyla hâkim olduğu rahatça söylenmelidir. Aristoteles’in hakların eşitsizliği (Şenel 2004: 177) söylemi, içinde derin bir sınıflandırmayı, hatta sıralamayı barındırmaktadır. Aristoteles’e göre:

“Soğuk bölgelerde yaşayan ırklar ve Avrupa’dakiler, cesaret ve tutkuyla doludurlar, fakat beceri ve beyin güçleri biraz kıttır; bundan ötürü, genellikle bağımsız kalabilmelerine karşın, siyasal birlikleri ve başkalarına egemen olma yetenekleri yoktur. Öte yandan Asyalı ırkların hem beyinleri hem de becerileri vardır ama cesaret ve iradeleri eksiktir” (Aristoteles 2002: 207)

Aynı şekilde Platon da insanların eşitsizliğini “Metaller Mitozu” adındaki bir efsane ile açıklamıştır. Bu düşünceye göre, insanların mayasında kiminde toprak, kiminde altın, demir, gümüş bulunur. Her insan mayasında var olana göre, bir görev yüklenir. Altın olan yönetici, demir olansa kol işleri yapar.

Bu dönemin örneklerinden de anlaşılacağı üzere, düşünmenin, sorgulamanın, insan kavramının şekillendiği, aslında İnsan Hakları’nın arka planında yatan birçok kavramın temellendirildiği bir dönemdir.

Sonrasında yaşanan Ortaçağ ise farklı yargılamalara konu olan bir dönemdir. Öncesinde üretilen, insan dünyasına ait tüm bilgilerin alaşağı edildiği bir dönemdir. Aklın ve her türlü düşüncenin rafa kalktığı, insanlığın ölüm uykusuna yattığı, kendini bile unuttuğu karanlık bir dönemdir, aslında. “Bin yıl süren bir devirde akıl zincire vuruldu, düşünce köle oldu, bilgi ise; hiç ilerlemedi” (Buury 1959: 48). Toplum düzenini oluşturmak ve en önemlisi de toplumdaki çatlak sesleri eritmek üzere oluşturulan cezalandırma mekanizmaları, engizisyon mahkemeleri insanın beden ve ruh bütünlüğünü hiçe sayar nitelikteydi. Daha fazla para, daha fazla güç için insanların inanç sistemleri üzerinden oluşturulan bir yapıyla, cennetin anahtarları bir bir satılmış; hakikat, düşünceden soyutlanarak, anlam kayması yaşamıştır. Bir de, toplum içindeki sınırları kalın duvarlarla belirginleştirilmiş sınıf farklılıkları, insanın değerini ve elbetteki onun bilgisinin üretilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Ortaçağda dikkat çeken, hatta tarihte insan hakları ile ilintilendirilen en önemli belge, 1215 tarihli Magna Carta Libertatum’dur. Bu, belki genel anlamda halka, birtakım haklar tanıyan bir belge olmasa da onun habercisi niteliğindedir; burada söz konusu olan, bir kralın yetkilerinin azaltılması, sınırlandırılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, dönemin kralı Yurtsuz John’un daraltılan haklarına karşılık, baronların hak alanları genişletilmiştir. Magna Carta’nın en belirgin özelliği ise; can ve mal güvenliğinden söz etmesi ve insanların keyfi olarak yakalanması ve cezalandırılmasının önüne geçilmesidir (Karaosmanoğlu 2011: 75). Böylesine uzun ve karanlıkta kalan dönemin kırılma noktası ise; Haçlı Seferleri olmuştur. Haçlı Seferleri, görünüşte din ve dinsel değerler adına planlanmış gibi görünse de, arkasında yatan neden Doğunun zenginliklerine hâkim olmaktı. Ancak bu süreç Kilisenin planladığı gibi olmadı; çünkü Doğunun ekonomik zenginlikleri ile birlikte felsefesi de yavaş yavaş bu coğrafyaya girdi. Bütün bu gelişmeler, tarihsel anlamda yeni bir sürecin başlaması demektir. Aslında bu dönemde yeniden doğuş anlamına gelen Renaissance’ın yaşanmasıyla, insanoğlunun Eski Yunan’daki ihtişamına kavuşması, bundan sonraki tüm değişim ve gelişimin tetikleyicisi olmuştu. Leonardo da Vinci (1452-1519) ve Michelangelo (1475-1564) ile sanattaki sıçrama, matematik ve fizikteki ilerleme, “hümanizma”nın ve “aydınlanma”nın zeminini hazırlamıştır. Bu dönem artık akla mutlak güvenin olduğu, Kilisenin, din adamlarının, derebeylerin yönetiminin silikleştiği, halkın seçtiği yöneticilerin önem kazandığı bir dönemdir. Artık yüksek sesle konuşulan asıl konu;

insanın, doğduğu andan itibaren hak ve özgürlüklere sahip olduğudur. Ancak bundan daha da önemlisi, döneme damgasını vuran ve insan haklarının doğal hak boyutundan seküler bir alana taşınmasını sağlayan, aynı zamanda devlet kavramının temelini oluşturan fikir, “toplum sözleşmesi”dir. Aydınlanma döneminin liberal düşünürlerinden John Locke, insanların, yaşam, hürriyet ve mülkiyet haklarına sahip olduğunu söyleyerek aslında insan haklarının temelini oluşturmuştur. Locke’a göre insanlar, aslında doğa durumunda yaşarken; eşit ve daha da önemlisi özgürdürler. Tamamen güvenlik gerekçesi ile, kendi özgür iradeleri ile “uygar topluma” geçişleri toplum sözleşmesi ile olmuştur (Şenel 1996: 337). Aslında Locke’un bu düşünceleri, İngiliz Parlamentosu’nun 1689 tarihli Haklar Bildirgesi’nin temelini oluşturmuştur. Bu bildirge, adil yargılanmayı ve olağan olmayan cezaya çarptırılmamayı hak saymıştır (Erdoğan 2007: 94). J.J Rousseau ise; yine aynı dönemde insanın toplumsal hayatla birlikte özgürlüğünü ve eşitliğini kaybettiğini söyler ve *“insanlar devleti oluşturarak, özgürlük ve eşitliği temin etmeyi isterler”* der. Toplum sözleşmesi fikrinin Amerika’ya etkisi ise 1776 tarihli Virginia İnsan Hakları Bildirgesiyle olmuştur . Bu Bildirgenin belki de en önemli söylemi;

“Tüm insanlar, doğuştan eşit derecede özgür ve bağımsızdır. Doğa doğmaz edindikleri belli bazı hakları vardır; siyasal bir topluluk kurdukları zaman, hiç bir antlaşmayla gelecek kuşakları bu haklardan yoksun bırakamaz, onları bu haklardan vazgeçmeleri için zorlayamazlar; yaşama ve özgürlük haklarıyla, mülk edinme ve sahip olma, mutluluk ve güvenlik arama ve kazanma olanağı da bunların arasındadır” (Bozkurt 2011: 16)

Bu madde, ilk kez tüm insanların eşit olduğunu ilan etmesi açısından oldukça önemlidir. Ancak bu eşitliğin doğuştan geldiği vurgulanırken, siyasal otoritenin bu hakları yok sayamayacağını da belirtmektedir. Öte yandan bu maddede dile getirilen “mutluluk ve güvenlik arama” hakkı, insanın potansiyel bir varlık olma durumuyla da ilgilidir. İçinde bulunulan koşullar insanın değişiminde, gelişiminde büyük ölçüde etkilidir ve insanın kendini gerçekleştirme, potansiyelini ortaya koyması bu koşullara bağlıdır. Böyle derin bir felsefe ile şekillenen ve on üç Amerikan devleti tarafından, Temmuz 1776’da ilan edilen ve aslında Thomas Jefferson tarafından kaleme alınan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nde de yine aynı ilkelere bağlı kalınmıştır.

Her ne kadar Amerika'daki bu Bildirge, tarihsel anlamda daha önce olmuş olsa da: insan hakları denilince, düşünülen milat, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'dir. Fransız Devrimi'nden sonra imzalanan ve sonrasında 1791'de imzalanan Fransız Anayasası'nın önsözü niteliğinde olan bu Bildirgede, dikkate değer en önemli haklar; “baskıya karşı direnme” ve “güvenlik” hakkıdır. Bildirge'nin 4. Maddesi, özgürlüğün tanımını ve önemini ifade etme açısından büyük önem taşımaktadır. Buna göre:

“Özgürlük başkalarına zarar vermeden istediğini yapabilmektir. Her bir insanın doğal haklarını kullanması da toplumun diğer üyelerinin de aynı hakları kullanmasını garanti altına alacak sınırlar içindedir. Bu sınırlar da sadece yasalarla belirlenebilir”¹³

Toplam 17 maddeden oluşan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, birçok düşünürü göre de çağdaş anlamda insan haklarının başlangıcı sayılabilir. Yasalar önünde eşitlik, düşünce özgürlüğü, siyasal ve mülkiyet hakları, vicdan özgürlüğü gibi kişisel ve siyasal hakları da güvenceye alması açısından oldukça önemlidir (Anar 2000: 43) .

İnsan hakları adına böylesine önemli bir adımdan sonraki ilk hamle, yaşanan acıların sonunda, insanın değerinin mutlak koşulda korunmasının zorunlu olduğu bir ön kabulle başlamıştır. Bunun nedeni, özellikle bu dönemde,

“İnsan Hakları'na ilişkin bir endişe taşımayan faşist ve nasyonal sosyalist anlayışlar, hem kendi vatandaşlarına yoğun bir şekilde şiddet ve terör uygulamış, hem de sahip oldukları emperyal amaçları gerçekleştirme adına çıkarttıkları 2. Dünya Savaşı, bütün dünyada büyük bir tahribata ve yıkıma neden olmuştur.”¹⁴

Yüz milyonlarca insanın ölmesine ve hatta evsiz kalmasına yol açan bu savaş, aslında sadece kentleri, kasabaları, köyleri değil; insanın temel kurgusunu, temel değerlerini yerinden oynatmıştır.¹⁵ İnsan haysiyetini yerle bir eden insanlık dışı muameleler, daha da acısı, insanın beden ve ruh bütünlüğünü bozacak nitelikteki işkence ve ölümler, bu dönemde yaşanmıştır. Yaşanan bütün bu olaylar, dünyanın sadece bir bölgesindeki insanları değil, tüm insanlık âlemini derinden yaralamıştır. Bugüne kadar kuramsal

¹³ <http://www.istanbul.edu.tr/idarehukuku/belgeler/fransizyurttashaklaribildirisi.pdf> (Erişim Tarihi: 24 Mart 2011)

¹⁴ Coşkun Vahap, “Devlet Kavramı ve Devlette Egemenlik, <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/ekim03/tr/aykonu.htm> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2011)

¹⁵ Ateş Toktamış, İnsan Hakları ve Kökenleri, Yeni Türkiye, İnsan Hakları Özel Sayısı I, Yıl 4, s.21

nitelikte olan hatta ülkelerin iç hukukuyla sınırlı olan insan haklarının, ülkelerin iç meselesi olmadığı acı bir şekilde tecrübe edilmiştir. “Yaşanılan bu acı sürecin İnsan Hakları açısından en önemli kazanımı ise, ‘insanlığa karşı suç’ kavramının uluslararası hukuk literatürüne girmesi ve saygın bir yer edinmesidir”¹⁶.

Anlaşılabacağı gibi, tarihte bu dönem sonrası, insan haklarının evrensel bir niteliğe bürünme mücadelesinin sergilendiği bir dönemdir. Atılan her adım, söylenen her söz ve planlanan her eylem aslında İnsan Hakları’nı birazdaha elle tutulur gözle görünür hale getirmek; özellikle de ırk, dil, din, cinsiyet farkı gözetmeksizin tüm dünyada “bağlayıcılığı” olan evrensel bir zemine oturtmak üzere şekillenecektir.

3.1.5 İnsan Haklarının Uluslararası Alana Geçişi

Dünya tarihinde çok önemli değişim ve dönüşümleri ile anılan 2. Dünya Savaşı devam ederken, ABD Başkanı Franklin Roosevelt 6 Ocak 1941 yılında Amerikan Kongresi’ndeki bir konuşmasında “4 Özgürlük”¹⁷ ten söz etmesi. Bu özgürlükler:

- Konuşma ve İfade Özgürlüğü,
- İnanç Özgürlüğü,
- Yoksulluktan Kurtulma Özgürlüğü,
- Korkudan Kurtulma Özgürlüğü’yü.

Roosevelt’in böyle bir içerikle konuşma yapmasındaki ana neden; dünyanın her bölgesinde, hiç bir ayırım gözetmeden herkesin bu haklara sahip olmasının dünya barışını beraberinde getireceği ve insan haklarını temellendirebileceği fikri olsa da bu konuşmadan yaklaşık 68 yıl sonra, 23 Eylül 2009’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda ABD Başkanı Barack Obama’nın yapmış olduğu konuşmanın bir bölümü, özellikle insan hakları adına oldukça düşündürücüdür.

“Bugün, çocuklarımız için arzu ettiğimiz geleceğin 4 temel unsurunu vurgulamak istiyorum: nükleer çoğalmama ve silahsızlanma, barış ve güvenliğin ilerlemesini sağlamak, küremizin korunması ve halklara saygılı bir dünya ekonomisi.

---

¹⁶ Coşkun Vahap, “Devlet Kavramı ve Devlette Egemenlik, <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/ekim03/tr/aykonu.htm> (Erişim Tarihi: 20 Mart 2011)

¹⁷ <http://www.dusuncetarihi.com/makale/doert-oezguerluek-soeylevi> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2011)

Evvla nükleer silahların yayılmasına mani olmalıyız; hedefimiz, sonunda nkleersiz bir dünya olmalıdır. BM'in doğunu ile atom bombasının icadı aynı döneme rastlar. Elli yıldır büyük bir felakete mani olmayı başardık; fakat bugün nükleer çoğalma giderek önemli ve kompleks olmaya başladı. Eğer hemen önlemler almazsak, dünyanın istisnasız her bölgesinde nükleer gçler belirecek; nükleere bağlı terorizm faaliyetlerinin alacağı boyutları tahmin bile edemeyiz. Tüm dünya halklarının barışçı nükleere sahip olma hakkını kabul ediyoruz ve esasında evvela nükleer silahları ellerinde bulunduranların, bu silahları azaltmaları gerektiğine de inanıyoruz. Önümüzdeki ilk yılda bu yolda kaydedilecek ilerlemelerin önemine inanıyoruz.”¹⁸

Bu söylem, aradan geçen 68 yıl içinde insan hakları adına alınan yolu resmetmektedir. Sonuç çok açıktır: sözü edilen bu “4 özgürlük”, insan ve onun adına asgari anlamda gerçekleştirilmesi gereken bir “idea” iken; o hedefe ulaşmanın, teknolojinin de gelişimiyle ne kadar zor olduğu anlaşılmıştır.

İşte Roosevelt'in bu dört özgürlük konuşması ve 2. Dünya Savaşı'nın sonuçları, Birleşmiş Milletler'in oluşmasındaki mihenk taşlarındandır. Böyle bir mihenk taşıyla, 26 Haziran 1945'te Birleşmiş Milletler Antlaşması imzalanmıştır. Toplam 110 maddeden oluşan ve 24 Ekim 1945'te yürürlüğe giren bu antlaşma, yaklaşık 50 devlet tarafından imzalanırsa da, bugün bu sayı 192'yi bulmuştur. Bu antlaşmanın başlangıç bölümünde yer alan ifadeler, aslında Birleşmiş Milletler'in kuruluş amacını belirtmek üzere sarf edilse de, dikkatli okunduğunda, insan hak ve özgürlüklerinin korunmasının dünya barışını sağlamada ne derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre:

“bir insan yaşamı içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya, temel İnsan Hakları'na, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla kk ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye, adaletin korunması ve antlaşmadan doğan ykmllklere saygı gösterilmesi için gerekli koşulları yaratmaya ve daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları sağlamaya, sosyal bakımdan ilerlemeyi kolaylaştırmaya ve bu ereklere ulaşmak için: hoşgörüyle davranmaya ve iyi komşuluk anlayışı içinde birbirimizle barışık yaşamaya, uluslararası barış ve güvenliği korumak için güçlerimizi birleştirmeye, ortak yarar dışında silahlı kuvvet kullanılmamasını sağlayacak ilkeleri kabul etmeye ve yöntemleri benimsemeye, tüm halkların ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemesini kolaylaştırmak için uluslararası kurumlardan yararlanmaya,

¹⁸ <http://www.ikincigrup.com/index.asp?haberID=28462> (Erişim Tarihi: 24.08.2011)

istekli olarak, bu amaçları gerçekleştirmek için çaba harcamaya karar verdik”¹⁹

ifadesi, bu antlaşmayı imzalayan tüm devletlerin insan hak ve özgürlüklerine saygı göstereceğinin ve en önemlisi hak ihlallerini önleyeceğinin birer göstergesi niteliğindedir.

Bu antlaşmayla vücut bulan Birleşmiş Milletler ise tıpkı 1. Dünya Savaşı sonrasında, ülkeler arasında oluşabilecek problemleri, barışçı yollarla çözmek üzere oluşturulan Milletler Cemiyeti gibi, yeni savaşların yaşanmasını önleme, dünya barışını sağlama ve insan haklarını korumak üzere (Anar 1999: 33) oluşturulmuştur. Günümüzde BM’in amaç ve faaliyet alanları, sadece bununla da sınırlı değildir. Çocuk sağlığı ve gelişimi, çevre sorunları, yoksullukla mücadele, ekonomik ve tarımsal kalkınma, kadın hakları, atom enerjisinin barışçıl amaçlarla kullanılması gibi²⁰ pek çok alan Birleşmiş Milletler’in görev yelpazesinde yer almaktadır.

Böylesine ulvi amaçlarla, özellikle yaşanan dünya savaşları sonrasında, dünyanın barış reçetesi olarak görünen ve dünya devletleri arasında sürekli diyalogu oluşturmak üzere şekillenen Birleşmiş Milletler’in, işlevi, amacı ve en önemlisi de performansı, tartışılmaktadır. Tarihsel süreçte uluslararası barışı sağlamak üzere başarıları olduğu kadar, bölgesel katliamları önlemede, savaşları sonlandırma ya da engellemedeki zamanlaması ve alınan kararlardaki felsefesi, emperyal güçlerin çıkarlarıyla örtüştüğüne ilişkin başarısızlıkları da mevcuttur. Birleşmiş Milletler’in dünya problemlerini insancıl şekilde çözüme kavuşturmak, insan haklarını temellendirmek ve en önemlisi savaşları engellemek başarısız olduğunu söyleyenlerin temel argümanı ise oldukça açıktır. Onlara göre, “BM çok taraflı uluslararası antlaşma ile kurulmuştur ve üyeleri uluslararası hukuk bakımından eşit görülse bile, bu kuruluşun alacağı kararlara objektif hukuk kuralları değil; üye devletlerin çıkarları yön vermektedir”²¹ Buna göre, Ruanda’da Hutular ve Tutsiler arasında soykırıma dönüşen vahşette, Bosna Hersek’te, Irak’ta tüm dünyanın tepkiyle izlediği insanın kanını donduran olaylarda BM’in seyirci kaldığı, eleştiriler arasında yer almaktadır (Anar 1999: 33-38).

¹⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>

²⁰ <http://www.un.org.tr/> (Erişim Tarihi: 24 Mart 2011)

²¹ Akgün Birol, Birleşmiş Milletler’in Geleceği, <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/agustos03/tr/aykonu.htm> (Erişim Tarihi 24 Temmuz 2012)

Buna karşın, süreç içinde olmasa da başlangıçta BM'in en büyük başarısı; tüm dünyada İnsan Hakları'na uluslararası bir anlayış kazandırmak ve bu alanda ideal bir ölçüt getirmek adına kaleme alınan, BM Genel Kurulu'nun 1948 yılı toplantıları sırasında hazırladığı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir (Bkz Ek 1). Bu Bildirge'nin altında yatan neden ise; Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 110 maddeden oluşuyor olmasına rağmen, hakların teker teker yazıldığı bir liste olmamasıdır. Böyle bir gereksinim ile oluşan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, başlangıç bölümüyle birlikte toplam 30 maddeden oluşan, oldukça kapsamlı bir Bildirgedir. BM Genel Kurulu'nca kabul ve ilan edilen bu Bildirge, o dönemde BM'in toplam elli altı üyesinin²² kırk sekiz olumlu oyuna karşılık sekiz²³ çekimser oyla kabul edilmiştir (Gemalmaz 2001: 314). Bu Bildirge her ne kadar çok katı bir yaptırım gücü olan bir Bildirge olmasa da, tüm dünyada belli bir etki yaratmış, hatta 360'ın üzerinde farklı dile çevrilmiştir (Aybay 2010: 43). Yaptırım gücünün olmamasının nedenini ise Bildirgenin mevcut metninin hukuk nitelikli değil etik nitelikli olmasıdır.

Böylesine geniş kapsamlı Bildirge'nin içeriğine baktığımızda ise, başlangıç bölümünün dışında, kişilik hakları ve siyasal özgürlüklere, sosyal-ekonomik ve kültürel hak ve özgürlüklere ilişkin 29. ve 30. maddelerde ise Bildirge'de yer alan hak ve özgürlüklerin sınırına ilişkin maddelerden oluşmaktadır (Reisoğlu 2001: 10-12). Bildirge'nin başlangıç bölümünde yer alan;“İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan onurun ve bunların eşit ve devredilmez haklarının tanınmasının, dünyada özgürlüğün, adaletin ve barışın temeli olduğu” (Bakınız Ek 1) ifadesi, Bildirge'nin esas taşıyıcı unsurunun “insan onuru” olduğunu açıkça göstermektedir. Öte yandan, “insanlık ailesi” ifadesi aslında hiç bir ırk, dil, din, cinsiyet ayrımı yapmaksızın, tüm insanların eşitliğine vurgu yapan önemli bir girizgâhtır. Bildirge'nin diğer maddelerinde yer alan “herkes”, “tüm

---

²² Bu dönemde BM'ye üye olan elli sekiz devlet şunlardır: Arjantin, Avustralya, Belçika, Bolivya, Brezilya, Beyaz Rusya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Çekoslovakya, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Mısır, El Salvador, Etiyopya, Fransa, Yunanistan, Guatemala, Haiti, Honduras, Hindistan, İran, Irak, Lübnan, Liberya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Sovyetler Birliği, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Suriye Arap Cumhuriyeti, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay, Bolivaryan Venezuela Cumhuriyeti, Yugoslavya, Afganistan, İzlanda, İsveç, Tayland, Pakistan, Yemen, Myanmar. Tarihsel süreçte BM üye sayısı için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.un.org/Overview/growth.htm#40>, 20 Eylül 2006.

²³ SSCB, Polonya, Yugoslavya, Çekoslovakya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Suudi Arabistan ve Güney Afrika Birliği çekimser kalmıştır.

insanlar” hatta “insanlık ailesi” söylemlerinin arkasında yatan bir başka vurgu ise, şüphesiz evrensellik kavrayışıdır. (Gemalmaz 2001: 321).

Bildirge'nin 4. maddesiyle 21. maddesi arasında, kölelik yasağı, işkence, keyfi yakalama ve tutuklama yasağı, bağımsız mahkemelerde yargılanma hakkı, evlenme ve aile kurma hakkı, mülkiyet hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, dernek kurma ve toplanma özgürlüğü gibi bireyin temel hak ve özgürlüklerine yer verilmiştir.

Bildirgede yer alan hak ve özgürlükler oldukça ayrıntılı şekilde ifade edilirken, bu hak ve özgürlüklerin sınırı da oldukça yalın bir dille çizilmiştir. Buna göre:

Herkes, haklarını kullanırken ve özgürlüklerden yararlanırken:

- Başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması,
- Demokratik bir toplumda genel ahlâk ve kamu düzeniyle genel refahın haklı gereklerinin karşılanması için yasayla belirlenmiş sınırlamalara uymakla yükümlüdür.
- Bildirge'de yer alan hiç bir hüküm, herhangi bir devlet, topluluk veya kişiye, Bildirge'de yer alan hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesine yönelik bir girişimde veya eylemde bulunma hakkını vermez (Bkz Ek 1)

şeklindeki sınır, hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılması konusundaki olasılığı da içermektedir.

Öte yandan Bildirge'nin tüm maddeleri incelendiğinde, cümlelerin daha çok temenni niteliği taşıdığı düşünülebilir. İnsanlık âleminin tüm üyelerinin insanca yaşam koşullarının asgari limitini ortaya koyarken; bu sistemde yer alan tekil bireyin, devletin ve toplumların bu ideale ulaşmasının birer erek olduğu, özellikle başlangıç bölümünde dile getirilmiştir. Bu nedenle, bu Bildirge'nin hukukî açıdan devletlere yönelik yaptırım gücü olmasa da etik bir belge olduğu, daha da önemlisi, “uluslararası topluluğun en büyük dikkatle gerçekleştirdiği söz edimi” (Kuçuradi 2004: 14) olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Tarihsel olarak Birleşmiş Milletler, insan haklarını evrensel düzeyde şekillendirebilmek, farklı bir söylemle bu hakları ideal alandan reel alana çekebilmek, daha da önemlisi

Evrensel Bildirge’de yer alan maddelerin uluslararası bağlayıcılığının temelini atabilmek için bir dizi sözleşme ve konferans hazırlanmıştır. Sırasıyla:

- Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi²⁴
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi²⁵
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi²⁶
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi²⁷
- İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi²⁸
- Çocuk Hakları Sözleşmesi²⁹
- Tahran’da 1965 yılında gerçekleşen, İnsan Hakları Konferansı
- Viyana’da 14-25 Haziran 1993 tarihinde gerçekleşen, İnsan Hakları Konferansı sayılabilir.

Söz konusu sözleşmelerin hepsinde, insan haklarının evrenselliğinin teyid edilmesi için birtakım evrensel ölçütler belirterek imza koyan tüm devletleri sorumlu tutabilmek için, “şu hususlarda anlaşmışlardır” ifadesi kullanılmıştır. Yine aynı şekilde Tahran’da düzenlenen İnsan Hakları Konferansı sonrasında 13 Mayıs 1968 tarihinde kabul edilen Tahran Bildirgesi’nin 2. Maddesi de hem insan haklarının evrenselliğini hem de zorunluluğunu dile getirmiştir. Buna göre;

²⁴ Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi, BM Genel Kurulunun 16 Aralık 1966 tarih ve ve 2200 A(XXI) sayılı kararıyla kabul edilerek imzaya açılmış ve 35 ülkenin onayı sonrasında 23 Mart 1976 da yürürlüğe girmiştir. (<http://www.belgenet.com/arsiv/bm/bmsiyasihak.html> (Erişim Tarihi:2 Ağustos 2011)

²⁵ Bu sözleşme BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmıştır. 35 devletin onayı ile 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (<http://www.belgenet.com/arsiv/bm/bmsiyasihak.html> (Erişim Tarihi:2 Ağustos 2011)

²⁶ Her Türlü Irk Ayrımcılığı'nın Ortadan Kaldırılması'na İlişkin Uluslararası Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 21 Aralık 1965'de oybirliğiyle kabul edilerek, 7 Mart 1966'da imzaya açıldı. 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (<http://www.belgenet.com/arsiv/bm/bmsiyasihak.html> (Erişim Tarihi:2 Ağustos 2011)

²⁷ Bu sözleşme, BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1979 tarih ve 34/180 sayılı kararıyla kabul edilerek imzaya açılmış 20 devletin onaylanması ile 3Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (http://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html) (Erişim Tarihi:2 Ağustos 2011)

²⁸ İşkenceye ve Diğer Zalimane; Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme BM Genel Kurulunun 1984 yılında aldığı 39/46 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. (<http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm> (Erişim Tarihi:2 Ağustos 2011)

²⁹ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 49. maddeye uygun olarak 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf>) (Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2011)

“İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi insanlık ailesinin tüm üyelerinin vazgeçilmez ve dokunulmaz haklar ile ilgili dünya halklarının ortak bir anlayış devletler ve uluslararası toplumun üyeleri için bir zorunluluk teşkil etmektedir.”³⁰

Yine 14-25 Haziran 1993'te Viyana'da gerçekleştirilen ve sonrasında 25 Haziran 1993 tarihinde yayımlanan Viyana Bildirisi ve Eylem/Faaliyet Raporunda da yine aynı şekilde, insan haklarının tüm dünyanın önem ve öncelik verdiği bir konu olduğu hassasiyetle vurgulanmış ve en önemlisi de, uluslararası koruma mekanizmaları gözden geçirilmiştir (Ünal 1997: 126). Bu bildiriyle insan haklarının evrenselliği de şu şekilde teyid ve tasdik edilmiştir:

“Bütün insan hakları, evrensel, bölünemez ve birbirleriyle bağlantılı ve birbirlerine bağımlıdır. Uluslararası toplum, İnsan Hakları'na küresel olarak adil ve eşit bir şekilde, aynı düzeyde ve aynı vurguyla yaklaşmalıdır. Kültürel ve ulusal özgüllükler ile çeşitli tarihsel, kültürel ve dini ardaşanların akılda tutulması gerekirken birlikte; siyasî, ekonomik ve kültürel sistemlerinden bağımsız olarak, bütün İnsan Hakları'nı ve temel özgürlükleri teşvik ve muhafaza etmek devletlerin görevidir.”³¹

Bu Bildirge ve Sözleşmeler teknik anlamda, evrensellik ve doğal hukuk kuramına vurgu yaparak şekillenmiş olan 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni, işlevselleştirmek üzere gelişmiş olsa da, içerik ve kapsam bakımından bazıları tıpkı Evrensel Bildirge gibi, evrensellik kavramı üzerinden eleştirilmiştir.

Evrensel Bildirge'nin eleştirilmesinin ilk olarak oylama sırasında ortaya çıktığını söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Bu Bildirge'de çekimser oy kullanan sekiz ülkenin özellikle de iki tanesi, Evrensel Bildirge'nin ruhuna eleştiride bulunarak, kabul oyu vermemiştir. Buna göre Sovyetler Birliği, Bildirge'yi gerçekçi bulmadığı, hatta birtakım “soyut” hak ve özgürlüklere yer verdiği, Suudi Arabistan ise Bildirgede yer alan bazı maddelerin şeriat ilkelerine ters düştüğü gerekçesiyle kabul etmemiştir. Özellikle Bildirge'nin 16. Maddesi'nde yer alan evlenme ve boşanmada kadın ve erkeğe eşit haklar tanıyan yaklaşımın, İslam kültüründeki ön kabullerle çelişmekte olduğu dile getirilerek konuya ilişkin eleştiriler derinleştirilmiştir. Bu eleştiriler aslında Evrensel Bildirge'nin evrenselliğine yöneltelen eleştiriler iken sonrasındaki eleştiriler ise

³⁰ <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/l2ptichr.htm> (Erişim Tarihi 25 Mayıs 2012)

³¹ [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en) (Erişim Tarihi 18 Nisan 2012)

Bildirge'nin gerçekte bağının olmadığı hatta biraz ütöpik kaldığına ilişkindir. Başlangıçta da belirtildiği gibi bu Bildirge “olması gereken” üzerinden aslında ulaşılması gereken noktayı işaret ederken, bir başka yönüyle de insanın potansiyelleri olan bir varlık olduğunu kabul ederek, insanın bu ideale ulaşmasının mümkün olabileceğinin de altı çizilmiştir. Ancak, Bildirge'nin tüm maddeleri ile birlikte ideolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik gerçeklikler düşünüldüğünde, belli ölçülerde gerçekte örtüşmediği düşünülebilir. Ancak insanlık ülküsünün bugün olmasa da yarın daha iyiye ulaşma adına yol haritasının olması, en azından hukukî olmasa da manevi baskı yaratıyor olması açısından bile bu Bildirge oldukça önemlidir. Bütün bu eleştirilere Bildirge'de emeği olan Fransız Hukukçu Rene Cassin'in cevabı önemli ölçüde zihin açıcı ve belki de eleştirilere son noktayı koyar niteliktedir: “Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı tamamlayan ve yorumlayan bir bildirgedir” (Kapani 1976: 28)

Bu söylem, aslında tartışma yapılacaksa bile, böyle bir girizgâh eşliğinde yapılmasını salık vermekte ve bildirgeye bilgi temelli bir anlam ve değer yüklenmesini hatırlatmaktadır.

Evrensel Bildirge'nin evrenselliğine yöneltilen eleştiriler, bununla da sınırlı değildi. Kimilerine göre, eğer “evrensel” kelimesi zaman ve mekânın ötesinde, dünya çapında olma olarak ele alınacak olursa bugün bahsedilen ya da talep edilen haklardan örneğin; “ötenazi hakkı” ya da “kürtaj hakkı”nın bildirge de yer almış olması gerektiğine ilişkindir (Uzun 2010: 17). Bu söylem tersten okunduğunda, Bildirge'nin zamanın çok gerisinde kaldığı ya da zamanın ihtiyaçlarına cevap veremediği şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç olarak, süreç içinde yapılan tüm eleştirilerin birleştiği politik ve ideolojik nokta; özellikle norm oluşumunda ekonomik anlamda etkin ve hâkim olan güçlerin örtük bir anlamla Batının, dilinin, kültürünün ve yaşam biçiminin belirleyici olmasıdır. Bu belirleyicilik, Bildirge'yi eleştirenlere göre, batının dili şeklinde diğer kültürleri kontrolü altına almaya kadar ilerlemektedir. Aydınlanma felsefesinin ürünü olan modern, bireysel insan, toplum ve devlet kurgusunu vurgulayan Evrensel Bildirge'nin soyut alandan gerçeklik alanına geçebilmesinin ön koşulu, devletin bu alanda mükellefiyetini kabul etmesidir. Her şeyden önce bu haklar artık havada uçuşan, sadece ahlâki haklar gibi algılanan ve ideali simgeleyen haklar değildir. Tıpkı Habermas'ın

ısrarla üzerinde durduğu gibi bireysellik ve laiklik insan haklarının temel yapı taşı niteliğindedir (Habermas 1999: 62-74). Bu nedenle ona göre insan hakları, küresel bir boyut kazanmış olan toplumsal modernleşmenin ortaya çıkardığı her türlü soru ve soruna çözüm bulma çabasının ürünüdür (Habermas 1999: 62-74).

Bu bağlamda evrensellik gibi soyut tartışmalardan önce, insanın değer ve onurunun korunduğu, potansiyel bir varlık olarak gelişmesinin sağlandığı zeminin ne olması gerektiği de tartışılmalıdır. Buna göre demokrasi ve laiklik, insan haklarının yeşermesi için olmazsa olmaz koşullardandır. Bu zemin, insan haklarının ruhuna ve genel felsefesine de uygundur.

Anlaşılabacağı üzere yapılan tüm eleştiriler, dikkatle incelenecek olursa, Batı ve onun dışındakilerin kültürel farklılığı üzerinden temellendirilmektedir. Birleşmiş Milletler'in bu derece çeşitliliğini gözönünde bulunduracak olursak, tıpkı Münci Kapani'nin üzerinde durduğu gibi, Evrensel Bildirge'nin ötesinde bir antlaşmaya ya da düzenlemeye varılabilmesi için bir hayli zaman geçmesi gerekecekti (Kapani 1996: 14). Öte yandan Bildirge'ye, evrensellik niteliği taşıması ya da ütopyik olması üzerinden yöneltilen her eleştiri, İnsan Hakları'nın ruhuna zarar vermekte, hatta Bildirge'nin uygulanmasında zihinlerde soru işareti yaratmaktadır. Unutulmamalıdır ki bu bağlamda oluşan her soru insan hakları alanında birer ihlâl olarak karşımıza çıkmakta ve kavramın temellendirilmesini, başka bir ifadeyle işler hale gelmesini sekteye uğratmaktadır.

3.1.6 İnsan Haklarının Bölgesel Düzlemde Kurumsallaştırılması

Farklı yaşam biçimleri, ritüelleri ve ön kabulleri olan devletlerin üye olduğu Birleşmiş Milletler ve onun oluşturduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi evrensellik bağlamında tartışılırken, ortak değerleri, geçmişi ve kültürü paylaşan Avrupa, en azından ideolojik açıdan benzeşik olması durumundan da yararlanarak kendi aralarında hukuken bağlayıcılığı olan bir sözleşmeye imza atmışlardır. Sözleşmenin arkasında özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan ve bölgesel bir yapılanma olan, Avrupa Konseyi vardır.

1948 yılında La Haye'de 16 farklı Avrupa ülkesinden gelen delege ve 10 ülkeden gelen gözlemcinin katılımıyla Avrupa Kongresi oluşturulmuştur (Özbey 2008: 13). Bu

kongrenin belki de en önemli ürünü, Avrupa Konseyi'dir. Böyle bir süreçle 10 Batı ülkesi³² 1949 yılında Londra'da toplanarak Avrupa Konseyi Statüsü'nü imzalamışlardır.³³ Bu statü ile şekillenen AK'nin temel amacının içinde billurlaşan kavramlar, demokratikleşme, hukuk devleti, insan hakları ve barıştır. Ancak bu konsey, insan hakları ile ilgili faaliyet alanında daha fazla dikkat çekmiş hatta insan hakları kavramı, özellikle Batı Avrupa'yı birleştiren bir ideal ve değer olarak ele alınmıştır (Özdek 2004: 10). İşte bu Konseyin imza attığı en önemli sözleşmelerden biri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir.(Bkz Ek 2)

Bu Sözleşme, literatürde "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi" olarak bilinse de; tam adı, "İnsan Hakları'nın ve Temel Özgürlükler'in Korunması'na İlişkin Sözleşme"dir. (Bkz Ek 2). Tarihsel anlamda 1948 Evrensel Bildirgesi'ni dikkate alarak şekillendirilmiş olmakla birlikte, başlangıç bölümünde kaleme alınan cümleler, amacını çok net bir biçimde göstermiştir. Buna göre;

"Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik oluşturmak olduğunu ve insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından biri olduğunu göz önüne alarak, dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve korunması öncelikle, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin bağlılıklarını bir kez daha tekrarlayarak, aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiri'de yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmaya kararlı olarak"³⁴

belirlenen bu Sözleşme, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmış, ancak yürürlüğe girmesi 3 Eylül 1952'yi bulmuştur.

Bu Sözleşmeye taraf olan devletler hem Sözleşmede yer alan hak ve özgürlükleri kendi egemenliklerinde bulunan her kişiye tanımakla yükümlü, hem de iç hukukundaki her türlü düzenlemeyi AIHS'ne uygun hale getirmekle sorumludur. Bu nedenle Sözleşme Avrupa'nın Anayasası (Frowein 1992: 111) olarak değerlendirilirken, eklenmesi gereken en önemli nokta, taraf devletlerin taşıdıkları sorumluluklarının, kendi

³² Bu 10 batı ülkesi, Belçika, Fransa Lüksembourg, Hollanda, İngiltere, Danimarka, Norveç, İrlanda, İtalya ve İsveçtir.

³³ http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_tr.mfa (Erişim Tarihi: 10.10.2012)

³⁴ http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/AIHS_tr.pdf (Erişim Tarihi:21 Mart 2011)

lkeleriyle sınırlı olmamasıdır. Sözleşmeye taraf olan devletler kendi sorumluluk alanlarında AİHS'nin içinde yer alan hak ve özgürlükleri koruma ve inşa etme sözü verirken, bu söz sözleşmeci devlerin pratik anlamda "eylemli erkinin" (Gemalmaz 2010: 369) bulunduğu her alanda da geçerlidir.

AİHS'nin genel içeriğine bakacak olursak da, toplam 59 maddeden oluşan bu Sözleşme, içinde üç bölümden oluşmaktadır. Kabul edildiği 1950 tarihinden bu yana birçok defa değişikliğe uğramış, ancak bu ana kadar 14 ek protokolle Sözleşmenin kapsamı, bir o kadar da denetim mekanizması etkinleştirilmiştir.

AİHS'nin insan haklarına saygı olarak ifade edilen 1. Maddesi, sözleşmeci devletlerin söz konusu hak ve özgürlükleri güvence altına alma sorumluluğunu gündeme taşımaktadır.

Sözleşmenin "Hak ve özgürlükler" olarak adlandırılan birinci bölümünde, 2. ve 18. maddeler arasında güvence altına alınan hak ve özgürlükler işlenmiş; ikinci bölümde ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kuruluş ve işleyişi anlatılmıştır (Bkz Ek 2 - 19-52. Maddeler). Son bölüm, çeşitli Hükümler olarak adlandırılmış olup; Sözleşmenin yürürlüğe girmesi ve uygulanması alanındaki düzenlemeleri içermektedir (Bkz Ek 2-52-59 maddeler).

Bu sözleşmede yer alan haklar tablosu ise şöyle sıralanabilir:

- Yaşama Hakkı (Madde 2),
- İşkence ile İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza Yasağı (Madde 3),
- Kölelik ve Zorla alıştırma Yasağı (Madde 4),
- zgrlk ve Güvenlik Hakkı (Madde 5),
- Adil Yargılanma Hakkı (Madde 6),
- Suç ve Cezaların Yasallığı (Madde 7),
- Özel Hayata, Aile Hayatına, Konuta ve Haberleşmeye Saygı Gösterilmesi Hakkı (Madde 8),
- Düşünce, Vicdan ve Din zgrlğ (Madde 9),
- İfade zgrlğ (Madde 10),
- Dernek Kurma ve Toplantı zgrlğ (Madde 11),
- Evlenme ve Aile Kurma Hakkı (Madde 12),
- Etkili Başvuru Hakkı (Madde 13),
- Ayrımcılık Yasağı (Madde 14).

1 No'lu Protokolle³⁵ sözleşmeye dâhil edilen haklar;

- Mülkiyet Hakkı (Madde 1),
- Eğitim ve Öğrenim Hakkı (Madde 2),
- Serbest Seçim Hakkı (Madde 3).

4 No'lu Protokolle³⁶ sözleşmeye dâhil edilen haklar;

- Borçtan Dolayı Özgürlüğünden Yoksun Bırakılma Yasağı (Madde 1),
- Serbest Dolaşım ve Yerleşme Hakkı (Madde 2),
- Vatandaşların Sınır Dışı Edilmeleri ve Ülkeye Girmelerinin Engellenmesi Yasağı (Madde 3),
- Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmeleri Yasağı (Madde 4).

7 No'lu Protokolle³⁷ sözleşmeye dâhil edilen haklar:

- Bir Ülkede Yasal Olarak Bulunan Yabancıların Sınırdışı Edilmesi Yasağı (Madde 1),
- Cezaî Konularda İki Dereceli Yargılanma Hakkı (Madde 2),
- Adlî Hata Halinde Tazminat Hakkı (Madde 3),
- Aynı Suçtan İki Kez Yargılanmama ve Cezalandırılmama Hakkı (Madde 4),
- Eşler Arasında Eşitlik Hakkı (Madde 5).

Bunun dışında 28 Nisan 1983'te Strasbourg'da imzaya açılmış, 1 Mart 1985'te yürürlüğe giren 6 No'lu protokol "ölüm cezası"nı sınırlı durumlar karşısında kaldırmış,

4 Kasım 2000'de imzalanan 12 No'lu Protokolle, "her türlü ayrımcılığın önlenmesi"ne ilişkin düzenleme yapılmış,

3 Mayıs 2002 tarihli 13 No'lu Ek Protokolle de, "ölüm cezası" her durumda kaldırılmıştır.

Hakların bu derecede geniş bir şekilde açıklandığı, hatta somut sınırlamaların yapıldığı AİHS'nin önemi sadece bu alandan gelmemektedir. Bu Sözleşmenin diğer bir önemli olan nedeni ise, hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlamak üzere oluşturulan denetim mekanizmasıdır (Kapani 1976: 45). Bu denetim mekanizması 11 No'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce, üç gruba ayrılmaktaydı. Buna göre üç mekanizma, "İnsan

---

³⁵ 20 Mart 1952'de Paris'te imzalanmış ve 18 Mart 1954'de yürürlüğe girmiştir.

³⁶ 16 Eylül 1963'de imzalanmış ve 2 Mayıs 1968'de yürürlüğe girmiştir.

³⁷ 22 Kasım 1984'de imzalanmış ve 11 Ocak 1998'de yürürlüğe girmiştir.

Hakları Komisyonu” (1954), “İnsan Hakları Mahkemesi” (1959) ve “Bakanlar Komitesi” olarak adlandırılmıştı. Ancak 1 Kasım 1998’de yürürlüğe 11 No’lu protokolle Komisyon ve Mahkeme yerine, denetim mekanizmasının hızlı işlemlerini sağlamak üzere tam zamanlı tek Mahkeme getirilmiş. Diğer bir yanda Sözleşmede siyasal karar organı niteliğinde olan Bakanlar Komitesi’nin yargıyla ilgili görevi sonlandırılmıştır (Özdek 2002: 30).

Bu tarih Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin, tek bir mahkeme olarak sözleşmenin içinde en önemli denetim mekanizması haline dönüşmüştür.

3.2 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

3.2.1 Genel Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Bir önceki bölümde de ifade edildiği üzere, AİHS’nin 11 No’lu Protokolü’yle Avrupa İnsan Hakları Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu sona ermiş, yerine tek bir mahkeme, yani Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi oluşturulmuştur. Böylece Mahkeme, özellikle AİHS’nin tek ve en önemli organı haline gelmiştir (Ergül 2004: 13).

Bu Mahkeme’nin kuruluş amacı, AİHS’nin 19. maddesine göre;“Tarafların, AİHS’den ve buna ilişkin Protokollerden doğan yükümlülüklerine uymalarını sağlamak amacıyla oluşturulmuş, devamlı olarak görev yapan bir organ” (Reisoğlu 2001: 167) olarak ifade edilmiştir.

Mahkeme’nin çalışma yeri ise; Avrupa Konseyi’nin Strasbourg’daki çalışma yeridir. Ancak AİHM İçtüzüğü’nün (Bkz Ek 3) 19/1 maddesinde ifade edildiği gibi Mahkeme, gerekli gördüğü takdirde, çalışma yerini Avrupa Konseyi’ne üye Devletlerin sınırları içinde herhangi bir yer olarak belirleyebilir veya değiştirebilir.

Her ne kadar tezin içeriği ve ele alınan konu, Mahkeme’nin hukukî ve idari yapılanmasını kapsamasa da kısaca genel işleyiş hakkında bilgi vermek gerekirse, Mahkeme AİHS’ne üye ülkelerin sayısı kadar yargıçtan oluşmaktadır (AİHS, md 20) (Bkz Ek 2). Söz konusu yargıçlar, Sözleşmeye taraf olan her devletin sunacağı üç kişilik

aday listesinden Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından seçilir.³⁸ Burada seçilen yargıçların Sözleşme'ye taraf devletlerce önerilse bile, bağımsız ve tarafsız olarak görevini yerine getirme yükümlülükleri esastır. Bu yargıçlar, dokuz yıllık bir süre için bir seferlik seçilmektedir. Yaş sınırı ise 70 ile sınırlandırılmıştır (Tanrıkulu 2007, 17). Eğer bir yargıç görev süresini tamamlamadan çeşitli sebeplerden ayrılan bir yargıcın yerine gelmiş ise, yerine geldiği yargıcın görev süresini tamamlar (Doğru-Nalbant 2001: 1-2).

Bunun yanında AİHS'nin 26. maddesinin a bendinde ifade edildiği üzere, Mahkeme kendine bir Başkan ve Başkan Yardımcısı seçme durumundadır. Bu Başkan'ın görevleri de, AİHM İçtüzüğü'nde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Başkan'ın, yargıyla ilintili görevleri de vardır. Buna göre, büyük daire toplantılarına ve beş hakimli daire toplantılarına başkanlık etmek durumundadır (Doğru 1999, 38).

Mahkeme'nin temel yapısındaki önemli bir bölüm de, Mahkeme Yazı İşleri'dir. Yazı İşleri, Mahkeme tarafından kurulan bölümlerden, eşit sayıda Bölüm Yazı İşleri'nden ve Mahkeme tarafından ihtiyaç duyulan hukukî ve idarî hizmetleri sağlayacak gerekli birimlerden oluşmaktadır (İç tüzük md. 18/1) (Bkz Ek 3).

Son olarak Mahkeme'nin yargısal organlarına bakacak olursak, Komite, Daire ve Büyük Daire'den oluştuğunu söyleyebiliriz. 11 No'lu ek Protokol'den önce Mahkeme'nin yargısal yapısı, sistemin yavaş işlemesine neden olurken; söz konusu protokolden sonra yapılan her türlü başvuru, üç kademeli bir incelemeyi içermektedir.

Buna göre Komiteler, yapılan başvuruların kabul edilebilirliğine ilişkin ön incelemeyi yaparak; bu doğrultuda kabul edilebilirlik kararı verme, dostane çözüm, hükümete bildirme ya da esas hakkında rapor hazırlama gibi işlevleri yerine getirmektedir (Durmuş 2006: 851). Bu doğrultuda komiteler, özellikle kişisel başvuruların, daha fazla incelemeyi gerektirmeyecek durumlarda devreye girmekte; ön elemeyi gerçekleştirerek, sistemin daha hızlı işlemesini sağlamaktadır.

Mahkeme'nin yargı mekanizması içinde belki de en önemli organ, 7 yargıçtan oluşan Daireler'dir. Eğer Komite herhangi bir başvuru hakkında oy birliği ile kabul edilmezlik

---

³⁸ http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/A6FDF170-5DA0-4F25-8017-8D49A83681F0/0/TUR_50questions_Web.pdf (Erişim Tarihi 10.06.2011)

kararı vermemişse; bu durumda dava Daire'ye gönderilir. Bu süreçten sonra Daire, yapılan incelemelerin sonunda ya daha fazla incelenmesine gerek olmadığı karar vererek; kabul edilemezlik kararı vermeye ya da kabul edilebilirlik esasına ilişkin karar verme yetkisine sahiptir. Ancak bazı durumlarda bu yetkiyi, Büyük Daire'ye bırakabilirler (Özbey 2008: 87).

Yargı mekanizması içindeki son organ ise; Büyük Daire (Grand Chamber)'dir. Bu Daire, Devlet başvurularının incelenmesindeki ilk derece mahkemesidir (AİHS md 33) (Bkz Ek 2). Buna ek olarak, herhangi bir bireysel başvurunun Büyük Daire önüne gelmesi, iki şekilde mümkündür.

Birincisi, herhangi bir Daire önünde görülen dava, Sözleşme'nin ve ek Protokolleri'nin yorumlanması konusunda sorunlar yaratıyor ya da sorunun çözümü, Mahkeme'nin daha önce verdiği karar ile çelişiyorsa, Daire Yargılama yetkisini Büyük Daire'ye bırakabilir (Söz. Md 30, İçt. Md 72) (Bkz; Ek 2 ve Ek 3). Burada Büyük Daire, ilk derece mahkemesidir.

İkincisi, AİHS'nin 43. Maddesi uyarınca Daire'nin karar vermesinden sonra, taraflardan birinin isteği ile Büyük Daire'nin önüne gelebilir. Burada da Büyük Daire, ikinci derece mahkemesi niteliğindedir.

Burada unutulmamalıdır ki, AİHM'nin özet olarak anlatılan bu karmaşık yargısal mekanizma içindeki somut görevi, insan hakları ihlâline ilişkin şikâyet başvurularını ve gerçek anlamda ihlâlin olup olmadığını incelemektir. Yapılan bireysel ya da devlet başvurularını, AİHS'ne uygunluk açısından inceler ve buna göre karar verir. AİHS'nin 46. Maddesi'ne bakılacak olursa; verilen kararlar, kesin ve en önemlisi taraf devletler tarafından uyulması zorunludur.

3.2.2 AİHM'ne Başvurma Hakkına Sahip Olanlar

3.2.2.1 Devletlerarası Başvuru

AİHS'ne taraf olan bir Devlet, başka bir Devleti AİHS'nin herhangi bir maddesini ihlâl etme gerekçesiyle şikâyette bulunabilir. Bu durum, AİHS'nin 33. Maddesi'nde çok ayrıntılı şekilde ifade edilmiştir. Buna göre:

“Herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Devlet, Sözleşme ve Protokol hükümlerinin başka bir Yüksek Sözleşmeci Devlet tarafından ihlâl edildiği iddiasıyla, Mahkeme'ye başvurabilir” (Özdek 2004: 50).

Buradan da anlaşılacağı üzere; her Sözleşmeci devlet, başka bir sözleşmeci devletin AİHS'nin hükümlerini ihlâl ettiği gerekçesiyle Mahkeme'ye başvurabilir. Devlet başvuruları, bireysel başvurularda aranan “*karşılıklılık*” ilkesine dayanmaz (Yaman 2004: 167). Yani Devletler'in bu hakkı kullanabilmesi için, doğrudan ya da dolaylı olarak zarar görmüş olmalarına gerek yoktur. Bu başvurular kişileri korumak üzere yapılabildiği gibi, aslında sisteme ya da uygulamaya yönelik de yapılabilir.³⁹ Hatta Türkiye'ye karşı yapılan Kıbrıs başvuruları, özellikle sisteme karşı yapılan; daha açık bir söylemle, Türkiye'deki Sözleşme'ye aykırı eylemlerden dolayı gerçekleşmiştir.

3.2.2.2 Bireysel Başvuru

Bireysel Başvuru Hakkı, AİHS'nin 34. maddesinde ayrıntılandırılmış, buna göre gerçek kişiler, hükümet dışı kuruluşlar ve kişi toplulukları, AİHS'ne taraf olan bir Devletin bu sözleşme ve ek Protokoller'de yazılı olan temel hak ve özgürlüklere zarar verdiği iddiasıyla, AİHM'ne başvurabilir. Burada eklenmesi gereken en önemli nokta, bu başvurunun olabilmesi için, taraf devletin bireysel başvuru noktasında AİHM'ni ve onun yargı yetkisini kabul ediyor olmasının gerektiğidir (Reisoğlu 2001: 172)

3.2.3 Başvurunun Kabul Edilebilirlik Koşulları

AİHM'ne yapılan başvurular, öncelikle kabul edilebilirlik şartı ile incelenmektedir. Kabul edilebilirlik şartı, Sözleşme'nin 35/1. Maddesi'nde belirtildiği üzere, öncelikle

³⁹ yayin.todaie.gov.tr/goster.php?Dosya=MDU0MDUyMDU1 (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2012)

uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen prensiplerine göre, iç hukuk yollarının tüketilmesi ve kesin karardan sonra 6 aylık süre içinde Mahkemeye başvurulmasıdır. (AİHS md. 35) (Bkz; Ek 2)

Belirtildiği üzere uluslararası yargı organı olan AİHM'ne başvurmadan önce aleyhinde başvuru yapılan devletin, iç hukuk yollarının tamamen tüketilmiş olma şartı esastır. Bu şartın amacı ise ulusal makamlara iddia edilen Sözleşme ihlalini düzeltme hatta önleme imkanı vermektir.⁴⁰ Bu esasa ek olarak da, süre şartı getirilmiştir. Buradaki 6 aylık süre, "hak düşürücü süre" olarak ele alınmakta; kural olarak bu süre bireyin iç hukuktaki yargı kararı yazılı olarak eline geçtiği tarihten itibaren işlemektedir (Özbey 2008: 98). Bu temel iki ölçütün dışında özetle, eğer başvuru;

- İsimsiz ve imzasız ise,
- Söz konusu başvuru daha önce AİHM tarafından incelenmiş bir konu ile aynı ise ve herhangi bir yeni bilgi içermiyorsa,
- Şikâyetin sözleşmeye taraf olan bir ülkeye yöneltilmiş değilse,
- Önemli bir zararın varlığı söz konusu değil ise başvuru kabul edilmez.

Tam da bu noktada, 2006-2011 yılları arasındaki Türkiye başvurularının kabul edilebilirlik açısından yüzdesine bakacak olursak⁴¹ çıkan tablo oldukça ilginçtir. Yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü karar oranı ile kabuledilemez başvuruların oranı arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Bu durum aslında pek çok nedene bağlıyken, süreçte yer alan avukatların öne sürdüğü neden, ağırlıklı olarak başvuruların şekil şartının yerine getirilememesidir.

Tablo 3-1. AİHM'deki Türkiye Başvurularının Kabuledilebilirlik Yüzdesi, 2011-2006

Yıl	Karara Bağlanma	Kabul Edilemez
2011	2	98
2010	8	92
2009	15	85
2008	15	85
2007	17	83
2006	10	90

⁴⁰ http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/ADD866FF-37B1-4613-AB93-8EB526799DCC/0/TUR_Guide_pratique.pdf (Erişim Tarihi: 21 Mart 2011)

⁴¹ http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2011_ist/07.pdf (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2011)

AİHM'nin 2011 yılı Raporu'nda⁴² belirtilen net sayılara bakılacak olursa:

- 2010 yılında toplam başvuru sayısı 42.182 iken; bu başvuruların 38.575'i kabul edilemez olarak değerlendirilmiş ve liste dışı bırakılmıştır.
- 2011 yılında ise toplam 52.188 olan başvuru sayısının 50.677'si kabul edilemez olarak değerlendirilmiş ya da liste dışı bırakılmıştır. Bu sayılara göre kabul edilemez başvuru sayısı, 2011'de %31 artmıştır.

3.2.4 Başvurunun Kayıttan Düşürülmesi

AİHM'ne yapılan bir başvuru, Sözleşme'nin 37. Maddesi'ne (Bkz Ek 2) göre yargılamanın herhangi bir aşamasında kayıttan düşürülebilir. Kayıttan düşmenin halleri, aynı maddede açık bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre:

- Başvuran kişi başvurusunu takip etme niyetinde değilse,
- Sorun çözüme ulaşmışsa,
- Başka bir nedenden ötürü, başvurunun incelenmesine devam edilmesinde haklı bir gerekçe kalmamışsa,

dava kayıttan düşürülür.

Davanın kayıttan düşürülmesi yargılamanın her aşamasında olabilmektedir; ancak “kabul edilebilirlik kararı verilmiş olan bir başvurunun, kayıttan düşürülmesine karar veriliyorsa; bu karar, bir hüküm (judgment) biçiminde olur” (Özdek 2004, 73).

3.2.5 Mahkeme Önündeki Usul

AİHM'ndeki usule (Bkz; Ek 3) baktığımızda, bir başvuru Mahkeme tarafından “kabul edilebilir” bulunduktan sonraki süreç, Sözleşme'nin 38. Maddesinde iki basamak şeklinde açıklanmıştır. Buna göre:

- Başvurunun esastan incelenmesine başlanılır. Mahkeme buna göre tarafların

---

⁴² http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/11CE0BB3-9386-48DC-B012-AB2C046FEC7C/0/STATS_EN_2011.PDF (Erişim Tarihi 24 Mart 2012)

mevcut temsilcileri ile birlikte olayı ayrıntılarıyla inceler; eğer gerek duyarsa, soruşturma yapar (Özdek 2004: 64). Bunun sonucunda, davanın esasına ilişkin karar ortaya çıkar.

- Eğer bir başvuru kabul edilebilir bulunmuşsa; Mahkeme, taraflar arasında dostça çözüm yoluna ulaşılması için girişimde bulunur. AİHS'nin 38-1 –b maddesinde (Bkz Ek 2) Mahkeme'nin insan haklarına saygı esnasından hareketle, davanın dostane çözümü için taraflara hizmet sunmaya davet edeceği açıkça belirtilmiştir. Burada “dostane çözüm” tarafların anlaşması olarak ele alınsa da, sadece anlaşmak yeterli değildir; aksine temel olan bu durumun AİHS'ne ters düşmemesi esas olandır. (Gölcüklü- Gözübüyük 1994: 110)

Buna göre Mahkeme, Sözleşme'nin ihlâl edildiğine karar verirse, buna ek olarak sözleşmenin 41. maddesi gereği, tazminat (maddi, manevi, eski hale iade ya da yargılama giderleri) kararı da verebilir.

3.2.6 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Çalışma Yüğü

AİHS kabul edildiği 1950 yılından itibaren pek çok defa değişikliğe uğramış, söz konusu değişikliklerle de farklılaşan ve gelişen Avrupa'nın ihtiyacına cevap verme amaçlanmıştır. Böyle bir mantıkla, Sözleşme'nin kabul edildiği tarihten bugüne kadar, 14 ek protokol düzenlenmiştir. Bu Protokoller'den 1, 4, 6, 7, 12 ve 13 numaralı olanları, Sözleşme'de yazılı hak ve özgürlüklere yenilerini eklerken, diğerlerinin bir kısmı denetim mekanizmasını işler hale getirmek üzere yapılmış; bir kısmı da Sözleşme organlarının yapısını ve onların izledikleri usulleri değiştirmiştir.

Sözleşme'nin sürekli yenilenerek, hak ve özgürlükler listesinin genişletilmiş olmasıyla birlikte, Sözleşmenin denetim mekanizması olan AİHM'ne yöneltilen eleştiriler de ciddi derece de artmıştır. Son dönemde yöneltilen eleştirilerin başında, kararların eskisi kadar kısa zamanda çıkmaması gelirken; ikinci olarak da, alınan kararların oldukça politik olması başka bir ifadeyle aynı nitelikteki davalarda, kararın ülkelere göre

farklılaşmasıdır. Bu eleştirilerin ikincisi, nispeten öznel olsa da, ilki davaların başvuru ve karar tarihlerine bakılarak istatistiki verilerle temellendirilebilir.

Buna göre Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkelerin sayısının 47 olduğunu düşünecek olursak, Mahkeme'nin hizmet vermek durumunda olduğu nüfusun da, 1 Ocak 2009 tarihi itibarıyla, yaklaşık 818 milyonu⁴³ bulması hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Bu süreçte, 1980 yılından itibaren dava sayısının artması karşısında, önlem alabilmek üzere yapılan ilk reform 11 No'lu ek protokoldür. Daha önce de ifade edildiği gibi, bu protokolle Sözleşme'nin yargısal mekanizmasını daha etkin hale getirme, aynı zamanda yargılama süresini kısaltma ve sadeleştirme amaçlanmaktadır.

Buna göre, 1981 yılında Komisyonun önüne gelen başvuru sayısı 404 iken; bu sayı 1997 yılında 4750 olarak kaydedilmiştir.⁴⁴ Özellikle 11 No'lu Protokol'ün kabulüyle Mahkeme'nin iş yükü daha da artınca; yapılan reformun yerinde bir yapılanma olduğu gözlenmiştir. Buna göre, 1998'de 5979 olan başvuru sayısı, 2001 yılında 13.858 olarak kaydedilmiştir.⁴⁵

Elbette Mahkeme'nin bu kadar geniş bir kapsama alanına sahip olması, özellikle de birkaç ülkenin insan hakları ile ilgili sorunları çözememesiyle birleşince, 31 Aralık 2011 tarihi itibarıyla Mahkeme'nin önündeki 151.600 başvuru, karar verilmeyi beklemektedir. Bu karar bekleyen başvurulara ülke ölçeğinde bakacak olursak, hangi ülkenin AİHM'ndeki yükünün çok ağır olduğuna dair karar rahatça verilebilir. Buna göre; AİHM 2011 Raporu'nda⁴⁶ 31.12.2011 tarihi itibarıyla dağılım şu şekildedir:

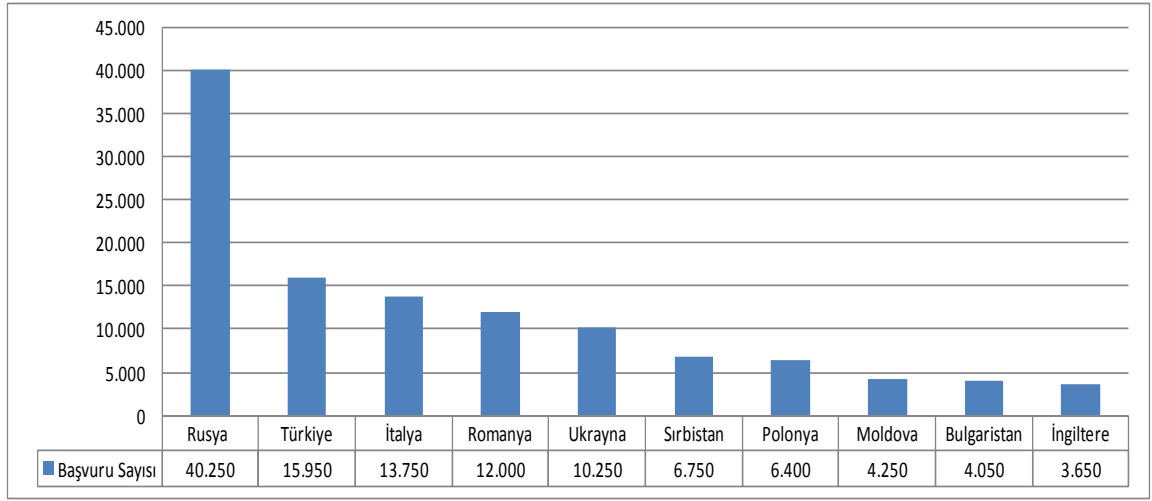
⁴³ <http://aihmgunlugu.blogspot.com/search?q=aihm%27nin+yap%C4%B1sal+sorunlar%C4%B1> (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2011)

⁴⁴ <http://aihm.anadolu.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 18 Mart 2012)

⁴⁵ <http://aihm.anadolu.edu.tr/> (Erişim Tarihi: Erişim Tarihi: 11 Mart 2012)

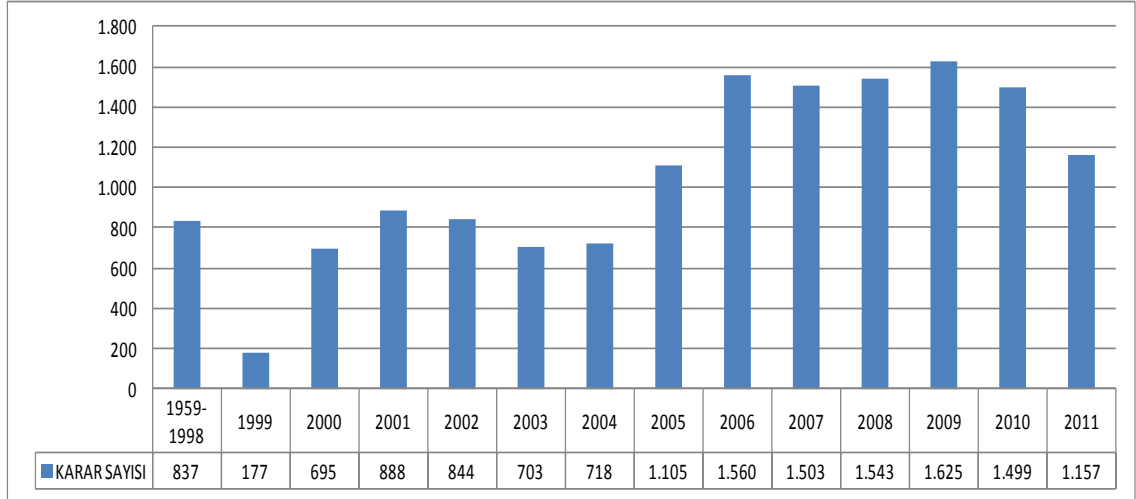
⁴⁶ http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/77FF4249-96E5-4D1F-BE71-42867A469225/0/2011_Rapport_Annuel_EN.pdf (Erişim Tarihi: 11 Mart 2012)

Şekil 3-1. Karar Bekleyen Başvuruların Ülkeye Göre Dağılımı, 1959-2011

Elbette Mahkeme'nin iş yükünü anlayabilmek için, Mahkeme'nin önünde, karar verilmesi beklenen başvuruların yanında, 1959-2011 yılları arasında karar verilen dava sayılarına da⁴⁷ bakmak yerinde olacaktır.

Şekil 3-2. AİHM Karar Sayısı, 1959-2011

⁴⁷ http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/77FF4249-96E5-4D1F-BE71-42867A469225/0/2011_Rapport_Annuel_EN.pdf (Erişim Tarihi: 11 Mart 2012)

Özellikle bu grafiğe bakıldığında, 2006 döneminden itibaren karar sayısının arttığı açıkça gözlenmektedir. Bu durumun sadece bir nedeni olmamakla birlikte, değişimin altında yatan önemli neden, elbette ki 13 Mayıs 2004 tarihinde imzaya açılmış ve Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 14 No’lu Protokol’dür.

Bu protokol 22 farklı maddeden oluşurken, amacı “Mahkeme’nin Avrupa’da İnsan Hakları’nın korunması alanında öncü rolünü oynamaya devam etmesini sağlama ihtiyacı” (Tanrıkulu 2007: 170) olarak ifade edilmiştir. Özellikle son dönemde en küçük bir uyuşmazlığın AİHM’ne taşınması, Mahkeme’nin yükünü her geçen gün daha da arttırmıştır. Bunun yanında, Mahkeme’ye yapılan başvuruların çok büyük bir çoğunluğu kabul edilemez nitelikte olsa dahi; her birinin detayıyla incelenmesi gerekmektedir. İşte bu nedenle; Mahkeme’nin yaşadığı bu dava sıkışıklığını azaltmak üzere, yargılama düzenine ilişkin birtakım düzenlemeler 14 No’lu Protokolle getirilmiştir. Bu protokolün başlangıç bölümünde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin iş yükünün her geçen gün artmasıyla Sözleşmenin bazı hükümlerinin değiştirebileceği dile getirilerek⁴⁸, Mahkeme’nin bu karşı karşıya olduğu tıkanma, kilitlenme, sıkışıklık tehlikesi hissettirilmektedir. Bu durumu ortadan kaldırmak için, 14 No’lu Protokolle “açıkça kabul edilemez olan başvurular, eskiden 3 yargıçtan oluşan bir komite tarafından incelenip sonuçlandırılıyorken; yeni sistemde tek yargıçlı oluşum tarafından sonuçlandırılacaktır. Bu yenilik, yargıçların verimli kullanılmasını da (Aybay 2010: 101) beraberinde getirmiştir”. Buna ek olarak, davaların sonuçlanma hızını arttıracak diğer bir düzenleme ise, başvuruların kabul edilebilirlik ve esasının birlikte incelenerek; usulün basitleştirilmesi sağlanmıştır. Elbette bu Protokolle yapılan düzenlemeler bununla da sınırlı değildir ancak sözü edilen bu değişiklikler, karar süresini oldukça etkilemiş ve karar sayılarına yansımıştır.

3.3 Türkiye’de İnsan Hakları

İçinde bulunduğumuz coğrafya, jeopolitik anlamda, Emre Kongar’ın dile getirdiği gibi, dünya üzerinde tarih boyunca sorun olan Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve Körfez arasında bulunurken, bu konum bir yanda onu çok değerli kılmış; diğer taraftan da süper

⁴⁸ <http://www.aihmbasvururehberi.com/2011/09/14-ek-protokol.html> (Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2012)

güçlerin politik amaçları doğrultusunda kontrol edilmesini zorunlu hale getirmiştir. Zengin kültürel dokusu, ekonomik potansiyeli, Avrupa’da ve Dünya’da dengeleri değiştirecek kadar sahip olduğu nüfus ve en önemlisi de doğal kaynakları, başkaları için sürekli olarak dikkate değer bulunurken, kendisi bu zenginlikleri değişim, gelişim ve daha iyi bir yaşam yerine, terörle mücadeleye sarfetmiş ve sarfetmektedir. Ancak bu mücadeleyi sadece Türkiye vermemiş; İrlanda, İspanya gibi pek çok ülke, farklı örgüt isimlerinin üstlendiği kitle saldırılarıyla karşılaşmıştır. Özellikle 11 Eylül, diğer tüm kavramlar gibi terörün de küreselleştiğini gözler önüne sermiş; bu tehlikenin hiç bir coğrafya, bölge, kültür ve devlet ayrımı yapmadan tüm dünyada kol gezdiği acı bir şekilde tecrübe edilmiştir.

Burada insan haklarıyla bağlantılı olan nokta ise çok açık görünmektedir. Dünyadaki her toplum, terörizmin ortadan kaldırılması konusunda aynı fikirdeyken; asıl sorun terörizmi ortadan kaldırmak üzere kullanılan yöntemlerin insan haklarını ihlâl edip etmediğidir. Çünkü terörü önlemek üzere yapılan her uygulama ya da bu alanda oluşturulan güvenlik önlemleri, bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak hak ihlallerini beraberinde getirmektedir. Tabii burada özellikle Türkiye örneğinden yola çıkarsak, terörle mücadelede katı askeri önlemlerin olması İnsan Hakları zeminini zedelemektedir. Elbette burada dikkat edilmesi gereken nokta demokratik bir devletin, aldığı önlemlerle farketmeden totaliter bir devlet haline dönüşmemesidir.

Burada demokratik bir devletten neyin anlaşıldığı da oldukça açık ve nettir. Çağdaş, modern ve demokratik bir devlette yasama, yürütme ve yargı organları herhangi bir uygulamada bulunurken; insan haklarına mutlak saygı anlayışı içinde yasa yapmalı, yasaları uygulamalı ve karar vermelidir (Karaosmanoğlu 2011: 9). Bunun ötesinde hak ve özgürlüklerin sınırlamalarının, yasallık, ölçülülük, anayasaların sözüne ve ruhuna; ama aynı zamanda demokratik toplum gereklerine uygunluk çizgisinde yapılması, en azından insan haklarının korunabilmesinde esastır.

Bu fotoğrafta, iki farklı sorun kendini kolayca gizlemektedir. Birincisi, her şeye rağmen devlet, demokratik bir tavırla insan hakları kavramını inşa edebilmek üzere yasal düzenlemeler, eğitim programları hazırlarken; insan hakları kavramı terörü besleyen ya da farklı amaçlara hizmet eden örgüt ya da gruplar için “araç” niteliği taşıyarak, insan haklarını özünden uzaklaştırmakta, hakları savunmak yerine politik amaçlar taşımakta

ya da böyle değerlendirilmektedir. İkinci nokta ise özellikle terör bahane edilerek, insan haklarının çok uzun bir dönem askıya alınmasıyla, devlet mutlak otorite hâline dönüştürülmekte hatta “devlet-birey” ya da “devlet-vatandaş” ilişkisi, sadece güvenliği sağlama amacıyla vatandaşın aleyhine dönüştürülmektedir. Bu dönüşüm sonunda varılan nokta, insan haklarının yeşereceği bir zemin değildir.

Bu iki soruna örnekler üzerinden bakacak olursak, özellikle 1990’lı yıllarda Doğu ve Güneydoğuda devletin teröre karşı güvenlik önlemleri alırken oluşan insan hakkı ihlalleri, karşımıza AİHM’de aleyhimize işleyen davalar olarak gelmektedir (Bkz Ek 8). Türkiye bu davaların çoğunda hak ihlâlini gerçekleştirdiği gerekçesi ile hem maddi hem de manevi tazminat ödemiş, hatta yıllar içinde insan hakları alanındaki kötü karnesi nedeniyle sınıfta kalmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye’den daha fazla hak ihlâlinde bulunan, ancak bunları örtük niyetlerle planlayıp; eylem aşamasında yüce kavramları paravan olarak kullanan ülkeler, insan hakları raporlarında üst sıralarda bulunmaktadır. Bu yüce ya da paravan kavramların başında insan hakları kavramı gelmektedir. Öte yandan, özellikle Türkiye davalarının büyük bir kısmında kararın arkasında yer alan muhalefet şerhleri, kafaları daha da karıştırmakta hatta zihinlerde “İnsan hakları nasıl kullanılıyor?” sorusu oluşmaktadır. Buna göre Eşref Yaşa⁴⁹ davasında, muhalafet şerhi yazan, Yargıç Gölcüklü’nün ifadesi, insan hakları kavramının amaç değil; araç kılındığına dikkat çekmektedir.

“Güneydoğu ile ilgili bütün benzeri davaların arkasında, Diyarbakır İnsan Hakları Derneği ve kurbanların haklarını savunmak yerine politik amaçlar taşıyan, merkezi Londra’daki Kürdistan İnsan Hakları Projesi’nin olduğunu unutmamak gereklidir”⁵⁰

şeklindeki ifade, insan haklarının gerçek niyetinden çok uzaklaşıldığını hatırlatmakta, hatta uyarmaktadır. Özellikle davaların AİHM’ne taşınmasında, ve pek çok davanın dosyasında Londra’daki Kürtlere Özgürlük Projesinden söz edilmektedir. Bu konu 1995-1999 döneminde çeşitli gazetelerde haber bile yapılmıştır. (Bkz Ek 8)

Buradaki kısır döngü şöyle işlemektedir: Bir taraftan terör örgütleri masum insanları öldürerek devletin sert önlemler almasını, hatta hak ve özgürlüklerin ortadan kalkmasını

⁴⁹ Başvuru No: 22495/93

⁵⁰ http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/63_1997_847_1054.pdf (Erişim Tarihi: 25 Mart 2013)

isterken; diğ er taraftan devlet çok sıkı önlemlerle terörü önlemeye çalışırken; insan haklarını bilerek ya da bilmeyerek unutmakta, hatta ihlâl edebilmektedir.

Buradaki temel çıkış noktası, insan ve onun sahip oldu ğ u temel kavrayış ve bu kavrayışların beslendi ğ i zemindir. E ğ er bir olguya ya da kavrama özcü bir varlık anlayışı ile bakılacak olursa, tıpkı Ç otuksöken'in ifade etti ğ i gibi her şey tabulaş ır ya da kutsallaş ır. Böyle bir zihin, devleti de mutlak otorite olarak ele almakta, devletin varlık nedeninin birey oldu ğ u noktasına ulaş amamaktadır. Aynı kutsallaşt ırıcı, tabulaşt ırıcı kavrayış, terör örgütü ve ona hizmet eden zihinler için geçerli oldu ğ unda ise; bu zihin, asla geniş bir perspektiften olayı, amacı ve niyeti billurlaşt ıramayıp; söz konusu yıkıcı ve bölücü örgütleri meş rulaşt ırabilmektedir

Görüldü ğ ü üzere, her türlü yapıyı, devleti oluşt uran ve onu anlamlı hâle getiren insandır. Ancak bu insanın aydınlanmacı bir özne olarak eğitimle şekillenmesi, en önemlisi sorması ve sorgulaması zorunludur. İnsanın özcü kavrayışlarla dünyayı anlamaya, anlamlandırmaya çalışırken, bir noktada ç akılı kalması, kazandıklarına odaklanırken kaybettiklerini farketmemesi tehlikesi kendini gösterebilmektedir. Bu nedenle insan haklarının esas taşıyıcısı olan insan ve onun sahip oldu ğ u insan kavrayışı, tüm yapıların niteli ğ ini belirlemektedir.

E ğ er birey, tüm yapıların ve devletin yapı taşı ise; bu bireyli ğ in taşınması, kendili ğ inden olmamaktadır elbette. Bireyli ğ in diğ er bireylerle, toplumla ilişkilerinin sonucunda kazanıld ı ğ ını düşün ecek olursak, o birey olunan toplumun yapısı da en az insan kavrayışı kadar önemlidir. O toplum nasıl bir toplum olmalı? Evrensel Bildirge'nin baş langıç bölümünde ayrıntılı olarak dile getirildi ğ i üzere, insan haklarının var oldu ğ u bir toplumdur. Çünkü yine baş langıç bölümünde dile getirilen, insan haklarının olmaması “insan haklarının hor görü lmesi, barbarca eylemlere yol açar; insanlık vicdanını zedeler” (Aybay 2010: 145). Peki, çağ daş bir toplumun oluş masının ölçütü nedir? Rona Aybay'ın birçok kaynakta ve sempozyumlarda dile getirdi ğ i gibi “o toplumu oluşt uran, insanların korkudan kurtulma” sı (Aybay 2010: 145) son derece önemlidir. E ğ er insanın potansiyelleri olan bir varlık oldu ğ unu düşün üyorsak; -ki bu çalış manın kabul etti ğ i insan kavrayışı budur- içinde yaşad ı ğ ı toplumda hukukun dışında hiçbir korku unsuru bulunmamalıdır. Burada da iş, devlete düş mektedir. Ancak o devletin de tek tek insan / bireylerden oluş tu ğ unu düşün ecek olursak, sa ğ lıklı toplum

yapısını ve çağdaş bir devlet düzenini oluşturmak aydınlanmacı bireylere düşmektedir. Çünkü hak ve özgürlükleri koruyan, geliştiren; ancak diğer yanda en acımasız işkenceyi yapan, insanlık dışı muameleye karar veren de yine insandır. Bu nedenle, o insanın birey olma yolunda hangi ellerde şekillendiği, nasıl bir eğitimden geçtiği, sonraki adımda bireylerin nasıl bir toplumu nasıl bir devleti oluşturacağını doğrudan belirleyecektir.

Sonuçta insan haklarının gelişmesinde, işler hale gelmesinde, idealde insanın ve onun sahip olduğu insan kavrayışının ve içinde yaşanan toplumun onun birey olmasındaki önemini belirledikten sonra, gerçeklik planında bu ülkedeki tarihsel süreci anlamlandırmak açısından daha kolay olacaktır. Hatta daha da önemlisi bu kavrayışla, AİHS'nin Türkiye'de kabul edilmesinin arkasında yatan niyet ve 1924, 1961 ve 1982 Anayasası'nın kabul edildiği zemin ve bu anayasalarda kabul edilen insan hakları anlayışı daha rahat bir biçimde billurlaştırılacaktır.

3.3.1 Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Karşısındaki Durumu

Türkiye, Avrupa Konseyi'ne 1950 yılında üye olmuş ve bu Konsey'in en eski üyelerinde biri olarak, AİHS'ni 1954 yılında kabul etmiştir. Elbette Türkiye'nin 1950-1955 yıllarında Batı'yla bütünleşme politikası, bu Sözleşmenin imzalanmasında etkili olmuştur (Özdek 2004: 338-339). Bu doğrultuda Türkiye, tarih boyunca bazen zorlama bazen de kendi iradesiyle, Batı'ya ayak uydurmak amacıyla, AİHS'ne ve her türlü düzenlemeye birtakım politik gerekçelerle “evet” demiş ya da çeşitli çekincelerle söz konusu düzenlemeleri kabul etmiştir.

Türkiye'nin Sözleşme'nin imzalandığı, 1950 yılından itibaren, yenileşme, değişim ve gelişim amacıyla hazırlanan, toplam 14 ek Protokole karşı takındığı tavır aynıdır. Bu protokollerin hemen hemen hepsini kabul etmiş olsa da, Ek 1 No'lu Protokol'ün ikinci maddesinde yer alan eğitim hakkını çekince koyarak; 20 Mart 1952'de imzalamış, 6366 sayılı kanun ile 10 Mart 1954 tarihinde onaylamıştır. Bu çekince ise; şudur :

“İnsan Hakları'nı ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi'ne Ek Protokol'ün ikinci maddesi, 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun hükümlerini ihlâl etmez” (Özbey 2008: 391)

Yine aynı şekilde ölüm cezasının kaldırılmasına dair, ek 6 No'lu Protokol'ün yürürlüğe giriş tarihi 1 Mart 1985 olsa da, Türkiye'nin bu protokolü onaylama tarihi 2003' tür. Ancak burada da savaş zamanı ya da yakın savaş tehlikesinin bulunduğu zamanlar hariç olmak üzere, bu sözleşmeyi kabul ederek; yükümlülük altına girmiştir.

Yine aynı şekilde borç nedeniyle hapis yasağı, seyahat özgürlüğü, vatandaşı sınır dışı etme gibi pek çok hakkı korumayı hedefleyen 4. Protokol, 23.02 1994 tarihli ve 3975 sayılı yasayla onaylanmış hatta 26.02.1994 tarihli resmi gazetede yayınlamış olsa da, Türkiye bu Protokolü onaylama belgesini Avrupa Komisyonu Genel Sekreterliği'ne iletmediği için, prosedür henüz tamamlanmamıştır (Özbey 2008: 426).

Bunun dışında Türkiye'nin imzaladığı ancak henüz onaylamadığı Ek Protokoller de vardır. Özellikle, 7, 9,12,13. No'lu Protokoller bunlara örnek olarak verilebilir.

3.3.2 Türkiye'nin Bireysel Başvuru Hakkını Tanıması

AIHM'ne "Bireysel Başvuru Hakkı" Sözleşme'nin 34. Maddesinde güvenceye alınırken; Türkiye bu hakkı ilk kez 1987 senesinde kabul etmiştir. Bu kararın kabulünden 1 gün önce, 27 Ocak 1987 tarihinde, olay özellikle Cumhuriyet Gazetesi'nde "Bireysel Başvuruda, Divan Korkusu" haberiyle duyurulmuştu. (Bkz Ek 8) Özal Hükümeti Komisyona başvuruyu kabul etmekle birlikte, hükümet, mevcut komisyonun bir üst kuruluşu olan ve bir mahkeme gibi çalışan Divan'ın yetkilerini tanımayı düşünmemiştir. Bu kararda, Divan'ın aldığı kararların bağlayıcılığı ve özellikle alınan kararların bozulamıyor olması etkili olmuştur. Ancak bu küçük adım bile, özellikle bazı gazetelerde "Ortalıkta bir demokrasi müjdesi dolaşıyor ve gönüllerde umutlar yaratıyor" (Bkz Ek 8) ifadeleriyle, demokrasinin işleyebileceği umuduyla karşılanmıştı. Türkiye Ocak 1987 tarihinde pek çok farklı koşulla bireysel başvuru hakkını kabul etse de, Mahkeme'nin yargılama yetkisini, ancak 22 Ocak 1990'da yine çeşitli "çekince"lerle kabul etmiştir.

Türkiye'de demokrasi açısından küçük bir adım olarak nitelendirilen "bireysel başvuru hakkı" AIHS'nin eski 25. Maddesi'ne göre devletlerin isteğine bağlı olarak kabul edilmişken; günümüzde bu hak devletlerin istek ve arzularına bırakılmamıştır. Bu hakkın devletlerin isteğine bırakılmamasındaki düzenleme, 11. Protokol'de yer

almaktadır. Çünkü bu Protokol “AİHM’nin bireysel başvuruları kabul yetkisini Sözleşme’nin zorunlu bir ögesi” (Özdek 2004: 78-79) olarak düzenlemiş hatta Mahkeme’nin yargı yetkisi, üye ülkeler açısından seçimlik olarak değil; zorunlu olarak değerlendirilmiştir.

Bu süreçte Türkiye, ilk kez bireysel başvuru hakkını 28 Ocak 1987 tarihinde kabul etmiş (Bkz Ek 8) olmasına rağmen, sözkonusu tarihte bu hakka üç yıllık bir süre sınırı koymuştur.

Türkiye’nin bu hakkın kullanımına koyduğu süre sınırını anlamak, Türkiye’nin bireysel başvuru hakkını tanıırken hangi şartları koyduğunu anlamak kadar önemlidir. Türkiye bu hakkı tanıırken pek çok defa bildirimlerde bulunmuş, hakkın kullanımını çeşitli koşullara bağlamış ve hakkın kullanım süresini farklı zaman dilimlerinde uzatmıştır.

Buna göre Türkiye’nin belki de en ayrıntılı ve en kapsamlı koşul bildirimini, 28 Ocak 1987’de bireysel başvuru hakkını kabulünde olmuştur. Buna göre Türkiye, şu koşullarla bireysel başvuru hakkını kabul etmiştir:

“i. Başvuru hakkının tanınması, sadece Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın uygulandığı sınırlar içindeki topraklarda, Türk kamu makamlarının fiillerine veya ihmâllerine dair iddiaları kapsar.

ii. Bu beyanla Komisyona tanınan yetki bakımından, Türkiye’nin Sözleşme’nin 15. Maddesi muvacehesinde özel hâllerde, Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini kısıtlamasını gerektirecek durum ve şartlar, Türk Anayasası’nın 119 ila 122. Maddeleri ışığında yorumlanmalıdır.

iii. Bu beyanla Komisyona tanınan yetki, askeri personelin hukukî statüsüne ve özellikle Silahlı Kuvvetlerin disiplin sistemine dair hususları kapsamayacaktır.

iv. Bu beyanla Komisyona tanınan yetki bakımından Sözleşme’nin 8,9,10 ve 11. maddelerinin 2. Fıkralarında yer alan “demokratik bir toplum” kavramı Türk Anayasası’nda yer alan ilkelere ve özellikle Anayasa’nın dibacesi ve 13. Maddesi’ne uygun olduğu şeklinde anlaşılmalıdır.

v. Bu beyanla Komisyona tanınan yetki bakımından Türk Anayasası’nın 33, 52 ve 135. Maddeleri, Sözleşme’nin 10 ve 11. Maddeleri’ne uygun olduğu şeklinde anlaşılmalıdır”(Özdek 2004: 80).

Türkiye bu koşullarla kabul ettiği bireysel başvuru hakkıyla ilgili olarak, farklı dönemlerde farklı bildirimlerde bulunarak; hem süreyi uzatmış hem de başta koyduğu kapsamı daraltmış ya da birtakım değişiklikler yapmıştır. Buna göre, 28 Ocak 1990

tarihinde süreyi üç yıl daha uzatarak; 1987'deki koşulların v bendini kaldırmıştır. Yine 25 Mayıs 1992 yılındaki ek bildirgeyle de, ii, iii ve iv bentlerini kaldırmış, i bentinde yazan yer ve zaman yönünden sınırlamaları kaldırmış ve 25 Ocak 1993'te bir önceki bildirimini kabul ederek; süreyi 3 yıl daha uzatmıştır. Türkiye'nin bu hakkın kullanımına ilişkin uzatma bildirimini, 15 Ocak 1996'da yapılımış; bu süre de 31 Ocak 1998'e kadar uzatılmıştır. Bu uzatma işlemleri, 11. Protokol'ün 1 Kasım 1998'de yürürlüğe girmesine kadar devam etmiş; sonrasında ise taraf devletlerin isteğine bırakılmaksızın imza koyan tüm devletlerin otomatik olarak ortak sorumluluğunda ele alınmıştır.

Türkiye'nin bireysel başvuru hakkını tanımayla ilgili birtakım sınırlamaları ya da koşulları belirlemesinin altında şüphesiz Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde yaşanan terör ve buradan farklı amaç ve desteklerle, AİHM'ne giden davalar yatmaktadır. Öte yandan bireysel başvuru hakkının tanınmasıyla, AİHM'den çıkan her türlü karar, uluslararası sözleşmelerin kanunların üstünde olması gerekçesiyle, Mahkeme kararlarının kanun gücünde olması, o günün koşullarında siyasi ya da askeri otoriteyi konuya dikkatle eğilmeye sevk etmiş olabilir. Ancak şüphe götürmeyen bir gerçek var ki, bireysel başvuru hakkının kabulünden sonra ve özellikle 11. Protokol'ün kabulüyle Türkiye'den yapılan başvurular, sayı ve içerik anlamında AİHM'nin yükünü büyük ölçüde arttırmıştır ve arttırmaya da devam etmektedir.

3.4 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye

Özellikle son yıllarda Türkiye'den AİHM'ne adalet arama, ülkeyi cezalandırma ya da bu Mahkeme'nin iç hukukun bir parçası olarak; tıpkı bir temyiz mahkemesi gibi görünmesi nedeniyle, pek çok başvuru gitmektedir. Ancak bu başvuruların ağırlıklı olarak Güneydoğu sorunu, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Adil Yargılanma üzerine şekillendiğini söylemek pek yanlış olmayacaktır. (Bkz Ek 8). Hatta bu başvuruların büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin aleyhinde sonuçlandığı için, Türkiye'nin siyasal arenada prestiji zedelenmekte ve buna bağlı olarak da insan hakları notu düşmektedir. Son dönemde de Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının sağlanmasındaki temel amaç da, AİHM'ne giden başvuruları azaltmaktır⁵¹. Görüldüğü üzere, belki de

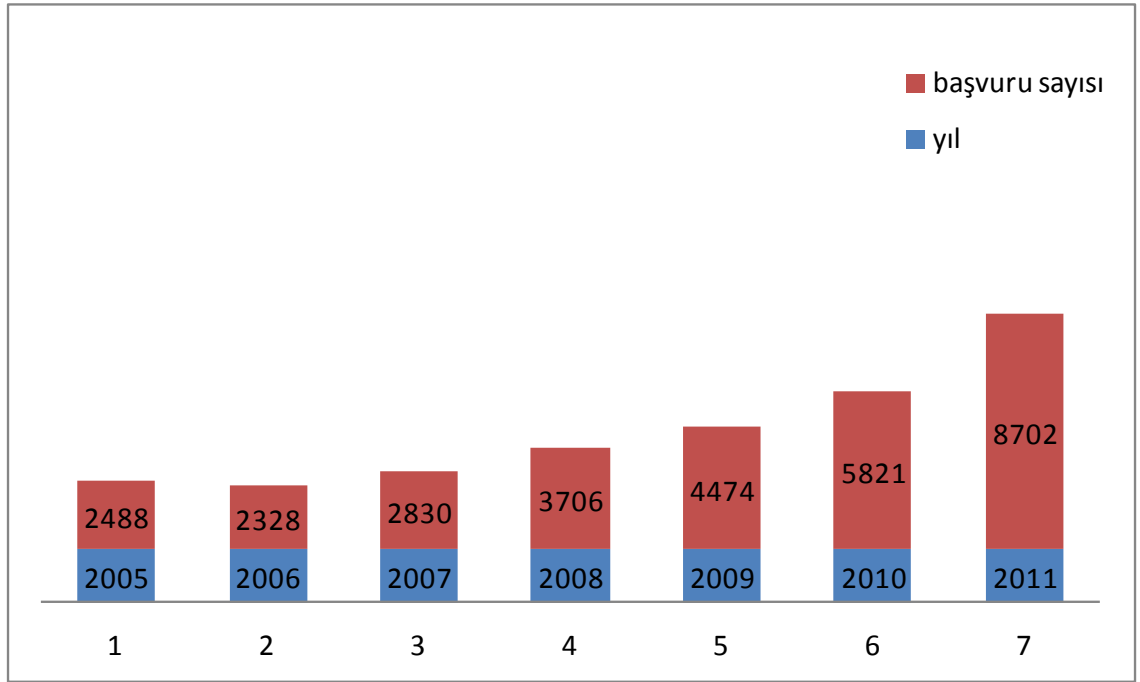
⁵¹ http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/dagitim/66_Soruda_Bireysel_Basvuru.pdf (Erişim Tarihi: 01.09.2012)

Mahkeme'nin her geçen gün daha fazla tanınması, bu alandaki başarısı ya da son adalet mercii olarak algılanması, Mahkeme'nin iş yükünü her geçen gün arttırmıştır. Mahkeme'nin bu iş yükü içinde Türkiye'nin payı oldukça hissedilir niteliktedir. Her şeyden önce Türkiye aleyhine yapılan başvurulara ve Türkiye adına çıkan kararlara baktığımızda, sayının çok olması, bizi mahkemeyi meşgul eden ülkeler içinde sadece ilk sıraya yerleştirmemekte, aynı zamanda insan hakkı ihlallerinde de aynı sırada olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Zaman zaman Türkiye'nin aleyhinde verilen kararların birtakım politik gerekçelerle Mahkemece araştırılmadan verildiği (Bkz Ek 8), boş doyaların masa başında doldurulup, sanal olayların üretildiği konuşulur, hatta haber yapılırken, olayların arkasındaki gerçekliği aydınlatmak pek de kolay olmayacaktır. Dönemin gazetelerinde AIHM'nin terörün finansörlüğünü yaptığını ilişkin haberler çıkarken (Bkz Ek 8), Mahkemenin çifte standart uygulayarak, terör örgütü ile ilgili davalarda yüksek tazminatlar ödettilirken, dindarlara “uzlaşın” tavsiyesi verdiği de haber olarak yazılmıştır (Bkz Ek 8). Her şeye rağmen çıplak gözle görülen bir gerçek var ki, 2011 tarihi itibarıyla, AIHM'nin önünde karar verilmeyi bekleyen 151.600 başvurunun 15.950'si Türkiye aleyhine yapılmıştır. Karar verilmesi beklenen başvurulara baktığımızda Türkiye, Rusya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır⁵². Yine AIHM 2011 Raporu'na göre Türkiye aleyhine yapılan başvurular her yıl artmaktadır. Bu başvuruların artması, Türkiye'yi başvuru ve karar ölçeğinde ön sıralara yerleştirilen, aynı zamanda ülkenin “insan hakları zanlısı” olarak da görülmesine neden olmaktadır (Bkz Ek 8). Bu bağlamda, Türkiye aleyhine yapılan başvuruların yıllara göre dağılımına bakacak olursak:

---

⁵² <http://www.ihb.gov.tr/dosyagoster.ashx?id=291> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012)

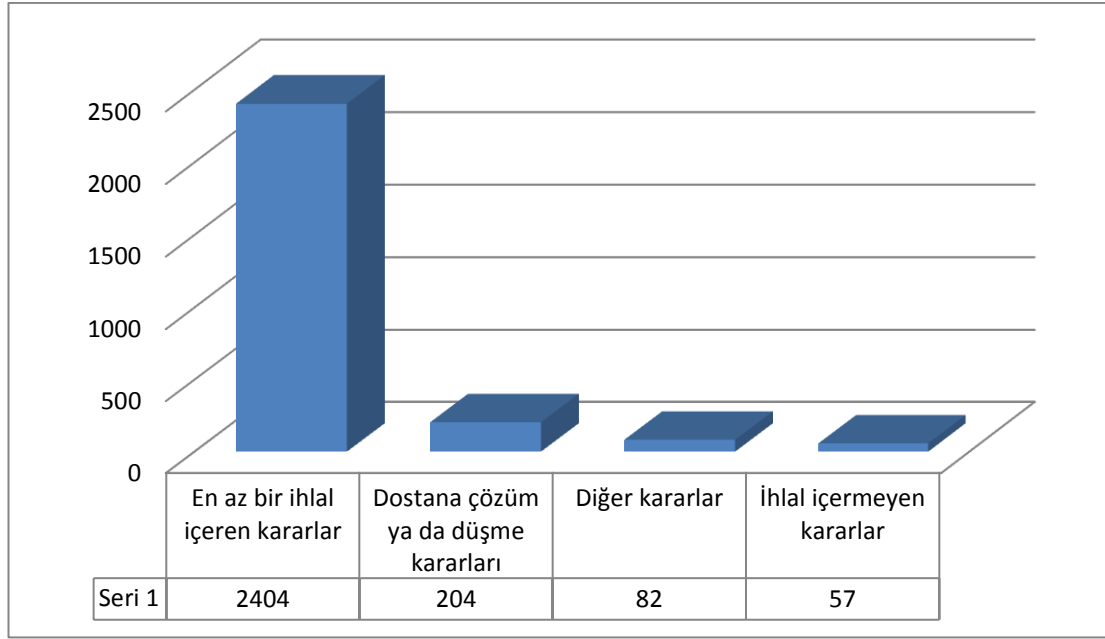
Şekil 3-3. Türkiye Aleyhine Başvuranların Yıllara Göre Sayısal Dağılımı

Ortaya çıkan sayıların, Türkiye açısından pek parlak olmadığı açıkça görülmektedir. Yapılan başvuruların bir kısmı kabul edilebilirlik ölçütlerini geçemediğini ve çeşitli nedenlerden liste dışı kaldığını düşünecek olursak, 31.12.2011 itibarıyla Türkiye adına çıkan karar sayısı 2747'dir. Kararların dağılımına bakacak olursak da:⁵³

⁵³ http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2011_ist/03.pdf (Erişim Tarihi: 25 Mart 2012)

Şekil 3-4. Türkiye Hakkında Çıkan 2747 Kararın Sayısal Dağılımı, 1959-2011

çok büyük kısmının Türkiye'nin aleyhine sonuçlandığını ileri sürebiliriz. Türkiye'nin aleyhine sonuçlanan her başvuru, hem ihlâl yapıldığını hem de Türkiye koşullarında yüklü bir tazminat ödenmek durumunda olduğunu hatırlatmaktadır. Bu dramatik resmin her iki yönüne bakarak ancak AİHM'nde Türkiye'yi anlamak mümkün olacaktır. Buna göre, özellikle 2004 yılından itibaren ihlâller karşılığında Türkiye'nin ödediği tazminatlara bakılacak olursa durum şöyledir:⁵⁴

- 2004 yılında 22 milyon 227 bin 431 TL,
- 2005 yılında 16 milyon 218 bin 875,48 TL,
- 2006 yılında 13 milyon 847 bin 145,88 TL,
- 2007 yılında 26 milyon 221 bin 833,85 TL,
- 2008 yılında 10 milyon 391 bin 440,84 TL,
- 2009 yılında 11 milyon 662 bin 799,72 TL,
- 2010 yılında 33 milyon 99 bin 333,12 TL,
- 2011 yılında 37 milyon 137 bin 69,80 TL' dir.

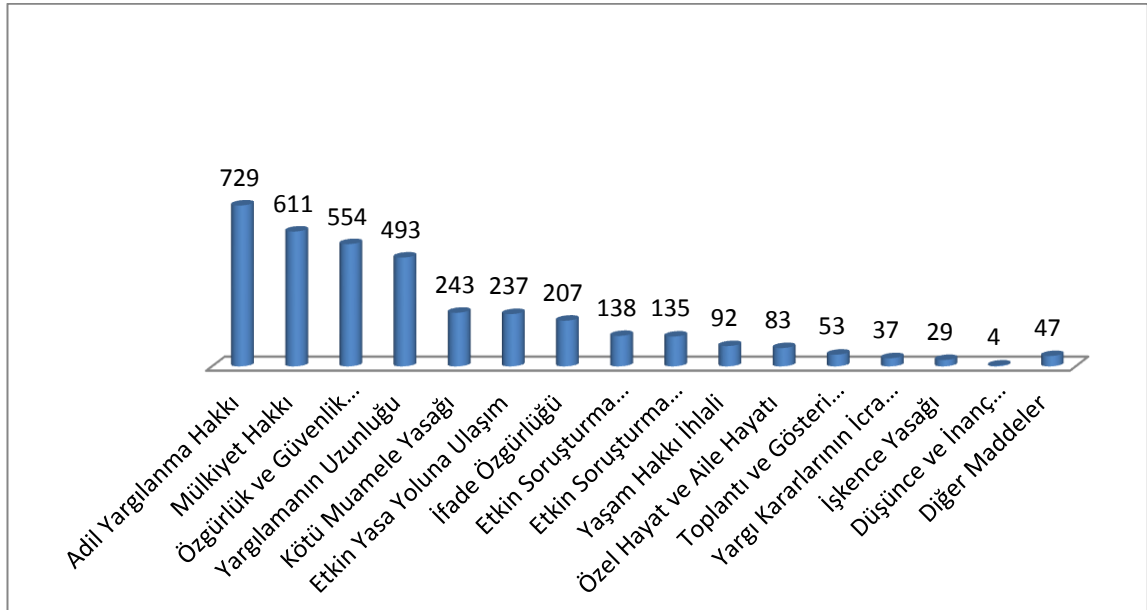
Ödenen tazminatlar açısından bakacak olursak, iki farklı olumsuzluk dikkati çekmektedir. Rakamların her yıl katlanarak artması, bir yanda hak ihlallerinin Türkiye

⁵⁴ <http://www.hukukihaber.net/ekonomi/2011-aihm-faturasi-37-milyon-tl-h23328.html> (Erişim Tarihi: 10 Mart 2012)

açısından artması ve doğrultuda ülkenin anti-demokratik bir ülke olarak imajının sarsılması olarak anlaşılabilir gibi, aynı rakamlar ülkenin bütçesinin de olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Bu vahim durum, 5 Ekim 1999 yılında *AyYıldız Gazetesi*'nde (Bkz Ek 8) “Başımız Avrupa ile Belada” haberiyle duyurulmuştur.

Öte yandan işin hukuksal boyutu da, en az ekonomik boyutu kadar önemlidir. Buna göre ihlâl tespiti yapılan her karar, Türkiye açısından ayrı bir yükümlülük getirmektedir. AİHM kararlarının icrası, taraf olan tüm devletler gibi Türkiye'nin de yükümlülüğü olduğundan, verilen karar gereği iç hukukta yeni düzenlemeler ve iyileştirmeler yapmak, büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, Sözleşme'nin hangi maddelerinde daha yetersiz olduğuna ve buna ilişkin iç hukukta hangi iyileştirmeleri yapacağına, insan haklarının hangi alanını tedavi edeceğine, yine ihlâl dağılımına bakarak karar verme durumundadır. Buna göre:⁵⁵

Şekil 3-5. Türkiye'nin Aihş İhlallerinin Sayısal Dağılımı, 1959-2011

Çıkan tüm sonuçlar, Türkiye'nin iç hukukta düzenleme yapmasını zorunlu kılmaktadır. Yapılmadığı takdirde olabilecekleri yorumlayan Bakır Çağlar, 11 Temmuz 2000 tarihinde *Yeni BinYıl Gazetesi*'ne şöyle bir açıklama yapmıştı; “Türkiye, iç hukukta

⁵⁵ http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2011_ist/04.pdf (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2012)

düzenleme yapmazsa; AİHM'deki 2300 dava da kaybedilecek”(Bkz Ek 8). 31.12.2001 tarihi itibariyle kaybedilen dava sayısı 2300'ü geçmiş, 2404 olmuştur⁵⁶.

3.5 İfade Özgürlüğü

3.5.1 İfade Özgürlüğü'nün Kavram ve Tanımı

İnsan, yeryüzünde yaratılmış canlılar içinde potansiyelleri olan bir varlık olarak, doğanın tüm belirlemelerine rağmen; mevcut sınırları sürekli olarak zorlayan ve bu nedenle de hayatına ve evrene anlam katan bir değerdir. Kuşkusuz onun bu değeri, düşünebilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda “düşünme”, tamamen zihinsel bir süreç olup, onun ürünü de düşüncedir (İnam 1998: 37). İnsan, gerçekleştirdiği bu edinimle, “olan” ile “olması gereken”i ayırarak, “ideal”i belirleyebilmektedir. Bu ideale ulaşabilmek üzere katedilen yola, “insanlaşma” serüveni diyecek olursak; aslında bu serüvenin yaşam boyu devam ettiğini ileri sürmek yerinde bir saptama olacaktır. Bu süreklilik içinde mutlak koşulda “gelişim” ya da “yozlaşma” boyutunda (Güvenç 2007: 25-26) değişen insan için düşünme, onun doğal durumuna ve özüne ilişkindir. Çünkü Ernest Renan'ın dediği gibi, “değişmemenin tek yolu düşünmemektir”(Timuçin 2009: s.8). Bu bağlamda insanın durağan bir varlık olmadığını ve bu sebepten dolayı değişimin mutlak olduğunu düşünecek olursak, düşünmenin insanın doğasında var olduğunu kabul etmek mümkündür. Çoğu zaman insanı diğer canlılardan ayıran bu edim onun onurlu bir varlık olmasını da sağlarken, Pascal'ın “tüm onurumuz düşünmekte gizlidir”(Aktaran Ökçesiz 2003: 29) ifadelerinde yerini bulur. Bu söylem, insan onuruna ve erdeme göndermede bulunurken bu ifadenin Aydınlanma Çağı'nın ürünü olduğunu hatırlatmakta da yarar vardır (Coşkun 2007: 75).

İnsanın kendini insan olarak inşa edebilmesi, farklılığını ortaya koyabilmesi için son derece önemli olan bu özgürlük, taşıyıcısının metafizik bir varlık olmasından dolayı, felsefe tarihinde her zaman, bir problem alanı olarak algılanmıştır. Örneğin Kant, özgürlüğü, isteme özgürlüğü olarak ele alırken; insanı dual bir varlık olarak nitelmiştir. Bu bağlamda insan, akıl varlığı olarak özgür iken, doğa varlığı olarak özgür olmayan bir varlıktır. Scheler de Kant'ta olduğu gibi ayırımları, farklı kavramlarla yinelerken insanı

⁵⁶ <http://www.ihb.gov.tr/dosyagoster.ashx?id=291> (Erişim Tarihi: 28 Mart 2012)

bir yanı ile Geist diğer yanıyla psikovital varlık olarak ele almış, özgürlüğü geistin işi olarak belirlemiştir. Sosyal, siyasal, biyolojik ve kültürel bir varlık olan insanın, dıştan gelen belirlenmeye rağmen kendi kendini belirlemesi (Arslan 1996: 125-126), özgürlük için olmazsa olmaz koşuldur. Belki de bu nedenle Sartre, özgürlüğü ele alırken, “seçme” kavramını da birlikte telaffuz etmektedir (Biemel 1984: 125). Buradaki seçme, inisiyatifdir. Buna göre inisiyatif;

“İnsanın yapip-etmelerini düzenleyebilmesi, onları hayattaki önemine göre sıraya koyup gerçekleştirebilmesi için onun kendine has bir inisiyatifi olmalıdır. Bu insanın doğal hayat şeklidir. Eğer insan kendi yapip-etmelerini gerçekleştirmek için onlardan birisine veya ötekine bir öncelik tanıyabiliyor, öncelik tanıdığını yapıyor ötekini bırakabiliyorsa, bu yeteneğini kullanması veya kullanabilmesi için, onun bir olanağa sahip olması gerekir İşte bu olanak özgürlüktür”(Fırıncı 2004: 85)

Burada sözü edilen “seçme” kavramı, “irade”yle bir araya gelince; insanın yaptığı her türlü eylemin arkasında bizzat kendisinin olduğu; hatta bu noktada doğabilecek farklılıkların bilincinde olduğu; gerekli her türlü sorumluluğu üzerine aldığı düşünebilir (Çuçen 2011: 266-267). Özgürlük için buradaki ilk adım, insanın öncelikle kendini aşması, onu hapseden tutkularından uzaklaşmasıdır. İkinci olarak da, tıpkı Hayek’in dile getirdiği gibi; insanın başkalarının baskısı altında kalmadan davranabilmesidir (Yayla 2000: 22).

Bu iki aşama göz önünde bulundurulduğunda da özgürlüğün “akıl” ile ilintili olduğu açıktır. İnsanın akıl varlığı olarak kendini bilmesi, denetlemesi, yönetmesi, yönlendirmesi onun özgürlüğünün temel koşuludur. Ancak bu koşul, akılla birlikte bilmek; öğrenmek, cesaret etmek, keşfetmekle sağlanabilir. Ahmet İnam’ın dediği gibi özgürlük çaba ve emek işidir (İnam 1998: 37). Ancak aynı zamanda içinde bilgi, bilinç, akıl, isteme, inisiyatif, seçme, öğrenme ve keşfetme gibi kavramları da barındırmaktadır. Bütün bu kavramları içinde barındıran özgürlük, insana her türlü belirlenmişliğine rağmen, bu duruma boyun eğmeden, evrenin mevcut yasalarını bulup değiştirme, yenilikler getirme (Öktem 1977: 65) gücünü vermektedir. Özgürlük, iyi bir toplum, dinamik bir yapı için gereklidir. İnsanın doğasına ve varlık nedenine de yakışan budur.

Ancak unutulmamalıdır ki, “düşünme” ve sonrasında ortaya çıkan “düşünce”, çok büyük mücadelelerin sonucunda elde edilmiş; hatta bu uğurda pek çok hayat

kaybedilmiştir. Eskiçağın aydınlık yüzü Sokrates, düşüncelerinden dolayı idam edilmiş ancak, “beni yok edebilirsiniz, ama benim düşüncelerimi yok edemezsiniz” (Perin, 1993: 21) diyerek, ölümsüzlüğün ancak düşünceyle mümkün olabileceğini insanlığa hatırlatmıştır. Düşünenlerin düşüncelerini özgürce açıklamaları son derece önemlidir. Bununla birlikte, insanca düşüncelerle bağlantılı olmayan özgürlük, insanın zihninde hiç de insanca olmayan eylemlerin itici gücü olarak da kullanılmıştır. Bu durumu Montesquieu, olanı ve olabilecekleri hatırlatarak şöyle değerlendirmektedir:

“Özgürlükten daha çeşitli anlamları olan ve onun insan zihninde yaptığı değişik etkilerden daha fazla etkili olan başka bir kelime yoktur. Bazıları onu, despotik bir otorite verdikleri kişiden kurtulma aracı olarak aldı; bazıları itaat etmek mecburiyetinde oldukları bir üstünü seçme gücü; bazıları silah taşıma ve bundan dolayı şiddet kullanma hakkına sahip kılınma hakkı” (Aktaran Yayla 2000: 22)

olarak ele aldı.

İşte bu nedenle özgürlük sorunu aslında etik bir sorundur; özünde sınırsızlığı, keyfiliği barındırmamaktadır. Aklın o sınırsız düşünme edimine engel koyan vicdandır, bilinçtir, özgürlük bilincidir. Çünkü bilgi, bilinç özgürlüğü gerçekleştirmede sınırlar koyar. Sınırsız bir özgürlük söz konusu değildir.

Böyle bir kavrayışla şekillenen özgür düşünme ve onun sonucunda ortaya çıkan özgür düşünce, toplumların gelişmesi için gereklidir. Çünkü düşünce ifade edilmediği, aktarılmadığı sürece bir önemi yoktur. Önemli olan, kişileri, grupları, toplumları ve ülkeleri aydınlığa taşıyan düşüncenin açıkça ortaya konulmasıdır; yani ifade edilmesidir. Bu çalışmada mercek altına alınan da ifade özgürlüğü'dür.

İfade özgürlüğü, bugün Batı demokrasisinin dayandığı temel kavramlardan biridir. Bunun nedeni, ifade özgürlüğünün sadece herhangi bir düşüncenin dışı vurulması ile sınırlı olmamasıdır. İfade özgürlüğü bir düşünceye ya da bilgiye ulaşma, ulaşılanlar arasında tercih yapma, bunları açıklama ya da açıklamama özgürlüğünü de içinde barındırmaktadır.

Kavramın düşünce özgürlüğü ile yakın ilişki içinde bulunduğu açıktır. Ancak çok kısa şekilde ifade etmek gerekirse, İonna Kuçuradi'nin de ifade ettiği gibi “düşünme” içinde fikirleri, kanaati, inancı barındırmakla birlikte barındırmadığı tek şey bilgidir (Kuçuradi 2007: 109). Bu nedenle bu hakkın sınırsız olduğunu düşünenlere, teorik, bir o kadar da

etik bir sınır çizmek yerinde olacaktır. Ancak bu sınır konulsa da, tespiti de bir o kadar öznelir. Buna göre “bilgi”, özü itibarıyla kolaylıkla doğrulanabilir ya da yanlışlanabilirken; kanaat, fikir ya da inançlar, yapısı gereği bu imkâna sahip değildir. Yine Kuçuradi’nin dikkat çektiği temel sorun, bu kanaatlerin bir başkası için inanç oluşturabilmesi (Kuçuradi 2007: 110-111) ve bu inancın bireye, topluma zarar vermesinin mümkün olabileceğidir. Başta söylediğimiz gibi düşünme özgürlüğünün sınırlanması pratik anlamda mümkün olmasa ve hatta öznel bir temele dayansa da, bazı kişi ya da grupların insan haklarını “amaç” değil, “araç” kılarak; sahip olduğu fikirleri açıklarken ya da yayarken getirilen sınırlamanın nedeni gün yüzüne çıkmaktadır. Yapılan bu tespit, terörle mücadelede çok büyük çaba harcayan ülkeler için anlamlı olacaktır.

Bu noktada AİHM’nin, olanla olmayan, olgusal olanla olmayan, salt kanaat ve değer yargısı olarak ortaya konulanlar arasındaki farkı ele aldığı unutulmamalıdır.

Buna göre, 1986 Lingens davası, pek çok açıdan önemli olmakla birlikte, bu davada “olgularla” “kanaatlerin” ayrımı şu şekilde ifade edilmiştir;

“.....olguların varlığı kanıtlanabilir, oysa değer yargılarının doğruluğu kanıtla başvurularak ortaya konulamaz (...) Değer yargıları açısından bunu talep etmek, gerçekleştirilemeyecek bir şey istemektir; bu AİHS’nin 10. Maddesi’nin teminat altına aldığı hakkın asli bir bölümü olan fikir özgürlüğünün kendisini ihlâl eder”.⁵⁷

Bununla birlikte, doğruluğu kanıtlanamayan fikir ve eleştiriler hatta spekülasyonlar da AİHS’nin 10. Maddesi’yle güvence altına alınmıştır. Buna da en güzel örnek, Dalhan davasıdır. Bu davada: “Bir gazetecinin doğruluğunu kanıtlayamadığı sürece eleştirel değer yargılarını ifade etmesinin engellenmesi kabul edilebilecek bir şey değildir”⁵⁸ ifadesi, bilgi temelli olmayan fikirlerin, inançların ya da eleştirilerin AİHS’nin 10. Maddesi’nde güvenceye alındığının kanıtıdır.

Sonuç olarak sırasıyla, kanaat sahibi olma, bilgi ve kanaatlere ulaşmayla bilgi ve kanaatleri açıklama özgürlüğü olan ifade özgürlüğü, bu içerikle; düşünce özgürlüğü ile

⁵⁷ Lingens davası (Lingens/Avusturya 8.7.1986) Kararın Özeti için bkz. Doğru Osman, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlar Rehberi (1960-1994), İstanbul Barosu Yayınları s. 67.

⁵⁸ Dalban-Romanya Davası http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/kitaplar/AIHS_mad10>Ifade.pdf (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2012)

aralarındaki bağın kanıtı niteliğindedir. Bu açıdan bakıldığında ifade özgürlüğü, şüphesiz daha önce de değinildiği gibi, diğer tüm özgürlüklerin kullanımının güvencesidir. Aynı şekilde ifade özgürlüğü, yaşanan toplumda, farklı ve yeni düşüncelerin yayılmasının (Yayla 2001: 164) güvencesidir. Kaynağını Evrensel Bildirge'nin (Bkz Ek 1) 19. Maddesi'nden alan bu özgürlük, Bildirgede şu cümlelerle ele alınmıştır;

“Her ferdin fikir ve fikirlerini açıklamak hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzubahis olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek veya yaymak hakkını içerir”⁵⁹.

Böylesi bir yol haritasıyla şekillenen, AİHS'nin 10. Maddesi'nde de çok ayrıntılı şekilde dile getirilen İfade Özgürlüğü'nün ilk fıkrasında, korunacak özgürlük anlatılırken; ikinci fıkrasında müdahale şartları ya da farklı söylemle sınırlandırma durumları ele alınmıştır. Buna göre:

1)“Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.

2) Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlâkın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir”(Bkz Ek 2)

Yinelemek gerekirse, bu maddenin 1. Fıkrası'nın sadece dar anlamda düşünceyi açıklamaktan ibaret olmadığı söylenmelidir. Buna göre, ifade özgürlüğü, düşünceye ya da kanaate sahip olma, açıklama ya da susma ve diğer düşünce ve kanaatlere ulaşmayı kapsamaktadır. Bu bağlamda eğer ifade kavramı, düşünceyi savunma, savunulan düşünceyi anlatma ve yayımlama ya da o düşünceyi telkin etmekse (Dost 2001: 14); bu eylem çok farklı şekillerde yapılabilmektedir. Resim, müzik, şiir, tiyatro, karikatür, konuşma yapma, miting, propaganda, gazete, dergi, broşür bunlara verilecek örneklerdendir. Özellikle son yıllarda yaygınlaşan internet teknolojisi de düşünceyi

⁵⁹ http://www.unicef.org/turkey/udhr/_g17.html (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2012)

açıklama yöntemlerinin başında gelmekte; geniş kitlelere ulaşılabilirliği açısından popülaritesini her geçen gün arttırmaktadır. Buna göre insan; sahip olduğu düşünceleri, görsel, işitsel, yazı olarak, çizgisel ya da buna benzer kendi geliştirdiği araçlarla topluma aktararak, yine aynı araçlarla kendine aktarılanlarla, düşünce ve kanaat oluşumunu sağlamaktadır.

Bu araçların her biri düşünce ve kanaatin oluşmasında, mevcut düşüncenin telkin edilmesinde farklı etkiye sahip olmasının yanı sıra, özellikle AİHM kararlarında basın ayrı bir değere sahiptir. AİHM kararlarında “hukukun üstünlüğü ilkesine göre yönetilen bir Devlette basın, ayrıcalıklı bir role sahiptir”⁶⁰ ifadesi bunun kanıtıdır. Yine aynı şekilde Mahkeme'nin, 1986 Lingens davasında basının sadece demokrasinin değil; siyasî hayatın da bekçisi olduğunu ifade etmesi dikkate değerdir. Buna göre:

“Basın söz konusu olduğunda İfade Özgürlüğü özel bir önem taşır. Her ne kadar basın, başka şeylerin yanısıra, kişinin şöhretinin korunması bakımından da konulmuş sınırları aşmamakla yükümlü olsa da, kamu çıkarı ile ilgili olan başka alanlarda olduğu gibi, siyasî konularda da bilgi ve düşünceleri açıklamak basının görevidir. Basının sadece bu tür bilgi ve düşünceleri açıklama görevi yoktur. Halkın da bunlara ulaşma hakkı vardır. Bu bağlamda, AİHM'nin Viyana İstinaf Mahkemesi'nin kararında dile getirilen şu kanaati kabul etmesi mümkün değildir: Basının görevi bilgi vermektir, bunun yorumu ise; okuyucuya bırakılmalıdır”⁶¹

Aslında bu kararda anlatılmak istenen, basının bilgi vermek dışında konuyla ilgili yorum yapabilmesinin de mümkün olduğudur. Çünkü yapılan haber ve üzerinde şekillenen yorum bir yandan basının görevini, ancak diğer yandan da kişinin bilgilenme hakkını içermektedir. Habere konu olanların kişilik hakları saklı kalmakla birlikte, kamuoyunun aydınlatılması için yapılan haberlerin kaynağının gizlenmesi, konuyla ilgili iddiaların haber haline dönüştürülmesi AİHS'nin 10. Maddesi kapsamında güvence altına alınmıştır. Aynı güvence radyo, televizyon hatta düşünceyi aktarım aracı olarak kullanılan tüm enstrümanlar için de geçerlidir.

Sonuç olarak her türlü bilgi, farklı görüş ve düşünceler, kişinin ve içinde yaşadığı toplumun gelişmesi ve ilerlemesi için gereklidir. Ancak her yasaklama beraberinde düzleşmeyi ve sığlaşmayı getirebileceği gibi, Stuart Mill'in de dile getirdiği gibi

⁶⁰ Castells- İspanya, 1992; Prager ve Oberschlick- Avusturya, 1995.

⁶¹ **Lingens/Avusturya (8.7.1986)** Kararın Özeti için bkz. Doğru Osman, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlar Rehberi (1960-1994), İstanbul Barosu Yayınları s.67.

“yanlış” da “doğru”nun yerini alabilir. Bu nedenle yasakların kaldırılması ya da özgürlük alanlarının genişletilmesi Mill’in dediği gibi, “doğru”nun “yanlış”ın yerini alma ihtimalini arttırabileceği (Schauer 2002: 21-22) için, daha iyi ve daha ideal bir dünya tasarımının da anahtarı burada gizli olsa gerek.

3.5.2 İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması

Tüm özgürlükler gibi ifade özgürlüğü de sınırsız değildir. Elbette bu sınırlandırmanın temelinde, felsefi anlamda taşıyıcısının “insan” olması yatmaktadır. İşte bu nedenle de hakların sınırlandırılması, çeşitli ölçütlere göre yapılmaktadır. Bu ölçütlerin belirlenmesindeki neden ise, keyfiliği önlemedir. Başlıca insan hakları belgelerinden yola çıkarak; sınırlama ölçütleri şu şekilde sıralanabilir

“Başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve saygı gösterilmesi”, “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması”, “başkalarının şöhretine saygı gösterilmesi”, “genel ahlâk”, “kamu düzeni”, “genel refâh”, “kamu yararı”, “genel güvenlik” ya da “kamu güvenliği”, “ulusal güvenlik”, “genel sağlık” ya da “kamu sağlığı”, “özel yaşamın korunması”, “çocukların çıkarlarının korunması”, “gençlerin çıkarlarının korunması”, “adaletin gereği”, “ülke bütünlüğünün korunması ya da yararı”, “suçun önlenmesi”, “gizli bilginin açığa çıkmasının önlenmesi”, “ülkenin ekonomik refahının yararı”, “vergilerin ya da diğer iştirak ve cezaların ödenmesinin güvence altına alınması”, “kamu hizmeti nedeni”, “hukukun ve düzenin korunması”, “yargının yetke ve yansızlığının devamı” (Gemalmaz 2001: 540).

Ancak bu sınırlandırmaların da bir sınırının olduğu unutulmamalıdır. Ancak demokratik bir toplumu totaliter bir toplumdaki ayıran ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasındaki esas neden, elbette toplumun genelinin özgürlükten yararlanmasını sağlamak ve en önemlisi de kötüye kullanımını engellemektir (Erdem 1998/1: 5-36).

Genel anlamda bu özgürlüğün sınırı, bir başka kişinin özgürlük alanının başlangıç noktasıdır. Bunun dışında Sözleşme’nin 10. Maddesi’nin 2. Fıkrası’nın başlangıç bölümünde yer alan, özgürlüğün kullanımının “ödev” ve “sorumluluk” ilkesiyle sağlanması, ifade özgürlüğüne getirilen en temel sınırlamadır.

Bu doğrultuda her türlü ifadenin 10 Madde kapsamında sınırsız olmadığı dikkatle dile getirilmelidir. Buna göre; kişilik haklarını ihlâl eden, ırkçılığı ve şiddeti teşvik eden, kamu düzenini bozan ve milli güvenliği tehlikeye sokan ifadeler bu kapsamda değildir.

AİHM ise sözleşmecî devletlere, ifade özgürlüğünü sınırlandırma konusunda temel üç şart getirmiştir. Buna göre;

1) Yapılan sınırlama, mutlaka yasayla belirlenmiş olmalıdır. AİHM bu koşulu değerlendirirken; yasalara “ulaşılabilirlik” ve “açıklık” ilkesini de gözönünde bulundurmaktadır (Özdek 2004: 241).

2) Sınırlama, haklı bir gerekçeye dayandırılmalıdır. Bu haklı gerekçeler, 10. Madde'nin ikinci fıkrasında açıkça dile getirilmiştir. Buna göre, “ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlâkın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması” (Bkz Ek 2) meşru amaçlardan sayılabilir.

3) Sınırlamanın demokratik bir toplumda gerekli olduğu gösterilmelidir. AİHM burada sözü edilen “gerekli olma” koşulunu değerlendirirken, ifade özgürlüğünü sınırlama ile neden arasında “orantılılığı” ve “acil toplumsal ihtiyaç”⁶² (Bıçak 2002: 19-21) koşulunu gözönünde bulundurmaktadır.

3.5.3 Türkiye’de İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğünün demokratik bir toplumun temel gerekliliklerinden olduğu açıktır. Kişilerin, grupların ve en önemlisi toplumların gelişebilmesi, farklı fikirlerin varolmasıyla ilişkilidir. AİHM de ifade özgürlüğüne aynı anlamı yükleyerek, devlete ya da nüfusun bir bölümüne hoş gelmeyen, rahatsız eden ifadelerin dahi, ifade özgürlüğü bağlamında korunmasının gerekli olduğunu, kararlarında defalarca vurgulamıştır. Böylece hoşgörü zemininde, çoğulcu bir demokratik yapılanmanın oluşabileceği inancı da dile getirilmiştir. AİHM'nin bu doğrultudaki görüşlerini, Mahkeme kararlarında yer alan hâkimlerin, mutabakat şerhinde bulmak mümkündür. Buna göre Sürek ve Özdemir davasında Hâkim Palm, Fishback, Casdevall ve Greve'in mutabakat şerhi, Mahkeme'nin İfade Özgürlüğü konusundaki felsefesini teyit etmektedir. Buna göre:

---

⁶² İngilizcesi “pressing social need” kavramı Yasemin Özdek tarafından “zorlayıcı toplumsal ihtiyaç” olarak çevrilmiştir. Burada kullanılan “acil toplumsal ihtiyaç” kavramı aynı anlamda ele alınmıştır.

“ Elbette ki; söz konusu dil çok sert, hatta şiddetli olabilir. Ancak demokrasilerde Mahkeme'nin vurguladığı gibi, savaşı ima eden kelimeler dahi 10. Madde altında korumaya alınabilir”⁶³

diyerek, ifade özgürlüğünün genişletilebilmesinin altı çizilmiş ve her koşulda güvence altına alınmıştır.

Türkiye’de ise ifade özgürlüğünün ilk kez güvence altına alınması, 1924 Anayasası’yla olmuştur. Söz konusu Anayasa’nın 70. Maddesi’nde; “Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağıt, çalışma, mülkedinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türkler’in tabii haklarındandır”⁶⁴ şeklindeki düzenleme bu alandaki ilk adımlardandır.

Öte yandan hak ve özgürlüklerin oldukça geniş bir şekilde ele alındığı 1962 Anayasası’nda ise; ifade özgürlüğü tek bir madde olarak 20. Madde’de düzenlenmiştir. Buna göre “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerinin söz, yazı, resim ile veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse, düşünce ve kanaatlerinin açıklamaya zorlanamaz.”⁶⁵

Görüldüğü üzere bu düzenleme, daha ayrıntılı olarak, ifadenin hangi mecralarda (söz, yazı, resim vs.) gerçekleşebileceğini de belirtmiştir. Öte yandan 1962 Anayasası’nda, ifade özgürlüğüne ilişkin herhangi bir sınırlamanın olmadığını da eklemek yerinde olacaktır. Bu özgürlüğe ilişkin belkide ilk sınırlandırma, 1982 Anayasası’yla birlikte getirilmiştir.

Buna göre ifade özgürlüğü, 1982 Anayasası’nın 25. ve 26. Maddelerinde ele alınarak, 25. Madde’de “Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz”⁶⁶ ifadeleriyle çerçeve çizilirken, 26. Madde’de ise bu özgürlüğe keskin sınırlar getirilmiştir. Dolayısıyla bu özgürlük,

“millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyet’in temel nitelikleri ve Devlet’in ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı

⁶³ Sürek ve Özdemir Türkiye kararı (8 Temmuz 1999)

http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/23927_94ve24277_94.pdf (Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2011)

⁶⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2011)

⁶⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2011)

⁶⁶ <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> (Erişim tarihi: 09.09.2011)

olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sınırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir”⁶⁷.

İfade özgürlüğüne ilişkin sınırlandırmalar, sadece Anayasa düzeyinde kalmayıp, 1926 tarihli Türk Ceza Kanunu’nun 1936 yılında değişimi ile birlikte ifade özgürlüğü komünist nitelikli parti ve derneklerin kurulmasını engelleme niyetiyle kısıtlanmıştır.⁶⁸ Kısıtlamayı getiren maddeler ise özellikle 141 ve 142 dir. Bu maddelere göre sadece komünizm değil, anaşizmi, diktatörlüğü, ırkçılığı ve milli duyguları zayıflatan ve bu tarz ideolojilerle şekillenen propagandaların engellenmesi amaçlanmıştır (Şahin 2005: 68-69). Bu iki madde rejime, düzene başka bir ifade ile birlik ve bütünlüğe yönelik eylem ve propagandaları engellerken aynı yasanın 163. Maddesi de dini temelli girişimleri suç kapsamına alarak engelleme niyetiyle oluşmuştur. Buna göre; “Dini , dini duyguları, dinen kutsal kabul edilen şeyleri alet ederek; devletin güvenliğini ihlâl edebilecek hareketlere halkı teşvik edenler veya bu amaçla cemiyet kuranlar veya bu cemiyete girenler....” (Şahin 2005: 68-69) cezalandırılacaktır.

Tarihte pek çok defa değiştirilen, zaman zaman hareket alanını iyice daraltan TCK’nun söz konusu bu üç maddenin (141,142 ve 163. Maddeler) 31 Ocak 1991’de kaldırılmasıyla yerini, 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası’na bırakmıştır. Bu yasa pek çok alanda farklı yenilikler getirirse de yasanın ifade özgürlüğü bağlamındaki sınırı pek çok şeyi yasaklamıştı. Buna göre; “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılamaz”⁶⁹ ifadesi, şiddet içermeyen pek çok eylemi de suç saymıştır.

Bu doğrultuda, AİHM’de Türkiye aleyhine sonuçlanan, ifade özgürlüğü davalarının içeriğine bakıldığında, pek çoğunun söz konusu TCK’nın 141, 142, 163 ve 312⁷⁰.

⁶⁷ <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> (Erişim Tarihi: 20 Mart 2011)

⁶⁸ Uğur Alacakaptan “Demokratik Anayasa ve Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. Maddeleri” <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1965-1966-22-23-01-04/AUHF-1965-1966-22-23-01-04-Alacakaptan.pdf> (Erişim Tarihi 5 Nisan 2011)

⁶⁹ <http://www.hukuki.net/kanun/3713.15.text.asp> pdf (Erişim Tarihi 5 Nisan 2011)

⁷⁰ **MADDE 312.** - (1) Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti’ni ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs eden kimseye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir.

(2) Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi hâlinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur.

Maddesi ve TMK'nun (Terörle Mücadele Kanunu) 8. Maddesi doğrultusunda, Devletin bölünmezliği aleyhine propaganda yapmakla ilgili olduğu söylenebilir.

Bu yasalar, Türkiye'nin Güneydoğu coğrafyasında terörle mücadele ettiği, olağanüstü bir dönemde uygulanan düzenlemelerdir. Ancak bu dönem özellikle ülke güvenliği ve bütünlüğünü sağlama adına oldukça hassas bir dönem iken, pek çok ülke gibi Türkiye'nin de insan hakları adına geçirdiği bir sınavdır. Bunun nedeni; bir yanda bu dönemin ve hassas koşulların uzaması, hatta her gün yeni bir terör eylemiyle sıcak tutulması, diğer yandan da güvenliği sağlamak adına bazen hukukun bile askıya alınması, insan haklarının ortadan kalmasına ya da ihlalaların artmasına zemin hazırlamıştır. Bu iki duruma, Zühtü Arslan, olağanüstü durumlarda “geçicilik” ve “hukuka uygunluk” demektedir (Arslan 2007: 202). Bu söylemden anlaşılması gereken ise: insan haklarının askıya alındığı dönemin geçici olması ve mutlak koşulda askıya alınan hak ve özgürlükler konusundaki fiillerin kanuna uygun olmasıdır. Ancak herşeye rağmen Çiğdem Sever olağanüstü halin hukuğun karadeligi olup olmadığını tartışırken, bu dönemin “istisna” olarak ele alınıp “hukuksuzluk” içermemesi ve “geçiciliğin”, “kalıcı” olmaması üzerinde durmuştur.⁷¹

Duruma Türkiye açısından bakacak olursak 1980'li yıllarda başlayan olağanüstü hal 2000'li yıllarda sonlanmış ve bu süreç içerisinde terörü engelleme, sonlandırma ve terörle mücadele adına pek çok eylem ve söylem yasaklanmıştır. Bir yanda TCK'nun 141,142,163 ve 312. Maddelerini TMK'nın 8. Maddesini ele alırsak, bu maddelerin ülke bütünlüğünü koruma, milli güvenliği sağlama ile ilgili olduğunu düşünürsek, özellikle Türkiye gibi terörle mücadele eden devletler, bir yandan terörü önlemek için özgürlüklerin alanını daraltırken; diğer yanda da terör gruplarının kendi düşünce ve sapkın ideolojilerini topluma yaymasını engellemek üzere, çeşitli kısıtlamalar getirmektedir. Çünkü terör, özellikle demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi kavramların oluşturduğu geniş hareket alanlarını kullanarak, meşru olmayan amaçlarına ulaşmayı hedeflemektedir. Türkiye, bu devletlerin belki de en önemlilerindedir.

Özellikle 1980'li yıllardan itibaren Türkiye, bir yandan Avrupa'da mevcut gelişmeleri yakalama adına bazen isteyerek bazende dayatmayla bir takım düzenlemeler yaparken, öte yandan coğrafyanın doğusunda, yapılan düzenlemelerle örtüşmeyecek nitelikte,

---

⁷¹ http://www.academia.edu/1515068/Olaganustu_Hal_Hukuk_Sisteminin_Karadeligi_mi?

sadece terörü önleme adına sınırlamalar getirmiştir. Ancak Türkiye ve onun gibi terörle mücadele eden diğer ülkelerde bu kısıtlamalar, uygulamada yasal sınırı geçtiği anda pek çok hak ihlalini beraberinde getirdiği gibi, bu ince çizgi, terör örgütü ve yandaşlarının da, uluslararası arenada hak talebi hâline dönüşebilmektedir. İşte bu noktada “gerçek” ve “kurgu” içiçe geçtiği andan itibaren insan haklarının “amaç” ya da “araç” olarak kullanılması endişesi de devreye girmektedir.

Madalyonun diğer bir yönü ise yine insan hakları adına tehlike yaratan bir durumdur. Ancak buradaki asıl aktör iktidardır. Bu bağlamda, literatürde sıkça dile getirilen kaleme alınan temel kaygı, olağanüstü dönemlerde iktidarların yaptığı kısıtlamaların, bir süre sonra normalleşmesi endişesidir (Agamben 2005: 4) Arslan’ın söyleminde “geçici” olan “olağanüstü” dönemin uzayarak “olağan” hale gelmesinde de, böyle bir durum kastedilmektedir (Arslan 2007: 204-205). Burada insan hakları adına iki tür tehlike vardır. Bir tarafta olağanüstü dönemin uzamasıyla, her türlü karar ve uygulamayı normalleştiren bir toplum, edilgen hale gelerek iktidarı denetleyen, eleştiren, talepte bulunan “sivil toplum” olma özelliğini yitirirken diğer yanda da iktidar, bu dönemi etki alanını genişletmek ve meşrulaştırmak için kullanabilir. Her iki durum da insan hakları ve özellikle ifade özgürlüğü bağlamında problemlidir. Çünkü eleştiri, karşıt söylem, iktidar için varlığını tehlikeye sokan eylemlerdenken, bu eylemler devletin/hükümetin/erk’in devamı sözkonusu olduğunda sınırlandırılmaktadır.

Böylesine keskin sınırları olan bir alanda, Türkiye’nin ifade özgürlüğü ile ilgili karşılaştığı davaların bu olağanüstü dönemde uygulanan yasalar çerçevesinde olduğu belirtilmişti. Bu dönemde pek çok karar Türkiye aleyhinde neticelenirken, Mahkeme bazı durumlarda bu olağanüstü koşulları gözönünde bulundurmuştur.

Örneğin; Zana davası, 1987 yılında Türkiye’nin Güneydoğu bölgesinde PKK ile güvenlik güçlerinin çatıştığı bir dönemde Mehdi Zana’nın yaptığı bir açıklama ile ilgilidir. Zana, 1987 yılında tirajı yüksek bir gazeteye verdiği röportajda “...PKK’nın ulusal kurtuluş hareketini destekliyorum. Katliamlardan yana değiliz, yanlış şeyler her yerde olur. Kadın ve çocukları yanlışlıkla öldürüyorlar...”⁷² şeklindeki ifadesi, iç hukukta TCK’nın 312. Maddesine göre cezalandırılırken; AİHM’nde durumun ifade

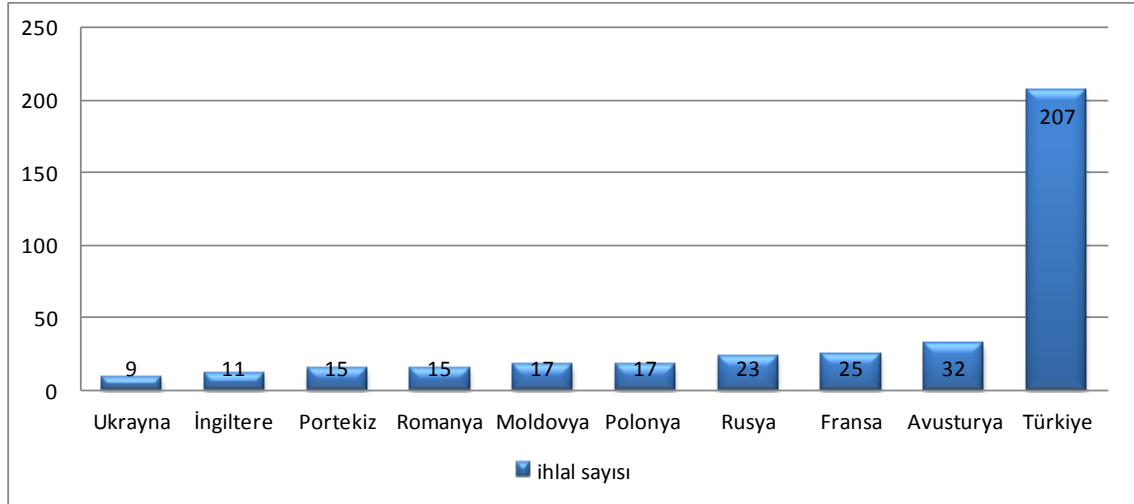
---

⁷² Zana Davası, BAŞVURU NO: 18954/91, KARAR TARİHİ: 26 Kasım 1997 (Erişim Tarihi: 24 Mart 2011)

özgürlüğü ihlali olmadığına karar verilmiştir. Bu kararın arkasında yatan neden, röportajın yapıldığı dönemde; özellikle Güneydoğu'da terör olaylarının oldukça yoğun olması, Mehdi Zana'nın eski belediye başkanı olarak bu açıklamayı özellikle Diyarbakırda yapması ve elbette trajik yüksek bir gazetede yayınlanmış olmasıdır (Özdek 2004: 244). Genel olarak karar, Türkiye'nin o günkü somut koşulları gözönünde bulundurması, Mahkemenin PKK, terör ve Türkiye'yi konumlandırması ve takdir yetkisini kullanması açısından oldukça önemli bir karardır.

Böyle bir çerçeveye dile getirilen ifade özgürlüğünün sayısal verilerine bakacak olursak, fotoğraf biraz daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Buna göre; AİHM'nde 1987-2011 yılları arasında Türkiye aleyhine sonuçlanan dava sayısı **207**'dir. Aynı yıllar arasında, AİHM'nin ifade özgürlüğü bağlamında sonuçlandığı toplam dava sayısının 479 olduğunu düşünecek olursak; neredeyse yarısının Türkiye davalarının olduğunu söyleyebiliriz. Bu 479 kararın, bir kaç ülke üzerinden dağılımlarına bakacak olursak:

Şekil 3-6. AİHM'nin İfade Özgürlüğü Kararlarının Ükelere Göre Sayısal Dağılımı (1959-2011)⁷³

Türkiye'de ifade özgürlüğü ihlallerinin, pek çok ülkeye göre çok fazla olduğu rahatça söylenebilir. Ancak bu verilerin anlamlandırılması için koşulların çözümlenmesi konusu dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla, bu çözümleme için antropolojinin ne kadar gerekli olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu davaların konularının ne olduğu, kimlerin dava açmak üzere başvuruda bulunduğu, neden ve nasıl başvurduğu gibi pek çok soru, bu grafikteki yoğunluğun nedenini anlamamızda etkili olacaktır.

⁷³ http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2011_ist/01.pdf (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012)

4 BİLİMSEL BİLGİ YOLUNDA

4.1 Yöntem ve Teknikler

İçinde bulunduğumuz enformasyon çağında, kavram enflasyonunun yanında birçok kavram da iç içe girmiştir. Özellikle bilim, bilgi, bilgilenme çoğu zaman birbirini çağrıştırmakla birlikte, çok rahatça birbirinin yerine de kullanılmaktadır. Dolayısıyla işe, bu kavramları anlamamızı sağlayan temel sorgulamayı yaparak başlamak yerinde olacaktır. Bu sorgulamanın başında yer alan soru ise; “bilim nedir?” sorusudur.

Şüphesiz bilim aslında bir bilgi birikimidir (Yıldırım 2005: 3). Ancak bu birikimin tıpkı Yıldırım’ın dediği gibi, pul koleksiyonu yapmaktan farkı olmalıdır (Yıldırım 2005: 22). İşte o fark, yöntemdir. Başka bir ifadeyle, bilginin nasıl ve nereden elde edildiğidir. Elde edilen bilginin belli bir yöntem dahilinde toplanması, özellikle sosyal bilimler gibi insanın kendisiyle ilgili, geçerli sorulara güvenilir yanıtlar vermesi sonucu oluşan bir alanda daha da önemlidir. Araştırmanın ve araştırılanın insan olduğu bu alanda, elde edilen bilginin omurgasını oluşturan, o bilginin nereden ve nasıl elde edildiğidir. Çünkü bilim adamı da insandır. Bu durumu, John Lenihan’ın “Bilim İş Başında” isimli çalışmasının iç kapağındaki söz, çok güzel anlatır:

“....bilim uygulaması hiç de gizemli bir şey değildir; belirli bir sorun ve faaliyet kapsamında zeka ve deneyim kullanılmasından başka bir şey içermez. Çoğu önemli konuda bilim adamları diğer insanlardan pek az farklıdır, kimi zaman da mantık ile duyguyu birbirinden ayırmakta zorlanırlar” (Lenihan 2005: 1).

Böyle bir perspektifle ete kemiğe bürünmüş, duyguları, korkuları, beklentileri olan bir bilim adamı, ne ölçüde saf, pür ve arı bir bilim ortaya koyabilir? Bu soruya, bunun mümkün olmayacağı yönünde cevap verenler vardır. “Bilimle ilgili olarak, halk arasında en kökleşmiş yanılsamalardan biri, onun ‘arı’, yani ideolojik döküntülerden, dünyaya ilişkin bilimsel olmayan söylemlerin içini dolduran, yerleşik fikirler ve önyargılardan kurtulmuş olacağı” (Acot 2005: 81) fikrini savunmaktadır.

Buna göre, tıpkı bir bilim adamının yaptığı gibi, insana yönelmeyle oluşmuş insan ve toplum bilimlerinde, elde edilen bilginin, geçerli ve güvenilir hatta doğru olması ne

ölçüde mümkündür? Bacon bunun olması gerektiğinin altını çizerken; ona göre de doğru bilgi, önyargılardan sıyrılarak ve sağlam bir yöntem kullanılmasıyla mümkündür (Yıldırım 2005: 78-83). Dolayısıyla burada belirtilen, bilginin doğruluğunun ve güvenilirliğinin, nasıl elde edildiğinin bilinmesiyle ilgilidir (Güvenç 2005: 130). Bu çalışmada da, bilginin nasıl elde edildiği büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada bilgi edinme yolları aydınlatılmadan önce, çalışmanın en başından, sonuçlanmasına kadar kaç aşamadan geçtiği belirtilmelidir. Bu aşamalara tek tek bakılacak olursak şu belirlemeler yapılabilir:

Hazırlık aşaması: Çalışmanın hazırlık aşaması, aslında çalışmanın mutfağını oluşturmuştur. Bu çalışmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bu aşama çok zengin bir veri toplanmasını sağlamıştır. Bu nedenle, bu aşama çalışmanın sağlam bir temele oturmasına öte yandan insan hakları ve AİHM’deki Türkiye’nin durumunun bir bütün olarak görülmesine hizmet etmiştir. Söz konusu mutfak aşamasında, iki farklı bilgi türü ortaya çıkmıştır.

İlk olarak Türkiye’nin AİHM’ne bireysel başvuruyu kabul ettiği 1987 yılı ile 2008 tarihleri arasında sonuçlanan Türkiye davalarına farklı değişkenler üzerinden bakılmıştır. Toplam 1939 adet davada, olayın gerçekleştiği il, karar ve başvuru tarihi belirlenerek, dava sürecinin uzunluğu tespit edilerek davalar tek tek okunmuş ve incelenmiştir. Bu aşamada, bilgilerin toplanması ve çözümlenmesinde istatistik biliminden yararlanıldığını söylemek gerekli olacaktır.

İkinci olarakta davaların okunmasıyla eş zamanlı olarak gazete taraması gerçekleştirilmiştir. Özellikle, 1987 döneminde Türkiye’nin AİHM’ne bireysel başvuruyu kabul tarihinden (Bkz Ek 8) itibaren, özellikle davaların yoğunluk kazandığı 1999 dönemi mercek altına alınarak, yaklaşık 2008 dönemine kadar farklı gazetelerde yayımlanan insan hakları, AİHM ve buradaki Türkiye davaları ile ilgili haberler incelenmiş ve bir arşiv çalışması yapılmıştır.

Bu aşamada, tüm davalar yukarıda sözü edilen değişkenler dâhilinde, excel programında kayıt edilerek; bilgisayarda özel bir program yapılmış ve bu doğrultuda çözümlenmiştir. Bu çözümlemede en fazla ihlalin olduğu hak türleri tespit edilerek, en çok olanlar içinden özellikle ifade özgürlüğü seçilmiştir.

Bu aşama, hazırlık aşaması olarak çok uzun sürmüş olsa da, iki açıdan önemli olup çalışmanın zeminini oluşturmaktadır. Birincisi, AİHM'nin 1987-2008 tarihleri arasındaki Türkiye kararları (1939 dava) çözümlenmiş ve bütünü görmemize imkan sağlamışken, araştırma yapılacak hak türü de bu aşamada elde edilen veriler doğrultusunda tespit edilmiştir. Diğer bir tarafta aynı anda gerçekleştirilen gazete taramasıyla, o dönemde kişilerin, grupların hatta otorite olarak ele alınan devletin, insan haklarına ve Makkeme'ye ilişkin söylemleri, tutumları rahatça tespit edilmiştir. Bu tespitten sonra çalışmanın ilk aşamasına geçilmiştir.

1 Aşama: Bu aşamada, AİHM'ndeki Türkiye kararları, ifade özgürlüğü alanında mercek altına alınmıştır. Öncelikle, 1959-2011 yılları arasında Türkiye aleyhine sonuçlanan davalar HUDOC'tan incelenmiştir. Buradan elde edilen 207 davada, 260 dosyanın ve 566 kişinin olduğu tespit edilmiş, sonrasında bu davalar, öncelikle şu değişkenler açısından incelenip; istatistikî çözümlene yapılmıştır;

- Davada adı geçen kişiler,
- Davada adı geçen kişilerin cinsiyeti,
- Davada adı geçen kişilerin ihlâl gerçekleştiğindeki görevleri/meslekleri,
- Davada adı geçen kişilerin doğum tarihleri,
- İhlale neden olayın gerçekleştiği il,
- Olayın gerçekleştiği tarih,
- AİHM'ne başvuru tarihi,
- AİHM'nde karar tarihi,
- İfadelerini gerçekleştirdikleri mecralar,
- Aldıkları Tazminatlar,
- Avukatlar.

Bu aşama, üç nedenden dolayı çok gerekli ve önemlidir. Birincisi, bu aşamada elde edilen veriler doğrultusunda yapılan analiz sonunda, çalışmanın yapılacağı saha, tespit edilmiştir. Bu tespit yapılırken öncelikle söz konusu 207 kararda, davaya konu olan olayların (dergi, gazete, kitap, propaganda, demeç vs.) gerçekleştiği iller tespit edilmiştir. Buna göre söz konusu davalarda, gazete ve dergilerin basıldığı, yayınevlerinin bulunduğu, basın açıklaması ve protestoların yapıldığı il olarak ilk sırada

İstanbul'un olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitten sonra çalışmanın ikinci aşaması başlamıştır.

2. Aşama: Çalışmanın bu bölümünde niteliksel bir araştırmada bilgi toplama yöntemlerinden biri olan derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu teknik görüşülen kişiyle araştırmacının birlikte olduğu, sosyal bir olay, olgu ya da sürecin anlatıldığı ve bu bağlamda yeniden anlam kazandığı bir ortamdır. Bu nedenle derinlemesine mülakatta pek çok kişinin bildiği, duyduğu ve sosyal dünyada görünür olan pek çok kavram, olgu ya da süreç, anlatan kişilerin söylemlerinde yeniden anlam kazanırken, tüm ayrıntılar, ortaya çıkan “öz” le, bütüncül anlamlandırmaları mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmada belirlenen alanda, derinlemesine mülakat yapıldıkça kadar, bir yanda çalışmanın hazırlık aşamasında ve istatistik inceleme bölümünde, yaklaşık 1500 dava dosyası okunarak ve aynı anda bu davalara ilişkin gazete taraması yapılarak diğer yanda derinleme mülakat formatında olmayan pek çok görüşme gerçekleştirilmiştir. Buradan elde edilen bilgiler, iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi bu bilgiler, alanın tanınması, görüşülecek kişilerin davaya neden olan yazılarının, söylemlerinin ya da eylemlerinin okunması, mülakatlar sırasında kişilerin kendi anlattıklarının, bilgi düzeyinde teyid edilmesi açısından önemliken ikincisi de bu bilgilerin mülakat sorularının hazırlanmasına da rehberlik etmesidir.

Sonuç olarak böyle bir bilgi ve detayların eşliğinde oluşturulan sorular ışığında, araştırılacak kişilerin dünyasına girilerek, Mahkeme'ye gidiş nedenleri, hissettikleri, tecrübeleri, hüznüleri, varsa pişmanlıkları, ifade özgürlüğüne, AİHM'ne ve insan haklarına yönelik kavrayışları, kendi anlam dünyasının oluşturduğu kelimelerle, yeniden canlanmıştır. Görüşülecek kişilerle, ilk bölümde elde edilen veriler doğrultusunda yıllara göre tasnif edilmiş bir liste rehberliğinde iletişime geçilirken, listede olan, ancak şu anda Türkiye'de olmayan ya da araştırmanın güçlüklerinde bahsedilen nedenlerden dolayı, çalışmanın ilerleyen zamanlarında görüşülen kişilerin arayıcılarıyla diğer kişilere ulaşılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada çalışmanın tüm aşamaları göz önünde bulundurulduğunda; iki farklı yöntemle bilgi toplandığı söylenebilir. Birinci tür bilgi, istatistikî bir

taramanın sonucunda elde edilmiş olup; ikinci tür bilgi ise, antropolojinin kendine has yöntemlerinden, derinlemesine mülâkat yöntemiyle edinilmiştir. Buna göre çalışmanın ilk bölümünde niceliksel veri toplama teknikleri kullanılmış olsa da, niteliksel veri toplama teknikleriyle elde edilen bilgi, çalışmanın esasını oluştururken, bulgu ve analizler her iki teknikle elde edilen bilgi doğrultusunda yapılmıştır.

4.2 Etik Belirlemeler: Farkındalık ve Duyarlılık

Araştırma konusunun “insan” ve “insan hakları” olması nedeniyle, etik kavramının tartışılması bu araştırmanın ruhuna yakışmasa da, tarih insanın insana yaptığı zulmü, hiç bir cinsin yapmadığını hatırlattığında, bu tartışmanın gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle atom bombası, soykırım, savaş, kölelik, işkence gibi insanlık âleminin tanık olduğu bu eylemlere baktığımızda, insanoğlunun etik anlamda çok sık bellek kaybı yaşadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, içinde yaşadığımız dünyada çalışmanın başından itibaren dile getirilen, “olan” ve “olması gereken” arasındaki uçurumun arttığı her ortamda, etiğin tartışılması zorunludur. Özellikle insanın olduğu her yerde, etik soru ve sorunlar mevcuttur. Çünkü etik, insanın diğer insanlarla kurduğu ilişkilerde, verdiği kararlarda, kısaca tüm yaptıklarında gizlidir. Bu nedenle etik, “iyinin ne olduğunu araştıran; insanın olup bitenler karşısında takındığı tavırları çözümleyen, “ne yapmalıyız” sorusuna aranan yanıtları temellendiren” (Çotuksöken 2003: 2) bir alandır. Bu doğrultuda insanın evreni ve kendini sürekli sorgulayarak, anlama amacıyla gerçekleşen her yönelim, bilimin oluşmasındaki neden olarak görülecek olursa; bilim ve etik arasındaki bağlantı kurulmuş olacaktır.

İnsanın doğası gereği, içinde yaşadığı evreni anlama çabası, belli ölçülerde bir ihtiyaçken; bu ihtiyaç, özünde bilimin de doğmasına neden olmuştur. Ancak bilim oldukça karmaşık bir yapı olup; içeriğinde olgularla kuramı birleştirme çabası vardır. Bu çabanın temel amacı da, “anlama”dır. Eğer bilim, anlama adına bir arayışsa; aranan şeyin “gerçek” olduğu hatırlanmalıdır. Bu doğrultuda etik, sadece bir ahlâkın bilgisi değil; aynı zamanda doğrunun aranmasının bilgisidir. Bu nedenle bilimsel faaliyetin kendisi etikdir. Ancak bu ön kabûl, bilgi kaynağının insan olduğunu düşündüğümüz antropoloji için biraz sancılıdır.

Buradaki temel sorun, “Avrupa güçlerinin sömürge ideallerinde görevli memurların çabalarıyla”(Gülbenkian Komisyonu 2000: 27) oluşmuş antropolojide insanı anlamak üzere oluşan bilginin nasıl ve ne şekilde elde edildiği ve elde edilen bilgilerin hangi amaçla kullanıldığı ya da kullanılacağıdır. Burada bilginin nasıl ve ne şekilde elde edildiği, yöntemle ilgili bir soru iken; elde edilen bilgilerin ne amaçla kullanılacağı etik ile ilgilidir. Aynı doğrultuda, araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini bir açıdan yöntem sağlarken; diğer açıdan da etik sağlamaktadır.

Dolayısıyla sadece bu araştırma değil; tüm araştırmalarda da geçerli olan temel etik kod, araştırmacının insanı nasıl ele aldığıdır. Felsefi bir dille insanı, “özne mi” yoksa “nesne mi” kıldığıdır. Öte yandan Bailey’in; etik olmayan davranışı “araştırma sürecinde özellikle kişilerin bilgisi ve izni olmadan onlara zarar verecek herhangi bir davranış” (Bailey 1987: 406) olarak belirlemesinde de dikkat edilmesi gereken nokta, araştırma kaynağı olan kişilerin nesneleştirilmemesidir. Yine aynı şekilde, “araştırmayı yürüten antropoloğun ahlâki duruşunun, etik olmayan davranışa karşı en büyük silah olduğunu” (Gürsoy, 2008) söyleyen Gürsoy’un bu söylemi de, insan kavrayışıyla ilgili olup, bu araştırmada da etik olmayan her türlü davranışa karşı en güçlü silah olmuştur.

Böyle bir kavrayışla insanın değer bilgisinin üretildiği bu çalışmada, gerçeği ararken duruşun sağlam olmasında yatan bir başka neden de, “farkındalık” ve “duyarlılık” ilkesi ile araştırma niyetine sahip olunmasıdır.

Çalışma boyunca önce kendime, varlık nedenlerimden biri olan aileme, sonrasında mülakât yaptığım kişilere, üniversiteme, hatta konuya ilgi duyup arayan ve sonuçlarından haberdar olmak isteyen tüm kişi ve kurumlara, çalışmanın amacı, niyeti, araştırma süreci, çok samimi bir şekilde açıklanmıştır. Hayatta altın bir anahtar olan ve Eski Yunancada kullanılan “*Parrhesia*”⁷⁴ kavramı (Foucault 2001: 10) çalışma boyunca sürekli hatırlanarak, doğruyu söyleme çabalanmıştır. Bir yanda kamunun bilme hakkını gözetirken; diğer yanda da kişilerin hakları da korunmuştur. Mülakât yapılan ancak adının ve söylediklerinin kullanılmasını istemeyen herkesin hassasiyetinin hissedilmesinde, Spradley’in belirttiği etik kodlar çalışma boyunca yol gösterici olmuştur:

---

⁷⁴ Parrhesia sözcüğünün anlamı; parrhesiazesthai- ki pan her şey ve rhema ise söylemek sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur. Kısaca, “herşeyi söylemek” olarak kullanılmıştır (Foucault 2005: 10).

- Araştırmanın amacını anlatma,
- Bilgi kaynağı olan kişileri sömürmemeye; aksine gözetme,
- Bilgi kaynağı olan kişilerin mahremiyetini savunma,
- Kişilerin araştırma sonrasında sonuçlara ulaşmasını sağlama (Spradley 1979: 39)

Bu doğrultuda kullanılmasının istenmediği, yayımlanmasının arzu edilmediği hiçbir veri, araştırmacı ve araştırılan kişi arasındaki ilişkiyi gözeterek ve güven ortamını araştırmacının oluşturması gerektiği bilinciyle, asla kullanılmamıştır. Pek çok defa soru formunda olmasa da, başka sorularla bağlantılı olarak, kişinin kendi isteğiyle mahremiyetine ait, özellikle de hukukî süreçte yaşadığı işkenceleri anlattığı durumlarda, istenirse bu bilgilerin kayıttan silineceği konusunda bilgi verilerek, bu alandaki tüm anlatılar kayıt dışı bırakılmıştır.

Bu çalışmada yapılan mülâkâtlar, özellikle ifade özgürlüğü bağlamında, AİHM’nde sonuçlanan Türkiye davalarında adı geçen kişilerle gerçekleştirildiğinden, konu ve kişilerin duyarlılığı göz önünde bulundurulmuştur. Söz konusu duyarlılık, elde edilen verilerin düzenlenmesi ve yorumlanması konusunda da devam etmiştir. Verilerin çarpıtılmaması, tahrif edilmemesi ve bilimsel tarafsızlığa ulaşmak için nicel ve nitel araştırma birlikte yapılmıştır.

Sonuç olarak, Malinowski’nin Argonaut çalışmasında etnografin amacı, yerli insanın bakış açısını, yaşamla olan ilişkilerini, kendi dünyasını kendisinin nasıl gördüğünü anlamak ve yansıtmaktır ilkesinden hareketle, 1990’lı yıllarda siyasî söylemleri ve resmi ideolojiye karşı çıkan tutumları nedeniyle AİHM’ne başvurmuş, iç hukukta yıllarca yargılanmış hatta belli bir dönem ülkeyi terketmiş kişilerin, kendi dünyalarında yaşadıkları ve bu yaşadıklarıyla birlikte insan haklarına nasıl bir anlam yükledikleri, AİHM’ne gidiş nedenlerini anlama çabası bu çalışmanın etik kodu olarak değerlendirilmiştir.

Böyle bir sürece hiç bir şekilde girmemiş, AİHM’ne başvurmamış biri olarak, konuya ve sözkonusu kişilere bakışım, mevcut yapının içinden değil aksine dışarıysındandır. Ancak araştırmacı olarak, içeriden olma konumunda olunsaydı bile, bilimsel etiğin gerektirdiği hassasiyetle, sonucun değişmeyeceği kanısı ve inancında olduğum;

oluşabilecek yorum farklılıklarının insan bilimlerinin doğası gereği olduğu düşünölmelidir.

4.3 Güçlüklerim: Önce İnsan...

Bu dünyada insanı anlamaya çalışırken,
Umutların tükendiğini gördüğüm gözler,
“Kim kaybetmiş ki; sen bulasın” diyordu.
Bense hiç yılmadan çıktığım yolda,
Eğilip o gözlerin sahibi olan kulaklara,
Önce insan diye fısıldadım....

Ferzan Durul (21. Mülâkata giderken ruhumun kulağıma haykırdığı ses, Ocak 2010)

İnsanı anlama, anlamlandırma aslında yaşanılır bir dünyayı inşa etme ümidiyle başladığım insan hakları yolculuğunda, bazen anladıklarım karşısında sustum bazen de anlamadıklarım karşısında haykırdım. Ancak bir süre sonra yürekten bağlı olduğum bu kavramı cilalamak için, kavramın kullanan dilleri, kavramı yazan elleri tanımak ve tanıtmak istedim. Bu süreçte pek çok sorun yaşamış olsam da, konuya olan ilgim ve insana duyduğum sevgi, merakla birleşince; söz konusu zorlukları fark etmediğimi ya da yazım aşamasına geldiğimde tebessüm ederek hatırladığımı fark ettim. Benim için asıl zorluk, anne ve babamı kaybetmeden hemen önce planlamış olduğum bu çalışmayı, onlarla paylaşmamak ve onların olmadığı bir evrende yazmaya çalışmak oldu galiba. Ancak her şeye rağmen bu çalışmaya; büyüyerek, öğrenerek ama iki kanadım kırık olarak başladığımı hatırlıyorum. Onların bıraktığı rüzgârla yeniden uçmaya başlamam zaman alsa da, ailemden öğrendiğim her şeyin aslında insan haklarının ta kendisi olduğunu anlamak, çalışmama hız kazandırmıştı.

Böyle bir bakış açısıyla, çalışmanın genelinde, duyguları, sezgileri, analizleri, söylemleri ve anlamlandırmaları göreceksiniz. Bugüne kadar eğitim hayatı boyunca insan haklarının kavramsal boyutuyla ilgilenmiş ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine hiç başvurmamış, hatta birisini bilmeniz için, o olmanız gerekir savına karşı çıkan, aksine Brian Fay’ın dediği gibi: “bir şeyi bilmeniz, o deneyimi yaşamaktan

fazlasını gerektirdiğini” (Fay 2005: 33-35) düşünen bir araştırmacı göreceksiniz. Bilmek; tespit, tanım, teşhis, çözümlene yapabilmektir. Hatta Eski Yunanlılar, atletizmi seyretmeyi atletizme katılmaktan üstün görmüşlerdir (Fay 2005: 35). Bu söylemle, mahkeme sürecine hiç katılmamış birinin gözlemlerini okuyacaksınız.

Çalışmanın özellikle, hazırlık aşaması 1987-2008 yılları arasında AİHM’nde sonuçlanan Türkiye davalarının, büyük bir çoğunluğu Mahkeme’nin kendi sayfası olan HUDOC’tan çoğu zaman Fransızca ve İngilizce olan dava dosyalarını okumakla geçti. Elbette sadece okumakla yetinmeyip; davaya konu olan olayın nerede gerçekleştiğini, davanın kaç yıl sürdüğünü, kararın ne olduğu üzerinde de istatistikî çalışma yaparak, genel olan fotoğrafı tıpkı bir puzzle yapar gibi günde dört saat çalışarak tamamladım. Dolayısıyla, bu aşama ile ilgili çalışmalarım daha teknik düzeyde olup; kısa zamanda çözüme ulaştırılmıştı. Aynı aşamada davaların istatistiğini oluştururken bir yandan da söz konusu yıllarda insan hakları ve ifade özgürlüğü alanında bir gazete taraması da gerçekleştirdim. Bir taraftan davalarla ilgili çalışırken; diğer yandan da, gazete haberleri aracılığıyla çalışmanın diğer aşamasında görüşeceğim kişilerle uzaktan bir ilişki kurmaya başlamıştım.

Görüşeceğim kişilerle ilgili gazete haberlerini ve AİHM’deki dava sürecini dosyalarından okuyarak; ayrıntıları tek tek not almaya başladım. Çok uzun bir dönem, sadece dosya okuyarak geçirdiğim bu aşama, zihnimin çalışmaya adapte olmasını, konuyu tüm ayrıntılarıyla anlamamı ve elbette ki Türkiye’nin insan hakları haritasını çıkarmamı sağladı.

Ancak asıl zorluk masa başından kalkıp, alana ulaştığım anda başladı. Kendimi, hiç bilmediğim bir dünyada, öğretilerimizin tamamen farklı olduğu, hatta ideolojilerimizin hiç örtüşmediği insanlarla, AİHM’ni konuşurken buldum. Onların hikâyeleri, yaşadıkları, elbette benimkinden oldukça farklıyken; aslında aradığım hakikat sözlerinde değil, yorgun yüzlerindeki çizgilerin arasında gizliydi. Yaşadıkları olayları anlatırken titreyen ellerinde, dalıp giden gözlerinde bazen hüzün, bazen hınç, bazen de umutsuzluk vardı. Özellikle pek çoğu PKK sempatisini olsa da, sürekli iyi bir insan olduğunu söyleyerek; bu olayların, kendi davaları olduğunu sık sık tekrarladıklarını gördüm. Pek çoğu ile iyi bir iletişim kurarken, bazılarının beni konumlandırmakla çok ilgilendiklerini, hatta sürekli “istihbarattan mısınız?” sorularıyla karşı karşıya kaldığımı

belirtmeliyim. Bilim insanı olduğumu ve bu çalışmanın da bilimsel bir çalışma olduğunu anlatana kadar bir kaç ayın geçtiğini fark ettim. Ancak, mülâkat yaptığım kişilerin hepsi, bir şekilde dava arkadaşı oldukları ve birbirlerini tanıdıkları için bir kaç görüşmeden sonra, kendi aralarında haberleştiklerine ve “bize geldi sana da gelecek haberin olsun” şeklinde birbirlerini haberdar ettiklerine dair bilgiler edindim. Bu aşamada çalışmanın, insan olmanın onuru yaklaşımıyla yapıldığını anlatmak ve kendi konumumu anımsatmak için, çok çaba sarf ettiğimi belirtmeliyim. Belli bir dönemden sonra da, “ha, ne güzel bir çalışma, bakalım siz bizi nasıl görüyorsunuz?” diyerek çalışmayı merak ettiklerini görmek, en azından kendimi iyi hissetmemi sağlamıştı.

Bu süreçte, anlama/anlatma düzleminde gördüklerim ve duyduklarım, benim de iç dünyamda dalgalanmalara neden oldu. Bazen ülkemi korumaya kalktığımı, bazen hikâyelerden etkilenip; ağladığımı, bazen de susarak kendimce protesto ettiğimi fark ettim.

Mülâkatlar sırasında, özellikle belli dönemlerde ülkeyi terk eden, ancak pek çok defa işkence gördüğünü iddia eden, hatta çok uzun bir süre hapishane hapishane dolaştırılan kişilerin anlattıkları ve hatta yapılan işkencenin ispatı olarak bazı uzuvlarındaki işkence izlerini göstermeleri, ruhumu derinden etkiledi. Bir yandan, kendi yaşadıklarımın ve gördüklerimin, onların yaşadıkları travmanın boyutunu anlamada yetersiz kaldığını düşünürken, bir yandan da zaman zaman ruhsal durumumun bolduğunu da söylemeliyim. Ancak bütün bu yaşadıklarımın, övünmeden ve dövünmeden yoluma devam etmemin gerekli olduğunun bilinciyle davrandım.

Çalışmanın bundan sonraki zorluğu, söz konusu kişilere ulaşmak ve ulaştıktan sonra da İstanbul’un hiç bilmediğim, daha önce görmediğim yerlerinde mülâkat yapmak oldu. Şişli’nin arka sokakları, Gaziosmanpaşa, Toptancılar Çarşısı vs. Pek çoğuna, mülâkattan en az 3 saat önce yola çıkarak ulaştığımı söylemeliyim. Bu aşamada, çok hijyenik olmayan mekanlarda yemek yediğim için dizanteri olduğumu, iki gün hastanede kaldığımı, hastaneden çıktıktan bir hafta sonra yeniden mülâkatlara başladığımı düşününce, her türlü koşula çok çabuk uyum sağladığımı ve her durumda yoluma devam ettiğimi rahatlıkla söyleyebilirim. Belki de bu araştırma süresince alışamadığım ve çok rahatsız olduğum tek şey, kişilerin mülâkat sırasında çok fazla sigara içiyor olmasıydı. Kışın, kapalı mekânların havalandırma sorunu nedeniyle zor zamanlar geçirdiğimi, hatta

sigaranın sağlığa zararları ile ilgili kısa kısa konuşmalar yaptığımı da atlamamam gerekir.

Öte yandan çalışmanın istatistikî bölümünde görüleceği gibi, AİHM’nde ifade özgürlüğü alanında sonuçlanan Türkiye davalarında, kadınlar tarafından yapılan müracaatların çok az olmasından dolayı, görüşüklerimin neredeyse % 90’ı erkek olduğundan, erkek dünyasını da tanımış oldum. Ancak itiraf etmeliyim ki, kadınlar sorulara çok daha büyük bir samimiyetle cevap veriyor, cevaplarında daha az tereddüt yaşıyor ve hissettiklerini çok daha rahat ifade edebiliyordu. Kadınların anlattıklarını zihnimde canlandırırken hiç sorun yaşamadığım hâlde, erkek dünyasına ait kavramları anlamlandırırken sıkıntı çektiğimi, çoğu zaman “bunu mu demek istiyorsunuz?” şeklinde anladıklarımın doğruluğunu teyid etme ihtiyacı duyduğumu belirtmeliyim. Büyük bir kısmı Türkçe’yi farklı bir şive ile konuşsa da anlaşma konusunda sorun yaşamayıp, hatta onlarla konuşurken pek çok farklı bölgede kullanılan deyim ve atasözlerini de öğrendiğimi söyleyebilirim.

Sonuç olarak bu çalışma her türlü zorluğu ve keyfiyle, planladığım dönemden tam 14 ay sonra bitmiştir. Yaklaşık 6 ay Kanada’nın Montreal bölgesinde kalmam, hayatın gerçeklerinden biri olan çalışma zorunluluğum, kafamda tasarladığım süreyi aşmama neden olsa da; temelde iki gerekçe çalışmanın bitmesine neden olan olayların başında gelmektedir.

Tüm bu yoğun çalışmanın içinde; keşkelerimin çok olacağı bir süreç yaşamamaya gayret ettim. Hayatı mümkün olduğunca ertelemedim ve sevdiklerimle zaman geçirmek için de çaba sarfettim. Kısacası; insan haklarını çalışırken; insan olduğumu hiç unutmadım.

5 AİHM'NE BAŞVURULARIN NİCELİKSEL YAPISI

AİHM, 2012 yılında hazırladığı yıllık raporda⁷⁵, Türkiye'nin ifade özgürlüğü alanında hak ihlali ile ilgili karar sayısını 207 olarak belirlemiştir. Bu raporda, karar sayısı belirtilmiş olsa da, kararların detayı bulunmamaktadır. Bu 207 karara HUDOC'tan ulaşılmış olup, buradan elde edilen 207 karar (dava), öncelikle istatistiksel anlamda çözümlendikten sonra, davaya neden olan eylemin, gerçekleştiği iller içinden İstanbul davaları ve bu davalarda yer alan davacılarla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bu nedenle, İstanbul davaları ve bu davalarda yer alan kişilerin söylemleri üzerinden elde edilen bulgular, "Düşünce ve Tecrübelerin Anlamsal Çözümlemesi" başlığı altında paylaşılırken; söz konusu davaların istatistiksel taraması sonucunda, ulaşılan bulgu ve çözümlenmeler ise bu bölümde paylaşılmıştır.

5.1 Genel Özellikler

Söz konusu 207 karar (dava), 260 dosya ya da farklı bir deyişle, başvuru içermektedir. Bu doğrultuda pek çok dava, tek dosya içerirken; bazı davalar ise, birden fazla dosya içermektedir. Bunun nedeni, AİHM'nin davaları birleştirmesidir. Buna göre, Mahkeme'ye başvuran kişilerin aynı olması ya da benzer olayların tekrardan yaşanması durumunda dosyaları birleştirmektedir. Ancak, bu dosyaların her biri de, ayrı birer başvurudur. Bu nedenle bazı çözümlenmeler karar (dava) ölçekli, bazıları da dosya yani başvuru ölçekli yapılacaktır. Buna ek olarak da her dosyanın içinde, bir ya da birden fazla kişinin bulunabildiği de eklenmelidir.

Buna göre davalarda yer alan dosya sayılarına bakıldığında:

---

⁷⁵ http://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2012_ENG.pdf

Tablo 5-1. Davalarda Yer Alan Dosya Sayısı

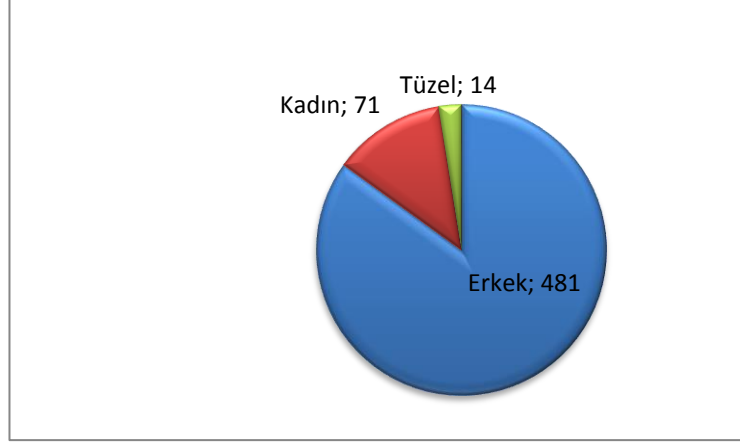
Dava Sayısı	Dosya Sayısı	Toplam Dosya Sayısı
187	1	187
10	2	20
3	3	9
1	4	4
2	5	10
1	6	6
1	7	7
1	8	8
1	9	9
Genel Toplam		260

Görüldüğü üzere, tek dosyadan oluşan davaların ağırlıkta olduğu gözlenmektedir. Dosya sayısının fazla olduğu davaların ise; ağırlıklı olarak gazete başvuruları olduğu tespit edilmiştir. Buna göre gazetelerin birden fazla başvurması, karşımıza dosya sayısının fazlalığı olarak yansımaktadır.

5.2 Kişiler

Öte yandan her dosyada bulunan davacı, bazen bir kişi olduğu gibi bazen de birden fazla kişi olabilmektedir. Buna göre, söz konusu 207 davada belirlenen toplam davacı sayısı, 566'dır. Bu davacıların %97.5'i gerçek kişi iken, %2.5'nin tüzel kişi olduğu söylenebilir. Bu kişilerin cinsiyete göre dağılımına baktığımızda ise:

Şekil 5-1. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'ndaki Davacıların Sayısal Cinsiyet Dağılımı, 1987-2011

Davacıların %85'inin erkek, % 12.5'inin kadın, %2.5'inin ise tüzel kişi olduğu gözlenmektedir. İfade özgürlüğü alanında AİHM'ne giden ve bu alanda 10. Madde ihlali ile sonuçlanan davalara toplumsal cinsiyet perspektifi ile bakıldığında; yazdığı yazı, yaptığı konuşma ve hatta herhangi bir olay ya da duruma, karşı tepki verenin ağırlıklı olarak erkek olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, 566 kişi ve 260 dosyadan oluşan söz konusu 207 davada, bazen bir kişinin birden fazla dava ya da dosyada adı geçmektedir. Başka bir ifadeyle, sonuçlanan bu davalarda bir kişi bazen bir defa başvuru yaptığı gibi, bazen de birden fazla başvuruda yer aldığı gözlenmektedir. Bu sayılara baktığımızda ise:

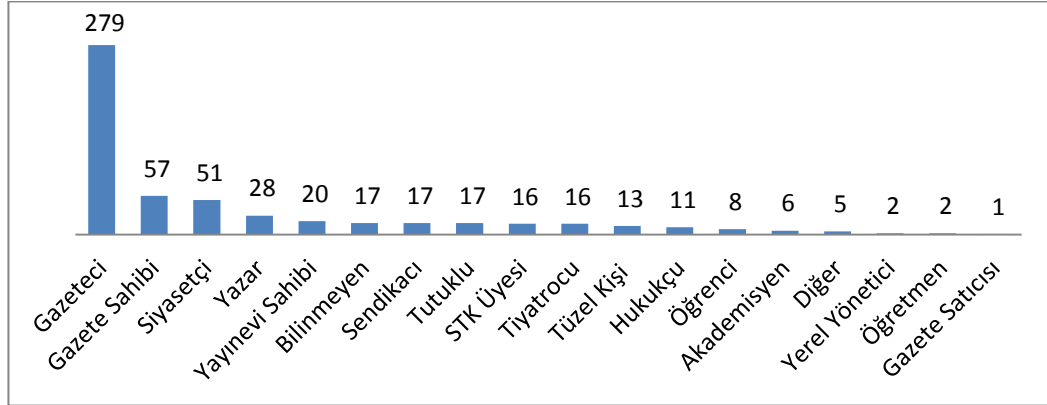
Tablo 5-2. AİHM’de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları’ndaki Davacıların Başvuru Sayısı, 1987-2011

Kişi Sayısı	Başvuru Sayısı	Toplam Başvuru Sayısı
228	1	228
33	2	66
13	3	39
4	4	16
6	5	30
3	6	18
4	7	28
3	8	24
1	9	9
3	10	30
1	11	11
1	12	12
2	13	26
1	14	14
1	15	15
Genel Toplam		566

Bu verilere dayanarak, birden fazla dava ve dosyada adı geçen davacılar tek tek baktığımızda, bu davaların daha çok gazete davaları olduğu gözlenmektedir. Özellikle kapatılıp; farklı bir isimle, ancak aynı gelenekle devam eden gazetelerin, ifade özgürlüğü alanında AİHM’ne pek çok defa başvurması sonucunda, gazete sahibi, gazeteci veya editörün adı pek çok başvuruda geçmektedir. Bunun dışında bazı davalarda yine aynı kişilerin isimlerine -farklı zamanlarda ya da aynı gazetede farklı görevlerinden dolayı- AİHM’ne birden fazla başvuruları nedeniyle sık rastlanmaktadır.

Bu davalarda adı geçen gerçek kişilerin (toplam 566 kişi), AİHM’ne başvurmasına neden olan olayın yaşandığı dönemdeki mesleklerine bakılacak olursa:

Şekil 5-2. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'ndaki Davacıların Sayısal ve Mesleki Dağılımı 1987-2011

Gazetecilerin ve gazete sahiplerinin ağırlıkta olduğunu rahatlıkla söylenebilir.

Öte yandan siyasetçilerin (Toplam 51 kişi) de hatırı sayılır bir yoğunluğunun olduğu gözlenmektedir. Bu siyasetçilerin bağlı olduğu partileri belirleyecek olursak:

Tablo 5-3. Siyasetçilerin Bağlı Olduğu Partilerin Dağılımı

Siyasi Partiler	Kişi Sayısı
HADEP (Halkın Demokrasi Partisi)	13
HEP (Halkın Emek Partisi)	10
DEP (Demokrasi Partisi)	8
BDP (Barış ve Demokrasi Partisi)	5
EMEP (Emek Partisi)	5
ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi)	3
YDP (Yeniden Doğuş Partisi)	2
SP (Sosyalist Parti)	1
RP (Refah Partisi)	1
DEHAP (Demokratik Halk Partisi)	1
ANAP (Anavatan Partisi)	1
HAK-PAR (Hak ve Özgürlükler Partisi)	1
TOPLAM	51

13 Mart 2003 tarihinde, "yasadışı faaliyetlerin merkezi" olduğu gerekçesi ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmış olan HADEP'in ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. HADEP'in öncülünün HEP ve DEP, yine ardıllarının da DEHAP ve BDP olduğunu düşünecek olursak; içerisine HAKPAR'ı da ekleyecek olursak, söz konusu partilerin % 74'ünün ideolojisinin Kürt Milliyetçiliği üzerinde şekillenen partiler olduğu söylenebilmektedir. Öte yandan politik pozisyonunu sol ya da aşırı sol olarak, ideolojisini sosyalizm, marxizm olarak belirleyen ÖDP, YDP ve Sosyalist Parti'nin oranı da % 21 olarak tespit edilmiştir.

Sivil Toplum Kuruluşu üyesi olanların (Toplam 16 kişi) bağlı bulunduğu kurumlara baktığımızda ise, 7 farklı STK'nun adı geçmektedir. Bunlar sırasıyla:

- İnsan Hakları Dernekleri
- MUSİAD
- Kürt Kadınları ile Dayanışma ve Kadın Sorunları Araştırma Vakfı
- Kürtlere Özgürlük Vakfı
- Halk Evi Derneği
- Ankara Demokrasi Platformu
- Tunceli Kültür ve Dayanışma Derneği
- Anadolu TAYAD Derneği

Söz konusu 207 davada yer alan gerçek kişilerin 299 tanesinin, doğum yılları tespit edilmiş olup; en yaşlı başvuranın 1924, en genç başvuranın ise; 1986 doğumlu olduğu görülmüştür. 299 kişinin yaş dağılımlarına, 5 yıllık kuşaklara ayırarak baktığımızda ise;

Tablo 5-4. Aihm'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'ndaki Davacıların Yaş Gruplarına Dağılımı, 1987-2011

Doğum Tarihi	Kişi Sayısı
1920	1
1925	3
1930	2
1935	7
1940	17
1945	23
1950	37
1955	34
1960	43
1965	31
1970	46
1975	33
1980	19
1985	3
TOPLAM	299

Özellikle 1950-1975 yılları arasında doğan kişilerin çoğunlukla başvurdukları gözlenmektedir. 1940 doğumlu vatandaşlara kadar hiç bir kadın başvurusu kaydına rastlanamamıştır. Zira başvuranların çoğunun erkek olduğu görülebilmektedir.

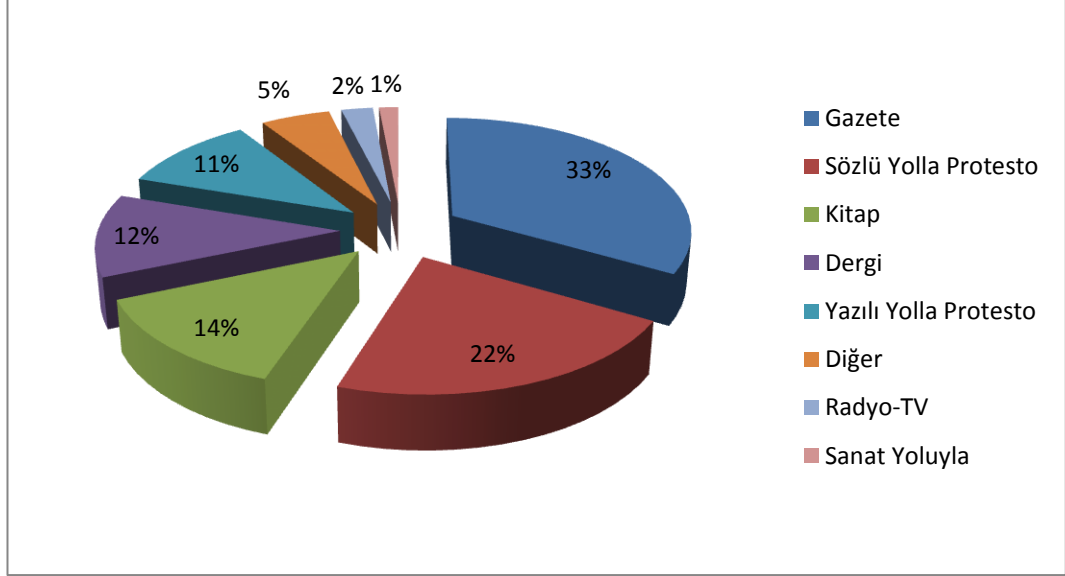
Tablo 5-5. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'ndaki Davacıların Cinsiyete Göre Yaş Dağılımı, 1987-2011

Yıl	Erkek	Kadın
1920	1	0
1925	3	0
1930	2	0
1935	7	0
1940	16	1
1945	21	2
1950	36	1
1955	32	2
1960	39	4
1965	27	4
1970	43	3
1975	30	3
1980	17	2
1985	2	1
TOPLAM	276	23
GENELTOPLAM		299

5.3 Kullanılan İfade Kanalları

Bunun yanında bu 207 kararda (davada) davacıların kullandığı ifade mecralarına baktığımızda ise:

Şekil 5-3. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'nda Kullanılan İfade Kanalları, 1987-2011

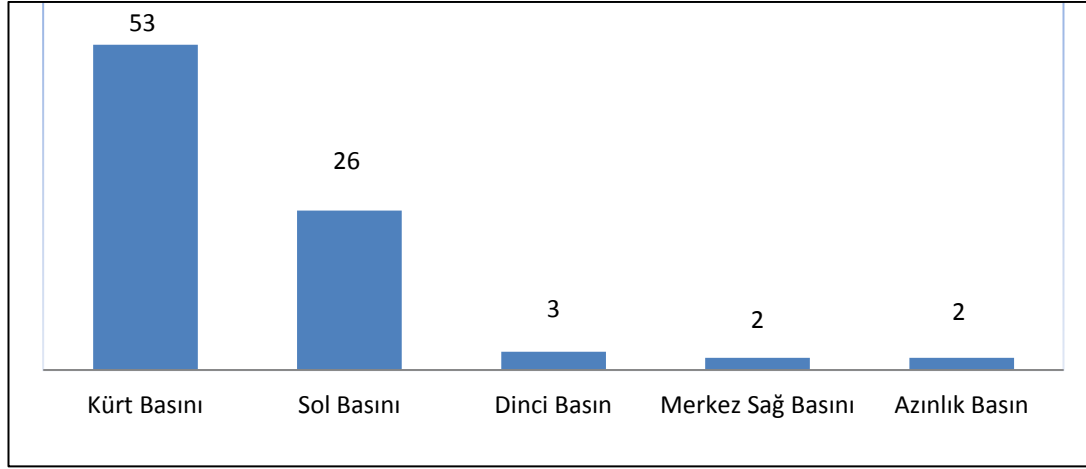

Yukarıdaki tablonun temelinde protesto kavramının tipolojisi yatmaktadır. Bu tipolojiye göre;

- **Sözlü Yolla Protesto:** Beyanat, Protesto, Propaganda, Miting, Slogan, Söylem, Kutlama
- **Yazılı Yolla Protesto:** Bülten, Basın Açıklaması, Broşür, Bildiri, Afiş, Beyanat İmzalama, Pankart
- **Diğer:** Bazı Degileri Okumak, Mektup, Lisans İptal, Hkime Hakaret, Parti Kapatma, Şikayet, Disiplin Soruşturması

Buna göre ilk dört sırada, gazetelerin, sözlü yolla protestoların, kitap ve dergilerin kullanıldığı görülmektedir. Ancak her şeye rağmen tercih edilen ifade kanalının, ağırlıklı olarak gazeteler olduğu rahatlıkla söylenebilir. Buna göre; toplam 260 dosyanın 86 tanesi, gazete başvurusudur. Bu 86 dosyada geçen gazetelerin gruplara göre dağılımına bakılırsa:

Şekil 5-4. AİHM’de Yılları Arasında Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları’nda Kullanılan İfade Kanallarından Gazetelerin Gruplara Göre Sayısal Dağılımı, 1987-2011

söz konusu dosyaların % 61’nin içinde geçen gazetelerin Kürt basını, % 30’nun da sol basın olduğu görülmektedir.

Burada dikkat çeken bir diğer nokta ise; 86 farklı dosyada, 36 farklı gazete adının geçmesidir (Bkz Ek 5). Ancak burada farklı gazete adlarının bulunması yanıltıcı olmamalıdır. Çünkü 36 farklı gazete adının 22 tanesi, *Özgür Gündem*’in ardılı niteliğindedir (Akyol 2010:100-131). Özellikle *Özgür Gündem* kapatıldıktan sonra, farklı ad altında ancak aynı gelenekle kurulan 22 gazetenin, 50 dosyada adı geçmektedir. Buna göre gazete başvurularının % 61’i farklı adla yapılmış olsa da aslında, *Özgür Gündem* başvurusudur.

Bunun dışında 207 davanın 29 tanesi kitapla ilgilidir ve bu 29 davada 45 farklı kitap adı geçmektedir (Bkz Ek 6) Bu kitapların, yaklaşık % 85’inin Kürt ve Güneydoğu Sorunu üzerine odaklandığı söylenebilir. Öte yandan bu kitapların 17 tanesi İstanbul, 27 tanesi Ankara 1 tanesi de Bandırma’daki yayınevlerinde basılmıştır.

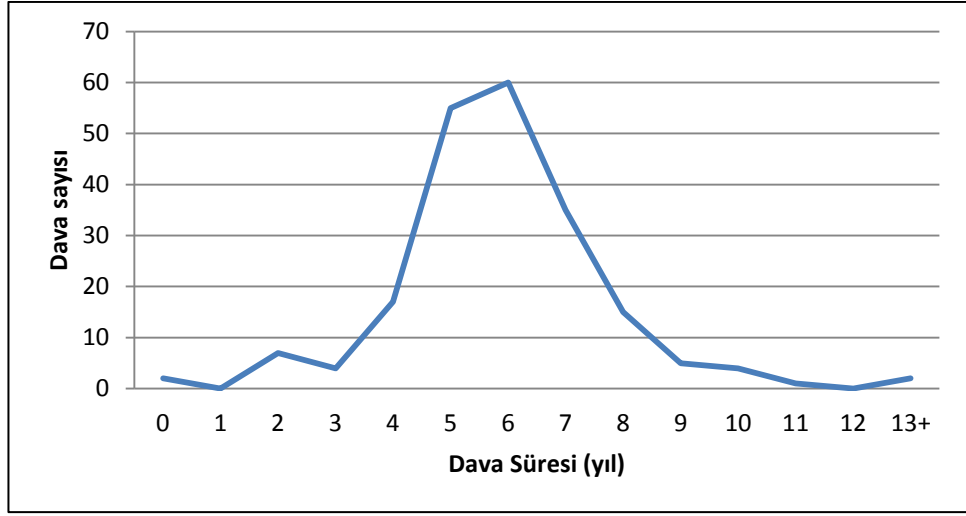
Dergilere bakacak olursak da, sol ve Kürt eğilimli dergilerin yine ağırlıkta olduğu söylenebilir. (Bkz Ek 7)

5.4 Dava Süreleri

AİHM’inde 1987-2011 yılları arasında Türkiye aleyhine sonuçlanan toplam 207 davanın süre dağılımına baktığımızda;

Şekil 5-5. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararları'nda Dava Sürelerinin Dağılımı, 1987-2011

Davaların, ağırlıklı olarak 5-6 yıl arasında sürdüğü gözlenmektedir. Burada dava sürelerine, olayın geçtiği iller ölçeğinde bakılacak olursa da:

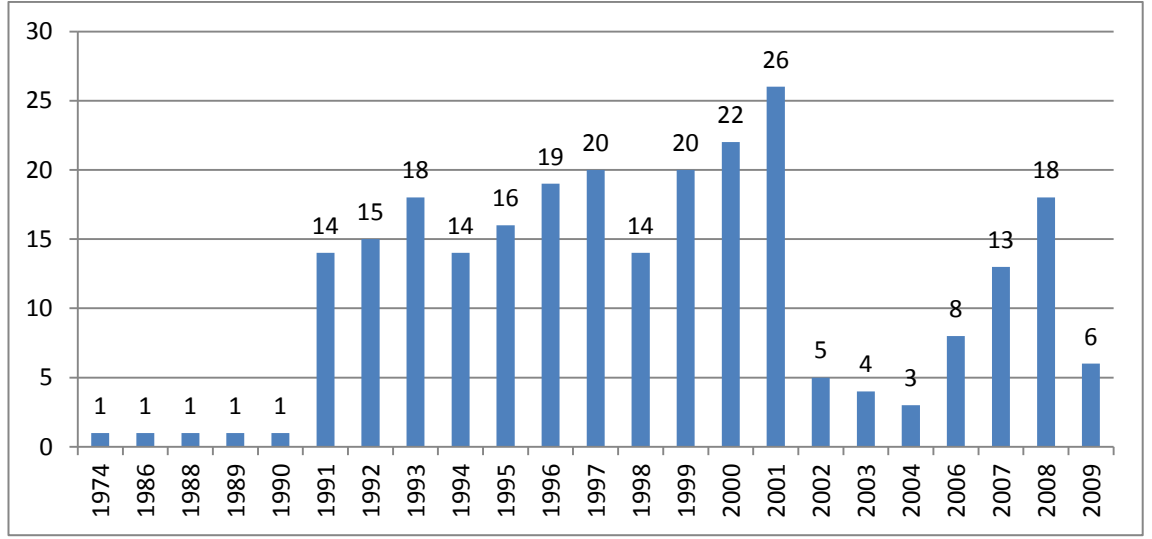
Tablo 5-6. AİHM'de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararlarında Dava Sürelerinin İllere Göre Dağılımı, 1987-2011

İller	Standart Sapma	Ortalama Yıl Sayısı
İstanbul	1.6	5.5
Ankara	1.4	6.2
İzmir	1.4	6.7
Diyarbakır	4.2	6.6

Yukarıdaki tabloya göre İstanbul merkezli davaların daha hızlı sonuçlandığı, en yavaş sonuçların alındığı ilin de İzmir olduğu anlaşılmaktadır.

Karar süreleri, Mahkeme'nin işleyişi ve özellikle çalışma hızı açısından bize bilgi verirken; davaya konu olan olayların gerçekleştiği yılların tespiti de, dolaylı olarak iç hukukun işleyişi açısından bir fikir verici olacaktır. Buna göre; söz konusu davalara konu olan olayların gerçekleştiği yıllara, dosya ölçeğinde (260 tane) bakılırsa:

Şekil 5-6. AİHM’de Türkiye Adına Çıkan İfade Özgürlüğü İhlal Kararlarında Davaya Konu Olan Olayların Yıllara Göre Dağılımı, 1987-2011 (Dosya Ölçekli)

Özellikle dört farklı dönemde 1991-1993, 1995-1997, 1999-2001 ve 2006-2008 arasında çıkış göstermiş olup; sonraki yıllarda ciddi derecede azalmıştır.

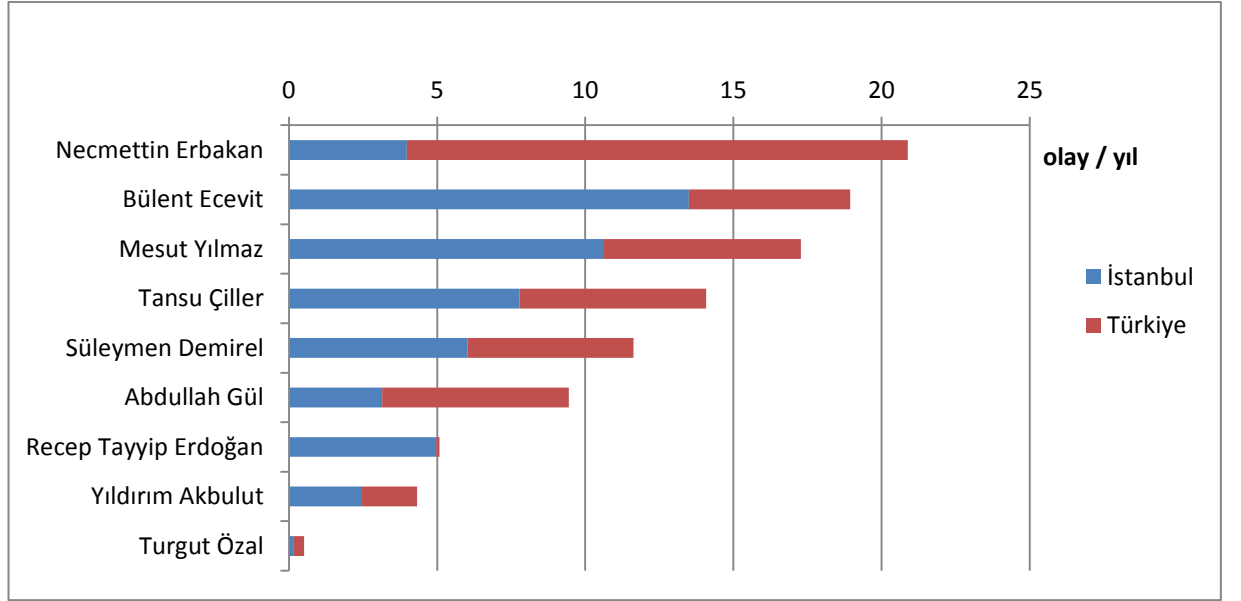
Bu olayların olduğu dönemde, görevde olan hükümetlerin⁷⁶ başkanları olan Başbakanlara bakılırsa:

⁷⁶ Davaya konu olan olayların gerçekleştiği dönemde görevde olan Başbakanlar ülkedeki yürütme kurulunun (hükümetin) başkanları olarak ele alınmış olup, bu hükümetlerin kronolojisi http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html sayfasından elde edilmiştir.

Kaçıncı

Hükümet	Hükümetler	Görev Süreleri
31	II. Demirel Hük	(03.11.1969-06.03.1970)
32	III. Demirel Hük.	(06.03.1970-26.03.1971)
33	I. Erim Hük.	(26.03.1971-11.12.1971)
34	II. Erim Hük.	(11.12.1971-22.05.1972)
35	Melen Hük.	(22.05.1972-15.04.1973)
36	Talu Hük.	(15.04.1973-26.01.1974)
37	I. Ecevit Hük.	(26.01.1974-17.11.1974)
38	Irmak Hük	(17.11.1974-31.03.1975)
39	IV. Demirel Hük.	(31.03.1975-21.06.1977)
40	II. Ecevit Hük	(21.06.1977-21.07.1977)
41	V. Demirel Hük.	(21.07.1977-05.01.1978)
42	III. Ecevit Hük.	(05.01.1978-12.11.1979)
43	VI. Demirel Hük.	(12.11.1979-12.09.1980)

Şekil 5-7. Başbakanlar'ın Görev Süresi İçinde Gerçekleşen Olay Sayıları
(Hizmet Süresine Göre Standartlaştırılmıştır)

Davaya konu olan olayların en fazla Necmettin Erbakan (54. Hükümet) döneminde, en az ise; Turgut Özal (I. ve II. Özal Hükümeti) döneminde yaşandığı görülmektedir.

44	Ulusü Hük.	(20.09.1980-13.12.1983)
45	I. Özal Hük.	(13.12.1983-21.12.1987)
46	II. Özal Hük.	(21.12.1987-09.11.1989)
47	Akbulut Hük.	(09.11.1989-23.06.1991)
48	I. Yılmaz Hük.	(23.06.1991-20.11.1991)
49	VII. Demirel Hük.	(21.11.1991-25.06.1993)
50	I. Çiller Hük.	(25.06.1993-05.10.1995)
51	II. Çiller Hük.	(05.10.1995-30.10.1995)
52	III. Çiller Hük.	(30.10.1995-06.03.1996)
53	II. Yılmaz Hük.	(06.03.1996-28.06.1996)
54	Erbakan Hük.	(28.06.1996-30.06.1997)
55	III. Yılmaz Hük.	(30.06.1997-11.01.1999)
56	IV. Ecevit Hük.	(11.01.1999-28.05.1999)
57	V. Ecevit Hük.	(28.05.1999-18.11.2002)
58	Gül Hük.	(18.11.2002-14.03.2003)
59	Erdoğan Hük.	(14.03.2003-29.08.2007)
60	II. Erdoğan Hük.	(29.08.2007-06.07.2011)
61	III. Erdoğan Hük.	(06.07.2011-)

Öte yandan bu davalara konu olan olaylarda kullanılan ifade kanallarına, olayın gerçekleştiği dönemdeki başbakanları göz önünde bulundurarak bakılırsa: standartlaştırılmış hizmet süresine göre bakılmazsa, dosya ölçeğinde davaya konu olan olayların gerçekleştiği dönemde Bülent Ecevit dikkati çekerken, en çok kullanılan ifade kanalının gazete olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5-7. Başbakanların Görev Süresi İçinde Gerçekleşen Olayların İfade Kanallarına Göre Dağılımı

Başbakanlar	Dergi	Gazete	Kitap	Radyo-TV	Sanat Yoluyla	Sözlü Yolla Protesto	Yazılı Yolla Protesto	Diğer	Genel Toplam
Abdullah Gül	1					2			3
Bülent Ecevit	7	35	5	6	2	6	6	6	73
Mesut Yılmaz	1	15	6	1		11	5		39
Necmettin Erbakan	1		4		1	9	5	1	21
Recep Tayyip Erdoğan		47	1	1					49
Tansu Çiller	6	7	6	1		9	4	5	38
Turgut Özal			2			1			3
Yıldırım Akbulut	2		4			1			7
Süleyman Demirel	9	4	3			7	4		27
Genel Toplam	27	108	31	9	3	46	24	12	260

Yapılan inceleme dosya ölçekli gerçekleştirilmiştir

Tablo 5-8. Bakanların Görev Süresi İçinde Gerçekleşen Olayların İfade Kanallarına Göre Dağılımı
(Hizmet Süresine Göre Standartlaştırılmış)

Başbakanlar	Dergi	Gazete	Kitap	Radyo-TV	Sanat Yoluyla	Sözlü Yolla Protesto	Yazılı Yolla Protesto	Diğer	Genel Toplam
Abdullah Gül	3,1					6,3			9,4
Bülent Ecevit	1,8	9,1	1,3	1,6	0,5	1,6	1,6	1,6	18,9
Mesut Yılmaz	0,4	6,6	2,7	0,4		4,9	2,2		17,3
Necmettin Erbakan	1,0		4,0		1,0	9,0	5,0	1,0	20,9
Recep Tayyip Erdoğan		4,9	0,1	0,1					5,1
Tansu Çiller	2,2	2,6	2,2	0,4		3,3	1,5	1,9	14,1
Turgut Özal			0,3			0,2			0,5
Yıldırım Akbulut	1,2		2,5			0,6			4,3
Süleyman Demirel	3,7	1,6	1,2			2,9	1,6		11,1

Yapılan inceleme dosya ölçekli gerçekleştirilmiştir

5.5 Tazminatlar

AİHM’nde 1987-2011 yılları arasında ifade özgürlüğü alanında Türkiye aleyhine sonuçlanan 207 karardaki tazminatlara baktığımızda, bazı davalarda sadece manevi tazminat, bazı davalarda ayrı ayrı maddi ve manevi tazminat, bazılarında da maddi ve manevi tazminat toplam olarak belirtilmiştir. Buna ek olarak, ücret ve yardımlar da ayrı olarak belirtilmiştir. Bu tazminatlarda geçen para birimlerinin ise, Amerikan Doları, Fransız Frangı, İngiliz Sterlini olduğu söylenebilir. Bu para birim ve miktarlarını, 2012 dolar kuruna çevirdiğimizde ise toplam 207 kararda ödenen tazminat:

Tablo 5-9. AİHM’de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatlar, 1987-2011

Tazminat Türü	Tazminat (\$)
Maddi	312.387
Manevi	1.563.002
Maddi+Manevi	132.403
Ücret ve Yardımlar	445.939
TOPLAM:	2.453.731

Bu tazminatların il ölçeğindeki dağılımlarına bakacak olursak, İstanbul’un % 62, Ankara’nın ise % 20 ile, ilk iki sırada yer aldığı gözlenmektedir.

Özellikle bu davalarda konu olan olaylarda kullanılan ifade özgürlüğü kanallarına göre ödenen tazminatlara baktığımızda ise:

Tablo 5-10. AİHM’de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatların İfade Kanallarına Göre Dağılımı, 1987-2011

İfade Kanalları	Tazminat (\$)	Tazminat (%)
Gazete	966.144	39
Sözlü Yolla Protesto	519.448	21
Kitap	304.752	12
Dergi	203.243	8
Yazılı Yolla Protesto	192.205	8
Diğer	139.584	6
Sanat Yoluyla	93.693	4
Radyo-TV	34.663	1
TOPLAM:	2.453.731	100

Gazetelerin % 39 ile ilk sırada yer aldığı düşünülebilir. Bu ifade kanallarına ödenen tazminatlara karar yıllarını gözönünde bulundurarak bakacak olursak:

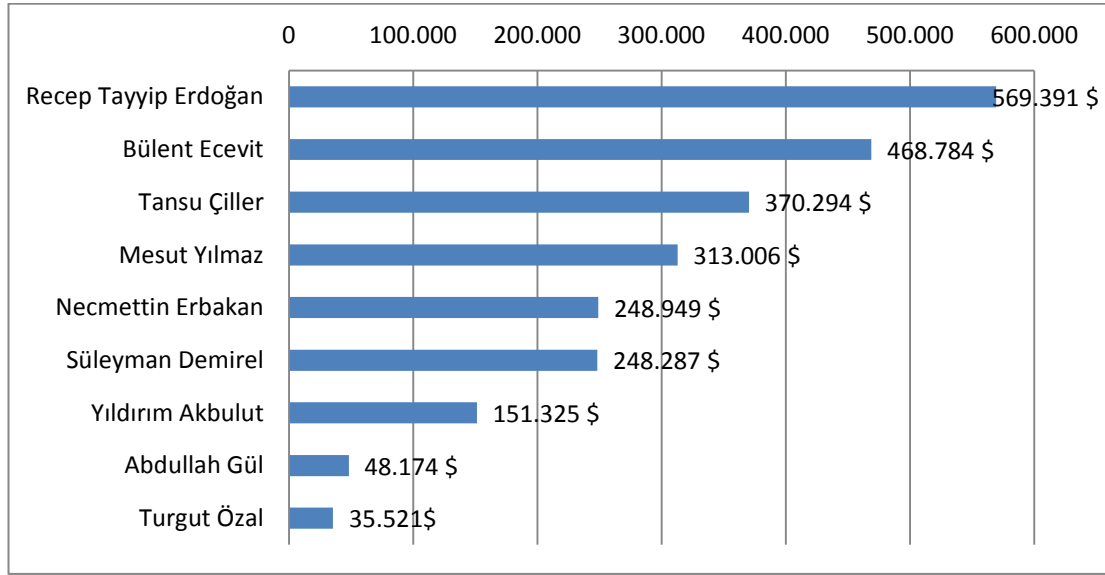

Tablo 5-11. AİHM’de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatların (\$) Karar Yılları ve İfade Kanallarına Göre Dağılımı, 1987-2011

KARAR YILI	Dergi	Gazete	Kitap	Radyo-TV	Sanat Yoluyla	Sözlü Yolla Protesto	Yazılı Yolla Protesto	Diğer	Genel Toplam
1998							7.612		7.612
1999	39.449	25.104	105.597			9.355			179.506
2000	12.449	56.321				25.619			94.388
2001									
2002	14.175		8.595			16.833	32.700		72.303
2003		19.400	8.043	12.961					40.405
2004	21.952	18.580	23.745			122.338	80.273	16.968	283.857
2005	68.892	71.382	60.841			146.621	18.881	0	366.618
2006	7.673	132.718	24.991	12.248		42.128	20.572	38.278	278.606
2007	9.155	38.259	6.291		93.693	28.251	4.889	1.397	181.936
2008	12.797	32.598				14.430	14.680	68.591	143.095
2009	11.475	162.164		9.454		28.221	12.599		223.913
2010	5.227	409.617	3.587			63.797		14.349	496.577
2011		0	63.060			21.854			84.914
TOPLAM									2.453.731

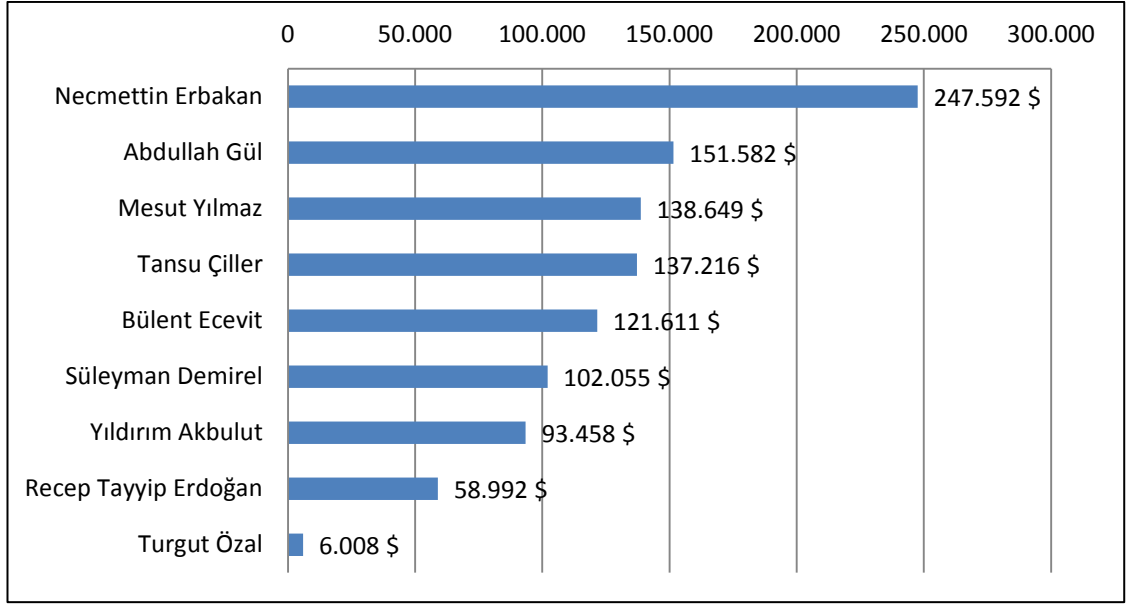
Buna göre, 1987-2011 yılları arasında AİHM’nde Türkiye aleyhine sonuçlanan İfade Özgürlüğü ile ilgili 207 kararda, en yüksek tazminatın belirlendiği 2010 yılı olup; toplam tazminat ise; 496.577 dolardır. Bu yıl, gazetelere ödenen tazminatların da en yüksek olduğu yıldır. Bu tazminatlara, davaya konu olan olayın gerçekleştiği dönemdeki başbakanları belirleyerek baktığımızda ise;

Tablo 5-12. AİHM’de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatların Olay Tarihindeki Başbakanlara Göre Dağılımı, 1987-2011

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan döneminde yaşanan olaylara bakıldığında, bu olayların tazminat tutarı en çok olan (569.391 dolar) olaylar olduğu gözlenmektedir. Ancak Başbakanların görev yıllarını hesaba katarak bir değerlendirme yapıldığında ise;

Tablo 5-13. AİHM’de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Davalarda Ödenen Tazminatların Olay Tarihindeki Başbakanlara Göre Dağılımı, 1987-2011

En kısa süre Başbakanlık yapıp; en fazla tazminatın ödendiği davaya konu olan olayın gerçekleştiği dönemdeki Başbakanın Necmettin Erbakan olduğu açıkça görülmektedir. Ancak her iki şekilde de, en az tazminatın Özal döneminde ödendiği bu verilere bakılarak söylenebilir.

6 DÜŞÜNCE VE TECRÜBELERİN ANLAMSAL ÇÖZÜMLEMESİ

Çalışmanın bu bölümünde, büyük bir fotoğraf ve bu fotoğraftan yansımaları ve fotoğrafta yer alan kişilerin söylemlerini, gözlemcinin zihni ve kaleminden okuyacaksınız. Elbette “an”, fotoğrafın çekildiği, gözlemin yapıldığı zaman dilimi iken, o “an”ın aktarılmasında gözlemcinin sahip olduğu duygu, düşünce ve tecrübenin yapılandığı “geçmişle” birlikte, istek, arzu ve ideallerin inşa edildiği “gelecek” etkili olacaktır.

Belki araştırma yaptığım alan ve konu, aynı tecrübeyi yaşamış başka birileri için bir kaç tekrarla ezberlemiş olduğu bir metinken, benim için alfabeyi dahi yeni söktüğüm, hatta bir adım sonra hecelelemeye başladığım bir metindir. Belki heyecanım da buradan gelmektedir. Bu nedenle, bu metnin bazı yerlerini bozuk okumam, arada sırada yazdıklarına ve okuduklarına takılmam, dönüp bir daha okumam, normal olsa gerek. Böylesine, ilk kez araştırdığım bir metni okurken, bir yanda yazılara odaklanırken, okuduklarımın o metni anlamlandıran “ben”i de keşfetmemi sağladığını itiraf etmeliyim. Bir yanda araştırma yaptığım konuyu billurlaştırırken, diğer bir yanda da o alanda verdiğim tepkiler, umutlar/umutsuzluklar, kızgınlıklar araştırdığım, görüştüğüm kişileri kendimle karşılaştırmamı ama asla karıştırmamamı sağladı.

Bu nedenle bu alanda boyumdan büyük söylemlerde bulunmaktansa; bazı şeyleri anlatma, gösterme, sunma çabası gösterdiğimi eminim ki sizler de hissedeceksiniz. Bu nedenle, benim çalışmadaki yol haritamın ölçeğini belirleyen söz şudur; “hakikati söyleyebileceğimden emin değilim..... Yalnızca bildiklerimi söyleyebilirim” O günkü bildiklerim, o günkü ben’in gördüğü göz ile bugünkü ben’in yazdığı kalem bir araya geldiğinde, bu araştırmada bir mozaik değil, ebru oluşturmaya çalıştığım, bunu da hümanist bir eğilimle yapmaya çalıştığım hissedilecektir. Dolayısıyla ilk izlenimlerinizle, araştırma sonunda ortaya çıkardığım ebruya kadar olan uzun süreçte, binbir farklı renkle karşılacaksınız.

Aynı nedenden dolayı, bu bölümde tıpkı Levi Strauss’un (1994) “Hüzünlü Dönenceler”inde ya da çok keyifle okuduğum Napoleon Chagnon’nun (2004) “Yanomami” araştırmasında olduğu gibi, tespitlerin dışında, o tespitlerin nerede ne

zaman hangi koşullarda yapıldığını ve “ben”in bütün bunları nasıl anladığını, anlarken neler düşündüğünü bulacaksınız. Bunu yaparken de çalışmanın her aşamasında niyetin karşı tarafı anlama, dinleme ve öğrenme olduğu hissedilecektir. Ancak tekrarlamak gerekir se; bu çalışma, diğerini anlama adına gerçekleşirken; kendime kulak vermeme ya da Barnard’ın deyiimiyle “kendimi keşfetmeme” (Barnard 2001: 173-174) bir zemin hazırlamıştır.

6.1 Genel Özellikler

Çalışmanın bir önceki bölümünde, 1987-2011 yılları arasında AİHM’nde ifade özgürlüğü alanında Türkiye aleyhine sonuçlanan, toplam 207 karar (dava) çözümlenmiştir. Bu 207 kararda, davaya konu olan olayların geçtiğı, yani söz konusu gazetelerin ve dergilerin basıldığı, kitapları yayımlayan yayınevlerinin bulunduğu ya da yazılı ve sözlü protestoların gerçekleştiğı illere bakıldığında ilk sırada İstanbul’un olduğu belirlenmiştir. Bu bölümde, İstanbul’da gerçekleşen olayların, kararları merccek altına alınacaktır. Özellikle bu bölümde, çıkan kararlara bakılarak; davalarda yer alan kişilerle yapılan mülâkatlarda ortaya çıkan bulgular yer alacaktır.

Buna göre, 1987-2011 yılları arasında ifade özgürlüğü ihlâli olarak sonuçlanan toplam 207 Türkiye kararının, 119’unda, dava konusu olan olayların İstanbul’da gerçekleştiğı tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle gazete, dergi ve kitapların yayınevlerinin bulunduğu, sözlü ve yazılı protestoların gerçekleştiğı yerin, ağırlıklı olarak İstanbul olduğu ortaya çıkmıştır. Aslında bu, son derece bilinen bir bilgi iken; eski bir gazeteci olan S: *“neredeysse tüm gazetelerin merkezleri, yayınevleri hatta protestolar, İstanbul’da olur. Bir defa daha çok ses getirirken, özellikle muhalif yayınların doğuda gerçekleşmesi imkânsız olduğu için”* (S. ile 23 Aralık 2009’da gerçekleştirilen mülâkat) diyerek, sayılarla tespit edilen durumu teyit etmiştir. İstanbul pek çok gazete sahibi, gazeteci ve sözlü - yazılı protesto için güvenli iken, seslerinin duyulması, iletmek istedikleri mesajın daha fazla kişiye ulaşması ve bu durumun sözlü ve yazılı basında geniş yer bulabilmesi için iradi olarak seçilmiştir. Çoğu zaman alternatif olmadığı, başka bir yerde yayınevi açmanın, gazete, dergi yada kitap basmanın hiç düşünülmediğı dile getirilirken, bu anlamda İstanbul’un avantajları olduğu tekrarlanmıştır.

Genel bir çözümlenme yapmadan önce tekrar ifade edilmelidir ki, bu kararların her biri, AİHM'nin kendi veri tabanı olan HUDOC'ta⁷⁷ rahatça bulunabilmektedir. Her karar (İngilizce'de "case") bu çalışmada "dava" olarak ele alınmıştır. Davanın karar tarihi tektir. Bu doğrultuda her dava, içinde birden fazla dosyayı, yani başvuruyu barındırabilir. Bu başvurular aynı tarihte olduğu gibi, farklı tarihlerde de gerçekleşmiş olabilir. Daha da ötesi her dosya bir ya da birden fazla davacıyı da barındırabilir. Tek kişi ve tek dosyadan oluşan davalar olduğu gibi, birden fazla dosya ve birden fazla davacının olduğu davalar da vardır.

Dolayısıyla, bu 119 davaya (karara) kısaca bakacak olursak; 119 davanın içinde toplam 169 dosyanın olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayı bize, her davada bir dosyanın yani başvurunun olmadığını, aksine; bazı davalarda birden fazla dosyanın bulunduğunu göstermektedir. Bunun nedeni, ya benzer olan davaların Mahkeme tarafından birleştirilmesi ya da ayrı kişilerin aynı sebepten dolayı başvurup, bu başvuruların tek bir davada toplanmasıdır. Ancak bazı durumlarda, bir kişi, bir gazetede yazı için birkaç defa başvurduğunda da benzer bir birleştirme söz konusu olabilmektedir.

Davacının en fazla bulunduğu ya da kalabalık olan başvuruların (dosya), genellikle gazete başvuruları olduğu bir önceki bölümde ele alınmışken, bu bölümde gazete başvurularının sayıca fazla olmasının bir başka nedeni de tespit edilmiştir. Buna göre pek çok gazetenin yayın hayatı sonlandırılıp; kapatıldıktan sonra, aynı gelenekle hatta aynı kadroyla ancak yeni bir adla bir gecede yayın hayatına devam ettiğinden, tekrar bir ihlâl söz konusu olduğunda aynı gazete defalarca farklı adlarla yeniden başvuru yapmaktadır.

Böyle bir teknik bilgiden sonra, mülâkatlara ve buradan ortaya çıkan bulgulara geçmeden önce, İstanbul'da dava konusu olan olaylara ait 119 davanın (case) genel bir çözümlenmesine bakmak yerinde olacaktır. Çözümlenmelerin bir kısmı dava ölçeğinde yapılmışken; bazılarının da dosya veya kişi ölçeğinde yapıldığı belirtilmelidir. Örneğin; davaların karar yıllarına bakarken dava bazında bakmak gerektiği hâlde, başvuru tarihlerine göre incelendiğinde, farklı tarihlerde yapılmış birden fazla başvurunun olabileceğini düşünmek gerekeceğinden, çözümlenmeler dosya ölçeğinde

---

⁷⁷ hudoc.echr.coe.int

yapılmıştır. Buna ek olarak, davada yer alan kişilerin meslek, yaş ya da cinsiyetlerine bakarken de, dava ve dosya ölçeğinde değil, kişi ölçeğinde bakılarak analiz yapılacaktır.

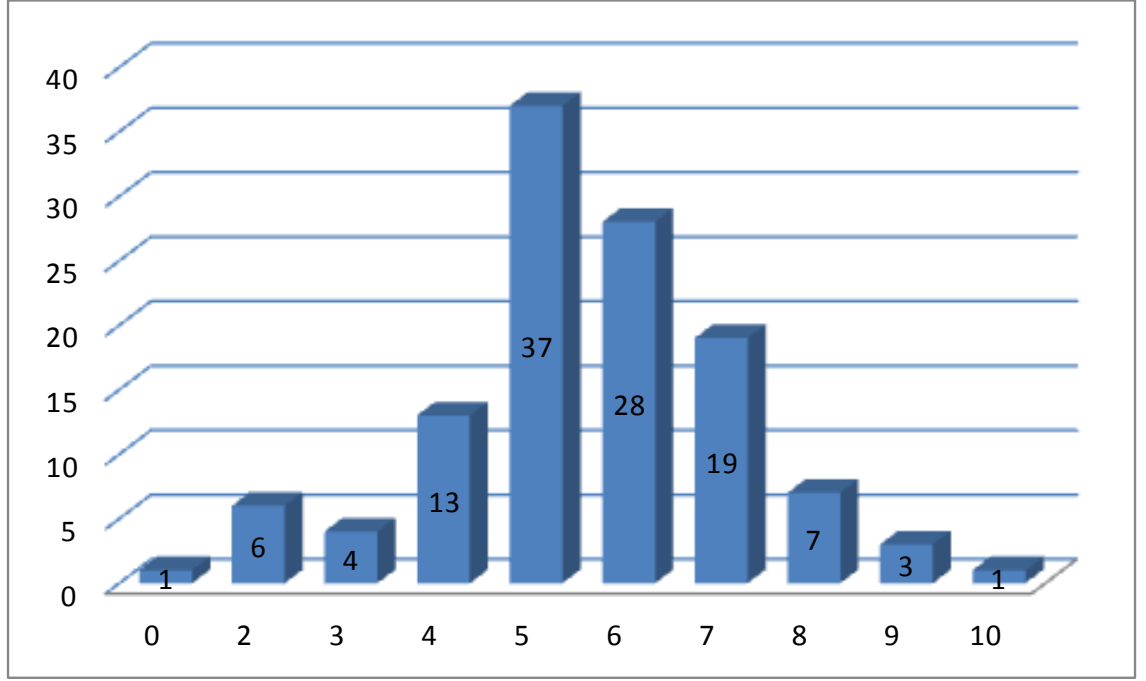
Buna göre, davaların “karar yıllarına” bakılacak olursa:

Tablo 6-1. AİHM’de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Kararlardan Olayın Gerçekleştiği İstanbul Davalarının Karar Yıllarına Göre Sayısal Dağılımı, 1987-2011

Karar yılı	Karar Sayısı
1999	11
2000	3
2002	5
2003	4
2004	6
2005	22
2006	21
2007	17
2008	8
2009	9
2010	10
2011	3
TOPLAM	119

Bu tabloda; en fazla kararın gerçekleştiği yılların, 2005-2006 olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu İstanbul içerikli 119 davanın, ortalama kaç yılda sonlandığına bakılacak olursa, aşağıdaki tablo bize bu konuda bir fikir verecektir;

Şekil 6-1. AİHM’de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Kararlardan Olayın Gerçekleştiği İstanbul Davalarının Süre-Yıl Dağılımları, 1987-2011

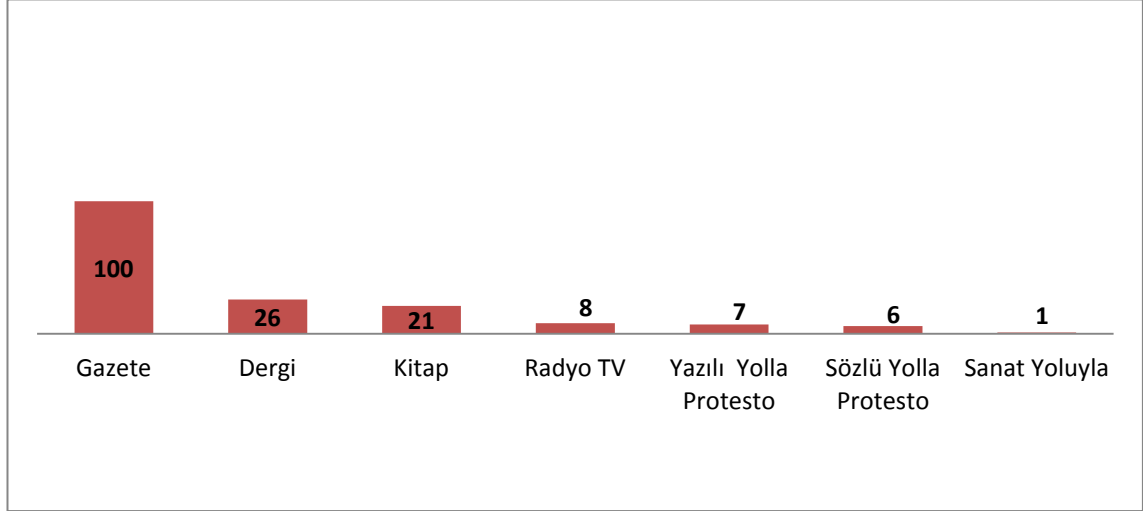

Bu tabloya göre; davaların ağırlıklı olarak 5-6 yıl arasında sürdüğü rahatça ifade edilebilir. Çok az davanın 1 yılın altında bir sürede sonlandığı, yine çok az davanın 10 yıl kadar sürdüğü grafikten yorumlanabilir.

Bununla birlikte; farklı bir bakış açısıyla bu 119 davadaki (169 dosya) ifade alanlarının tablolandırılması gerekirse; aşağıdaki tablo durumu anlamamızda yardımcı olacaktır.

Şekil 6-2. AİHM’de İfade Özgürlüğü Alanında Türkiye Aleyhine Sonuçlanan Kararlardan Olayın Gerçekleştiği İstanbul Davalarının İfade Kanallarına Göre Sayısal Dağılımı, 1987-2011

Bu tabloya bakıldığında; kullanılan ifade alanlarında gazetelerin öne çıktığı gözlenmektedir. Başka bir deyişle, ihlâl neden olan söylemin gerçekleştiği alanlar içinde en çok gazetelerin kullanıldığı düşünülebilir. Elbette, gazetelerde yer alan yazıların, büyük kitlelere ve hedeflenen amaca daha rahat ulaşılmasında etkili olması, gazetelerin en önemli araç olduğunu da göstermektedir.

6.2 Kişiler

Bu araştırmada, dava konusu İstanbul’da gerçekleşmiş 119 karar genel olarak incelendikten sonra, 62 davadaki davacılarından en az birine ulaşılmıştır. Ulaşılamayan durumlarda, davayı üstlenen avukatla ya da davanın konusuna göre; gazete veya yayınevi sahipleriyle görüşülmüştür. Özellikle bu davalardan bazılarını üstlenen birkaç avukatın, gazetecilik yaptıkları geçmiş yıllarda, başka bir davanın başvuru olduklarını da belirtmekte yarar vardır. Hatta yayınevi sahibi olan davacılarından birinin, birkaç yıl sonra karara bağlanan başka bir davada, bu defa gazeteci kimliğiyle davacı olduğu da belirlenmiştir.

Bunun dışında, özellikle bu 119 kararın 5 tanesindeki davacıların, ülke sınırlarında yaşamadığı tespit edilmiş ve onlarla internet ortamında da görüşme sağlanamamıştır. Sadece bir davada, davacının yurtdışında kullandığı mail adresi bulunarak; onunla bu

kanaldan haberleşilmiş ancak kendisi telefon görüşmesine müsaade etmemiştir. Öte yandan bu araştırmanın zorluklarından söz edilmişken, yazan kişilerin takma ad kullanması ve bu adların yayın camiasında gerçek adlarından daha fazla bilinmesi nedeni ile, bir davacıya ulaşılmakta ciddi sıkıntılar yaşandığı da belirtilmelidir. Çalışmanın sonlarına doğru, sözkonusu kişinin bir dönem çalıştığı gazete tarafından açıklanması nedeniyle, o kişinin gerçek adı ile takma adı eşleştirilmiş olduğu kendisinin yurtdışında olduğu bilgisi yine gazeteci arkadaşları tarafından paylaşılmıştır. Buna rağmen bize verilen mail adreslerinden de kendisiyle hiçbir şekilde iletişim kurulamamıştır.

Bu bölümün ana konusu olan 119 davadan üçünün dava sahibi, yaşamlarını yitirmiş olduğundan, içlerinden sadece birinin eşiyle bağlantıya geçilip mülakat onunla gerçekleştirilmiştir. Ancak eşinin de başka bir gazete davasında, davacılarından biri olduğunu ve bu dava sürecinde vefat eden eşiyle birlikte çalıştığı mülakat sırasında tespit edilmiş olup, bu durum, her iki davayı da anlamak açısından oldukça önemli olmuştur.

Bu süreçte ilk 19 dava sahibi, önceden tarafımdan sırasıyla belirlenirken; geri kalan dava sahiplerine ulaşmak, adeta kartopu yöntemiyle gerçekleşmiştir. Onların benzer davalarda birbirine yakın ideolojileri temsil eden gazete, dergi ve yayınevlerinde buldukları fark edilmiştir. Bu nedenle mülakat yapılan kişilerin davaları, ağırlıklı olarak, AİHM'nin 1999-2006 yılları arasında Olağanüstü Hal Yasası, Terörle Mücadele Kanunu ya da 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri nedeniyle ihlal kararı verilen davalar ve özellikle sol ve kürt basınının davaları olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle birçoğunun birbirlerini ismen de olsa çok iyi tanıdıkları mülakatlar sırasında anlaşılmıştır. Hatta bazen biri, bir başka kişinin davasıyla ilgili ayrıntı verirken; bu daha önce elde edilen bilgileri teyit etme fırsatını da beraberinde getirmiştir.

Bu bölümde, toplam 119 kararın içindeki 62 davanın ulaşılabilen davacılarıyla yapılan görüşmeler sonrası, onların sahip oldukları insan hakları anlayışı ve bu süreçte yaşadıkları ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

Görüşme yapılan kişilerin büyük bir kısmının gazeteci, yayınevi sahibi, yazar, yazı işleri sorumlusu, avukat ve sendikacı olduğu, içlerinden pek çoğunun dava konusu olayların gerçekleştiği tarihlerde yine bu mesleklere paralel işler yaptıkları rahatlıkla söylenebilir. Ancak şu anda yaptıkları işleri tek tek belirtmek, mülakat yapılan kişilerin deşifre olmasına neden olacağından, o dönemde yaptıkları işleri söylemenin, çalışmanın etiği gereği daha doğru olduğu düşünülmektedir.

Bu görüşülen kişilerin şu anda % 90'ı üniversite eğitimi almışken, mezun olunan üniversiteler arasında İstanbul ve Ankara Üniversitesi ilk iki sırada yer almaktadır. Kendilerini sürekli sisteme karşı gelen, düzeni eleştiren birer muhalif olarak belirleyen görüşmecilerin, bu işlere ilk defa üniversite öğrencisiyken, öğrenci hareketiyle başladıkları da belirtilmelidir. Büyük bir çoğunluğu düzene tepkisini, muhalefetini ya da onların diliyle savaşını sadece ifade alanında gerçekleştirip, bu alandaki silahlarının sadece kalem olduğunu belirtirken, sadece iki kişi *“gençliklerinde dağa çıktıklarını”* açıkça ifade etmiştir.

Öte yandan görüşülen kişilerin bir kısmı, *“siz sadece 1987-2011 kararlarına bakıp; bizim davaları bulmuş olabilirsiniz, ancak bu bizim AİHM’ne ilk başvurumuz değil, pek çok davayı Mahkeme’ye taşıdık* derken, bunun ilk başvuruları olmadığına ilişkin açıklama getirmişlerdir. Özellikle görüşülen avukatların bir kısmı bazı davaların takibini avukat olarak üstlendikleri; aynı zamanda, başka davalarda da davacı sıfatıyla buldukları belirtilmelidir. Özellikle, AİHM’ne çok sayıda başvuranlar, kesin sayı belirtmese de yaklaşık olarak kendilerince bir şekilde bilgi verdiler. *Buna göre; “en az 20 olayı AİHM’ne taşıdık ama çok azı kabul edilebildi”* (Bkz Kabul Edilebilirlik Kriterleri) derken, pek çok davanın karar aşamasına gelmediği hatta kabul edilmediğinin altı çizilmiştir. Büyük bir çoğunluğu başvuru sayısını kesin olarak hatırlamasa da, özellikle ihlal kararıyla sonuçlanan dava sayılarını hatırlarken, dostane çözümün çok az olduğu vurgulanmıştır.(Bkz Dostane çözüm) Dostane çözüm onlar için *“devletin geri adım atması”* ya da *“yaptığı hatayı kabul etmesi”* olarak ele alınırken, bu sonucun insan hakları alanında bir gelişme olduğu vurgulanmıştır. Ancak devletin yaptığı ihlali kabulden sonra dostça çözümleyip sonrasında aynı ihlalin yaşanmasını da *“akıllanmamak”* olarak ele aldıkları belirtilmelidir.

Özellikle bu 119 davada yer alan 169 dosyaya, farklı bir ifadeyle 169 başvuruya bakılacak olursa; daha önce de belirtildiği gibi, bu dosyaların 100 tanesi gazete, 26 tanesi dergi ve 21 tanesi kitapla ilgili olduğundan toplam dosyaların % 86'sının bu üç iletişim aracı ile ilgili olduğu rahatça belirtilebilir. Öte yandan, Ek 5, Ek 6 ve Ek 7'deki gazete, dergi ve kitap adlarına bakıldığında, bunlar içinde yer alan yazıların büyük bir çoğunluğunun Kürt ve Güneydoğu sorunu üzerine yoğunlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sorununu ele alan yayınlarda da, kendilerine göre, devletin o bölgedeki politikaları eleştirilerek, demokratik haklarını kullandıkları sıkça tekrar edilmiştir. Kullanılan ifade biçimlerinin dışarıdan bakıldığında kin ve nefreti arttırıcı, toplumda ayrışmayı sağlayıcı olduğu düşünülse de, kendi kendilerini değerlendirirken “eleştiri” yaptıkları bunun ülke için çok zihin açıcı olduğu vurgulanmıştır.

Öte yandan, 119 karar ve bunun içinde yer alan 169 dosyanın içinde yer alan davacıların cinsiyetlerine bakıldığında ise; başvuruların % 83'ünün erkek, % 14'ünün kadın ve % 3'nün tüzel kişilik olduğunu tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak, mülâkat yapılan kişilerin de % 81'inin erkek, % 13'ünün kadın olduğu belirtilmelidir. Toplam 169 dosyanın, % 86'sının gazete, dergi ve kitap ile ilgili olduğu düşünülürse, bu alanda yazı yazan ve sorumlu olanların ağırlıklı olarak erkek olduğu rahatça söylenebilir. Bunun nedenini yazı işleri sorumlusu iki kadın şöyle ifade etmektedir:

“.....galiba çok fazla yazı işleri müdürü olarak kadın bulamazsın. Hoş, sen biliyorsundur; araştırmacı olan sensin. O zaman, ben nedenini söyleyeyim. O yıllarda hep Güneydoğu sorunu ile ilgili yazı yazan gazete ve dergiler kapatıldığı ve ceza aldığı için, bu işte ilk sorumlu, yazı işleri sorumlusudur. Yani sen kaçmak zorundasın, eğer ceza almak istemiyorsan. Bu işe daha çok bavulu elinde, hiçbir şeyi olmayan genç erkekler gelir zaten. Biz çok zor kabul ederiz, yani üçü beşi geçmez...”(İ ile 29 Nisan 2008'de gerçekleşen mülâkat)

dediğinde kadınların bu alanda olamamasının sebeplerinin daha da derin olduğunun nedeni de belirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda kadın davacılarla ve özellikle gazetecilerle yapılan görüşmelerde, ilk olarak ortaya çıkan nedenler, buzdağının görünen kısmı iken, derinde pek çok farklı detayın varlığı da gündeme gelmiştir. Çok iyi iletişim kurduğumu düşündüğüm hatta sırf sohbetimiz bitmesin diye, oturup beş fincan kahve içerek uzun uzun konuşmayı istediğim Ş., diğer sorularda da hiç nefes almadan hatta bence sansüre uğratmadan, hiç bir şeyi gizlemeden anlattıklarının içinde, farklı detaylar ortaya çıkmıştı. Bunların içinde en sık tekrarlanan detay,

“devrimci baci” kullanımı idi. Bu kavram dile getirilirken, kadınların kendi aralarında da derin bir hiyerarşinin varlığı hissettirilmekteydi.. Hatta kendilerinin öyle olmadığını söyleyen kadınlar, gerekçe olarak da, eğer öyle olsalardı adlarının dava dosyalarında geçmeyeceğini, çünkü devrimci bacıların arka planda sistemi eleştirmek, değiştirmek için faaliyette bulunma durumunda olduğu sık sık tekrarlanmaktaydı. Belki de bu nedenle görüştüğüm hiç bir kadın, devrimci baci değildi. Sözü edilen devrimci bacının nasıl olduğu Ş.’nin, basın hayatında kadının neden daha az olduğunu anlatırken sarfettiği sözler de anlam kazanmıştı;

“ .....hiç “devrimci baci” diye bi şey duydun mu sen? düşündüğüne göre duymamışsın, neyse. Eskiden bu tarz yazılar yazan, biraz üstten bakan hem de olayı çok politize eden devrimci bacılar vardı. Onlar, mesela yazı işleri sorumluluğunu falan kabul etmezdi çünkü onların burada kalıp mücadele etmesi lazım” (Ş ile 24 Eylül 2009 tarihinde yapılan mülâkat)

Derken, zaten bu bacıların yazı işleri müdürlüğünü kabul etmeyecek şekilde, üstten baktığını, eğer yazı işleri müdürü olursa, ya yakalanacak ya da kaçacağı için amacına ulaşamacağı dile getirilerek, kadınların basın dünyasında, o gün için neden daha az bulunduğuna ilişkin değişik bir yorum getirmişti.

Bu doğrultuda, mülâkat yapılan kişilerin kendilerini tanımlamak için kurdukları cümleleri bu çalışmada belirtmek; okuyucunun da mevcut mülâkatları anlaması açısından çok önemli görünmektedir. Buna göre kendilerini şu şekillerde tanımlamaktadırlar:

“Marxist Leninistim”

“Komünistim”

“Milliyetçiliğe soldan bakan biriyim”

“Sol eğilimliyim”

“Devletle devam etmektense; devletle çatışmayı proje olarak benimsemişlerdenim”

Bu ifadeler, kişilerin kendilerini tanıtırken kullandığı ifadelerdir. Ancak bu ifadelerin neredeyse tamamı; “yani anlayacağımız, ben sosyalistim” diye bitmektedir. Çoğu zaman benim bu kavramlara uzak olduğumu ya da anlayamayacağımı düşünerek, hepsinin “yani, sosyalistim” demesi, rastlantı olmasa gerek. Dolayısıyla görüşülen

kişilerin hemen hemen hepsi, kendilerini muhalif olarak belirlerken, aynı zamanda kendilerini sistemi, düzeni, yapıyı eleştiren insanlar olarak da konumlandıkları ek bilgi olarak verilmelidir. Bu kişilerin bir kısmı Kürt ve Güneydoğu sorununa kökeni gereği ilgi duyarken ve bu alanda yazı yazıp protestolar gerçekleştirirken, bir kısmı da ideolojileri gereği -ki onların hepsi kendilerini “sosyalist” olarak tanımladı- ezilenin yanında olmaları gereği ile ağırlıklı olarak aynı konuları işledikleri söylenebilir. Diğer yandan da, yazı yazan, eleştiren bu kişilerin önemli bir çoğunluğu, o dönemdeki resmi ideolojiye ve daha da önemlisi o resmi ideolojiyi belirleyen burjuva düzenine karşı çıktıklarını söylemektedir. Öte yandan yurtdışında olan ve bu nedenle ulaşılamayan kişilerin de aynı ideoloji üzerinden yayın yaptığı, özellikle Sol basın ve Kürt basınına mensup gazeteler tarafından ifade edilmiştir. Özellikle, Ek 5, Ek 6 ve Ek 7’de yer alan gazete, dergi ve kitap listeleri, bu durumun oluştuğunu kanıtlar niteliktedir.

Böyle bir perspektifle mülakat yapılan kişilerin bir önceki seçimde oy verdiği partilere bakılacak olursa, ortaya çıkan partilerin, onların dünya görüşüyle örtüştüğü söylenebilir. İçlerinden sadece bir kişi bundan önce hiç oy kullanmamışken; bir kaç ismin, parti belirtmeden söyledikleri şu sözler oldukça ilginçti;

“kime oy verdiğim, aslında her zaman kim olduğum sorusuna yanıt vermez. Öncelikle siyasal kimliğimin tümünü mecliste bulabilmem olası da değil, çünkü kendimi sosyalist olarak tanımlıyorsam o bahiste sosyalist fikirlerin çok da tartışılır olmadığını görüyoruz, mecliste”(F/Ü ile 13 Şubat 2009’da yapılan mülakat)

Bu ifade ile, aslında mecburen bağımsız kişilere ve aynı fikirlerden dolayı da Kürtlere oy verenin çok olduğu sıkça dile getirilmiştir. Aynı sebepten Kürtlere oy veren Bay V.’de;

“Kürtlere oy verişimin nedeni, oy olarak kuvvetli birinin gitmesi lazım politik değişimde, sadece sebep bu. Yoksa sosyalizmi temsil edecek bir parti olsaydı verirdim tabii” (V ile 4 Nisan 2010’da yapılan mülakat)

diyerek, kendince nedenlerini açıklamaya çalışmıştır. Öte yandan en çok dile getirilen partilerin sırasıyla İşçi Partisi, Emek Partisi ve DTP olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde, özellikle ifade özgürlüğü bağlamında AİHM’ne giden kişiler, onların sahip oldukları insan hakları anlayışı ve bu süreçte yaşadıkları, gerçekleştirilen 47 mülakatın ışığında tanıtılıp; anlatılmaya çalışılacaktır. Davacılar

bazen AİHM'ne başvuru sürecini ve niyetini anlatırlarken, *“Bunları yaparken 20 yaşındaydım ve bir devrimciydim. Umutlarım vardı ama şimdi umudum yok. Umutsuzluk çok zor şeymiş ya, meğer hiçbir şey değişmiyormuş...”* diyerek yaşadığı hüznünü, bazen de *“Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ni çökertmek için gittim bu çok büyük bir keyif olacaktı...”* diyerek aldıkları keyfi, hatta *“hayatımda dostlarıma çocuklarıma gururla anlattığım benim demokrasi mücadelesine verdiğim katkıdır”* diyerek, onurlarını ifade etmeye çalışmışlardır.

Mülâkatlar sırasında, konuşulan kişiler, bir araştırmacı olarak kimliğimi zaman zaman algılamakta hatta konumlandırmakta sıkıntı çektiler. Bu nedenle çoğu zaman beni de kendileri gibi AİHM'ne gitmiş ve süreci yaşamış biri olarak değerlendirdiler. Bunu da *“senin avukatın kimdi?”* ya da *“sen ceza almamak için kaçtın mı?”* şeklindeki sözlerinden anlaşılmaktadır. Ancak bu tecrübeyi hiç yaşamadığımı söyleyince, *“..... ha sen polis misin ?”* diyerek tepki verdikleri durumlar da olmuştur. Bazen de konuşmanın tam ortasında yüksek sesle, *“ ....kim olduğundan bana ne? Ben zaten o kadar acı çektim ki; sana anlattıklarım bana daha ne kadar zarar verebilir ki?”* diyerek kendilerini rahatlatmaya çalışmışlardır. Ancak verdikleri tüm tepkiler yaşadıkları sürecin ağırlığını hissettirirken, ilk aşamada güven duyma istekleri de hissedilmiştir. Öte yandan onların bu içlerini rahatlatma çabalarının temelinde, aslında benim kendimi nasıl tanımladığımı öğrenme isteklerinin yattığı düşünülebilir. Öncelikle bir akademisyen olduğumu, araştırma yaptığımı ve insan hakları üzerine çalıştığımı söylediğimde, görüşme yaptığım kişilerin çoğu beni zaten kendilerinin dışındaki kişi yani “öteki” konumuna yerleştirmişlerdi. Hissettirmemek için çok mücadele ettiklerini görsem de *“eee.. bizim dünyamız sizinkinden daha zor”* ya da *“bak, ben senin kadar dünyaya gülümseyemiyorum”* söylemlerinin arkasında, böyle bir anlam yattığını anlamamak imkansızdır. Hatta bu duruma netlik kazandıran söz ise; *“.....eeee önemli bir çalışma tabi, bakalım siz bizi nasıl değerlendiriyorsunuz”* idi. Bu söz tersten okunduğunda, mülâkatı yapanla kendilerini konumlandırma ile ilgili hatta iletişimin bundan sonraki basamaklarını belirleme adına oldukça önemliydi. Ancak Bozkurt Güvenç'in dediği gibi eğer kişinin kimliği, kimlere karşı olduğu üzerinden belirleniyorsa (Güvenç 2007: 3), “ben”in öteki ile karşılaşması ya da varolması oldukça doğal hatta normalleştirilmesi gereken bir durumdu. Belki de bu doğallığı, Sassure'un dil bilim teorisinde bulmak mümkündür. Dil (langue) ve söz (parole)

arasındaki farkı vurgulayan Sasure, dış dünyada varolan herhangi bir gerçekliğin ya da nesnenin kavramsallaştırılarak; “imge hâline geldiğini” söylemektedir (Saussure, 1985: 12) . İşte o kavramın dilsel karşılığı olduğu düşünülen “sözcük”, aslında tek başına anlamlı değildir. O sözcüğün anlamı ya da değeri, cümle içinde kullanımına hatta başka (öteki) sözcüklerin varlığında anlam kazanacaktır. Buradan yola çıkarak, tek başına bir “ben” ya da tek başına bir “öteki” oluşumu mümkün değildir. “Ben” in oluşu, mutlak koşulda “öteki”nin varolmasına bağlıdır (Zizek 2008: 249). Aslında, Lacan’ın ayna evresinde dile getirdiği de budur. Ancak buradaki normalleşmeyi hoş görürken, Umberto Eco’nun deyişiyle “hoşgörünün hoşgörünemezliği” (Eco 2008: 87) noktasına düşmemek oldukça önemlidir. Bu nokta da, “ben” ve “öteki”nin birbirlerinin varlık koşulları olduğunu kabul ederken; ikisinin karşılaşmasında “değerlendirme” yerine, “değer biçme” (Kuçuradi 2003: 28-31) nin hakim olmamasıdır. İşte bu noktada; insan haklarının inşa edilmesi, soruna ilişkin çözüm sağlanması hatta iletişim kurulması mümkün değildir.

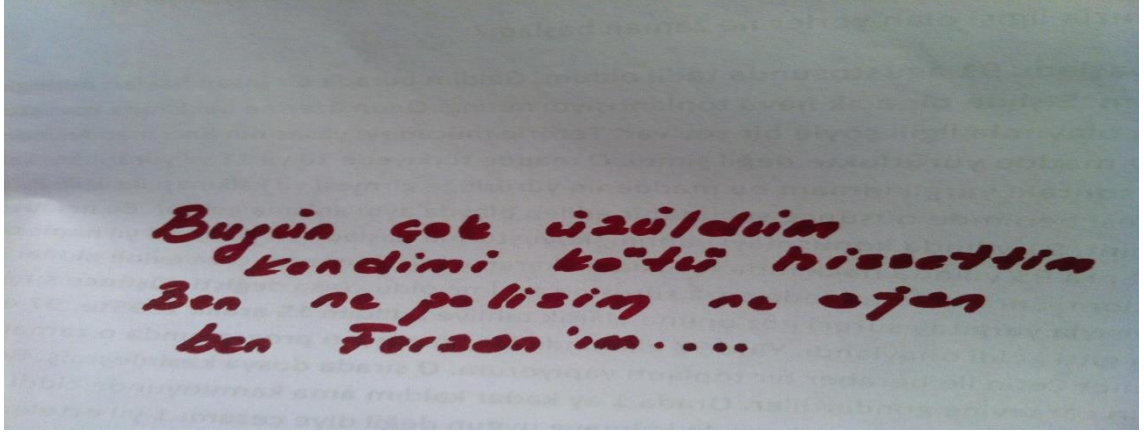
Ancak her şeye rağmen, araştırmacı olarak “ne olduğum” ya da “ne olmadığım”, görüştüğüm bir kişinin cümlelerinde ortaya çıkmıştı:

“Sen araştırma yapıyorsun diyorsun; anladım zaten, sivil polis olmayacak kadar vicdanlı, istihbarattan olmayacak kadar güler yüzlüsün. Evet, olsan olsan insansın sen, boşverdim ideolojiyi, konuşman iyi geldi. Bana ne istersen sor, belki ruhumu rahatlatırım...” (Y.s. İle 28 Mart 2009 tarihinde yapılan görüşme)

diyerek, kendi dünyasındaki sivil polislerin vicdansız, istihbarattakilerin de somurtkan olduğunu açıkça ortaya koymuştu bile. Bunun sebebini açıklarken pek çok kişinin kullandığı sözcükler ortaktı. İç hukukta yargılanırken “perdeli yüzler”den çok gördüklerini söyleyen K., o perdeli yüzlerin inanmadıklarını yapmak zorunda olan kişiler olduğunu söylemesi ve bu söylemi başka kişilerin de sıkça tekrarlaması oldukça ilginçtir.

Benimle de ilgili belirlemeleri, zaman zaman acımasızca da olsa ve incitse de, babamın öğrettiği gibi “*Ahmak olan unuttur ve affeder, kindar olan unutmaz ve affetmez ancak bilge kişi unutmaz ama affeder*” önermelerini dikkate alıp zaman zaman yaşadığım üzüntünün notlarını yazıp, geçmişte kalmasını sağladığımı söylemeliyim.

Her görüşmeye aynı heyecan şevk ve istekle giderken; bir süre sonra da, birbirimizi anlama konusundaki geçirgen olmayan duvarların yavaş yavaş yıkıldığı hissedilmektedir.

Hatta görüşülen kişiler mülakat sırasında soru konusu olmasa da ideolojilerini anlatırken; inançlarından da bahsetmişlerdir. İstisnasız hepsi, kendini ateist olarak tanımlarken; bu durumun aynı zamanda ideolojileri gereği olduğunu belirtmeden de geçmemişlerdir. Ancak içlerinden biri, bunları anlatırken ideolojisiyle temellendirerek; hoşgörünün ne kadar değerli olduğunun da mesajını vermek istemekteydi;

“...bütün insanların Adem ve Havva’dan hatta cennetten kovulmuş iki insandan ürediğini kabul etmediğiniz zaman, inancı kabul etmemiş; inançsız bir kişi oluyorsunuz. İçinde yaşadığınız toplumda bu türden değerlere sahip olan insanlar varsa; onlarla mutlaka barışık yaşamak zorundasın. Hatta Lenin’in bir lafı var; Bolşevik sosyalistinin ahmak olanı, gider papazla tanrı var mı yok mu diye tartışır” (T/S. ile 14 Mart 2008 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

Bu mesajı verirken kendilerini tanımladıkları ya da ait olduklarını söylediği ideolojiden ve o ideolojinin simge isimlerinden yola çıkmaları da, bu düşüncüyü bir hayat tarzı olarak benimsediklerini de göstermesi açısından oldukça kıymete değerdir.

Diğer taraftan inançsız olduğunu söyleyenlerin büyük bir çoğunluğu ise, konuşmanın pek çok yerinde, bunun nedenini belirtme gereği duymuştur. Hatta nedenlerini açıklamadan önce, pek çoğu ailelerinin inançlı, ibadetlerini yerine getiren aileler olduğuna dair ayrıntıyı eklerken bir kısmının da, öncesinde inançlı olduklarını ancak daha sonra dine karşı çok zorlandıkları için dinden uzaklaştıklarını ifade etmeleri

oldukça önemlidir. Bu doğrultuda hikayelerin pek çoğunda etkiye tepki niteliğinde bir değişim gözlenmektedir. Böyle bir değişim ve dönüşümü anlatan E/A., kendi özel dünyalarını resmetmeye çalışırken, dile getirdiği söylemlerin satır aralarında, Türkiye'nin o dönemki siyasal yapısı, belki bilinçli belki de bilinçsiz ortaya çıkmaktaydı;

“.....ben yatılı okulda okuduğum içini o dönemde yani bizim 12 Eylül sonrasında, Amerika'nın Yeşil Kuşak Projesi'nin bir parçası olarak ülkenin dini yönü de güçlendi. Ben bunu birebir yaşadım. Eeee, bizi zorluyorlardı camiye gitmeye, mescide daha doğrusu. mescid vardı bizim okulumuzda. Oruç tutmak ramazanda ya da oruç tutar gözükmek çok önemliydi. Bir dönem iki yıl kadar, birisinde kısmen oruç tuttum ramazan ayında. Ayrıca şey yaptım, kendimce dinle bir hesaplaşma içine girdim. Açıkçası sosyalist olarak tanımlamadan önce, dinden çok şüphe duyan bir kişi olmuştum zaten yani o baskının belki ters bir etkisi de oldu bu ama.....” (E/A. ile 9 Ocak 2009'da yapılan mülakat)

diyerek, baskıya direndiğini ve belki de bu yüzden içinde her türlü karşıt düşüncenin geliştiğini ifade etmiştir.

6.3 “Önemli Olan AİHM’ne Gitmem Değil, Öncesinde Neler Yaşadığım...”

Yapılan tüm görüşmelere ilişkin tema analizi yaparken bu başlığın ortaya çıkmasındaki asıl neden, mülakat yapılan pek çok kişinin sonuca değil sürece ağırlık veren konuşmaları ve gün ışığı görmemiş hikayelerin varlığıdır. Görüşülen kişiler pek çok araştırmada isimleri geçse de, bu çalışmalarda kendilerinin hep davayı kazanan ya da kaybeden olarak değerlendirildiği ancak neden? niçin? ve nasıl? sorularının hiç sorulmadığına da ilişkin sitemleri sık sık dile getirilmiştir. Elbette bu kişilerin olaylarla ilgili yaşamlarındaki kesitlerini dinlerken, bilinç dışı pekçok ayrıntı dile getirilmiştir.

Böylesine derin hikayelerin yüzeyinde bulunan asıl tespit ise; Mahkeme'ye gidenlerin önemli bir çoğunluğunun, mevcut ideolojiye karşı gelerek; özellikle Kürt kelimesinin bile söylenmesinin suç sayıldığı bir dönemde, gazetede yazı yazan, kitap ya da dergi çıkaran, buralarda editör ya da yazı işleri sorumlusu olarak bulunan kişilerin olduğudur. Onların AİHM'ne gidiş yolculuğu, gazetelerinde (Bkz Ek 5) ve dergilerinde (Bkz Ek 7) hatta çıkarılan kitaplarında (Bkz Ek 6) kaleme alınan yazılar, onların söylemiyle; “o günün koşullarında sorun teşkil ettiği hatta suç sayıldığı” için

başlamıştır. Ancak asıl önemli olan, hemen hemen hepsinin, yazdıkları, söyledikleri ya da protesto ettikleri her şeyin karşılına ceza, suç, yakalanma, yargılanma olarak çıkacağına bilincinde olmalarıdır. Çünkü onlar için konuşma, paylaşma, uyarma, açıklama hatta hepsinin temelinde sıkça tekrarladıkları “*eleştirme*”, yapılması gereken bir iştir. Tıpkı bir görev gibi.

Dolayısıyla böyle bir görevle, kişilerin kaleme aldığı ya da kaleme alınan yazıların sorumluluğunu üzerlerine aldıkları bu sürecin, biraz sancılı olsa da, aslında onların bekledikleri şekilde gerçekleştiğini “*biz, ateşten gömlek giydiğimizi biliyorduk*” sözlerinden anlamak mümkündür.

Söz konusu süreç, onlara göre; kaleme alınan yazıların, o günün koşullarında TCK’nın 141, 142 ve 163. Maddeleri’ne ve daha sonra oluşturulan TMK’nun 8. Maddesi’ne göre suç unsuru teşkil etmesiyle başlamıştır. Dolayısıyla iç hukukta başlayan yargılama ile AİHM’ne gidene kadar olan süreçte, dört farklı durum ortaya çıkmıştır. Buna göre mülakat yapılan kişilerin bir kısmı; iç hukuktaki yargılama sürecinde, karar çıkmadan hemen önce ya yurtdışına kaçmış ya kaçamayıp yurt içinde saklanmış ya da kendi deyimiyle, “*gafil avlanıp*” hapis yatmıştır. Çok az sayıda olanları ise hapis yatmamıştır.

Bu dört durumda da oluşan hikayelerin hemen hemen hepsi, kendi içinde bir dram iken; özellikle yurtdışına kaçan genç jenerasyon, kaçmanın ve ülkeyi terk etmenin çok zor bir şey olduğunu dile getirmektedir. İçlerinden biri bu durumu “*hapse gitmek, kaçmaktan bin kat iyiydi*” diyerek özetlemiştir. Aslında hiçbir şey anlatmasa da ne hissettiğini ve ne düşündüğünü anlamak zor değildi. Çünkü anlatırken; bir yandan da üzerine giydiği uzun kollu hırkanın, düğmesiyle oynayan elleri titriyordu ve bir yandan da simsiyah, çok şeyi görmüş gözleri, o günü yeniden yaşıyordu. Hikayeye başlamadan söylediği söz, sanki pişmanlığını ortaya koyuyordu:

“o zamanlar çok inançlıydım devrim yapamaz falan gibi şeyler, yani hayal aleminde yaşıyorduk. Galiba, delikanlılıkla ilgili bir şeydi. Almanya’ya giderken bir arkadaşım ile iddiaya girdik, hatta mektup yazıp; kasaya sakladık. Mektupta 2012’de Türkiye’de devrim olacak yazıyordu.. O saflıkta, saçma salakça bir duygu yani. Yaaa, salakça demeyeyim güzel bir şey belki de, kısaca başka bir dünyada yaşıyorsun .....” (K. ile 14 Mart günü gerçekleştirilen mülakat)

değişimin gerçekleşmemesine ilişkin bir pişmanlık hissediliyordu. Peşinden koştuklarının, idealde tasarladıkları dünyayı inşa etmek için kötü bir şey olmadığı sık sık dile getiriliyordu. İşte o peşinden koştuklarının da ne olduğunu

S/A. şöyle anlatmaya çalışmıştır:

“..... Benim savunduğum bir şey var, yani insanlar, hani işte düşüncelerini söylemeli. Ben Kürt değilim ama Kürtler var, eeee.... Kürtler varsa; yazılmalı....” (S/A ile 20 Ocak 2009’da gerçekleştirilen mülakat)

Pek çoğu, benzer ifadelerle, tüm insanların düşündüğünü rahatça söyleyebilmek için mücadele ettiklerini hatta her şeyi göze aldıklarını söylemiştir. “Her şey” den neleri kast ettikleri, neleri göze alıp, nereye kadar mücadeleye devam ettiklerinin yanıtı neredeyse hep aynıydı;

“..... hapis cezasıysa hapis cezası diyorum yani, elimi taşın altına koymak lazım diyordum yani o şekilde şey yaptım. Fakat bir yandan da şeyi istemiyorum, herkes diyor ki ‘hani ceza alırsan yurtdışına gidersin’ diyor. ‘Hapise mi gireceksin?’ diyor, gerekirse girerim o kadar da cesurum, artık gerekirse hapse gireceğim yani”(S/A ile 18 Mart 2008 ve 14 Mayıs 2008 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

İşte gerçek anlamda taşın altına elini koymak “*hapis yatmak*” tı pek çoğu için. Ancak burada belirtilmesi gereken bir başka konu ise, hapis cezası söz konusu olduğu andan itibaren genel kabul, yurtdışına kaçmaktır. Pek çoğu kaçış nedenlerini mücadeleye gittikleri yerden devam etmek olarak belirlerken, içlerinden bir tanesi istemeden kaçtığını hatta bu genel kabule karşı gelemediğini ancak herşeye rağmen boyun eğdiğini anlatırken, hikayenin her yerinde başka bir mesaj vardı. Bir tarafta pişmanlık, bir tarafta birilerinin kendi adına verdiği kararlar, öte yandan kazançları ancak düşünmeden edemediği kayıpları ve içinde derin çelişkilerle çıkılan yolculuk ise şöyleydi.... ;

“.....düşünsene Kürt köyü dediğin için dava açılıyor. Kürtler’in köyü diyorsun, dava açılıyor. Kürdistan demiyorsun mesela, o zaman asla diyemiyorsun. Ama Kürt dedin ya, Kürt kelimesinin geçtiği yere dava açılıyor. O kadar çok dava açıldı ki, tabii davalardan hapis cezaları, para cezaları gelmeye başladı, bir buçuk yıl falan çalışabildim sonra ‘gitmek istemiyorum ben yurtdışına’ diyorum yani ama hani işte herkes gidiyor kaçıyor diyorlar. Büyükler böyle diyor. Bir şekilde hapiste yatmak yerine, herkes bir yerlere kaçıyor. ‘Ben gitmeyeceğim’ dedim, ‘hapse gireceğim’

dedim. Sonra o dönem Almanya'da böyle kültürel etkinlikler oluyordu. Çok hareketli bir dönemdi. İşte sanatçı tayfaları, orda bir hafta kültürel etkinlik oluyor; oraya gidiyor falan. Ben yazı işleri müdürüyüm bizim de hani derginin yurtdışında da satışları var falan. O ekibin içerisinde ben de gittim Almanya 'ya. Ben giderken yolda benim davalarım var, bu arada hapis cezası almışım, o şeye itiraz edilmiş. Bunun hani süreci var, ...ünlü birilerinin otuz kişilik kültürel bir şeyle Almanya'ya gidiyoruz. Uçağa bineceğiz, şeyden geçiyoruz beni durdurdular. Herkes geçti orda şey, Danıştay'dan dava sonuçlanmak üzere galiba, emin değilim, yani çünkü avukat vardı biliyor. 'Eeeee.., niye durdunuz beni?' diyorum, bekletiyorlar beni, hiçbir şey söylemiyorlar. İsmim gitmiş oraya ve danıştaydan dava sonuçlanmış mı sonuçlanmamış mı ona bakıyorlar. Sonuçlanmışsa beni göndermeyecekler, hapse götürecekler, ben seviniyorum. Hatta içimden dua ediyorum. 'Aaa ne güzel gitmeyeceğim, hapse gideceğim değil mi?' diye etrafıma sorular soruyorum. Bir yandan da nasıl titriyorum yani. Bir yandan büyük bir korkuyla, bir heyecanla panik içerisindeyim; bir yandan da oh bitti ya gideceğim hapse ya ne var ya niye gidiyorum ki şimdi falan. Çünkü gidince geri dönemeyeceksiniz..... (Çok derin bir nefes alıyor) Hani o süreç, o belirsizlik o kadar acayip bir şey ki, her mahkemeye çıktığımda ben hapse gidecekmişim gibi çıkıyordum. Ayda birkaç tane dava oluyor, her davaya gittiğimde hazırlıklı gidiyorum, bu sefer tutuklanabilirim diye. Her neyse, uçağa insanlar bindi uçağı bekletiyorlar ama ben diyorum "Allah Allah niye?" Orda karakol var, karakolda bir yarım saat bir saate yakın bekledim, sonra beni aldı polis 'benimle gelin' dedi. 'Nereye gidiyoruz' dedim, 'gelin' dedi. Yürüyoruz, bir baktım uçağa biniyorum ben, Allah Allah niye uçağa biniyorum ben? Ben sanıyorum ki; hapse gideceğim. Baktımki uçağa gidiyorum ve artık dönüşü olmayan bir yere gittiğimi biliyordum. Ya, bir daha dönemezsem? Çünkü dönemeyen çok vardı..." (Ş/S ile 9 Mayıs 2008 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

derken, yurtdışına giderkenki düşüncelerini anlatmaya çalışmaktaydı. Konuşurken sık sık "anlatabiliyor muyum?" şeklinde teyit isteyerek, yaşadıklarını tam manası ile de aktarma endişesi taşıyordu.

Öte yandan yurtdışına kaçamayıp ülkede kaçak hayatı yaşayanlar da, bu durumun nedenlerini aktarmak ancak aktarırken, bu sürecin de sancılarını ifade etmek istiyordu. Ancak pek çok hikaye, aslında hapse girmenin özgürlükleri kısıtlayacağı gerekçesiyle oluşurken, kaçak hayatı yaşayan birinin hikayesi sürecin zorluğunu resmetmekteydi. Aslında hikâye mi yoksa, o hikayenin kahramanı mı beni daha çok etkiledi bilmiyorum. Belki son derece naif yapısı ve aslında sevgi dolu bakacağını hissettiğim gözlerindeki ışığın sönmüş olması beni çok etkiledi. Ama onun yorgun yüzü ve çok sigara içmekten deforme olmuş teni, çok kısık ses tonuyla birleşince onun anlattıklarını dinlerken, bir yerden sonra çok farklı düşüncelerin içinde buldum kendimi. Tam silkelenip; kendimi toparlarken, oturduğumuz masanın yanında oturan

sarışın bir kadının bakışları hatta konuya olan ilgisi, bedeninin bizim masaya kaykılmasından anlaşılıyordu aslında. Benim düşüncelere dalıp durumu anlamam zaman alsa da, fark ettiğim an, mülakat yaptığım kişiyle göz göze gelince; onun bu durumdan rahatsız olduğunu hemen anladım. Hâlbuki, ben de en az o kadın kadar yabancıydım onun için. Bana, “*hadi dışarı da oturalım*” derken, aslında ben nedenini anlasam da, onun etkilenmemesi için “*aaa sizin için iyi olur, belki sigara içmek istersiniz*” dediğimde, sadece “*sağol*” dedi ve sakın bir yerde oturduktan sonra anlatmaya başladı;

“en zoru kaçak yaşamak galiba hep yakalanma korkusu var. Kendi yazmadığım yazılardan cezalar sağanak hâlinde yağmaya başlayınca; işte o anda kaçağa düştüm. Yani sizin anlayacağınız, kaçak yaşamaya başladım. Çünkü biliyordum ki, siz içerideyken başka davalar sonuçlanırsa; müebbet dönüştürülebilir. Evet, sırf bu belirsizlik bile kaçmamı gerektiriyordu ama bir de nerede ne kadar yatacağınızı bilmemek, galiba daha da kötü. İşte bu nedenlerle pek çok kişi ama yurtdışına kaçamayanlar, bir süre kaçak yaşadıkten sonra benim gibi yakalanıyorlardı. Bu yakalanma çok feci bi şey aslında, sen sakın bilme inşallah. (A/G. ile 19 Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilem mülakat)

Bu süreci yaşayanların yani kendi dilleriyle “*kaçağa düşenlerin*” yaşadığı bir başka sorun ise “*belirsizliktir*” Mülakatlar sırasında sıkça dile getirilen “*belirsizlik*” ise; cezanızı çekip yatmış olmanız, sürecin bittiği anlamına gelmemesidir. İşte tam da bu nokta onlara göre ikinci bir insan hakkı ihlalinin gerçekleştiği noktadır. Hatta çoğu için cezayı çekmek değil, ondan sonra nelerin başlarına geleceğini bilmemek kötüydü. Dolayısıyla pek çoğu için mesele TCK’nın 312. Maddesinden ceza alıp, o cezayı yatıp çıkmak değildi. Esas önemli olan, sonraki süreçte pek çok demokratik hakkın kullanılmasına engel olunma durumuyla karşılaşmaktı. Bu bağlamda sendikal faaliyetlerde bulunmanın engellenmesinin, bir sendikacıyı ömür boyu hapse sokmakla aynı olduğu dile getirilmiştir. Belki bu örnek öngörülen ve bu doğrultuda karşılaşılan bir sonuç iken, pek çok hikayede öngörülemeyen hatta onların diliyle “*cezanın bir ömür boyu çekileceğini*” düşündüren farklı olaylar yaşanmıştı;

“.....hakkımdaki her şey bitmiş, hapisten çıktıktan sonra 6 yıl geçmiş, o zamanlarda hamileyim, yani sene 2000. Benim arama kararım kaldırılmadığı için, Beyoğlu’nda genel bir aramada gözaltına alındım. Tam da hafta sonuna denk gelmişti. Avukatımın tüm çabalarına rağmen, üç gün içeride tutuldum. Avukatım çok uğraştı. Mahkumiyeti ortadan kaldıran raporu getirene kadar orada kaldım. Bir süre o belgeyi de yanımda taşımamı istediler. Şimdi öyle dolaşıyorum...” (Ş/Y ile 8-9 Haziran 2008 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

derken anlatmak istediği, “belirsizliğin” altında yatan “risk”tir. Neredeyse her gün her dakika yeni bir yakalanma endişesi ile yaşamının ne zor olduğunu sadece bir hayat değil pek çok hayat tecrübe etmiştir. Hepsi farklı farklı hayatları, zorlukları ve kendilerince mücadelelerini anlatırken birleştikleri nokta hep aynıdır; eleştirmek daha iyiye doğru, gidiş için zorunludur ve kendilerince o dönemde hatta her dönemde iktidarın ya da gücü elinde bulunduranların eleştirilmesi gerekiyordur. Onların diliyle çekilen bütün eziyetler de bu ideale ulaşmak içindir. Zaten AİHM’ne gidişin nedeni de budur. Aynı düşünceleri paylaşan K/Y.’da “beğenmediğim, eleştirdiğim şeyi yazamazsam olmaz ki, yasayı beğenmedim ve eleştirdim ama daha başıma neler gelir bilmiyorum yaşayalım görelim” derken, o gün olayın gerçekleştiği anda yaptığı faaliyetin, görevin çok dışında başka bir işi ve başka bir hayatı olmasına rağmen yine aynı endişeyi taşıdığını anlatmaya çalışmaktaydı. Ama her seferinde belki de pişmanlığını belki de dünyanın ve kendinin değişimini anlatmak ister gibi “gençlik işte” diyerek anlatmaya başlıyordu. Anlatırken de ofisinin ikinci katında, çalışma masasındaki evrakları toparlıyordu. Bir yandan yaşadıklarını bana eksiksiz anlatmaya çalışırken; bir yandan da arada durup derin derin nefes alıp düşünüyor, anlatacaklarını tam olarak dile getirecek cümleleri aklında toparlıyordu ve sonra bana dönerek, “Zor dönem Türkiye insan hakları ihlâl mezarlığı hâline gelmişti” dediğinde, yaşadıklarının dile gelenlerden çok daha fazla olduğu hissediliyordu.

Bütün bu süreci anlatırken, o dönemde yaşananların çok kolay olmadığını hatta hayatlarının çok etkilendiğini ifade edenlerin yanında, “evet, zor bir süreçti. Olması gereken bi şey bu, yaşanmış ve bitmiş; daha çok yolumuz var” deyip, bu durumu bir yaşam biçimi olarak benimsemiş olanlar da sayıca fazlaydı.

Ancak bu derece trajedinin yanında kişilerin anlattığı hikâyelerden komik olanları da yok değildi. “.....zaten bunlar olmasaydı, çekilmezdi” diye anlatanlar da vardı. Pek çoğu bu kısmı gülerek anlatırken, F/B. biraz keyif biraz da hüzünle;

..... bir ara hakkımda o kadar çok dava açılıyor ki, neredeyse haftanın 3 günü mesaiye gider gibi DGM’lere gidiyorum. Oradaki polislerle ahab olmuştum. Galiba biraz araya zaman girmiş, bir hafta kadar gidememişim, ertesi hafta gittiğimde polisler beni kapıda karşılayıp, ‘ya... hayırdır! Bi şey mi oldu? Hasta falan mısın? Merak ettik’ diyorlardı (F/B. ile 24 Haziran 2009’da ikinci kez yapılan mülâkat)

diyerek, yargılanma sırasında kendisini yargılayan devletin polisleri ile ahbab olduklarını anlattı. “*Güzel dostluklardı*” derken tebessüm etmiş; hatta keyiflenerek konuyu “*havalarda ne güzel*” diyerek değiştirmiştir. Aslında yaşananın zor bir süreç olduğunu anlatırlarken; yüzlerinde hep bir tebessüm edilecek ya da insanca bir duyguyu da yaşadıklarını anlatmak isteyen bir ifade görmek mümkündür. K.’nın da, aynı şekilde, herşeye rağmen onu düşünen birilerinin olduğunu anlatırken, genelde pek gülmeyen ya da tebessüm ederken bile kontrollü davranan hali bir anda değişmiştir; “.....sakın bu süreçte hep acı çektiğimizi sanmayın, bazen çok güldüğüm hatta ‘ya... beni düşünenler de var’ dediğim hikayelerim de var” deyip; anlatacaklarının ayrıntılarını hatırlamak için durakladığında, yüzünde bir tebessüm oluşmuştu;

“ben öğrenciyken yargılanıyorum hatta yazmadığım bir yazıdan... Neyse, Ağır Ceza’da yaşlı bir hakim vardı, onu hiç unutamıyorum.....” dedi. Anlatımın tam burasında gözleri dolduğu halde, yine de tebessümle “yani beni düşünen birilerinin olduğunu söylüyorum” derken anlatmaya devam etti:

“O çok acıyordu bana, öğrenciyim diye. Sınava gireceğim ama mahkemede bekletiliyoruz. O hep öne alırdı beni, ‘işimiz bitsin de sınava yetişecek çocuk’ derdi. O hep avukatlara ‘yahu şu kızcağıza bir isim verin de; cezası insin’ derdi. Çünkü yazıyı yazanın ismini verirsiniz; cezanız 6 ay oluyor, eğer ismini vermezseniz de, onun 3 katına çıkıyordu. Düşünebiliyor musun? Bu beni çok mutlu etmişti, adamcağız beni düşünüyordu” (Y/A. ile 19 Haziran 2009’da gerçekleştirilen görüşme)

Bu sözleriyle, aslında anlatmak istediği şey çok açıktı: Devlet denilen yapı, tek tek insanların oluşturduğu bir yapıdır. İhlâli yapan da, devletin kendisi değil; teker teker bir araya gelerek; devleti oluşturan kişilerdir. İşte bu nedenle, insan haklarının esas koruyucusu, bireyin kendisidir. İsteddiği kadar Devlet mekanizma oluştursun, onu işler hâle getirecek, uygulayacak ya da uygulamayacak kişi, insanın ta kendisidir. Belki de bu nedenle görüşme yapılan kişilerin bir kısmı “*biz devlete karşıyız*” derken bir kısmı da o devleti oluşturanın kendileri olduğunu söylerken, asıl eleştirdiklerinin tekil bireyler olduğunu belirtmektedirler. İşte bu nedenle AİHM’ne başvuran, bundan dolayı kazanan veya kaybedenlerin, ait oldukları ideoloji ya da grupların dışında, tekil olarak neler yaşadığı ne hissettiği bu bağlamda oldukça önemlidir.

6.4 “Sermayenin İmparatorluğu”

Görüşme yapılan kişilerin, % 100’ü yani istisnasız her bir kişinin, AİHM’ni adaletin son noktası olarak görmediklerini, hatta bu sisteme mesafeyle yaklaştıkları belirtilmelidir. Mesafeyle yaklaşımlarının ya da farklı bir ifadeyle, bu Mahkeme’yi eleştirmelerinin nedeni de iki grupta toplanabilir.

Birinci neden, Mahkeme’nin Avrupa Birliği’nin bir parçası olması; ikincisi de Mahkeme’nin kendisinin özellikle son yıllarda daha da politize olmasıdır.

Buna göre ilk eleştiriyi getirenler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ni özellikle iç hukukun bir parçası gibi görüp; buraya müracaatı doğal bir süreç gibi hatta bir “*temyiz mahkemesi*” olarak görmektedirler. Adaletin mutlak şekilde sağlanamamasının nedenini de AİHM’nin, Avrupa Birliği’nin bir uzantısı olma durumuna bağlamaktadırlar. Bu doğrultuda düşünen bir kişi, durumu daha da netleştirecek şekilde Avrupa Birliği’ni kendi söylemiyle “*sermayenin imparatorluğu*” olarak tanımlamıştır. Bu tanımın altında, Avrupa’nın sömürgeci bir gelenekten gelmiş olmasının, ucuz iş gücü, ucuz sermaye ile oluşmasının yattığı eklenmiştir. Avrupa’nın durumunu, aslında sömürgecilikle buraya geldiğini, küresel güçlerin aslında kendileri olduğunu anlatırken; mülâkat yapılan A. bir anda durup; çayı elinden bırakarak:

“ha.... ben bunları anlatırken, bakışlarından şunu anladım..... be adam, madem sosyalistsin, senin eleştirdiğin düzen Avrupa’nın var ettiği Kapitalizm, madem eleştiriyorsun; neden eleştirdiğin yerin mahkemesine gidip, verdikleri parayı yiyorsun, bu nasıl sosyalistlik....?”(A. ile 20 Şubat 2008’de gerçekleştirilen görüşme)

Ben “*estağfurullah*” desem de, kendisi gözlerimde böyle bir soru gördüğünü, hatta kendini açıklamanın çok gerekli olduğunu söylerken, sistemde aslında başka bir mekanizma olmadığını, onun da bu Mahkeme’yi araç olarak görüp, böyle değerlendirdiğini eklemek gerekir. Özellikle Türkiye’de adil yargılanma gerçekleşse AİHM’ne hiç kimsenin gitmeyeceğini kendi değimiyle “*koyunun olmadığı yerde keçiye abdurrahmançelebi*” denildiği S. Tarafından ifade edilmiştir.

AİHM’nin adaletin son noktası olarak görülmemesinin ikinci nedeni ise; onlara göre bu Mahkeme’nin özellikle son dönemde oldukça siyasallaşmasıdır. Öte yandan bu Mahkeme’nin aslında insan haklarını temellendirmek, hatta özgürlüklerin alanını

genişletmek üzere araç vazifesi gördüğü konusunda herkesle hem fikirdiler. Hatta özellikle Mahkeme'nin sistemi hızlandırmak için yaptığı her türlü düzenlemeyi (Bu düzenlemeler Bölüm 2'de anlatılmıştır) olumlu karşılarken, kararlar konusunda bazen sorun yaşandığı üzerinde durulmuştur. Bu sorun dile getirilirken; Mahkeme'nin politize olmasının nedenini, F. çok güzel açıklamıştır: *“büyük hukuksal reflekslerde, siyasal süreçlerden etkilenmemek neredeyse imkânsızdır AIHM'nin de bu açıdan apolitik bir yapı olarak değerlendirilmemesi gereklidir, hatta sırf bu nedenle çok da ulvî bir anlam yüklenmemesi gerek”* derken, aslında AIHM'ni eleştirenlerin zaten bunun imkânsız olduğunu bilmesi gerektiği uyarısı yapılmaya çalışılmıştır. Ancak burada F.den hukuksal reflekse, siyasal bir etki örneği istendiğinde, gazeteci olan F. çok güzel Türkçesi'yle kahvesini sol eliyle tutup yudumlarken, biraz soluklanıp uygun örneği bulmak için *“.....durun birazcık düşünüyüm”* dedi ve biraz zaman istedi. Sonra kalemini alıp; önünde bulunan kağıtların üzerine irili ufaklı daireler çizerken *“.... aslında bu sorulara çalışmak lazım, vallaha sınav gibi”* derken; kendince örneğini vermeye başlamıştı bile;

“Türkiye’de önemli bir dönem gelişiyordu 1999’larda tabi. Öcalan yakalanmış kimi yakalanma biçimine tepki vermiş, kimi yakalanmasının kendisine işte o süreçte, sorunun tartışılmasına yönelik muazzam bir kapalı ortam vardı. İşte bu ortamda yargının refleksi, Öcalan’ı cezalandırmaya yönelikti. Siz ne yaparsanız yapın; her şey cezalandırmaya dönüktü.”(T. ile 11 Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

Bu söylem doğrultusunda yapılan görüşmelerde, hukuksal reflekslere siyasal etki meselesi çok sık tekrarlanmıştır. Elbette bu durumun temelinde örtülü olarak, iktidar kavramının yattığını düşünebiliriz. Dolayısıyla görüşülen kişilerin pek çoğuna göre iktidar, özü itibarıyla bir etki alanında farklı kavramlardan yardım alarak gerçeklik kazanırken; Duverger bu kavramları, güç, eşitsizlik, emir, zorlama ve saygınlık olarak belirlemiştir (Duverger 1995: 123). Mevcut iktidar, kendine varlık alanı oluştururken, bunlardan bir kısmını yaratarak bir yanda devamlılığını sağlamaya çalışırken diğeryandan da kendince *“ayrık otu”* olarak belirlediği pek çok yapıyı da yine aynı nedenle elemektedir. Dolayısıyla iktidarın çekim alanı içinde yer alan tüm organları da aynı ideolojiyle şekillenirken, iktidarın etkisinde davranması olağan karşılanacaktır. Ancak bu durum, iktidarın kaynağına göre farklılık arz etse de; kontrol etme, tahakküm,

iktidar kavramının özünde var olan bir durumdur. Yapılan mülakatlarda bu kavramlar en sık tekrarlanan kavramların başında yer almaktadır.

Kendini Komünist, Marxist ya da Sosyalist olarak tanımlayanların karşı olduğu da, bu durumdur. Sonuç olarak, görüşme yapılan kişilerin bir kısmı; tıpkı F. gibi, bu durumu oldukça normalleştirerek anlatırken, hatta aksi durumun eşyanın tabiatına aykırı olacağını, olursa da; “iktidar” kavramından bahsedilemeyeceğini ifade ettiler. Hatta K.’nin yüzü kızararak, biraz da uygunsuz kelimelerle birlikte, hukukî reflekslerin iktidar tarafından nasıl önceden belirlendiğini, siyasal etkinin nasıl geliştiğini yaşadığı bir olayla anlatırken; altını dikkatlice çizdiğini belirtilmelidir:

“..... benim ilk yargılamadan sonra, savunma hazırlamam lazımdı. Hakikaten, doktora tezi hazırlar gibi hazırlandım. Bu savunmayı yaparken o kadar çok absürd olay yaşadım ki, neyse tam savunmaya başladım, kapı açıldı, odacı içeriye girdi. Herkesin önüne maaş zarflarını koydu gitti. Bunlar para sayıyorlar; ben savunurken ..... neyse bitirdim savunmamı, savunmayı dinleyen avukatlardan biri, ben de daha önceden tanıyorum, bana ‘bu savunmayı bir yerde yayınlamamız lazım’ dedi. Ben de ‘şey tabii’ dedim ama ‘sence bu savunmadan sonra da, bana ceza verirler mi?’ dediğimde, avukatın cevabı: ‘senin ceza dava açıldığı gün verilmiş’ oldu. Yani sonradan öğrendim ki, senin adını veriyorlar mesela bay filanca. İşte o bay filancayla uğraşsın diye, bilgi geliyo” (K. ile 28 Mart 2008 tarihinde gerçekleşen görüşme)

Dolayısıyla bütün bunları anlatırlarken, aslında üzerinde durdukları iç hukukta durum böyleyken; AİHM’nde de pek farklı olmadığını üzerinde durduklarını rahatça söylenebilir. Öte yandan bu durumun nedenini kendi söylemlerinden yola çıkarak çözümlenmek gerekirse, iki nedene bağladıkları da rahatça söylenebilir. Birinci neden, tıpkı Apadurai’nin (1996: 14-16) üzerinde durduğu, toplumların birbirleriyle çok sıkı temas hâlinde olmasına (Sarıbay 2002: 49-51) bağlarlarken; ikincisi de bu temasın Avrupa’nın çıkarlarının da daha net ortaya çıkmasına hizmet ettiği üzerinde durmuşlardır. İşte bu nedenle, AİHM kararlarında tıpkı K./İ’nin dediği gibi:

“Elbette bu mahkeme hak, adalet gibi şeyleri gözetirken; öte yandan uluslararası dengeleri bozacak karar almamaktadır, hatta ülkenin iç meselelerini, kendi çıkar ve gelecekteki beklentilerini gerçekleştirmeye yönelik davrandığını görmek için, kâhin olmaya gerek yok, ben bile rahatlıkla görüyorum.....” (K/İ ile 18 Şubat 2009 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

Görüşülen iki avukat (Z.ve E.) kararlardaki adaletsizliğin tazminatlarda da varolduğunu ısrarla söylemişlerdir. Kararlar ülkeden ülkeye değişmektedir. Türkiye davaları söz konusu olduğunda tazminat yargılama masrafları dahil, 2.000 Avro olurken İngiltere'nin davalarında tazminat miktarının 20.000 Avro'yu bulduğunu da sözlerine ekledikleri belirtilmelidir.

6.5 “Yarama Merhem Olan Tazminatlar...”

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi mevcut davayı sonlandırıp; ihlâl kararı verdiğinde, konusunun niteliğine ya da uğranan kayıplara göre, ihlâl eden devlet, karşı tarafa tazminat ödemektedir. Bu tazminat, maddi, manevi ve masraflar olarak ayrılacak olursa, mülâkat yapılan kişilerin hepsinin, söz konusu davadan bu üç tazminat türünün en az birinden para kazandığı söylenebilir. Ancak esas ilginç olan, derinlemesine görüşülen kişilerin hiçbiri, aldığı rakamı tam olarak konuşma sırasında söylememişlerdir. Üzerinden çok geçtiği, kendi avukatlarına ödeme yapıldığı gibi iki farklı gerekçeyle; gerçek meblağ kendileri tarafından dile getirilmemiştir. Gerçek rakamlar, dava dosyalarından öğrenilmiş olsa da; araştırmamızın etiği gereği bu bilgi kendileriyle asla paylaşılmamış, aksine onların ne bildikleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Elde edilen tazminatların hangi alanlarda kullanıldığına ilişkin sorulara verilen yanıtlar, paranın üç şekilde kullanıldığını göstermektedir. Buna göre;

- Davayı takip eden avukata vermek,
- Gazete, dergi ya da TV kanalıyla yapılan başvurularda, paranın gazeteye gelen cezaları ödemek için ve yeni yayınlar çıkarılması için kullanmak,
- Son olarak da davaların sürmesi, hapis yatma ya da kaçak hayatı yaşama hatta yurtdışına kaçma nedeniyle çalışmadıkları süre içinde genel giderleri karşılamak üzere kullanmak

Bulgularda çıkan bu üç tespitte kullanılan paranın çoğunluğunun, hatta % 90'ının kişilerin geçimini sağlamak üzere kullanıldığını belirtilmelidir. Her ne kadar hiçbiri elde edilen parayı hatta para birimini net bilmese de, paranın nasıl kullanıldığı sorusunu, F. “*ilaç gibi geldi*” diyerek anlatmaya çalışmıştır. Ben “*nasıl bir ilaç*” diye sorunca; “*işsizlikte bir yıl harçlığım oldu ama öyle yararlı şeylere gitmedi sadece 1 yıl*

o parayla geçindim” dedi. Sonra “yararlı şeyler” kelimesinin muğlak kaldığını anlayarak “ haaa..... yararlı şey derken; keşke imkânım olsaydı da ülkenin özgürlük mücadelesinde yararı olacak bir kitap çıkarsaydım ya da bir şey organize etseydim yani” demiş ve kendince konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

Öte yandan aldığı parayı bu şekilde kullananların % 85’inin kendilerine ait bir evi olmadığı belirtilmelidir. Evi olup, bunu söyleyen bir kişi de durumu hemen açıklamış; *“kayınpederimin evi ama...”* diyerek o evin, kendi evi olmadığını da altını çizmiştir. Görüşülen kişilerin neredeyse tamamının; -ki onlar bu durumun *“ideolojileri gereği olduğunu”* söylüyorlar- varlıklı kişiler olmadığını da belirtmek gerekir.

Ancak herhangi bir gazete, dergi ya da kitap nedeniyle AİHM’ne gidenler, aldıkları tazminatı mevcut çarkın dönmesi, gazetenin ya da yayınevlerinin hayatına devam edebilmesi için, hatta Türkiye’de tabu olan konuların tartışıldığı kitapların basılabilmesi için harcadıklarını söylerken; en azından gazeteci olarak görüşülen kişilerin ortak yanıtı Z.D.’ninki gibiydi;

“..... gazete, o dönemdeki davalarda o kadar çok para ödedi ki; bunların hepsi gazete kasasından çıktı. Mesela hedef göstermek, vesaire nedenlerle çok ceza ödedik. Eeee....., doğal olarak lehimize sonuçlanan şeylerde kaybettiğimiz zararı yeniden tazmin ediyoruz; bu nedenle, parayı bireysel almayı düşünmüyoruz” (Z.D. ile 11 Nisan 2009 tarihinde gerçekleştirilen görüşme)

Bulgularda dikkat çeken hatta eklenmesi gereken bir konu da; genelde görüşülen kişilerin hepsi, sorulan sorulara sorunun çizdiği sınırdaki cevap verirken; sadece bir kişi ideal üzerinden yanıt vermeye çalışmıştı. Tepkiyle karışık olan bu cevabı, konuya kendi açısından bakarken, yani parayı nasıl değerlendirdiğini sadece bir kişinin söylemi pek çok gazetelerde tartışılan tazminat konusunu gündeme getirerek olaya, ideal üzerinden bakılmasını sağlamıştı:

“bu tazminatları niye devlet ödüyor o paralar vatandaşın vergileri ile ödeniyor niye hatalı kararlarından dolayı hakimler, savcılar, yargıçlar ödemiyor? Bak ödemesin de, nasıl oluyormuş? O zaman bak, nasıl düşünce düşünce davranırlar” (T.B. ile 29 Mart tarihinde gerçekleştirilen görüşme)

Bu sözler üzerine, bu durumun kuramsal yapısını düşünmek gerekir. Marxist teoriye destek veren aslında Foucault’nun da hocası olan Althusser’in devletin ideolojik aygıtları teorisini anımsatır. Althusser’e göre, bu aygıtlar devletin bastırıcı aygıtlarıdır.

Bu aygıtları bürokrasi, polis, ordu ve yargı organları olarak belirtirken (Althusser, 1991:27) devlet kendi görevlendirdiği kurumu nasıl cezalandırabilecektir? Bütün bunları düşündüğüm anlaşılmalı ki, A. sözünü şu cümleyle tamamlamıştı: “Çelişkiler.... çelişkiler..... işte!”

6.6 “Sen, Yoksa Ülkeni mi Şikayet Ediyorsun?”

AIHM’ne başvurduğunuz için “*uzak ya da yakın çevrenizden tepki aldınız mı?*” sorusuna, mülâkat yapılan kişiler biraz dinlenip; hatta derin bir nefes alarak “*almışımıdır tabii*” diyerek konuşmaya başlamışlardır. Hatta “*biz o günlerde ses sınırını aşmış kişiler olarak, almaz mıyız?*” şeklinde ilk cevapları verirken, arkadan söyleyeceklerini de tasarladığı da gözlemlenebilmekteydi. Çoğu zaman bu sorunun yanıtları, konuşmanın farklı yerlerinde farklı farklı örneklerle süslemek için kesilerek, “*ha, şunu da hatırladım, güzel bir anekdot*” diye verilmiştir. En zor mülâkat yapılan kişiler, hatta “*hayır, hiç kimse bana bunu ima bile edemez*” diyen bir kişi bile, konuşmanın farklı yerlerinde çevresinden, hakimlerden hatta zaman zaman ailesinden duyduğu sitem cümlelerini söylerken; aslında bu sorunun cevabını verdiklerini düşünmemişlerdir. Ancak mülâkatlar defalarca dinlenip, yazıya döküldüğünde en zengin yanıtların bu sorudan geldiği fark edilmiştir.

Genel olarak sınıflandırmak gerekirse, birinci derece yakınlarından ziyade, sosyal yaşamda karşılaştıkları kişilerin, savcılarının, hâkimlerin arkadaşlarının tepkilerini anlattıkları söylenebilir. Ancak bir örnek, yabancıların ya da çevresinde bulunan diğer kişilerin tepkilerini değil; bir babanın tepkisini ortaya koymaktadır. S. durumu anlatıp, çok sıkıntı çektiğini söylerken; aslında tüm yüzünde ve gönlünde çok büyük bir boşluk olduğunu ama her şeye rağmen durumu düzelttiğini eklediğinde yüzündeki endişeli bakış yerini gülümsemeye bırakmıştı. Ama “*her şey zordu*” diyerek, cüzdanında babasının resmini aramış, bir süre karıştırdıktan sonra bulamayınca; “*neyse*” deyip anlatmaya başlamıştı:

“babam tabii AIHM nedir bilmiyo, nerden bilsin adam? O sadece, benim Almanya’ya gideceğimi biliyordu. Babam bu işlerle ilgilendiğim için zaman zaman bana tepki verdi. ‘Sen PKK’lısın’ diye beni suçladı. Tabii Kürtler, yani bu işle uğraşanlar, o dönem biliyorsunuz; hani solcu olanlar, hani bilmeyen insanlar için direkt PKK’lı oluyordu. Babam bana diyordu ki ‘seni

ihbar edecem, polise teslim edecem'. Beni o şekilde korkutmaya çalışıyordu. Aslında o zaman babama o kadar çok kızılırdım ki hiç ilgim olmayan şeyle beni suçluyordu yani beni hiç dinlemiyordu. Eeeee..... birkaç kez tehdit etti, sonra da evlatlıktan reddetti yani. Ay, bide AİHM'ni bilseydi; daha kötü şeyler olurdu" (Ş/e. ile 26 Ocak 2009 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

Derken o anda sadece kendimi onun yerine koyduğumda; içimdeki fırtına yüreğimi üşüttü. Bu hislerle yüzümdeki ifadenin nasıl değiştiğini bilmiyorum ama ne kadar etkilendiğim çok belli olmuş ki; S. bir süre sonra, *"ha, merak etme, mutlu son oldu. Babamla Almanya sonrası oturduk, dertleştik, ağladık. Şimdi birbirimizi anlıyoruz"* diyerek; içimi rahatlatmaya çalıştı. Bir süre sonra izin isteyip; lavaboya gittiğimde, aynadaki görüntümden ben bile ürkmüştüm. Bembeyaz bir beniz, ağlamamış ancak etrafı dökülememiş yaşlardan kızaran gözlerim... Kendimi biraz toparlayıp masaya döndüğümde, S. bana *"bu kadar etkileceğini bilseydim anlatmazdım, keşke anlatmasaydım"* dedi. O anda ikimiz de insandık sadece. Birimiz diğerinin yaşadıklarına üzülürken; diğerimiz anlattıklarıyla karşısındakini ne kadar üzdüğünün farkına varıp; kendince özür diliyordu. *"Keşkelerin çok olmadığı bir hayatının olmasını diliyorum"* dedim; aslında bu söz babasıyla arasında yaşanan acı çatışmaya verdiğim bir tepkiydi. Aslında asıl merak ettiğim konu, hikâyenin sonunun gerçekten mutlu bitip bitmediği idi. Acaba anlatacağı gerçek sonu, benim üzölmüş olmam mı ona değiştirtmiş; bana bir mutlu son tablosu mu çizdirmişti? Bunu hiç öğrenemeyeceğim belki ama benim tepkim ona değil; kaybettiği yıllaraydı.

Böylesine etkilendiğim bir örnek, hatırladığım kadarıyla bir kez daha tekrarlanmadı; belki de karşılaştığım bir hikâyenin beni bir kez daha bu kadar etkilemesine ben müsaade etmedim. Bundan sonraki mülâkatlarımda gördüğüm kişilerin aldığı tepkilerin çoğu uzak çevrelerindendi. M.;

"Bana onu eleştirmeye cesaret edemezlerdi yani tabii aile ya da entellektüel çevremden olsun hiç açık bi ifadeyi ya da imâ yollu konuşmayı duymadım" dedikten sonra "ha, etrafımda şunları duymadım değil, 'ben asla AİHM'ne başvurmam' diyenler çok ama, bana bunu söylerken gerekçelendiriyorlar, diyorlar ki; 'evet, devlet bana bu davayı açtı. Halbuki' diyor 'ben kendi irademle gidiyorum' işte bu nedenle, gitmem diyenler çok var etrafımda"(M. ile 10 Şubat 2009 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

derken, görüşölen kişilerin büyük bir kısmı, gelen eleştirilerin hükümet kanadından, hatta onların deyişöyle, ihtilal kanadından geldiğini ifade etmekteydiler. Hatta o

dönemdeki hakim anlayışı ve sık sık yüksek sesle konuşulan şeylerin hep aynı konular olduğunu ve AİHM'ne gitmenin ülkeni sevip sevmemek sorusunun cevabıyla özdeşleştiğini vurgulayarak: *“tam kelime kelime anlatamam belki ama, genelde bizim adımızı vermeden, ‘onlar değil biz bu ülkeyi seviyoruz diyerek, memleketi şikâyet ediyorsunuz’ diyenler de oldu”* demiştir.

Bu sözleriyle, kendisinin ülkeyle alıp veremediğinin olmadığını, asıl derdinin sistemle, devletle, iktidar güçleriyle olduğunu sürekli yineliyordu. Öte yandan *“bu sürece girmiş olan kendi çevremiz, işin siyasî boyutunu bildiği için zaten tepki değil destek verdiğini”* söylerken, asıl dikkat çeken söz başkaydı. *“Bu sürece girmiş kişiler, birbirini uzak ya da yakından tanır”* dediğinde, AİHM'ne başvurmuş ya da başvuracak olanın özellikle de ifade özgürlüğü alanında hak ihlaline uğrayanların birbirlerini tanıdıkları hatta destek oldukları, grup bilincine sahip oldukları hissedilmekteydi. Bu hissi teyid eden pek çok örnek not edilmişken, *“ne olacak biravucuz zaten”* ya da zaman zaman *“aaa... geçen hafta K. ile görüşmüşsünüz”* dediklerinde, büyük bir kısmının birbirlerinden haberdar olduğu anlaşılıyordu.

Mahkemeye gittiği için eleştirildiğini söyleyenlerin bir kısmı da, katı bir milliyetçilik doğrultusunda vatan haini olduklarını da eklemişlerdir. Öte yandan K.; özellikle küreselleşmenin var olduğunu, her sistemin ister istemez birbirini etkilediğini, dolayısıyla birbirinden bağımsız hiçbir yapının olmadığı gerçeğini vurguluyordu. Bazı ortamlarda kendisini *“Avrupa'dan medet umuyorsunuz”* şeklinde eleştirdiklerini, hatta *“demokrasiyi Avrupa'dan mı getiriyorsunuz”* diyerek savundukları belirtilmelidir.

Bunun ötesinde gelen tepkilerin çoğu, kişilerin siyasal duruşları nedeniyle oluşsa da; verilen tepkileri anlatırken en çok kullanılan cümle aynıydı;

“..... yoksa sen, ülkeni mi şikâyet ediyorsun?”

6.7 “AİHM, Çünkü...”

Aslında “neden” diyerek başlayan sorular, bilimi temellendiren “olanı” anlamamızı sağlayan ve herhangi bir olayı, durumu netleştirme adına ışık tutan sorular iken, aynı zamanda pek çok ikincil soruyla birlikte, olayın kilit soruları haline gelebilirler. Dolayısıyla antropoloji, bu soruların ışığında ancak anlamlı olan bir bilimdir. “Neden”

soru kipiyle sorulan sorunun, araştırılan kişiye, gruba ya da araştırmacı olarak kendinize sorulmasının nedeni, anlama ve anlamlandırma, farklı bir söylemle de olayın, durumun hatta eylemin amacını belirlemedir. Çoğu zaman cevabı tersten okumak işe yararken, görünen ve arkada gizlenen niyeti anlamak için, satır aralarına bakarak ayrıntıyı bulabilmek mümkündür. Bazen tek bir cevapla geçirilecek bir soru (neden olmasın?) olabilir. Bu, aynı zamanda ayrıntı verilmek istenmeyen durumlarda kullanılacak bir yöntemdir. Bu çalışmanın hiç bir aşamasında böyle bir durumla karşılaşmamıştır. Kısa sorulara kısa cevaplar vermek yerine, ayrıntıya girerek, sürecin tamamını anlatma yönünde bir eğilim olduğu rahatça söylenebilir. Bu nedenle mülâkatların büyük bir kısmı, planlanan ya da randevuda belirlenen sürenin dışına çıkmış ancak mülâkat sonunda sorulacak veya cevaplanmamış hiçbir soru kalmamıştır. T, *“biz ülke düzelsin, bizi anlayın diye çok mücadele ettik.. ne güzel, şimdi şansımız oldu”* diyerek, sorular karşısındaki memnuniyetini dile getirmeye çalışmıştır.

Böyle bir girizgâhla, *“Neden AİHM’ne gittiniz?”* sorusuna alınan yanıtlar, belki de çalışmanın omurgasını oluştururken aynı zamanda da pek çok sorunun da cevabını içinde barındırmaktadır. Bu soru, hemen hemen en uzun cevaplanan soru iken, içinde daha önce cevaplanmış soruların teyidini de bulmak mümkündür. Mesela; AİHM’ne nasıl baktığı, tazminatlar vs., hepsini bu uzun cevap içinde bulabilmek mümkündür. Ancak daha evvel değinmeye çalışıldığı gibi, aslında sorunun cevabı bazen apaçık bir şekilde dile getirilmezken; bazen satır aralarına sıkışıp kalabilir. Burada da başarılı bir sondajla ve sadece olguların değil, yorumlarında olduğu (Nietzsche 1968:267) prensibiyle, olayın durumu ya da eylemi anlamak için çalışılmıştır.

Bu doğrultuda, Neden AİHM ? şeklindeki soruya verilen yanıtların kesiştiği nokta oldukça açıktır. Görüşme yapılan isimlerin hemen hemen hepsi, durumu normalleştirmeye çalışarak; bu başvuruya çok büyük anlam yüklediklerini hatta AİHM’ni iç hukukun bir parçası olarak değerlendirdikleri bir önceki bölümde de belirtilmişti. F.’de *“burda bir mahkeme sana ceza verince yargıtaya gidiyorsun değil mi? Onun da bir üstü, Strazburg. İşte bu nedenle, neden gitmeyeyim ki”* diyerek, AİHM’ne gidişinin nedenini, amacını anlatmaya çalışmıştır. Ancak arkada farklı duyguların, başka tecrübelerin yattığı da söylenmelidir. Verilen ilk yanıtların arkasından gelen *“işte bunun gibi, belki de dile getiremediğim birçok neden var yani”*

sözü, karanlıkta kalan yönlerin de olduğunu anlatmaktadır. Verilen bu yanıtların aslında buzdağının sadece görünen yüzünü oluşturduğu, mülâkatların yazıya dönüştürülmesi sırasında dahada net şekilde fark edilmektedir. Önce unutulup, sonra hatırlanan ya da paylaşılmak istenmeyen pek çok neden, başka cevapların içinden ya da konuşmanın aralarından cımbızla çekilerek ortaya çıkarılmıştır.

Dolayısıyla, buzdağının arkasında yatan ilk neden “*mağduriyettir*”. Bu duyguyu pek çok defa dile getirenler bu hissin, iç hukukta yaşanan sürecin ağırlığı, haftada en az 3 gün mahkemelere gidip gelme, hatta kaçak yaşama, yurt dışına kaçma gibi nedenlerle oluştuğunu söylemişlerdir. Bütün bu nedenlerin “*haksızlık*” olarak değerlendirildiği noktanın, mağduriyet duygusunun başladığı nokta olarak dile getirildiğini belirtmek gerekir. Ancak onların bu mağduriyetlerinin karşılanması konusunda AİHM’ne gidenlerin, iki yönde düşünce geliştirdiklerinin altı da çizilmelidir.

Bu doğrultuda, bir tarafta bu mağduriyetin elde edilen tazminatlarla giderileceğini düşünenler olduğu gibi, diğer tarafta esas mağduriyetin ülkenin cezalandırılması ile ortadan kaldırılması gerektiğini düşünenler de vardır. O., ilk önce yazı işleri müdürü olarak müracaat etmiş, daha sonra da pek çok davada avukat olarak bulunmuş ve bu alanda yaşadıklarının ve gördüklerinin çok derin olduğunu düşünerek “*aileni kaybetmişsin, yerini yurdunu kaybetmişin; düşünsene. Bir de bizim mağdur kitlemiz büyük ölçüde sosyo-ekonomik şeyleri düşük, onlar için parasal boyut önemli, onlar da mağduriyetlerini öyle gideriyorlar*” demiştir. Bu sözleri ile aynı zamanda, elde edilen tazminatın uğranılan kaybı hafifletmede payı olduğunu da belirtmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne giden pek çok davada - ki O.da aynı şeyi söylemiştir- kişiler gerçekte mağduriyetini giderme niyetiyle müracaat ederken, davanın AİHM’ne ulaşmasında aracı olan kişi ya da kurumlar olayları siyasallaştırarak, deyim yerindeyse; “*üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek*” niyetinde olabilmektedirler. Ancak ifade özgürlüğü davalarında, aracı kişi ya da kurumlar fazla olmadığından bu durumun yaşanma ihtimali daha az olmaktadır. Hatta “*bunun parayla pulla ilgisi yok. Bu bir dava, ülkeyi iyiye güzele taşımak için*” diyen K.S., aynı zamanda konuyu sadece para olarak ele alanlara karşı da çok büyük bir tepkisinin olduğunu dile getirmektedir. Fakat öte yandan, böyle aracı kişi ya da grupların konuyu siyasallaştırarak, pek çok olayı AİHM’ne taşıdıkları konusunun onlarca bilindiği ve

duyulduğu ifade edilse de, mülakat yapılan hiç bir kişi herhangi bir aracı kurum, sivil toplum örgütü vs den destek almadıkları belirtilmiştir.

Bu çalışmanın konusu olmasa da bazı başvuruların, kişilerin kendi iradeleriyle gerçekleşmediğini, aslında olayı siyasallaştıran kişi ya da grupların olayın mağdurlarını bularak, davalarını AIHM'ne taşımaları konusunda onları ikna ettikleri pek çok sohbette dile getirilmiştir. Yaşanan bu durumun ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınması, insan haklarının Türkiye'de gelişmesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü bunlar, insan haklarını amaç değil, araç kılan, hatta insan haklarına zarar verebilecek uygulamalar olması nedeniyle, bu durumun bir an önce açıklığa kavuşturulması, her koşulda insan hakları yararına olacaktır.

Yine aynı konuyla bağlantılı olarak Türkiye'nin farklı iki bölgesinden AIHM'ne giden başvuruların da sayıca farklı olması gerçeğini de, iki farklı sebebe bağlayarak yanıtladıkları belirtilmelidir. Buna göre aktarılan ilk neden, özellikle ülkenin doğusunda ciddi ve çok sayıda ihlalin olması, ikinciside avukatların bilinç düzeyiydi.

Bu kısa belirlemeden sonra ifade özgürlüğü alanında başvuran kişilerin üzerinde durduğu esas nokta, onların sürecinde böyle bir durumun yaşanmadığı, kişilerin kendi istek ve arzularıyla başvurularını gerçekleştirdiği, hatta mağduriyetlerinin tazminatla ortadan kalkmayacağı yönündedir. Onlar için esas önemli olan, söz konusu davalardan Türkiye aleyhine karar çıkmasıdır. Ancak bunu söyleyen pek çok isim gibi E.

“aman yanlış anlaşılmasın, ülkenin sadece ceza almasıyla da ilgilenmiyoruz. Bizim beklediğimiz sadece her ihlâl kararının ilkenin üzerinde baskı yaratarak, zorlamayla da olsa bir şeyleri düzeltme gereğini duymasıdır” derken, (E. ile 11 Mayıs 2008 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

C/A. da aynı durumu, “*her başvuru, demokrasi adına bir mücadeledir*” şeklinde teyid etmektedir. Çünkü ona ve diğerlerine göre de durum aynıdır; ne kadar çok başvuru olur ve her başvurudan ülke aleyhine ne kadar çok sonuç çıkarsa; ülkenin insan hakları karnesi düşecek ve sadece Avrupa Birliği'ne uyum nedeniyle de olsa, hak ve özgürlüklerin alanı genişleyecektir. Aynı niyeti B.F., “*ülke lehinde, demokratik kanal açma*” olarak dile getirmiştir. Dolayısıyla ülke üzerinde baskı yaratarak değişimi, dönüşümü sağlamanın, ülkede insan hakları alanının genişlemesi için yaptıkları mücadelenin bir aracı olarak gördüklerini belirtilmelidir. Bu nedenle, bu Mahkeme,

aslında ağırlıklı olarak burjuva yapısı olarak görülüp çoğu zaman eleştirilse de, oradan çıkan sonuçların, kendi isteğiyle durumu düzeltmeyen ülkeye, zorla da olsa düzeltme ortamını sağlamada önemli bir rolü olduğu defalarca dile getirilmiştir.

Bu değişim ve dönüşümün sağlanmasında, sadece davaların sonucunun etkili olmadığı da eklenmiştir. Olayı gündemde tutarak da, baskının yaratılmasının mümkün olduğu vurgulanmıştır. İç hukukta çıkan karar, çok kısa zamanda unutulup gidebilecekken; AİHM'ne giden her dava, hem ulusal hem de uluslararası basında sürekli gündemde kaldığından, istenilen değişim ve dönüşüme hizmet etmesi açısından da önemlidir. Hatta pek çok gazeteci, AİHM'ne taşınan olayların, benzer sorunları yaşayanların ve uluslararası alanlardaki gazetecilerin arasındaki dayanışma ağının güçlenmesine neden olduğunu vurgulamaktadırlar. Görüşülen kişilere göre, bu güçlenme doğrudan olmasa da devlet üzerinde baskı unsuru **yaratması açısından oldukça önemlidir.**

Bu durumu anlatan pek çok kişi AİHM'nde ifade özgürlüğü alanında toplam kaç dava olduğunu bilmemekle birlikte, çok fazla başvurunun kabul edilmediği hatta bu oranın % 90 'ı bulduğu bilgisine sahiplerdir. Bu ayrıntının belirtilmesindeki neden ise, görüşme yapılan pek çok isim, AİHM'nin yapısı, işlevi hatta kararların durumu hakkında kulaktan da olsa belli bir bilgiye sahipken; her kararın sadece bir ihlâl olarak algılanmaması gerektiği üzerinde durmuştur. K. ise; *“bu, bir nevi protestodur aslında”* derken, bu protestonun şiddete dönüşmeden haksız bulunduğu eylemi, politikayı, yasayı ya da uygulamayı değiştirmeyi amaçladığı eklemektedir.

Bu nedenle, Ş.a.'nın son sözü oldukça ilginçtir:

“Kötü kötü yasalar yapıyorsun, üzüyorsun ve susturuyorsun; elbette buna karşı çıkmama neden olacak ortamı kullanmalıyım, yani protesto etmeliyim durumu ama önce kendim için sonra da ülkeyi zorlamayla da olsa düzeltmek için.....”(Ş.a. ile 8 Aralık 2008 tarihinde yapılan mülâkat)

6.8 “Mahlas”

İnsan hakları bireysel haklardandır, dolayısıyla bu hakların, ahlaki bir nitelik taşıması nedeniyle taşıyıcısının insan olduğu çalışmanın başından beri dile getirilmiştir. Bu bölümde serimlenen ve tespit edilen pek çok bilgi, taşıyıcısının bilinmemesi ya da belirlenememesi nedeniyle insan haklarının anlamsızlaştığını göstermektedir. Ortaya

çıkan şey, aslında insan haklarının taşıyıcısını ortadan kaldıran, ancak görüşülen gazeteciler tarafından “*basın kültüründe olan bir şey*” olarak nitelenen, “Mahlas”tır.

Mahlas, yazarın, şairin vs. başka bir ad kullanarak yazı yazmasıdır. Kısaca takma ad kullanma da denilebilir. Bu takma isimlere edebiyatımızda, müstear isim, iğreti ad ya da tapşırma da denilmektedir (Yıldırım 2006: 11) Ancak bu gelenek, sadece bize mahsus değildir. Almanca’da “*dectname*”, Fransızca’da “*pseudonyme*”, İngilizce’de “*pseudonym*” ifadesi kullanılmaktadır (Yıldırım 2006: 11).

Tarihsel olarak bakıldığında ise, Divan ve Halk Edebiyatı’nda sıkça kullanılan bu durumun, yazar ve şairlerce tercih edilmesinin de farklı sebepleri bulunmaktadır. Bazen aynı adı taşıyan şairlerin, şiirlerinin karışmaması için (Kaya 2005: 39) bazen de şairlerin Allah veya hükümdar karşısında kul ya da teba durumunda buldukları ve bu nedenle eserlerinde gerçek isimlerinin kullanılmasının saygısızlık olacağı düşüncesiyle mahlas kullandığı gözlenmektedir (Kurtoğlu 2006: 71). Bazı durumlarda da tamamen siyasi nedenlerle, iktidarla ters düşen ve kimi zaman yazma yasağı getirilen yazar ve şairler, hem geçimini sağlamak hem de düşüncelerini ifade etmek üzere farklı isimlerle yazı yazmaya devam etmişlerdir (Yıldırım 2006: 22). Bu durumda belki de işin en ilginç yanı, takma adlar zamanla yaygınlaştıkça, yazar ve şairlerin gerçek adları süreç içinde unutulup, mahlasları ön plana çıkmaya başlamıştır (Yıldırım 2006: 12)

Buna göre tarihte tanıdığımız, asıl isimlerini bildiğimiz, yazar ve şairlerin kullandığı takma adlarına bakacak olursak tarihte çok bilinen bir uygulama olduğu görülebilir.

Buna göre pek çok isim listelemek mümkündür:

- “Melih Cevdet Anday: Niyaz Niyazoğlu, Yaşar Tellidere, Gani Girgin
  - Faruk Nafiz Çamlıbel: Çamdeviren, Deli Ozan, Akıllı Ozan, İğne İle Kuyu Kazan
  - Reşat Nuri Güntekin: Ateş Böceği, Ağustos Böceği, Hayrettin Rüştü
  - Necip Fazıl Kısakürek: Adıdeğmez, M. Sarıçizmeli, Dedektif Bir, Pervasız
  - Peyami Safa: Server Bedi, Safiye Peyman, Bedia Servet, Cingöz Recai”
- (Yıldırım 2006: 14-15)

Buna karşın pek çok farklı ismin, farklı sebeplerle, farklı dönemlerde takma adlarını değiştirdikleri de gözlenmektedir. Bunun yanında dikkate değer bir diğer nokta ise,

özellikle Osmanlı'da kadınların basın hayatında, kendi isimleriyle yazı yazmasının mümkün olmadığı dönemlerde, sözkonusu kadın yazarlar, erkek takma adlarıyla yazı yazarken, değişik dönemlerde erkek yazarların da kadın adıyla yazı yazdığı görülen bir durumdur. Mesela Atilla İlhan, Nevin Yıldız ismiyle, Refik Halit Karay, Mübeccel Halit ile, Ahmet Rasim, Leyla Feride ile, Tarık Buğra ise Jale Baysal ismiyle yazı yazmışlardır (Akün: 1989: 395-396)

Bu çalışmada da pek çok gazetecinin, yazı işleri müdürlerinin, özellikle 80'li yıllarda, otoriteyi eleştiren yazıları nedeniyle, yazarların kendilerini korumak ve yazma işlemine devam etmek için, Mahlas'ı çok kullandıklarını söylemek gerekir. Buna göre de, görüşme yapılan kişilerin, takma ad kullanarak yazı yazarlar hakkında verdikleri tepkiler de üç grupta toplanabilir:

Bir grup bunu asla kabul etmezken, kendileri bu şekilde yazı yazmadıkları gibi, yazı işleri sorumlusu ya da yayınevi sahibi oldukları dönemlerde de; bu şekilde yazılmış yazıları kabul etmediklerini belirtmektedirler. Özellikle bazı görüşmeciler bu duruma şiddetle karşı çıkarken, *“ben yazarsam; adımlı da yazacam. Öyle, kaçak göçek dövüşmek yok”* (F.s. ile 7 Nisan 2008'de yapılam mülakat) diyerek, şiddetle karşı çıkmışlardır.

İkinci grup ise, Mahlas'a basında sıkça karşılaşıldığı ve insanî nedenlerle yapıldığı görüşünü benimseyenlerdir. Bu doğrultuda düşünenler, konuya ideolojik bakmazken, özellikle her dönemde, bazı kelime ya da söylemlerin yazılması, paylaşılmasının yasak olması nedeniyle, yazarın işini kaybetmemesi, para kazanma zorunluluğu, bakmakla yükümlü olduğu kişiler düşünüldüğünde, takma adın böyle bir gerekçeyle kullanıldığı gerçeği, bu grupta yer alan görüşmeciler tarafından sık sık dile getirilmiştir. Bu doğrultuda olaya “basının bir gerçeği” boyutunda bakan bu isimler, durumun çok alışıldık hatta kanıksanmış olduğunu söylerken, başka soru ve sorunları da dile getirmektedirler;

“bazı kalemler, geçinmek için yazı yazmak zorundadır. Başka adlarla yazmasalardı, hayatını kazanamayacaklardı. Öte yandan bazı isimler mimlenmiş hatta yasa önünde aranan kişiler olabilir. Dolayısıyla, eğer kendi kimlikleriyle bir şeyler yazarlarsa; hem kendileri etkilenecek hem de yayın organları zor durumda kalacaktı. Mesela; sisteme karşı sert bir şey yazacaksınız ama bunu yazdığınızda mekanizma harekete geçecek, siz hem kendinizi korumak hem de bulunduğunuz yapıyı korumak istiyorsanız; bu

yönteme başvuruyorsunuz. ‘Peki ne oluyor sonunda?’ dersiniz: yargılama uzuyor; çünkü bu isim gerçek kişi değil. Aslında sanal. Siz hem zaman kazanıp hâlâ yazmaya devam ediyorsunuz, hem de kendinizi ve yapıyı koruyorsunuz hatta zehir zemberek yazmaya devam ediyorsunuz” (K.A. ile 9-10 Kasım 2008’de yapılan mülâkat)

dediğinde, vücut dilim hissettiklerimi ve düşündüklerimi açıkça belli etmiş olacak ki; K.A. biraz da tedirgin olarak “*ben asla böyle bir uygulama yapmadım ama, durumun nasıl oluştuğunu anlatmak istedim, evet mahkemeyi yavaşlatıyor hatta dolandırıyor ama yine de çok insani sebepler*” şeklinde bir açıklama getirmeye çalışırken, bir başka kişide “*bu çok normal, niye kaşlarınızı çattınız ki?*” dediklerini hatırlatmak yerinde olacaktır. Aslında sonraki görüşmelerde olayın kendisine olan tepkimin, dava sahiplerini bulma konusunda yaşadığım sıkıntıyla birleşince, daha da katlandığını belirtmeliyim. Özellikle bir dava sahibine ulaşılrken, basın camiasında sorulan kişiler hiç böyle bir ismi duymadığını söyleyince; aramayı bırakmıştım. Hatta bu ismin adresini vermekte niye bu kadar çekiniyorlar diye düşünürken, aylar sonra mülâkat yaptığım bir kadın gazeteci, “*aaaaa, onun gerçek ismini camiada kimse bilmez; sen onu, şu isimle sormalısın*” dediğinde, kullanılan takma adın, gerçek adın çok önüne geçtiği ortaya çıkmıştı.

Son olarak üçüncü grup ise, sistemi değiştirmek ve dönüştürmek için, mevcut düzenin eleştirilmesinin, basın-yayın yoluyla olduğunu kabul eden, bunun devamlılığının sağlanması için, özellikle Mahlas’ın başvurulan etkili bir yöntem olduğunu düşünenlerdir. Bu grupta yer alanların daha çok Kürt basınında yer alan gazeteciler olduğu söylenmelidir. Öte yandan bu olaya son derece ideolojik olarak bakan hatta içinde yaşanan koşulların ve hatta sistemin bir uzantısı olduğunu söyleyenler, idealde yapılmaması gerektiğini söylerken; “*keşke hak ve özgürlük alanı daha geniş olsaydı da böyle bir yola başvurmazaydık ama biz muhalifiz; eleştirecez tabii*” diyerek takma ad kullanma gerekçelerini de belirmişlerdir.

Bu durumun sıkça rastlandığını söyleyen bir başka gazeteci F., arkada çok yüksek sesle çalışan televizyonu kapattırıp; okumakta güçlük çektiğim bir ismin yazılı olduğu kupasından çayını yudumlarken, “*eeeeee..... kendi adıyla yayımlasaydı yargılanıp; hapse girecekti, o zaman da hedefine yazılarla ulaşamayacaktı*” diyerek, aslında konunun siyasal yanını da vurgulamaya çalışıyordu.

Bu sorunun içinde, şaşkınlık yaratan tek bilgi bununla da sınırlı değildi. Geçmişte yazı işleri müdürlüğü yapmış, ancak sonra bambaşka bir hayata yelken açıp; bütün yaşadıklarını artık bugün olduğu yerden değerlendiren, sol muhalif olduğunu söyleyen E.A., hâlâ ezilmişlerin haklarını koruduğunu ve sistemi hâlâ eleştirdiğini , o günkü koşullarda her şeyin etkiye tepki olarak gerçekleştiğini söylerken takma adın kullanılma nedenlerini biraz daha genişleterek anlatıyordu;

“ o dönem, gazeteler birbiri ardına kapanıp açılıyordu. Bu aslında acı ama gerçek yasayı dolandırarak gazetelerin hayatına devam etmesi için yaptıkları bir uygulamaydı, gazeteler kapatılıyor, yerine başka adla yeniden kuruluyor bu da o dönemde ülkenin gerçeği idi aslında” (E.A. ile 3 Kasım 2009 tarihinde yapılan mülâkat)

E.A.’nın bu sözleriyle, zaten neredeyse her gün kapatılan gazetelerin kapatılma gerekçeleri ne ise gazeteci ya da elinde kalem olan yazarlarında mahlas kullanma nedeni aynıydı. Benzer durumu, başka bir söylemle gazetelerin kapatılması ile yazarların takma ad kullanması arasındaki bağlantıyı kuran bir başka kadın gazeteci de o günkü durumu şu cümlelerle anlatıyordu:

“Bir ara, haftada bir kapatılıyorduk, mesela biri bayiiye bir gazete almaya gidiyor, ‘o dün gece kapandı, yerine bu var’ deyip alıyordu. Aslında biz bile takip edemiyorduk. Avukat, mesela saat 24 gibi kapatma kararı geldi dediği an, yeni bir isimle gazete yine okuyucularına iletiliyordu. Çünkü sen anlamazsın belki ama, kapatılma idam gibi bir şey, aynı gelenek, aynı ekiple devam ediyorsun. Bu durum şikâyet edilip; fark edilene kadar devam ederdi ve sonra o da kapanır, yerine yenisi açılırdı. Bu kadar kapanan gazetelerde kendi isminle yazı yazarsan dava adamı nereden bulacağız biz düşünsene...” (K/F. ile 18 Mayıs 2009 tarihinde yapılan mülâkat)

diyerek, özellikle 1990’lı yıllarda, kendi deyimleriyle “*yasayla, devletle, düzenle, sistemle köşe kapmaca oynadıkları*”nı ifade etmekteydi. Özellikle gazeteciler yani o dönemin muhalif kalemleri, 1990’lardaki uygulamayı hatırlarken; yazı işleri müdürlerinin durumunu da açıklamaya çalışarak, başka bir uygulamayı adeta tozlu raflardan çıkarıp; kendileri dile getirmişlerdir.

O dönemde yazı işleri sorumluları daha çok öğrenci iken, zaten bu göreve herkesin pek gelmek istemediği hatta muhalefetin ağır toplarının böyle bir görev için uygun olmadığı, öncelikle yazı işleri müdürleri tarafından belirtilmiştir. Özellikle o dönemde yazı işleri müdürü olmanın ölçütlerini belirten E. “*o dönem, sol muhalif gazetelerde çalışan sorumlu yazı işleri müdürlerinin peşin peşin pasaportunu almak neredeyse bir*

gelenektir, cezalar kesinleşmek üzereyken; yurtdışına iltica etmek gerekirdi” derken, aynı durumu gazeteci F., şöyle ayrıntılandırmaya çalışmıştı; *“bu tarz muhalif gazetelere yazı işleri sorumlusu olarak gelen kişiler, ceza alıp; yurtdışına kaçmayı kabul eden, elinde bavulu, hiç bir bağı olmayan genellikle genç erkeklerdi”*. Eski bir gazeteci olan S., bu göreve gelişini anlatırken; söylediği şu sözler durumun daha net anlaşılmasını sağladı: *“zaten bu görevi kabul eden de pek fazla kişi yoktu, ben müracaat ettiğimde hemen işe başladım.”* *“Sapsız üzüm olan genç erkekler mi tercih ediliyordu?”* diye sorulduğunda, E. , *“sadece o da değil, idealist olma özelliğini de kaybetmeyecek tabii”* diyerek, mevcut ölçütlere bir yenisini daha eklemiştir.

Belirtildiği kadarıyla, bütün bu tespitler ışığında, yazı işleri müdürlerinin aldıkları sorumluluklar bununla da bitmemektedir. Yazı işleri müdürleri, müdürü oldukları yayında, çıkan bir yazıdan doğrudan sorumlu oldukları halde; eğer bu yazı isimsiz çıkmışsa, yazının sorumlusu olarak bir isim verdikleri zaman alacakları ceza azalırken; isim vermedikleri durumlarda verilen cezanın üç kat arttığını defalarca dile getirmişlerdir. Bu nedenle, pek çok defa isimsiz yayımlanan yazılar için, zaten yurtdışına kaçmış bir isim verilerek, cezanın azalmasını sağladıklarını da konuşmalar sırasında ifade etmişlerdi.

Böylesine dolaylı yollara saparak mücadele eden ve “muhalif kalem” olduklarını ifade eden isimler, bu uygulamaların bile, özleri itibarıyla aslında bir protesto içerdiğini belirtmişlerdi. Ancak yapılan eleştirilerin bazen hırçın da olsa gerekli olduğu ve bunların ülke yararına olduğu dile getirilip; vurgulanırken, akla ilk gelen kelimenin “niyet” olduğunu söylemek gerekir. Bazen görünen ve hatta gösterilen ile arkada gizlenen niyetlerin farklı olması, insan haklarını inşa etmemize engel olurken; var olan köprülerin de yıkılmasına neden olabilir. Bununla birlikte, özgürlüklerin alanını genişletmek amacıyla bir veya bir kaç kişiyi feda etmek de, insan haklarının ihlâl edilmesine neden olabilir.

6.9 “İdeal Devletim...”

İçinde yaşanan dönemin pek çok şeyi değiştirdiği tartışılırken, bu tartışmaların gözle görülebilecek kadar değişmiş bir dünyada yapıldığı da tartışma götürmez bir

gerçektir. Özellikle adına yeni dünya düzeni, küreselleşme, ne denirse, pek çok şey bu dönem itibarıyla anlaşılması daha zor ve anlaşıldıktan sonra da hükmü çok kısadır. Bunun nedeni, insan dünyasına ilişkin gündemin hızlı değişmesi, kavramların içinin boşaltılarak ya da manüpile edilerek sunulmasıdır belkide.

Bilgi kaynakları arttıkça yeni kavramlarla olup biteni anlama, anlamlandırırken kendimizi konumlandırma ve bütün bu işleri yaparken de kendini “özne” kılma çok zor olsa gerek. Bu zorluk içinde eskiden kullanılan kavramların zaman aşımına uğraması yada anlam kayması yaşaması o kavramların imlediği yapıyı da, zihnimizde şekilendirmemize müsaade etmemektedir. Oluşan/oluşturulan söz konusu değişime, “kavramların küreselleşmesi” olarak bakacak olursak, aynı durum sınırların kalkması ya da muğlaklaşması ve uluslararası sermayenin, devletlerin yerini almaya başlamasıyla birlikte, “devlet” kavramı için de geçerli olmaya başlamıştır. Pek çok sosyal bilimci “daha küçük ama daha güçlü” (Fukuyama 2005: 140) bir devletin olması gerektiğini tartışırken, aynı devlet kurgusuna, minimal devlet diyenlerin olduğunu da söyleyebiliriz.

Bu tartışmalar, devletin sonraki dönemde nasıl olması gerektiğini anlatırken; kavrama mevcut yapı üzerinden bakılacak olursa, “devl” kökünden gelen devlet, Eski Yunan’da “polis”, Roma’da “civitas” (Gündüz- Gündüz 2002: 68) olarak dile getirilmiştir. Ancak neredeyse her dönem, “bir ulusun, belli bir ülke üzerinde, siyasal açıdan örgütlenmesi sonucu ortaya çıkan bir tüzel kişilik” (Gündüz- Gündüz 2002: 69) olan devlet, ilk oluştuğu andan itibaren adalet, maliye, ordu gibi klasik işlevlere sahiptir. (Şaylan 2003: 293). Özellikle mülâkat yapılan S/M. işte tam bu noktada; *“Kişisel anlamda sevimli gelmez devlet otoritesi bana, mesela karakollar, askerlik şubesi, devlet daireleri, çok iticidir aslında”* (S/M. ile 26 Mayıs 2008’de gerçekleşen mülâkat)

diyerek, zihninde devlet-tahakküm ilişkisinin belirlediğini ifade etmektedir. Belki de bu sebepten dolayı, mülâkat yapılanların hemen hemen hepsi, söz konusu otorite, erk konuları konuşulduğu andan itibaren sistemi eleştirerek; değiştirme ve dönüştürmeyi bir proje olarak benimsemiş olduklarını ifade etmişlerdir.

Ancak herşeye rağmen Y/Ş, kötü olan bir yapının, şiddete başvurmadan değiştirilmesinin esas olduğunu söylerken, kendisinin de bunu nasıl pratiğe dönüştürdüğünü “.....biz sivil itaatsizlik yaptık, otoriteyi zorlayıp, köşeye sıkıştırıp, kötü olan şeyleri değiştirtmekti amacımız” sözleri ile anlatmaya çalışıyordu. Bu sözler, dönüştürmenin ve değiştirmenin meşru olması gerektiğini vurgularken, aynı zamanda eleştirinin varolması gerektiğini, olmazsa sistemi başka yollarla değiştirmenin gerekli olacağını da dile getiriyordu.

Pek çoğu, devlet ve yurttaş arasında bir çekişmenin olduğunu vurgularken; hemen hemen hepsi bunun nedenini aynı doğrultuda açıklamıştır. Onlara göre; yurttaş hak ve özgürlük alanlarını genişletirken; otoritenin de tam tersini yapması gerektiği ve bu durumun otoritenin doğasında olduğu vurgulanmıştır.

Mülakat yapılan kişilerle bir tarafta idealleri, diğer tarafta gerçekleri konuşulurken yaşanan koşulların farklılığının çok belirleyici olduğu, sisteme ve düzene kırgın olabilecekleri düşüncesi hiç göz ardı edilmemiştir. Özellikle bu soru, mülâkat soru formunda tasarlanan bir soru iken, hiçbir görüşmede sorulması gereken sırada sorulmamış; görüşme yapılan kişilerle sohbet sırasında cevaplar alınmıştır. Bu cevaplar doğrultusunda hemen hemen hepsi, iç hukukta pek çok farklı yasadan hareketle suçlanmış, cezalandırılmış hatta uzun bir dönem yargılanmış, kimisi hapis yatıp kimisi kaçıp geri gelmiş, kimisi de ülke sınırları içinde kaçak hayatı yaşamışken, “bu eleştirilerin altında kırgınlık olup olmadığı” sorulduğunda alınan tek yanıt; hiç bir şekilde bu ülkeye kırgın olmadıkları yönündeydi.

Mülâkat yapılanlardan E/E., “ülke ve o ülkede oluşan otorite ayrı şeyler, bizim derdimiz ülke ile değil; otorite ile. Hele o otorite birilerini daha çok görüyor, diğerlerini de yok sayıyorsa; elbette karşı çıkarız” (E/E ile 3 Ekim 2008 tarihinde yapılan mülâkat) derken, yaşanan sıkıntıların, otoritenin birilerini rahatlatıp; diğerlerine eziyet etmesi durumunda başladığını söylüyordu. Z.’de aynı şekilde otoritenin pratikte birilerini ezerken; başkalarını kendi diliyle “cılaladığını” söylüyor ve ekliyordu:

“.....Boş verin nereli olduğumu. Ben, hiç bir yerliyim. Ezilen kimse, biz onun yanındayız. Değil Kürtler, kızılderililer olsa; biz yine onların haklarını korumak için çalışırız. Çünkü otorite, ezen ve ezilen üzerine kurulmuştur orada” (Z. ile 11 Nisan 2009 tarihinde yapılan görüşme)

Bu noktada hemen hemen hepsi, devlet denilince, devlet-tahakküm ilişkisini imlerken; bu durumun aslında eşyanın tabiatına uygun olduğunu belirtenler de vardı:

“..... ne diyebilirim ki, bireyle devlet arasında sürekli bir çekişme var. Birileri hak ve özgürlük alanını genişletmek isterken; öbürü de egemenlik alanını genişletiyor. Eeee, çekişme olmasın da, ne olsun? Neticede, otorite sevimsiz burada” (O. ile 26 Ağustos 2010 tarihinde yapılan mülakat)

Sözkonusu ifade ile bu “sevimsiz” ilişkinin işin doğasında var olduğunu anlatmaya çalışılırken pek çok defa devlet üzerinden yapılan konuşmalarda, sık sık bir otorite olarak devletin geçmişte neler yaptığı onlar tarafından hatırlatılmış ve bu durumda ideal devletten sözemenin zorluğu ve imkansızlığı vurgulanmıştır.

Bu notlarda en sık dile getirilen ihlaller sırasıyla: yaklaşık 3800 köyün boşaltılması, yüzlerce insanın cezaevlerinde ve gözaltında öldürülmesi, faili meçhul cinayetlerin olması, yargısız infazın gerçekleştirilmesi ve daha pek çok ihlalin olması onlara göre insan haklarından ve bu doğrultuda ideal devletten konuşmayı engellemektedir. Ancak keskin bir manevrayla bu kadar olumsuzluğun olduğu bir ortamda ideal devletin ne olduğunu yanıtlanmanın çok kolay olduğu sıkça vurgulanmıştır. Onlara göre en kısa cevap; bütün bunların olmadığı bir devletin, ideal devlet olduğu satır aralarında vurgulanmıştır.

Diğer bir tarafta ideal devleti tartışırken, sürekli hukuk sistemi ve buna ilişkin örnekler verilirken, en sık tekrarlananın hukukun çok ağır işlediğidir. Çoğu zaman davaların zaman aşımına uğradığı ve ağır işleyen bir mekanizmada her davanın adil yargılanma ihlalinin beraberinde getirdiği örnekleri verilirken, bütün bunların olmadığı ve bir hakimin 1500 dosyaya bakmadığı ve baktırılmadığı devletin ideal olduğu dile getirilmiştir.

Cevapların ilk bölümü pratik üzerinden verilirken, konuşmaların ikinci bölümünde tasarladıkları dünya görüşünü ortaya koyan düşünceler paylaşılmıştır. Pek çoğu cevaba “yani ideal devlet mi? devletin olmadığı yapı tabii” derken hemen arkasından da, “biz, ideallerin karın doyurmadığını öğreneli çok oldu” diyordu. Sonrasında, biraz daha ideal üzerinden istedikleri, hayalini kurdukları devleti anlatırken, yapı insan hakları ile şekilleniyordu:

“ .....elbette ideal olan eşitlikçi bir devlet, olabildiğince az devlet olan bir devlet. Daha çok, yurttaşların yönetimde pay sahibi olduğu yapı yani. Bence demokratik bir toplum kendi kendini yönetmeli, devlete en az ihtiyaç duyacak şekilde ve devletsizliğe yönelebilecek şekilde, insanların birlikte hem yöneten hem yönetilen olduğu, dolayısıyla yöneticiliğin dönüşümlü olduğu, yönetici olmanın herhangi bir üstünlük getirmediyi tam tersine belki yükümlülük getirdiyi bir düzen idealdir” (S. ile 23 Aralık 2009’da gerçekleştirilen mülakat)

Burada ideal devlet, devletsizlik olarak belirlense de, özellikle devleti oluşturan bireylerin, tekil olarak görevlerinin olduğu bilincin kazandırılmasına da ideal olarak bakıldığı belirtilmelidir. Bütün bu ideallere ancak düşünme ile ulaşılacağı, düşünmenin de düşünce özgürlüğü ile mümkün olacağı dile getirilmiştir. Öte yandan tüm ideallerin, insanı anlamlı kılan hak ve özgürlüklerin verilmesi ile mümkün olduğu tartışılırken, ideal devlet kavramının, ideal insan ya da birey bilinciyle gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır.

Bu doğrultuda görüşülen kişilerin pek çoğu devleti sınır ve sınırsızlık üzerinden tartışarak: “.....ideal devlet, ben şuna karşıyım, sınırlara. Kim koydu bu sınırları? Niye koydu? Kim izin verdi ona? Niye koyuyor?” (Ş. ile 24 Eylül 2009 tarihinde yapılan mülakat) mutlak özgürlüğün olduğu, herkesin herşeyi sınırsız olarak gerçekleştirdiyi bir düzenin, ideal olabileceği sıkça tekrarlanmıştır. Bu söylemin beraberinde kaos yaratacağını düşünürken; Feyerabend’in “Yönteme Hayır”ında, “kaos”un bilgi için öneminden bahsettiğini ve böyle bir karışıklığın içinden, düzenin sağlanabileceğine karşın bir düşüncesi olduğunu (Feyerabend 1999: 50) hatırlamak gerekir.

Öte yandan bu çalışmanın başındaki kuram ve kavram bölümünde bir kaç kez ifade edildiği gibi, devlet kavrayışlarımız, insan haklarının korunması, gelişmesi açısından oldukça önemlidir. Eğer devleti, kendimizin dışında kendiliğinden oluşmuş bir otorite olarak göreceğ olursak; bu durumda devlete kutsayıcı bir gözle bakıp; insanın unutulmasına da zemin hazırlamış oluruz. Ancak çalışmanın hemen hemen her bölümünde dile getirildiği gibi, herşeyin ölçüsü insandır. Herşey insan içindir. Dolayısıyla insan ve devlet ilişkisi, yine insanın “amaç” kılınp; devletin “araç” kılınması ile mümkündür. En azından, insan haklarının yeşereceği zemin burasıdır. E’de ideal devletin nasıl olmasını aynı mantıkta anlatmaya başlamıştı;

“.....devlet, bir araç olmalı öncelikle benim kafamda. Devlet araçtır zaten, kutsal değildir. Ama devlet, bireylerin oluşturduğu bir yapıdır aslında. Yani devlet dediğiniz şey, sonuçta bireyler için vardır ve bireylerin belli ortak kaygılarını cisimleştirmiş, kurallara bağlamış bir yapı bütünüdür.” (E /T. ile 18 Mart 2009 tarihinde yapılan görüşme)

Bu nedenle toplumsal sözleşmeyle, insan iradesiyle oluşmuş devlet, düzeni sağlamak, sistemi oluşturmak, eşitliği ve adaleti sağlamak üzere oluşturulmuşsa; belirlenen görevinin temelinde insanın yattığı göz ardı edilmemelidir. Ancak bu konuda görüşme yapılan kişilerin büyük bir çoğunluğu, hemen hemen benzer idealler taşısa da aslında karşı oldukları şeyin devlet ya da otorite olmadığı, F'nin mülâkatları yazıya dökülürken farkedilmiştir. Ona göre;

“insan hakları adına en tehlikeli şey, günümüzde ne otorite ne de devlet. O devletin belli bir ideolojiyi herkese, kesin ve değişmez şekilde dikte ettirmesidir. Yani resmi ideolojidir. Bunu da kim gerçekleştiriyor? Devletin polisi, memuru!” (F. ile 28 Mayıs 2009’da yapılan ikinci mülâkat)

derken, insan haklarını koruyan ya da ihlâl edenin, her şekilde farklı kavramlarla dile getirilse de, “*insan*” olduğu görülmektedir.

6.10 “ Bizim Gibilerin Avukat Bulması Çok Zor Değil”

AİHM’ne giden davalarda, davayı üstlenen tek bir avukat olduğu gibi, birden fazla avukatın olduğu, hatta bazı davaları çok kalabalık bir avukat kitlesinin üstlendiği de gözlenmektedir. Bunun ötesinde pek çok davada Türk uyruklu avukatlar ağırlıktayken, bazı davalarda da ağırlıklı olarak yabancı avukatların olduğu gözlenmektedir. Daha çok Doğu ve Güneydoğu davalarında, özellikle yaşam hakkının ihlâli ya da adil yargılanma gibi davalarda İngiltere’den Brüksel’den ve İsviçre’den avukatların görev aldığı söylenebilir. Ancak 1987-2011 yılları arasında ifade özgürlüğü alanında ihlâlle sonuçlanan 207 karara ve bu davaları alan avukatlara bakıldığında, yabancı avukatların çok az olduğu anlaşılmaktadır

Bu çalışmanın sahası olan İstanbul’da, mülâkat yapılan kişilerin davalarında da ağırlıklı olarak Türk avukatlarının olduğu söylenebilir. Ancak sadece bir tanesi özellikle eşinin davasını, İngiltere’de “Kürtlere Özgürlük Projesi”nde yer alan yabancı bir avukatın üstlendiğini söylemiştir. Bu proje ve avukatlardan, görüşülen kişilerin bir kısmı haberdarken; bir kısmı daha önce hiç duymadığını söylemiştir. Ancak bu proje

ve avukatlarının, daha çok Doğu ve Güneydoğu davalarını aldığı ve insan haklarını araç kabul ettiğine ilişkin eleştiriler, geçmiş dönemlerde medyada yer almıştır. (Bkz Ek 8)

Öte yandan özellikle bu çalışmada mülâkat yapılan kişilerin davalarında, hatta 207 karara bakılırsa; pek çok davada avukat olarak sürekli aynı isimlerle karşılaşıldığını söylemek mümkündür. Bunun nedenini, görüşme yapılan bir avukat şöyle açıklamaya çalıştı:

“o yıllarda, kafasını gözünü yarararak AİHM’ne gidiyorduk. Tabi bu işi yapmak için yabancı dil bilmek gerekli, usul bilmek gerekli, o kadar az işi bilen var ki, o yıllarda. Belki bakılırsa; birçok başvuru sırf şekil şartı yerine gelmediği için kabul edilmiyordu. Bu alanda uzmanlaşmış bir kaç isim var. Bu nedenle, o isimler dönüyor dolaşiyor. Hatta ideolojik olarak, bazı avukatlar kendi istekleriyle karşı tarafı ikna edip; taşıyorlar davaları” (KK. ile 13 Mayıs 2008 tarihinde yapılan mülâkat)

Avukat K.K.bu ifadesiyle, davanın AİHM’ne taşınmasının çok kolay olmadığını, özellikle 1990’lı yıllarda bu işin daha da zor olduğunu vurgularken, kendisinin de yavaş yavaş bu işte uzmanlaştığını söylemiştir. Bu araştırmanın başladığı sıralarda, AİHM’nden gelen bir kaç uzmanın katıldığı, özellikle avukatlara yönelik bir sempozyumda, ısrarla dile getirilen avukatların hataları, yazışmadaki bilgilerinin ve dillerinin yetersiz olması nedeniyle pek çok başvurunun kabul edilmediğini söylemişlerdir. Bu durumu sayısal veriler de desteklerken, aynı şeyi mülâkat yapılan avukatlar da ısrarla vurgulamıştır. Özellikle son yıllarda avukatların Mahkeme’deki usulu, yöntemi daha iyi öğrenerek, Avrupa düzeyine gelindiği söylenmiştir.

Burada avukatlarla ilgili olarak konuşurken; mülâkat yapılan kişilere “*AİHM’ne, yargılama sırasında gittiniz mi?*” diye sorulduğunda, iki kişinin dışında hiçbirinin yargılamaya katılmadığını belirtmek gerekir. Hatta bir kaç kişi davanın gidişatını bile takip etmediğini söyleyip; “*zaten karar çıkarsa; beni haberdar ederdi avukatım*” derken, “*çok da peşinde olmadım davanın*” diyenlerin olduğunu da ifade edilebilir.

Öte yandan gazete başvurularında ise, sistemin nasıl işlediğini, avukatların nasıl bulunduğunu, davanın ne şeklide açıldığı sorulduğunda, mülâkat yapılan, o dönemde çeşitli gazetelerde yazı yazan ve bu yazılardan dolayı iç hukukta ceza alanların hepsi, söz konusu davaların, gazetelerin avukatları tarafından AİHM’ne taşındığını

belirtmiştir. Buna benzer bir durumu yaşayan, olayın yaşandığı dönemlerde bir gazetenin sorumlu yazı işleri görevinde olan F/B. durumu şöyle açıklamaya başlamıştır.

“Sorumlu yazı işleri müdürlüğü yaptığımız zamanda, gazetenin avukatları vardı. Doğal olarak, hiçbir kurum ve arayıcıya ihtiyaç duymadan, gazetenin avukatları bu işi organize ediyorlardı. Eeee, doğal olarak gazeteye açılacak tüm davalar bana da açılacağı için, yasalar gereği zaten bu göreve başlar başlamaz avukatınıza vekâlet veriyordunuz. Ben o yüzden, başka herhangi bir kuruma ihtiyaç duyacak pozisyonda değildim” (F/B. ile 24 Haziran 2009’da ikinci kez yapılan mülâkat)

Hatta bazı gazetelerin avukatları bazı dönemlerde gazetenin, yayınevini sahibi ya da yazı işleri müdürü olduğunu söylerken, çalışmanın başında da ifade edildiği gibi bazı avukatların, başka davalarda davacı olduğu durumu burada daha da netleşmiştir. Benzer durumların dergilerde de yaşandığını söylerken; belki tesadüfen davaları alan avukatların ağırlıklı olarak erkek olduğunu da belirtmekte yarar olacaktır.

Bunun dışında her ne kadar avukat bulmanın arkadaşlarının tavsiyesi veya tanıdıklar sayesinde gerçekleştiğini söyleyenlerin çok düşük yüzdeli olduğu tespit edilse de, bazı durumlarda davayı almak üzere avukatların istekli olduğu vurgulanarak, *“bizim durumumuzda yazılarımızı okuyanlar çok olduğu için davayı almak isteyen hatta parasız almak isteyen çok olur”* (F. ile 28 Mayıs 2009’da yapılan mülâkat) sözlerinde anlam kazanmıştır.

Görüşülen kişilerin pek çoğuna göre, iç hukukta avukatın iyisi aranırken; burada usulü iyi bilen, yazışmaları bilen ve kabul edilme ölçütlerinden haberdar olan avukatların olması gerektiği de ifade edilmişti. Özellikle davalar Mahkeme tarafından kabul edilene kadar, avukatların işlevinin büyük ve önemli olduğunu söylerlerken, ilk adımdan sonra herşeyin yine avukat tarafından takip edildiği ama biraz bu işlerin öncelilere göre daha rahat olduğu söylemiştir.

Öte yandan özellikle, *“avukat bulma konusunda başka kurumlardan yardım aldınız mı?”* sorusuna hemen hemen herkes, İnsan Hakları Derneği ve benzeri derneklerden doğrudan yardım almadıkları cevabını verirken, böyle bir yardımın yol yordam bilmeden başvuranlar için mümkün olduğunu, hatta Doğu ve Güneydoğu davalarında bu yardımları sık sık duydukları vurgulamıştır.

Bazı davalarda daha önce belirtildiği üzere birden fazla avukat varken, bu çalışmada görüşülen kişilerin bir kısmı davaların belli bir bölümünü bir avukat, diğer bir bölümünü de başka bir avukatın üstlendiği gözlenmiştir. Ancak neredeyse hiç kimse avukatına verdiği ya da avukatının aldığı ücreti tam olarak hatırlamazken; bir kişinin tepkisi de oldukça şaşırtıcıdır: *“ne yapacaksınız siz parayı pulu? Benden çıkmadı ki para, ne bileyim?”* derken avukatların ücretlerini verilen tazminatlardan aldığı ya da avukatlık ücreti almadığı düşünülebilir.

6.11 “İnsan Hakları Evrensel de... ??”

İnsan haklarına ırk, dil, din, cinsiyet farkı gözetilmeden herkesin sahip olduğu tartışmasızdır ve bu çalışmada da sıkça dile getirilmiştir. Özellikle, bu hakların evrenselliğinin insanın ahlakî doğasının beklentilerinden beslendiğini bir kez daha belirtirsek; bu açıdan insan haklarının evrenselliği çalışmanın zeminini oluşturmaktadır. Bu evrensellik kültürel farklılıkları gözardı ederek ele alınmazken, farklılıkların içinde “değerleri” bulabilmek evrenselliği temellendirirken, bu çalışmada hak ihlaline uğrayanları anlama çabası evrenselliği temellendirme isteğinden gelmektedir.

Diğer bir tarafta çalışmada evrensellik anlayışı dile getirilmiş olsa da, bu anlayışa karşı çıkışların olduğu da çalışmanın farklı bölümlerinde dile getirilmiştir. Bu bağlamda, insanlık âleminin bir söz edimi olarak gerçekleştirdiği Evrensel Bildirge, 1948 yılında imzalandıktan sonra, farklı kültürlere mensup olan pek çok kişi hem Bildirge’yi, hem de dolaylı olarak insan haklarının evrenselliğini tartışmış; hatta burada söz edilen hakların Batılı insana ait olduğu düşünülerek eleştirilmiştir. Yapılan eleştirilerin bir kısmı tekil yapıları, yığınlara çevirmeye tepki niteliğindeki, bir kısım da inanç ve kültürel farklılıklara saygı doğrultusundadır.

Bu bağlamda mülakat yapılan kişilerin istinasız hepsi, insan haklarına, tüm dünya insanların sahip olduğu haklar olarak bakarken; yeni dünya düzeninde daha da *“soyut”* kaldığı vurgulanmış, hatta *“somutlaştırmanın ancak devlet tarafından gerçekleştirileceğinin”* altı dikkatlice çizilmiştir. Evrensellik onlar için ilk başta çok güzel, hatta yüz güldüren bir kavram iken, dünyada yaşananlar ve ekonomik veriler

durumun pek de öyle anlatıldığını yansıtırken, sadece “evrensellik” kavramının yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Bu nedenle bu kişiler, evrenselliği belli bir yere kadar kabul etseler de, söz konusu evrenselliğin başka kavramlarla desteklenmesi en azından temellendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bölümde en sık tekrar edilen kavramların ilki “devlet”, diğeri de “eğitim”dir. Her iki kavram insan haklarının uygulanması için gerekli olan, hatta olmazsa olmazlarındandır.

Bu doğrultuda mülakatlar doğrultusunda ortaya çıkan ortak söylem: devletin her koşul ve şartta yaşanılır bir dünya yaratma, insanca yaşam koşullarını oluşturma ve her bir bireye eşit mesafede olma konusunda görevlerinin olduğu vurgulanırken; bu ideal söylemlerin, içinde yaşanan mevcut devlet için “ulaşılması zor hatta imkânsız” bir ideal olarak belirlendiği defalarca dile getirilmiştir. Ancak herşeye rağmen F/Z.; “*evet, dünyaya insan olarak geldim ancak bu hakların uygulanması başkaları tarafından ihlâl edilmesi durumunda kim koruyacak? Devlet tabii ki*” (F/Z. ile 20 Aralık 2008 tarihinde yapılan mülâkat)

diyerek, ulaşılması gereken hedefi dile getirmenin hem gerekli hem de kendilerine düşen bir görev olduğu söylenmiştir. Hatta yine aynı kişi:

“bazen, olması gereken üzerinden devleti tanımlamak da bizim başımıza bela oluyor, çünkü mevcut iktidar, kendilerini eleştirdiğimizi düşünerek; bizi yine suçluyor, yine cezalandırıyor. Ama görünen ve geçmişte yapılan uygulamalar ortada. Devlet var mı ki? İşte olmadığı için, insan hakları da yok. Eğer olsaydı, elbette insan haklarından bahsedilebilecekti. Sadece bunu tartışmak bile terörist olmamız için yeterliydi !” (F/Z. ile 20 Aralık 2008 tarihinde yapılan mülâkat)

derken, devletin ideal ya da reel üzerinden her türlü tartışılmasının imkansızlığını anlatmaya çalışmıştı. Bu bağlamda aynı düşünceyi paylaşanlar, mevcut düzeni, hatta gülümseyerek F.’nin dile getirdiği “*eli sopalı devleti*”, adaletin, eşitliğin hatta hoşgörünün olmaması nedeni ile eleştirirken; bu ortamda da insan haklarının oluşmasının imkânsızlığını sıkça dile getirmişlerdir. Onun için G. “iktidar ve ideal bir arada olmuyor galiba” derken insan haklarının da evrenselliğinin imkansızlığı vurgulanmaktaydı.

Burada mülakat yapılan kişilerin söylemlerinden çıkarılan en temel tespit, terörle mücadele ve pek çok farklı nedenlerle yapılan kısıtlama ya da yasaklamanın, “*üzümü*

yemek değil, bağıcı dövmek” olarak nitelendiğidir. Onlara göre bu kısıtlamalar sorunu çözmek için değil, aksine iktidarın gücünü temellendirmek için yapılmaktadır. Çünkü onlara göre terör, insan haklarının askıya alınması ya da bazı hakların kısıtlanması, daraltılması için yeterli bir sebep değildir ancak sonuçtur. Genel görüşleri ise; pek çok devletin -ki devletler arasında en çok tekrar edilen Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye, Çin ve Arjantin’dir- bu tarz nedenlerle hakları yok saymak için, gerekçeleri olduğu ya da geçerli nedenler üretildiğine yönelik görüşlerini de burada özetlemek gerekir. Bu nedenle E’de ;“*bazı çevreler insan haklarının ya da ona ilişkin kavramların bir takım kişi ya da gruplarca kullanıldığını düşünürken; bazen devlet de aynı şeyi yapabilmektedir*” diyerek, devletin insan haklarını koruma ya da yok saymadaki işlevine dikkat çekmeye çalışmaktadır.

Burada özellikle devlet ve insan hakları arasındaki ilişki dile getirilmişken, kendilerine, “*devletle devam etmektense; devletle çatışmayı proje olarak benimsemişlerdenim*” diyen grup, bu ilişkinin özellikle Türkiye için çok gergin hatta imkansızlığından bahsetmişlerdir. Onlara göre insan haklarının uygulanması, geliştirilmesi hatta öğrenilmesinde de temel sorun üst yapıdan –kasedtikleri devlettir- hatta devlet politikalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle 12 Eylül süreci yaşanmasaydı insan haklarında geline noktanın çok farklı yerinde olunacağı paylaşılmıştır.

Bu durumu resmetmek için kullandıkları örnek ise oldukça ilginçtir;

“..... hani annelerimizin döneminde kristal bardakların olduğu büfeler vardı, o bardakların sizin olduğunu bilirsiniz ancak bırakın büfenin kapısını açmayı, odadan girmenize izin bile yoktu. İşte insan hakları var ama bizde karşıdan bakıyor bir türlü sahip olamıyorduk...”(C/V. ile 4 Nisan 2009 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

sahip olunamamasının nedeni olarak ise; “*cumhuriyetin oligarşik karakterinden demokratik karaktere dönüşmemesini*” göstermekteydiler. Hatta daha da detay vererek ideolojik ulus devlet kavrayışının insan hakları önündeki en temel engel olduğu sıkça dile getirilmiştir. Bu nedenle onlara göre insan haklarının evrenselliğini tartışmadan önce, insan haklarının bu coğrafyada oluşması gereklidir. İşte bu nedenle insan haklarını kullanarak yasal olmayan grupların yöntemleriyle, devletin farklılıkları bastırmak ve düzleştirmek için uyguladığı yöntemler onlar için aynı niteliktedir. Konuşmaların belli bölümlerinde insan haklarının evrensel ya da değil ama yaşam

biçimi haline gelmesi için kısa kısa reçetelerinde verildiği gözlenmiştir. Buna göre bir devletin ya da onlara göre sürekli aynı anlamda kullanılan “üst yapının” insan haklarından bahsedebilmesi ve insan haklarına saygının oluşabilmesi için;

- Demokrasi
- Hukukun üstünlüğü
- Çoğulculuk
- Açıklık

kavramlarının yerleşmesi gereklidir. Her rejim, hem katılımcı hem de rahatça hesap verebilen bir durumda olmalıydı.

Öte yandan devletin insan haklarındaki işlevi dile getirilirken; konuşma sırasında eğitimin önemine de çok yer verildiği belirtilmelidir. İnsan haklarını somut hâle getiren, bu hakları doğal olarak koruyacak kavramın eğitim olduğu vurgulanmıştır. Elbette görüşülen kişilerin eğitim durumlarının oldukça yüksek olması, bu konunun önemini vurgulanmasında etkili olmuştur. Sık sık “*hak verilmez, alınır*” söyleminin altında, hak bilincinin kazanılmasındaki farkındalığın eğitimle mümkün olacağı dile getirilmiştir.

Bu doğrultuda kişilerin insan hakları tanımı ve algısı, genelde evrenselliğe kesin hatlarla karşı çıkmadan, mesafeyle yaklaşma üzerine kurulu iken; bu mesafeyi azaltan hatta insan haklarını somut hale getiren kavramların, ısrarla devlet ve eğitim olduğu belirtilmiştir. Ancak mülakatların bazı yerlerinde farklı ayrıntılar dikkat çekmektedir. Genelde görüşme yapılan kişilerin insan hakları tanımı, özellikle ideolojileriyle örtüşmektedir. İnsan haklarını anlatırken verdikleri örnekler ise yerellik ve evrensellik boyutunda, kendilerinin insan haklarını anlamlandırırken ki gerçekliğini açıklamaktadır. Buna göre bir kısmı örnekleriyle insan haklarını sadece doğu coğrafyasına sıkıştırırken, diğer bir kısmı da dünya ölçeğinde, çevre hakkında eğitim hakkına uzanan geniş bir zemine oturtmaktadır.

Buna göre insan hakkı ihlalleri ya da insan hakları tanımı sözkonusu olduğunda, gündemlerinde sadece kürt ve güneydoğu sorunu olanların yanında, dünyanın başka yerlerindeki insanlık dışı uygulamaları örnek göstererek, bilerek ya da bilmeyerek

“bak onlarda hak istiyorlar” ya da “bizim gibi mücadele ediyorlar” diyerek insan haklarının evrenselliğini kabul etmeden evrenselliğe ilişkin örnekler vermişlerdir.

Konuşmalarda tıpkı kelime oyunu gibi ülke ismi söylenip insan hakları alanında hangi kavramı çağrıştırdığı sorulurken; kimisi Amerika Birleşik Devletleri dendiğinde 11 Eylül küresel terörü hatırlarken, Avrupa denildiğinde sömürgecilik ve emperyalizmi hatırlayanın yüzdesi oldukça yüksektir. Türkiye denilince ise;

“ idealde bir bütün olarak yani sosyal bir varlık olan insanın esasen sağlık, barınma, yaşama, düşünmeye kadar uzanan haklar silsilesi aklıma gelirken, Türkiye olunca, insan hakları algısı tamamen değişiyor. Türkiye’de insan hakları deyince; sadece polis şiddeti, gözaltında ölüm, düşüncenin yasaklanması geliyor ama aslında haklar çok geniş, herşeyi bu alanda sıkıştırıyoruz biz ama sadece bunlar insan hakları değil” (Ç. ile 5 Ocak 2008 tarihinde yapılan mülâkat)

Bu cevap karşısında iki farklı düşüncenin zihinlerde rahatça belirdiği söylenebilir. Doğu ve güneydoğu coğrafyasında gerçekleşen olaylar ve bu olayları sonlandırmak üzere yapılan kısıtlamalardan dolayı mağdur olmuş bir kesimin insan hakları kavrayışı tecrübelerinde anlam bulmaktadır. Bu nedenle pek çoğu için, insan hakları denildiğinde akıllarına ilk olarak polis ve şiddet gelmektedir. Öte yandan olayı siyasallaştırarak meşru olmayan zeminlerde hak ve özgürlük mücadelesi veren diğer bir kısım ise, belli bir bölgedeki örnekleri bilinçli iradi verdiği düşünülmüştür.

Bununla birlikte, mülâkat yapılan kişilerin bir kısmının insan hakları adına farklı endişeler taşıdığı gözlemlenmiştir. Bu endişeleri dile getirenlerin bir kısmı kapitalizmi, diğer kısmının da insan hakları algısındaki farklılığı, hakların inşasındaki en güncel engellerden gördüğü söylenebilir. Ancak her şeye rağmen özellikle “özcü” bakış açısına sahip olduğunu düşündüğüm, olayı siyasallaştıran, örneklemi de bu nedenden dolayı kürt sorunu üzerinden oluşturan bir grubun da, mülâkat boyunca kapitalizmden hiç söz etmediği belirtilmelidir.

Kapitalizmden söz edenlerin, ağırlıklı olarak kendilerine göre ezilmiş olmasa da, ezilmişlerin yanında olmalarının ideolojileri gereği olduğunu söyleyenler olduğunu belirtmekte yarar vardır. “Ezilmiş, değil Kürtler, Kızılderililer olsa da biz onların yanındayız” diyen E/S.’de, konuşması boyunca kapitalizmi, insan hakları önünde bir tehlike olarak görmüş:

“..... düşüncecek olursak; Kapitalizm’in ahlakî da yoktur, tanrısı da yoktur .Özellikle gelişmiş ülkeler, tamamen ekonomik sebeplerle ele geçirmek, kontrol etmek istediği devletlerin İnsan Hakları ihlallerini bahane göstererek; herşeyi yapıyorlar. Hatta mesela, şey var, sınır tanımayan doktorlar, geziyorlar, bakıyorlar, ihlalleri açıklıyorlar dünyaya, ama bir çok gelişmiş ülke onların söylediği ülkelerdeki İnsan Hakkı ihlallerine seyirci kalıyor. Neden mi? Müdahale edip, elinde kalırsa; kârlı bir alışveriş değil onlara göre tabii” (E/S. ile 28 Mayıs 2009’da yapılan mülakat)

derken, paranın en büyük amaç olduğu, Yeni Dünya düzeninde, insan haklarının inşa edilmesinin ve korunmasının zor olduğunu gözler önüne sermiştir. Çalışmanın kuram bölümünde kapitalim ve insan hakları ilişkisi ele alınmışken mülakat yapılan kişilerin bir bölümünün de gündeminde aynı konu olduğu rahatlıkla söylenebilir.

6.12 “Kırmızı Çizgilerde Düşünmek ve Yazmak...”

Düşünmek, düşündüğünü dile getirmek ve paylaşmak insan olduğumuzu gösteren en temel çerçevedir. Çoğu zaman içinde yaşanan kültür, öğretilerimiz, hatta önyargılarımız ifadenin şeklini belirlerken, farketmeden düşüncelerimizi de etkilemektedir. Aslında hiç bir koşul ve şartta düşünmenin pratik anlamda sınırı yokken, bazı toplumsal baskılar kişinin bazı şeyleri düşünmesine de engel olmakta hatta zihin bu düşüncelere otomatik olarak sansür uygulamaktadır. Özellikle korku duvarlarının geçirgen olmadığı zihinlerde pekçok şey, günah, ayıp, yasak vs. gibi gerekçelerle; bırakın ifadeyi, düşünce boyutuna bile ulaşmamaktadır. Bu durum olayın kültürel yönünü oluşturmakla birlikte, işin hukukî yanı biraz daha karmaşıktır. Esas problemlili alan, ifade özgürlüğünün sınırlı olup olmadığı ya da ifade özgürlüğünden ne anlaşıldığıdır.

İfade özgürlüğü insanın en temel haklarından biriyken, aynı zamandada negatif karakterli bir haktır. Negatif karakterli haklarda devletin rolü “karışmama”dır. Ancak devletin bu hakkın kullanımı sağlama ve en önemlisi de güvenceye alma gibi de görevleri olduğu hatırlatılmalıdır. İşte devlet bu alanları daraltmaya başladığı andan itibaren, E.’nin kullanımı ile “çizginin içi tehlikeli, çizginin dışı güvenli” olmaya başlamaktadır.

Bu doğrultuda mülakata katılan görüşmecilerin % 100’ ü ifade özgürlüğüne, insan olmanın getirdiği en temel hak olarak bakmakta, ancak neyin tehlikeli neyin tehlikesiz

olduğuna devletin karar vermemesi gerektiğini s3ylerken tıpkı Stuart Mill'in s3yleminde olduğu gibi “yanlış ve doğrunun doğal olarak kendi yerini bulması için” ifadenin sınırsız olması g3rüşü paylaşılmaktadır. Buna ek olarak ifade 3zgürlüğüne demokrasi k3ltürünün bir parçası olarak baktıkları gibi, diğer tüm 3zgürlüklerin de varlık koşulu olduğu s3ylenmiştir.

Öte yandan ifade 3zgürlüğüne sınır çizme s3z konusu olduğunda, kişilerin % 98'si bu hakkın sınırsız olduğunu belirtmiştir. Fakat her şeye rağmen uluslararası s3zleşmelerde getirilen sınırlandırmaların varlığı kabul edilse de, bu sınırlandırmalardan sadece,

- başkalarının 3zgürlüklerini kısıtlama,
- ırkçılık ve şiddeti teşvik etme,

mülakat yapılanlar tarafından dile getirilmişken, AIHS'nin 10. Maddesi'nde yer alan sınırlamalardan,

- kamu d3zenini bozma ve
- milli g3venliği tehlikeye sokma,

hiçbir kişi tarafında dile getirilmemiş, hatta imâ dahi edilmemiştir.

Bu b3lümde ifade 3zgürlüğü, daha çok T3rkiye'deki pratik 3zerinden anlatılmaya çalışılırken; G/A., elindeki kalemle, masada duran kağıdın 3zerine dikenli tellerle çevrili bir dikd3rtgen çizerken, “bek T3rkiye'de ifade 3zgürlüğü bu işte” derken, idealde sınırsız olması gereken bu hakkın, T3rkiye koşullarında en çok daraltılan haklardan olduğunu şu s3zleriyle vurgulamıştı:

“.....fade 3zgürlüğü, AIHM'ne gidiş falan denilince, bizim bu 3lkede tecr3be ettiğimiz şey, çoğunluğun içinde olmayan d3ř3nce ve ifadeye kırmızı çizgi çizip; onu daratmak ve sonra da sindirip, yok etmek” (G/A. ile 24 Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilen mülakat)

G/A, her farklı d3ř3nce ve ifadenin 3zellikle de tehlike olarak algılandığını da s3zlerine eklerken, çalışmada tehlike yarattığı ortaya çıkan ifadelerde bir bir belirlenmeye başlamıştı. Buna g3re: g3neydoğu sorunu çerçevesinde, “k3rt” kelimesinin “devlet ter3r3” denilmesinin, “anti ter3r yasaının 3zgürlük ve demokrasi m3cadelesini kırdığını” d3ř3nmenin o d3nemde çok tehlikeli olduğu mülakat

yapılanlarca tekrarlanırken, pek çoğu “*söylesemde yazamazsın zaten boşver bu kadar söyleyeyim*” derken kendince sansür uygulamıştır.

Özellikle tehlikeli olabilecek ifadeler paylaşılırken ifadeyle örtüşmeyecek cezalar da dile getirilerek, pek çoğu işkence hikayeleri anlatmıştır. Dolayısıyla görüşülen kişiler ifade özgürlüğü alanında benzer tecrübeler yaşayarak, kendilerince kırmızı çizgilerin sınırını genişletirken ya da bu çizgilerin olmaması gerektiğini savunurken; herşeyin konuşulmasının, herşeyin söylenmesinin mümkün olduğu hatta demokrasinin gelişimi için gerekli olduğu fikri, savunmalarındaki en temel argümandır.

Buradaki “herşey”, görüşülenler tarafından zikredilen, ancak bir kısmının açıkladığı hâlde bir kısmının da muğlak bıraktığı bir sözdür. Çoğu zaman, siyasallaştırılarak içi doldurulmuş olduğu hissedilsede pek çoğunun verdiği örnekte devleti merkeze aldığı gözlenmektedir. Buna göre:

“ .....herşeyi, herkesi eleştirebilmeliyim, örneğin; şimdi devleti beğenmek zorunda değilim, tasvip etmek zorunda da değilim, hatta değişmesini istemek de en doğal hakkım” (M/S ile Haziran ayında yapılan mülakat)

derken, devleti, yöneticileri hatta sistemi bile eleştirmenin gerekli, zorunlu ve hukuken mümkün olduğu bu cümlelerle sık sık vurgulanmıştır. “Herşey” kavramı genel açıdan ele alınırken bu kavrama engel koyan düzenlemeler konuşmaların çözümlenmesi sırasında rahatça tespit edilmiştir. Onlara göre TCK ve TMK’nın özgürlükleri yok ettiği, düşünmeyi imkansız hale getirdiği çok hırçın bir şekilde dile getirilmiştir:

“..... düşünsene, TCK ve TMK’dan dolayı sadece yazı yazdığım ve başkalarının haklarını savunduğum için, elinde silahla dağda gezen gençten daha tehlikeli göründüm” (S. ile 20 Haziran 2009 tarihinde yapılan mülakat)

diyen S, bu sözleriyle tıpkı diğerleri gibi, ifade özgürlüğünün Türkiye’deki sınırını anlatmaya çalışmıştı. Bu iki yasa, en çok tekrarlanan; T’ye göre de “*devletin ifade alanlarını terörize etmesine neden olan yasalardandı*”.

Genel olarak sınırsız bir ifade alanının varolması gerektiği savunulurken, özellikle konuşulmasının, tartışılmasının gerekli olduğunu düşündükleri alanlarda mülakatın farklı yerlerinde ortaya çıkarken, bu alanların hiç biri yazılan sırada dile getirmemiştir.

Konuşmalarının farklı yerlerinde “herşey” kavramının içini dolduran ifadelerin neler olduğuna yönelik bir sıralama yaparsak:

- Anti-terör yasalarının -ki bu yasalardan bahsederken aslında TCK ve TMK’yı kastettiklerini söylemeliyim- halkların demokrasi ve özgürlük mücadelesini kırdığı gerçeği,
- Doğu ve Güneydoğu’daki devlet terörü,
- Türkiye’deki soykırım,
- TCK VE TMK’nun ardından oluşan toplu gözaltılar ve gözaltında kaybolmalar,
- Kürt halkının talepleri.

kendi söylemleriyle “*konuşulmalı ve konuşulacaktır*”. Pek çoğunun yazılarında dile getirilen bu söylemler, mülâkatlar sırasında da en çok tekrarlanan ayrıntılardandır. Tekrarlamak gerekirse, F, elindeki çay bardağını tabağa hızla koyarken; “*ifade özgürlüğü anlamında tartışılabilir, konuşulabilir*”.

Diğer tarafta konuşmaların bu bölümü sınırsızlık üzerinden yapılırken görüşmecilerin sadece % 2 ‘si, “*....eee bi sınır koyalım da bu sınırsızlıkta boğulmayalım*” derken, dile getirilen sınırın ifade özgürlüğü alanı içinde olmadığı belirtilmelidir. Buna göre ES.: “*..... ha, eğer illâki bir sınır istiyorsan; küfür, hakaret sınır olabilir tabi... ama o da ifade özgürlüğü değildir*” (ES. ile 11 Ocak 2008’de yapılan mülâkat) derken, sınır koyma çabası içinde, yine sınırsızlığı teyit etmektedir.

Sonuç olarak, yapılan tüm mülâkatlardan yola çıkarak söylemek gerekirse, görüşülen kişilerin hepsi, kırmızı sınırların olmadığı bir dünyanın, ifade özgürlüğünün sınırsız olmasıyla mümkün olacağını söylerken, esas mücadele konularının bu çizgileri kaldırmak olduğu vurgulanmıştır. Özellikle gazeteciler, bu mücadelenin aynı zamanda görev olduğunubelirterek; bu uğurda bazen hain, bazen de bölücü hatta terörist olarak algılandıklarını söylemektedirler. Ancak görüşmecilerin bir bölümü, ısrarla “*ellerine, kalemden başka hiç bir silah almadığını*” söyleyip, mücadelenin bu alanda sınırlı kalması gerektiğini söylerken, bir kısımda mücadelenin nasıl olacağına, karşı tarafın tutumlarına bakılarak karar verilir dendiği hatırlatılmalıdır.

Onlar için karşı taraf ise, sistemi hiç eleştirmeyen, üst otoritenin söylemleri doğrultusunda hareket edenlerdi Bu belirleme yapılırken ifade alanında da neden muhalif gazetelerin ve muhalif yazıların, üçü beşi geçmediği de kendi

konuşmalarından yola çıkarak aydınlatılmıştır. Onlara göre gazeteler, düşünceleri kitlelere aktarmak için en etkili mecradır. Bu bilgiyi kişiler bildiği gibi üst otoritenin de bildiği vurgulanırken esas üzerinde durdukları nokta, “neden hep aynı gazeteler AİHM’ne gidiyor da, tirajı yüksek gazeteler yok” sorusunu da yanıtlamaktaydı. Buna göre onlar sistemi eleştirmek için yazı yazdıkları için bu yazıların her gazetede yayımlanmasını istemektedirler ancak yazılarını bu gazetelere gönderseler dahi o gazetelerin yayın politikası, ideolojisi özellikle üst otorite tarafından belirlendiği için kendi söylemleriyle kapıdan bile geçemedikleri sık sık vurgulanıp, “işte biz ondan bir kaç gazete de yazı yazabiliyoruz” demektedirler.

“Kapıdan bile geçemiyoruz” derken iletişim biliminde “eşik bekçileri” kavramı hatıra gelmektedir. Buna göre eşik bekçileri, “kaynağın iletmediği mesajı, alıcıya ulaşmadan önce denetleyen hatta bazen alıcının şartlarına uygun hale getirmek için değiştiren” bazende değiştiremediği için mesajı haber haline getirmeyendir. Tam da bu noktada Bozkut Güvenç’in bir gazete de yazdığı köşe yazısında şu sözler akıla gelmekte ve yorumsuz olarak hatırlanmaktadır:

“toplumumuzun demokratik dengesi, eğitim, bilim, kültür ve yayın kurumlarına giren kara ve kaba kuvvetlerin, bu kurumlardaki “karşı” düşünceleri susturup sindirmesi, etkisiz ve işlevsiz bırakmasıyla bozuldu. Yaratılan düşünce boşluğu karşı görüşten mücahitlerle dolduruldu” (Bakınız Ek 8)

derken çok şeyi düşündürmekte ve anlatmaktadır. Ancak mülakat yapılan kişiler hiç sorulmasa da neden bir kaç gazetede yer aldıklarını yer alamadıkları için konuşarak ifade edemediklerini haykırarak aktardıkları anlaşılmaktadır.

7 SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojinin hızla ilerlediği, ilişkilerin fizikî uzaklıkları hiçe sayarak arttığı, tüketimin had safhaya ulaştığı şu dönemde dünya, büyük bir dönüm noktasının eşiğine gelmiştir. Bir yanda paranın ve sermayenin, diğer yanda da insan ve ona ilişkin değerlerin yer alması ve bu iki farklı alandaki uçurumun artması, insan dünyasına ilişkin kaygıyı ve umutsuzluğu arttırmıştır. Bu umutsuzluğa ve çelişkilere rağmen “her çağın insan kavrayışının ve değer biçmenin” (Kuçuradi 2003: 99) farklı olduğunu düşünecek olursak, içinde bulunduğumuz çağda tekilin, yerelin, hatta süreksiz ve düzensiz çıkan her çatlak sesin, mevcut parçayı anlamak üzere değeri tartışmasızdır. Bu nedenle her bir bireyin içinde yaşadığı topluma, insan haklarına ve mevcut sisteme ait kavrayışlarının bilinmesi, onun dolaylı olarak “ötekileştirilmesi” önündeki engellerdendir. Bilme ve bilgi temelli anlama çabası, insan hakları alanında eylem ve niyetle birleşince, insan olarak tıpkı Sartre’ın dediği gibi: “başkalarını özgürleştirdikçe özgürleşmemizi sağlayacaktır (Sartre 2000: 43).

Böyle bir amaç ve bakış açısıyla gerçekleştirilen bu çalışma, genelde insan hakları kavramına yönelirken, özelde de AİHM ve bu Mahkeme’deki ifade özgürlüğü bağlamındaki Türkiye kararlarına (1987-2011) ve bu davalarda yer alan kişilere dayandırılmaktadır.

Türkiye Avrupa’da, insan hakları alanında gerçekleştirdiği ihlalleri ile tanınırken, çoğu zaman gazete haberlerinde de “ihlal rekortmeni”, “Türkiye Şampiyon” veya “AİHM’nin Gediklisi” (Bkz Ek 8) gibi başlıklarla ele alınarak, Mahkemeye başvuran ülkeler içinde ilk sıralarda yer aldığı ve hak ihlali yaptığı anlatılmaya çalışılmıştır. Bu yorumlar başvuru ve karar üzerinden sayısal verilere dayanarak yapılırken, bu ülkede insan haklarının temellendirilememesi nedenleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bağlamda Türkiye’deki insan hakları gelişimi ve bu alanda AİHM’nin gündeme gelişi, daha çok politik bir temelle gerçekleşmiştir. Bu gerçek anlamda insan haklarının temellendirilmesi ve bu hakların “araç” değil, “amaç” kılınması önündeki en büyük engellerdendir.

Bu bağlamda insan hakları denildiğinde akıllara sadece adil yargılanma hakkı, ifade özgürlüğü ya da yaşam hakkı gelmemelidir. Elbette hakların sınıflandırılmayacağı ve birinin bir diğerine üstün olmadı düşünülürse, zorla evlendirilme yasağı, eğitim ve barınma koşullarının da insan hakları olduğu belirtilmelidir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda AİHM’nde Türkiye aleyhine sonuçlanan davalara baktığımızda zorla evlendirilme yasağıyla ilgili bir davaya rastlanmadığı gibi en sık rastlanan ihlalin adil yargılanma, ifade özgürlüğü hatta mülkiyet hakkı olduğu söylenebilir.

Ancak çalışmada dile getirildiği gibi insan hakları öncelikle birey haklarıdır. Birey içinde yaşadığı koşulları sorgulayarak, bu koşulların geliştirilmesini isterken, içinde yaşadığı topluma da görevlerini yerine getirir. Bu çalışma doğrultusunda AİHM’ne özellikle ifade özgürlüğü bağlamında gidenlerin, bireysel bir hak talebinin olmadığı söylenebilir. Özellikle bu alanda politik geçmişi, politik aidiyeti olan kişiler çok daha çaba sarf etmektedir. Elbette bunun nedeni bireysel olarak destek bulamama korkusu olabilir ancak aidiyetin kişilerin destek bulması anlamında oldukça önemli olduğu belirtilmiştir.

Burada insan hakları adına tehlikeli nokta, hak taleplerinin aşiret, tarikat ya da gruplar üzerinden gelip, insan haklarının topluluk haklarına dönüşmesidir. Burada insan haklarının ruhuna yakışan ya da ideal olan; hakkın taşıyıcısı olan insanın, kendi iradesiyle hak talebinde bulunmasıdır. Aksi takdirde grubun içindeki bir kişi, hak talebinde bulunup, diğerleri sadece kağıt üzerinde davacı sıfatıyla bulunuyorsa, bu durum insan hakları adına temel bir sorundur. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’de grup aidiyeti olmayan insanlara da, insan hakları eğitimi verilmeli ve medya özel alanlarda yer alan kadınların hak bilincini kazanması için çalışmalıdır. Dolayısıyla diğer hak ihlallerinde ve AİHM’ne gidişte kadın başvuruları ayrı ayrı incelenmelidir.

Özellikle topluluklarda, gruplarda iletişim, bilginin paylaşılmasını sağlarken bu yapılarda insan hakları veya başka tür bilgiler de hızla yayılmaktadır. Ancak bu durumun hak bilincini engelleyen bir yapıya dönüşmemesi, insan hakları adına oldukça önemlidir. Özellikle mülakatlar sırasında, iç hukukta yargılanmış, hakkındaki karar kesinleşmeden ülkeden kaçmış bir gazeteciye “nereye gittiniz” sorusu yöneltildiğinde “büyüklerimiz nereye derse oraya kaçacaktık” cevabı, bu bağlamda

sayfalarca tartışılması gereken bir cevaptır. Bu cevap bir yandan grup aidiyetinin olduğunu söylerken diğer yanda aralarında hiyerarşik bir yapının da varlığını hissettirmektedir. Ancak buna benzer cevapların, kadınlar tarafından verildiği bilgisi de aktarılmalıdır.

Bu bağlamda çalışmada, ifade özgürlüğü alanında hak talebinde bulunan kadınların sayıca az olduğu belirtilmiştir. Elde edilen bu bulgunun nedenlerine baktığımızda; içinde yaşanılan toplumun kültürel kodları hem kadının, hemde insanın, hakkın öznesi olup olmadığını belirlemede etkili olduğu söylenebilir. Özellikle Türkiye’de ataerkil kodlar değişmediği, kadının aile içinden çıkarılmadığı ve kadın kamusal alana dahil edilmediği sürece, birey olabilmesi zordur. Mülakatlar sırasında hiç bir erkek “AİHM’ne başvurduğum için ailemle sorun yaşadım” ya da “ailem beni reddetti” sözü hiç duyulmazken, pek çok kadın satır aralarında aileleri ile ilgi dramatik öyküler anlatmıştır.

Bu hikayelerin büyük bir kısmı, içinde buldukları kültürel yapının deşifre edilmesini sağlarken, insan hakları mücadelesini sadece devlete değil ailesine karşı da verdiği belirlenmiştir. Ancak önemli olan ya da gerçek anlamda insan haklarında varılması istenen nokta, kadının ve erkeğin özneleşmesidir. Çünkü nesnenin haklarını bilmesi, koruması ve geliştirmesi mümkün değildir. Çalışmada pek çok yerde özneleşmenin altın anahtarı olarak eğitim üzerinde durulurken, “hakkı arayana” değil, “hakkı ihlal edene”, “neden yaptın?” sorusunun sorulabilmesinin ancak eğitimle mümkün olacağı sıkça tekrarlanmıştır. Elbette buradan yola çıkarak, sonraki çalışmalarda ele alınması gereken, yine aynı dönemde hakkı ihlal edilenlere değil hakkı ihlal eden ve üst otoriteyi temsil edenlere “neden” sorusunun sorulmasıdır.

Bu tarz çalışmalar insan hakları alanında yer alan kişilerin tanınması ve anımladırılması açısından oldukça önemlidir. Konuyla bağlantılı olarak Türkiye’de son yıllarda “*hak projeciliği*” oldukça sık işitilen bir deyiştir. Buna göre hak mücadelesini, hak ihlaline uğramış kişilerin kendileri gibi ihlallere uğramış başka kişilerle birlikte sürdürmesi, hakkın öznesinin belirlenmesinde oldukça etkili iken; bu mücadeleyi “onlar adına” ya da “onlara rağmen” sürdürenlerin olması, insan haklarının inşasını geciktirmektedir. Bu nedenle hak talebinde bulunanların da

tanınması/tanıtılması oldukça önemlidir. Bu çalışmada mülakat yapılan kişilerin hepsi hak ihlaline uğramış ve hak talebinde bulunmuşlardır.

Bu kişiler kendilerini “muhalif” olarak belirlerken bir kısmı hak ve özgürlük temelinde işçi hakları ve eşitlik talebiyle söylem geliştirirken bir kısımda kürt ve güneydoğu sorunu üzerinden ifade kanallarını kullanılarak düşüncelerini paylaştıkları söylenebilir. İdeolojisini bu doğrultuda ortaya koyan görüşmeciler, kendilerini Sosyalist, Marxist, Solcu olarak belirlemiştir. Bununla birlikte bir kısmı kökenleri gereği; diğer bir kısmının da ezilenlerin yanında olma nedeni ile kürt ve güneydoğu sorununu dile getirdiği bu araştırmanın sonucunda ortaya çıkan bir bulgudur. Elbette bunun nedenini, belli bir dönemden sonra, çeşitli sebeplerle tasfiye edilen solun kendine başka varlık zemini bulmasında aramak belki de yerinde olacaktır. Özünde farklı dünya görüşleri ve kökenleri olsa da eleştirdikleri noktaların örtüştüğü rahatlıkla söylenebilir.

Bu doğrultuda görüşülen kişilerin hemen hemen hepsi, insan haklarının evrenselliğine mesafe ile yaklaşarak bu kavramın ideal bir söylem olduğu belirtilmişti. İnsan hakları alanında ideali reel zemine oturtacak kurumun devlet olduğu tüm görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Ancak bu söylemi gerçekleştirenlerin büyük bir bölümü ideal devleti “devletsizlik” olarak belirlemişlerdir.

Buna göre görüşmecilerin hepsi, insan hakkı ihallerinin üst yapıdan ve devlet politikalarından kaynaklandığını söylemektedir. Özellikle kendilerinin AİHM’ne başvurmalarının nedeni bu üst yapının toplumu baskı altında tutan politikaları olduğu sıkça dile getirilmiştir. Ancak herşeye rağmen ülkenin demokratikleşme sürecinde olduğu, kendilerinin de yasakçı olmayan bir yapının inşası için, özellikle kalemle mücadele ettikleri belirtilmiştir. İnsan haklarının inşası ve demokratik bir yapının oluşması için devletin açık, çoğulcu ve katılımcı olması dile getirilirken esas sorunlu alanın hukuk olduğu tüm kişiler tarafından dile getirilmiştir.

Mülakat yapılan kişiler, özellikle yargının ağır işlediğini tekrarlarlarken, konuşmalarında hukuk için sıkıntılı iki alan tespit edilmiştir: Buna göre ilk alan, devletin bir politika belirlediğinde, ona bağlı tüm organların devlet politikasına uygun davranmasının demokrasinin olmamasından kaynaklandığı vurgulanırken, insan hakkı ihallerinin tam da bu noktada olduğu vurgulanmıştır. Görüşülen kişilere göre, mahkemelerin,

hakimlerin iş yükü başlı başına insan hakkı ihlalinin beraberinde getirirken, aynı kurumların devletin ideolojik aygıtı olmaya başlamasıyla hak ihlalleri daha da artmaktadır.

İkinci alan ise yine Türkiye'deki mahkemelerin, hakimlerin vs. AİHM içtihatlarını uygulamamasıdır. Mahkeme kararları kişi ölçeğinde uygulanıp ihlal sonrasında tazminatlar ödense de, benzer bir davada yine ideolojik bir tutumla aynı karar verilmekte ve aynı karar yine AİHM'ne gitmektedir. Bu da onlara göre, Türkiye'de yargının direnç göstermesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle kendilerinin de bu yapıyı değiştirmek umuduyla yazı yazdıkları, protesto ettikleri özgürlük alanlarını genişletmek için mücadele ettikleri belirtilmiştir.

Bu mücadelenin sonunda hemen hemen hepsi iç hukukta TCK 141, 142, 163 ve 312. Maddesi ve TMK 8. Maddesi doğrultusunda ceza almış olup, bir kısmı o dönemde ülkeyi terketmiş bir kısmı da kaçıp belli bir süre sonra geri dönmüştür. Bunun dışında pek çoğu ülke içinde kaçak hayatı yaşasa da hapisanede belli bir dönem kalmışlardır. Bu sürecin hepsi için sancılı olduğu tespit edilirken, bir kısmı derin bir pişmanlık, umutsuzluk yaşarken bir kısmı hala aynı çizgide mücadeleye devam ederken esas pişmanlığın ne olduğunu Bak E/t. şöyle anlatıyordu;

.....zaman zaman düşünüyorsun. Okadar yıl içerde yattın, ne elde edildi? Şundan dolayı; sahip olduğunuz değerler, bugünün yükselen değerleriyle örtüşmüyorsa ve küresel pazarda başka türlü değerlerin peşinden insanlar gidiyorsa ve siz buradan baktığınız zaman son derece tuhaf kalıyorsanız ve kendinizi dinazor gibi hissediyorsanız o zaman kırgın olabilirsiniz keşke başka bir hayatım olsaydı diye. Ama öbür tarafta baktığımızda evet belli bir pişmanlık var ama hiç olmazsa kendimle barışık yaşıyorum diyebiliyorsunuz. En azından birilerine kızma, küs etme hakkını kendinizde görüyorsunuz Şimdi liberallik kavramı içinde bir sürü hapis arkadaşım var, haftada şukadar dolarla televizyon programı yapıyorlar. Şimdi baktığımız zaman bu insanlarla aynı hücrede ekmeğinizi paylaşmışsınız ama düşündüğümde iyi ki öyle olmamışım onlar gibi, işte o zaman pişman olurdum...(E/t ile 20 Temmuz 2008 tarihinde yapılan mülakat)

kendi diliyle “ne sular aktı bu köprünün altından” derken o günlerin koşulları ve mücadelesiyle bugünlerin mücadelesinin çok değiştiği vurgulanmıştır. Bu nedenle 2012 ve 2013 ihlal kararı çıkan dava ve davacılar da mutlaka değerlendirilmelidir.

Söz konusu 207 davaya konu olan olaylarda tercih edilen ifade kanallarına bakıldığında ise, sırasıyla gazete (% 33), sözlü protesto (% 22), kitap (% 14) ve derginin (% 12) ilk dört sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Özellikle gazeteler, ağırlıklı

olarak kürt medyasına ve sol basına ait iken, dergi ve kitaplarında, kürt ve güneydoğu sorunu üzerinde şekillendiği görülmektedir. Öte yandan sözlü protestolara baktığımızda ise; daha çok “Nevruz Kutlamaları” sırasında yapılan konuşmalar ve ideolojilerini “Kürt Milliyetçiliği” olarak belirleyen partilerin çeşitli toplantılarında yaptıkları konuşmaların ağırlıklı olduğunu görürüz. Söz konusu 207 davanın temel konularının oldukça ideolojik olduğu ve Türkiye’nin her açıdan mücadele etmesi gereken Kürt ve Güneydoğu Sorunu üzerine ifadelerin ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir.

Davalara olayların gerçekleştiği il bazında bakılacak olursa, İstanbul’un ilk sırada yer aldığı tekrarlanmalıdır. Özellikle İstanbul, ifade alanında, tüm etkinliklerin yapıldığı, gazete, dergi ve kitapların basıldığı, mitinglerin düzenlendiği bir alan haline gelmiştir. Bu alanda İstanbul’un sayısal olarak öne çıkmasının nedeni, elbette bu ilin büyükşehir olması ve davaya konu olan yıllarda doğu ve güneydoğu illerine göre daha güvenli olmasıdır. Ancak güvenli olunsaydı da, başvuruların İstanbul da faaliyet gösterecekleri de zaman zaman dile getirilmiştir.

Davalara tazminatlar penceresinden bakacak olursak da; Türkiye’nin bu davaların (207 dava) sonucunda, 2.453.731 \$⁷⁸ tazminat öderken; bu tazminatların % 39’ u gazetelere, % 21’i sözlü protestoya, % 12’si kitaba ve % 8’i dergiye verilmiştir. Buna göre yaklaşık 4.5 trilyon lira olan bu tazminatların büyük bir çoğunluğunun Türkiye’nin terörle mücadelesi sırasında güneydoğu sorununu dile getiren yayınlar için ödendiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

Hem tazminatlar hem de olayların gerçekleştiği dönemdeki Başbakanlara baktığımızda ise en az ihlalin ve buna bağlı en az tazminatın ödendiği dönemin Turgut Özal dönemi olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık Necmettin Erbakan dönemi, hem ihlallerin hemde ödenen tazminatların en yüksek olduğu dönemdir.

Sonuç olarak AİHM’si, belirlenen yıllarda ifade özgürlüğü alanında Türkiye aleyhine çıkan kararların, kürt ve güneydoğu sorunu ve bu konuda üretilen devlet politikalarının eleştirisi niteliğindeki ifadelerden oluştuğu, ortaya çıkan veriler doğrultusunda söylenebilir. Bu doğrultuda AİHM’de toplam 207 davaya baktığımızda,

⁷⁸ Toplam tazminat, 21 Mart 2013 tarihindeki dolar kuru üzerinden Türk Lirasına çevrilecek olursa; 4. 465.790 TL olarak belirlenmektedir.

Türkiye bir yanda terörle mücadele ederken diğer yanda insan haklarını temellendirmede çok emek ve çok para harcamıştır. Ancak bu dönemler güvenliği sağlama, terörü önleme adına hakların belli bir dönem askıya alındığı dönemler olarak, olağan dışı ve kaos ortamlarını da oluşturabilmektedir. Bu ortamlar üst otoritenin stratejik hatalar yaparak, meşru olmayan grupların hak taleplerine de zemin hazırlayabildiği gibi bazende üst otoritenin totaliter tutumlarıyla başka bir terörü oluşturabilmektedir. Söz konusu kaos dönemleri, tüm ülkeler için aynı tehlikeyi barındırır da, terörle mücadele de en etkili yol yine insan haklarıdır.

Bu bağlamda Türkiye ve tüm dünyada insan hakları, siyasi ve ideolojik bir temelden arındırılarak sadece insan ve onun insanca yaşaması için gerekli haklar olarak ele alınmalıdır. Bu ideal ise, gerçekten ezilmişlerin yanında olma nedeni ile bu davalarda yer aldığını söyleyenlerin ya da kökenleri gereği hak mücadelesinde bulunanların, zorla evlendirilen kızların ya da yaşama zorlukları nedeni ile sorunlar yaşayan engellilerin davalarını da AİHM'ne taşıyıp bu alanda hak mücadelesinde bulduklarında sağlanacaktır. Böylece hak bilincinin politikaların, ideolojilerin üzerinde olduğu düşünülecektir.

KAYNAKÇA

- Acot Pascal, 2005, *Bilim Tarihi*, İstanbul Kültür Kitaplığı
- Agamben Giorgio, 2005, *State of Exception*, Chicago, The University of Chicago
- Akal Cemal Bali vd, 2003, *İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi*, İstanbul, Toplumsal Katılım ve Gelişim Vakfı
- Akıllıoğlu Tekin, 2000, Türkiye’de İnsan Hakları, *İnsan Hakları Uygulamasında İki Farklı Dil: Biz ve Onlar*, Ankara, TODAİ Yayınları
- Akıllıoğlu Tekin, 1995, İnsan Hakları, Ankara, SBF
- Aktan Coşkun Can, İstiklal Yaşar Vural, 2004, *Globalleşme Fırsat mı Tehdit mi?*, İstanbul Zaman Kitap
- Akün Ömer Faruk, Divan Edebiyatı, İslam Ansiklopedisi, c.IX,
- Akyol Hüseyin, 2010, Kürt Medyasında Yirmi Yıl, İstanbul, Evrensel Basın Yayın
- American Antropological Association: 1947, *Statement on Human Rights* American Antropologist, Vol.49 No:4, s.539-543
- Anar, Erol, 1999, *İnsan Hakları Küreselleşme, Postmodernizm, Yeni Perspektifler*, Ankara, Özgür Üniversite Kitaplığı
- Anar, Erol, 2000, *İnsan Hakları Tarihi*, İstanbul, Çivi Yazıları
- Anar, Erol, 1999, *İnsan Hakları*, Ankara, Maki Basın Yayın
- An-Na’im, Abdullahi Ahmed, 1992, “*Toward a Cross-Cultural Approach to Defining International Standards of Human Rights - the Meaning of Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment*”
- Anderson, Benedict, 1993, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğın Kökenleri ve Yayılması*, Çev: Ğ.SavaĞır, Ğstanbul: Metis Yayınları.
- Appadurai Arjun, 1999, *Globalization and The Research Imagination*, International Social Science Journal.

- Appadurai Arjun, 1996, "Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization", , University of Minesotta Press.
- Appadurai Arjun,2000, *Grassroots Globalization and the Research Imagination*, Public Culture "Globalization" 12: 1-19.,
- Arendt Hannah, 1998, *Totaliterizmin Kaynakları 2: Emperyalizm*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Aristoteles, 2002, *Politika*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Arslan Ahmet, 1996, *Felsefeye Giriş*, Ankara, Vadi Yayınları
- Arslan Zühtü, 2007, Türkiye'de İstisna Hali, Terör ve İfade Özgürlüğü, TBB Dergisi, Sayı 71
- Atatürk M.K.,1988, *Vatandaşlar İçin Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları* Yayınlayan: Afet İnan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını
- Althusser Louis, 1991, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Avar Banu, 2009, *Hangi Dünya Düzeni*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Aybay Rona, 2010, *İnsan Hakları Seçilmiş Makaleler*, İstanbul, Pencere Yayınları
- Bailey Kenneth D, 1987, *Methods of Social Research*, New York: Mac Millan Publishers,
- Barnard Malcolm, 2002, *Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür*, Ankara, Ütopya Yayınevi
- Barth Frederik, 2000, *Boundaries and Connections*, Signifying Boundaries: Antropological Perspectives on Boundaries and Contested Value, Der. A.P Cohen, Londra: Routledge: 17-37
- Barth, Frederik. 2002. *Kültürel Gruplar ve Sınırları*. Çev: A. Kaya ve S. Gürkan. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Baudrillard Jean, 1995, *Kötülüğün Şeffaflığı: Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Bauman Zygmunt, 2000, *Post-Modernlik ve Hoşnutsuzlukları*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları

- Bauman, Zygmunt, 2006, *Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları*, Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Belge Murat, 2000, Türkiye’de İnsan Hakları, *İnsan Haklarında Yeni Paradigmalar*, Ankara TODAİE Yayınları, , s.21-22
- Berktaş Fatmagül, 2000, *Kadınların İnsan Hakları: İnsan Hakları Hukukunda Yeni Bir Açılım*, İnsan Hakları, Cogito, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Berktaş Fatmagül, 2003, *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul, Metis Yayınları
- Bıçak Vahit, 2002, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu
- Biemel Walter 1984, *Jean Paul Sartre*, İstanbul, Alan Yayınları
- Bilge Necip, 1990, *Hukuk Başlangıcı*, Turhan Yayınları, Ankara
- Boas Frans, 1901, *The Mind of Primitive Man*
- Bozkurt Enver, 2011, *İnsan Hakları Temel Metinler*, Ankara
- Bozkurt Enver, 2006, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, Ankara, Asil Yayıncılık
- Buury, J.B, 1959, *Fikir ve Söz Hürriyeti*, ÇEV: Avni Başman İstanbul
- Canpolat Nesrin, 2005, *Kadifa Karanlık, Foucault*, İstanbul, Su Yayınevi
- Ceylan Yasin, *İnsan Hakları ve İnsanüstü Değerler*, HFSA, Haz.: Hayrettin Ökçesiz, 13. Kitap
- Chomsky Noam, 1991, *Medya Denetimi*, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık
- Coşkun Can Aktan, 2003, *Haklar ve Özgürlükler Antolojisi*, Ankara, Hak-İş Yayınları, 2. Baskı
- Coşkun Vahap, 2007, *İnsan Haklarını Liberal Açıdan Bir Tahlil*, Ankara, Liberte Yayınları
- Çeçen Anıl, 1990, *İnsan Hakları*, Ankara, Selvi Yayınları
- Çoban Füsun, 2000, “Türkiye’de İnsan Hakları”, “*ABD’nin Dış Politikasında İnsan Hakları Konusunun Bir Araç Olarak Kullanılması*”, Ankara, TODAİE Yayınları

- Çotuksöken Betül, 2002, *Felsefe: Özne-Söylem*, İstanbul, İnkılap Kitabevi
- Çotuksöken Betül, 2010, *İnsan Hakları ve Felsefe*, İstanbul, Papatya Yayıncılık
- Çotuksöken Betül, 2003, Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İstanbul Marmara Eğitim Vakfının birlikte düzenledikleri “Felsefe Söyleşileri 3: Etik” başlıklı çalışma,
- Çüçen A. Kadir, 2011, *İnsan Hakları*, Bursa, MKM Yayınları
- Dellaloğlu Besim F, 2000, *Aydınlanma Özel Sayısı*, Ankara Bağlam Yayınları
- Doğru Osman, 1999, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü*, İstanbul Barosu CMUK Uygulama Servis Yayını, 2. Basım
- Doğru Osman, 1998, *İnsan Hakları Uluslararası Mevzuatı*, İstanbul, Beta Yayınları
- Doğru Osman, Nalbant Atilla, 2001, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Türkiye Karar Özetleri (1995–2000)*, İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları
- Donnelly Jack, 1989, *Teoride ve Uygulamada İnsan Hakları*, Ankara, Yetkin Yayınları
- Dost Süleyman, 2001, *Avrupa İnsan Hakları Yargısında İfade Özgürlüğü ve Türkiye*, Isparta, Fakülte Yayınevi
- Durul Ferzan, 2008, *Küreselleşme ve İnsan Hakları*, İstanbul, Toroslu Yayıncılık
- Duverger Maurice, 1995, *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev: Şirin Tekeli), İstanbul, Varlık Yayınları
- Eco Umberto, 1998, *Beş Ahlak Yazısı*, İstanbul, Can Yayınları
- Emiroğlu Kudret, Suavi Aydın, 2003, *Antropoloji Sözlüğü*
- Engle Karen, 2001, *From Skepticism to Embrace: Human Rights and the American Anthropological Association from 1947-1999*, Human Rights Quarterly 23
- Erdem Fazıl Hüsni, *Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi*, yıl 1998/1 sayı: 55, s.5-36)
- Erdoğan Mustafa, 2001, *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 4. Baskı
- Erdoğan Mustafa, 2007, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Kitabevi

- Erdoğan Mustafa, Uzak Ahmet, Altuntaş Mehmet, Birincioğlu A. Yavuz, 2000, *İnsan Hakları*, Ankara
- Ergül Ergin, 2004, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uygulaması*, Ankara, Yargı Yayınları
- Ergün Reyda, Akal Cemal Baki, 2011, *Kimlik Bedenin Hapishanesidir, Spinoza Üzerine Yazılar ve Söyleşiler*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Faucault Michel, 1981, *The Order of Discourse*, Boston, Routledge
- Faucault Michel, 2005, *Doğruyu Söylemek*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Fay, Brian, 2005, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi-Çokkültürlü Bir Yaklaşım*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Featherstone Mike, 2005, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Feyerabend Paul, 1999, *Yönteme Hayır*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Fırıncı Türkan, 2004, Kaygı Dergisi sayı 3, *Özgürlük Kavramı ve Problem Olarak Özgürlük*, Ankara,
- Fındıklı, Remzi, *İnsan Hakları ve Polis*, Türk İdare Dergisi
- Foucault Michel, 1999, *Bilginin Arkeolojisi*, İstanbul, Birey Yayıncılık
- Foucault Michel, 2005, *Doğruyu Söylemek*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Fromm Erich, 1967, *Marx's Concept of Man*, New York, Frederick Ungar Publishing Co.
- Fromm Erich, 2002, *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, İstanbul, Say Yayınları
- Frowein Jochen A., 1992, Anayasa Yargısı Dergisi, *İnsan Haklarının Çağdaş Yorumu*, Cilt No:9, s.111;
- Fukuyama Francis, 2005, *Devlet İnşası 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, 2003, *Küreselleşme*, İstanbul

- Geertz Clifford, 1973, "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture", *Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books
- Gellner Ernest, 1994. *Postmodernizm İslam ve Us*. İstanbul, Ümit Yayınları.
- Gemalmaz Semih, 2001, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul, Beta Yayınları
- Gemalmaz Semih, 2010, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul, Legal Yayınları
- Georges Rober ve Michael Jones, 1980, *People Studying People: The Human Element in Fieldwork*, Berkley: University of California press.
- Giddens Anthony, 2000, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, İstanbul Alfa Yayınları
- Gökberk Macit, 2008, *Değişen Dünya Değişen Dil*, İstanbul, YKY Yayınları,
- Gölcüklü Feyyaz- Gözübüyük Şeref, 1994, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara, Turhan Kitabevi
- Gözen Ramazan, 2004, *Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül*, İstanbul, Alfa Yayınları
- Gözler Kemal, 1998, *Hukuka Giriş*, Bursa, Ekin Yayınevi
- Gözübüyük Şeref, 1993, *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Ankara, Turhan Kitabevi
- Gözübüyük, Şeref, Gölcüklü, Feyyaz; 2007, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara, Turhan Kitabevi
- Gramsci Antonio, 1986, , İstanbul, Onur Yayıncılık
- Gupta Akhil , Ferguson James, 1992. Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology*, 7/1:6-23.
- Gulbenkian Komisyonu, 2000, *Sosyal Bilimleri Açın*, İstanbul Metis Yayınları
- Gülmez Mesut, 2001, *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, Ankara, TODAİ Yayınları
- Gündüz Mustafa, Gündüz Ferhan, 2002, *Yurttaşlık Bilinci*, Ankara, Anı Yayıncılık

- Güneş Seyithan, 1998, Yeni Türkiye Dergisi, *İşkence, Eziyet ve İnsan Onuruyla Bağdaşmayan Muamele Yasası*, Sayı 22, s.915
- Güngör Özden Yekta, “Anayasa ve İnsan Hakları, İnsan Hakları ve Demokrasi”, Çankaya Üniversitesi 2000-2001 Konferans Serisi, s.19
- Gürsoy Akile, 2008, *Araştırma Yöntemleri*, Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Ders Notları,
- Güvenç Bozkurt, 2005, *İnsan ve Kültür*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Güvenç Bozkurt, 2007, *Kültürün ABC’Sİ*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Habermas Jürgen, 1981, *Modernity versus Post-Modernity*, New German Critique
- Habermas Jürgen, 1994, *Modernite versus Postmodernite, Postmoderniteye Giriş: Bir Dönüm Noktası Olarak Nietzsche*, (Çev: Mehmet Küçük), (Derleyen: Mehmet Küçük), Ankara, Vadi Yayınları
- Habermas Jürgen, 1999, *Meşruiyet Dayanağı Olarak İnsan Hakları*, Çev. T. Bora ve M.Sancar, Birikim, S. 118, s. 62-74
- Hablemitoğlu Şengül, 2004, *Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları
- Hançerlioğlu Orhan, 2011, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Haviland William, Harald E.L. Prins, Dana Walrath, Bunny McBride, 2008, *Kültürel Antropoloji*, İstanbul, Kaknüs Yayınları
- Herskovits, Melville J, 1958, “Some Further Comments on Cultural Relativism”, American Anthropologist, Vol. 60, No.2, s. 266–273.
- Hirst Paul, Thompson Grahame, 2000, *Küreselleşme Sorguluyor*, Ankara, Dost Kitabevi
- Horkheimer Max, Theodor W Adorno, 1996, *Aydınlanmanın Diyalektiği II*, İstanbul, Kabalcı Yayınları
- Huysen Andreas, (1994). “Postmodernin Haritasını Yapmak”, (Çev: Mehmet Küçük), *Modernite versus Postmodernite* (Derleyen: Mehmet Küçük) Vadi Yayınları Ankara

- Ilgaz Ceyda, 2000, *Küreselleşme ve 1980 Sonrası Türk Basınına ve Toplumuna Yansımaları*, İstanbul: İ.Ü İletişim Fakültesi Yayını, s.9
- İnam Ahmet, 1998, *Düşünce Özgürlüğünden Özgür ve Özgürleştirici Düşünceye Düşünce Özgürlüğü*, HFSA Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi Yayınları
- Jeanniere Abel, 1994, “Modernite Nedir?” (Çev: Nilgün Tatal-Küçük), *Modernite versus Postmodernite*, (Mehmet Küçük), Vadi Yayınları,
- Jochen A. Frowein, 1992, Anayasa Yargısı Dergisi, *İnsan Haklarının Çağdaş Yorumu*, Cilt No:9, s.111;
- Kaboğlu İbrahim, 1998, *Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı*, İstanbul, Afa Yayınları
- Kant Immanuel, 2000, *Aydınlanma Nedir Sorusuna Yanıt*, Toplum Bilim Dergisi, Sayı 11
- Kapani Münci, 1996, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, Ankara, Bilgi Yayınevi
- Kapani Münci, 1976, *Kamu Hürriyetleri*, Ankara, AÜHF Yayınları
- Karaosmanoğlu Fatih, 2011, *İnsan Hakları*, Ankara, Seçkin Yayınları
- Kaya Doğan, 2005, *Aşık Edebiyatında Mahlas Alma Geleneği, Aşık Edebiyatına Giriş*, Bişkek
- Kellner, Douglas. 1994. Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar. *Modernite versus Postmodernite*. Çev: M. Küçük. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kuçuradi İoanna, 2003, *İnsan ve Değerleri*, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- Kuçuradi İoanna, 2007, *Felsefe ve İnsan Hakları, Dünya Problemleri Karşısında Felsefe*, Ankara, TFK
- Kuçuradi İoanna, 1980, *Felsefe ve İnsan Hakları, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Ankara, Hacettepe Yayınları
- Kuçuradi İoanna, 2004, “Felsefe ve İnsan Hakları”, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi

- Kurtoğlu Orhan, 2006, Divan Őiirinde Mahlas Değiştirme ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler, İstanbul, Bilig-Yaz, Sayı 38
- Landes J. B, 1999, *YurttatŐlık Performansı: Fransız Devriminde Demokrasi, Cinsiyet ve Farklılık* (Derleyen: Seyle Banhabib), İstanbul, Wald Demokrasi Kitaplığı
- Lasswell Harold D., 1958, *Politics: Who Gets What, When, How*, World Pub.Co, Cleveland
- Lenihan John, 2005, *Bilim İŞ Başında*, Ankara, Tübitak Yayınları
- Luhmann Niklas, 1979, *Trust and Power*, Wiley and Sons
- Lyotard J.F, 1997, *Postmodern Durum* Ankara, Vadi Yayınları
- Maalouf Amin, 2009, *Ölümçül Kimlikler*, İstanbul Yapı Kredi Yayınları
- Mansfield Nick, 2006, *Öznellik*, İzmir, ARA-lık Yayınları
- Marx Karl, 1971, *On the Jewish Questions*, MC Lellan, David (ed) Karl Marx: Selected Writings (Oxford: Oxford University Press)
- Mc Luhan Marshall, 1962, *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, Canada, The University of Toronto Press
- Mengüşoğlu Takiyettin, 1997, *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi, Ontolojik Esaslara Dayanan Felsefi Antropoloji Hakkında Düşünceler*, “ed: İoanna Kuçuradi Ankara: TFK Yayınları
- Mengüşoğlu Takiyettin, 1988, *İnsan Felsefesi*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Merry Sally Engle, 2003, *Human Rights Law and the Demonization of Culture (And Anthropology Along the Way)*, American Anthropological Association
- Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, 1992, Sabah Gazetesi Yayınları, 9.cilt s 515
- Mumcu Ahmet, 2003, *İnsan Hakları Kamu Özgürlükleri*, Ankara, Savaş Yayınları
- Nietzsche Friedrich, 1968, *The Will to Power*. Çev: Walter Kaufmann, R.J. Hollingdale. New York: Vintage Books.
- Okyayuz Mehmet, 2004, Doğu Batı Dergisi, *Bin Yılın Muhasebesi*, Sayı 10

- Oskay Ünsal, 1993, *Kitle İletişimin Kültürel İşlevi*, İstanbul, Der Yayınları
- Ökçesiz Hayrettin, 2003, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi, *Düşüncenin Özgürlüğü Üzerine Düşünceler*, İstanbul Barosu
- Öktem Niyazi, 1977, *Özgürlük Sorunu ve Hukuk*, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası
- Özbey Özcan, 2008, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri*, Ankara, Adalet Yayınları
- Özdek Yasemin, 2004, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, Ankara, TODAİE Yayın No:321
- Özlem Doğan, 1997, Takıyettin Mengüşoğlu'da İnsan, *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi Takıyettin Mengüşoğlu Anısına*, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- Perin Cevdet, 1993, Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Preis Ann-Belinda S, 1996, *Human Rights as Cultural Practice: An Antropological Critique*, Human Rights Quarterly 18
- Raiser and Davies, 1944, *Planetary Democracy: An Introduction to Scientific Humanism and Applied Semantics*, New York, Creative Age Press
- Reisoğlu Safa, 2001, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, İstanbul, Beta Yayınları
- Reemtsma J.P, 1998, *Vahşeti Kavramak İnsan Zulmünü Açıklama Denemeleri*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Rosenau P. Marie, 1998, *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, Ankara, Bilim Sanat Yayınları
- Rousseau J.J, 1998, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev.: Rasih Nuri İleri, İstanbul, Say Yayınları, s. 145
- Sarıbay Ali Yaşar, 2002, *Küreselleşme: Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla, Kültürel Bir Olgu Olarak Globalleşme*, Sosyal Bilimler Dizisi 3, Ufuk Kitapları
- Sartre Jean-Paul, 2000, *Aydınlar Üzerine*, İstanbul, Can Yayınları

- Saussure F, 1985, *Genel Dil Bilim Dersleri*, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları
- Schauer Frederick, 2002, *İfade Özgürlüğü: Felsefi bir İnceleme* (Çeviren: Bahattin Seçilmişoğlu), Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu
- Sirman Eralp, Nükhet, *Antropoloji: Olanla Olması Gerekenin Arasında Bir Bilim*, İstanbul: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, s: 141-142
- Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, 2001, Toplum ve Bilim Derileri Ortak Çalışma Grubu, İstanbul, Metis Yayınları,
- Spradley James P, 1979, *The Ethnographic Interview*, Florida: Hold, Rinehard and Winston
- Strauss Claude Lévi, 1997, *İrk, Tarih ve Kültür*, Çev.: Haldun Bayrı vd, İstanbul, Metis Yayınları
- Symonides J., 1998, *New Human Rights Dimension, Obstacles and Challenges: Introductory Remarks*, UNESCO
- Şaylan Gencay, 2003, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, Ankara, İmge Kitabevi
- Şenel Alaaddin, 2004, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları
- Şenel Alaattin, 1996, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Şenel Alaeddin, 2011, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları
- Şenses Fikret, 2001, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Takış Taşkın, 2002, Fantastik bir Festival: Küreselleşme, Doğu-Batı Dergisi, Ankara, Sayı 18
- Tanrıkulu Sezgin, 2007, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru İçin El Kitabı*, İstanbul, Seçkin Yayınları
- Tezcan Durmuş, Erdem Mustafa Ruhan, Sancakdar Oğuz, Önok Rıfar Murat, 2006, *İnsan Hakları El Kitabı*, Ankara, Seçkin Yayınları
- Timuçin Afşar, 2009, *Felsefeye Giriş*, İstanbul, Bulut Yayıncılık
- Toffler Alvin, 2008, *Üçüncü Dalga*, İstanbul, Koridor Yayıncılık

- Ulagay Osman, 2001, *Küreselleşme Korkusu ve 2001 Krizi*, İstanbul, Timaş Yayınları
- United Nations, 1993, *Final Declaration of the Regional Meeting for Asia of the World Conference on Human Rights*, Bangkok, Thailand, 7 April 1993
- Uygun Oktay, 1992, *1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi*, İstanbul: Kazancı Yayınları
- Uygun Oktay, 2000, *İnsan Hakları Kuramı*, Ankara, YKY
- Uzun Levent, 2010, *Eleştirel Bir Bakışla İnsan Hakları "Evrensel" Beyannamesi*, e-Journal of New World Sciencees Academy, 2010, Volume: 5, Number: 3, Article Number: 4C0055
- Ünal Şeref, 1997, *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları
- Wallace Ruth A., Alison Wolf, 2004, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, İzmir, Punto Yayıncılık
- Wilson, Richard A, 1997, *Human Rights, Culture and Context: An Introduction*, Human Rights, Culture and Context: Anthropological Perspectives, Ed. Richard A. Wilson, London-Sterling-Virginia, Pluto Press, 1997, s. 1-27.
- Yaman Hamza, 2004, *AİHM' ne Müracaat, Usul ve Esasları*, 1. Baskı, Ankara, Mahalli İdareler Derneği Yayını
- Yayla Atilla, 2001, *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu*, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu
- Yayla Atilla, 2000, *Özgürlük Yolu Hayek'in Sosyal Teorisi*, Ankara Liberte
- Yaylagül Levent, 2010, *Kitle İletişim Kuramları, Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara, Dipnot Yayınları
- Yıldırım Cemal, 2005, *Bilimin Öncüleri*, Ankara, Tübitak Popüler Bilim Kitapları
- Yıldırım Tahsin, 2006, *Edebiyatımızda Müstear İsimler*, İstanbul, Selin Kitaplar
- Yuval Davis, N., 1997, *Gender and Nation* Sage Pub. Londra
- Yüksel Mehmet, 2001, *Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye*, Ankara, Siyasal Kitabevi

Zizek Slavoj, 2008, "*İdeolojinin Yüce Nesnesi*", İstanbul, Metis Yayınları,

EKLER

EK 1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Önsöz

İnsanlık topluluğunun bütün üyelerinde bulunan onurun; eşit ve başkasına aktarılamaz hakların tanınması, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu,

İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesi insanlık vicdanını isyana yönelten zorbalıklara yol açmış olduğu ve insanları korku ve yoksulluktan kurtulmuş, söz ve inanç özgürlüğüne kavuşmuş bir dünya kurulması insanoğlunun en yüksek ideali olarak ilan edilmesi olduğu,

İnsanın baskıya, baskı yönetimine karşı son çözüm olarak ayaklanmak zorunda kalmaması için, insan haklarının bir hukuk düzeniyle korunması bir zorunluluk olduğu,

Devletler arasında dostça ilişkilerin geliştirilmesi zorunlu olduğu,

Birleşmiş Milletler Halkları Antlaşma'da, insanın temel haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan inançlarını bir kez daha açıklamış oldukları ve toplumsal ilerlemeyi kolaylaştırmaya, daha geniş bir özgürlük içerisinde, daha iyi yaşam koşulları oluşturmaya karar verdiklerini bildirmiş buldukları,

Üye devletler, Birleşmiş Milletler örgütü ile işbirliği yaparak, insan haklarına ve temel özgürlüklere bütün dünyaca saygı gösterilmesinin sağlanmasını üstlenmiş oldukları,

Bu hak ve özgürlüklerin herkesçe özdeş biçimde anlaşılması, yukarıdaki üstlenmenin yerine getirilmesi açısından çok büyük önem taşıdığı için,

Genel Kurul

Toplumun her bir birey ve her bir organının, bu Bildirge'yi her zaman göz önünde tutarak, söz konusu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmek için eğitim ve öğretim yoluyla ve gerek üye devletlerin halkları arasında, gerek üye devletlerin yönetimi altındaki bölgelerin halkları arasında bu hak ve özgürlüklerin evrensel ve etkin biçimde benimsenmesi ve uygulanması için giderek gelişen ulusal ve uluslararası önlemler aracılığıyla harcayacağı çabalarda bütün halklar ve devletler için ortak standart olarak işbu Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'ni ilan eder.

Madde 1:

Bütün insanlar özgür; onur ve hakları yönünden eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşçe davranmalıdırlar.

Madde 2:

Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasal ya da herhangi bir başka inanç, ulusal ya da toplumsal köken, varlıklılık, doğuş ya da herhangi bir başka ayırım gözetilmeksizin bu Bildirge'de açıklanan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir.

Bundan başka, ister bağımsız ülke uyruğu olsun, isterse bağımlı, özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke uyruğu olsun, bir kişi hakkında, uyruğu bulunduğu devlet ya da

ülkenin siyasal, adli ya da uluslararası durumu bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

Madde 3:

Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

Madde 4:

Hiç kimse köle ya da kul olarak kullanılamaz; kölelik ve köle alım satımı her türlü biçimiyle yasaktır.

Madde 5:

Hiç kimse işkenceye ya da acımasız, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ya da muameleye uğratılamaz.

Madde 6:

Herkes, nerede olursa olsun, kişiliğinin tanınması hakkına sahiptir.

Madde 7:

Yasa önünde herkes eşittir ve herkes ayırım gözetilmeksizin yasanın koruyuculuğundan eşit olarak yararlanma hakkını taşır. Herkesin, bu Bildirge'ye aykırı her türlü ayrıma ve bu tür ayırım gözetici işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde 8:

Her kişinin, kendisine Anayasa ya da yasa ile tanınan temel haklara aykırı işlemlere karşı ilgili ulusal mahkemelerin etkin koruyucu önlemlerinden yararlanma hakkı vardır.

Madde 9:

Hiç kimse, keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulamaz, sürülemez.

Madde 10:

Herkes, haklarının ve ödevlerinin ya da kendisine yöneltilen ve ceza niteliği taşıyan herhangi bir suçlamanın saptanmasında, davanın bağımsız ve tarafsız bir mahkemece, tam bir eşitlikle, adil ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Madde 11:

(1) Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün güvencenin sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile yasaca suçlu olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır.

(2) Hiç kimse, gerçekleştiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan eylem ya da ihmalden dolayı mahkum edilemez. Yine hiç kimseye, suçun işlendiği sırada uygulanan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Madde 12:

Hiç kimse, özel yaşamı, ailesi, konutu ya da yazışması konularında keyfi müdahaleye, onuruna ve adına karşı saldırıya uğrayamaz. Herkesin, bu müdahale ve saldırılara karşı yasa ile korunmaya hakkı vardır.

Madde 13:

- (1) Herkes, herhangi bir devletin sınırları içinde özgürce dolaşma ve oturma hakkına sahiptir.
- (2) Herkes, kendi ülkesi dahil herhangi bir ülkeden ayrılmaya ya da kendi ülkesine yeniden dönme hakkına sahiptir.

Madde 14:

- (1) Herkesin, zulüm karşısında, başka ülkelere sığınma hakkı vardır.
- (2) Bu hak, adi bir suçla ya da Birleşmiş Milletler ilke ve amaçlarına aykırı eylemlerle ilgili kovuşturmalarda halinde, ileri sürülemez.

Madde 15:

- (1) Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır.
- (2) Hiç kimse, yurttaşlığından ya da yurttaşlığını değiştirme hakkından keyfi bir biçimde yoksun bırakılamaz.

Madde 16:

- (1) Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, ırk, uyruk ya da din bakımından hiçbir sınırlamaya bağlı olmaksızın evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir. Söz konusu kişiler, evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara sahiptirler.
- (2) Evlenme ancak, evleneceklerin özgür ve tam rızası ile gerçekleştirilebilir.
- (3) Aile toplumun doğal ve temel ögesidir ve toplum ve devletçe korunur.

Madde 17:

- (1) Herkesin, tek başına ya da başkalarıyla birlikte mal ve mülk edinme hakkı vardır.
- (2) Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılamaz.

Madde 18:

Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak din ya da inanç değiştirme; dinini ya da inancını tek başına ya da topluca, açık ya da özel olarak öğretim, uygulama, tapınma ve anma bağlamında açığa vurma özgürlüğünü içerir.

Madde 19:

Herkesin düşün ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır; bu özgürlük düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve düşünceleri her araçta arama, elde etme ve yayma hakkını içerir.

Madde 20:

- (1) Herkesin barışçıl biçimde toplanma ve dernek kurma özgürlüğü vardır.

(2) Hiç kimse bir derneğe girmeğe zorlanamaz.

Madde 21:

(1) Herkesin, doğrudan ya da özgürce seçilmiş kişiler aracılığıyla ülkesinin kamu yönetimine katılma hakkı vardır.

(2) Herkes ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir.

(3) Halkın iradesi, hükümet erkinin temelidir; bu irade, gizli ya da buna denk bir yöntemle yapılacak ve genel ve eşit oy verme yoluyla gerçekleştirilecek olan dönemsel ve dürüst seçimle belirir.

Madde 22:

Her kişinin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe; onuru için ve kişiliğinin özgürce gelişmesi için zorunlu olan ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların, ulusal çaba ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütleriyle ve kaynaklarıyla orantılı olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır.

Madde 23:

(1) Herkesin çalışmaya, işini özgürce seçmeye, adil ve elverişli çalışma koşullarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır.

(2) Herkesin hiçbir ayırım gözetilmeksizin, eşit çalışma karşılığı eşit ücrete hakkı vardır.

(3) Çalışan herkesin, kendisine ve ailesine insanlık onuruna uygun bir yasayış sağlayan, gerekirse her türlü sosyal güvenlik araçlarıyla da desteklenen bir ücrete hakkı vardır.

(4) Herkesin, çıkarlarının korunması için başkaları ile birlikte sendika kurmaya ve kurulu bir sendikaya katılmaya hakkı vardır.

Madde 24:

Herkesin, çalışma saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ve belirli aralıklarla ücretli izin dahil olmak üzere, dinlenme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı vardır.

Madde 25:

(1) Herkesin gerek kendisi, gerek ailesi için yiyecek, giyecek, konut, sağlıksal bakım, gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere sağlığına ve esenliğine uygun bir yaşam düzeyine; işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılıkta ya da geçim olanaklarından kendi iradesi dışında yoksul kaldığı başka durumlarda, güvenliğe hakkı vardır.

(2) Analık ve çocukluk özel bakım ve yardım hakkı doğurur. Bütün çocuklar, ister evlilik içinde, ister evlilik dışında doğsunlar, eşit sosyal güvenlikten yararlanırlar.

Madde 26:

(1) Herkesin eğitim hakkı vardır. Eğitim hiç olmazsa ilk ve temel eğitim evrelerinde parasız olmalıdır. İlk eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmeli ve yüksek öğretim, başarıya göre, herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.

(2) Eğitim, insan kişiliğinin tam gelişmesini, insan haklarıyla temel özgürlüklere saygının güçlenmesini amaç olarak almalıdır. Eğitim bütün uluslar, ırklar ve dini topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve

dostluğu güçlendirmeli ve Birleşmiş Milletler'in barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

(3) Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim türü için öncelikli seçme hakkına sahiptir.

Madde 27:

(1) Herkes, toplumun kültürel etkinliklerine özgürce katılma, güzel sanatları tatma, bilim alanındaki ilerlemelerden ve bunların nimetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.

(2) Herkesin, sahibi bulunduğu her türlü bilim, yazın ya da sanat yapıtlarından kaynaklanan ahlaki ve maddi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.

Madde 28:

Herkesin, bu Bildirge'de yer alan hak ve özgürlüklerin tam olarak uygulanmasını sağlayacak bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.

Madde 29:

(1) Herkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine olanak sağlayan topluluğa karşı ödevleri vardır.

(2) Herkes, haklarını kullanmak ya da özgürlüklerinden yararlanmak konusunda, salt başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla ve demokratik bir toplumda törenin, düzenin ve genel esenliğin haklı gereklerini karşılamak için yasa ile saptanmış olan sınırlamalara bağlıdır.

(3) Bu hak ve özgürlükler, hiçbir biçimde, Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30:

Bu Bildirge'nin hiçbir unsuru, içinde açıklanan hak ve özgürlüklerin bir devlet, topluluk ya da bireyce ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir etkinlik ya da girişime hak verir biçimde yorumlanamaz.

EK 2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme

(11. Protokol ile Değiştirilen Metin)

Roma, 4.XI.1950

Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni, bu Bildiri'nin, metninde açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamayı hedef aldığını, Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu ve İnsan Hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından birini oluşturduğunu göz önüne alarak, dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve sağlanıp korunabilmesi, her şeyden önce, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan da İnsan Hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin inançlarını bir kez daha tekrarlayarak, aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiri'de yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmayı kararlaştırarak, aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1 : İnsan Haklarına Saygı Yükümlülüğü

Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanırlar.

BÖLÜM I

HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER

Madde 2: Yaşama Hakkı

1. Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.

2. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurma kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz:

- a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunması için;
- b) Usulüne uygun olarak yakalamak veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için;
- c) Ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması için

Madde 3: İşkence Yasağı

Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz.

Madde 4: Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı

1. Hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz.
2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.
3. Aşağıdaki haller bu maddede sözü geçen "zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma"dan sayılmazlar:
  - a) Bu Sözleşme'nin 5. maddesinde öngörülen koşullar altında tutuklu bulunan kimseden tutukluluğu veya şartlı salıverilmesi süresince olağan olarak yapılması istenen çalışma;
  - b) Askeri nitelikte bir hizmet veya inançları gereğince askerlik görevini yapmaktan kaçınan kimselerin durumunu meşru sayan ülkelerde, bu inanca sahip kimselere zorunlu askerlik yerine gördürülecek başka bir hizmet;
  - c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz ve afet hallerinde istenecek her hizmet;
  - d) Normal yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.

Madde 5: Özgürlük ve Güvenlik Hakkı

1. Herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve yasada belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:
  - a) Yetkili mahkeme tarafından mahkum edilmesi üzerine bir kimsenin usulüne uygun olarak hapsedilmesi;
  - b) Bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara riayetsizlikten dolayı veya yasanın koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulması;

c) Suç işlediği hakkında geçerli şüphe bulunan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin bulunması dolayısıyla, bir kimsenin yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;

d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere usulüne uygun olarak tutulması;

e) Bulaşıcı hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastasının, bir alkoliğin, uyuşturucu madde bağımlısı bir kişinin veya bir serserinin usulüne uygun olarak tutulması;

f) Bir kişinin usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonması veya kendisi hakkında sınır dışı etme ya da geri verme işleminin yürütülmekte olması nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalama nedenleri ve kendisine yöneltilen her türlü suçlama en kısa zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.

3. Bu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkes hemen bir yargıç veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılmalıdır; kişinin makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulma nedeniyle özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, özgürlük kısıtlamasının yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar vermesi ve yasaya aykırı görülmesi halinde, kendisini serbest bırakması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkesin tazminat istemeye hakkı vardır.

Madde 6 : Adil Yargılanma Hakkı

1. Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir. Hüküm açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya davanın açık oturumda görülmesinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.

3. Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir:

a) Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir avukatın yardımından yararlanmak ve eğer avukat tutmak için mali olanaklardan yoksunsa ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın para ödemeksizin yardımından yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağrılmasının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek;

e) Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından para ödemeksizin yararlanmak.

Madde 7 : Cezaların Yasallığı

1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal ve uluslararası hukuka göre suç sayılmayan bir fiil veya ihmalden dolayı mahkum edilemez. Yine hiç kimseye, suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir fiil veya ihmal ile suçlanan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

Madde 8 : Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması

1. Herkes özel hayatına, aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ve

yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir.

Madde 9 : Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü ancak kamu güvenliğinin, kamu düzenin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.

Madde 10 : İfade Özgürlüğü

1. Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin ifşasının önlenmesi veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.

Madde 11: Dernek Kurma ve Toplantı Özgürlüğü

1. Herkes asayiş bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir.

2. Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir.

Madde 12 : Evlenme Hakkı

Evlenme çağına gelen erkek ve kadın, bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalar uyarınca evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir.

Madde 13 : Etkili Başvuru Hakkı

Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal fiili resmi görev yapan kişiler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, ulusal bir makama etkili bir başvuru yapabilme hakkına sahiptir.

Madde 14 : Ayrımcılık Yasağı

Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.

Madde 15 : Olağanüstü Hallerde Askıya Alma

1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, Yüksek Sözleşmeci Taraf'ı, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında, 2. madde ile 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ve 7. maddeyi hiçbir suretle ihlale mezun kılmaz.

3. Bu maddeye göre aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.

Madde 16 : Yabancıların Siyasal Etkinliklerinin Kısıtlanması

10, 11 ve 14. maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Sözleşmeci Taraflar'ın yabancıların siyasal etkinliklerini sınırlamalarına engel sayılmaz.

Madde 17 : Hakların Kötüye Kullanımının Yasaklanması

Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağlar biçimde yorumlanamaz.

Madde 18 : Hakların Kısıtlanmasının Sınırları

Bu Sözleşme'nin hükümleri gereğince, sözü edilen hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalar ancak öngörülen amaçlar için uygulanabilir.

BÖLÜM II

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Madde 19 : Mahkeme'nin Kuruluşu

Bu Sözleşme ve protokollerine, Yüksek Sözleşmeci Taraflar'ca kabul edilen yükümlülüklerle uyulmasını sağlamak için, aşağıda "Mahkeme" olarak anılacak bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulur. Mahkeme devamlı görev yapar.

Madde 20 : Yargıç Sayısı

Mahkeme, Yüksek Sözleşmeci Taraflar'ın sayısına eşit sayıda yargıçtan oluşur.

Madde 21 : Görev İçin Aranılan Koşullar

1. Yargıçlar üstün ahlaki vasıflara ve yüksek bir hukuki göreve atanmak için gerekli niteliklere sahip veya ehliyetleriyle tanınmış hukukçu olmalıdırlar.
2. Yargıçlar Mahkeme'ye kendi adlarına katılırlar.
3. Yargıçlar görev süreleri içinde bağımsızlıkları, tarafsızlıkları ve daimi görevin gerekleri ile bağdaşmayan herhangi bir görev üstlenemezler; bu fıkranın uygulanmasından doğan sorunlar Mahkeme tarafından karara bağlanır.

Madde 22 : Yargıçların Seçimi

1. Yargıçlar, her Yüksek Sözleşmeci Taraf için, o Yüksek Sözleşmeci Taraf tarafından gösterilen ve üç aday içeren bir liste üzerinden Parlamenterler Meclisi tarafından oy çokluğu ile seçilirler.
2. Yeni Yüksek Sözleşmeci Taraflar'ın bu Sözleşme'ye katılmaları halinde Mahkeme'yi tamamlamak ve boşalan üyelikleri doldurmak için aynı usul izlenir.

Madde 23 : Görev Süreleri

1. Yargıçlar altı yıl için seçilirler. Tekrar seçilmeleri mümkündür. Bununla beraber ilk seçilen yargıçlardan yarısının görev süresi üç yılın sonunda sona erecektir.
2. İlk üç yıllık sürenin sonunda görevleri sona erecek olan üyeler, ilk seçimlerin yapılmasından hemen sonra, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından kura çekmek suretiyle saptanır.
3. Yargıçların imkan ölçüsünde yarısının her üç yılda bir yenilenmesini sağlamak için, Parlamenterler Meclisi bir sonraki seçime geçmeden önce seçilecek yargıçlardan bir veya birkaçının görev süresinin

veya sürelerinin üç yıldan az veya dokuz yıldan çok olmamak şartı ile, altı yıl dışında bir süre olmasına karar verebilir.

4. Birden fazla üyenin görev süresinin söz konusu olduğu durumlarda ve Parlamenterler Meclisi'nin yukarıdaki fıkrayı uygulaması halinde, görev sürelerinin üyelere dağılımı, Genel Sekreter'in seçimden hemen sonra yapacağı kura sonucu belirlenir.

5. Görev süresi bitmemiş bir yargıcın yerine seçilen yargıç, sefelinin görev süresini tamamlar.

6. Yargıçların görev süreleri 70 yaşında sona erer.

7. Yargıçlar, yerlerine başkası seçilinceye kadar görev yaparlar. Yerlerine başkası seçildikten sonra da kendilerine havale edilmiş olan davalara bakmaya devam ederler.

Madde 24 : Görevden Alınma

Bir yargıç ancak, diğer yargıçlar tarafından, artık gerekli koşulları taşımadığına ilişkin üçte iki çoğunluk ile alınacak kararlarla görevden alınabilir.

Madde 25 : Yazı İşleri ve Hukukçular

Mahkeme'de, görev ve kuruluşu Mahkeme içtüzüğünde belirlenen bir Yazı İşleri Müdürlüğü bulunur. Mahkeme'ye yazı işlerinde görevli hukukçular yardım eder.

Madde 26 : Mahkeme'nin Genel Kurul Halinde Toplanması

Genel Kurul halinde toplanan Mahkeme,

a) Üç yıllık bir süre için başkanını ve bir veya iki başkan yardımcısını seçer, bu kişilerin tekrar seçilmeleri mümkündür;

b) Belirli süreler için Daire'ler kurar;

c) Mahkeme, Daire başkanlarını seçer, bu kişilerin tekrar seçilmeleri mümkündür;

d) Mahkeme içtüzüğünü kabul eder;

e) Yazı İşleri Müdürü'nü ve bir veya birden fazla müdür yardımcısını seçer.

Madde 27 : Komiteler, Daireler ve Büyük Daire

1. Mahkeme, önüne gelen başvuruları incelemek üzere üç yargıçlı komiteler, yedi yargıçlı Daireler ve onyediyargıçlı bir Büyük Daire şeklinde toplanır. Mahkeme'nin Daireleri belirli bir süre için komiteleri oluşturur.
2. Başvuruya konu olan Taraf Devlet adına seçilmiş yargıç, Daire ve Büyük Daire'de vazifeten yer alır; bu yargıcın yokluğunda veya katılması mümkün olmayan durumlarda, anılan devletin belirleyeceği bir kişi yargıç sıfatıyla Daire ve Büyük Daire'de yer alır.
3. Büyük Daire ayrıca Mahkeme başkanı, başkan yardımcıları, Daire başkanları ve Mahkeme içtüzüğüne göre seçilecek diğer yargıçlardan oluşur. 43. madde uyarınca Büyük Daire'ye sevk edilen başvuruların incelenmesi sırasında, Daire başkanı ve başvuruda konu edilen devletin yargıcısı dışında, bu kararı veren Daire yargıçları Büyük Daire'de yer alamazlar.

Madde 28 : Komitelerin Kabul Edilemezlik Kararları

Bir Komite, 34. madde uyarınca yapılan kişisel başvurunun daha fazla incelemeyi gerektirmediği hallerde, oybirliği ile kabul edilemezliğine veya kayıttan düşürülmesine karar verebilir. Bu karar kesindir.

Madde 29 : Dairelerin Kabul Edilebilirlik ve Esasa İlişkin Kararları

1. 28. madde çerçevesinde karar verilmediği takdirde, bir Daire, 34. madde uyarınca yapılan kişisel başvuruların kabul edilebilirliği ve esas hakkında karar verir.
2. Bir Daire, 33. madde uyarınca yapılan devlet başvurularının kabul edilebilirliği ve esas hakkında karar verir.
3. Mahkeme, istisnai hallerde aldığı aksine kararlar hariç, kabul edilebilirlik konusundaki kararları ayrı olarak alır.

Madde 30 : Yargılamanın Büyük Daire'ye Gönderilmesi

Daire önünde görülen dava, işbu Sözleşme'nin ve protokollerinin yorumu konusunda ciddi sorunlar doğuruyorsa ya da sorunun çözümü Mahkeme tarafından önceden verilmiş bir karar ile çelişme ihtimali taşıyorsa, Daire, hüküm vermediği süre içerisinde ve taraflar itiraz etmedikçe, yargı yetkisinden Büyük Daire lehine vazgeçebilir.

Madde 31 : Büyük Daire'nin Yetkileri

Büyük Daire,

- a) Daireler tarafından 30. madde uyarınca kendisine gönderilen veya 43. madde uyarınca önüne gelen ya da 33. veya 34. maddeler uyarınca yapılan başvuruları ve,
- b) 47. maddede öngörülen görüş bildirme taleplerini inceler.

Madde 32 : Mahkeme'nin Yargı Yetkisi

1. Mahkeme'nin yargı yetkisi, 33., 34. ve 37. maddeler uyarınca kendisine intikal eden, işbu Sözleşme'nin ve protokollerinin yorumu ve uygulamasına ilişkin tüm konuları kapsar.
2. Mahkeme'nin yargı yetkisinin olup olmadığı hakkında ihtilaf durumunda, karar Mahkeme'ye aittir.

Madde 33 : Devlet Başvuruları

Her Yüksek Sözleşmeci Taraf, işbu Sözleşme ve protokolleri hükümlerine vâki ve kendisinin diğer Yüksek Sözleşmeci Taraf'a isnat edilebileceğine kanaat getirdiği herhangi bir ihlalden dolayı Mahkeme'ye başvurabilir.

Madde 34: Kişisel Başvurular

İşbu Sözleşme ve protokollerinde tanınan hakların Yüksek Sözleşmeci Taraflar'dan biri tarafından ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek kişi, hükümet dışı her kuruluş veya kişi grupları Mahkeme'ye başvurabilir. Yüksek Sözleşmeci Taraflar bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir suretle engel olmamayı taahhüt ederler.

Madde 35 : Kabul Edilebilirlik Koşulları

1. Uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen prensiplerine göre, ancak iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve kesin karardan itibaren altı aylık süre içinde Mahkeme'ye başvurulabilir.
2. Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan herhangi bir kişisel başvuruyu aşağıdaki hallerde kabul etmez:
  - a) Başvuru imzasız ise veya;
  - b) Başvuru Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş veya uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine sunulmuş başka bir başvurunun konusuyla esas itibariyle aynı ise ve yeni olaylar içermiyorsa.

3. Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan herhangi bir kişisel başvuruyu işbu Sözleşme ve protokolleri hükümleri dışında kalmış, açıkça dayanaktan yoksun veya başvuru hakkının suistimali mahiyetinde telakki ettiği takdirde, kabul edilemez bulur.

4. Mahkeme işbu maddeye göre kabul edilemez bulduğu her başvuruyu reddeder.

Yargılamanın her aşamasında bu karar verilebilir.

Madde 36 : Üçüncü Tarafın Müdahalesi

1. Daire ve Büyük Daire önündeki tüm davalarda, vatandaşlarından birinin başvuran taraf olması halinde, Yüksek Sözleşmecî Taraf'ın yazılı görüş sunma ve duruşmalarda bulunma hakkı vardır.

2. Mahkeme başkanı, adaletin sağlanabilmesi amacıyla, yargılamada taraf olmayan herhangi bir Yüksek Sözleşmecî Taraf'ı ya da başvuru dışında ilgili herhangi bir kişiyi yazılı görüş sunmaya veya duruşmalarda taraf olmaya davet edebilir.

Madde 37: Başvurunun Kayıttan Düşmesi

1. Yargılamanın herhangi bir aşamasında, Mahkeme, aşağıdaki sonuçlara varılması halinde başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verebilir:

a) Başvuru sahibi başvurusunu takip etme niyetinde değilse, veya

b) Sorun çözümlenmişse, veya

c) Başka herhangi bir nedenden ötürü, başvurunun incelenmesine devam edilmesi hususunda artık haklı bir gerekçe görmezse.

Ancak işbu Sözleşme ve protokollerinde tanımlanan insan haklarına saygı esası gerektiriyorsa, Mahkeme başvurunun incelemesine devam eder.

2. Mahkeme, koşulların haklı kıldığı kanısına varırsa, bir başvurunun yeniden kayda alınmasını kararlaştırabilir.

Madde 38 : Davanın İncelenmesi ve Dostane Çözüm Süreci

1. Mahkeme, kendisine gelen başvuruyu kabul edilebilir bulduğu takdirde,

a) Olayları saptamak amacıyla tarafların temsilcileriyle birlikte başvuruyu incelemeye devam eder ve gerekirse, ilgili devletlerin, etkin olarak yürütülmesi için gerekli tüm kolaylıkları sağlayacakları bir soruşturma yapar;

b) İşbu Sözleşme ve protokollerinde tanımlanan şekliyle insan haklarına saygı esasından hareketle, davanın dostane bir çözüm ile sonuçlandırılması için ilgili taraflara hizmet sunmaya hazır olacaktır.

2. 1.b hükümlerine göre yürütülen usul gizlidir.

Madde 39 : Dostane Çözüme Varılması

Dostane çözüme varılırsa, Mahkeme olaylarla ve varılan çözümle sınırlı kısa bir açıklamayı içeren bir karar vererek başvuruyu kayıttan düşürür.

Madde 40: Duruşmaların Kamuya Açık Olması ve Belgelere Ulaşabilme

1. Mahkeme istisnai durumlarda aksini kararlaştırmadıkça, duruşmalar kamuya açıktır.

2. Mahkeme başkanı aksine karar vermedikçe, Yazı İşleri Müdürü'ne emanet edilen belgeler kamuya açıktır.

Madde 41 : Hakkaniyete Uygun Tatmin

Mahkeme işbu Sözleşme ve protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın iç hukuku bu ihlali ancak kısmen telafi edebiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören tarafın hakkaniyete uygun bir surette tatminine hükmeder.

Madde 42 : Dairelerin Kararları

Dairelerin kararları, 44. maddenin 2. fıkrası hükümleri uyarınca kesinleşir.

Madde 43 : Büyük Daire'ye Gönderme

1. Bir Daire kararının verildiği tarihten itibaren üç ay içinde ve istisnai durumlarda, dava taraflarından her biri davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini isteyebilir.

2. Büyük Daire bünyesinde beş yargıçtan oluşan bir kurul, dava, Sözleşme ve protokollerinin yorumuna ya da uygulanmasına ilişkin ciddi bir sorun doğuruyorsa ya da genel nitelikli ciddi bir konu teşkil ediyorsa, istemi kabul eder.

3. Kurul istemi kabul ederse, Büyük Daire bir hüküm ile davayı sonuçlandırır.

Madde 44 : Kesin Hükümler

1. Büyük Daire'nin kararı kesindir.

2. Bir Daire'nin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir:

- a) Taraflar davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya
- b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire'ye gönderilmesi istenmezse, veya
- c) Kurul 43. maddede öngörülen istemi reddederse.

3. Kesin karar yayınlanır.

Madde 45 : Hükümlerin ve Kararların Gerekçeli Olması

1. Hükümler ve başvuruların kabul edilebilirliğine veya kabul edilemezliğine ilişkin kararlar gerekçelidir.

2. Hüküm, tamamen veya kısmen yargıçların oybirliğini içermediği takdirde, her yargıç kendi ayrı görüşünü belirtme hakkına sahiptir.

Madde 46 : Kararların Bağlayıcılığı ve Uygulanması

1. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ederler.

2. Mahkeme'nin kesinleşmiş kararı, kararın uygulanmasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne gönderilir.

Madde 47 : Görüş Bildirme

1. Mahkeme, Bakanlar Komitesi'nin istemi üzerine, Sözleşme ve protokollerinin yorumlanması ile ilgili hukuki meseleler üzerinde görüş bildirebilir.

2. Ancak bu görüşler, ne Sözleşme'nin 1. bölümünde ve protokollerinde belirlenen hak ve özgürlüklerin içeriği veya kapsamı ile ilgili sorunlara, ne de Mahkeme veya Bakanlar Komitesi'nin Sözleşme'de öngörülen bir başvuru sonucunda karara bağlamak durumunda kalabileceği diğer sorunlara ilişkin olabilir.

3. Bakanlar Komitesi'nin Mahkeme'den görüş isteme kararı, Komite'ye katılma hakkına sahip temsilcilerin oy çoğunluğuyla alınır.

Madde 48 : Mahkeme'nin Görüş Bildirme Yetkisi

Bakanlar Komitesi'nden gelen görüş talebinin, 47. maddede tanımlandığı biçimiyle Mahkeme'nin yetki alanına girip girmediğini Mahkeme kararlaştırır.

Madde 49 : Bildirilen Görüşün Gerekçeli Olması

1. Mahkeme'nin verdiği görüş gerekçelidir.
2. Görüş, tamamen veya kısmen yargıçların oy birliğini içermediği takdirde, her yargıç kendi ayrı görüşünü belirtme hakkına sahiptir.
3. Mahkeme'nin verdiği görüş Bakanlar Komitesi'ne bildirilir.

Madde 50 : Mahkeme'nin Masrafları

Mahkeme'nin masrafları, Avrupa Konseyi tarafından karşılanır.

Madde 51 : Yargıçların Ayrıcalık ve Dokunulmazlıkları

Yargıçlar vazifelerinin ifasında Avrupa Konseyi Statüsü'nün 40. maddesinde ve bu madde uyarınca akdedilen anlaşmalarda öngörülen ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanırlar.

BÖLÜM III ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

Madde 52 : Genel Sekreter Tarafından Yapılan İncelemeler

Her Yüksek Sözleşmeci Taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin istemesi üzerine, bu Sözleşme'nin bütün hükümlerinin fiilen uygulanmasının kendi iç hukukunca nasıl sağlandığı konusunda açıklamalarda bulunur.

Madde 53 : Tanınan İnsan Hakları'nın Korunması

Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbirisi, herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın yasalarına ve onun taraf olduğu başka bir Sözleşme'ye göre tanınabilecek insan haklarını ve temel özgürlükleri sınırlayamaz veya onlara aykırı düşecek şekilde yorumlanamaz.

Madde 54 : Bakanlar Komitesi'nin Yetkileri

Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, Avrupa Konseyi Statüsü'nün Bakanlar Komitesi'ne tanıdığı yetkileri olumsuz yönde etkilemez.

Madde 55 : Diğer Çözüm Yollarının Dışlanması

Yüksek Sözleşmeciler Taraf, bu Sözleşme'nin yorum veya uygulamasından doğan bir anlaşmazlığı, başvuru yoluyla bu Sözleşme'de öngörülenlerin dışında bir çözüme bağlamak hususunda aralarında mevcut anlaşma, sözleşme veya bildirimden, özel uzlaşma halleri dışında yararlanmaktan karşılıklı olarak vazgeçmeyi kabul ederler.

Madde 56 : Ülkesel Uygulama

1. Her devlet, onaylama sırasında veya daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne göndereceği bir bildirimle bu Sözleşme'nin, uluslararası ilişkilerinden sorumlu bulunduğu bütün ülkelere veya bunlardan herhangi birine, işbu maddenin 4. fıkrası saklı kalmak kaydıyla, uygulanacağını beyan edebilir.
2. Sözleşme, bildirimde belirtilen ülke veya ülkelerde, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin bu bildirim aldığı tarihten itibaren otuz gün sonra uygulamaya konur.
3. Bu Sözleşme'nin hükümleri sözü geçen ülkelerde yerel şartlar dikkate alınarak uygulanır.
4. Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca bildirimde bulunmuş olan her devlet, sonradan herhangi bir zamanda, bildirimde belirtmiş olduğu ülke veya ülkelerdeki gerçek kişilerin, hükümet dışı kuruluşların veya kişi gruplarının başvuruları konusunda bu Sözleşme'nin 34. maddesine uygun olarak Mahkeme'nin yetkisini kabul ettiğini beyan edebilir.

Madde 57 : Çekinceler

1. Bu Sözleşme'nin imzası ve onaylama belgesinin sunulması sırasında her devlet, Sözleşme'nin belirli bir hükmü hakkında, o sırada kendi ülkesinde yürürlükte olan bir yasa bu hükme uygun olmadığı ölçüde, bir çekince kaydı koyabilir. Bu madde genel nitelikte çekinceler konmasına izin vermez.
2. Bu maddeye uygun olarak konulacak her çekince, sözü edilen yasanın kısa bir açıklamasını içerir.

Madde 58 : Feshi İhbar

1. Bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, bu Sözleşme'yi ancak Sözleşme'ye taraf olduğu tarihten itibaren geçecek beş yıllık bir süre sonunda ve Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne altı ay önceden haber verilecek bir ihbarla feshedebilir. Genel Sekreter bunu, diğer Yüksek Sözleşmeci Taraflar'a bildirir.
2. Bu fesih işlemi, feshin geçerli sayıldığı tarihten önce işlenmiş ve yükümlülüklerin ihlali niteliğinde sayılabilecek olan bir fiil dolayısıyla, ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın bu Sözleşme'den doğan yükümlülüklerinden kurtulması sonucunu doğurmaz.

3. Aynı şartlarla, Avrupa Konseyi üyeliğinden çıkan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, bu Sözleşme'ye de taraf olmaktan çıkar.

4. Sözleşme, 56. madde gereğince uygulanacağı beyan edilmiş olan ülkelerle ilgili olarak, yukarıdaki fıkraların hükümleri uyarınca feshedilebilir.

Madde 59 : İmza ve Onay

1. Bu Sözleşme, Avrupa Konseyi üyelerinin imzalarına açıktır. Sözleşme onaylanacaktır. Onaylama belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilecektir.

2. Bu Sözleşme, on onaylama belgesinin verilmesinden sonra yürürlüğe girecektir.

3. Sözleşme'yi daha sonra onaylayacak olan imzacılar için Sözleşme, onaylama belgesinin verilmesinden itibaren yürürlüğe girecektir.

4. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Sözleşme'nin yürürlüğe girdiğini, Sözleşme'yi onaylayan Yüksek Sözleşmeci Taraflar'ın adlarını ve daha sonra gelecek olan onaylama belgelerinin verilişini bütün Avrupa Konseyi üyelerine bildirecektir.

EK 3. AIHM İç Tüzüğü

Mahkeme İçtüzüğü, (2005)⁷⁹
(Aralık 2005)
Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü
Strasbourg

Başlangıç

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya dair Sözleşmeyi ve bağlı Protokolleridikkate alarak, Bu İçtüzüğü yapmıştır:

Madde 1. Tanımlar

Şartlar aksini gerektirmedikçe, bu İçtüzük bakımından:

- a. "Sözleşme" terimi, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya dair Sözleşme ve buna bağlı Protokolleri;
- b. "Mahkeme genel kurulu" deyiimi, genel kurul halinde toplanan İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ni;
- c. "Büyük Daire" deyiimi, Sözleşme'nin 27. maddesinin birinci fıkrası gereğince oluşturulan on yedi yargıçlı Büyük Daireyi;
- d. "Bölüm" terimi, Sözleşme'nin 26. maddesinin b) bendi gereğince belirli bir dönem için Mahkeme genel kurulu tarafından kurulan bir Daireyi ve "Bölüm Başkanı" ifadesi de Sözleşme'nin 26. maddesinin c) bendi gereğince Mahkeme genel kurulu tarafından Bölüm Başkanı olarak seçilen yargıcı;
- e. "Daire" terimi, Sözleşme'nin 27. maddesinin birinci fıkrası gereğince oluşturulan yedi yargıçlı her hangi bir Daireyi ve "Daire Başkanı" deyiimi de bu tür bir "Daire"ye başkanlık eden yargıcı;
- f. "Komite" terimi, Sözleşme'nin 27. maddesinin birinci fıkrası gereğince kurulan üç yargıçlı bir Komiteyi;
- g. "Mahkeme" terimi, Mahkeme genel kurulunu, Büyük Daireyi, bir Bölümü, bir Komiteyi veya Sözleşme'nin 43. maddesinin ikinci fıkrasında gösterilen beş yargıçlı kurulu;
- h. "ad hoc yargıç" ifadesi, seçilmiş bir yargıcın dışında, Sözleşme'nin 27. Maddesinin ikinci fıkrası gereğince bir Sözleşmeci Devlet tarafından Büyük Daire üyesi veya bir Daire üyesi olarak görevlendirilmiş yargıcı;
- i. "yargıç" veya "yargıçlar" terimleri, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından seçilmiş yargıçları veya ad hoc yargıçları;
- j. "Raportör Yargıç" terimi, İçtüzüğün 48 ve 49. maddelerindeki görevleri yerine getirmek üzere görevlendirilmiş bir yargıcı;
- k. "delege" terimi, Daire tarafından bir delegasyonda görevlendirilmiş bir yargıcı ve "delegasyon başkanı" deyiimi, Daire tarafından delegasyona başkanlık yapmak üzere görevlendirilmiş delegeyi;
- l. "delegasyon" terimi, delegelerden, Yazı İşleri mensuplarından ve delegasyon yardımcı olmak üzere görevlendirilmiş diğer kimselerin oluşturduğu bir organı;
- m. "Yazı İşleri Müdürü" deyiimi, yerine göre Mahkeme Yazı İşleri Müdürünü veya Bölüm Yazı İşleri Müdürünü;
- n. "taraf" veya " taraflar" terimleri
- başvurucuyu veya davalı Sözleşmeci Devletleri;
- başvuru (kişi, hükümet dışı örgütler veya kişiler grubu), Sözleşme'nin 34. maddesine göre başvuruda bulunanları;
- o. "üçüncü taraf" deyiimi, Sözleşme'nin 36(1) ve (2). fıkralarında belirtilen ve bir duruşmada yer alma hakkını kullanan veya yazılı mütalaa vermesi veya duruşmaya katılması istenen bir Sözleşmeci Devleti veya ilgili kimseyi;

⁷⁹ Kaynak: <http://aihm.anadolu.edu.tr/> Çeviren: Osman Doğru)

p. "duruşma" veya "duruşmalar" terimleri, bir başvurunun kabuledilebilirlik ve/veya esası hakkında veya karar düzeltme, yorum veya istişari mütalaa için bir taleple bağlantılı olarak yapılan sözlü yargılamayı;

q. "Bakanlar Komitesi" deyimi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ni;

r. "eski Mahkeme" ve "Komisyon" terimleri, Sözleşme'nin eski 19. maddesine göre kurulmuş, sırasıyla İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ni ve Avrupa Komisyonu'nu ifade eder.

BAŞLIK I – MAHKEME TEŞKİLATI VE ÇALIŞMASI

Bölüm I – Yargıçlar

Madde 2. Görev süresinin hesaplanması

1. Seçilmiş bir yargıcın görev süresi, seçim tarihinden başlayacak şekilde hesaplanır. Ancak bir yargıç görev süresinin sona ermesi üzerine yeniden seçildiği zaman veya görev süresi sona eren veya sona erecek olan bir yargıcın yerine seçildiği zaman, her iki durumda da görev süresi, görev sürelerinin sona erme tarihinden başlayacak şekilde hesaplanır.

2. Sözleşme'nin 25. maddesinin beşinci fıkrasına göre, görev süresi henüz sona ermemiş olan bir yargıcın yerine seçilmiş olan bir yargıç, kendinden önceki yargıcın görev süresini tamamlar.

3. Sözleşme'nin 27. maddesinin yedinci fıkrasına göre seçilmiş bir yargıç, kendinden sonraki yargıcın İhtüzüğün 3. maddesine göre yemin etmesine veya and içmesine kadar görevini sürdürür.

Madde 3. Yemin etme veya and içme

1. Seçilen her yargıç göreve başlamadan önce, kendisinin de katıldığı Mahkeme genel kurulunun ilk oturumunda, gerekirse Mahkeme Başkanının önünde, aşağıdaki yemini eder veya and içer:

“Bir yargıç olarak görevlerimi şerefli, bağımsız ve tarafsız bir biçimde yerine getireceğime ve müzakerelerin gizliliğini koruyacağıma yemin ederim - veya and içerim”-

1. Bu işlem tutanağa geçirilir.

Madde 4. Görevle bağdaşmayan faaliyetler

Sözleşme'nin 21. maddesinin üçüncü fıkrasına göre yargıçlar, görevleri süresince her hangi bir siyasi veya idari faaliyette veya bağımsızlık ya da tarafsızlıkla veya tam gün çalışma esasının gerekleriyle bağdaşmayan mesleki bir faaliyette bulunamazlar. Her yargıç, bütün ek faaliyetlerini Mahkeme Başkanına bildirir. Mahkeme Başkanı ve ilgili yargıç arasında uyumsuzluk çıkması halinde, ortaya çıkan bir sorun hakkında Mahkeme genel kurulu karar verir.

Madde 5. Kıdem

1. Seçilmiş yargıçlar, Mahkeme Başkanı ve Başkan Yardımcıları ile Bölüm Başkanlarından sonra, seçilme tarihlerine göre kıdem alırlar; yeniden seçilme halinde, bu yeniden seçilme hemen seçilme olmasa bile, ilgili yargıcın daha önce görev yaptığı süre, kıdemde dikkate alınır.

2. Mahkeme Başkan Yardımcılığı görevine aynı gün seçilenler, yargıç olarak görev yaptıkları süreye göre kıdem alırlar. Yargıç olarak görev yaptıkları süre aynı ise, yaşlarına göre kıdem alırlar. Aynı kural, Bölüm Başkanları için de uygulanır.

3. Yargıç olarak aynı süre görev yapan yargıçlar, yaşlarına göre kıdem alırlar.

4. Ad hoc yargıçlar, seçilmiş yargıçlardan sonra yaşlarına göre kıdem alırlar.

Madde 6. İstifa

Yargıçlıktan istifa, Mahkeme Başkanına sunulur. Başkan bu istifayı Avrupa Konseyi Genel Sekreterine iletir. İhtüzüğün 24. maddesinin üçüncü fıkrasının son hükmü ile 26. maddesinin ikinci fıkrası saklı kalmak kaydıyla istifa, görevin boşalması sonucunu doğurur.

Madde 7. Göreve son verme

Genel kurul halinde toplanan görevde başındaki seçilmiş diğer yargıçlar tarafından gerekli koşulları taşımadığına üçte iki çoğunlukla karar verilmedikçe, hiç bir yargıcın görevine son verilemez. Bu yargıç önce Mahkeme genel kurulu tarafından dinlenir. Göreve son verme usulünün başlatılması için her hangi bir yargıç talepte bulunabilir.

Bölüm II – Mahkeme Başkanlığı ve Başkanlık Divanı

Madde 8. Mahkeme Başkanı ve Başkan Yardımcıları ile Bölüm Başkanları ve Başkan Yardımcılarının seçilmesi

1. Mahkeme genel kurulu, Mahkeme Başkanı, iki Başkan Yardımcısını ve Bölüm Başkanlarını, yargıç olarak görev sürelerini aşmamak koşuluyla, üç yıllık bir süre için seçer.
2. Her Bölüm, aynı şekilde Bölüm Başkanının görevini yerine getiremeyecek durumda olması halinde yerine görev yapacak bir Başkan Yardımcısını üç yıllık bir süre için seçer.
3. Yukarıdaki 1 veya 2. fıkraya göre seçilen yargıçlar aynı görev için sadece bir kez daha yeniden seçilebilirler. Görev sürelerine ilişkin bu sınırlama, İçtüzüğün 8. maddesindeki bu değişikliğin yürürlüğe girdiği tarihte yukarıda sözü edilen görevde bulunan yargıçların bir kez daha aynı göreve seçilmelerini engellemez.
4. Başkanlar ve Başkan Yardımcıları, yerlerine gelecek olanlar seçilinceye kadar görevlerine devam ederler.
5. Bu maddede sözü edilen seçimler gizli oyla yapılır. Bu seçimlerde, sadece seçilmiş yargıçlardan hazır bulunanlar oy kullanabilir. Adaylar biri seçilmiş yargıçlardan hazır bulunanların oylarının mutlak çoğunluğu alamazsa, bir aday mutlak çoğunluğu alıncaya kadar turlara devam edilir. Her turda en az oyu alan aday elenir. En az oyu birden fazla aday almış ise, sadece İçtüzüğün 5 maddesine göre kıdem sırasında geride olan yargıç elenir. Son turdaki iki aday arasında oyların eşit dağılması halinde, İçtüzüğün 5. maddesine göre kıdemli olan yargıç seçilmiş olur.

Madde 9. Mahkeme Başkanının görevleri

1. Mahkeme Başkanı, Mahkeme'nin çalışmasını ve idaresini sağlar. Başkan Mahkeme'yi temsil eder ve özellikle Mahkeme'nin Avrupa Konseyi makamlarıyla olan ilişkilerinden sorumludur.
2. Başkan, Mahkeme genel kurulu toplantılarına, Büyük Daire toplantılarına ve beş yargıçlı kurul toplantılarına başkanlık eder.
3. Başkan, nezninde seçildiği Sözleşmeciler Devletle ilgili davalar dışında, Dairelerin görmekte olduğu davalara katılmaz.

Madde 9A. Başkanlık Divanı

- a. Mahkeme'de, Mahkeme Başkanı, Mahkeme Başkan Yardımcıları ve Bölüm Başkanlarından oluşan bir Başkanlık Divanı bulunur. Mahkeme Başkan Yardımcısı veya Bölüm Başkanının, Başkanlık Divanı toplantısına katılmaması halinde, bunların yerine Bölüm Başkan Yardımcısı, onun da katılmaması halinde, İçtüzüğün 5'inci maddesindeki kıdeme göre, Bölümün en kıdemli üyesi katılır.
- b. Başkanlık Divanı, toplantıya katılmasını gerekli gördüğü Mahkeme'nin her hangi bir üyesini davet edebilir.
2. Başkanlık Divanına, Yazı İşleri Müdürü ve Müdür Yardımcıları yardımcı olur.
3. Başkanlık Divanının görevi, Mahkeme'nin iş ve idaresinde Başkana yardımcı olmaktır. Bu amaçla Başkan, kendi yetkisine giren idari veya yargı-dışı bir meseleyi Divana bırakabilir.
4. Başkanlık Divanı ayrıca, Mahkeme'nin Bölümleri arasında koordinasyonu sağlar.
5. Başkan, bu İçtüzüğün 32. maddesine göre uygulama yönergelerini çıkarmadan önce ve 17(4). fıkrasına göre Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanan genel talimatları onaylamadan önce Başkanlık Divanına danışabilir.
6. Başkanlık Divanı, Mahkeme Genel Kurulu'na her konuda rapor verebilir ve ayrıca öneriler sunabilir.
7. Başkanlık Divan toplantılarının tutanakları tutulur ve Mahkeme'nin her iki resmi dilindeki tutanaklar Yargıçlara dağıtılır. Başkanlık Divanı sekreteri, Başkanın görüşü alınarak, Yazı İşleri Müdürü tarafından tayin edilir.

Madde 10. Mahkeme Başkan Yardımcılarının görevleri

Mahkeme Başkan Yardımcıları Mahkeme Başkanına yardım eder. Başkan Yardımcıları, Başkanın görevini yapamayacak durumda olması veya Başkanlık makamının boşalması halinde, veya Başkanın isteği üzerine Başkanın yerine görev yaparlar. Başkan Yardımcıları Bölüm Başkanlıkları da yaparlar.

Madde 11. Başkanın veya Başkan Yardımcılarının yerine geçme

Mahkeme Başkanının ve Başkan Yardımcılarının aynı anda görevlerini yapamayacak durumda olmaları veya bu makamların boşalmış olması halinde, Mahkeme Başkanlığını bir Bölüm Başkanı, Bölüm Başkanı yoksa 5. maddede göre kıdemli olan başka bir seçilmiş yargıç üstlenir.

Madde 12. Bölüm ve Daire Başkanlıklar

Bölüm Başkanları, üyesi oldukları Bölümün ve Dairelerin oturumlarına başkanlık ederler ve Bölümün çalışmasını yönlendirirler. Bölüm Başkanlarının görev yapamayacak durumda olmaları veya Bölüm Başkanlığının boşalmış olması halinde veya Bölüm Başkanın isteği üzerine, Başkan Yardımcıları Başkanın yerine geçer. Bunun mümkün olmaması halinde ise, Bölüm ve Dairelerin üyeleri 5. maddede öngörülen kıdeme göre Başkanların yerine alırlar.

Madde 13. Başkanlık yapamama

Mahkeme yargıçları, vatandaşı oldukları veya bakımından seçildikleri Sözleşmeci Devletlerin taraf oldukları davalarda veya İçtüzüğün 29(1)(a) bendi veya 30(1) fıkrası gereğince atanmış yargıç olarak görev yaptıkları davalarda başkanlık yapamazlar.

Madde 14. Cinsiyetlerin dengeli temsili

İçtüzüğün bu bölümünde ve daha sonraki bölümlerinde düzenlenen atamaların yapılması ile ilgili olarak Mahkeme, cinslerin dengeli dağılımını sağlayacak bir politika izler.

Bölüm III – Yazı İşleri Müdürlüğü

Madde 15. Yazı İşleri Müdürünün seçilmesi

1. Mahkeme Yazı İşleri Müdürü, Mahkeme genel kurulu tarafından seçilir. Adaylar, yüksek ahlaki niteliklere ve hukuk, idare ve dil bilgisine sahip ve makamın gerektirdiği görevleri yürütebilecek gerekli tecrübeye sahip olmalıdır.
2. Yazı İşleri Müdürü beş yıl için seçilirler ve yeniden seçilebilir. Genel kurul halinde toplanan yargıçların üçte iki çoğunluğu tarafından Yazı İşleri Müdürlüğünün gerektirdiği şartları artık taşımadığına karar verilmedikçe, Yazı İşleri Müdürü görevinden alınmaz. Mahkeme genel kurulu önce Yazı İşleri Müdürünü dinler. Her hangi bir yargıç, Yazı İşleri Müdürünün görevinden alınması usulünü bir dilekçeyle başlatabilir.
3. Bu maddede sözü edilen seçim, sadece seçilmiş yargıçların katılmasıyla ve gizli oyla yapılır. Hiç bir adayın seçilmiş yargıçların mutlak çoğunluğunun oyunu alamaması halinde, en fazla oyu alan iki aday arasında yapılacak ikinci bir seçimde en fazla oyu alan aday seçilir. Oyların eşit dağılması halinde ilk olarak varsa bayan aday, ikinci olarak daha yaşlı aday seçilmiş olur.
4. Yazı İşleri Müdürü göreve başlamadan önce Mahkeme Başkanının, eğer gerek varsa Mahkeme genel kurulunun önünde aşağıdaki gibi yemin eder veya and içer
“İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Yazı İşleri Müdürü olarak bana verilen görevi sadakatle, basiretle ve büyük bir özenle yapacağıma yemin ederim -veya and içerim” Bu beyan tutanağa geçirilir.

Madde 16. Yazı İşleri Müdür Yardımcılarının seçilmesi

1. Mahkeme genel kurulu, önceki maddede öngörülen şartlarda ve tarzda ve aynı süre için iki tane Yazı İşleri Müdür Yardımcısı seçer. Yazı İşleri Müdürünün görevden alınma usulü, Müdür Yardımcıları için de uygulanır. Mahkeme her iki konuda da Yazı İşleri Müdürünün görüşünü alır.

2. Bir Yazı İşleri Müdür Yardımcısı göreve başlamadan önce, Mahkeme Başkanı önünde, gerektiği takdirde Mahkeme genel kurulu önünde, Yazı İşleri Müdürü için öngörülen aynı yemini eder veya and içer. Bu beyan tutanağa geçirilir.

Madde 17. Yazı İşleri Müdürünün görevleri

1. Yazı İşleri Müdürü, Mahkeme'nin görevlerini yerine getirmesine yardımcı olur ve Mahkeme Başkanının denetimde Yazı İşlerinin örgütlenmesinden ve faaliyetlerinden sorumludur.
2. Yazı İşleri Müdürü, Mahkeme arşivini tutar; Mahkeme önüne getirilen veya getirilecek olan bütün davalarda Mahkeme'den yapılan veya Mahkeme'ye gönderilen bütün yazışmalar ve bildirimler Yazı İşleri Müdürü kanalıyla yürütülür.
3. Yazı İşleri Müdürü, bu makama verilen takdir yetkisine bağlı olarak, Mahkeme'nin çalışmasıyla ilgili bilgi taleplerini ve özellikle basından gelen istekleri karşılar.
4. Yazı İşlerinin çalışması, Yazı İşleri Müdürü tarafından hazırlanan ve Mahkeme Başkanı tarafından onaylanan genel talimatlarla düzenlenir.

Madde 18. Yazı İşleri Teşkilatı

1. Yazı İşleri, Mahkeme tarafından kurulan Bölümlere eşit sayıda Bölüm Yazı İşlerinden ve Mahkeme tarafından ihtiyaç duyulan hukuki ve idari hizmetleri sağlayacak gerekli birimlerden meydana gelir.
2. Bölüm Yazı İşleri Müdürü, Bölümün görevlerini yerine getirmesine yardımcı olur ve kendisine de Bölüm Yazı İşleri Müdürü yardımcılık eder.
3. Yazı İşleri Müdürü ve Müdür Yardımcıları dışında, hukuk sekreterleri dahil Yazı İşleri görevlileri, Mahkeme Başkanı'nın ve onun talimatıyla hareket eden Yazı İşleri Müdürünün uygun görmesiyle Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından göreve atanır.

Bölüm IV – Mahkeme'nin Çalışması

Madde 19. Mahkeme'nin çalışma yeri

1. Mahkemenin çalışma yeri, Avrupa Konseyi'nin Strasbourg'taki çalışma yeridir. Ancak Mahkeme gerekli gördüğü takdirde, Avrupa Konseyine üye Devletlerin sınırları içinde her hangi bir yerde çalışabilir.
2. Mahkeme, bir başvurunun incelenmesinin her hangi bir aşamasında, kendisi veya bir veya birden fazla üyesi tarafından başka bir yerde bir soruşturma yapılmasına veya diğer bir görevin yerine getirilmesine karar verebilir.

Madde 20. Mahkeme genel kurulunun toplanması

1. Mahkeme genel kurulu, Sözleşme'ye ve bu İçtüzüğe göre görevlerinin yerine getirilmesinin gerektirdiği her zaman Mahkeme Başkanı tarafından toplantıya çağrılır. Mahkeme genel kurulu, Mahkeme üyelerinin en az üçte biri tarafından talep edilmesi halinde ve yılda en az bir kez idari konuları ele almak üzere Mahkeme Başkanı tarafından toplantıya çağrılır.
2. Görev başındaki seçilmiş yargıç sayısının üçte ikisi, Mahkeme genel kurulunun toplantı yeter sayısını oluşturur.
2. Toplantı yeter sayısına ulaşamaması halinde, Başkan toplantıyı erteler.

Madde 21. Mahkeme'nin diğer toplantıları

1. Büyük Daire, Daireler ve Komiteler tam gün çalışır. Mahkeme Başkanının önerisi üzerine, Mahkeme her yıl oturum tarihlerini tespit eder.
2. Bu tarihler dışında Büyük Daire ve Daireler, acil durumlarda Başkanları tarafından toplantıya çağrılır.

Madde 22. Müzakereler

1. Mahkeme'nin müzakereleri kapalıdır. Mahkeme'nin müzakereleri gizli tutulur.
2. Müzakerelere sadece yargıçlar katılır. Müzakerelerde Yazı İşleri Müdürü veyayerinegörevlendirdiği bir kişi ile birlikte, yardımcıları gerekli görülen Yazı İşlerigörevlileri ve çevirmenler de hazır bulunur. Mahkemenin özel birkararıbulunmadıkça başka hiç kimse müzakereye alınmaz.

3. Bir sorun hakkında Mahkeme'de oylamaya geçilmeden önce Başkan, sorun üzerinde görüşlerini belirtmelerini yargıçlardan isteyebilir.

Madde 23. Oylamalar

1. Mahkeme kararları mevcut üyelerin çoğunluk oyuyla alınır. Oylarda eşitlik bulunması halinde, yeni bir oylama yapılır, ve yine eşitlik bulunması halinde Başkanın oy verdiği taraf çoğunluğu oluşturur. Bu İçtüzükte aksine hüküm bulunmadıkça, bu fıkra diğer oylamalar için de uygulanır.
2. Büyük Daire ve Daireler kararlarını ve sonkararlarını, yargıç sayısının çoğunluğuyla alır. Kabul edilebilirlik kararı ile esas hakkındaki kararın son oylamalarında çekinse oy kullanılamaz.
3. Genel bir kural olarak, el kaldırma suretiyle oylama yapılır. Başkan, kıdem sırasının tersinden yoklamalı oylama yaptırabilir.
4. Üzerinde oylama yapılan her sorun açık terimlerle formüle edilir.

Madde 23A. Zımni anlaşmayla verilen karar

Mahkeme'nin usulle ilgili bir konu hakkında veya Mahkeme'nin programlı bir toplantısının dışında bir mesele hakkında karar vermesi gerektiği takdirde, Başkan bir karar taslağının hazırlanarak yargıçlara dağıtılması isteyebilir ve taslak hakkında yorumları için süre belirleyebilir. Yargıçlardan bir itiraz gelmemesi halinde, sürenin bitiminde taslağın benimsendiği kabul edilir.

Bölüm V – Mahkeme'nin Oluşumu

Madde 24. Büyük Daire'nin Oluşumu

1. Büyük daire on yedi asıl ve en az üç yedek yargıçtan meydana gelir.
2.
  - a. Büyük Dairede Mahkeme Başkanı ve Başkan Yardımcıları ile Bölüm Başkanları yer alır. Bir Mahkeme Başkan Yardımcısının veya Bölüm Başkanının Büyük Dairede yer alamayacak olması halinde, ilgili Bölümün Başkan yardımcısı yer alır.
  - b. İlgili Sözleşmeciler Devlet bakımından seçilen bir yargıç veya gereğinde İçtüzüğün 29 veya 30. maddelerine göre seçilen bir yargıç, Sözleşme'nin 27. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları gereğince Büyük Daire'de re'sen yer alır.
  - c. Sözleşme'nin 30. maddesine dayanılarak Büyük Daire'ye bırakılacak davalarda, yetkisini bırakan Dairenin üyeleri de Büyük Daire'de yer alır.
  - d. Sözleşme'nin 43. maddesine dayanılarak Büyük Daire'ye gönderilen davalarda Büyük Daire'de, söz konusu Daire'nin Başkanı ve ilgili Sözleşmeciler Devlet bakımından seçilmiş yargıç dışında, esas dairedeki kabul edilebilirliğe veya esasa dair müzakerelere katılan yargıçlar yer almaz.
  - e. Büyük Daireye gönderilmiş bir davada Büyük Daire'de yer alacak olan diğer yargıçlar ve yedek yargıçlar, Yazı İşleri Müdürü'nün önünde Mahkeme Başkanı tarafından geri kalan yargıçlar arasından kura çekmek suretiyle seçilir. Kura çekmek için yapılacak değişiklikler, Sözleşmeciler Devletler arasında farklı hukuk sistemlerini yansıtan coğrafi açıdan dengeli bir oluşum ihtiyacına dikkat ederek, Mahkeme Genel Kurulu tarafından yapılır.
  - f. Sözleşme'nin 47. maddesine göre talep edilen bir istişari mütalaanın görülmesi sırasında Büyük Daire, bu maddenin 2(a) ve (e) bendlerine göre oluşur.
3. Yargıçlardan birinin Büyük Dairede yer alamaması durumunda, onun yerine bu maddenin 2(e) bendine göre seçilecek olan yedek yargıç yer alırlar.
4. Yukarıdaki hükümlere uygun olarak seçilen asıl yargıçlar ve yedek yargıçlar davanın görüşülmesi için yargılama tamamlanmaya kadar Büyük Dairede yer alırlar. Görevlerinin bitmesinden sonra bile, eğer esasa dair görüşmelere katılmışlarsa, davanın görülmesine katılmaya devam ederler. Bu hükümler, istişari mütalaa yargılamasına da uygulanır.
5.
  - a. Büyük Dairenin Sözleşme'nin 43. maddesine göre yapılan talepleri ele almak üzere toplanacak olan beş yargıçlı kurul aşağıdaki şekilde oluşur:
    - Mahkeme Başkanı. Mahkeme Başkanının görev yapma engeli varsa, yerine en kıdemli Mahkeme Başkan Yardımcısı geçer.
    - rotasyonla görevlendirilmiş iki Bölüm Başkanı. Bu şekilde görevlendirilen Bölüm Başkanlarının görev yapma engelleri varsa, yerlerine Bölüm Başkan Yardımcıları geçer.

-Bölümlerden bu kurulda altı ay süreyle görev yapmak üzere seçilmiş olup rotasyonla görevlendirilen en az iki yedek yargıç.

b. Büyük Daireye havale talebi ele alınırken, bu davanın kabuledilebilirlik veya esası incelenmesinde yer almış her hangi bir yargıç kurulda yer alamaz.

c. Havale talebiyle ilgili Sözleşmeci Devletin vatandaşı olan veya bu Devlet bakımından seçilmiş olan bir yargıç, kurul tarafından bu talebin incelenmesi sırasında kurulun üyesi olamaz. İlgili Sözleşmeci Devlet tarafından İçtüzüğün 29 veya 30. maddeleri gereğince görevlendirilmiş olan bir seçilmiş yargıç da aynı şekilde bu talebin incelenmesine katılamaz.

d. Yukarıdaki (b) veya (c) bendlerinde gösterilen sebeplerle kurulda görev yapamayacak olan bir kurul üyesinin yerine, kurulda altı ay süreyle görev yapmak üzere Bölümlerden seçilmiş yargıçlar arasından rotasyonla görevlendirilmiş bir yedek yargıç görev yapar.

Madde 25. Bölümlerin kuruluşu

1. Sözleşme'nin 26. maddesinin (b) bendinde öngörülen Daireler (bu İçtüzükte "Bölümler" olarak adlandırılmıştır) Mahkeme Başkanının hazırladığı bir öneri üzerine Mahkeme genel kurulu tarafından, 8. maddedeki başkanlık seçiminden başlamak üzere üç yıllık bir süre için kurulur. En az dört Bölüm bulunur.

2. Her yargıç bir Bölümün üyesidir. Bölümler, coğrafya ve cinsiyet açısından dengeli ve Sözleşmeci Devletler arasındaki değişik hukuk sistemlerini yansıtacak şekilde oluşturulur.

3. Bir yargıcın Mahkeme üyeliği, Bölümün oluşturulduğu dönemden önce sona ermesi halinde, bu yargıcın Bölümdeki yeri, Mahkeme üyesi olarak kendisinin yerine geçen yargıç tarafından doldurulur.

4. Mahkeme Başkanı şartların gerektirmesi halinde istisnaen Bölümlerin oluşumunda değişiklikler yapabilir.

3. Başkanının önerisi üzerine Mahkeme genel kurulu ilave bir Bölüm kurabilir.

Madde 26. Dairelerin oluşumu

1. Mahkeme'nin önüne getirilen davaların görülmesi için Sözleşme'nin 27. maddesinin birinci fıkrasında öngörülen yedi yargıçlı Daireler, Bölümlerin içinden aşağıdaki şekilde oluşturulur.

a. Her bir dava için Daire'de, İçtüzüğün bu maddesinin 2. fıkrası ve 28. maddenin 4. fıkrası saklı kalmak kaydıyla, Bölüm Başkanı ve ilgili Sözleşmeci Devlet nezninde seçilmiş yargıç yer alır. İlgili Sözleşmeci Devlet nezninde seçilmiş yargıç, İçtüzüğün 51 ve 52. maddelerine göre başvurunun gönderildiği Bölümün üyesi değilse, bu yargıç Sözleşme'nin 27. maddesinin 2. fıkrasına göre bu Daire'de re'sen (ex officio) yer alır. Bu yargıcın yer alamaması ve çekilmesi halinde İçtüzüğün 29. Maddesi uygulanır.

b. Daire'nin diğer üyeleri, Bölüm Başkanı tarafından ilgili Bölümün üyeleri arasından rotasyon usulüyle görevlendirilir.

c. Bu surette görevlendirilmemiş olan Bölüm üyeleri, bu davada yedek yargıçlar olarak yer alır.

2. İlgili Sözleşmeci Devlet nezninde seçilmiş olan veya gerektiği taktirde başka bir seçilmiş yargıç veya İçtüzüğün 29 ve 30. maddelerine göre atanmış bir yargıç, hazırlık veya usul meseleleri için yapılan toplantılara katılmaktan Daire Başkanı tarafından muaf tutulabilir. Bu tür toplantılar için ilgili Sözleşmeci Devlet bu yargıç yerine, İçtüzüğün 29. maddesinin 1. fıkrasına göre birinci yedek yargıç atamış sayılır.

3. Davanın esasının görülmesine katılmış olan yargıçlar görev süreleri sona ermiş olsa bile, davaya girmeye devam ederler.

Madde 27. Komiteler

1. Sözleşme'nin 27. maddesinin birinci fıkrasına göre aynı Bölüm içinde üç yargıçlı Komiteler kurulur. Kaç tane Komite kurulacağına Bölüm Başkanlarına danıştıktan sonra Mahkeme Başkanı tarafından karar verilir.

2. Komiteler, Bölüm Başkanı hariç tutularak, Bölüm üyeleri arasında yapılacak rotasyonla on iki ay için kurulur.

3. Bir Komite üyesi olmayan Bölümdeki yargıçların, Komitede bulunamayan üyelerin yerini görev yapmaları istenebilir. Her Komiteye, Bölümdeki kıdemli üyeler tarafından başkanlık yapılır.

Madde 28. Katılmama, çekilme veya muaf tutulma

1. Davada yer alması için davet edildiği halde engeli bulunan bir yargıç, mümkün olan en kısa sürede durumu Daire Başkanına bildirir.
2. Bir yargıç, aşağıdaki hallerde bir davaya bakamaz:
  - a. davada kendisinin, eşinin, anne babasının veya diğer yakın akrabalarının menfaatinin bulunması, taraflarla kişisel veya mesleki ilişkisinin veya astlık üstlük ilişkisinin bulunması;
  - b. daha önce aynı davada taraflardan birinin veya davada menfaati bulunan bir kimsenin görevlisi, avukatı veya danışmanı olarak veya başka bir ulusal veya uluslararası yargı yeri veya araştırma komisyonu üyesi olarak veya başka bir sıfatla hareket etmiş olması;
  - c. ad hoc yargıcın veya daha önce seçilmiş olup da İttüzüğün 26(3). Fıkrasına göre görevi devam eden bir yargıcın siyasi veya idari faaliyetlerde bulunması veya bağımsızlığı veya tarafsızlığıyla bağdaşmayan bir mesleki faaliyette bulunması;
  - d. görüşlerini sözlü veya yazılı olarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla, aleni faaliyetleri sırasında veya kendisinin tarafsızlığını olumsuz bir şekilde etkileyecek tarzda her hangi bir surette açıklamış olması;
  - e. başka her hangi bir sebeple, kendisinin bağımsızlığı veya tarafsızlığı üzerinde haklı bir tereddüt uyanması
3. Bir yargıç yukarıdaki nedenlerden biriyle veya özel bir sebeple davadan çekilmesi halinde bunu Daire Başkanına bildirir; Başkan bu yargıcı davaya katılmaktan muaf tutar.
4. Daire Başkanı, bir yargıcın davadan çekilmesini gerektirecek bir neden bulunduğunu düşünecek olursa, durumu ilgili yargıçla görüşür; aralarında uyumsuzluk bulunması halinde Daire karar verir. Daire'nin bu amaçla yapacağı müzakerelerde ve oylamada, bu yargıç yerine Daire'deki birinci yedek yargıç yer alır. İlgili bir Sözleşmeci Devlet bakımından yer alan bir yargıç bakımından da aynı kural uygulanır. Bu durumda ilgili Sözleşmeci Devlet birinci yedek yargıcı, İttüzüğün 29. maddesinin 1. fıkrası gereğince söz konusu yargıcın yerine atamış sayılır.
5. Yukarıda birinci ve üçüncü bendlerin gerektirdiği Daire Başkanına bildirilmesi saklı kalmak kaydıyla, bu hükümler Komite'ye katılan bir yargıç için de uygulanır.

Madde 29. Ad hoc yargıçlar

1.
  - a. Bir Sözleşmeci Devlet bakımından seçilmiş bir yargıcın bulunmaması veya Dairede yer alamaması, davadan çekilmesi veya muaf tutulması halinde, Daire Başkanı o Devleti, seçilmiş başka bir yargıcı dava yargıcı olarak veya Sözleşme'nin 21. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen niteliklere sahip başka bir kimseyi bir ad hoc yargıç olarak atamak isteyip istemediğini, atamak istediği takdirde söz konusu kişinin adını bildirmeye davet eder.
  - b. Bu suretle atanan kişinin Dairede bulunmaması ve çekilmesi halinde de aynı kural uygulanır.
  - c. Bir ad hoc yargıç, Sözleşme'nin 21. maddesinin 1. fıkrasında gerekli görülen niteliklere sahip olmalı, İttüzüğün 28. maddesinde gösterilen her hangi bir sebeple yer almasına engel bir hal bulunmamalı ve İttüzüğün 4. maddesindeki hazır bulunma ve katılma şartlarını yerine getirebilecek durumda bulunmalıdır.
2. İlgili Sözleşmeci Devletin otuz gün içinde veya Daire Başkanı tarafından uzatılan süre içinde yanıt vermemesi halinde, atamada bulunma hakkından feragat ettiği kabul edilir. Daire, ilgili Sözleşmeci Devletin ad hoc yargıç olarak atadığı ikinci kişinin de bu maddenin 1(c) bendinde yer alan şartları yerine getirmediği sonucuna varması halinde, ilgili Sözleşmeci Devletin atama hakkından feragat ettiği kabul edilir.
3. Daire Başkanı, İttüzüğün 54. maddesinin 2. fıkrasına göre ilgili Sözleşmeci Devlete başvuru uyarısı yapıncaya kadar, Devleti bu maddenin 1. fıkrasının (a) bendine göre atama yapmaya davet etme kararı vermeyebilir. Bu durumda atama işlemi askıda bulunduğu sırada, ilgili Sözleşmeci Devletin seçilmiş yargıcın yerine birinci yedek yargıcı atamış olduğu kabul edilir.
4. Bir ad hoc yargıç, yargıç olarak atanmasından sonra davanın görüleceği ilk oturumun açılışında, İttüzüğün 3. maddesinde öngörülen yemini eder veya andı içer. Bu beyan tutanağa geçirilir.
5. Ad hoc yargıçlar Mahkeme'de hazır bulunurlar ve İttüzüğün 26. maddesinin 2. fıkrası saklı kalmak kaydıyla, Dairenin toplantılarına katılırlar.

Madde 30. Ortak menfaat

1. İki veya ikiden çok başvuru Tarafın veya davalı Tarafların ortak bir menfaati bulunuyorsa, Mahkeme Başkanı tarafları, ilgili Sözleşmeci Devletler nezninde seçilmiş olup re'sen katılması istenecek ortak menfaat yargıcı olarak, tek bir yargıcı tayin etmeye davet edebilir. Tarafların

anlaşamamaları halinde Başkan, Taraflarca önerilen yargıçlar arasından kur'a ile bir ortak menfaat yargıcı seçer.

2. Daire Başkanı, bu İçtüzüğün 54(2). fıkrasına göre başvurunun tebliğine kadar, ilgili Sözleşmeci Tarafların tayinde bulunmasını istemeyebilir.

3. Ortak menfaatin varlığı veya bununla ilgili bir mesele hakkında bir uyuşmazlık çıkması halinde, Daire, gerekirse ilgili Sözleşmeci Devletlerden yazılı görüşlerini aldıktan sonra bir karar verir.

BAŞLIK II – USUL

Bölüm I – Genel Kurallar

Madde 31. İçtüzüğe aykırı davranma imkanı Bu Başlık altındaki hükümler, belirli bir davanın görülmesi sırasında Mahkeme'nin, gerektiği takdirde taraflara danışarak, İçtüzüğe aykırı davranmasını engellemez.

Madde 32. Uygulama yönergeleri Mahkeme Başkanı, özellikle duruşmada bulunma ve dilekçelerin veya diğer belgelerin dosyaya girmesiyle ilgili uygulama yönergeleri çıkarabilir.

Madde 33. Belgelerin aleniyeti

1. Bu İçtüzüğün 62. maddesinde öngörülen dostane çözüm görüşmeleri çerçevesinde verilen belgeler hariç, bir başvuruyla ilgili olarak taraflarca veya bir üçüncü tarafça Yazı İşlerine verilen bütün belgeler, Daire Başkanı bu maddenin 2. Fıkrasında belirtilen sebeplerle kendiliğinden veya taraflardan birinin veya ilgili bir kimsenin talebi üzerine başka türlü karar vermedikçe, alenidir.

2. Bir belgenin tümünün veya bir kısmının aleniyeti, çocukların menfaati ve tarafların özel yaşamının korunması için gerekli olması halinde veya Başkanın görüşüne göre aleniyetin adalete zarar vereceği özel koşullarda mutlaka gerekli olduğu ölçüde, demokratik bir toplumda ahlaki, kamu düzenini veya milli güvenliği korumak için sınırlanabilir.

3. Bu maddenin 1. fıkrasına göre gizlilik kararı alınması talebi, gerekçeli olmak ve belgelerin tümünden mi yoksa bir kısmından mı aleniyetin kaldırılmasının talep edildiği belirtilmek zorundadır.

4. Daire tarafından verilen kararlar veya sonkararlar alenidir. Mahkeme, İçtüzüğün 53(2). fıkrasına göre Komiteler tarafından alınan kararlar hakkında genel bilgileri periyodik olarak alenileştirir.

Madde 34. Kullanılacak diller

1. Mahkeme'nin resmi dilleri İngilizce ve Fransızca'dır.

2. Sözleşme'nin 34. maddesine göre yapılan başvurularla ilgili olarak, bir başvuru hakkında Sözleşmeci Devlete İçtüzük hükümlerine göre haber verinceye kadar, başvuru veya temsilcileri tarafından Mahkeme'nin resmi dillerinden birinde verilmeyen sözlü sunum veya yazılı dilekçeler, Sözleşmeci Devletlerin resmi dillerinden biriyle verilir. Bir Sözleşmeci Taraf bu İçtüzük hükümlerine göre bir başvurudan haberdar edilmiş veya uyarı verilmiş ise, başvuru ve buna ekli bütün belgeler, başvuru tarafından Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğüne verildiği dilde o Devlete iletilir.

3.

a. Sözleşmeci Devletin resmi dillerinden birinin kullanılmasına devam edilmesi için Daire Başkanı tarafından izin verilmedikçe, duruşma konusunda veya bir başvurunun bir Sözleşmeci Devlete duyurulmasından sonra başvuru veya temsilcileri tarafından verilen bütün iletiler ile sözlü veya yazılı sunumlar, Mahkeme'nin resmi dillerinden birinde verilir.

b. Böyle bir iznin verilecek olursa, davanın düzgün bir şekilde görülmesi için Daire Başkanının gerekli görmesi halinde, Yazı İşleri Müdürlüğü başvuru veya temsilcilerinin sözlü ve yazılı sunumlarının tamamen veya kısmen sunuşlarının ve beyanlarının sözlü veya yazılı çevirisi için gerekli düzenlemeleri yapar.

c. Daire Başkanı bu konuda izin verilmesini istisnai olarak, bu tür düzenlemelerin masraflarının tamamının veya bir kısmının başvuru tarafından ödenmesi koşuluna bağlayabilir.

d. Daire Başkanı aksine karar vermedikçe, bu fıkranın yukarıdaki bendlerine göre verilen her hangi bir karar, davanın Büyük Daireye havale edilmesi talepleri ile bir sonkararın İçtüzüğün 73, 79 ve 80. maddelerine göre yorumlanması veya düzeltilmesi talepleri dahil, davadaki bütün sonraki işlemler bakımından geçerliliğini sürdürür.

4.

a. Sözleşmeci bir Tarafın göndereceği bütün iletiler ve sözlü ve yazılı sunumlar, Mahkeme'nin resmi dillerinden birinde olur. Daire Başkanı, sözlü veya yazılı sunumları için ilgili Sözleşmeci Devlete resmi dillerinden birini kullanması için izin verebilir.

b. Böyle bir iznin verilmesi halinde, talep eden Taraf şu işlemlerden sorumludur:

(i) yazılı savunmalarını Daire Başkanının belirleyeceği süre içinde, Mahkeme'nin resmi dillerinden birine çevrilmesini sağlayarak dosyaya sunmak. Süresi içinde Tarafın yazılı çeviriyi sunmaması halinde, Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü bu çeviri için gerekli düzenlemeleri yapar ve ücreti talep eden Tarafa yüklenir;

(ii) sözlü savunmalarının İngilizce'ye veya Fransızca'ya çevri masraflarını karşılar. Yazı İşleri Müdürlüğü bu çevirinin yapılması için de gerekli düzenlemeleri yapmaktan sorumludur.

c. Daire Başkanı, davaya taraf olan Sözleşmeci bir Tarafın yazılı savunmasıyla birlikte verdiği eklerin tümünün veya bazılarının veya konuyla ilgili diğer bazı belgelerin tamamının veya özetinin İngilizce veya Fransızca çevirisini belirli bir süre içinde sunması için talimat verebilir.

d. Bu bendin üstündeki bendler, İçtüzüğün 44. maddesine göre üçüncü tarafın müdahalede bulunması ve üçüncü tarafça resmi olmayan dil kullanılması halinde, gerekli değişikliklerle birlikte uygulanır.

5. Daire Başkanı davalı Sözleşmeci Devletin yaptığı yazılı sunuşun başvuru tarafından anlaşılabilmesini kolaylaştırmak için, yazılı sunuşun o Devletin resmi diline çevrilmesini sağlamaya davet edebilir.

6. Mahkeme önüne çıkan her hangi bir tanık, uzman veya başka bir kişi, iki resmi dilden birini yeterince konuşmıyorsa, kendi dilini kullanabilir. Bu durumda Yazı İşleri Müdürü, bu beyanların çevrilmesi için gerekli düzenlemeleri yapar.

Madde 35. Sözleşmeci Devletlerin temsili

Sözleşmeci Devletler, temsilcileri (Ajanları) tarafından temsil edilir; temsilci avukat veya danışman yardımı alabilir.

Madde 36. Başvurucuların temsili

1. Kişiler, hükümet dışı örgütler veya birey grupları, Sözleşme'nin 34. maddesine göre başvurularını, başlangıçta bizzat kendileri veya bir temsilci vasıtasıyla yapabilirler.

2. Bir başvurunun İçtüzüğün 54(2)(b) bendine göre davalı Sözleşmeci Devlete bildirilmesinden sonra, Daire Başkanı başka türlü karar vermedikçe, başvuru bu maddenin 4. fıkrasına göre temsil edilir.

3. Daire tarafından yapılmasına karar verilen bir duruşmada, Daire Başkanı istisnai hallerde başvuru sahibinin kendi davasını bizzat savunmasına izni vermedikçe, başvuru sahibinin, gerektiği takdirde bir avukat veya onaylanmış diğer bir temsilci tarafından temsil edilmesi zorunludur.

4.

a. Bu maddenin 2 ve 3. fıkralarına göre başvuru namına hareket edecek olan temsilcinin, Sözleşmeci Devletlerden birinde çalışmaya yetkili olan ve bu ülkelerden birinde ikamet eden bir avukat veya Daire Başkanı tarafından onaylanmış bir kişi olması zorunludur.

b. Daire Başkanı, istisnai durumlarda ve yargılamanın her hangi bir aşamasında, şartların veya avukatın yada yukarıdaki bende göre onaylanmış diğer kişinin tutumu nedeniyle, avukatın veya bu kişinin başvuru sahibini artık temsil edemeyeceğine veya kendisine yardımcı olamayacağına ve başvuru sahibinin başka bir temsilci araması gerektiğine karar verebilir.

5.

a. Avukat veya diğer onaylanmış temsilcinin veya kendi davasını bizzat savunma izni isteyen başvuru sahibinin, aşağıdaki bend gereğince izin verilmiş olsa bile, Mahkeme'nin resmi dillerinden birini yeterince anlıyor olması gerekir.

b. Mahkeme'nin resmi dillerinden birinde kendisini yeterince ifade etme yeterliliğine sahip değilse, Daire Başkanı tarafından İçtüzüğün 34(3). fıkrasına göre, Sözleşmeci Devletlerden birinin resmi dilini kullanmasına izin verilebilir.

Madde 37. Muhaberat, tebligatlar ve davetiyeler

1. Devlet temsilcileriyle veya tarafların avukatlarıyla yapılan muhaberat ve gönderilen tebligatlar, taraflarla yapılmış veya gönderilmiş sayılır.

2. Mahkeme, Devlet temsilcileri veya tarafların avukatları dışındaki kişilerle bir muhaberat, tebligat veya davetiye için, bu tür bir muhaberat, tebligat veya davetiyenin ülkesi üzerinde yapılacak Devletin Hükümetinin yardımının gerekli olduğunu düşünmesi halinde, Mahkeme Başkanı gerekli kolaylığı göstermesi için Hükümete doğrudan başvurabilir.

Madde 38. Dilekçeler

1. Bu İçtüzük gereğince, duruma göre Daire Başkanı veya raportör yargıç tarafından belirtilen süre geçtikten sonra, dosyaya girmesi için hiç bir yazılı beyan veya belge gönderilemez. Daire Başkanı aksine karar vermedikçe, öngörülen zaman sınırı dışında veya 32. maddeye göre yayınlanan uygulama yönergelerine aykırı olarak gönderilen bir yazılı beyan veya belge dosyaya konamaz.

2. Yukarıda birinci fıkrada öngörülen zaman sınırına uygun davranılması bakımından belgenin gönderildiği tarih gönderinin damgalandığı, eğer damga bulunmuyorsa, Yazı İşleri tarafından alındığı tarihtir.

Madde 38A. Usul sorunlarının incelenmesi

Daire kararını gerektiren bir usul sorunu, Daire Başkanı tarafından başka türlü karar verilmedikçe, davanın esasıyla eş zamanlı olarak ele alınır.

Madde 39. Geçici tedbirler

1. Daire veya gerekiyorsa Daire Başkanı, doğrudan kendisi veya bir tarafın veya ilgili her hangi bir kişinin talebi üzerine, tarafların menfaati veya önündeki davanın gereği gibi görülebilmesi için alınması gerektiğini düşündüğü geçici tedbirleri taraflara bildirebilir.

2. Bu tedbirlere ilişkin bildirimler Bakanlar Komitesine verilir.

3. Daire, bildirdiği bir geçici tedbirin uygulanmasıyla bağlantılı bir konu hakkında taraflardan bilgi isteyebilir.

Madde 40. Bir başvurunun acil tebliği

Acil bir durumda Yazı İşleri Müdürü Mahkeme Başkanının izniyle, başka usul işlemlerinin yapılması saklı kalmak kaydıyla ve mümkün olan her türlü araçla, kendisine yapılan başvuru hakkında ilgili Sözleşmeci Devleti bilgilendirir ve başvurunun konusunu kısaca bildirir.

Madde 41. Öncelikli dava

Başvurular, incelenmeye hazır duruma geldikleri sırayla ele alınır. Ancak Daire veya Daire Başkanı, belirli bir başvuruya öncelik tanınmasına karar verebilir.

Madde 42. Eski md. 43 (Başvuruların birleştirilmesi ve eş zamanlı olarak incelenmesi)

1. Daire, tarafların isteği üzerine veya kendiliğinden, iki veya daha fazla başvurunun birleştirilmesine karar verebilir.

2. Dairenin başvuruların birleştirme konusunda karar verme yetkisi saklı kalmak kaydıyla, Daire Başkanı, taraflara danıştıktan sonra, aynı Dairenin görevlendirildiği başvuruların muhakemesinin aynı anda yapılmasına karar verebilir.

Madde 43. Eski md. 44 (Davanın düşmesi ve yeniden kayda alınması)

1. Mahkeme, yargılamanın her hangi bir aşamasında, Sözleşme'nin 37. Maddesine göre bir davanın düşmesine karar verebilir.

2. Bir başvuru Sözleşmeci Taraf, Yazı İşleri Müdürüne davaya devam etme niyetinde olmadığını bildirdiği zaman, davayla ilgili diğer Sözleşmeci Taraf veya Tarafların buna katılmaları halinde, Daire, Sözleşme'nin 37. maddesine göre davanın düşmesine karar verebilir.

3. Kabul edilebilir bulunmuş olan bir başvurunun düşmesi hakkındaki karar, son karar şeklinde verilir. Daire Başkanı kesinleşen son kararı, devam etmemeye, dostane çözüme veya sorunun başka bir şekilde çözümlenmiş olmasına ekli taahhütlerin yerine getirilmesini Sözleşme'nin 46(2). fıkrası gereğince gözetebilmesine imkan vermek için, Bakanlar Komitesine gönderir.

4. Mahkeme davanın düşmesine karar verdiği zaman, masrafları da takdir eder. Henüz Kabul edilebilirlik kararı verilmemiş bir davanın düşmesine dair kararda masrafların ödenmesine hükmedilmiş ise, Daire Başkanı bu kararı Bakanlar Komitesine gönderir.

5. Mahkeme, düşme kararı verdiği bir davanın yeniden kayda alınmasını haklı gösterecek istisnai şartların bulunduğu sonucuna varırsa, davayı yeniden kayda alır.

Madde 44. Üçüncü tarafın davaya müdahalesi

1.

a. Sözleşme'nin 34. maddesine göre yapılan bir başvuru, İçtüzüğün 54(2)(b) bendi gereğince davalı Sözleşmeci Tarafa tebliğ edildiği zaman, Yazı İşleri Müdürlüğü başvurunun bir kopyasını, bu davada vatanşası başvuru olan diğer Sözleşmeci Devlete de iletir. Yazı İşleri Müdürlüğü, davada bir duruşma yapılması kararını da yine bu şekilde Sözleşmeci Tarafa bildirir.

b. Bir Sözleşmeci Taraf, Sözleşme'nin 36(1). fıkrasına göre yazılı görüş sunma veya duruşmada yer alma hakkını kullanmak isterse, bunu yukarıdaki fıkrada belirtilen iletim veya bildirimden itibaren en geç on iki hafta içinde, yazılı olarak Yazı İşleri Müdürlüğüne bildiri. İstisnai durumlarda, Daire Başkanı tarafından farklı bir süre tespit edilebilir.

2.

a. Bir başvuru, İçtüzüğün 51(1) fıkrası veya 54(2)(b) bendine göre davalı Sözleşmeci Tarafa bildirildikten sonra, Daire Başkanı, Sözleşme'nin 36(2). fıkrasında öngörüldüğü şekilde adaletin gereği gibi yerine getirilebilmesi amacıyla, davaya taraf olmayan bir Sözleşmeci Tarafı veya başvuru olmayan ilgili bir kimseyi, yazılı görüşlerini sunmaya veya istisnai hallerde duruşmada yer almaya davet edebilir veya buna izin verebilir.

b. Bu iş için izin talebi, başvurunun davalı Sözleşmeci Tarafa bildirilmesinden sonraki en geç on iki hafta içinde, gereği gibi gerekçeli ve İçtüzüğün 34(4). fıkrasında öngörüldüğü şekilde resmi dillerden biriyle yazılı olarak sunulur. İstisnai durumlarda, Daire Başkanı farklı bir süre tespit edebilir.

3.

a. Büyük Daire tarafından görülecek davalarda yukarıda öngörülen süreler, İçtüzüğün 72(1). fıkrasına göre Dairenin yargı yetkisinden Büyük Daire lehine vazgeçme kararının veya İçtüzüğün 73(2). fıkrasına göre Büyük Daire kurulunun bir tarafın davanın Büyük Daire önüne getirilmesi talebini kabul etme kararının taraflara bildirilmesinden itibaren başlar.

b. Bu madde belirtilen süreler, yeterli sebep gösterilmesi halinde, Daire Başkanı tarafından istisnai olarak uzatılabilir.

4. Bu maddenin 2(a) bendindeki bir davet veya verilen izin, süre dahil, Daire Başkanının belirteceği şartlara tabidir. Bu şartlara uyulmadığı takdirde, Başkan, verilen görüşün dosyaya girmemesine veya gerekli gördüğü ölçüde duruşmaya katılmanın sınırlandırılmasına karar verebilir.

5. Yazılı görüşler, İçtüzüğün 34(4). fıkrasındaki resmi dillerden biriyle hazırlanır. Bu görüşler, Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından davanın taraflarına gönderilir; taraflar, süre dahil, Daire Başkanı tarafından belirlenen şartlara tabi olarak, yazılı şekilde veya gerektiği takdirde duruşma cevap verebilir.

Madde 44A. Mahkeme ile işbirliği yapma yükümlülüğü

Yargılama sırasında taraflar bütünüyle işbirliği yapmakla ve özellikle adaletin gereği gibi yerine getirilmesi için Mahkeme'nin yapılmasını gerekli gördüğü şeyleri yapmakla yükümlüdürler. Bu görev, böyle bir işbirliğinin gerekli olması halinde, davaya taraf olmayan Sözleşmeci Devletler bakımından da geçerlidir.

Madde 44B. Mahkeme'nin bir emrine uymama

Davanın görülmesiyle ilgili olarak Mahkeme'nin verdiği bir emrine taraflardan birinin uymaması halinde, Daire Başkanı gerekli gördüğü her türlü tedbiri alabilir.

Madde 44C. Etkili bir şekilde katılmama

1. Taraflardan biri Mahkeme tarafından istenen bir bilgiyi vermez veya bir delili göstermez veya konuyla ilgili bilgiyi kendiliğinden açığa çıkarmaz veya her ne suretle olursa olsun yargılamaya etkili bir şekilde katılmaz ise, Mahkeme bu durumdan gerekli gördüğü sonucu çıkarsayabilir.

2. Sözleşmeci bir davalı Devletin yargılamaya katılmayı reddetmesi veya etkili bir şekilde katılmaması, kendiliğinden Dairenin başvurunun incelenmesine devam etmemesi için bir gerekçe olamaz.

Madde 44D. Bir tarafın uygunsuz sunuşta bulunması

Taraflardan birinin temsilcisinin istismar edici, anlamsız, sebepsiz, yanıltıcı veya uzun uzadıya sunuşlarda bulunması halinde, Daire Başkanı bu temsilciyi yargılamadan çıkarabilir, sunuşlarını kısmen veya tamamen reddedebilir veya Sözleşme'nin 35(3). fıkrasını da göz önünde tutarak, gerekli gördüğü her hangi bir tedbiri alabilir.

Madde 44E. Başvuruyu izlememe

Bir başvuru Sözcülemeci Taraf veya bir bireysel başvuru başvurusunu izlemeyecek olursa, Sözcüleme'nin 37(1)(a) bendine uygun olarak, İctüzüğüün 43. maddesi gereğince davanın düşmesine karar verebilir.

Bölüm II – Davanın Açılması

Madde 45. İmzalar

1. Sözcüleme'nin 33 veya 34. maddelerine göre yapılan bir başvuru yazılı olarak sunulur ve başvuru veya başvuru temsilcisi tarafından imzalanır.
2. Bir başvuru hükümet dışı bir örgüt veya bir bireyler grubu tarafından yapılması halinde, başvuru bu örgütü veya grubu temsil etmeye yetkili kişiler tarafından imzalanır. Bir başvuru imzalayan kişinin yetkisi olup olmadığı sorunu hakkında ilgili Daire veya Komite karar verir.
3. Başvurucuların İctüzüğüün 36. maddesine göre temsil edilmeleri halinde, temsilci veya temsilcilerin yetki belgesi veya yetkilendirme yazısı eklenir.

Madde 46. Devlet başvurularının içeriğı

Mahkeme önüne bir dava getirmek isteyen Sözcülemeci bir Devlet veya Devletler, aşağıdaki hususları içeren bir başvuru Yazı İşleri Müdürlüğüne gönderirler:

- a. aleyhine başvuru yapılan Sözcülemeci Devletin adı;
- b. maddi olaylara ilişkin bir açıklama;
- c. iddia edilen Sözcüleme ihlal(ler)inin ve dayanaklarına ilişkin bir açıklama;
- d. Sözcüleme'nin 35(1). fıkrasında belirtilen kabuledilebilirlik kriterlerine (iç hukuk yollarının tüketilmesi ve altı aylık süre kuralına) uyulduğuna ilişkin bir açıklama;
- e. başvuru amacı ve zarar gördüğü iddia edilen taraf veya taraflar namına Sözcüleme'nin 41. maddesine göre istenen adil karşılıkla ilgili genel bir talebin genel olarak belirtilmesi; ve
- f. Devlet temsilcisi ve temsilcileri olarak atanan kişilerin ad ve adresleri; ve bunların yanında
- g. ilgili her türlü belgenin ve özellikle başvuru konusuyla ilgili yargısal olan veya olmayan kararların birer kopyası.

Madde 47. Bireysel başvuru içeriğı

1. Sözcüleme'nin 34. maddesine göre yapılan bir başvuru, Mahkeme Başkanı başka türlü karar vermedikçe, Yazı İşleri Müdürlüğüün hazırladığı başvuru formu ile yapılır. Başvuruda şunlar yer alır:
  - a. başvuru temsilcisi adı, doğum tarihi, milliyeti, cinsiyeti, mesleğı ve adresi;
  - b. temsilcisi varsa, temsilcisinin adı, mesleğı ve adresi;
  - c. aleyhine başvuru yapılan Sözcülemeci Devletin veya Devletlerin adı;
  - d. maddi olaylara dair özlü bir açıklama;
  - e. iddia edilen Sözcüleme ihlal(ler)ine ve dayanaklarına dair özlü bir açıklama;
  - f. başvuru temsilcisinin Sözcüleme'nin 35(1). fıkrasında belirtilen kabuledilebilirlik kriterlerine (iç hukuk yollarının tüketilmesi ve altı aylık süre kuralına) uyduğuna dair özlü bir açıklama; ve
  - g. başvuru amacı; ve bunların yanında
  - h. ilgili her türlü belgenin ve özellikle başvuru konusuyla ilgili yargısal olan veya olmayan kararların birer kopyası.
2. Başvurucular ayrıca:
  - a. Sözcüleme'nin 35(1). fıkrasındaki kabuledilebilirlik kriterlerinin (iç hukuk yollarının tüketilmesi ve altı aylık süre kuralı) yerine getirildiğini göstermek amacıyla bilgi ve özellikle yukarıdaki birinci fıkranın (h) bendinde sözcü edilen belgeleri ve kararları sağlarlar; ve
  - b. şikayetlerini başka uluslararası soruşturma ve çözüm organları önüne götürüp götürmediğini bildirirler.
3. Kimliklerinin açıklanmasını istemeyen başvuru temsilcileri, Mahkeme önündeki yargılama hakkında kamunun bilgi edinmesi şeklindeki normal kuraldan ayrılmayı haklı kılacak sebepleri belirtir ve bir beyanda bulunur. Daire Başkanı kimliğinin saklı tutulmasına istisnai ve gerçekten gerekli hallerde izin verebilir.

4. Birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen şartlara uyulmaması, Mahkeme'nin başvuruyu incelememesi sonucunu doğurabilir.
5. Başvurucunun başvurunun konusunu, özet şeklinde de olsa ilettiği ilk mektubun tarihi, kural olarak başvurunun yapıldığı tarih olarak kabul edilir. Bununla birlikte Mahkeme, haklı bir sebep bulunması halinde, başka bir tarihi kabul başvuru tarihi olarak edebilir.
6. Başvurucular adreslerinde ve başvuruyla ilgili koşullardaki her hangi bir değişikliği Mahkeme'ye bildirirler.

Bölüm III – Raportör Yargıçlar

Madde 48. Devlet başvuruları

1. Sözleşme'nin 33. maddesine göre bir başvuru yapıldığında, davayı görmek üzere oluşturulan Daire, bir veya birden fazla yargıcı raportör(ler) olarak görevlendirir. Raportör(ler), ilgili Sözleşmeci Devletlerin yazılı cevaplarını aldıktan sonra kabuledilebilirlik hakkında bir rapor hazırlar(lar).
2. Raportör yargıç(lar) bu raporları, taslakları ve Dairenin görevini yerine getirmesi sırasında yardımcı olacak diğer belgeleri Daire'ye sunar(lar).

Madde 49. Bireysel başvurular

1. Bir başvurunun bizzat kendisi tarafından sunulan materyalin, başvurunun kabuledilemez olduğunu ve başvurunun düşürülmesi gerektiğini ortaya koyması halinde, aksine özel bir sebep bulunmadıkça, bu başvuru bir Komite tarafından görülür.
2. Sözleşme'nin 34. maddesine göre bir başvuru yapıldığında ve bu başvurunun bir Daire tarafından görülmesi uygun görüldüğünde, davayı görmekle görevlendirilen Bölümün Başkanı, başvuruyu inceleyecek olan bir Raportör Yargıç görevlendirir.
3. Raportör Yargıçlar başvuruları incelerken,
  - a. maddi bir olayla ilgili olduğunu düşündükleri bilgi, belge veya materyalleri, belirlenen süre içinde sunmalarını taraflardan isteyebilirler;
  - b. başvurunun bir Daire tarafından incelenmesi şeklinde Bölüm Başkanının talimatı yoksa, başvurunun bir Komite tarafından mı yoksa Daire tarafından mı görüleceğine karar verirler;
  - c. hazırladıkları raporları, taslakları ve Daireye veya Daire Başkanına görevlerini yaparken yardımcı olacak diğer belgeleri sunarlar.

Madde 50. Büyük Dairedeki yargılamada

Bir davanın Sözleşme'nin 30 veya 43. maddelerine göre Büyük Daire önüne getirilmesi halinde, Büyük Daire Başkanı, Büyük Dairenin bir, Devlet başvurusu halinde bir veya birden fazla üyesini Raportör Yargıç olarak görevlendirir.

Bölüm IV – Kabuledilebilirlik Yargılaması

Devlet Başvuruları

Madde 51. Başvuruların dağılması ve daha sonra izlenecek usul

1. Sözleşme'nin 33. maddesine göre bir başvuru yapıldığı zaman, Mahkeme Başkanı hemen bu başvuruyu davalı Sözleşmeci Devlete tebliğ eder ve başvuruyla ilgili olarak Bölümlerden birini görevlendirir.
2. İttüzüğün 26(1)(a) bendine göre başvuru Devlet ve davalı Devlet bakımından seçilmiş olan yargıçlar davayı görmek üzere oluşturulan Dairede re'sen (ex officio) yer alırlar. Başvuru birden fazla Sözleşmeci Devlet tarafından yapılmış ise veya Sözleşmeci Devletler tarafından İttüzüğün 42. maddesine göre birlikte incelenebilecek nitelikte aynı konuda birden fazla başvuru yapılmış ise, İttüzüğün 30. maddesi uygulanır.
3. Bir Bölümün görevlendirilmesi üzerine, Bölüm Başkanı, 26(1). fıkrasına göre bir Daire oluşturur ve davalı Sözleşmeci Devleti kabuledilebilirlik hakkında yazılı görüşlerini bildirmeye davet eder. Bu suretle elde edinilen görüşler, Yazı İşleri Müdürü tarafından başvuru Sözleşmeci Devlete iletilir; başvuru Devlet cevap olarak kendi görüşleri sunabilir.
4. Başvuru hakkında kabuledilebilirlik kararı verilmesinden önce, Daire veya Daire Başkanı tarafları daha başka yazılı görüşler sunmaya davet edebilir.
5. Bir veya daha fazla Sözleşmeci Devletin talebi üzerine veya Dairenin kendiliğinden karar vermesi halinde, kabuledilebilirlik konusunda bir duruşma yapılır.

6. Daire Başkanı yazılı ve gerektiği takdirde sözlü usulü tespit etmeden önce Taraflara danışır.

Bireysel Başvurular

Madde 52. Başvuruların Bölümlere dağılımı

1. Sözleşme'nin 34. maddesine göre yapılan bir başvuruyla üzerine, Mahkeme Başkanı bir Bölümü görevlendirir; Mahkeme Başkanı bu görevlendirme sırasında davaların Bölümler arasında adil dağılımı için çaba gösterir.
2. Sözleşme'nin 27(1). fıkrasında öngörülen yedi yargıçlı Daire, İçtüzüğü'nün 26. maddesinin birinci fıkrasına göre ilgili Bölüm Başkanı tarafından oluşturulur.
3. Yukarıdaki fıkraya göre bir Daire oluşturuluncaya kadar, Bölüm Başkanı bu İçtüzükte Daire Başkanına verilen bütün yetkileri kullanır.

Madde 53. Komite önündeki usul

1. Davalı Devlet bakımından seçilmiş yargıç Komite üyesi değil ise, Komite müzakerelerine katılmaya davet edilebilirler.
2. Bir başvuru hakkında daha fazla inceleme yapmadan kabuledilemezlik veya davanın düşmesi kararı verilebilecek olması halinde, Komite, başvuru hakkında Sözleşme'nin 28. maddesine göre oybirliğiyle kabuledilemezlik veya davanın düşmesi kararı verebilir. Bu karar kesindir. Başvurucuya bir mektupla Komite kararı hakkında bilgi verilir.
3. Bu maddenin 2. fıkrasına göre bir karar verilememiş ise, başvuru İçtüzüğü'nün 52(2). fıkrasına göre oluşturulan Daireye gönderilir.

Madde 54. Daire önündeki usul

1. Daire hemen, başvurunun kabuledilemez olduğuna ve davanın düşmesine karar verebilir.
2. Ya da Daire veya Daire Başkanı,
  - a. maddi olaylarla ilgili olduğunu düşündüğü bilgi, belge veya diğer materyalleri sunmalarını taraflardan isteyebilir;
  - b. davalı Devlete başvuruyu iletir ve başvuru hakkındaki görüşlerini bildirmeye davet eder; davalı Devletin görüşlerini aldıktan sonra, başvurucuyu buna cevap vermeye davet edebilir;
  - c. tarafları daha başka yazılı görüşlerini bildirmeye davet edebilir.
3. Daire, kabuledilebilirlik kararı vermeden önce, tarafların talebi üzerine veya kendi isteğiyle, Sözleşme'deki görevlerinin yerine getirilmesi için bir duruşma yapılmasını gerekli gördüğü takdirde, duruşma yapmaya karar verebilir. Bu durumda Daire istisnai olarak aksine karar vermedikçe, taraflar başvurunun esasıyla ilgili sorunlar hakkında da görüşlerini bildirmeye de davet edilirler.

Madde 54A. Kabuledilebilirlik ve esasın birlikte incelenmesi

1. Daire, İçtüzüğü'nün 54(2)(b) bendi gereğince bir davalı Devlete başvuruyu tebliğ etmeye karar verirken, Sözleşme'nin 29(3). fıkrasına göre davanın kabuledilebilirlik ve esasını aynı anda incelenmeye de karar verebilir. Böyle durumlarda taraflardan görüşlerine, adil karşılıkla ilgili taleplerini ve dostane çözümlerle ilgili tekliflerini de eklemeleri istenir. İçtüzüğü'nün 60 ve 62. maddeleri, ayrıntılardaki farklılıklarla birlikte, burada da uygulanır.
2. Dostane çözüme veya başka bir çözüme varılamazsa ve Daire de tarafların iddia ve savunmaları ışığında davanın kabuledilebilir olduğuna ve esas hakkında karara hazır olduğuna kanaat getirirse, kabuledilebilirlik hakkındaki kararını da içeren hemen bir sonkarar verir. Daire uygun gördüğü takdirde, tarafları haberdar ettikten sonra, yukarıdaki 1. fıkrada belirtilen usulü uygulamaksızın, kabuledilebilirlik kararını da içeren bir sonkararı hemen verecek şekilde yargılamayı sürdürür.

Devlet başvuruları ve bireysel başvurular

Madde 55. Kabuledilemezlik itirazları

Davalı Sözleşmeciler Devlet, kabuledilemezlik konusundaki itirazını, itirazın özelliği ve şartları elverdiği ölçüde, İçtüzüğü'nün 51 veya 54. maddelerinde öngörülen duruma göre, yazılı veya sözlü olarak, başvurunun kabuledilebilirliği hakkındaki görüşlerini sunarken

ileri sürülmek zorundadır.

Madde 56. Daire kararı

1. Bir Daire kararında, kararın oybirliğiyle mi yoksa oy çokluğuyla mı alındığı belirtilir ve kararın gerekçeleri gösterilir.
2. Daire kararı Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından başvurucuya iletilir. Karar ayrıca ilgili Sözleşmeci Devlet veya Devletler ile bu İçtüzük hükümlerine uyarınca başvurunun yapıldığından haberdar edilen üçüncü kişilere de gönderilir.

Madde 57. Kararın dili

1. Mahkeme, bir kararın her iki resmi dilde verilmesini kararlaştırmadıkça, bütün kararlar İngilizce veya Fransızca olarak verilir.
2. Bu kararlar, İçtüzüğün 78. maddesinde öngörüldüğü şekilde, Mahkeme'nin resmi kararlar dergisinde her iki resmi dilinde yayınlanır.

Bölüm V – Başvurunun kabul edilmesinden sonraki yargılama

Madde 58. Devlet başvuruları

1. Sözleşme'nin 33. maddesine göre yapılan bir başvurunun Daire tarafından kabul edilmesinden hemen sonra, Daire Başkanı ilgili Sözleşmeci Devletlere danışarak, davanın esası hakkında tarafların yazı görüşlerini bildirmeleri ve daha başka delil sunmaları için bir süre tayin eder. Ancak Başkan, Sözleşmeci Devletlerin anlaşmaları halinde, yazılı usulden vazgeçilmesine karar verebilir.
2. Bir veya birden fazla ilgili Sözleşmeci Devletin talep etmesi veya Dairenin kendisi karar vermesi halinde, esas hakkında duruşma yapılır. Daire Başkanı izlenecek sözlü usulü belirler.

Madde 59. Bireysel başvurular

1. Sözleşme'nin 34. maddesine göre yapılan bir başvurunun kabuledilebilir bulunmasından sonra, Daire veya Daire Başkanı tarafları daha başka delillerini ve yazılı görüşlerini sunmaya davet edebilir.
2. Başka türlü karar verilmedikçe, görüşlerini sunmaları için taraflara aynı süre verilir.
3. Daire, taraflardan birinin talebi üzerine veya kendiliğinden, Sözleşme'deki görevlerinin yerine getirilmesi için gerekli olduğunu düşünmesi halinde, esas hakkında duruşma yapılmasına karar verebilir.
4. Daire Başkanı, uygun gördüğü yazılı ve sözlü usulü tespit eder.

Madde 60. Adil karşılık talepler

1. Sözleşme'deki bir hakkının Mahkeme tarafından ihlal edildiğinin tespit edilmesi halinde Sözleşme'nin 41. maddesine göre adil bir karşılığa hükmedilmesini isteyen bir başvuru, bu yönde özel bir talepte bulunmalıdır.
2. Daire Başkanı aksine karar vermedikçe, başvuru bütün taleplerini başlıklar altında ayrıntılı olarak ve destekleyici belgelerle birlikte, kendisine esas hakkındaki görüşlerini sunması için verilen süre içinde sunmak zorundadır.
3. Başvurucunun yukarıdaki fıkralardaki şartlara uymaması halinde, Daire talepleri bütünüyle veya kısmen reddedebilir.
4. Başvurucunun talepleri hakkında görüşünü bildirmesi için bu talepler davalı Hükümete iletilir.

Madde 61. kaldırılmıştır

Madde 62. Dostane çözüm

1. Dairenin veya Daire Başkanının talimatları gereğince hareket eden Yazı İşleri Müdürü, bir başvurunun kabuledilebilirliğine karar verilmesinden hemen sonra, Sözleşme'nin 38(1)(b) bendi gereğince sorun hakkında dostane bir çözüme ulaşılabilmesi amacıyla taraflarla ilişkiye geçer. Daire böyle bir çözümü kolaylaştırmak için uygun gördüğü tedbirleri alır.
2. Sözleşme'nin 38(2). fıkrası gereğince dostane çözüm görüşmeleri gizlidir ve tarafların ihtilaflı yargılamaadaki savlarını etkilemez. Bir dostane çözüme ulaşılması girişimleri çerçevesinde yapılan bir

yazılı veya sözlü iletiye veya yapılan bir öneriye veya kabule, ihtilafli yargılama sırasında atıfta bulunulamaz veya dayanılmaz.

3. Daire, tarafların bir dostane çözüm üzerinde anlaştıkları konusunda Yazı İşleri Müdürü tarafından bilgilendirilecek olursa, ulaşılan çözümün Sözleşme ve bağlı protokollerde tanımlanan insan haklarına saygı esasına dayanan bir çözüm olduğunu belirledikten sonra, İçtüzüğün 44(3). fıkrası gereğince, davanın düşmesine karar verir.

4. Yukarıdaki 2 ve 3. fıkralar, ayrıntılardaki farklılıklarla birlikte İçtüzüğün 54A maddesindeki usulü de uygulanır.

Bölüm VI – Duruşmalar

Madde 63. Duruşmaların aleniliği

1. Bu maddenin 2. fıkrasına göre Daire, istisnai durumlarda re'sen veya taraflardan birinin veya ilgili kişinin talebi üzerine aksine karar vermedikçe, duruşmalar aleni olarak yapılır.

2. Çocukların menfaati ve tarafların özel yaşamının korunması için gerekli olması halinde veya Başkanın görüşüne göre aleniyetin adalete zarar vereceği özel koşullarda mutlaka gerekli olduğu ölçüde, demokratik bir toplumda ahlakı, kamu düzenini veya milli güvenliği korumak için, basın ve izleyenler duruşmadan çıkarılabilir.

3. Bu maddenin 1. fıkrasına göre gizlilik kararı alınması talebi, gerekçeli olmak ve belgelerin tümünden mi yoksa bir kısmından mı aleniyetin kaldırılmasının talep edildiği belirtilmek zorundadır.

Madde 64. Duruşmaların yürütülmesi

1. Daire Başkanı duruşmayı organize eder ve yönetir; Daire önünde konuşacak olanların konuşma düzenini tespit eder.

2. Daire önüne çıkan her hangi bir kimseye, bir Yargıç soru sorabilir.

Madde 65. Duruşmaya gelmeme

Taraflardan birinin yeterli sebep göstermeksizin duruşmaya gelmemesi halinde, Daire, duruşmaya devam etmenin adaletin gereği gibi dağıtılmasıyla bağdaşabileceğine kanaat getirdiği takdirde, duruşmaya devam edebilir.

Madde 66-69. kaldırılmıştır

Madde 70. Duruşma tutanakları

1. Daire Başkanının talimat vermesi halinde, Yazı İşleri Müdürü duruşma tutanaklarının tutmakla görevlidir. Tutanaklarda şunlar yer alır:

a. Daire'nin kompozisyonu;

b. Mahkeme önüne çıkan kişilerin listesi;

c. verilen ifadelerin, sorulan soruların ve verilen yanıtların metni;

d. duruşma sırasında alınan her hangi bir kararın metni.

2. Tutanakların tümü veya bir kısmı resmi olmayan dillerden birinde ise, Yazı İşleri Müdürü tutanakların resmi dillerden birine çevrilmesini sağlar.

3. Daire Başkanının veya Yazı İşleri Müdürünün kontrolüne tabi olarak, düzeltmeler yapabilmeleri için tutanakların birer kopyası tarafların temsilcilerine verilir; ancak tutanaklar üzerinde, söylenen sözlerin anlamını ve konuyla ilgisini değiştirecek değişiklikler yapılamaz. Daire Başkanını talimatları uyarınca Yazı İşleri Müdürü bu amaçla verilen izne bir zaman sınırı koyar.

4. Tutanaklar düzeltildikten hemen sonra, Daire Başkan ve Yazı İşleri Müdürü tarafından imzalanır ve onaylı belge haline gelirler.

Bölüm VII – Büyük Daire önündeki Yargılama

Madde 71. Usul hükümlerinin uygulanabilirliği

1. Daireler önündeki yargılamayı düzenleyen hükümler, ayrıntılardaki farklılıklarla birlikte (mutatis mutandis) Büyük Daire önündeki yargılamada da uygulanır.

2. Bir duruşma yapılmasıyla ilgili olarak İttüzüğün 54(3) ve 59(3). fıkralarında bir Daireye verilen yetkiler, Büyük Daire önündeki yargılama sırasında Büyük Daire Başkanı tarafından da kullanılabilir.

Madde 72. Bir Dairenin yargılama yetkisini Büyük Daireye bırakması

1. Bir Dairenin görmekte olduğu bir davada Sözleşme veya bağlı Protokollerin yorumlanmasını etkileyen ciddi bir sorun ortaya çıkması veya Dairenin önündeki sorunun çözümü Mahkeme'nin daha önceki bir içtihadı ile bağdaşmayacak bir sonuç yaratacak olması halinde, davanın taraflarından biri bu maddenin ikinci fıkrasına göre itiraz etmediği takdirde, Daire hüküm vermeden önceki her hangi bir aşamada, yargılama yetkisini Büyük Daireye bırakabilir. Yargılama yetkisini bırakma kararı için gerekçe gösterme zorunluluğu yoktur.

2. Yazı İşleri Müdürü, Dairenin yargılama yetkisini bırakma niyetinde olduğunu taraflara bildirir. Taraflar bu bildirimden yapılmasından itibaren bir ay içinde usulüne göre gerekçeli olarak Yazı İşleri Müdürlüğüne itiraz dilekçesi verebilirler. Bu şartları taşımayan bir itiraz Daire tarafından geçersiz kabul edilir.

Madde 73. Taraflardan birinin davanın Büyük Daireye gönderilmesi talebi

1. Davanın taraflarından biri istisnai olarak, Sözleşme'nin 43. maddesine göre, bir Daire tarafından hükmün verilmesi tarihinden itibaren üç ay içinde, davanın Büyük Daireye gönderilmesine ilişkin Yazı İşleri Müdürlüğüne yazılı bir talepte bulunabilir. Bu talepte, Sözleşme ve ona bağlı Protokollerin yorumlanmasını ve uygulanmasını etkileyen ciddi sorunun veya Büyük Daire tarafından incelenmesinin gerekli olduğu düşünülen genel nitelikte ciddi sorunun ne olduğu belirtilir.

2. İttüzüğün 24(5). fıkrasına göre kurulan Büyük Dairede beş yargıçlı bir kurul, bu talebi yalnızca dosya üzerinden inceler. Bu kurul sadece, davada böyle bir sorunun veya konunun ortaya çıktığını düşünmesi halinde, talebi kabul eder. Talebin reddedilmesi halinde gerekçe gösterme zorunluluğu yoktur.

3. Kurulun talebi kabul etmesi halinde, Büyük Daire dava hakkında bir sonkarar verir.

Bölüm VIII – Sonkararlar

Madde 74. Sonkararın içeriği

1. Sözleşme'nin 42 ve 44. maddelerinde sözü edilen bir sonkararda şunlar yer alır:

- a. İlgili Daireyi oluşturan Daire Başkanının ve diğer yargıçların adları ile Yazı İşleri Müdürü ve Müdür Yardımcısının adları;
  - b. kararın alındığı ve açıklandığı tarihler;
  - c. tarafların kim oldukları;
  - d. Devlet temsilcilerinin, taraf avukatlarının ve danışmalarının adları;
  - e. izlenen usulün anlatımı;
  - f. dava konusu olaylar;
  - g. tarafların savunmalarının özeti;
  - h. hükmün hukuki gerekçeleri;
  - i. hüküm fıkraları;
  - j. eğer verilmiş ise masraflar hakkındaki karar;
  - k. çoğunluğu oluşturan yargıçların sayısı;
  - l. gerekli ise, hangi metnin orijinal olduğunun belirtilmesi.
2. Davanın görülmesinde yer alan bir yargıçın, karara kendi ayrık görüşünü, aynı yöndeki görüşünü veya muhalif görüşünü veya kısa bir muhalefet beyanı eklemeye hakkına sahiptir.

Madde 75. Adil karşılık konusundaki karar

1. Daire, bir davada Sözleşme'nin ihlal edildiği sonucuna vardığı takdirde, İttüzüğün 60. maddesine göre belirli bir talepte bulunulmuş ise ve sorun karara hazır ise, Mahkeme aynı karar için de Sözleşme'nin 41. maddesinin uygulanmasıyla ilgili de bir karar da verir; sorun karara hazır değilse, Daire bu sorunu tamamen veya kısmen saklı tutar ve diğer usul işlemlerine geçer.

2. Sözleşme'nin 41. maddesinin uygulanmasıyla ilgili karar verilirken, Daire mümkün olduğu kadar bu davanın esası hakkında karar vermiş olan yargıçlardan oluşur. İlk Daireyi oluşturmak mümkün olmazsa, Mahkeme Başkanı Daireyi kura çekerek tamamlar veya yeniden oluşturur.

3. Daire, Sözleşme'nin 41. maddesine göre adil karşılığa hükmederken, tayin edilen süre içinde bir çözüme ulaşamadığı takdirde hükmedilen miktara faiz uygulanmasına karar verebilir.

4. Zarar gören taraf ile zarardan sorumlu Sözleşmeci Devlet arasında bir anlaşmaya varıldığı hakkında Mahkeme'ye bilgi gelecek olursa, Mahkeme varılan bu anlaşmanın hakkaniyete uygunluğunu araştırır ve anlaşma hakkaniyete uygun ise, İçtüzüğü'nün 44. maddesinin ikinci fıkrasına göre davanın düşmesine karar verir.

Madde 76. Sonkararın dili

1. Mahkeme bir sonkararın her iki resmi dilde de verilmesine karar vermedikçe, bütün sonkararlar İngilizce veya Fransızca olarak verilir.

2. İçtüzüğü'nün 78. maddesi gereğince bu sonkararları Mahkeme'nin resmi kararlar dergisinde her iki resmi dilde yayınlanır.

Madde 77. Kararın imzalanması, açıklanması ve tebliği

1. Sonkararlar, Daire Başkanı ve Yazı İşleri Müdürü tarafından imzalanır.

2. Sonkararlar, Daire Başkanı veya görevlendirilen diğer bir yargıç tarafından aleni bir duruşmada okunabilir. Devlet temsilcileri ile tarafların temsilcileri, bu duruşmanın tarihi hakkında belirli bir süre önce bilgilendirilir. Aksi takdirde bu maddenin üçüncü fıkrasında öngörüldüğü şekilde tebliğ edilen sonkarar, bu kararın tefhimini oluşturur.

3. Sonkarar, Bakanlar Komitesine iletilir. Yazı İşleri Müdürü sonkararın onaylı birer örneğini taraflara, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine, üçüncü tarafa ve doğrudan ilgili üçüncü kişilere gönderir. Orijinal kopya usulüne göre imzalanıp mühürlenerek Mahkeme'nin arşivinde saklanır.

Madde 78. Sonkararların ve diğer belgelerin yayınlanması

Sözleşme'nin 44(3). fıkrasına göre Mahkeme'nin kesinleşen sonkararları, Yazı İşleri Müdürünün sorumluluğu altında, uygun biçimde yayınlanır. Yazı İşleri Müdürü ayrıca, seçilmiş sonkararlar ve kararlar ile yayınlanması Mahkeme Başkanı tarafından yararlı görülen belgelerin, resmi kararlar dergisinde yayınlanmasından da sorumludur.

Madde 79. Sonkararın yorumlanması talebi

1. Taraflardan biri, sonkararın açıklanmasından itibaren bir yıl içinde, sonkararın yorumlanması talebinde bulunabilir.

2. Bu talep Yazı İşleri Müdürlüğüne gönderilir. Talepte, sonkararın yorumlanması istenen hüküm fıkrası veya fıkraları açıkça belirtilir.

3. Esas hakkında karar vermiş olan Dairenin kendisi, sonkararın yorumlanmasını gerektirecek bir husus bulunmadığı gerekçesiyle yorumlama talebini reddedebilir. İlk Daireyi oluşturmak mümkün değilse, Mahkeme Başkanı kura çekerek Daireyi tamamlar veya yeniden oluşturur.

4. Daire bu talebi reddetmezse, Yazı İşleri Müdürü talebi diğer tarafa veya taraflara gönderir ve Daire Başkanı tarafından tayin edilen süre içinde yazılı mütalaalarını sunmaya davet eder. Dairenin bir duruşma yapmaya karar vermesi halinde, Daire Başkanı duruşma için gün de tayin eder. Daire hüküm şeklinde bir karar verir.

Madde 80. Sonkararın düzeltilmesi talebi

1. Taraflardan biri, niteliği gereği sonkarar üzerinde belirleyici bir etkisi olan ve kararın tefhim edildiği tarihte Mahkeme tarafından bilinmeyen ve kendisi tarafından da bilinmesi mümkün olmayan bir olayın varlığını öğrendiği takdirde, bu olayı öğrendiği tarihten itibaren altı ay içinde Mahkemeden kararın düzeltilmesini talep edebilir.

2. Bu talepte hangi kararın düzeltilmesinin istendiği belirtilir ve birinci fıkrada aranan şartlara uyulduğunu göstermek için gerekli bilgilere yer verilir. Bu talebi destekleyen bütün belgelerin bir kopyası eklenir. Bu talep ve destekleyici belgeler Yazı İşleri tarafından dosyaya konur.

3. Esas hakkında kararı veren Dairenin kendisi, bu talebin incelenmesi için bir sebep bulunmadığı gerekçesiyle talebi reddedebilir. İlk Daireyi oluşturmak mümkün olmadığı takdirde, Mahkeme Başkanı kura çekerek Daireyi tamamlar veya yeniden oluşturur.

4. Daire bu talebi reddetmezse, Yazı İşleri Müdürü talebi diğer tarafa veya taraflara gönderir ve Daire Başkanı tarafından tayin edilen süre içinde yazılı mütalaalarını bildirmeye davet eder. Dairenin bir duruşma yapılmasına karar vermesi halinde, Daire Başkanı duruşma günü tayin eder. Daire hüküm şeklinde bir karar verir.

Madde 81. Kararlardaki ve sonkararlardaki hataların giderilmesi

Sonkararların düzeltilmesi ve başvuruların yeniden görülmesiyle ilgili hükümler saklı kalmak kaydıyla, Mahkeme, bir kararı veya sonkararı açıkladığı tarihten itibaren bir ay içinde re'sen veya taraflardan birinin talebi üzerine, yazım hatalarını, hesap hatalarını ve açık yanlışlıkları giderebilir.

Bölüm IX – İstisari Mütalaalar

Madde 82.

Mahkeme, istisari mütalaalarla ilgili yargılamada, Sözleşme'nin 47, 48 ve 49. Maddelerine ilave olarak aşağıdaki hükümleri uygular. Mahkeme ayrıca, bu İçtüzüğün uygulanmasını uygun gördüğü diğer hükümlerini de uygular.

Madde 83.

İstisari mütalaa talebi Yazı İşleri Müdürlüğüne gönderilir. Bu talepte Mahkeme'nin görüşü istenen sorun tam ve açık bir biçimde belirtilir, ve ayrıca şunlar yer alır:

a. Bakanlar Komitesi'nin Sözleşme'nin 47. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen kararını kabul tarihi;
b. Mahkeme'nin isteyeceği açıklamaları vermek üzere Bakanlar Komitesi tarafından görevlendirilmiş olan kişi veya kişilerin adları ve adresleri. Sorunu izah etmeye yarayabilecek bütün belgeler talebe eklenir.

Madde 84.

1. Talebi alan Yazı İşleri Müdürü, talebin birer kopyasını Mahkeme'nin bütün üyelerine iletir.
2. Yazı İşleri Müdürü, Mahkeme'ye gönderecekleri yazılı görüşleri Mahkeme'nin alabileceğini Sözleşmeciler Devletlere bildirir.

Madde 85.

1. Mahkeme Başkanı yazılı görüşlerin ve diğer belgelerin verilmesi için bir süre tayin eder.
2. Yazılı görüşler ve diğer belgeler Yazı İşleri Müdürüne gönderilir. Yazı İşleri Müdürü bunların birer kopyasını Mahkeme'nin bütün üyelerine, Bakanlar Komitesine ve her bir Sözleşmeciler Devlete iletir.

Madde 86.

Mahkeme Başkanı yazılı usulün tamamlanmasından sonra, bir duruşma yapılarak, yazılı görüşlerini sunmuş olan Sözleşmeciler Devletlere bu görüşlerini daha fazla geliştirmelerine fırsat verilmesinin gerekli olup olmadığına karar verir.

Madde 87.

1. Bir istisari mütalaa talebini görmek üzere Büyük Daire oluşturulur.
2. Büyük Daire bu talebi incelemenin Sözleşme'nin 47. maddesinde gösterildiği gibi kendi yetki alanına girmedikçe sonucuna varırsa, bunu gerekçeli bir kararla açıklar.

Madde 88.

1. Gerekçeli kararlar ve istişari mütalaalar Büyük Daire tarafından oy çokluğuyla verilir. Bu mütalaalarda çoğunluğu oluşturan yargıç sayısı belirtilir.
2. Bir yargıç dilediği takdirde, Mahkeme'nin görüşünden ayrı olan kendi görüşünü, destekleyici görüşünü veya karşı görüşünü ekleyebilir.

Madde 89.

Gerekçeli karar veya istişari mütalaa, iki resmi dilden birinde, Büyük Daire Başkanı veya Başkan tarafından görevlendirilen bir diğer yargıç tarafından, Bakanlık Komitesine ve Sözleşmeci Devletler önceden haber verildikten sonra açık duruşmada okunur.

Madde 90.

İstişari mütalaa veya gerekçeli karar, Büyük Daire Başkanı ve Yazı İşleri Müdürü tarafından imzalanır. Usulüne göre imzalanan veya mühürlenmiş orijinal metin Mahkeme arşivinde saklanır. Yazı İşleri Müdürü bunun onaylı birer örneğini Sözleşmeci Devletlere ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterine gönderir.

Bölüm X – Adli Yardım**Madde 91.**

1. Daire Başkanı, Sözleşme'nin 34. maddesine göre başvuru yapan başvurucunun talebi üzerine veya re'sen, İçtüzüğün 54(3)(b) bendine göre, davalı Sözleşmeci Devletten başvurunun kabuledilebilirliği hakkında yazılı görüşlerin alındığı veya sunuş yapmaları için belirlenen süre dolduğu anda, başvurucuya davasını sunmasıyla bağlantılı olarak ücretsiz adli yardım sağlanmasına karar verebilir.
2. Başvurucuya davasını Daire önünde sunması için verilen adli yardım, İçtüzüğün 96. maddesi saklı kalmak kaydıyla, kendisinin Büyük Daire önünde temsil edilmesi sırasında da devam eder.

Madde 92.

Adli yardım sadece, Daire Başkanının aşağıdaki noktalarda ikna olması halinde verilir:

- a. Daire önünde davanın gereği gibi görülmesi için adli yardım verilmesinin gerekli olması;
- b. yüklenilen masrafların tamamını veya bir kısmını karşılamak için başvurucunun yeterli mali imkanının bulunmaması.

Madde 93.

1. Yüklenilen masrafların tamamının veya bir kısmının karşılanması için başvurucuların yeterli mali imkanın bulunup bulunmadığını belirlemek için, başvuruculardan gelirlerini, malvarlıklarını ve bakmakla yükümlü oldukları kimseler adına üstlendikleri mali taahhütleri, veya diğer mali yükümlülüklerini beyan edecekleri bir form doldurmaları istenir. Bu beyan yetkili ulusal makam veya merciler tarafından tasdik edilir.
2. İlgili Sözleşmeci Devletten bu konuda yazılı görüş bildirmesi istenir.
3. Yukarıda birinci ve ikinci fıkralardaki bilgiler alındıktan sonra, Daire Başkanı adli yardım sağlanıp sağlanmaması konusunda karar verir. Yazı İşleri Müdürü tarafları durumdan haberdar eder.

Madde 94.

1. İçtüzüğün 36(4) fıkrasına göre atanmış avukatların ve diğer kişilerin ücretleri ödenir. Bu şekilde birden fazla temsilci varsa, bu kişilere ücretleri ödenir.
2. Adli yardım temsilcilerin sadece ücretlerini değil, ama aynı zamanda başvurucu veya atanmış temsilci tarafından yüklenilen yolculuk ve iaaşe masraflarını ve gerekli diğer masraflarını da kapsar.

Madde 95.

Adli yardım verilmesi kararı üzerine Yazı İşleri Müdürü

- a. yürürlükteki adli yardım tarifesine göre ödenecek ücretin oranını;
- b. masraflar için ödenme düzeyini belirler.

Madde 96.

Daire Başkanı, İçtüzüğü'nün 92. maddesindeki şartların artık bulunmadığına kanaat getirdiği her an, adli yardım verilmesi kararını kaldırabilir veya değiştirebilir.

BAŞLIK III – GEÇİCİ HÜKÜMLER

Madde 97. Yargıçların görev süreleri

Sözleşme'nin 11. Protokolünün yürürlüğe girdiği tarihte Mahkeme üyesi olan yargıçların görev süreleri, Protokolün yürürlüğe girme tarihinden hesaplanır.

Madde 98. Bölüm Başkanlıkları

Sözleşme'nin 11. Protokolünün yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıl için,

- a. aynı anda Mahkeme Başkan Yardımcıları olmayan iki Bölümün Başkanı ve Bölüm Başkan Yardımcıları, on sekiz aylık bir süre için seçilirler;
- b. Bölümlerin Başkan Yardımcıları hemen yeniden seçilmeyebilirler.

Madde 99. Mahkeme ve Komisyon ile ilişkiler

1. Sözleşme'nin 11. Protokolünün 5. maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarına göre Mahkeme önüne getirilen davalarda Mahkeme, davanın görülmesi sırasında Komisyon'dan bir veya birden fazla üyesini temsilci olarak görevlendirmesini isteyebilir.
2. Yukarıdaki fıkrada sözü edilen davalarda Mahkeme, Sözleşme'nin eski 31. maddesine göre Komisyon'un kabul ettiği raporu dikkate alır.
3. Daire Başkanı aksine karar vermedikçe, davanın Mahkeme önüne getirilmesinden sona en kısa süre içinde sözü edilen Komisyon raporu Yazı İşleri Müdürü tarafından aleni duruma getirilir.
4. Daire Başkanı aksine karar vermedikçe, 11. Protokolün 5. maddesinin ikinci ve beşinci fıkralarına göre Mahkeme önüne getirilen davaların Komisyondaki dava dosyasının geri kalan bölümü, bütün dilekçeler de dahil, gizliliğini sürdürür.
5. Komisyon'un delilleri topladığı ve fakat Sözleşme'nin eski 31. maddesine göre bir raporu henüz kabul edemediği davalarda, Mahkeme duruşma tutanaklarını, belgeleri ve Komisyon delegelerinin yaptıkları soruşturmadan edindikleri görüşleri dikkate alır.

Madde 100. Daire ve Büyük Daire yargılamaları

1. Sözleşme'nin 11. Protokolünün 5. maddesinin dördüncü fıkrasına göre Mahkeme önüne getirilen davalarda, Büyük Dairenin İçtüzüğü'nün 24(6). fıkrasına göre oluşturulan bir kurulu, dava dosyalarının sadece varolan içeriğine dayanarak, dava hakkında bir Dairenin mi yoksa Büyük Dairenin mi karar vereceğini tespit eder.
2. Dava hakkında Daire tarafından karar verilmesi halinde, karar 11. Protokolün 5. maddesinin dördüncü fıkrasına göre kesinleşir ve İçtüzüğü'nün 73. Maddesi uygulanmaz.
3. 11. Protokolün 5. maddesinin beşinci fıkrasına göre Mahkemeye gelen davalar, Mahkeme Başkanı tarafından Büyük Daireye gönderilir.
4. 11. Protokolün 5(5). fıkrasına göre Büyük Daireye gönderilen her bir dava için Büyük Daire, İçtüzüğü'nün 24(3). fıkrasında sözü edilen grupların birinden rotasyonla görevlendirilen yargıçlarla tamamlanır.

Madde 101. Adli yardım verilmesi

İçtüzüğü'nün 96. maddesi saklı kalmak kaydıyla, Sözleşme'nin 11. Protokolünün 5. maddesinin ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarına göre Mahkeme önüne getirilmiş davalarda Komisyon veya eski

Mahkeme önündeki yargılama için adli yardım sağlanmasına dair verilmiş bir karar, başvurucaunun Mahkeme önündeki temsili bakımından devam eder.

Madde 102. Sonkararı düzeltilmesi veya yorumlanması talebi

1. Taraflardan biri eski Mahkeme tarafından verilmiş olan bir kararın yorumlanması veya düzeltilmesi talebinde bulunması halinde, Mahkeme Başkanı duruma göre İçtüzüğün 51 veya 52. maddelerinde belirtilen koşullara göre Bölümlerden birini bu taleple görevlendirir.

2. İlgili Bölümün Başkanı, İçtüzüğün 80(3). fıkrasını dikkate almaksızın, bu talebi incelemek üzere yeni bir Daire oluşturur.

3. Oluşturulacak Dairede aşağıdaki kişiler re'sen (ex officio) yer alır:

a. Bölüm Başkanı; ve ilgili Bölümün üyesi olup olmadıklarına bakılmaksızın,

b. ilgili Sözleşmeci Devlet bakımından seçilmiş yargıç veya, bu yargıç bulunamıyorsa, İçtüzüğün 29. maddesine göre atanmış bir yargıç;

c. kararı veren eski Mahkeme'de ilk Dairenin üyesi olup halen Mahkeme yargıçları olan yargıç.

4.

a. Dairenin diğer üyeleri, ilgili Bölümün üyeleri arasından kura çekmek suretiyle Bölüm Başkanı tarafından görevlendirilir.

b. Bu suretle görevlendirilmemiş olan Bölümün diğer üyeleri, yedek yargıçlar olarak davada yer alır.

BAŞLIK IV – SON HÜKÜMLER

Madde 103. Bir hükmün değiştirilmesi veya uygulanmaması

1. İçtüzüğün bir maddesi, Mahkeme genel kurulunda ele alınması için verilen bir önerge üzerine, bu önergenin Mahkeme'nin bütün üyelerinin üçte ikisi tarafından kabul edildikten sonra değiştirilebilir. Bir önerge, Mahkeme'nin bu önergeyi tartışacağı oturum tarihinden en az bir ay önce Mahkeme Yazı İşleri Müdürüne yazılı olarak verilir. Yazı İşleri Müdürü böyle bir önergeyi aldıktan sonra mümkün olan en kısa süre içinde bütün Mahkeme üyelerini bilgilendirir.

2. Mahkemenin iç işleyişi ile ilgili bir maddenin uygulanması, önceden bildirilmeyen bir önerge üzerine, ilgili Dairenin oybirliği ile alacağı bir kararla durdurulabilir. Bir maddenin uygulanmasının durdurulması, bu durdurma ile gözetilen belirli bir amacın elde edilmesiyle sınırlı tutulur.

Madde 104. İçtüzüğün yürürlüğe girmesi

1. Bu İçtüzük 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girer.

2. 8 Aralık 2000 tarihinde kabul edilen değişiklikler hemen yürürlüğe girmiştir. 17 Haziran 2002 ve 8 Temmuz 2002 tarihlerinde kabul edilen değişiklikler 1 Ekim 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 7 Temmuz 2003 tarihinde kabul edilen değişiklikler 1 Kasım 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 13 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen değişiklikler 1 Mart 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 4 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilen değişiklikler 3 Ekim 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 7 Kasım 2005 tarihinde kabul edilen değişiklikler 1 Aralık 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İÇTÜZÜĞE EK – (Soruşturmalarla ilgili)

Ek Madde 1. Soruşturma tedbirleri

1. Daire, kendiliğinden veya taraflardan birinin talebi üzerine, davanın maddi olaylarına açıklık getirmesini sağlayabileceğini düşündüğü soruşturma tedbirlerini alabilir. Daire, başka şeylerle birlikte, taraflardan yazılı delil sunmalarını isteyebilir; ifadeleri veya beyanlarının Dairenin görevi yerine getirmesine yardımcı olacağını düşündüğü bir kimseyi tanık veya uzman veya başka sıfatla dinlemeye karar verebilir.

2. Daire ayrıca, istediği bir kişi veya kurumdan, olayla ilgili görülebilecek her hangi bir konuda, bir görüş veya yazılı bir rapor vermesini isteyebilir.

3. Daire, davanın kabuledilebilir bulunmasından sonra veya istisnai olarak kabuledilebilirlik kararından önce, üyelerinden birini veya birkaçını veya Mahkeme'nin diğer yargıçlarını, yerinde inceleme veya soruşturma yapmaları veya başka bir biçimde delil toplamaları için görevlendirebilir. Daire bu delegasyona yardımcı olması için dışarıdan bağımsız uzmanlar atayabilir.

4. Bir delegasyon tarafından soruşturma tedbirleriyle ilgili bu Kısım hükümleri, ayrıntılardaki farklılıklar birlikte (mutatis mutandis), Dairenin bizzat yaptığı işlemlerde de uygulanır.
5. Bir Daire veya delegasyon soruşturmasının bir parçasını oluşturan işlemler, Daire Başkanı ve delegasyon başkanı başka türlü karar vermedikçe, gizli olarak yürütülür.
6. Daire Başkanı, uygun gördüğü taktirde, soruşturma işlemine katılması için üçüncü bir tarafı davet edebilir veya katılmasına izin verebilir. Başkan bu katılmanın koşullarını belirler ve bu koşullara uyulmadığı takdirde, katılımı kısıtlayabilir.

Ek Madde 2. Soruşturma tedbirleri konusunda tarafların yükümlülükleri

1. Başvurucu ve ilgili Sözleşmeci Taraf, soruşturma işlemlerinin yürütülmesinde Mahkeme'ye yardımcı olurlar.
2. Ülkesi üzerinde delegasyon tarafından yargılama işlemi yapılacak olan Sözleşmeci Taraf, yargılamanın düzgün bir şekilde yapılması için delegasyona gerekli kolaylıkları sağlar ve işbirliği yapar. Bu işbirliği ve kolaylıklar arasında, ülke içinde serbestçe dolaşabilme ve delegasyon, başvuru ve bütün tanık ve uzmanlar ile delegasyon tarafından dinlenebilecek diğer kişilerin güvenliğini yeterli ölçüde ve tam olarak sağlamak yer alır. Bir kişi veya kuruluşun delegasyona verdiği bir ifade veya sağladığı yardım için herhangi bir olumsuz sonuçla karşılaşmaması için gerekli tedbirleri almak, ilgili Sözleşmeci Devletin sorumluluğundadır.

Ek Madde 3. Delegasyon önüne gelmeme

Huzura gelmesi gereken bir taraf veya diğer kimselerin gelmemeleri veya gelmek istememeleri halinde, delegasyon, yargılamaya devam etmenin adaletin usulüne göre dağıtılmasıyla bağdaşabilir olduğuna kanaat getirmesi şartıyla, yargılamaya devam edebilir.

Ek Madde 4. Delegasyon önünde yargılamanın yürütülmesi

1. Delegeler, Sözleşme veya bu İçtüzük tarafından Daireye verilmiş olan yetkileri kullanırlar ve önlendeki yargılamanın kontrolün ellerinde tutarlar.
2. Delegasyon başkanı, delegasyon önünde yargılamaya başlanmadan önce, taraflarla veya onların temsilcileriyle bir hazırlık toplantısı yapılmasına karar verebilir.

Ek Madde 5. Delegasyon önündeki yargılamaya tanıkların, uzmanların ve diğer kişilerin çağrılmaları

1. Delegasyon tarafından dinlenecek olan tanıklar, uzmanlar ve diğer kişiler, Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından davet edilirler.
2. Davetiyede şunlar belirtilir:
  - a. davetiyenin çıkarıldığı ilgili dava;
  - b. araştırmanın, uzmanlık görüşünün ve Daire veya Daire Başkanı tarafından karar verilen diğer soruşturma işleminin konusu;
  - c. davet edilen kişiye ödenecek ücretle ilgili hükümler.
3. Taraflar tanıkların, uzmanların ve davet edilecek diğer kişilerin kimlikleri ve adresleri hakkında mümkün olduğu kadar yeterli bilgi verirler.
4. İçtüzüğün 37(2). fıkrasına göre, tanığın kendi ülkesi üzerinde ikamet ettiği bir Sözleşmeci Taraf, Dairenin kendisine gönderdiği davetiyeyi tanığa tebliğ etmekten sorumludur. Tebligatın mümkün olmaması halinde, Sözleşmeci Taraf bunun sebeplerini yazılı olarak bildirir. Sözleşmeci Taraf, kendi otoritesi veya kontrolü altında bulunan davet edilmiş kişilerin huzura gelmelerini sağlamak için gerekli tüm diğer tedbirleri alır.
5. Delegasyon başkanı, delegasyon önündeki yargılama işlemi sırasında tanıkların, uzmanların veya diğer kişilerin huzura gelmelerini isteyebilir. Eğer böyle bir istek varsa, ülkesi üzerinde yargılama işleminin yapıldığı Sözleşmeci Taraf, gelmeyi kolaylaştıracak tüm makul tedbirleri alır.
6. Sözleşmeci Tarafın isteği üzerine veya onun namına davet edilen bir tanığın, uzmanın veya diğer kişinin gelme masrafları, Daire tarafından başka türlü karar verilmemiş ise, ilgili Tarafça karşılanır. Delegasyon önünde yargılama işleminin yapılacağı Sözleşmeci Devletin ülkesinde tutulu bulunan böyle bir kimsenin gelme masrafları, Daire aksine başka türlü karar vermedikçe ilgili Tarafça karşılanır. Diğer bütün hallerde Daire, masrafların Avrupa Konseyi tarafından mı karşılanacağına, yoksa başvurucağının

mu veya kişinin gelmesini talep eden üçüncü tarafın mı üzerinde bırakılacağına karar verir. Her türlü durumda, bütün masrafların miktarı Daire Başkanı tarafından belirlenir.

Ek Madde 6. Delegasyon tarafından dinlenecek tanıkların veya uzmanların yemin vermeleri veya ant içmeleri

1. Her tanık, kimliği tespit edildikten sonra ve ifadesi alınmadan önce, aşağıdaki şekilde yemin eder veya ant içer: “Gerçeği, sadece ve sadece gerçeği söyleyeceğime, şerefim ve vicdanım üzerine yemin ederim “ veya “ant içerim”. Bu işlem tutanağa kaydedilir.

2. Her uzman, kimliği tespit edildikten sonra ve delegasyon için görevini yerine getirmeden önce, aşağıdaki şekilde yemin eder veya ant içer. “Bir uzman olarak görevimi şerefimle ve vicdanımla yerine getireceğime yemin ederim” veya “ant içerim”
Bu işlem tutanağa kaydedilir.

Ek Madde 7. Delegasyonun tanık, uzman veya diğer kişileri dinlenmesi

1. Bir delege Devlet temsilcisine (ajanlarına), avukatlara ve tarafların danışmanlarına, başvurucuya, tanıklara ve uzmanlara ve delegasyon önüne çıkan bir kimseye soru sorabilir.

2. Devlet temsilcileri (ajanlar) ve avukatlar veya tarafların danışmanları, delegasyon başkanının denetimi altında tanıkları, uzmanları, delegasyon önüne çıkmış diğer kimseleri sorgulayabilirler. Bir sorunun sorulmasına itiraz edilmesi halinde, delegasyon başkanı karar verir.

3. İstisnai durumlarda delegasyon başkanı rıza göstermedikçe, tanıklar, uzmanlar ve delegasyon tarafından dinlenecek diğer kimseler, ifade vermeden önce duruşma salonuna alınmazlar.

4. Adaletin gereği gibi dağıtılmasının gerektirmesi halinde, tanıkların, uzmanların veya diğer kimselerin tarafların yokluğunda dinlenmesi için delegasyon başkanı özel ayarlamalar yapabilir.

5. Bir tanık veya uzmana itirazdan doğan bir uyuşmazlık halinde, delegasyon başkanı karar verir. Delegasyon, bir tanık veya uzman niteliğine sahip olmayan bir kimseyi, bilgilenmek amacıyla dinleyebilir.

EK 4. Derinlemesine Mülakat Soruları

SORU FORMU

DEMOGRAFİK SORULAR

A- Bize kendinizi tanıtır mısınız?

A-1- Aile Yapısı Özellikleri

- Adı-soyadı (takma isim)
- Doğum tarihi
- Doğum yeri
- Annenin doğum tarihi
- Annenin doğum yeri
- Babanın doğum tarihi
- Babanın doğum yeri
- Konut durumu (ev sahibi/kira/gece konu vs.)
- Eğitim durumu
- En son mezun olduğu okul
- Ebeveynlerin eğitim durumu
- Kardeş sayısı
- 12 yaşına kadar yaşadığı yer
Bu yer (kır mı?/kent mi?)) (il-ilçe)
- Medeni durumu
- Evli ise eşinin doğum tarihi ve yeri
- Eşinin eğitim durumu
- Eşinin 12 yaşına kadar yaşamış olduğu yer
- Çocuk sayısı, cinsiyetleri, eğitim durumları

A-2-Çalışma Durumu

Çalışıyor ise;

- Hanenin aylık geliri
- Aylık geliri
- Aylık gelirin yeterli olup olmadığı
- İşin niteliği ;
Aile, bağ, bahçe
Kendi işyeri
Ücretli
Özel/devlet

Çalışmıyor ise;

- En son ne zaman çalıştı
- Yakın zamanda çalışıp çalışmadığı
- İş arayıp aramadığı
- Aylık geliri

A-3- Yaşamak İstenilen Yer

- Burada yaşamayı seviyor musunuz?
- Burada yaşamayı istemiyor ise; nerede yaşamak isterdiniz?
- Bu yeri (il/ilçe) tercih etmenizin nedeni nedir
- Bu yer hangi bölgede
- Başka bir ülkede yaşamak istermiydiniz?
- Bu ülke----- Neden?

A-4- Siyasi Görüş

- Siyasi görüşünüzü nasıl tanımlarsınız?
- Hiç oy kullandınız mı?
- Türkiye'deki siyasi partilerle ilgili görüşleriniz nedir?
- Sizce "Devlet" nasıl olmalı
- İdealindeki devlet modeli nedir?

A-5- İnsan Hakları

- “İnsan Hakları” denilince aklınıza neler geliyor?
- Türkiye’deki insan hakları konusunda düşünceleriniz nelerdir?
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne müracaat etmenizdeki nedeni kısaca anlatır mısınız
- Kim ve kimlerden yardım aldınız
- Avukatınızı nasıl buldunuz
- Öncesinde böyle bir bilgiye sahip miydiniz?
- Herhangi bir dernek, vakıf vs. destek alıp almadığı
- AHİM’den ne kadar kazandığını bilip bilmediği
- Aldıkları parayı ne yaptıkları(Harcamalar bireysel mi?)
- Başvurudan önceki ve sonraki durumu
- Müracaattan sonra hiç pişman oldular mı?

EK 5. Davalarda Adı Geçen Gazeteler

Davalarda Geçen Gazeteler

- 1- Yeni Ülke
- 2- Özgür Gündem
- 3- Özgür Ülke
- 4- Yeni Politika
- 5- Demokrasi
- 6- Ülkede Gündem
- 7- Özgür Bakış
- 8- 2000'de Yeni Gündem
- 9- Yedinci Gündem
- 10- Yeniden Özgür Gündem
- 11- Ülkede Özgür Gündem
- 12- Toplumsal Demokrasi
- 13- Gündem
- 14- Güncel
- 15- Yaşamda Demokrasi
- 16- Gerçek Demokrasi
- 17- Yedinci Gün
- 18- Haftaya Bakış
- 19- Alternatif
- 20- Gelecek
- 21- Özgür Ülke
- 22- Gerçek
- 23- Diyarbakır Söz
- 24- Fıratta Yaşam
- 25- Nevroz
- 26- Günlük Emek
- 27- Evrensel
- 28- Yeni Evrensel
- 29- Günlük Evrensel
- 30- Haberde Yorumda Gerçek
- 31- AGOS
- 32- Yeni Asya
- 33- Akit
- 34- Devrimci Enternasyonalist

35- Milliyet

36- Politika

EK 6. Davalarda Adı Geçen Kitaplar

- 1- Paradigmanın İflası”
- 2- “Bizim Ferhat Bir Cinayetin Anatomisi”
- 3- “Türkiye’de İfade Özgürlüğü”
- 4- “Savaş ve İnsan, Türkiye’de Silah Transferleri ve Savaş Yasaları”
- 5- “Onbirbin Kırbaç”
- 6- “Dersim Bir İsyân Türküsü”
- 7- “Hayatın Tanıklığında İşkencede Ölümün Güncesi”
- 8- “Düş ve Yaşam”
- 9- “Hücreler”
- 10- “Türkiye’de İnsan Hakları Panoraması”
- 11- “İslamiyet Gerçeği”
- 12- “Öcalanla Görüşme”
- 13- “İtirafçı Bir Jitem Mensubu Anlatıyor”
- 14- “Özel Savaş Terör ve Kontragerilla”
- 15- “Şironun Ateşi”
- 16- “Pontus Kültürü”
- 17- “Tarkan Yıldız Olgusu”
- 18- “Halkın Sanatçısı Halkın Savaşçısı: Yılmaz Güney”
- 19- “Türkiye’nin Yeni Sevr Zorlamasının Odağında Üç Sivas”
- 20- “TKP Programları ve Mustafa Suphi Tezleri”
- 21- “Kürdistanlı Filozof Ehmede Xani”
- 22- “Türkiye Üzerinden Kara Gökyüzü”
- 23- “Kürt Halkına Karşı Nasıl Savaşık”
- 24- “Yas Tutan Tarih”
- 25- “Naxivan ve Dersim Soykırımı”
- 26- “Nevrozlalık Şafakları”
- 27- “Kendini keşfeden Ulus: Kürtler”
- 28- “Bilimsel yöntem, Üniversite özerkliği ve demokratik toplum ilkeleri açısından İsmail Beşikçi davası II-Savunma”
- 29- “Bir Aydın, bir örgüt ve Kürt sorunu”
- 30- “Kürt toplumu üzerine”
- 31- “Bilincin yükselişi”
- 32- “Bilimsel yöntem, Üniversite özerkliği ve demokratik toplum ilkeleri açısından İsmail Beşikçi davası V-Yargıtay’ın onama kararı ve Tashihi karar”
- 33- “Bilimsel yöntem, Üniversite özerkliği ve demokratik toplum ilkeleri açısından İsmail Beşikçi davası I-Danıştay davaları, iddianame, esas hakkındaki mütalaa”

- 34- “Orgeneral muğlalı olayı, otuzüç kurşun”
- 35- “Bilimsel yöntem, Üniversite özerkliği ve demokratik toplum ilkeleri açısından İsmailBeşikçi davası IV-Yargıtay'a başvuru”
- 36- “Mahkemelerin açtığı yol”
- 37- “Kirlenilen kavramlar: Bilim, eşitlik, adalet”
- 38- “Hukuksuz adalet”
- 39- “Kirlenilen değerler: Demokrasi, barış, kardeşlik”
- 40- İşlevsizleşen yasaklar: düşünce yasakları, dolandırıcılık yasakları”
- 41- İsmail Beşikçi tarafından yazılan on dört kitaba ilişkin müşterek kovuşturma
- 42- Cop Cumhuriyeti
- 43- “12 Eylül Faşizmi ve PKK direnişi”
- 44- “Boğaziçi İşgali – Katledilen madencinin haykıran soluğu”
- 45- “Koca Çınar – Kürt Bilgesi Musa Anter”

EK 7. Davalarda Adı Geçen Dergiler

- 1- Haberde Yorumda Gerçek
- 2- İşçilerin Sesi
- 3- Gençliğin Sesi
- 4- Demokrat
- 5- Medya Güneşi
- 6- Selam
- 7- Demokrat Muhalefet
- 8- Eşitlik, Özgürlük ve Barış İçin Devrim
- 9- Yeni Ülke
- 10- Emeğin Bayrağı
- 11- Azadiya Welat
- 12- Güney Kültür Sanat Edebiyat Dergisi
- 13- POS-TEL
- 14- Maya
- 15- Dünya İçin Çağrı
- 16- Emek Partisi Dergisi
- 17- Özgür Kadının Sesi
- 18- Dünya İçin Çağrı
- 19- Kızıl Bayrak
- 20- Azadi

EK 8: Medya Taraması

7 Subat 1987

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel başvuru hakkı(1)

M. AKİF EROL
Hukukçu

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uluslar arası hukukta yeni gelişmelere yol açan ve özellikleri bulunan bir belgedir. Sözleşme bireye alışılmışın dışında birtakım haklar tanımış ve bireyi uluslar arası hukukta hak sahibi yapmıştır. Sözleşme bireye haklarını çiğneyen devlete karşı İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne başvurabilme yolunu açmıştır. Birey böylece uluslar arası hukukun sujesi olmuştur.

İnsan hakları ve özgürlüklerin korunması, insan haklarına dayalı bir hukuk düzeninin kurulması çabaları hiçbir zaman güncelliğini yitirmemiştir.

Bugün gelinen noktada insan hak ve özgürlüklerinin kuramsal alandan çözüp uygulama alanına girmesi ve etkin bir güvence sistemine kavuşturulması büyük önem taşımaktadır.

4 Kasım 1950 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 15 devlet tarafından Roma'da imzalanmıştır.

Sözleşme bireyi uluslar arası hukukun bir sujesi durumuna getirmiş; özgürlüklerin korunması açısından uluslar arası hukukta hak sahibi yapmıştır.

Bireysel başvuru hakkı

Avrupa İnsan Hakkı Sözleşmesi uluslar arası hukukta yeni gelişmelere yol açan ve özellikleri bulunan bir belgedir.

Sözleşme bireye alışılmışın dışında birtakım haklar tanımış ve bireyi uluslar arası hukukta hak sahibi yapmıştır. Sözleşme bireye haklarını çiğneyen devlete karşı İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne başvurabilme yolunu açmıştır. Birey böylece uluslar arası hukukun sujesi olmuştur.

Bireysel başvuru hakkı sözleşme-

nin belkemiğini oluşturmuştur. Bireysel başvuru sözleşme devletleri temel hak ve özgürlüklere saygılı olmasını sağlayan hukuksal etkin bir başvuru yoludur. Sözleşme ile getirilen denetim sisteminin en önemli parçasıdır.

Sözleşmenin sağladığı uluslar arası koruma ikincildir. Dolayısıyla İnsan haklarının iç hukukta korunması esastır. Sözleşmenin öngördüğü uluslar arası korumanın ikincil niteliği nedeniyle bireyin sözleşmenin öngördüğü güvencelerden yararlanabilmesi için iç hukuk yollarını tüketmesi gerektirir. Ancak, sözleşme organları sözleşme devletleri için yargı organlarının yasaları doğru uygulayıp uygulamadıkları denetleyen bir temyiz yeri değildir. Sözleşme kuralının çiğnenip çiğnenmediğini saptayan bir organdır.

Devlet, sözleşmedeki hak ve özgürlükleri yetki alanında bulunan herkese tanıtır. Sözleşme ile sağlanan haklardan yararlanabilenler de yararlanır.

Sözleşmenin temel özelliklerinden biri de ortak güvence olarak tanımlanan devlet başvuru mekanizmasıdır. Her sözleşme devlet diğer sözleşme devletten sözleşmeye saygılı olup olmadığını denetlemekle yükümlüdür. Böylece sözleşme bir Avrupa kamu düzeni oluşturmuştur.

Sözleşme insan haklarının korunması için İnsan Hakkı Avrupa Komisyonu ve Divanı olarak iki ayrı denetim organına yer vermiştir. Komisyonca rapora bağlanan, fakat divana gönderilmeyen işleri karara bağlama ve kararları yerine getirmesi işleri Bakanlar Komitesi'ne bırakılmıştır. 11'inci protokolün yürürlüğe girmesinden sonra, komisyon ve divanın yerine süreklilik temininde faaliyet gösterecek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kurulması süreci başladı. Bundan sonra gerek bireysel gerek devletler arası şikâyet başvuruları mahkemeye yapılacaktır.

Sözleşme, sözleşme devlete sözleşmeye aykırı olan yasaları sözleşmeye uygun duruma getirme yükümlülüğünü getirmektedir. Sözleşme iç hukuku etkileyen ortak hukuk kuralları koyan bir belgedir.

Sözleşme temel hakları bulandırmamış; bazı kısıtlamalara ve bu kısıtlamada geçerli ölçütlere de yer vermiştir. Kısıtlamalar öz ve biçim yönünden belli koşullara bağlanmıştır. Sözleşmenin 18. maddesi kısıtlamaların amacı dışında kullanılmaması gerektiğini öngörmüştür. Sözleşmeye ancak sınırlı biçimde çekince konulabilir. Öngörülen koşullara uymayan çekince, konması gibi işlem görür, sözleşme uygulanır.

Sözleşme ve Türkiye

10 Mart 1954 gün ve 6366 sayılı yasanın Meclis'te kabulü ile iç hukukumuzda yeterince ilgi uyandırılmamıştır. Batı ile bütünleşme çabalarının bir halkası olarak görülme-ten öte bir anlam taşımamıştır.

Türkiye'de insan hakları ve özgürlüklerin güvence altına alınması her şeyden önce bir anayasa sorunu olarak görülmüştür.

28 Ocak 1987'de Avrupa İnsan Hakkı Komisyonu'na bireysel başvuru hakkının öngörülmesi ve 22 Ocak 1990'da divanın sorunu yargı yetkisinin tanınması ile Türkiye açısından tam bir işlevli kazanım sözleşme, dikkatlerin insan hakları ve özgürlüklerin güvence altına alınması sorununun uluslar arası boyutu üzerinde yoğunlaşmayı da hazırlamıştır. Komisyon ve divandan çıkan her karar ilgili aittir.

Sözleşmenin hukukumuzda yeri

Anlaşmanın hukuk düzeni içindeki yeri konusunda iki görüş vardır. Bunlardan bir dualist görüş, diğeri de monist görüştür.

Dualist (ikincil) görüş: Buna göre, uluslar arası hukuk ile ulusal hukuk

birbirinden bağımsız ve farklı iki ayrı hukuk düzenidir. Her iki hukukun düzenledikleri toplumsal ilişkiler birbirinden farklıdır. Her iki hukuk düzeni birbirinden bağımsız ve farklı alanları düzenledikleri için kuralları birbirini etkilemez. Uluslar arası hukuk ile iç hukuk bir bütünden parçadır. Genel olarak uluslar arası hukukun iç hukuka üstün olduğu kabul edilir.

Monist (tekli) görüşe göre, tek bir hukuk düzeni vardır. Uluslar arası hukuk ile iç hukuk bir bütünden parçadır. Genel olarak uluslar arası hukukun iç hukuka üstün olduğu kabul edilir.

Anlaşmaların Türk hukukundaki yeri konusunda anayasanın 90'ncı maddesi iki ana kural koymuştur. Bunlardan biri anlaşma kuralları yasa gücündedir, diğeri de uluslar arası anlaşmaların anayasaya aykırılığı ileri sürülemez. Türk hukuk düzeni içinde uluslar arası anlaşma kuralları yasa gücünde olması doğrudan hüküm doğurmasını sonuçlar.

Uluslar arası anlaşmaların anayasaya aykırılığının ileri sürülmemesi, kimi yasaların geçmesi için engel olmaması açısından önemlidir. Kimi yasaların göre yasaların üstünde anayasal norm değerinde olduğunu gösterir.

Türk hukukunda baskın görüş, anlaşmaların yasaların üstünde olduğu görüşüdür. Anlaşmaların anayasaya aykırılığının ileri sürülmemesinden anlaşmaların yasaların üstünde yer aldığı sonucu çıkarılmaktadır. Anayasaya aykırılığı aranmadan uygulanması gereken anlaşmanın kendinden önce ve sonra çıkan yasa ile aykırılığı ya da sonradan çıkan yasanın anlaşma kurallarıyla değiştirildiği ileri sürülerek anlaşmanın iç hukukta uygulanması engellenemez.

Anayasa ile anlaşma karşılaştığında anlaşmanın anayasaya aykırı olması durumunda anayasa değil, anlaşma uygulanacaktır.

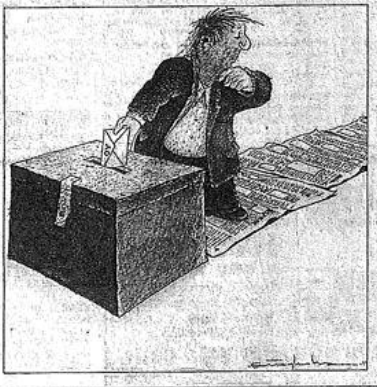
İnsan Hakkı Avrupa Sözleşmesi'nin diğer uluslar arası anlaşmalardan önemli bir farkı, sözleşmenin öznesi kişilerdir, herkeştir, insandır. Bu tür sözleşmelerin iç alanı düzenlemesi söz konusudur. Böylece insan hakları bir iç hukuk işi olmasının uluslar arası nitelik kazanmıştır.

Sözleşme kuralları ile diğer ulusal hukuk kuralları arasında bir çatışma olması durumunda, yargıcin, sözleşme özellikleri ve Türk hukuk sisteminin dikkate alarak sözleşme kurallarına üstünlük tanımış ulusal kuralları sözleşmeye uygun bir biçimde yorumlaması gerekir.

Devam edecek

KIRIK AYNA

Osman TURHAN

Fikir Platformu

Editor : Oktay Karahan
E-mail : okfay@ozan.zaman.com.tr
İletişim : 21937696
Faks : 212-5510720
Telefon : 212-5354591/66

Yazı göndermek isteyenler:
• Telefon ve faks adreslerini belirtmeleri,
• 12.000 karakteri aşmamaları,
• Yazılarını e-mail aracılığıyla gönderemiyorsa en azından faksoyla edilmeyi olarak göndermeleri rica ederiz.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel başvuru hakkı(2)

M. AKİF EROL
Hukukçu

Sözleşmenin çiğnendiği iddiaları ile mahkemeye başvurabilmek için başvurunun doğrudan ve güncel mağduriyeti bulunmalıdır.
Mahkemeye bireysel başvuruda bulunabilmek için kişi, sözleşme ile korunan hak ve özgürlüğün çiğnendiğini ve somut olarak mağdur olduğunu ileri sürmelidir.

Sözleşme devlet, devlet örgütü içinde yeri ne olursa olsun bütün devlet organlarının ve ajanlarının sözleşmeye aykırı davranışlarından ve kamu tüzel kişileri yürüten kamu kurumunu nteligindeki meslek teşekkülleri ile özel hukuk tüzel kişilerinin işlemlerinden dolayı sorumludur.

Bireysel başvuru yolu, kişisiz sözleşmenin üstler aras hukuka aykırı olduğunu önemi yeniliktir. Bireysel sözleşme ile güvene altına alınmış olan hak ve özgürlükleri çiğneyen devleti İnsan Hakları Mahkemesi'ne gidilerek itirazın tanınmasıdır.

Bireysel başvuru hakkı, üstler aras bir yargasal organın önünde bireysel temyiz bir dava hakkıdır. Sözleşme devletler bu hakları kullanmalarını engellemeye yükümlülüğü altına girmişlerdir.

Sözleşmenin 25'inci maddesi bireysel başvuru hakkı ile ilgili olarak belirlenen bir çerçevede izlenilebileceğini belirtmektedir. Devlet bireysel başvuru hakkını belli bir süre koşullarına bağlayabilmektedir. Ancak 11. protokolle değişik sözleşmenin bireysel başvuru hakkını düzenleyen 34'üncü maddesi bu süre koşullarına olanak tanımamıştır.

Mahkemeye başvurma yetkisi olan bireyler, birey topluluğu ve hükümetlerdir. Komisyon ve divan kendisine yapılan bireysel başvuruları inceleyen amaçları değerlendirirken ilginç bir husus budur ki kendileri başta sayılmamış, sonuna ki hukuktan başlangıç olarak çıkmaktadır.

Gerek kişisel bakımından ayrıntılı, yeri ve yabancı aynı süre konusu değildir. Sözleşme devletin yetki alanında bulunmak yeterlidir. Tüzel kişilerin temsil yeteneği ulusal hukuka göre saptanabilir. Komisyon başvurularını komisyon önünde temsili bakımından olduğu esnasında göstermektedir. Yasal temsilciler dışında, sözleşme devletlerinden birinde oluşan herhangi bir kişi temsilci olarak kabul edilebilir. Temsil belgesi konusunda temsili gösteren herhangi bir belgeyi yeterli sayılmaktadır. Komisyon bu konuda gerek görüldüğünde aksine karar alabilir.

Mağdur kavramı
Sözleşmenin çiğnendiği iddiası ile mahkemeye başvurabilmek için başvuru doğrudan ve güncel mağduriyeti bulunmalıdır.

Mahkemeye bireysel başvuruda bulunabilmek için kişi, sözleşme ile korunan hak ve özgürlüğün çiğnendiğini ve somut olarak mağdur olduğunu ileri sürmelidir.

Komisyon kararlarına göre, bir kişenin sözleşmeye aykırı bir şekilde eylem ve işlemlerin zarar görmüş olması için kişi ile zarar arasında doğrudan bir nedensellik bağını bulunması gerekir.

Mahkemeye yapılan başvurular için devlet başvurusu, ister bireysel başvuru olsun sözleşmeyi çiğnendiği ileri sürülen Avrupa Konseyi üyesi sözleşme devleti kişi yapar. Sözleşme çiğnendiği ileri sürülen devletin bireysel başvuru hakkını tanıması gerekir. Özel kişilere karşı başvuruların.

Sözleşme devlet, ülkesinde bulunan yabancı gücün ve uluslar aras bir kuruluşun yaptığı eylem ve işlemlerden sorumlu değildir.

Sözleşme devletin sorumluluğu
Sözleşme devlet, devlet örgütü içinde yeri ne olursa olsun bütün devlet organlarının ve ajanlarının sözleşmeye aykırı davranışlarından dolayı sorumludur. Kamu tüzel kişileri yanında kamu hizmetleri yürüten kurum kurumuna nitelikteki meslek teşekkülleri ile özel hukuk tüzel kişilerinin işlemlerinden dolayı da devlet sorumludur.

Devlet sözleşme güvene altına alınan hak ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılabilmesi için gereken önlemleri almakla yükümlüdür. Kişiyi olarak müdahale eden kaçırmaları yetmemektedir. Örneğin devlet yasama hakkını korumada ve tüzel kişilerin eylemlerine karşı gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

Sözleşmenin 8'inci maddesi aynı zamanda devletin özel yaşamın korunması için gerekli önlemleri alması, gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirilmesi için.

Sözleşme ve ek protokollerde yer alan hak ve özgürlüklerin çiğnemesinden dolayı mahkemeye başvurulabilir. Sözleşme hükümlerinde belirtilen mahkemeye başvuru yolu dışında yetkisi-

lik nedeniyle reddettir. Bireysel başvurularında çiğnendiği ileri sürülen hak ve özgürlükler yer aldığı sözleşme ya da protokollerin yollarından devlete onaylanmış olması onaylama sırasında konan gecikmeler ile kendi sorumluluk alanı dışında bırakılmaması gerekir.

Ulusal yargı yerinin olayın tavassut ve hukuk kuralları uygulanmasında hata yapmaları, sözleşme ile güvene altına alınmış olan hak ve özgürlüklerin çiğnemesi sonucunu doğrudan etkilemez mahkeme bu başvuruyu inceler.

Delایل çitirme halinde sözleşme ile güvene altına alınmayan bir halden sözleşme devletine çiğnemesine neden olan olay, dolaylı olarak sözleşmenin bir maddesinin çiğnemesi sonucunu doğuruyorsa, mahkeme bu halde başvuruyu konu bakımından yetkiselik nedeni ile reddetmeyerek başvurunun kabulüne karar verebilir.

Mahkemenin yer yönünden yetkisi sözleşme devletin yetki alanından oluşur. Mahkemenin zaman yönünden yetkisi sözleşme ve protokollerin yürürlüğe girmesi ile başlar. Sürekli çiğneme hali, bazı hallerde bu kurulumun işlevselliği ortadan kaldırır. Yasal olmayan işlemler, kullukluk ve aile yapısına saygı gösterilmemesi.

Sözleşme aykırı davranışlarına ilişkin olarak gerek devlet gerek bireysel başvurular, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne yazılı olarak yapılır. Başvurular, mahkemeye ve mahkeme kararına iletilir.

İç hukukun tüketilmesi
Mahkemeye yapılacak başvuruların kabul edilebilmesi için 35'inci maddenin 1'inci bendinde öngörülmüştür: İç hukuk yollarının tüketilmesi ve 6 aylık başvuru süresi.

İç hukuk yollarının tüketilmeden üstler aras bir kuruma başvuramama ilkesi uluslar aras hukukun ayrı kurumdur. Bireyin hak ve özgürlüklerini korumada mahkemenin görevindedir, akl kuruma yükümlülüğü devlete dâimdir.

Sözleşme ile güvene altına alınmış hak ve özgürlüklerin korunması görevi birinci demorde ilgili devlete aittir. Bu nedenle iç hukukun tüketilmesi ayrı bireysel bir kurul değildir. İç hukukun çiğnendiği ileri sürülen yollarının tüketilmesi gerekir. İstinaf ve temyiz yolu öngörülmesinde bu yolların da tüketilmesi gerekir.

Birde fazla iç hukuk yolu bulunmazsa ilgili bulunan hesabi tüketilmesi zorunda değildir. Bununla birlikte kendine en uygun yolu seçebilir, seçtiği yolu tüketerek mahkemeye başvurabilir.

İç hukuk tüketilmesinde istisnalar
İç hukuk yolu etkisizse açık ya da kapalı ve yetersizlik bulunmazsa, yani iç hukuk yollarının tüketilmesinin gerekli olarak istenmeyeceği ya da ancak özel olarak düşünülmesi ya da ancak çözümüne açıkça belli olan durumlarda istisnalar iç hukuk yollarının tüketilmesine neden olan eylem ve işlemlerden itibaren 6 aylık başvuru süresi işlemeye başlar.

Bireysel başvurular için öngörülmüş diğer koşullar 35'inci maddenin 2 ve 3'üncü bendinde sayılmaktadır.

a) Başvuranın kimliğinin belli olması.
b) Mahkemeye daha önce incelenmemiş olması.
c) Aynı konuda bir başka üstler aras yere sunulmuş başvurunun bulunmaması.
d) Başvurunun konu yönünden mahkemenin yetkisi içinde olması.
e) Başvurunun açıkça temelden yoksun olması.
f) Başvuru hakkının kötüye kullanılmaması.

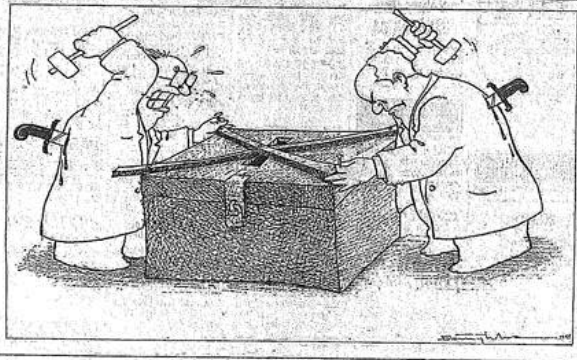
Mahkemeye başvuru nasıl yapılır?
Sözleşme aykırı davranışlarına ilişkin olarak gerek devlet gerek bireysel başvurular Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne yazılı olarak yapılır. Başvuruda aşağıdaki bilgi ve belgelerin yer alması zaman kaybetmezdir.

- Başvuranın adı, soyadı, yaş, mesleği, adresi varsa veldinin adı soyadı ve adresi.
- Yabancı devletin adı.
- Başvuru konusu olan olaylar ile sözleşmenin hangi maddelerinin çiğnendiği.
- Yakınma konusu yapılan işlemlere karşı ulusal düzeyde nerelelere başvurulduğu ve ne sonuç alındığı, karar özet ve varsa örneği.
- Daha önce aynı konu hakkında bir başka üstler aras yere başvurup başvurmamış.
- Mahkeme kararını resmî dil olan İngilizce mi Fransızca mı almak istediği. Başvurunun yapılması için Strasbourg'a gitmeye gerek yoktur. Başvurular posta ile yapılır. Yasama dili İngilizce ve Fransızca olmasına karşın başvurular Avrupa Konseyi'ne dahil devletlerden birinin dilinde yapılabilir. Mahkemeye yapılacak başvurular herhangi harç ve masrafla gerçekleştirilmelidir. Geçerli durumlarda adli yardımdan yararlanma olanağı vardır.

Bitki

KIRIK AYNA

Osman TURHAN

Fikir Platformu
Faks : 212-5510720
Telefon: 212-6393450/166
Yazı göndermek isteyenler:
Telefon ve iş adresleri belirtilmelidir ve 8.000 karakterden fazla olmamalıdır.

Bireysel başvuruda 'Divan' korkusu

Özal hükümeti, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkını tanımakla birlikte, komisyonun bir üst kuruluşu olan Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın yetkisini tanımayı şimdilik düşünmüyor.

ANKARA (Cumhuriyet Bülrosu) — Özal hükümeti Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkını tanımakla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde komisyonun bir üst kuruluşu olan Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın yetkisini tanımayı "şimdilik" düşünmüyor. Adalet Bakanı Oflan Sungurlu, Cumhuriyet'e "Bu komisyonun yetkisini tanımayı düşünmüyoruz" dedi.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, insan haklarının korunması amacıyla iki aşamalı bir sistem getirmiş bulunuyor. Buna göre, başvurular ilk olarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yapılır. Komisyonun, yapılan başvuruyu haklı bulması halinde, dosya bir üst kuruluş olan Divan'a havale ediliyor. Avrupa İnsan Hakları Divanı, bir mahkeme şeklinde çalışıyor. Yapılan duruşmada, Divan'ın yargıçları

nde "davalı olarak yargılanıyor. Divan, kararında ilgili devletten yasalara değistirmesini de isteyebiliyor. Özal hükümeti, Divan'ın yetkisini tanımadığından Türkiye'nin mahkemede yargılanması yolu kapalı tutulmuş oldu.

Bu durumda, Türkiye hakları daki işlemler Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun raporu ve bu rapora dayanarak Bakanlar Komitesi'nin vereceği kararlara sınırlı kalacak. Bakanlar Komitesi, komisyon kararlarını inceleyerek, insan haklarına aykırı bir durum olup olmadığını kararlaştırıyor. Bakanlar Komitesi ilgili devletten insan haklarını çiğnediği yolunda karar alması durumunda gerekli önlemleri alması için ilgili devlete belf bir süre tanıyor. İlgili devletin verilen süre içinde gerekli önlemleri almaması durumunda, Bakanlar Komitesi komisyon yeniden görüşüyor ve komisyon raporunun yayınlamasına karar verebiliyor. Komisyon raporunun yayınlaması Divan kararı gibi bağlayıcı bir nitelik taşımamakla birlikte, insan haklarına aykırı davranışın ülke

nin teşhir edilmesi anlamına geliyor.

Adalet Bakanı Oflan Sungurlu, Cumhuriyet'in konuyu ilişkin sorularını yanıtlarken, Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın yetkilerinin tanınmasını ancak belli koşullar yerine geldiği takdirde mümkün olacağını söyledi ve "Divan'a başvuru için belf şartların olması gerekiyor. Her yerde olmaz" dedi.

Sungurlu, "Adalet Divanı'na başvuru için koşullar nelerdir?" sorusuna şu karşılığı verdi:

"AET konusuna ve Adalet Divanı konusuna benim bakanlığım değil, Dışişleri Bakanlığı ilgilidir. Bu çalışmalar da Dışişleri Bakanlığı yürütmektedir. Şimdiye kadar bana Adalet Divanı'na başvuru ile ilgili herhangi bir bilgi gelmedi. Hükümetin bu aşamada gündeminde değildir. Ama ileride gelir."

KISILAMA GETİRİLMESİN

Kişisel başvuru hakkı ile ilgili çalışmalar ile tamamlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin bir üst kuruluşu olan Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın yetkisini tanımayı düşünmüyoruz" dedi.

kat Dinç özellikle şu görüşlere yer verdi:

"Devlet Bakanları'nın açıklanmasında bireysel başvuru hakkının içeriği konusunda ikidürlük henüz arık ve kesin görüşlere sahip olmadığımızdır. Mine bu açıklamada komisyonun başvuru hakkını kabul ettiği belirtilmektedir. İnsan Hakları Mahkemesi'ne gidilip gidilmeyeceği aydınlanmamaktadır. Ayrıca kuramsal ve teorik belirtilmelerle birlikte birtakım teknikler için sür edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 25. ve 46. maddelerine göre belli bir süre ve kararlılık (mümkünlük) koşulu dışında çekilmez komisyon. Bu nedenle bireysel başvuru hakkına engel ve ayrıcalık getirilemez. Çekince ancak sözleşme ve ek protokoller imzalandıktan sonra olabilir. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni hiçbir çekilmez koymadan onaylamıştır. Bu durumda sözleşmede yer alan haklarla ilgili bireysel başvurulara sınırlama getirilemez. Ancak öğrenim ve eğitim özgürlüğünü düzenleyen ve sözleşmenin eki olan iki numaralı protokolleri Türkiye Tevhidî Tedrisat Kanunu'na katılarak kabul edilmiştir. Bu kanunla ilgili de başvurulara sınırlama getirilemez. Bu nedenle la- ila din eğitimi aykırı görüşler istemler bireysel başvuru komisyonu yapmaz."

PENCERE

Kişisel Başvuru?

Ortalıkta bir demokrasi müjdesi dolaşıyor ve gönüllerde umutlar yaratıyor...

- Nedir o?..
- Ozal yönetimi Türk yurttaşının Avrupa Konseyi'ne kişisel başvuru hakkını benimsiyor.
- Ne demek o?
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre üye devletler, den birinin yurttaşı iç hukukta yargı yollarını tükettikten sonra haksızlığa uğradığı kanısını taşıyorsa, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'na başvurabilecek...
- Nasıl?
- Batı demokrasilerinde hangi özgürlükler varsa, Türkiye'de de olacak. Bu özgürlükleri yasaklayan yasalarımızın hükümleriyle mahkûm edilmiş olan yurttaş, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bir dilekçe yazarak devletimizi şikâyet edebilecek.
- Sonra?
- Eğer bu mekanizma gerçekten işletilirse, dilekçe Avrupa İnsan Hakları Divanı'na kadar gidebilir ve ancak o zaman kişinin başvurusu bağlı bulunduğu devlet için bir yaptırım gücü kazanabilir.
- İşleyebilir mi bu mekanizma?
- Üye devletin tutumuna bağlı...
- Umulanalım mı?

*
Bir ülke (sosyalizm gibi) demokrasiyi de "ithal" edemez; özgürlükler rejimi ancak toplumun ileri güçlerince kurulur. Buna karşın Batıda uluslararası kapsamda etkili bir demokrasi hukuğu oluşturulduğu da yadsınamaz ve Türkiye bu etki alanı içinde sayılabilir.

Ne var ki, 1949'dan beri Avrupa Konseyi'ne üyeyiz; ama Batı demokrasilerinden uzak yaşıyoruz. Avrupa, siyasal demokrasiyi çoktan aştı, sosyal demokrasiye geçti. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi"nden sonra sosyal ve ekonomik hakları içeren "Avrupa Toplumsal Antlaşması"ni 1961'de imzaladı. Daha başka deyişle Batı Avrupa sola kayd; Türkiye ise 1980'de büsbütün sağa kayd; sosyal ve ekonomik demokrasi bir yana, siyasal demokrasiden uzaklaştı.

Avrupa Konseyi ile aramızdaki çelişkilerin derinleşmesi bu yüzden.

1980'den sonra Avrupa Konseyi ile Türkiye arasında derinleşen çelişkiyi bir ölçüde giderebilmek için Ozal yönetimi bazı girişimlere yöneldi. Bunlardan sonuncusu "kişisel başvuru hakkı"nın tanınması olacaktır.

*
Ne var ki mantığı bozulmamış bir insanın bu girişim karşısında aklına bir soru takılacaktır:

— Bugün Türkiye'deki çok partili rejim ile Batı demokrasisi arasında büyük bir fark olduğu biliniyor. Ayrılıkların nereden kaynaklandığı da çoktan beri saptanmıştır. Türkiye'de fikir özgürlüğü yok. Sendikaların sol partilerle ilişki kurmaları suç. 141, 142, 163'üncü maddeler Batının demokrasisi hukukuna ters düşüyor. Avrupa'da bizdeki gibi siyasal yasaklı politikacı olur mu? Bunlar ve bunlara benzeyen bir sürü antidemokratik yasayı değiştirmek gücüne ANAP sahiptir. Gündümlü genel seçimlerle parlamentoda çoğunluğu kazanan, bugün 450 kişilik Meclis'te 250 sandalyesi bulunan ANAP iktidarı demokrasiye giden yolu niçin "ulusal irade"yle açmıyor da Avrupa Konseyi'ne kişisel başvuru hakkını benimser gözüküyor?

*
ANAP iktidarı bir Osmanlı hesabı yapmış olabilir; kişisel başvuru hakkını, anlaşmaya koyacağı "çekince"lerle kâğıt üzerinde bırakmayı düşünebilir; başvuru mekanizmasının ağır işleyeceğini ve 1988 seçimleri ertesine sarkacağını da bu hesaba belki katmıştır. Ne olursa olsun, Avrupa Konseyi'nde kişisel başvuru hakkına yönelmek, demokrasi açısından küçük bir adımdır.

Gönül isterdi ki ANAP, demokrasiye giden yolları içerde açsın, Türk yurttaşını dışardaki kurumlara başvurmak zorunda bırakmasın.

İbrahim Selim

28 Ocak 1987

ABDULLAH MURADOĞLU

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin etkinliği, üye ülkelerde daha da arttı

Süper Mahkeme geliyor

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa'da ortak bir 'anayasa' niteliği kazanmaya başladı. İnsan haklarına yönelik ihlallerin sona erdirilmesi ve sözleşme ilkelerinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için yeni koşullar getiren 11 No'lu protokol, Türkiye tarafından da onaylandı. Abdullah Muradoğlu, Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde 3 Kasım'dan itibaren işleyecek protokolün nasıl uygulanacağı ve neler getireceğini açıklıyor.

İki derece mahkeme olarak çalışan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarihe karışıyor. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ek 11. Protokol gereğince, Mahkeme, 3 Kasım'dan itibaren tek derece olatacak çalışacak. Türkiye 1954'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalamış. 1987'de bireysel başvuru hakkını, 1990'da ise Divan'ın yargı yetkisini kabul etti. Böylece, Avrupa Sözleşmesi ile birey devletlerin iç hukuk alanından çıkarak uluslararası hukukun önüne geçti.

Önceki uygulamada Mahkeme iki aşamada çalışıyordu. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde meydana gelen insan hakları ihlallerinin azaltılması ve bireysel başvuruların kısa sürede sonuçlandırılması amacıyla hazırlanan 11. Protokol, Türkiye tarafından 1997'de imzalandı. Mayıs 1994'te imzalanarak kabul edilen 11. Protokolün en geç imzalayan ülkeler Türkiye, Polonya ve İtalya oldu. 11 Protokol'un İtalya tarafından imzalanmasından itibaren 1 yıl sonra yürürlüğe girmesi kararlaştırıldı.

Avrupa Anayasa Mahkemesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yoğun başvurular karşısında yavaş işleme geçmişti hep. Başvurular, 5-6-7 yıl gibi uzun sayılabilecek bir sürede sonuçlandırılıyordu. 11 Protokolün yürürlüğe girmesiyle üye devletler tarafından mahkemeye başvuru sayısında ve zorunlu yargı yetkisinin kullanılmasında gibi sorunlar artık karşılanmayacak. Süper Mahkeme'de Türkiye'yi temsil edecek olan Emekli Büyükelçi Rıza Türmen, İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'nin iç hukuk sisteminin bir parçası olduğunu ve İnsan hakları sözleşmesinin dışında kalan bir bir ilkinin Avrupa Konseyi'ne üye olmayacağını belirtiyor.

Türmen, "Eski den Divan'ın yetisini tanıyıp tanımamak ihtiyarıydı, bu artık kalktı. Bu kurum Avrupa içinde kolektif hukuk vicdanını temsil ediyor." diyor. Türkiye'nin Strasbourg organları nezdindeki avukatlarından (İtalya etti) Prof. Dr. Aslan Gündüz de Yeni mahkemenin adeta bir 'Avrupa Anayasa Mahkemesi' haline geleceğini ve Türkiye açısından da yargı yetkisini kullanacağını, bu nedenle Anayasa'da gerekli düzenlemelerin yapılmasını gerektirdiğini belirtiyor.

Gündüz, "Strasbourg Mahkemesi'nin kararları ile bir Türk Mahkemesi'nin kararının çatışması halinde ortaya çıkacak hükümler çatışmasını gidermek üzere yargılamamızın milli mahkemeler önünde yerleşmesi yolunun açılması gerekir. Diğer durumlarda da Strasbourg Mahkemesi'nin kararlarının yerine getirilmesinin kanuni şartları hazırlanmalıdır" şeklinde konuşuyor.

Hükümetlere sorumluluk

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde yargıç olarak çalıştıktan sonra istifa eden Prof. Dr. Bekir Çağlar ise genellikle ikili yargılamaya ilişkin davalardan söz ederken, Komisyon ve Mahkeme birlikte çalıştığı dönemde bu sürenin beş buçuk aya yedi buğün vurguluyor. "Süper bir kez bu süre ortadan kalkıyor. Tek, derdest bir mahkeme olacak." Sonra "tam" gün çalışacak Mahkemeden davanın sonuçlandırılmasındaki makul süre beş altı aya kadar inilecek." diyor. Türkiye aleyhinde

açılan ikibin dava bulunduğunu belirten Çağlar, "Eski yapı devam etsiydi, bunların sonuçları üç dört sene sonra alınacaktı. Ve her ültidare neyi düşünür Türkiye'deki bir itidardır görevde kalma süresi genellikle insandır. Benden sonra tufan diyecektirdi. Şimdi bir itidardır önemli içinde, açılan davaların sonuçları alınacak. Onun için görev bandede olan siyasi parti ya da koalisyon bu sonuçları süründe taşınmak zorunda. Sonraki hükümete erteleme, bunlara kayıtsız kalma siyasi imkanına sahip değil. En ciddi, en vahim vaka budur" şeklinde konuşuyor.

Bakanlar Komitesi'nin yetkileri kısıyor

Süper Mahkeme'de her ülkeden sadece tek yargıç olacak. Avrupa Konseyi'ne üye ülke sayısı 40 civarında. Sözleşmeyi imzalayan devletler üç aday gösteriyor, bu adaylar Delegeleer Komitesi'nden geçiyor ve Avrupa Komisyonu Asamblesi tarafından oylanarak seçilm yapıyor. Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ndeki Daimi Büyükelçisi Rıza Türmen'in Mahkemeye yargıç olarak seçilmesi bu yöntemle gerçekleşti. Yeni mahkemede çalışacak olan yargıçlar 6 yıl için seçilecekler. Eski usulde bu süre

Yeni uygulamaları birlikte Süper Mahkeme, Türk iç hukuk sisteminde de değişikliği zorunlu kılıyor. Çünkü Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler Mahkeme'nin aleyhlerinde verdikleri kararları gecikmeksizin iç hukuk sistemleriyle uyumlu hale getiriyorlar

9 yıldı. Kasım 98'de Süper Mahkeme'nin görevi başlanmasını birlikte Divan'ın Türk yargıç Prof. Dr. Feyyaz Çelikkılı ile Prof. Dr. Şeref Gönbüyük de görevlerini bırakacaklar. Türkiye'yi Mahkeme'de Emekli Büyükelçi Rıza Türmen temsil edecek.

Eski usulde yargıçlar part-time çalışıyor, şimdi yargıçlar tam gün çalışacaklar. Mahkeme, üç yargıçtan oluşan 'Komite', Yedi Yargıçtan oluşan 'Daire' ve Onyedi yargıçtan oluşan 'Genel Kurul'dan teşkil edilecek. Bireysel başvurular doğrudan göçmeye Mahkeme'ye yapılabilecek. Mahkemeye yapılan başvurular önce Komiteler tarafından incelenecek. İlk aşamada 'kabul edilebilirlik' kararı verilen başvuruların konularına göre Dairelere havale edilecek. Yedi yargıçtan oluşan üç ayrı hukuk dairesi bulunuyor. Komiteler 'kabuledilemezlik' kararları verebilir ve bu kararlar kesin-

dir. Daire kararlarına taraflar 3 ay için de itiraz edebilecekler. Bu yöntemle ihlallerin 17 yargıçtan oluşan Daireler Kurulu bir tür temiz mahkemesi görevi yapacak. Buradan çıkacak karar, kesin ve bağlayıcı olacak. Süper Mahkeme ile Bakanlar Komitesi'nin Komisyon raporlarını inceleyerek nihai karar verme yetkisi ortadan kalkıyor. Bakanlar Komitesi sadece Mahkeme kararlarının üye ülkeler tarafından yerine getirilmesine nezaret edecek. Dostane çözüm yöntemi önceki gibi geçerli sayılacak.

Şeffaflık esas olacak

Bireysel başvurularla iç hukuk yollarının tüketilmesi zorunlu. Ancak Mahkeme istisnai hükümlerle getiriliyor. Mahkemelerde şeffaflık esas olacak. Önceki uygulamada gizlilik esastı. Aleniyet ilkesi Mahkeme'nin aksi yö-

ründü bir kararı olmadıkça itirazla uygulanacak. Buna göre, Sicil Müdürlüğü'nde bulunan dokümanlara isteyen herkesin ulaşabilmesi mümkün olacak. Mahkeme içtihadıyla çelişkili bir çözüme getiren başvurular ise Genel Kurul'da de alınarak sonuçlandırılıyor. Süper Mahkeme Türk iç hukuk sisteminde de değişikliği zorunlu kılıyor. Çünkü Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler Mahkeme'nin aleyhlerinde verdikleri kararları gecikmeksizin iç hukuk sistemleriyle uyumlu hale getiriyorlar.

Örneğin Avusturya Hükümeti, bir davada aleyhlerinde verilen Komisyon'un kabul edilebilirlik raporu üzerine nihai sonuca bile sızmadan, Mahkeme kararını kendi mahkemelerine gönderdi. Bu nedenle Türkiye'de de Avrupa Anayasa Mahkemesi niteliği taşıyan Süper Mahkeme'nin kararları ile iç hukuk yasaları arasında bağırntıyı sağlayacak uyum yasalarının çıkarılması gerekiyor. Avrupa Birliği'ne girmeyi amaçlayan Türkiye'nin üye bulunduğu Avrupa Konseyi'nin bir organı olan İnsan Hakları Mahkemesi kararları karşısında deşirebilmesi bundan sonra zor olacak. Değişiklik, kararların iç hukuktaki etkilerini denetlemek için Bakanlar Komitesi'ne geniş yetkiler tanıyor.

7. 7. 52411

2
KASIM 1998

TÜRKİYE

Süper mahkeme açılıyor

Türkiye aleyhine açılan davalara da bakacak olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yarın yapılacak açılışına Anayasa Mahkemesi Başkanı da katılıyor

Strasbourg'daki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'yla birleşerek yeni bir yapılmaya gidiyor. Başvuruların daha süratli bir şekilde sonuçlanması amacıyla yönelik olan bu yenilik Türkiye'den yapılan başvuruların daha kısa sürede sonuçlanmasına neden olacak.

Super Mahkeme olarak tanımlanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi resmî açılış yarın gerçekleştirilecek. Açılış için Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu din Strasbourg'a gitti. Anayasa Mahkemesi Başkanı Necdet Sezer, Danıştay Başkanı Erol Çirakman da açılışa bulunacak.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye için oldukça önemli. Şu anda açılmış 2.400 dava var. Adalet Bakanı Denizkurdu'nun geçtiğimiz günlerde yaptığı bir açıklamaya göre davaların kaybedilmesi halinde Türkiye 5-7 milyar dolar tazminat ödemeye mah-

'Avrupa objektif olmalı'

Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarına bugüne kadar uydüğünü ve uymaya da devam edeceğini ancak bazı siyasi davalarda ise mahkemenin objektif olması gerektiğini söyledi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AIHM) Strasbourg'da yapılacak olan yeni dönem toplantısına katılmak üzere Fransa'ya giden Denizkurdu, Avrupa Toplumunu ile ilişkilerinde, insan haklarının ve AIHM'deki davaların sorun olduğunu söyledi. Türkiye'nin 1957 yılında sözleşmelere imza attığı süreden bu yana AIHM ve Konseyi'nin kararlarına hep saygılı olduğunu bildiren Denizkurdu, birtakım kararlarda uygulanan bazı çifte standartların Türkiye'yi rahatsız ettiğini de vurguladı. (Y. Ankara)

kum olacak.

Önceki sisteme göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde dava açabilmek için önce Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurulması gerekiyordu. Şimdi komisyon işlevini yitir-

di. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi komisyonla birleşerek yeni bir mahkeme oluşturuluyor. Başvuruların daha süratli değerlendirilmesi amacıyla yönelik olan bu değişiklikle yargılama süreci de kısalacak. Sürekli olarak

çalışacak mahkemeye davacılar doğrudan başvuracak. Komisyon aşamasındaki gizlilik ilkesi de ortadan kalkıyor.

İstanbul Barosu avukatlarından Erkin Çimen, yapılan değişiklikle prosedür sürecinin kısalacağına değinerek şöyle değerlendirdi:

"Bütün başvurular Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yapılıyor idi. Orada incelenirlik kararı verildiğinde dosya kendiliğinden AIHM'ne gidiyordu. Mahkemenin önce bir karar vardı, onun adı komisyon idi. Bu prosedürü uzatıyordu. Dolayısıyla 11 No'lu bir protokol çıktılar ve tek merci haline geldi. Komisyon kalın yerine tek bir mahkeme oldu. Usul daha basitleşti. Ancak yetkileri açısından bir değişiklik yok. Arada uzlaşmaya çalışacaklar. Komisyon aşamasında da mahkeme aşamasında da zaten tarafların uzlaşma prosedürleri vardı." (Y. İstanbul)

Avrupa mahkemesine kim başvuruyor?

AVRUPA İnsan Hakları Mahkemesi, bu hafta 4'ü Türkiye çıkışı 14 davayı ele alıyor. Vatandaş, kendi devletinin insan hakları ihlaline karşı korumak için kurulumuş bu Avrupa mahkemesinin öbündeki dosyalar çok kabarık. Ancak, şikayetlerin gerekçesi, Türkiye ile diğer ülkeler arasında çarpıcı farklılıklar gösteriyor.

Sadece, bu hafta görüülecek davalan bir kıyaslayalım:

Yunanistan'dan üç başvuru: Bir Kilise, duvarının onarılmasını istiyor. Bir Yunan firması haksız yere para cezasına çarptırıldığını ileri sürüyor. Dini görüşlerini yaydığı gerekçesiyle ordudan atılan subay, haksızlığa uğradığını iddia ediyor.

İngiltere'den iki başvuru: Komşuların toprak anlaşmazlığı. Yolsuzluk suçlaması.

Fransa'dan iki başvuru: Haksız yere sınır dışı edildiğini öne süreren bir Cezayirli. Uyuşturucu satışı gerekçesiyle tutuklanan, ancak, bu suçlamayı reddeden bir Faslı.

Finlandiya: Emeklilik hakkını arayan bir vatandaşı.

İtalya: Plajlarda, sakatlar için önlem alınmadığını belirten bir özürlü.

İspanya: Haksız yere mahkum olduğunu iddia eden bir polis.

Türkiye'den 4 başvuru: İktisadî iskençe, biri ev ve köy yakma, diğeri de parti kapatmayla ilgili. (Türkiye Birleşik Komünist Partisi).

Başvuru gerekçeleri arasında gerçekten bir uçurum var: Dışardaki imajımız ne zaman düzelecek? Türkiye'den, işkençe görenler değil de, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, sakatlar, emektirler, ve polisler, Strasbourg mahkemesine başvurmaya başladıkları zaman herhalde.

7 bbl 552
M. N. Y. E. T. Z. 3-88

DGM kararları yine sorgulandı

STRASBOURG - AA

AVRUPA İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) yapılan üç ayrı duruşmada, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı bir kez daha sorgulandı.

AİHM'deki üç ayrı duruşmada Kamil Tekin Sürek, Günay Arslan ve Münir Ceylan'ın Türkiye aleyhine yaptıkları şikayet başvurularıyla ilgili olarak taraflar dinlendi. İnsan Hakları Mahkemesi ne şikayet başvurusunda bulunanlar, Türkiye'nin ifade ve düşünce özgürlüğü ile birlikte adil ve bağımsız yargılanma hakkı ile ilgili olarak İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9, 10 ve 6. No'lu maddelerinin ihlal ettiğini ileri sürdüler.

Günay Arslan, 'Yas Tutan Tarih, 33 Kurşun' isimli kitabında, terörle mücadele yasası uyarınca bölücü'lük propagandası yaptığı gerekçesiyle İstanbul DGM'de yargılanmıştı.

Petrol -iş eski başkanı Münir Ceylan ise, kapatılan Yeni Ülke gazetesinde çıkan bir makalesinde etnik ve bölgesel farklılıkların kaçırıldığı gerekçesiyle İstanbul DGM'de yargıç karışısına çıkmıştı.

AIHM'e başvuru 'sakınca' sebebi

Yedinci Günden - 2 Mart 2002

● **DIYARBAKIR - Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), Kulp İlçesi'ne bağlı Alaca (Nederan) Köyü'nde 11 kişinin kaybolmasına ilişkin Türkiye'yi tazminat ödemeye mahkum etmesinin ardından Kulp Kaymakamlığı, Alaca köyünün sakınca köy ilan ederek, köylülerin geri dönüşlerini yasakladı. Köylülerin yapacakları başvurular sözlü olarak reddedildi. GÖC- DER Diyarbakir Temsilciliği, köylere geri dönüşlerin önündeki engellerin çözümü olamayacağını açıkladı.**

Diyarbakir'in Kulp İlçesi'ne bağlı Alaca (Nederan) Köyü Ekim 1993 tarihinde düzenlenen askeri bir operasyon sonucu yakılarak boşaltıldı. Bunun üzerine 450 aileden oluşan köy sakinlerinden çoğu Diyarbakir'a bir kısmı da Kulp İlçe merkezine göç etmek zorunda kaldı. Uzun bir zaman içerisinde köylere gidemeyen köylüler, 1999 tarihinden itibaren yaz aylarında zaman zaman askeri karakollardan izin alarak köylere gitti. Köylülerin belli aralarla izin alarak köylere gidişleri Mayıs 2001 tarihine kadar devam etti. Bu arada Alaca Köyü'nün Şen yaylası munukasında köyün yakıldığı tarihte kaybolan 11 köylünün ailelerinin İHD Diyarbakir Şubesi aracılığıyla AIHM'e yaptığı başvurusu karara çıktı. Bu karardan sonra Alaca Köyü'nün Akmalı bölgesindeki ormanlık alanı "PKK'lılar barınıyor" gerekçesiyle askerler tarafından ateşe verildi. 15 Şubat'ta Kaymakam ile görüşmeye giden Alaca Köyü Muhtarı Vehbi Baser ile beraberindeki 7 köylü, köylere geri dönme istemlerini Kaymakam İbrahim Akın'a ilettiler. Kaymakam Akın, köylülerin sorunlarını Diyarbakir Vailiği ve Lice Tuğay Komutanlığı'na iletmelemlerini istedi.

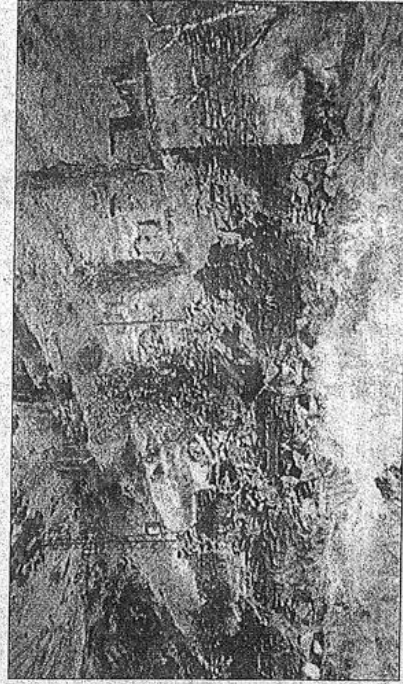
Yakılan Nederan (Alaca) Köyü'nde ikamet eden 11 kişinin kaybedilmesi olayında AIHM, Türkiye'yi mahkum edince, Kulp Kaymakamı İbrahim Akın, Köyü sakıncalı ilan etti. Kaymakam, göç eden köylülerin geri dönüşüne izin vermiyor

Vasfi Fidan, Alaca Köyü'nün sakinlerinden. Köylülerden göç etmeleri ardından hep köye dönme cabası içine girdiğini belirten Fidan, köylere geri dönüşüne izin vermiyor. "Alaca köyü sakıncalı ilan edildi. Köylülerin geri dönüşüne izin vermiyor" dedi.

Türkiye mahkum olmuştu

Alaca Köyü'nde 9 Ekim 1993'te kaybolan 11 kişinin ailesi, Kulp Cumhuriyet Savcılığı'na yapıldığı başvuru DGM kapsamına girdiği gerekçesiyle reddedilmişti. Diyarbakir DGM Savcılığı'na başvuran kayıp aileleri, bu kez de Diyarbakir DGM'nin takipsizlik kararı ile karşılaştı. Bunun üzerine Sabri Avar, Keleş Şimsek

Seyithan Atala, Aydın Demir, Süleyman Yamaç, Ramazan Yertikaya ve Kemal Taş adlı kayıp yakınları, 3 Nisan 1997'de İHD Diyarbakir Şubesi Hukuk Komisyonu aracılığıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AIHM) başvurdu. AIHM, 31 Mayıs 2001 tarihinde aldığı kararda, devletin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yasama hakkı, kişi güvenliği, etkili iç hukuk yollarının olmaması ve işkence yasasının ihlali nedeniyle 2, 3, 5 ve 13 maddeleri ihlal ettiğine karar verdi. Başvurucuların davadan vazgeçmeleri için gözetilme alınıp baskı görmesi nedeniyle de AIHM, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "tanıfta baskı" yasasını düzenleyen 34'üncü maddesini ihlal etmekten ayrıca suçlu buldu. AIHM, Türkiye'nin kayıp ailelerine, 629 bin 840 İngiliz Sterlini (1 trilyon 38 milyar Türk Lirası) ödemeye mahkum etmişti.

www.vakit.com.tr
ANADOLU'DA

20 AGUSTOS 2007
PAZARTESİ

10 YAK
(1000 DOKU)

Vakit

Aygaz hakkında SUÇ DUYURUSU

Koç Holding bünyesindeki Aygaz A.Ş'nin Irak'a ihrac ettiği LPG'yi taşıyan bazı araçların, boşaltım noktasına ulaştığında su yükü çıkması üzerine başlatılan soruşturma sonucunda şirket hakkında ÖTV kaçaklığından savcılığa suç duyurusunda bulunuldu. • 10'DA

Yıl

AIHM terörün finansörü

Şehit askere gözyaşı

Hakkari'de, PKK ile çatışmada şehit düşen Uzman Çavuş İzzet Emir'in cenazesi Trabzon'a gönderildi. Operasyona gidenler, aracın devrilmesi sonucu şehit olan Hüseyin Çeken adlı er de Cizre'de gözyaşlarıyla toprağa verildi. Bu arada, Osmanlı'da 1 er şehit oldu. • 8'DE Hava korsanlarının soruları sürüyor

AIHM hakimleri, verdikleri kararlarla PKK'yı finanse ediyorlar.

Çifte standartlı kararlarından dolayı büyük tepkilere yol açan AIHM, PKK terör örgütü yandaşları lehine verdiği kararlarıyla terörün finans kapısı haline geldi

2,5 YILDA 17 MİLYON EURO

Mazlum-Der'in 2005 yılı başından 2007 yılı ilk yarısına kadarki AIHM kararlarını kapsayan raporu, AIHM'in kararlarının neye hizmet ettiğini gözler önüne seriyor. Türkiye, son 2,5 yılda AIHM kararıyla kaybettiği davalarda tazminat olarak yaklaşık 17 milyon Euro ödedi. Bu paranın yaklaşık 5 milyon 500 bin Euro'su, başta terör örgütü PKK olmak üzere sol terör örgütü mensupları ya da sempatizanlarınca açılan davalar sonucu ödendi.

DİNDARLA GELİNCE "UZLAŞIN"

Mahkeme'nin, başta başörtüsü olmak üzere inançlarından dolayı mağdur olanlara tazminata gerek görmeyerek, "uzlaşın" tavsiyesinde bulunması ve sadece mahkeme masraflarının ödenmesi yönündeki kararları dikkat çekiyor. • 8'DE

"Sezer C-4'ü haketti" matihne soruşturma

İSTİBARAT SERVİSİ

Sıkışık halkın değerlerine aykırı davranışta makale eleştirilen uzatılmı cumburbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e yönelik "C-4'ü ölümlü" tehdidi, Ankara polisini alarma geçirdi. 13 Temmuz 2007 tarihinde, "O cumhurbaşkanına söyleyin, yaptıkların yeter artık. O, C-4'ü hak etti" yazılı bir mail

alan Ankara Emniyet Müdürlüğü mailin kaynağına ulaşmak için operasyon başlattı. Mail'in altlığı iddia edilen bilgisayarın IP numarasından Osmanlıya den geldiğini tespit eden güvenlik güçleri, Osmanlıya "de Platın" adlı internet kafeyi basarak kafe sahibi D.Ç.'yi gözaltına aldı.

Bombalı ölümlü tehditleri içeren bu mailden önce kafe sahibi D.Ç.'nin haberi olmadığının ortaya çıkması üzerine polis kateteki bilgisayarları inceledi. Mail'in "Hakan Polat" takma adıyla gönderildiği belirlendi. Güvenlik güçlerinin şimdiki, "Hakan Polat"ın gerçek kimliğini belirlemek için yoğun çaba içinde olduğu bildirildi.

AIHM, terörün finansörü

Çifte standartlı kararlarıyla tanınan AIHM, terör örgütü yandaşları lehine verdiği kararlarıyla adeta terörün finans kapısı haline geldi. AIHM'in 2005 yılı başından 2007 yılı Haziran ayına kadar Türkiye'ye, başta PKK olmak üzere sol örgüt mensupları ve sempatanlarına ödettiği para, yaklaşık 5 milyon 500 bin Avro'yu buluyor.

ERTUĞRUL CESUR / ANKARA

Çifte standartlı tutumlarıyla tanınan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) terör örgütü yandaşları lehine verdiği kararlarıyla adeta terörün finans kaynağı haline geldi. AIHM'in Türkiye'ye, başta PKK olmak üzere sol örgüt mensuplarına ödettiği para, milyonlarca Avro'yu buluyor.

Mazlum-Der'in 2005 yılı başından 2007 yılı ilk yarısına kadarki AIHM kararlarını kapsayan raporu, AIHM'in kararlarının neye hizmet ettiği ni gözler önüne seriyor. Türkiye, son 2,5 yılda AIHM kararlarıyla kaybettiği davalarda tazminat olarak yaklaşık 17 milyon Avro ödedi. Bu paranın yaklaşık 5 milyon 500 bin Avro'su, başta terör örgütü PKK olmak üzere sol terör örgütü mensupları ya da sempatanılarınca açılan davalar sonucu ödendi.

DINDARLARA TAZMİNAT YERİNE

"UZLASIN" TAVSİYESİ

Mahkemenin kararlarında dikkat çeken bir başka noktada ise, başta başörtüsü olmak üzere

TÜRKİYE ÜÇÜNCÜ

Ote yarıdan Türkiye, AIHM'de süren dava sayısı sıralamasında üçüncü sıraya yükseldi. Mahkemenin 1 Haziran 2007 tarihli istatistiklerine göre, Türkiye hükümetine karşı açılmış halen 9 bin 400 dava bulunuyor. Bu toplamda 96 bin 200 davanın yüzde 9,81'i demek. En çok dava

açılan ülke ise 21 bin 600 davayla Rusya. Onu, 11 bin 150 davayla Romanya izliyor. AIHM'nin 1 Ocak tarihli rakamlarına göre, toplamda süren 89 bin 887 davanın 9 bin 16'sı, yani yaklaşık yüzde 10'u Türkiye hükümetine karşı açılmış. Türkiye, 2006'da da hakkında 2 bin 280 başvuruyla 5. olmuştu.

İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye aleyhindeki davalar büyük yankı yapabilir

Güneydoğu Strasbourg'da

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde TÜRK Hükümeti sınırlı kadar, dışı yollarla, gizli/mahkeme dışıların uzunluğu ve kötü muameleyle ilişkin 6 davada mahkum oldu ve 13 milyar lira tazminat ödemek zorunda kaldı. Ancak, asıl önem- liler davalar yeni başladı. Güneydoğu'da köy

AHMET SEVER

Başgöç yargılarından oluşan ve merkezi Strasbourg'ta bulunan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi'ne 36 Avrupa ülkesinden başvuru yapıyor. Sadece 1995 yılında yapılan toplam başvuru sayısı 10.302'e ulaştı.

Tabii, bu başvuruların sadece bir bölümü kurullara uygun bulunup sonuçlandırılıyor. Ancak, herhangi bir ülke mahkum olursa, karara uyumdan başka seçeneği yok.

Türkiye, kendisini bu sisteme 1987 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun yetkisini tanıyanak bağladı.

1990 yılında da Mahkeme'nin yetkisini kabul etti. Türkiye çıkışı başvurular karşısında bir seyir izliyor. Son 9 yılda, Türkiye'den Strasbourg'a 1785 başvuru yapıldı. Bu başvuruların 965'i kayıtlara geçirilirken, 262'si reddedildi.

Çark çok ağır döndüğünden, Türk Hükümeti'nin sınırlı kadar mahkum olduğu dava sayısı sadece altı ve ödemek zorunda kaldığı tazminat ise 13 milyar lira. Ancak, Komisyon'un sonuçlandırıp Mahkeme'ye havale ettiği dosya sayısı hızla artıyor. Hemen Mahkeme'de karar aşamasına gelmiş 8 dava bulunuyor.

Türkiye'nin farkı
Türkiye ve diğer Avrupa ülkelerinden yapılan başvurular kıyaslandığında, sayı ve şikâyet gerektirecek bulunan büyük farklılıklar gözle çarpıyor. Batı Avrupalılar, Strasbourg'un kapısını Türklerden çok daha fazla çalıyor. Örneğin, 1995 yılında, Türkiye'den 214 başvuru kayıtlara geçirilirken, Fransa'dan 1820, İtalya'dan 1455, İngiltere'den 1249 başvuru Komisyon'a ulaştı.

Ancak, sayılar arasındakı uçurumun açık bir nedeni var. Türkiye, vatandaşlarına kişisel başvuru hakkını diğer ülkelere oranla çok geç tanıdı. Türkler, Strasbourg yoluna daha yeni keşfetmeye çalışıyor. Batı Avrupa'da bu yol çok sık ve kolay kullanılan bir "hak arama" şekli olarak yaygınlaştı ve yerleşti. İkinci fark, başvuruların gerekliliğiyle ilgili. Batı Av-

rupa çıkışı şikâyetler daha çok cinsel taciz, ırza geçme, hırsızlık, boğama, mafaka, telefon dinleme, dayak, emelîli ayıklama gibi iddiaları kapsarken, Türkiye'de yapılan başvurular işkence, gözetilme ve mahkeme sürecinin uzunluğu, dışınca ve ifade özgürlüğüne ilişkin iddiaları içeriyor.

Ancak, son dönemde Güneydoğu'da köy yakma, göçe zorlama hakkında Türk askerlerini suçlayan başvurular öne çıktı. Diyarbakır'ın Keleşçe kö-

ylüğünde 7 kişinin, "güvenlik güçlerinin evlerini yakıtı ve kendilerini göçe zorladığı" iddiası ile edereceği yargılamaları başlandı. Komisyon'da haklı bulunarak Mahkeme'nin önüne geldi. Komisyon, incelemeleri sonucunda Türkiye'ye bu olayı ele alabileceğini, Mahkeme geçen hafta gerekletirdiği duruşmada, tarafları dinledi ve nihai kararını getirmiş olduğu aydınlatma raporunu sundu.

Türk Hükümeti, Strasbourg'a yaptığı savunmada, bu olayın önce Türk mahkemelerinde ele alınması gerektiğini, başvuru'nun "güvenlik güçleri tarafından" hatalı bir şekilde yapıldığını belirterek, Komisyon'u kurullara uymamakla suçladı.

Ankara, duruşmada ayrıca, Keleşçe köylülerinin PKK saldırılarından sonra güvenlik kaygısıyla kendilerini göçe ettiklerini ve evleri PKK'nın yakıtı olduğunu savundu.

Hukuki tortişma
Bu başvuruların siyasi amaçlı yapıldığına ve Türk askerlerini suçlayacak hiçbir kanıtın rastlanmadığına işaret eden Türk Hükümeti, başvuruların arasında Keleşçe Köyü muhtarı Hüseyin Akdivar'ın adını kullanmadığı, oysa Hüseyin Akdivar'ın bunu reddetmiş olduğunu, Komisyon'un bu adı sildiğini iddia etti.

Komisyon ise, Türkiye'de bu olayı ele alabileceğini, hukuki bir merci olmadığını, gidereceğini, sonuçlarına şüphe bulunmadığını, başvuruyu yapmalarını güvenlik güçleriyle, PKK'nın çifte baskısı altında olduğunu öne sürdü.

İngiltere hükümetinin iki Avrupa Mahkemesine, Strasbourg'daki İnsan Hakları ve Lüksemburg'daki Adalet Mahkemesi'ne karşı yitirilmiş olduğu davasının propagandasını amaç, bu mahkemelerin yetkilerini zayıflatmaya yönelik bir girişimdir. İngiltere hükümeti halen diğer Avrupa hükümetleri mesleğinde lobi yapıyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne baskı yapmaları için ikna etmeye çalışıyor; ancak, Mahkeme'nin insan hakları ihalleriyle ilgili iddialarda tavır

alınmadığı, İngiltere'nin Silahlı Kuvvetlerini sorumlu tutan başvurular Mahkeme'nin önüne geçti. Böyle bir davada Mahkeme'nin öngörülen aykırı kararın ne gibi siyasi sonuçları olabileceğini arkadaşımız Ahmet Sever inceledi.

urg'ı yaptığı savunmada, bu olayın önce Türk mahkemelerinde ele alınması gerektiğini, başvuru'nun "güvenlik güçleri tarafından" hatalı bir şekilde yapıldığını belirterek, Komisyon'u kurullara uymamakla suçladı.

Ankara, duruşmada ayrıca, Keleşçe köylülerinin PKK saldırılarından sonra güvenlik kaygısıyla kendilerini göçe ettiklerini ve evleri PKK'nın yakıtı olduğunu savundu.

Hukuki tortişma
Bu başvuruların siyasi amaçlı yapıldığına ve Türk askerlerini suçlayacak hiçbir kanıtın rastlanmadığına işaret eden Türk Hükümeti, başvuruların arasında Keleşçe Köyü muhtarı Hüseyin Akdivar'ın adını kullanmadığı, oysa Hüseyin Akdivar'ın bunu reddetmiş olduğunu, Komisyon'un bu adı sildiğini iddia etti.

Komisyon ise, Türkiye'de bu olayı ele alabileceğini, hukuki bir merci olmadığını, gidereceğini, sonuçlarına şüphe bulunmadığını, başvuruyu yapmalarını güvenlik güçleriyle, PKK'nın çifte baskısı altında olduğunu öne sürdü.

İngiltere hükümetinin iki Avrupa Mahkemesine, Strasbourg'daki İnsan Hakları ve Lüksemburg'daki Adalet Mahkemesi'ne karşı yitirilmiş olduğu davasının propagandasını amaç, bu mahkemelerin yetkilerini zayıflatmaya yönelik bir girişimdir. İngiltere hükümeti halen diğer Avrupa hükümetleri mesleğinde lobi yapıyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne baskı yapmaları için ikna etmeye çalışıyor; ancak, Mahkeme'nin insan hakları ihalleriyle ilgili iddialarda tavır

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararına "Kötü muamele ve dışı yedime" suçlarından devleti tazminat ödediği Yeşilyurt köylüleri, 1989. (Milliyet Gazetesi Belge ve Bilgi Merkezi)

Komisyon, Türkiye'de incelemeler yapıldığını, tahnin dinlendiğini ve Türkiye'nin, köy yakma ve göçe zorlama olaylarında İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ihlal ettiği sonucuna varıldığını ısrarla tekrarladı.

Son sözü söyleyecek olan Mahkeme'nin bu davada alacağı karar, aynı konuda yapılmış yitmiş yakın başvuruları etkileyeceğinden, büyük önem taşıyor. Mahkeme'nin Türk askerlerini sorumlu tutması halinde, bu diğer davalar için de örnek teşkil edecek olması bakımından Ankara'da son derece ciddiye alınıyor.

Türk Hükümeti mahkum olursa, arkası kesilmeyecek tazminat ödeme yükü altına girerek kalmayacak, bu kararın siyasi yankıları da çok büyük olacak.

Bir başka nedenle Türk Silahlı Kuvvetleri'ni Strasbourg'a şikâyet edenlere, radikal İslamci görüşlere sahip oldukları gerekçeyle ördüden atılıyorlar.

Köktenin değişim ve davranışları neden gösteri-

lerek erken emekliliğe çıkarılan Hakim Albay Faruk Kalaç'ın "Din ve inanç özgürlüğü"nü ihlal edildiğini ileri sürerek yaptığı başvuru, Komisyon'da haklı bulundu ve Mahkeme'ye gönderildi.

Ankara, şu ana kadar

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi'ne yitilmiş başvuruların Komisyon'a şikâyet ediliyor.

Komisyon, başvuruyu inceleyerek "kabul edilmedi" diye baskı karar veriyor. Kabul eder ve şikâyet hakkı bulursa, başvuruyu yargılamak üzere devlet anında "dörtüncü gözünü" salınamaya çalışıyor.

Dostane çözüm çarpışmasızca tartışılan anlaşmazlıkta, dostane ilmi ve kesin karar için İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru yapılması ve başvuruların doğrudan Mahkeme'ye yapılması.

Mekanizma nasıl işliyor?
Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi'ne yitilmiş başvuruların Komisyon'a şikâyet ediliyor.

Komisyon, başvuruyu inceleyerek "kabul edilmedi" diye baskı karar veriyor. Kabul eder ve şikâyet hakkı bulursa, başvuruyu yargılamak üzere devlet anında "dörtüncü gözünü" salınamaya çalışıyor.

Dostane çözüm çarpışmasızca tartışılan anlaşmazlıkta, dostane ilmi ve kesin karar için İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru yapılması ve başvuruların doğrudan Mahkeme'ye yapılması.

Üstelik bu olumsuz mesaj, Rusya Federasyonu'nun insan hakları konusunda tamamen hazırlıksız olmasına rağmen Avrupa Komisyonu'na ve Avrupa Sözleşmesi sisteminde alınmasıyla daha da kuvvetlendirilmiştir.

Strasbourg Mahkemesi büyük sayıda davanın yükümlü olduğu zaten boğulacak durumdadır. Sistem krizindedir ve Doğu Avrupa'nın yeni demokrasilerinin gelişmesiyle yaşanacak genişleme karşısında sorunların çözülmesi cesaretle değerlendirilmelidir. Habuki İngiltere hükümeti bir yandan bu gelişmelerin hızla gerçekleşmesini savunurken, bir yandan da sonuçlarıyla başa dönük Mahkeme'ye yardımcı olmayı reddetmektedir.

Hükümetin Lüksemburg'daki Avrupa Adalet Mahkemesi'ni yetkilerini sınırlama girişimini de eleştirilecek bir tutumdur. Hükümet aynı mahkemenin hayati İngiliz çıkarlarının yardımına gelmesini beklediği durumlarda - mesela İngiliz süngü eti ihracatına konan yasakla mesrulluğun sorulduğu zaman - Avrupalı yargıların da İngiltere'de Avrupa hukuk devleti ilkelerine ne kadar bağlılık olduğunu konusunda kuşku belirtmelerine hiç şaşırmanmah.

İngiltere hükümeti, Strasbourg'un yetkilerini sınırlamak istiyor İnsan haklarında çifte standart

Yumurtasını sağlamak. Hükümetin bu ülkede Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tam olarak uygulanmasını reddetmesi, İngiltere yurttaşlarını Avrupa'nın başka yerlerinde yürürlükte olan hukuki korumadan mahrum bırakmaktadır.

İç hukukta eksiklik
İngiltere'de bakanlar Avrupa Mahkemesi'nin bu ülkeli insan hakları ihalinin suçlu bulunduğuna kararını kabarkı sayısından büyük rahatsızlık duyuyorlar. Ama bunun nedeni çoğunlukla bizim kendi hukuk sistemimizdeki eksikliklerden kaynaklanıyor.

İngiltere hükümetini özellikle çileden çıkartan gelişme, "Cebehtarık'ta Ölümler" davasında İngiltere aleyhinde alınan karararıdır (Üç İRA teröristinin İngiliz polisi tarafından pusuya düşürülerek infaz edilmesi olayı) ve yetkililerin Mahkeme'ye aceleci, biraz da olumsuz saldırılarına yol açmasıdır. Aynı zamanda, İngiltere aleyhindeki davalarda Mahkeme'nin bu ülkede inceleme yapma hakkının

kaldrılacağı tehditleri savrulmuştur. Eğer bu tehdit yerine getirilmez, İngiltere çok yalnız bir ülke konumuna düşecektir. Hükümet sonunda bunu yapmayı ve başka bir yolu tercih etti: İngiltere hükümeti şimdi Mahkeme'ye etkilemeyi ve hükümetlere bizi konularında daha geniş yaklaşıma- ya ikna etmeyi deniyor; "Bölgesel yahut ulusal farkların", "Ulusal yargıdaki kararların" ve "değişik hukuk gelenekleri"

Hükümetin tutumunu İngiltere yurttaşlarını Avrupa'daki hukuki korumadan mahrum bırakmaktadır." dırıldığı yok. Böylece henüz güçlenmemiş yeni demokrasilere, insan haklarında "değişken bir geometri" olmasının kabul edilebileceği mesajını göndermiş oluyor. Dışarıdan bir çok köşesinde keyfi iktidarı sürdürmeyi isteyenlerin kulnağına bu mesaj müzik gibi geliyor.

Üstelik bu olumsuz mesaj, Rusya Federasyonu'nun insan hakları konusunda tamamen hazırlıksız olmasına rağmen Avrupa Komisyonu'na ve Avrupa Sözleşmesi sisteminde alınmasıyla daha da kuvvetlendirilmiştir.

Strasbourg Mahkemesi büyük sayıda davanın yükümlü olduğu zaten boğulacak durumdadır. Sistem krizindedir ve Doğu Avrupa'nın yeni demokrasilerinin gelişmesiyle yaşanacak genişleme karşısında sorunların çözülmesi cesaretle değerlendirilmelidir. Habuki İngiltere hükümeti bir yandan bu gelişmelerin hızla gerçekleşmesini savunurken, bir yandan da sonuçlarıyla başa dönük Mahkeme'ye yardımcı olmayı reddetmektedir.

Hükümetin Lüksemburg'daki Avrupa Adalet Mahkemesi'ni yetkilerini sınırlama girişimini de eleştirilecek bir tutumdur. Hükümet aynı mahkemenin hayati İngiliz çıkarlarının yardımına gelmesini beklediği durumlarda - mesela İngiliz süngü eti ihracatına konan yasakla mesrulluğun sorulduğu zaman - Avrupalı yargıların da İngiltere'de Avrupa hukuk devleti ilkelerine ne kadar bağlılık olduğunu konusunda kuşku belirtmelerine hiç şaşırmanmah.

Hükümetin tutumunu İngiltere yurttaşlarını Avrupa'daki hukuki korumadan mahrum bırakmaktadır." dırıldığı yok. Böylece henüz güçlenmemiş yeni demokrasilere, insan haklarında "değişken bir geometri" olmasının kabul edilebileceği mesajını göndermiş oluyor. Dışarıdan bir çok köşesinde keyfi iktidarı sürdürmeyi isteyenlerin kulnağına bu mesaj müzik gibi geliyor.

Hükümetin tutumunu İngiltere yurttaşlarını Avrupa'daki hukuki korumadan mahrum bırakmaktadır." dırıldığı yok. Böylece henüz güçlenmemiş yeni demokrasilere, insan haklarında "değişken bir geometri" olmasının kabul edilebileceği mesajını göndermiş oluyor. Dışarıdan bir çok köşesinde keyfi iktidarı sürdürmeyi isteyenlerin kulnağına bu mesaj müzik gibi geliyor.

Diyarbakır-Londra tezgâhi

● Adalet Bakanı Kazan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Türkiye aleyhine verilen kararların çoğunun, hayali olaylar üzerine kurulduğunu açıkladı

● Kazan, bunları açıklarken Türkiye aleyhine bugüne kadar yapılan başvurulardan 111'inde Türkiye'nin suçlu ilan edildiği gerçeğini nedense gözden kaçırdı

ADALET Bakanı Seyket Kazan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Türkiye aleyhine verilen kararların büyük bölümünün, Londra'da masa başında kaleme alınan hayali olaylar üzerine kurulu olduğunu söyledi. Hayali dosyalara ilgili mekânlarının, Diyarbakır-Londra arasında işlediğini ifade eden Bakan Kazan, yöneticileri ve tezgâhin içinde İngiliz avukatların da rol aldığını öne sürdü. Diyarbakır İnsan Hakları Derneğinde vatandaşlarla temasa geçip, boş kağıtlara imza atıp paraları yurtdışından alan bu avukatlar, vatandaşların boş kağıtları imzalamasını sağlıyorlar. Daha sonra imzalı boş kağıtlar, İngiltere'ye gönderiliyor."

Boş kağıt iddiası

Londra'ya ulaşan boş kağıtların masa başında doldurulduğunu ve yine bu kağıtlar sayesinde İngiliz avukatlara vekâlet verildiğini de öne süren Kazan, daha hayali iddialarla İnsan Hakları Mahkemesine başvurduğunu söyledi. İngiliz avukatların girişimiyle Türkiye aleyhine verilen kararları, iddianın gerekçesi boyutu araştırılmadan alındığını da belirtti Kazan, "Onümüzdeki günlerde Avrupa'ya giderek, gerçeği anlatacak ve kapsamlı bir rapor. Mahkemeye sunacağım" dedi.

Ersin BAL

DAĞARCIK

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na, Türkiye aleyhinde toplam 1465 ayrı başvuruda bulunuldu. Yapılan başvurulardan 611'i henüz incelemeye alınmazken, 489 başvuru kabul edildi. 111 başvuru ise yerinde bulundu ve Türkiye insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle suçlu ilan edildi. Söz konusu 111 davadan yalnızca 8'i TC ile Türk vatandaşları arasında uzlaşmayla sonuçlandı.

14.11.1996

14 Kasım 96 Y-Ş-Ş-Ş-Ş

İnsan Hakları Mahkemesi tezgâhta

Bakan Kazan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye aleyhine verilen kararların araştırılmadan mahkemeye giden olayların Londra'da bir İngiliz avukatlar'a tezgahlandığını iddia etti.

Ersin Bal

Ankara- Adalet Bakanı Şevket Kazan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Türkiye aleyhine verilen kararların büyük bölümünün, Londra'da masa başında kaleme alınan hayali olaylar üzerine kurulu olduğunu söyledi.

Hayali dosyalara ilgili mekânizmanın, Diyarbakır-Londra arasında işlediğini ifade eden Kazan, olayın, başkanlığını Kerim isimli bir kişinin yaptığı, İngiliz avukatların imza attırıp parmak bastırıldıklarını iddia eden Kazan şöyle konuştu:

"Paralarımı yurtdışından alan bu avukatlar, vatandaşları İlaa ederek boş kağıtları imzalanmasını sağlıyorlar. Daha sonra

Londra'da bulunan bir Kürt merkezinden yönetildiğini ve tezgahın içinde İngiliz avukatların da rol aldığı öne sürdü. Diyarbakır İnsan Hakları Derneğinde görevli 300'e yakın avukatın, OHAL bölgesindeki vatandaşlarla temasa geçip, boş kağıtlara imza attırıp parmak bastırıldıklarını iddia eden Kazan, daha sonra abartılı ve hayali iddialarla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru olduğunu söyledi. İngiliz avukatların girişi ile Türkiye aleyhine verilen kararların, iddianın gerçek boyutu araştırılmadan alındığını da belirten Kazan, "Onümüzdeki günlerde Avrupa'ya giderek, tüm gerçekleri anlatacağım. Ayrıca içinde bazı belgelerin de yer aldığı geniş kapsamlı bir raporunu İnsan Hakları Mahkemesine sunacağım" dedi.

in zali boş kağıtlar, İngiltere'ye gönderiliyor. Yapığımız araştırmalar bu tezgahın, Londra'daki bir Kürt proje merkezinden yönetildiğini ortaya çıkardı. Başkanlığını Kerim isimli bir kişinin yaptığı, Kürt merkezimin, çok sayıda İngiliz avukatı var. Bu avukatlar da olayda aktif rol oynuyorlar".

Londra'ya ulaşan boş kağıtların masa başında doldurulduğunu ve yine bu kağıtlar sayesinde İngiliz avukatlara vekalet verildiğini de öne süren Bakan

a
in oldu
nüz biraz
yeter ki
yaman
az yaka,
; bizler de
ce
iyiyor, ama
ar, önemli
in olmazsa
kravat
yonun

Denizkurdu: İnsan hakları ve Avrupa'da açılan davalar Türkiye için sorun

Bakan'dan acı itiraf

Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne terör örgütü adına başvuranların, 60-70 kişinin avukatlık büroları var. Türkiye de savunma için yeni bir organizasyona gitmeli' dedi

Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarına bugüne kadar uyduğunu ve uymaya da devam edeceğini söyleyen Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Strasbourg'da yapılacak olan yeni dönem toplantısına katılmak üzere Fransa'ya gitti.

Sadece ekonomiyle olmaz

Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne alınma konusunda, 12 aday ülke arasında önemli bir mesafe aldığını belirten Denizkurdu, 'bir ülkemin Avrupa Topluluğu ile bütünleşmesi için sadece ekonomik bütünleşmesinin yetersizliğini, hukuki yapışının da geliştirilmesi gerektiğini anlattı. Avrupa Topluluğu ile ilişkilerde, insan hakları meselesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki davaların Türkiye için bir

sorun olduğunu belirten Denizkurdu, yaklaşık 2 bin 400 dava içinde bazı siyasi davaların da bulunduğunu söyledi. Adalet Bakanı Denizkurdu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Türkiye'ye karşı kullandığı kriterleri objektif bulunduğunu söylemenin mümkün olmadığını da kaydetti. Türkiye'nin, 1987 yılında sözleşmelere imza atığı süreden bu yana Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Konseyi'nin kararlarına hep saygılı olduğunu belirten Denizkurdu, ancak birtakım kararlarda uygulanan bazı çifte standartların Türkiye'yi rahatsız ettiğini de vurguladı. Ziyareti sırasında, İnsan Hakları

Hasan Denizkurdu
Hakları Mahkemesi'ne terör örgütü adına başvuranların, İngiltere'de 60-70 kişinin çalıştığı avukatlık büroları var. Bu konuda Türkiye'nin de yeni bir organizasyona

Mahkemesi Başkanı Wildhaber, Genel Sekreter Tarschys ve Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin adalet bakanlarıyla da görüşmelerde bulunacağını anlattan Denizkurdu, bu görüşmelerde, Türkiye'nin mevzuatını değiştirme ve uyum yollarını çıkarma konusunda aldığı mesafeyi dile getireceğini belirtti. Denizkurdu, "Türkiye'nin, dışarıdaki davalarda kendini nasıl savunacağını yeniden değerlendirmesi gerekir. İnsan Hakları Mahkemesi'ne terör örgütü adına başvuranların, İngiltere'de 60-70 kişinin çalıştığı avukatlık büroları var. Bu konuda Türkiye'nin de yeni bir organizasyona

gitmesi gerekir" dedi. Denizkurdu, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ndeki (DGM) asker işlemlerine ilgili bir soruyu yanıtlarken, bu konuyla ilgili izmir'de açılmış bir dava bulunduğunu söyledi.

DGM'ler değiştirilmeli

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, işlemleri arasında askeri hakim bulunduğu için bu kararları tanımama gibi bir kararı bulunduğu belirten Adalet Bakanı Denizkurdu, ancak bu mahkemelerin verdiği kararlarla ilgili temyizlerin tamamen sivil hakimlerden oluşan Yargıtay tarafından yapıldığını da hatırlattı. DGM'lerin yeniden düzenlenmesinin, bir Anayasa değişikliği gerektirdiğini belirten Denizkurdu, "DGM'nin adı bile kalabilir, ancak bir değişikliğin yapılmasından önce 'anayım' diye konuştu.

11-11-88

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'yi 15 davadan mahkum etti

Rekor mahkumiyet

İfade özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı

15 mağdurun Türkiye aleyhine AHM'e açtığı davalar dila sonuçlandı. AHM'de değerlendirilen 13 şikayet başvurusunda, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ifade özgürlüğü ile ilgili 10. maddesi ve DGM'lerde askeri yargı hükmürünası nedeniyle tarafız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkını garanti altına alan 6. maddesini ihlal ettiği bildirildi.

Türkiye toplam 110 milyar ödeyecek

Kanama göre, Türkiye, gazetemizin yazarlarından Haluk Gergel, Filiz Beştoya ile Münir Coşkun, Günay Arslan, Edip Pınar, Hüseyin Karatas, Ümit Erdoğan, Selami İnce, Zeki Okyunoğlu, Kamal Tekin Sürek ve Yücel Özdemir'e toplam 54 milyar, Silivri'de hastaneye giderken öldürülen Dr. Zeki Tanrıku'nun eşi Selma Tanrıku ile gözaltında kaybedilen Ahmet Çalkar'ın kardeşi İzzet Çalkar'ın 56 milyar lira ödeyecek.

Bekleyen 2000'in üstünde dava var

Daha önce de köy yakma ve boşaltma, işkence, fahi meşul cinayetler, gözaltında kayıplar, parti kapatma, gözaltında tecavüz, gözaltı ve yargılama sürecinin uzunluğu, ifade özgürlüğü gibi gerekçelerle ceza alan Türkiye'nin aleyhine AHM'de açılan 2 bin 115 dava bekliyor. Türkiye, iç hukukunda altına imza attığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun değişiklikleri yapmazsa birçok davadan daha mahkum olacak. **DHA**

26.12
17.12
10620

A-10000
INSAN HAKLARI
MAHKEMESİ

Bir skandal da AIHM'den

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, "PKK ateşkes sürecini sabote etti" propagandası için 15 Ocak 1996'da Güçlükonak'ta çoğu korucu 11 kişinin taranması ve bir mimibus içinde yakılması olayında Türkiye'yi yalnızca "insanlık dışı uygulamaların yasaklanması" ve "adil yargılama hakkı" ihlalinin mahkumiyet verdi. AIHM, olayda, "yaşam hakkının ihlali", "güvenlik ve özgürlük hakkı" ile "yaşam hakkının korunması" haklarının ise ihlal edilmediğini kararlaştırdı.

Güçlükonak ile Kocuyurdu köyü arasında bir mimibus içinde yakılan Neytuullah İlhan, Abdullah İlhan, Halit Kaya, Ahmet Kaya, Ali Nas, Lokman Özdemir, Harmit Yılmaz, Abdülhalim Yılmaz ve Beşir Nas'ın yakınlarının açtığı dava AIHM'de sonuçlandı. Karar gereğince Türkiye, davacı Belkız Kaya, Meryem Demir, Emine Erbek, Reşit Özdemir, İbrahim Yılmaz, Osman Özdemir, Ramazan Kaya, Osman İlhan, Selahattin Nas ve İbrahim Kaya'ya 15'er bin euro manevi, İbrahim Kaya'ya 5 bin 160 euro, diğerlerine de 3'er bin

euro maddi tazminat ödeyecek. Öte yandan Medya Güneşi dergisine verdiği röportaj nedeniyle 16 ay hapse mahkum edilen avukat Eren Keskin'in AIHM'de açtığı dava da sonuçlandı. AIHM, bu davada ise Türkiye'nin "düşünce özgürlüğü" ve "tarafsız yargılama hakkını" ihlal ettiğine karar verdi. Ancak davada, Türkiye tarafı ile dostane çözüme gidildi. Buna göre Türkiye Keskin'e 7 bin 500 euro manevi ve 3 bin euro maddi tazminat ödeyecek.

AIHM'den Kakoulli mahkumiyeti

Türkiye, Kıbrıs Rum Kesimi'nde Türk askerince vurulan Petros Kakoulli'nin AIHM'de görülen davasında da "yaşam hakkını ihlal ettiği" ve "ölümle ilgili yeterli soruşturma yapmadığı" gerekçesiyle 89 bin 600 YTL para cezası ödemeye mahkum edildi.

Öte yandan Türkiye dün AIHM'de görülen toplam 6 davada 338 bin 600 YTL tazminat ödemeye mahkum edildi. STRASBOURG

AIHM,
Güçlükonak
kathiamı
davasında
Türkiye'yi
mahkum
ederken yaşam
hakkı ihlali'
tespiti yapmadı

© Gündem 23.11.2005

İrticacı Albay'a ret

YÜKSİK Askeri Şura tarafından "disiplinsizlik" suçunu nedeniyle 1990 yılında erken emekliliğe sevkedilen Havacı Hakim Albay Faruk Kalaç'ın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AIHM) yaptığı başvuru reddedildi. Kalaç 1992 yılında Yüksek Askeri Şura'nın kararını Strasbourg'a getirmiş ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na (AIHK) dini vebcelerini yerine getiremediği gerekçesiyle Türkiye'yi şikayet etmişti. AIHK, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin dokuzuncu maddesi olan, "Her kesin düşünme, vicdan ve din özgürlüğü"nü garanti altına alan görüşünün, Türkiye tarafından ihlal edildiği görüşünü savundu ve davayı AIHM'ine havale etti. Türkiye'de bu

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, "disiplinsizlik" suçu nedeniyle ordu'dan atılan Havacı Hakim Albay Faruk Kalaç'ın, "Dini vebcelerini yerine getirmem engelleniyor" diye Türkiye'yi şikayet ettiği başvurusunu reddetti. Kalaç, Türkiye'den toplam 100 bin dolar maddi ve manevi tazminat istiyordu.

görüğe itiraz ederek bir üst kurum olan AIHM'ine başvurdu. Dini başvuru ile ilgili kararını açıklayan AIKM, Kalaç'ın dini vebcelerini yerine getirmemesinin engellenmediğini, beş vakit namaz kılma, oruç tutma ve Cuma günleri camiyeye gitmesine engel olmadığını bildirdi ve komisyonun aksi görüşüne rağmen davayı reddetti. Davayı ilgilili Şubat ayında yapılan duruşmada Türkiye'nin avukatlığını yapan Profesör Aslan Gündüz,

köktendinci olduğu iddialarını reddeden Faruk Kalaç'ın "Süleymanî" tarikatının bir üyesi olduğunu, bu tarikatın eğitim çalışmalarına katıldığını ve emri tarikatın şeyhi Kemal Kaçar'dan aldığı belirtti, hatta tarikat üyelerine askerlik tecl yardımaları yaptığını kaydetti. Türkiye'nin Avukatı, Faruk Kalaç'ın Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir üyesi olduğunu, tarikat emriyle hareket eden bir kişinin

ordu içerisinde barınmasının mümkün olmadığını söylemişti. Aslan Gündüz, "Din, tanrı ile kul arasındadır. Ancak bu görüşlerini bir tarikat mensup olarak yapan kişinin, din ve vicdan hürriyetini savunan Avrupa İnsan Hakları

Sözleşmesi'nin dokuzuncu maddesi çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini" savunmuştu. Haksızlığa uğradığını öne sürerek, Türk hükümeti'nden 50 bin dolar maddi, 50 bin dolar da manevi tazminat isteyen AIHM'sinin bu kararı, aynı nedenle Strasbourg'a başvuran bir çok dava içinde örnek teşkil etmiş oldu.

Zeynep HÜLE / STRASBOURG

7. 12. 2010
3. 11. 88

+

TÜRKİYE

Avrupa'ya rest çektik

Adalet Bakanı Denizkurdu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yeni Başkanına, Türkiye'nin gerekirse üyeliği ve mahkeme kararlarını askıya alacağını söyledi

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin insan haklarına saygılı bir ülke olduğunu vurgulayan sonucu ortaya çıkan yeni mahkeme, bugünden itibaren tam gün mesai yapacak. İnsan Hakları Mahkemesi'nin görev ve başlanması dolayısıyla yapılan törene, Türkiye'den Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu katıldı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AIHM) yeni başkanı Luzius Wildhaber'le görüşen Denizkurdu, mahkemenin Türkiye aleyhine verdiği kararlardan duyduğu rahatsızlığı dile getirdi ve Türkiye'nin gerekirse Avrupa Konseyi üyeliği ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarını askıya alabileceği imasında bulundu.

Çifte standart var

Bakan Denizkurdu, dün sabah Wildhaber ile yaptığı görüşmede, AIHM'nin bazı ülkelerin politik amaçlarına alet edildiğini belirterek, mahkeme

menin bu tavırdan duyulan rahatsızlığı dile getirdi. Türkiye'nin insan haklarına saygılı bir ülke olduğunu vurgulayan Bakan Denizkurdu, "Türkiye'ye karşı çifte standart uygulanıyor. Bu nedenle Türkiye'deki bazı çevreler Konseye üyeliğimizin ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının Türkiye tarafından askıya alınması düşüncesini dile getirmeye başladılar. Biz hükümet olarak bu düşüncede değiliz. Ancak mahkeme, Türkiye'ye karşı çifte standart uygulamaya ve politik kararlar vermeye devam ederse, Türk kamuoyunda bu düşünce giderek güçlenir. Mahkeme üyelerinin hakim gibi karar vermelerini bekliyoruz" dedi.

Denizkurdu, Türkiye'ye döndükten sonra Dışişleri Bakanı İsmail Cem, İnsan Hakları Sorumluluğu Devlet Bakanı Hikmet Sami Türk ile bir araya gelerek, toplantı yaparak bu konuyu görüşeceklerini sözlerine ekledi.

Avrupa Konseyi'nin 1992 yılında

Denizkurdu sert çıkış yaptı.

linda, Viyana'da yapılan zirvesinde, İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi'nin birleştilmiş kararlarıdır. Yeni mahkeme, her ülkeden bir yargıç olmak üzere toplam 40 yargıç görev yapacak.

Türkiye'yi bu mahkeme başkanlığına Rıza Türmen temsil ediyor. Her ülkenin yargıç, kendi ülkesiyle ilgili duruşmalara katılmak zorunda kalacak. Davaların ön incelemesini üç yargıçtan oluşan komiteler yapacak. (YX Strasbourg)

AIHM nedir?

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) davaların daha etkin biçimde görülmesi ve adaletle sefaflığın sağlanması yönünde reformu hazırlanıyor. Bazı veriler şöyle:

● 1950 yılında kurulan Avrupa Komisyonu'na üye 13 ülke tarafından kurulan AIHM, dünyada sıradan vatandaşların kendi devletine karşı insan hakları ihlali davası açabildiği tek mahkeme statüsünü taşıyor.

● Avrupa Konseyi tarafından kurulan mahkeme 40 ülkeden 769 milyon vatandaşın başkanı adresi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bu yıl 4761 dava açıldı.

● Avrupa İnsan Hakları Konseyi başkanı Pierre-Henri Imbert, ayda 500 dava açılmasıyla reformu ihtiyacı olduğunu açıkladı.

● Imbert, "İtalya, Türkiye ve Fransa gibi ülkeler, insan haklarına saygı göstermek yerine, mahkemelerin para cezalarını ödemeyi tercih ediyorlar" diyor. (REUTERS, Strasbourg)

Tayyip Erdoğan'ın tebliğnamesini AIHM kararı nedeniyle açıkladığını öne sürer Başsavcı Savaş'a:

DGM'leri neden onaylıyorsun?

HABER MERKEZİ
DGM'lerin adli yargılama hakkını çiğnediğini ve bağımsız mahkemeler olmadığını savdı. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, AIHM'e dayanarak suçsuz olduğunu kayırdı.

Başsavcı Vural Savaş, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkındaki tebliğnameyi açıkladığını duyurarak, bunu AIHM'in, Başsavcılık tarafından hazırlanan tebliğnamelerin gizli kalmasını adli yargılama hakkına aykırı saydığı için yaptığını öne sürdü. AIHM'de görülen birçok davayı takip eden Avukat Kamil Tekin Sürək ise, tebliğnamenin taraflara açık olduğunu doğru olmadığını ifade etti.

Av. Sürək, Yargıtay Başsavcılığı'nın işine geldiği za-

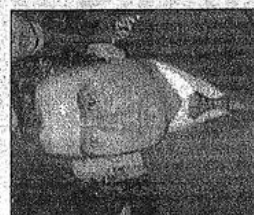
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Savaş, Tayyip Erdoğan hakkındaki tebliğnameyi açıklamanın suç oluşturduğu iddialarını yanıtlarken, bunu AIHM, tebliğnamelerin gizli kalmasını adli yargılama hakkına aykırı saydığı için yaptığını öne sürdü. Avukat Kamil Tekin Sürək ise, AIHM'in DGM'lerin bağımsız mahkemeler olmadığını, yontündeki kararını anımsatarak, Yargıtay Başsavcılığı'nın AIHM kararlarını işine geldiği zaman uyguladığını belirtti. Sürək, Yargıtay'ın DGM kararlarının tümünü bozması gerektiğini söyledi.

İşine geldi, AIHM'e sarıldı

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, yaptığı yazılı açıklamada, Recep Tayyip Erdoğan hakkında düzenlenen tebliğnamenin açıklanması dolayısıyla kendisine yöneltilen suçlama ve eleştirileri yanıtladı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Başsavcılık tarafından hazırlanan tebliğnamelerin gizli kalmasını, adli

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Savaş, Tayyip Erdoğan hakkındaki tebliğnameyi açıklamanın suç oluşturduğu iddialarını yanıtlarken, bunu AIHM, tebliğnamelerin gizli kalmasını adli yargılama hakkına aykırı saydığı için yaptığını öne sürdü. Avukat Kamil Tekin Sürək ise, AIHM'in DGM'lerin bağımsız mahkemeler olmadığını, yontündeki kararını anımsatarak, Yargıtay Başsavcılığı'nın AIHM kararlarını işine geldiği zaman uyguladığını belirtti. Sürək, Yargıtay'ın DGM kararlarının tümünü bozması gerektiğini söyledi.

Yargılama hakkına aykırı saydığı kaydeden Başsavcı Vural Savaş, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, Başsavcılığımıza düzenlenen tebliğnamelerin 'gizli' tutulmasını, başka bir deyişle eleştiriye la-

vuşturulmasını 'adli yargılama hakkına aykırı saydığımızdan, Başsavcılığımızda hiçbir tebliğnamenin 'gizli' tutul-

lenlerini uygulamaya ve savunma işine gelmelerini de yok sayar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da işine geldiği zaman AIHM'i uygulamaya, işine gelmediği zaman uygulamaması onun çağdaş hukuku savındığını göstermez. Olsa olsa ne kadar oportünist olduğunu gösterir" diye konuştu.

Metin Göktepe davası Yargıtay'da iken müdahil avukatlar olarak tebliğnamenin bir suretini almak istediklerini ve Yargıtay 1. Ceza Dairesi Ka-

Yargıtay 1. Ceza Dairesi Ka-

lenlerini uygulamaya ve savunma işine gelmelerini de yok sayar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da işine geldiği zaman AIHM'i uygulamaya, işine gelmediği zaman uygulamaması onun çağdaş hukuku savındığını göstermez. Olsa olsa ne kadar oportünist olduğunu gösterir" diye konuştu.

Yargıtay ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın, AIHM ve AIHM kararlarının tümünü uygulamaya ve benimsemesi gerektiğini ifade eden Avukat Sürək, "Orneğin AIHM, DGM'lerin bağımsız mahkemeler olmadığını, yontündeki karar vermiştir. Biz avukatlar ve birçok sanık DGM kararlarını temizledikten, AIHM'in DGM'ler hakkındaki kararını da temizlediğimizde tartışık ve Yargıtay'ın bu konuda bir karar alması gerektiğini söyledik. Bu konuda ne Başsavcılık ne de Yargıtay herhangi bir karar almadı. Bizde yöneticilerin sürekli yaptıkları şeydir. Kanunların ya da sözleşmelerin işine ge-

lenlerini uygulamaya ve savunma işine gelmelerini de yok sayar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da işine geldiği zaman AIHM'i uygulamaya, işine gelmediği zaman uygulamaması onun çağdaş hukuku savındığını göstermez. Olsa olsa ne kadar oportünist olduğunu gösterir" diye konuştu.

lenlerini uygulamaya ve savunma işine gelmelerini de yok sayar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da işine geldiği zaman AIHM'i uygulamaya, işine gelmediği zaman uygulamaması onun çağdaş hukuku savındığını göstermez. Olsa olsa ne kadar oportünist olduğunu gösterir" diye konuştu.

lenlerini uygulamaya ve savunma işine gelmelerini de yok sayar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da işine geldiği zaman AIHM'i uygulamaya, işine gelmediği zaman uygulamaması onun çağdaş hukuku savındığını göstermez. Olsa olsa ne kadar oportünist olduğunu gösterir" diye konuştu.

lenlerini uygulamaya ve savunma işine gelmelerini de yok sayar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da işine geldiği zaman AIHM'i uygulamaya, işine gelmediği zaman uygulamaması onun çağdaş hukuku savındığını göstermez. Olsa olsa ne kadar oportünist olduğunu gösterir" diye konuştu.

lenlerini uygulamaya ve savunma işine gelmelerini de yok sayar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da işine geldiği zaman AIHM'i uygulamaya, işine gelmediği zaman uygulamaması onun çağdaş hukuku savındığını göstermez. Olsa olsa ne kadar oportünist olduğunu gösterir" diye konuştu.

lenlerini uygulamaya ve savunma işine gelmelerini de yok sayar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da işine geldiği zaman AIHM'i uygulamaya, işine gelmediği zaman uygulamaması onun çağdaş hukuku savındığını göstermez. Olsa olsa ne kadar oportünist olduğunu gösterir" diye konuştu.

Emek 2. 2. 20

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde en çok dava edilen ülke konumunda

Türkiye İnsan hakları zanlısı

Türkiye, aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılan davaların sayısı 2200'e ulaşırken, mahkeme kararları doğrultusunda bugüne dek 5 trilyon liraya yakın bir para cezasına çarptırıldı

ÖZLEM HERSAN Ankara

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AIHM) en çok dava edilen ülkesi haline geldi. Türkiye aleyhine açılan dava sayısı 2200'e ulaştı. Şimdihye kadar beş trilyon lira tazminat ödemekle yükümlü kılınan Türkiye'nin 2000 yılına dek yaklaşık 10 trilyon daha ceza ödemesi bekleniyor. Türkiye, aleyhine AIHM'nde açılan davaların sayısı 2200'e ulaştı ve Türkiye sonuçlandırılmış davalarda 5 milyara yakın para ödemek zorunda bırakıldı. Bunun yanı sıra Mahkeme'ye gitmeden önce başvurulması gereken Avrupa In-

san Hakları Komisyonu'na Türkiye aleyhine yapılan başvurularda da artış gözleniyor. Komisyonca yapılan her üç kişisel başvurudan biri Türkiye aleyhine olduğu görüldü. 1990 yılında Komisyonca Türkiye aleyhinde 52 başvuru yapıldığına karşın 1992'de 180'e, 1994'te 220'ye, 1996'da 270'e, 1997'de ise 352'ye ulaştı.

Türkiye en çok istence, Hade ve basın özgürlüğü, Kıbrıs ve Güneydoğu konularında mahkemeye şikayet ediyor. Strazburg'daki AIHM'ne açılan ve Türkiye'nin suçlu bulunduğu davaların çoğu "örnek olay" teşkil ediyor ve Türkiye aleyhine gelecekte açılacak dava-

larda veri kabul ediyor.

Bu tür davaların en çarpıcı örneğini "Elekçi Köyü Davası" oluşturuyor. Türkiye'nin bir davada suçlu bulunmasıyla diğer tüm yakın ve boşaltılan köyler için de AIHM'ne başvurma hakkı doğmuş oldu. Türkiye bundan böyle açılacak her köy boşaltma davası için "yeni den inşa" ile yükümlü olacak.

"Louzidou Davası" da ikinci bir çarpıcı örneği oluşturuyor. Kıbrıs Rum bir kadının "Kıbrıs hareketi sırasında Kuzeyde mallarını kıldı. Ben güneye geçtim. Daha sonra mallarımı alamadım" gerekçesiyle açtığı davada da Türkiye suçlu bulunmuş ve tazminat öde-

mekte yükümlü kılınmıştı. Bu dava Kuzeyde malları kalan 500 kadar Rumun da AIHM'ne dava açmasına yol açtı.

Değişiklik gerekli

Strazburg'daki AIHM'nde kaybedilecek çok sayıda dosya bulunduğunu kaydeden diplomatik kaynaklar, radikal bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini savunuyorlar. Diplomatik kaynaklar "dostane çözüm" mekânizmasının azından mahkûmiyeti engelleyebilecek bir değişiklik olduğuna vurgu yaparak "Dostane çözüm aleyhimize açılan davalarda davacı ile Türkiye'nin masaya oturarak sorunu çözmesidir" dediler

AIHM'e 6 siyasi parti kapatma nedeniyle başvurdu

Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması karar verilen RP'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuracağını açıklaması, Türkiye ile AIHM ilişkisini yeniden gündeme getirdi. İnsan hakları ihlalleri konusunda en fazla başvuru yapan ülkelerden birisi olan Türkiye'den, AIHM'ye bin 800 başvuru yapıldı. RP'nin de başvurusunun yapılması durumunda parti kapatma nedeni ile Mahkemeye ye yapılan başvuru sayısı da 7'ye yükselcek. Dışişleri Bakanlığı rakamlarına göre, bireysel başvuru hakkı tanıdığı 1987 yılından bu güne AIHM ile bulunmuş bir üst organ olan Avrupa İnsan Hakları Divanı'na ülkemiz aleyhinde açılan dava sayısı bin 800'e ulaştı. Ayrıntılı olarak Kürt illerinden yapılan şikayetlerin yer aldığı davalarda, böl-

gede köy boşaltma ve yakma sıkayeti finiden, dolay 358, işçiden ve faili meçhul cinayet sikkayestinden 114, iş-kence ve gözaltı süresinin uzunluğu nedeniyle de 136 başvuru yapıldı. Anayasa Mahkemesi tarafından partilerin kapatılmasından RP lideri Necmettin Erbakan'ın "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gideceğiz" açıklamasının ardından Mahkeme'ye kapatma nedeni ile yapılan başvurular da 7'ye yükselcek. Daha

AIHM'ye yapılan başvurular ve şikayet konuları şöyle:

✓ Kürt illerinde köy yakma ve boşaltma	358
✓ Kürt illerinde işçiler, faili meçhul kayıplar	114
✓ Parti kapatma	6
✓ Kamulaştırma (34'ü Kürt illeri)	205
✓ İşçiden ve gözaltı süresinin uzunluğu	136
✓ İfade özgürlüğü	59
✓ Yargılama süresinin uzunluğu	48
✓ Kayıp, ölüm ve faili meçhul	23
✓ Devlet başvurusu	2
✓ Mülkiyet başvurusu	1
✓ Çeşitli konularda hükümet aleyhinde başvuru	847

Türkiye-AB ilişkileri sancılı bir döneme girdi
Kısa adı TGD olan Almanya Türk Toplumları Derneği'nin ilk genel kurulu, dün Bonn kentine yakın Königswinter kasabasında başladı. Türkiye'nin Bonn Büyükelçisi Volkan Vural, toplantıda yaptığı konuşmada, Türkiye-Avrupa ilişkilerinin sancılı bir döneme girdiğini söyledi. Pazartesi günü Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in başkanlığında Batı Avrupa'daki Türk başkonsoloslarının Bonn'da bir araya geleceğine karar eden Büyükelçi, toplantıda, Türk vatandaşlarına yönelik hizmetlerin artırılması ve uyumu kolaylaştıracak tedbirlerin gözetileceğini bildirdi. Vural, Türkiye-AB ilişkilerine değinirken de, Lüksemburg zirvesinden sonra Türkiye-Avrupa ilişkilerinin sancılı bir döneme girdiğini kaydederek, Türkiye'nin, bu sancılı dönemde AB üyesi ülkelerle olan ikili ilişkilere yanıt vermeye özen gösterdiğini söyledi. Hristiyan Demokrat ve Hristiyan Sosyal Birlik partileri (CDU/CSU) Meclis Grubu dış politikası sözcüsü Karl Lamers ise, Büyükelçi Vural'ın konuşmasını "duygusal" olarak nitelendirerek, Türkiye'de ilişkilerin arttığı ve bunların da gerillere yol açtığını vurguladı. Lamers, Türkiye-AB ilişkilerine değinirken de, "AB hiçbir zaman Türkiye'ye 'san üye' olamazsın" demedi. Denilen, Türkiye'nin üyelğe hazır olmasının bir "san üye" konuştu. Konuşmaların sonu TGD Genel Kurul çalışmaları geçirdi ve derneğin faaliyetleri değerlendirildi. Genel Kurul'un bugünkü bölümünde ise TGD yönetimi seçilecek.

Dönmezer'den, AIHM'deki ağır cezalar için uyarı

'İnsan haklarına uyun'

BÜLENT ECEVİT

ANTALYA- Antalya'da başlayan "İnsan Hakları ve Yargı" konulu seminerde, Türkiye'nin insan hakları konusunda Avrupa kulübünün koyduğu kurallara uyması gerektiği vurgulandı.

Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, "Bu kurallara uymazsak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce (AIHM) büyük tazminatlar ödemeye mahkûm oluruz" dedi.

Antalya'nın Aksu beldesi Kundu mevkiindeki Adalet Bakanlığı Dinlenme ve Eğitim Tesisleri'nde dün başlayan seminere tüm illerin cumhuriyet başsavcısı ve Adli Yargı Adalet Komisyonu başkanları, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Başsavcısı ve Adalet Komisyonu başkanları, Bölge İdare Mahkemesi İdari Yargı Adalet Komisyonu başkanları, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeleri ile birlikte olağanüstü hal bölgesinde görev yapan bazı hâkim ve savcılar da katıldı.

Seminerin birinci oturumunda konuşan ve "İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi, Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu" konusunda bildiri sunan Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, "Özürsüzlük" ve "Gü-

ihtiyaçları bulunduğunu belirterek insan haklarının "iktidarı bağlayıcı bir kural"lar manzumesi" olarak algılanması gerektiğini söyledi.

Dönmezer, dünyadaki tüm devletlerde insan hakları kavramının kurumsallaşmaya başladığına dikkat çekerken "Devletler, insan haklarına saygıyla varlıklarını sürdürebilir" dedi.

İnsanların korkudan arınmış olarak yaşamaması gerektiğini ifade eden Dönmezer, "Sabahın erken saatlerinde kapımız çaldığında, bu ya sütçü ya da kapıcıdır, diye düşünüyorsanız, güvenlik altında ve özgür yaşadığımızı hissedersiniz. İşte temel insan hakları bunlardır" dedi.

"Türkiye Hakkında Yapılan Kişisel Başvuruların Mahiyeti ve İrdelemesi" konusunda konuşan 9 Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Durmuş Tezcan da Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yaklaşık 2 bin dava başvurusunun yapıldığını söyledi.

İki gün sürecek olan seminerden sonra yapılacak olan "Türkiye Yargı Teşkilatları Toplantısı"na Adalet Bakanı Oltan Sunğur'u da katılacak. Bu toplantıda yargının sorunlarının ele alınacağı bildiril-

Ankara'ya 'özel' uyarı

STRASBOURG - 1997 yılında Avrupa ülkelerinde meydana gelen insan hakları ihlallerini değerlendiren Avrupa Konseyi (AK), üç ülkeyi özellikle uyardı: Fransa, İtalya ve Türkiye.

AK raporunda Fransa ile İtalya'nın insan haklarına ilişkin şikâyetlerde başı çektiği, Türkiye'nin de son derece ağır suçlamalarla karşı karşıya kaldığı belirtildi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, 1997 bilançosunu açıklayan AK İnsan Hakları Müdürü Pierre Henri Imbert, bu üç ülkenin tazminat ödemeyi mi, yoksa ihlalleri durdurmayı daha kolay bulduğunu merak ettiklerini söyledi. Imbert'in açıkladığı

verilere göre İnsan Hakları Mahkemesi'ne geçen yıl incelemeye değer bulunan 703 başvurunun yaklaşık yarısı İtalya'dan geldi.

Bunların çoğu adalet sisteminin ağır işlemeden kaynaklanan şikâyetler. Fransa aleyhinde de yine benzer şikâyetlerden 102 dava açıldı.

İnsan Hakları Mahkemesi 1997'de 53 kez "suçlu" kararına vardı. Bunlardan beşinde sanık sandalyesinde Türkiye oturuyordu. Imbert söz konusu şikâyetlerin işkence ve tecavüzlardan kaynaklandığını söyledi.

Türkiye'nin insan hakları sicili AB'yle ilişkilerindeki başlıca pürüzlerden birini oluşturuyor. (Reuters)

Radikal 9-1-98

AİHM'den Türkiye'ye ceza

Cerenistan'da 531

Türkiye, AİHM'nde, ifade özgürlüğü, köy yakma, yargısız infaz, gözaltı süresi ve işkence iddialarıyla açılan beş ayrı davada, maddi tazminat ödemeyi kabul etti.

Türkiye, bölücü propaganda yapmak suçundan yargılanıp mahkum olan Yeni Ülke dergisinin yazarları müdürü Özkan Kılıç'ın, ifade özgürlüğü ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle yaptığı şikayette ilgili olarak, başvuru sahibine mahkeme masrafları da içinde olmak üzere yaklaşık 8 bin 500 euro maddi tazminat ödeyecek. AİHM'den yapılan açıklamaya göre, Maktûle ve Ramazan Tınay'ın, Muş ilinin Malazgirt kasabasının Dirimpinar köyündeki evlerinin güvenlik güçleri tarafından yakıldığı gerekçesiyle yaptıkları şikayette de, Türkiye, başvuru sahiplerine 59 bin euro ödeyecek. AİHM, Mehmet Yakar adlı vatandaşın, gözaltına alınan oğlu Orhan Yakar'ın hayatını kaybetmesi üzerine yaptığı

şikayeteyse Türkiye'nin başvuru sahibine 40 bin euro maddi tazminat ödeyeceğini bildirdi. AİHM'den yapılan açıklamaya göre, Türkiye, Erkan Kuray adlı vatandaşın gözaltı süresinin uzunluğu ve makul bir zamanda yargı önüne çıkarılmadığı gerekçesiyle yaptığı şikayette de başvuru sahibine 5 bin 250 euro maddi tazminat ödeyecek. Türkiye, gözaltımda işkence ve kötü muamele gördüğü gerekçesiyle şikayette bulunan Bekir Sıtkı Keçeci adlı vatandaş da 15 bin euro maddi tazminat verecek. Türkiye, AİHM'ye sunduğu bildirimlerde, söz konusu başvurularda neden olan ihlallerden üzüntü duyduğunu belirtti ve bu ihlallerin bir daha tekrarlanmaması için gerekli önlemlerin ve düzenlemelerin yapılacağını bildirdi. ■ STRASBOURG

AİHM'de ilginç dava

Tayyip'in, 'Vekillikim engellendi' diyerek AİHM'de açtığı dava, aralıkta başlıyor. Davada, hükümetin savunmasını AKP'li bakanlar hazırlayacak

Ersan ATAR/SHA

AİHM, AKP lideri Erdoğan'ın milletvekilliğinin engellendiği iddiasıyla 6 milyon euro tazminat istemiyle açtığı davayı, "kabul edilebilir" buldu ve duruşmanın aralık ayında yapılmasını benimsedi.

AİHM'deki yargılama sürecinde Türkiye'yi, Strasbourg'da, hükümet adına görev yapan avukatlar savunacak. Yargılamanın her aşamasında, Türkiye'nin savunması istenilecek.

VAZGEÇME HAKKI VAR

Bu durumda da savunmayı, AKP'li bakanların başında bulunacağı Dışişleri Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı birlikte hazırlayacak. Erdoğan'ın açtığı bu davadan, özellikle "vazgeçme" hakkı bulunuyor. Erdoğan özellikle "halkın siyasal iradesinin özgürce parlamentoya yansması"nın engellendiği gerekçesinin ortadan kalktığını belirterek, davacı olmadığını açıklayabilecek.

AVUKATI: DAVA OLMALI

Erdoğan'ın avukatı Fırat Işık, müvekkilinden bugüne kadar böyle bir talebin gelmediğini belirterek, şu bilgiyi verdi: "Bizim açtığımız dava, yurttaş olarak yapılmış bir başvurudur. Devlet adına hareket ettiğini savunan kamu görevlilerinin uygulamalarına karşıdır. Bu dava, Erdoğan'ın devletle olan kavgası değildir. Bu nedenle davadan vazgeçilmesi gibi bir durum olursa üzülürüm."

Takvim
8.11.2002

Türkiye'ye verilen tazminat cezalarını görevliler ödeyecek

AIHM teklifi beklemede

İyimaya'nın kanun teklifinde AIHM'in Türkiye'yi mahkum ettigi tazminatın sorumluluk nedeninin oluşmasına sebebiyet veren kişi tarafından ödenmesi öngörülüyor

Gülsüm ATIK / ANKARA

Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk yayınladığı bir genelgeyle, AIHM'de Türkiye'nin en fazla işkence olayları yüzünden tazminata mahkum edilmesi nedeniyle savcılar uyarırken, Anayasa hukukçusu DYP Amasya Milletvekili Ahmet İyimaya'nın "AIHM'in Türkiye aleyhine hükmettiği tazminatın so-

rumlulara rücuuna" ilişkin kanun teklifi TBMM gündeminde görüşülmeyi bekliyor.

İyimaya'nın geçtiğimiz yasa döneminde TBMM'ye sunduğu kanun teklifinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AIHM) çoğunluğu işkence olayları yüzünden Türkiye'yi mahkum ettiği, tazminatın, sorumluluk nedeninin oluşmasına sebebiyet veren kamu görevlisi, kişi ya da kuruluş tarafından ödenmesi öngörülüyor. Teklifte ayrıca tazminat davasına neden olan davada olayın sorumlularının yanısıra olayda ihmali görülen kamu görevlilerinin de tazminat ödemekle yükümlü tutulması öneriliyor.

TBMM'de halen görüşülmeyi bekleyen kanun teklifinin genel gerekçesinde ise Ahmet İyimaya, AIHM hukukunun Türk pozitif hukuku-

nun ayrılmaz bir parçası olduğunu belirterek, "Bürokratik devlet çözülmedikçe, demokrasi vatani kurulamaz" görüşünden hareketle bu teklifi hazırladığını ifade etti.

AIHM'in verdiği tazminat kararları nedeniyle Türkiye'nin gelecekte büyük ölçüde zorlanacağı tazminat yükü ile karşı karşıya olduğuna işaret eden İyimaya, "Bu tazminatı millet ve birey ödemektedir. Devlet içinde yer alan sorumlular ise, ihlallerin mimarları olarak, haksız rahatin rehavetinde yaşamaktadırlar. Tazminatı öngören bu teklif, Avrupa insan hakları hukukunu insanımıza aktaracak temel bir dinamik olacaktır. Teklif, AB üyeliği sürecini ivedileştirecek, 'bardakları kıran, onları öder' klasik adaleti, bürokraside yansımaları bulacaktır" dedi.

Ahmet İyimaya

AIHM: Türkiye haklı ama...

STRASBOURG ANKA

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), yazar Zeynel Abidin Kızılyaprak'la ilgili kararında, DGM'nin yazara verdiği mahkumiyetin ifade özgürlüğüne müdahale oluşturduğunu, bu müdahalenin de ülkenin toprak bütünlüğünü korumak gibi meşru bir amacı güttüğünü belirtti. Buna karşın cezanın demokratik bir toplumda gerekli olmadığı kanısına varan AIHM, Türkiye'yi 5250 euro (yaklaşık 9 milyar lira) ödemeye mahkûm etti.

Kızılyaprak, 1991'de yayımlanan "Kürt Halkına Karşı Nasıl Savaşık - Bir Askerin Anıları" adlı kitapta bölücülük yaptığı gerekçesiyle 1993'te İstanbul DGM'ce 6 ay hapis cezasına çarptırıldı. Kızılyaprak, davayı 1995'te AIHM'ye taşıdı. AIHM, Türkiye'nin

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AIHS) iki maddesini ihlal ettiği kanısına vardı. Gerekçede, mahkûmiyet kararıyla ifade özgürlüğüne müdahale edildiği belirtildi. AIHM, bu müdahalenin yasanın bir hükümü olduğunu, bunun ülkenin toprak bütünlüğünü korumak gibi meşru bir amaç taşıdığı vurgularken şunları kaydetti: "Bazı bölümlerinde, Türk devleti ve ordu hakkında aşırı olumsuz bir portre çizilerek anlatıma düşmanca bir tarz verilmesine karşın, bu şiddete, silahlı direnişe veya ayaklanmaya kışkırtma oluşturmuyor." Cezanın demokratik toplumda gerekli olmadığını vurgulayan AIHM, DGM'nin bağımsız ve tarafsız olmadığını görüşünü tekrarladı. AIHM, Kızılyaprak'a maddi olmayan zararlar için 3000, masraflar için de 2500 euro ödenmesine karar verdi.

Can.01.7-1992

AIHM'ye 'insan hakları ofisi'

41 kere Türkiye hakkında mahkumiyet kararı veren AIHM'ye "irtibat bürosu" açıyoruz. Türkiye'nin AIHM ofisi, lobi çalışmaları yapacak.

KOPENHAG kriterleri doğrultusunda AB üyeliği için aranan şartlardan birisi olan 'BM Bireysel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi' ile 'BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne imza koyan Türkiye, bu sözleşmelerin istismar edilmesini önlemek için atığa geçti. Dışişleri Bakanlığı, AIHM'de ofis açma kararı aldı. Ofisin başına Berlin Büyükelçisi Tuğay Uluçevik'in getirilmesi benimsendi.

AB üyesi ve aday ülkelerin hemen hepsinin AIHM'de bir irtibat bürosu bulunmasını dikkate alan Türkiye, bu ofis sayesinde, aleyhine açılan davalarla daha rahat mücadele edecek. AIHM'de lobi çalışmalarına ağırlık verecek olan ofis, bir

yandan da Türkiye aleyhine yapılacak başvurulara karşı kendi gerekçelerini göstererek gündeme alınmaması için çalışacak. Ofis aynı zamanda Avrupa'nın ünlü hukukçularını danışman olarak kullanacak.

Ofisin bir başka görevi de Avrupa'da yaşayan Türklerin buldukları ülkelerin aleyhine yaptıkları başvuruları takip etmek olacak. AIHM'de Türkiye ile ilgili kesinleşmiş 45 karar bulunuyor. Bu kararların 41'i Türkiye aleyhine. Türkiye, AIHM'de görülen davalar sonucu yaklaşık 950 milyar lira tazminat cezasına çarptırıldı.

Uğur ERGAN / ANKARA

Hürriyet 20.8.2000

Vekil daha özgür olmalı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, milletvekillerinin, daha fazla ifade özgürlüğüne sahip olması gerektiği görüşünde. "AIHM Kararlarında İfade Özgürlüğü" adıyla Doç. Dr. Vahit Bıçak tarafından derlenen AIHM kararları arasında, vekillerin ifade özgürlüğü ile ilgili İspanya ve Türkiye'den iki önemli örnek bulunuyor. İspanya "Castells" davasında, Bask bölgesindeki faili meçhul cinayetlerle ilgili "tüm devlet teşkilatını sorumlu tutan" bir makalesi tizerine dokunulmazlığı kaldırılarak yargılanan bir senatörün başvurusunu görüşti. AIHM kararında, "ifade özgürlüğün herkes için önem taşımakla birlikte, halkın

seçilmiş temsilcileri bakımından daha hassas olduğunu" belirtti ve "senatörün ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiğini" bildirdi.

AIHM, 10 Ekim 2000'de SHP eski Malatya Milletvekili İbrahim Aksoy hakkında da benzer karar verdi. "Halkın oylarıyla göreve gelen bir kişinin, halkın haklarını ve sıkıntılarını dile getirme mecburiyetinde olmasının ifade özgürlüğünün önemini artırdığı" kaydedilen kararda, Türkiye'nin mahkumiyet kararı haksız bulundu. Aksoy,

Kürt Konferansı'na gittiği için ihraç edilmiş; daha sonra kurucuları arasında olduğu HEP'in parti propogandası sırasında yaptığı bir konuşmadan dolayı cezaya çarptırılmıştı. ■ KEZBAN BÜLBÜL

Uğur Ergen 7.1.2004

Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi başkanlarıyla birlikte Fransa'ya gidiyor

'AIHM kararları çifte standartlı'

Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi başkanlarıyla birlikte Fransa'ya gidiyor. Bakan, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor. Bakan, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor.

Türkiye'ye karşı açılan davalarda duyarlı ve yansız davranmadığını öne sürdü Prof. Dr. Durmuş Tezcan: AIHD tarafsız değil

ANKARA (Cumhuriyet) - İstanbul'da Etiler'de Eylül 1997'de düzenlenen Üçüncü Dünya İnsan Hakları Konferansı'na katılan Prof. Dr. Durmuş Tezcan, Türkiye'ye karşı açılan davalarda duyarlı ve yansız davranmadığını öne sürdü. Tezcan, "AIHD tarafsız değil" dedi.

Tezcan, "AIHD tarafsız değil" dedi. "AIHD, Türkiye'ye karşı açılan davalarda duyarlı ve yansız davranmadığını öne sürdü. Tezcan, "AIHD tarafsız değil" dedi.

Tezcan, "AIHD tarafsız değil" dedi. "AIHD, Türkiye'ye karşı açılan davalarda duyarlı ve yansız davranmadığını öne sürdü. Tezcan, "AIHD tarafsız değil" dedi.

İnsan hakları ihlali son söz divanı

İnsan hakları ihlali son söz divanı. İnsan hakları ihlali son söz divanı. İnsan hakları ihlali son söz divanı.

Hasan Denizkurdu

Cumartesi Anneleri'nin Galatasaray Lisesi önündeki 181.

Cumartesi Anneleri'nin Galatasaray Lisesi önündeki 181. rak ve yerlerde sürükleyerek gözetilene aldı. İzmir Konak Abi'ndeki oturma eyleminde de müdahale eden polis önüne gelen sanattar Müjde Ar ve gazeteci Leyla Umar'ın çevresi çevik kuvvet polisleri tarafından sarıldı. Beyoğlu'ndaki polis aramada 'uzatılma' sağlanmasını istedi. Görüşme süresince güvenlik güçleri, aralarında Emine Deniz ve İND İstanbul Şube Başkanı Erkan Köksal'ın da bulunduğu Cumartesi Anneleri'ni İstiklal Caddesi'nden uzaklaştırdı ve 5 kişiyi gözaltına aldı. Cumartesi Anneleri adına yapılan açıklamada, "Son 11 haftadır 400 insan gözaltına alındı. Coplanarak, yerlerde sürükledik, üzerimize biber gazı bile sikildi. Olsun. Herkes öldü ki biz hiçbir şey yitirmiyor. Biz Cumartesi günleri Galatasaray'da olmaya devam edeceğiz" denildi. (Fotoğraf: ALPER TURGUT)

Hasan Denizkurdu, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor. Bakan, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor.

Hasan Denizkurdu, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor. Bakan, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor.

Hasan Denizkurdu, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor. Bakan, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor.

Hasan Denizkurdu, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor. Bakan, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor.

Hasan Denizkurdu, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor. Bakan, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor.

Hasan Denizkurdu, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor. Bakan, Danıştay Başkanı Mustafa Kemal Baş, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Kemal Baş ile görüşüyor.

İnsan hakları ihlali son söz divanı. İnsan hakları ihlali son söz divanı. İnsan hakları ihlali son söz divanı.

AIHM'nin önünü kesme yasası

ANKARA - AIHM'nin Türkiye'yi sıkça mahkûm ettiği köy boşaltma, evlerin yıkılması gibi terörle mücadele sırasında yaşanan mağduriyetleri mahkemelere gitmeden oluşturulacak komisyonlarca çözümlenmesi amacıyla hazırlanan yasa tasarısı taslağı Başbakanlığa sunuldu.

Tasarıyla "toplumsal barışın sağlanması yanında vatandaş-devlet kaynaşmasının artırılması, ulusal ve uluslararası yargı mercilerinde açılmış ve açılacak davaların sona ermesi" amaçlanıyor. Adalet Bakanlığı'nca hazırlanan taslağa göre yaralanma, sakatlanma ve ölüm hallerinde ödenecek olan ve AIHM'nin tayin ettiği meblağların son derece altında kalan tazminat miktarları şöyle:

- Yaralananlara 1.5 milyar lirayı geçmemek üzere yaralanma derecesine göre,
- Sakatlananlara 1-6 milyar lira sakatlık derecesine göre,
- Yaşamak için gerekli hareketleri yapmaktan aciz ve hayatını başkasının yardımıyla sürdürebilecek derecede sakat olanlara 17.8 milyar lira,
- Ölenlerin yasal mirasçısına 12.7 milyar lira nakdi ödeme yapılacaktır.

Söz konusu taslağın yasalasmasından önce yasa kapsamında mağduriyeti bulunan vatandaşların, yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içerisinde mülki amirliklere başvurması gerekiyor. (Radikal)

Radikal 27.11.2007

milyet 29.11.2007

AIHM'DEN 'DEPREM YORUMU' KARARI:

'Radyoyu susturmak insan hakları ihlali'

AIHM, 17 Ağustos depreminin ardından "Allah'ın düşmanlarına Allah'ın uyarısı" yorumunu yapan Nur Radyo'nun yayını durduran RTÜK'ü haksız buldu

GÜVEN ÖZALP Brüksel

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), Ağustos 1999'da meydana gelen ve binlerce kişinin ölmesine neden olan depremle ilgili olarak, "Allah'ın düşmanlarına Allah'ın uyarısı" yorumuna yer veren Nur Radyo ve Televizyon Yayıncılığı A.Ş.'nin RTÜK tarafından yayının durdurulması insan hakları ihlali olarak yorumladı.

RTÜK, Mihr Cemaati temsilcilerinden biri tarafından yapılan yorumlar üzerine Ekim 1999'da aldığı bir karar ile ilgili radyoya 180 gün süreyle yayın yasağı getirmişti. Bu karara itiraz eden ve iç hukuk yollarıyla sonuca ulaşamayan Nur Radyo ve Televizyon Yayıncılığı A.Ş., davayı Strasburg'a taşıdı.

Şirket, yayın yasağının Avru-

pa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ifade özgürlüğünü garanti altına alan 10. ve ayrımcılığı yasaklayan 14. maddesinin ihlali anlamı taşıdığını savunmuştu.

Tazminat kararı yok

İddiaları değerlendiren AIHM, depremin yarattığı trajik ortamda dile getirilen saldırgan yorumların ciddiyetini not etse de şiddet unsuru içermemesi nedeniyle RTÜK tarafından verilen yayın durdurma cezasıyla insan haklarının ihlal edildiğine karar verdi.

AIHM, RTÜK tarafından verilen ceza oranı buldu. İfade özgürlüğüyle ilgili maddenin ihlal edildiğine karar veren mahkeme ayrımcılık iddiasını incelemeye gerek duymadı. Mahkeme, davayla ilgili olarak herhangi bir tazminat ödenmesini talep etmedi.

'Eşber' cezası

AVRUPA İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), yazar Eşber Yağmurdereli'nin 1996'da yaptığı şikayet başvurusunda, Türkiye'yi 11 bin 500 euro (yaklaşık 15.5 milyar TL) tazminat ödemeye mahkum etti. Mahkeme, Türkiye'nin adil yargılanma hakkı ve ifade özgürlüğüyle ilgili maddeyi ihlal ettiği görüşüne vardı.

8 davada tazminat

BRÜKSEL - Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sekiz davada, Türkiye'yi 197 bin euro tazminat ödemeye mahkum etti. Türkiye'nin ödeyeceği tazminatlar şöyle:

- Güvenlik güçlerinin açtığı ateşle öldürülen İrfan Ağdaş'ın yaşam hakkı engellendiği için ailesine 15 bin euro.
- Yazar Ertuğrul Kürkçü'ye ifade özgürlüğü engellendiği gerekçesiyle 5500 euro.
- Abdurrahim Ağrağ ile 12 arkadaşına gözaltı süresi uzun tutulduğu için toplam 30 bin euro.
- Yargısız infaz yapıldığı gerekçesiyle ismi açıklanmayan iki kardeşin yakınlarına 27 bin 500 euro.
- Mehmet Şah İkincisoğlu'nun 'yargısız infaz'a uğradığı' gerekçesiyle başvuruda bulunan ailesine 50 bin euro.
- Terör örgütü üyeliği iddiasıyla gözaltına alınan Mehmet Salih Karakaş ile üç arkadaşına toplam 8 bin euro.

Türkiye iki ayrı başvuruda ise toplam 61 bin 500 euro tazminatı kabul ederek dostane çözüme gitti. (Radikal)

28.7.2002
Radikal

AIHM'den bir beraat bir mahkûmiyet

STRASBOURG - Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), iki başvurudan birinde Türkiye'yi tazminat ödemeye mahkûm ederken, diğesinde suçsuz buldu. AIHM, Türkiye'nin 'Haberde Yorumda Gerçek' dergisinin sahibi Pelin Şener'e 40 bin Fransız Frangı (yaklaşık 3.6 milyar TL) tazminat ödemesini kararlaştırdı. Yapılan açıklamada, Şener'in, 1993'teki bir yazısında devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yaptığı gerekçesiyle mahkûm edildiği belirtildi. Mahkeme, Seho Ekinci isimli bir Türk vatandaşının, kardeşi Nuri Ekinci'nin güvenlik güçleri tarafından öldürüldüğü iddiasıyla yaptığı başvuruda ise Türkiye'yi suçsuz buldu. (aa)

Radikal
13.7.2000

Türkiye'yi şikayet etti!

İzmirli 120 kiloluk Emin Özkul, iş bulmakta güçlük çektiği ve dışlandığı iddiasıyla, Türkiye'yi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne şikayet etti.

Emin Özkul

AİHM'den gönderilen cevapta, dilekçenin işleme konulduğu ve en kısa sürede mahkemenin cevabının kendisine iletileceği belirtildi. Özkul, "Ülkemi şikayet ettiğim için üzülüyorum ama, beni çaresiz bırakanlar utansın" dedi.

ASKERE DE ALMADILAR

Obez olduğu için askere de alınmadığını, toplumda erkek bile sayılmadığını ifade eden Özkul şunları söyledi: "Devlet bize iş vermiyor, özel sektörde hemen kilolarımız ön plana çıkıyor. Vekiller bizlere insanca yaşama hakkı sağlasın. Obezite hastalığı da özür olarak kabul edilsin. Anayasa'nın 61. maddesine dahil edilelim." AİHM, Türkiye'yi tazminata mahkum ederse, yaklaşık 1 milyon 250 bin obeze AİHM'e başvurma yolu açılabilir.

Takvim

9.10.2022

- 4 Ocak 2003 Radikal

'Hak'lar zorlayacak

AIHM, 2002'de Türkiye'yi 105 davada mahkûm etti. En fazla mahkûmiyet ifade özgürlüğünden... 2003 de zorlu geçecek; yaklaşık dört bin dava var

DUYGU LELOĞLU

BRÜKSEL - Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AIHM) görülen davalar açısından 2002 yılını sikuntılı geçirdi.

AIHM, bir yılda Türkiye'den 183 yeni davayı daha kabul ederek, karar bekleyen dava sayısını dört bine yaklaştırdı. Türkiye geçen yıl 105 davada tazminat ödemeye mahkûm oldu.

Türk hükümeti geçtiğimiz yıl vatandaşlarının özel mülküne el koymaktan, hakaret ve iş-

kence etmekten, düşüncelerini özgürce ifade etmelerini engellemekten, haksız yere hapse

atmaktan, sivil toplum örgütleri ve siyasi partileri yasaklamaktan, adil yargının yolunu tıkamaktan ve yaşam hakkını ihlal etmekten

yargılandı. Türkiye, düşüncesi ve ifade özgürlüğünü ihlal etmekten 25 kez, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 2. maddesini

içeren 'yaşama hakkını ihlal etmekten' 19 davada mahkûm oldu. Türkiye, 20 Ocak 1994'te

karara bağlanan, 1987'de köylülere dışkı ye-

dirilmesi olayını içeren Yeşilyurt davasından bu yana ise, toplam 426 kez mahkûm edildi.

Türkiye'nin AIHM'deki 2003 yılı da zorlu geçecek. Ankara, özellikle AIHM nezdindeki yükümlülüklerini yerine getirmediği için eleştiriliyor. Avrupa Konseyi Parlamentoları Mec-

lisi, 2002 Eylül'ünde aldığı bir kararda, Türkiye'nin AIHM kararlarını uygulaması için

2003 Nisan ayına kadar zaman tanıdı. Türkiye'nin özellikle DEP ve Loizidou olmak üzere iki davada takınacağı tavır merak ediliyor.

Türkler, soluğu AIHM'de alıyor

AIHM yargıcı Rıza Türmen, mahkemede Türkiye aleyhine 7050 dava olduğunu belirterek, "AIHM temyiz mahkemesi değil" dedi

BELMA AKÇURA İstanbul

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) Yargıcı Rıza Türmen, mahkemenin iş yükünün arttığını, 38.500 davanın beklediğini, bunun 7050'sinin Türkiye aleyhine açılmış davalar olduğunu belirttik. "Türkler, AIHM'yi temyiz mahkemeleri gibi kullanıyor" dedi.

İktisadi Araştırmalar Vakfı'nın, Kadir Has Üniversitesi'nde düzenlediği konferansa katılan Türmen, araştırmalara göre; Türklerin en çok güvendiği uluslararası kuruluşların ba-

şında AIHM'nin yer aldığını kaydetti. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin iç hukuk yerine geçmediğini vurgulayan Türmen, şöyle konuştu:

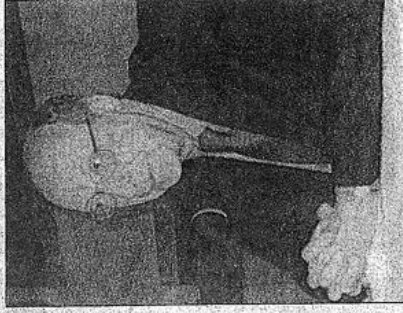
3 yıldan önce bitmiyor

"AIHM temyiz mahkemesi değildir. Türkiye'deki yanlış anlaşıldı da bu. Dava sayısının çoğunun bir nedeni de bu oluyor. Türk vatandaşları burayı temyiz mahkemesi olarak gördüğü için Yargıtay'dan sonra alıp buraya geliyor. Başvuru çokluğu nedeniyle davalar 3 yıldan önce bitilemiyor."

Türkiye'nin yüzde 18 ile en fazla dava sayısına sahip olduğunu kaydeden Türmen, başvurusu konusunda da Türkiye ile ilgili açılmış 100 dava bulunduğunu kaydetti.

Türmen, bu konuda İstanbul Tıp Fakültesi öğrencisi Leyla Şahin'in açtığı davanın "pilot" olarak seçildiğini vurguladı.

Bu davanın sonucuna göre diğer davaların da sonuçlanacağını kaydeden Rıza Türmen, kararın sadece Türkiye açısından değil, Avrupa, özellikle de Fransa açısından önem taşıdığını bildirdi.

AIHM Yargıcı Rıza Türmen

M. Kılıç 24.2.2005

Türkiye aleyhine AIHM'e yapılan şikayetlerden 15'i, bu hafta karara bağlanıyor

AIHM'de karar haftası

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), Türkiye'yi mahkum edecek 15 aydın ve insan hakları ihlalleri mağdurunun davasındaki kararını 8 Temmuz'da açıklıyor.

Onümüzdeki Perşembe günü saat 09.30'da Strasbourg'daki AIHM duruşma salonunda açıklanacak kararlar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) dışınca özgürlüğü, adil yargılanma ve ayrımcılığa uğramama hakkını garanti altına alan 2, 3, 5, 6, 7, 10, 14 ve 18'inci maddelerini kapsıyor.

Davacılar arasında, aralarında Doçent Dr. Haluk Geğer, Doç. Dr. Fikret Başkaya, Petrol-İş eski Genel Başkanı Münir Ceylan, gazeteci-yazar Günay Aslan, yazar Edip Polat, Psikolog Dr. Hüseyin Karataş, Avukat Ahmet Okçunoğlu, yayıncı Kamil Tekin Şirek, gazeteci Ümit Erdoğan, yayıncı Selami İnce ve gazeteci Yücel Özdemir gibi aydın ve yazarlar bulunuyor.

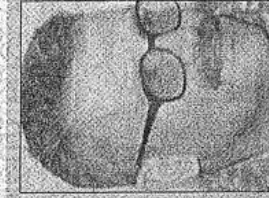
Ayrıca Kürtlerin yaşadığı coğrafyada devlet kaynaklı insan hakları ihlallerinin mağduru olan

Haluk Geğer

Fikret Başkaya

Ahmet Zeki Okçunoğlu

Günay Aslan

Kürt ailelerin şikayetlerine ilişkin bazı kararlar da aynı gün açıklanacak. Kürt ve Türk aydınları 1990 sonrası Türkiye'de "bölücülük yaptıkları, devletin düzenini, birlik ve beraberliğini zedeledikleri, millî birlik ayırma teşvik ettikleri" iddiasıyla DGM'lerden aldıkları çeşitli hapis ve para cezalarından dolayı AIHM'e başvurmuşlardı. Mağdur aydınlar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin öngördüğü, "ifade özgürlüğü, adil yargılanma, dışınca özgürlüğü ve ayrımcılığa uğramama haklarının"

ellerinden alındığını savunmuşlardı. Davacıardan Selma Taankulu ise, Diyarbakır'da hakimlik yaparken 2 Eylül 1993'te çalıştığı hastanenin önünde katledilen eşi Zeki Taankulu'nun devletin sivil ve askeri ajanlarınca öldürüldüğü savıyla AIHM'e başvuruda bulunmuştu. Mağdur İzzet Çalkıcı da, "8 Kasım 1993'te ailece tunklanıldıkları, işkence gördüklerini ve kardeşi Ahmet Çalkıcı'nın gözaltındayken kaybettilerini" gerekçesiyle AIHM'e başvurmuş ve mağdurlarm

başvuruları yermide bulunmuştu. Kararların AIHM'de almen açıklanacağı gün olan 8 Temmuz'da gazetemiz yazarlarından Doç. Dr. Haluk Geğer ve gazeteci-yazar Günay Aslan'ın basın toplantısı yapmaları bekleniyor. Duruşmada, AIHM'nin Türkiye'yi 15 ayrı davada mahkum edeceğine kesin gözüyle bakılıyor.

Komisyon Türkiye'den döndü
Bu arada, AIHM'den bir komisyon, Kürt bölgesinden gelen iki şikayetin

sorgulamasını yapmak ve şehitleri dinlemek üzere 28 Haziran-2 Temmuz tarihlerinde yapılacak incelemenin ardından Türkiye'den ayrıldı. Şikayetçilerden Abdullah Altun, 1993 yılı sonunda Diyarbakır'ın Akdörük Köyü'nde bulunan evinin askerler tarafından yakılması nedeniyle 11 Kasım 1995'te AIHK'e başvurmuştu.

İkinci şikayetçi Hatil İkincisoy ise oğlu Mehmet Şah'ın gözaltına alındıktan sonra, işkenceyle katledildiğini belirterek, 26 Şubat 1996 tarihinde AIHK'e şikayette bulunmuştu. Strasbourg'a dönen AIHM komisyonu, bu iki başvuruyuyla ilgili sorgulama yapıtı ve olayların şahitlerini dinledi.

Türkiye'nin Kürt bölgesindeki insanlık dışı uygulamaları, ilk olarak 1994'te "Yeşilyurt davası" ile AIHM gündemine gelmişti. AIHM, davayı karara bağlamış ve Türkiye'yi mahkum etmişti. AIHM'de Türkiye'den halen kaydedilmiş 2117 başvuru bulunuyor.

ÖStrasbourg

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yapılan her beş başvurudan biri Türkiye aleyhine

İnsan hakları kışkıracı daralıyor

Avrupa Konseyi istatistikleri, 1997 yılında kişisel başvuru hakkını tanımış olan 37 AK üyesi ülkeden AHK'ye yapılan her 5 başvurudan birinin Türkiye aleyhine olduğunu gösteriyor. Türkiye hakkında Güneydoğu'dan, Kıbrıs'a, işkence, tecavüz, ifade özgürlüğü davalarından, Kuzey Irak operasyonuyla ilgili bir dizi başvuruya kadar geniş bir yelpazede yüzlerce dava bulunuyor.

İbrahim Gündüz/Elif Ergü
Ankara- Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki durumu her geçen gün daha da kritik bir hal alıyor. Pespeşe kaybedilen davalarla Türkiye'nin ödemek zorunda kaldığı cezalar 2 trilyona ulaşırken, önümüzdeki bir sene içinde bu miktarın yüzlerce trilyona ulaşabileceği belirtiliyor.

Türkiye'ye karşı komisyonca yapılan kişisel başvurular sürekli artış gösteriyor. 1989'da Türkiye aleyhine 47 başvuru yapılırken bu sayı 1992'de 180'e, 1996'da da 271'e yükseldi.

Avrupa Konseyi istatistikleri, 1997 yılında kişisel başvuru hakkını tanımış olan 37 Avrupa Konseyi üyesi ülkeden Avrupa İnsan Hakları Komisyonu-

lan da tamak oldu. Yapılması gereken iyileştirme hareketleri var. Yoksa Strazburg'daki dosyaların kazanamaması teknik olarak mümkün değil. Durum daha da kritikleşti" dedi.

Su anda Strazburg'daki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde kaybedilecek çok sayıda dosya bulunduğunu kaydeden Bakır Çağlar, "Hangi idari lojik eğilime sahip olursa olsun, bir hükümetin bunlar karşısında kayıtsız kalmaması beklenemez" dedi. Devlet Bakanı Hikmet Sami Türk ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in insan hakları alanında işaret ettiği konularda somut bazı girişimlerde bulunmak gerektiğini kaydeden Çağlar, "Sadece dosyalar hazırlayıp rafa koymak yetmez. Bunların strateji uygulanmaya konması gerekir. Bir çıkış yolu olarak dostane çözüm denmelidir. Bu geçici çözüm tabii. Sadece mahkemede mahkumiyeti entellelecek bir çözümdür. Ama insan haklarına herhangi bir iyileştirme getirmez" şeklinde konuştu.

Su anda İHM'de Türkiye aleyhine 1500 dava bulunduğunu kaydeden Çağlar, "Bu 1500 dosyayı incelemeyen hangilerini kaybedip hangilerini kazandı"

"Daha da kritikleşti"

Oneslerinin bir türü yerine getirilmediğinden şikayet eden avukatlar da pespeşe istia ediyor. Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Bakır Çağlar'dan sonraki Avukatın Aslan Gündüz'de görevinden istifa etti.

Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki eski Avukatı Bakır Çağlar, "Benim rahatsızlıklarına As-

nabilceğümüz konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değil. Ancak özellikle Güneydoğu davalarında savunması yapmak son derece zor. Bu dosyalar zor dosyalar" diye konuştu.

Tecavüz davası

Türkiye aleyhine halen komisyonca görüşülmekte olan iki devlet başvurusu yer alıyor. Bunlar 4'üncü Rum Başvurusu ile Danimarka'nın Kemal Koc ile ilgili olarak Türkiye aleyhine açtığı dava. Gözetiminde bulunduğu süre içinde jandarma karakolunda izma geçildiğini öne süren Şükran Aydın'ın davası da AIHM'de. Bu davanın yeterli delili olmasınma rağmen Avrupa İnsan Hakları Divanı'nda kabulü ve aleyhinize karar verilmesi geniş yansımaları olan "vahim bir insan hakları ihlali" olarak değerlendiriliyor.

Dışişleri Bakanlığı, daha önce yayınladığı bir raporda hükümeti, İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye aleyhine davalara nedeniyi uyardı. Bakanlık tarafından hazırlanan "Türkiye'de İnsan Hakları" başlıklı raporda, "Güneydoğu ile ilgili ve kaybetmemiz kuvvetle muhtemel olan davaların, so-

nuçlandırılmadan 'dostane çözüme' bağlanması yerinde olacaktır. Bu şekilde Türkiye hem mahkum edilmekten kurtulacak, hem de dava sonucu hükmedilecek tazminattan daha az tazminat ödeyerek, şikayet dosyasını kapatmak mümkün olacaktır" denildi.

Elektçi Köyü

Elektçi Köyü Davası'nda Türkiye'nin suçlu bulunduğunu hatırlatan uzmanlar, "AIHM'in aldığı bu karar, doğal olarak diğer bütün yakılan ve boşaltılan köyler için aynı hakkı doğurur. Devlet tahrip ettiği öne sürülen köyleri yeniden inşa etmekte mükellet olacaktır. 3 bin 200'den fazla köy yakıldı. Bu köylerin yeniden yapılması gerekecek. Her köyün en düşük ihtimalle 10 hane düşünürseniz 32 bin ev eder. Bu da yaklaşık 15 katrilyondan fazla para ne sonuçlanmış veya süren davalar gruplarına göre şöyle:

- İşkence iddiası kerem davalar
- İfade özgürlüğüyle ilgili davalar
- Güneydoğu davaları
- Kıbrıs davaları
- Kuzey Irak davaları

AIHM ile Türkiye arasında uçurum var

Türkiye'de demokrasi ve insan haklarını geliştirmek için hazırlanan yeni yasa tasarıları bile, AIHM'nin düşünce özgürlüğü ile ilgili kararlarının çok gerisinde kalıyor.

■ KEZBAN BÜLBÜL/ANKARA

Türkiye'de demokrasi ve insan haklarını geliştirmek için hazırlanan yeni yasa tasarıları bile, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin düşünce özgürlüğü ile ilgili kararlarının çok gerisinde. AIHM kararlarında "saldırgan ifadeler kullanmak, şiddet içermeyen direniş çağrısı yapmak, basının soruşturmanın gizliliğini ihlal etmesi" gibi pek çok durum düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendiriliyor.

Mevcut yasalar demokrasi ve AB standartlarının dışında kaldığı için eleştirilirken, iyileştirme amacıyla hazırlanan yeni TCK, yeni Basın Kanunu gibi tasarı ve tasarlarda da düşünce özgürlüğünü kısıtlayan bazı hükümler yer alıyor. Mesela, AIHM

iki farklı davada, "Yargı organlarında ele alınan olaylara basın yer verilebilir", "Soruşturmanın gizliliğini basın ihlal edebilir" şeklinde kararlar verirken, önceki gün açıklanan yeni Basın Kanunu taslağında, soruşturma sırasında ilgili bilgi ve belgeleri yayımlayan, davalarda ise savcı, hakim ve mahkeme işlemleri hakkında mütalaa yayımlayan kişilerin 2 milyardan 50 milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılması öngörülüyor. Doç. Dr. Vahit Bıçak, AIHM'nin düşünce özgürlüğü ile ilgili verdiği kararları "İfade Özgürlüğü" adlı kitapta bir araya getirdi. Kitapta yer alan karar örnekleri, AIHM kararlarıyla Türkiye'deki mevzuat ve uygulamalar arasında büyük farklar olduğunu ortaya koyuyor.

AIHM'NİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞINDAN ÖRNEKLER

- Yargı organlarında ele alınan olaylara basında yer verilebilir.
- Soruşturmanın gizliliğini basın ihlal edebilir.
- Saniğin resminin yayınlanması yasaklanamaz.
- İstihbarat servisinin faaliyetleri yayınlanabilir.
- İzinsiz sahip olunan devlet dokümanları yayımlanabilir.
- Kamu görevlisi kişisel fikirlerini basında açıklayabilir.
- Düşüncelerinden dolayı kamu görevlisinin yükselmesi engellenemez.
- Kamu görevlisi komünist partiye üye olabilir.
- Politikacılar daha fazla eleştirilebilir.
- Milletvekilleri daha fazla ifade özgürlüğüne sahiptir.
- Devletin mevcut düzeni sorulanabilir.
- Bilgi alma hakkı sınırlanabilir.
- Subaya hakaret orduya hakaret sayılmaz.
- Gösteri yürüyüşüne katılmak müeyyideye bağlanamaz.
- Şiddet içermeyen direniş çağrısı yapılabilir.
- Tarihi gerçekler tarafı olarak dile getirilebilir.
- Sert bir üslupla düşünceler açıklanabilir.
- Saldırgan ifadeler kullanılabilir.
- Fikirler düşmanca bir üslupla kaleme alınabilir.
- Haber abartılı ve provokatif edici olabilir.
- İfade özgürlüğü sınırlar ötesidir.

AIHM'de toplu mahkûmiyet vakti

AIHM, bastığı kitaplarına gelen cezalar nedeniyle 32 başvuru yapan yayıncının dosyalarını birleştirerek görmeyi kararlaştırdı.. Davaları kabul gerekçesi: Türkiye, AİHS'nin ifade özgürlüğü maddesi ile mülkiyet hakkını ihlal etti

ADNAN KESKİN

ANKARA - Düşünce suçlarını kaldırma eğri hareket eden Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AIHM) 32 kısım teferrüli birden yeni bir toplu mahkûmiyetle karşılaşmanın eşğine daha geldi.

Terörle Mücadele 8 ve diğerleri

AIHM, yayıncı Ünsal Öztürk'ün kitaplarına ceza nedeniyle açtığı 32 davayı tek dosya da birleştirdi. Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ifade özgürlüğü maddesiyle mülkiyet hakkını ihlal ettiği görüşüyle kabul edilebilirlik kararı verdi. Davaya konu kitapların birçoğu, Avrupa

Birliğine altıncı uyum paketiyle kaldırılacak Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesinden cezalı. AIHM'nin belki de ilk kez bu kadar çok düşünceye ceza dosyasını tek dosya halinde birleştirdiği davaları, Yurt Yayıncıları İhtisabı Ünsal Öztürk açmıştı.

Öztürk, aralarında düşünceceleri nedeniyle 100 yılı aşkın hapse mahkûm Dr. İsmail Beşikçi, Güney Aslan, Naili Tunçer, Yaşar Kayhan da aralarında bulunduğu yazarların 32 kitabını yayınlaması nedeniyle 36 davada yargılanmıştı. Öztürk, aynı kitaplarına farklı mahkemelerden birden çok ceza (TK 312, 159, TMY 8. madde vd) aldı. Yasalardaki değişiklikler nedeniyle bazı mahkûmiyetlerin infazından kurtulan Öztürk, yüzlerce milyar-

lık para cezasına da mahkûm edilmişti. Öztürk, bunun üzerine her mahkûm edildiği davayı 1995'ten başlayarak AIHM'ye taşımıştı.

Yayıncının mülkiyet hakkı

Davaların bugüne kadar geciktirilmesinden şikâyet eden Öztürk'e AIHM'den yanıt birleştirilerek ele alındığı ve kabul edilebilir bulunduğunu davacı yayıncıya ilettiler.

AIHM, kabul edilebilirlik kararında, Türkiye'nin kitaplara ceza kararlarıyla AİHS'nin ifade özgürlüğüne ilişkin maddesini ihlal ettiğini, yeni olarak da yayıncının mülkiyet hakkının zedelediği gerekçelerini kullandı. AIHM, davacı Öztürk ile davalı TC hükûme-

tine son açıklamalarını bildirmeleri için 28 Temmuz'a kadar süre verdi.

Tarafının savunmalarının ardından davada esas karar açıklanacak. Türkiye aleyhine mahkûmiyet çıkmaya olasılığı yüksek gösteriliyor. Bu 32 davada birden mahkûmiyet şeklindeki olacak. Bu nedenle Türkiye'nin dostane çözüm yoluna gitmesi bekleniyor.

6. paket fırsat

Dava sürecinde, TBMM'nin bu hafta ele alması beklenen AB sürecinde altıncı uyum paketinin önemi daha da artıyor.

Pakete 32 kitapla ilgili bu davada da gündeme gelen 'bölücülük propagandası' konulu TMY 8. maddesinin kaldırılması gündemde.

cezmey
kartnet kullanayım / girme sisteminin
beni dünyaya ulaştırıyor!

ARTIK DUYUYORUM!

00 435 91 69
00 435 91 69
00 435 91 69
00 435 91 69

Öğretmenlerimiz dertli
Sığınmacı öğretmenlerin hayatları da zor
Bölgelerdeki öğretmenlerin hayatları da zor. Sığınmacı öğretmenlerin hayatları da zor. Bölgelerdeki öğretmenlerin hayatları da zor. Sığınmacı öğretmenlerin hayatları da zor.

34 Nisan 2015
PERŞEMBE
34 YIL
307 Sayısı

Vakit

ANADOLUDA

AİHM ulemaya sormuş

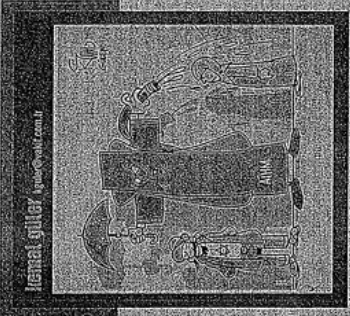
Hakk'a adanmış bir hayat "Sultan Baba"
Onun hayatı bir örnek.

KARTELE İTHAF

Kartel gazetesini ve özellikle CHP Kurumlarını, Başbakan Erdoğan'ın "Orta Konuşmalarına" adanmış bir hayatı, "Hakk'a adanmış bir hayat" olarak tanımlayan "Sultan Baba"nın hayatını anlatan bir kartel. Kartel gazetesini ve özellikle CHP Kurumlarını, Başbakan Erdoğan'ın "Orta Konuşmalarına" adanmış bir hayatı, "Hakk'a adanmış bir hayat" olarak tanımlayan "Sultan Baba"nın hayatını anlatan bir kartel.

Fakat, İSLÂM ulemasına değil Mişevî ulemasına!

İbrahim Şahin, derin ve geniş bir bilgi birikimiyle, İslâm ulemasına değil, Mişevî ulemasına sesleniyor. İbrahim Şahin, derin ve geniş bir bilgi birikimiyle, İslâm ulemasına değil, Mişevî ulemasına sesleniyor.

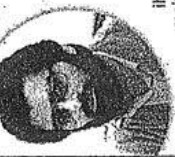
SEDAR ANSEVEN / B. SAĞFADA

21. Mart 2001 Alet

ALI İHSAN KARAHANOGU

AİHM'in hükmettiği tazminatı, yanlış karar veren hakim ödese

Önceki gün açıklanan Ulusal Program görüldüğü kadarıyla somut hiçbir yenilik getirmeyen "cek cak"lı bir programdan ibaret. İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye'nin aleyhine karar verildiği takdirde, hazineden ödeme yapılacağından sonra, hak ihlali yapan kişiye rucu edilerek tazminatın ondan tahsil edilmesi...

Bu yönde yapılacak bir düzenleme, Ulusal Program'ın görevbilirdiğim tek olumlu yanı olacaktır.

Tabii yapılacak düzenleme, en geniş şekilde ayrıntılarıyla önceden düşünülmeli. AİHM'e müracaat; ya hakkı ihlal edilen vatandaşın Türk mahkemelerinde hakkını elde edememesi veya suç işlemediği halde bir mahkeme tarafından cezalandırılması halinde yapıyor.

Örneğin işkence gören bir vatandaş, Türk mahkemesinde dava açıp tazminat istiyor, ancak işkencenin delilleri ortada olduğu halde tazminata hükmedilmiyor. Meğdur vatandaş AİHM'e müracaatla tazminat talep ediyor. AİHM, Türkiye'yi tazminata mahkum ettiğinde, "Ulusal Program"da vaad edilen düzenlemeye göre devlet, ödeyeceği tazminatı işkence yapan kişiden tahsil edecek.

Peki; bir suç işlemediği halde hakkında dava açıp mahkum edilen vatandaşların, AİHM'de açtıkları davalarda tazminata hükmedilirse, devlet, ödediği tazminatı tahsil için kime rucu edecektir?

İşte bu nokta, yapılacak düzenlemede es geçilmemeli; yerel mahkemeden, kararın incelenip onaylan Yargıtay dairesindeki hakimlere kadar karara katılan tüm hakimlerden bu tazminatın rucu yoluyla tahsil edilmesini yönünde bir açıklık kararla konulmalıdır.

Ancak o zaman, yargının siyasallaşmasının önüne geçilebilir.

Örneğin; Tayyip Erdoğan'a verilen mahkûmiyet kararı, AİHM tarafından haksız bulunduğu anda, mahkûmiyet kararını veren hakim ile karar onaylayan Yargıtay üyeleri, hükmedilen tazminatı ödemelidirler.

Örneğin; AİHM, RP'nin kapatılmasını AİHS'e aykırı bulunduğu takdirde, hükmedeceği tazminatı, RP'yi kapatma kararna oy veren Anayasa Mahkemesi üyeleri ve o zamanın Yargıtay Başsavcısı ödemelidir.

Bakım bakalım, o zaman, keyfe göre dava açılıyor mu? Keyfe göre karar veriliyor mu?

Başsavcılar karuna aykırı davrandığını kabul ettikleri partiler için "DSP'ye dava açmam şik ol-mazdı" deyip, RP'ye gelince usul kurallarını da çiğneyerek dava açabiliyorlar mı?

Komünist Parti'ye İhtar göndermeyen Başsavcılar, FP'nin kapatılmasını isteyebiliyorlar mı?

Hakimler, kimsenin haberi olmadan gizli toplantılarda kanun iptal edip, Resmi Gazete'de yayınlamadan iptal kararını yürürlüğe girebiliyorlar mı?.. Yayınlanmayan iptal kararını dikkate alıp 6 milyon oy almış partiyi kapatabiliyorlar mı?

İdeolojik saplantılarla karar verip yanlışın faturasını devlete yüklemek kolay. "Temel haklara aykırı kararın faturasını; hatanın sorumlusu hakim-savcı ödeyecek" denirse, bakalım yanlışlar yapılabilecek mi?

Türkiye, 8 kişiye tazminat ödeyecek

BRÜKSEL Milliyet

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), basın özgürlüğü ihlal edildiği gerekçesiyle yapılan bir başvuruda Türkiye'yi suçlu buldu. AİHM, 1997'de yasaklanan "Ülkede Gündem" isimli gazetede çalışan sekiz kişinin yaptığı başvuruya ilişkin olarak, Türkiye'nin maddi tazminat ödemesini kararlaştırdı. Türkiye, mahkeme kararı gereği kişi başı 2500 euro maddi tazminatla, mahkeme masrafları için toplam 3000 euro para cezası ödeyecek. Strasbourg'daki mahkemenin kararında, söz konusunu gazetenin Olağanüstü Hal bölgesinde dağıtımının yasaklanmasıyla, ifade özgürlüğünün Türkiye tarafından ihlal edildiği iddia edildi.

EM-LSI

17.12.12

Almanya Cumhuriyetçi Avukatlar Birliği üyesi Björn Stehn: Devlet yöneticileri tehlikeyle oynuyor

“Türkiye’de hukukun kalmadığı görülüyor. Sonunda Avrupa Mahkemesi, kendilerinin Türk mahkemeleri yerine çalışmayacağıni açıklayacaktır.”

ÖZGÜR İÇEN

Avukat Björn Stehn, Almanya’da özellikle iltica davalarına bakan bir avukat. Cumhuriyetçi Avukatlar Birliği üyesi olan Stehn, Süsürük kazası öncesinde uyuşturucu trafiğinde Kürtleri sorumlu tutan Alman kamuoyunun fikrinin değiştiğini söylüyor. Darbe ve şeriat tehlikesinin Avrupa’da desteğini arttırmak isteyen iktidardaki kişilerin bir oyunu olduğunu belirten Av. Stehn, yönetimi elinde tutan kişilerin tehlikeyle oyun oynadıkları görüşünde. Av. Stehn’le uyuşturucu darbe ve şeriat bağlamında söyleştik.

● **Uyuşturucu trafiğinde, Türk devletinin rolü ile ilgili Avrupa’daki tartışmanın sonucu ne oldu?**

Biliyorsunuz bir Alman hakim geçtiğimiz günlerde Türkiye’de uyuşturucu trafiğini elinde tutan iki ailenin Türk devleti yetkilileriyle yakın ilişkide olduğunu söylemişti. Bunu, özellikle Tansu Çiller i kaşete-
dereğ söylemişti. Böylelikle ilk defa bu ilişkiler bu kadar açık olarak konuşulmaya başladı. Daha önceleri Alman kamuoyunda uyuşturucu sorununun Kürtlerle ilintili bir konu olduğu ve PKK tarafından yönetildiği söylenirdi. Ve bunun karşısında tartışmak zordu. Fakat şimdi bunun tersinin tartışılması için bulgular var.

● **Sokaktaki insan üzerindeki etki ne oldu?**

Sokaktaki insan örneğin Hamburg’da, sokakta uyuşturucu satan Kürt gençlerini görüyorlardı ve Kürtleri sorumlu tutuyorlardı. Dene-timin kimin elinde olduğu görülemiyordu. Şaşıyorum şu anda devlet ile uyuşturucu ilişkisi hakkındaki kamu yayıncılığı. Uyuşturucuyu satan Kürt gençleri de olsa, bunlar Kürt halkının temsilcileri değil. Uyuşturucuya bulmuş Kürtlerin devlette ilişkili olduğu ve köy korucuları gibi uyuşturucu trafiğinde görev aldıkları fikri yayıncılığı.

● **Türkiye’deki hukuk sistemini biliyorsunuz. Bu yapıya Türkiye uyuşturucu trafiğini engelleyemezse Avrupa ne yapabilir?**

Uyuşturucu trafiğinin durdurul-

ması olanağının olup olmadığını bilmiyorum. Amerika’ya görüyorsunuz. Benim için konu politik, önemli olan kimin uyuşturucu trafiğiyle ilişkili olduğu. Mafyayla ilişkili uyuşturucu trafiği bağlantısı olan Türk devletiyle. Alman devletinin halen yakın ilişkileri var. Almanya ve AB ülkeleri Türkiye ile ilişkilerin kopmasını istemiyorlar, çünkü o zaman İslami anlayışın gelişeceğini düşünüyorlar. Türkiye’nin Avrupa’dan ayrılmasını istemiyorlar. O nedenle ‘Türkiye’de olanlara fazla bakmayacağız’ diyorlar, insan hakları ihlallerini, mafyayı görmek istemiyorlar. Yeter ki İslamiyete kayılsın. Fakat ben bunun çözüm olabileceğine inanmıyorum. Gümrük Birliği’nin Türkiye’yi Avrupalılaştıracağı söyleniyordu. Oysa görüyorsunuz gelişme olmadı.

● **Uyuşturucu trafiği ile bulgular 3-4 yıl önce de vardı. Avrupa neden şimdi görmeye başladı?**

Süsürük’ta olan kazadan sonra kamuoyunda bir değişiklik olduğunu düşünüyorum. Alman gazetelerinde bu konu çok tartışıldı. Ve Frankfurt’taki bu savcı, bu anlayıştan vola çıkarak deliller olduğunu söyledi. Bu Alman hükümetinin değil, savcının görüşleri fakat Alman hükümeti de karşı çıkamadı. Şimdi Alman hükümeti bu kamuoyu görüşünü kabul etmek pozisyonunda.

● **Bu gelişmeler Avrupa’daki avukatların duruşunda ve davalarında değişiklik yaratacak mı?**

Uyuşturucu tartışmalarının avukatları için trafiğin arkasında kimin olduğunu bilmek önemli bir gelişme oldu. Çünkü devlet veya yasadışı organizasyonların olması önemli, liti-
ca etmek isteyenlerin avukatları için ise Türk devletinin nasıl çalıştığını göstermek önemli. Çünkü hala mahkemelerde Türkiye, adalet içinde çalışan legal bir devlet olarak nitelendiriliyordu.

● **Türkiye’nin hukuksuzluk ortamı içinde Esref Bitlis davasından Uğur Mumcu davasına kadar bir çok dava, nerdeyse herkes Avrupa yoluna gidiyor. Bu ne getirir?**

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi,

si, Avrupa hükümetlerinden biraz daha bağımsız bir organ. Bu nedenle pozitif karar verme olasılığı daha güçlü.

Eğer Avrupa Mahkemesi, Türkiye’nin insan haklarını ihlal ettiğini daha fazla örnek gösterirse Avrupa hükümetleri Türkiye’ye politik yaklaşımlarını değiştirmek zorunda kalırlar. Türkiye’de hukukun kalmadığı görülüyor. Her halde sonunda Avrupa Mahkemesi, kendilerinin bir Türk mahkemesi olmadığını, Türk mahkemeleri yerine çalışmayacağıni açıklayacaktır. Ya da Türkiye Avrupa mahkemesini tanımadığını açıklayarak anlaşmaya bozmak zorunda kalacak.

● **Avrupa’daki İslam korusundan bahsettiniz. Bu konu bugünlerde çok popüler. Şeriat ve askeri darbe gündemleştiriliyor, manipüle ediliyor. Bu Avrupa’ya bir mesaj olabilir mi?**

Gümrük Birliği tartışmalarının yapıldığı dönemde de Türk hükümeti, İslami tehlikeye karşı GB’nin şart olduğu yönünde açıklamalar yaptı. Oysa bu tehlike devlet tarafından üretilmiş ve gerçek değildi. Bu arada İslami gelişmeler de olmadı değil. RP’khdara geldi.

Diğer tarafta ise, devlet içinde güçlü elinde tutanlar, ‘tamam İslamiyete güçlenmesi bizim için iyi’ dediler. ‘Erbakan İslami ülkeleriyle ilişkileri geliştirsin çünkü bu bize Avrupa’da desteğin artması anlamına gelir’ diye düşünülüyor. ABD, Türkiye’nin AB üyesi olmasını İslami tehlikeye karşı istiyor. Sını olarak ürettiklerinin farkında değiller.

Diğer bir tehlike unsuru ise, askeri darbe. Bençe devlet ya da denetim elinde tutanlar çok tehlikeli bir oyun oynuyorlar. Çünkü İslam ve askeri darbe tehlikesiyle oynuyorlar. Bu kadar çok oynanması bir gün askerler ya da Erbakan ‘tamam biz söylemlerini yapıyoruz’ derse, Biliyorsunuz İran’da İslam devriminin geliştiği görülememişti.

Türkiye’de İslam tehlikesi sıcak değil. Türkiye politikalarını etkileyen çok unsur var. Asıl korkulması gereken askeri darbe. Devletler de bundan çekmiyor çünkü bir askeri darbenin sorumlusu olarak ABD ve Avrupa görülecek. Yeni ilticalarla sorumluların artması da diğer bir sorun olur. (İSTANBUL)

DEMOKRASİ 24.2.87

Yargı mektuba kızdı

AIHM
Dışişleri'nin "Düşünce davalarında cezayı düşük tutun" mektubu yargı çevrelerinden çok sert tepki gördü. Yargıtay Başkanı Selçuk ve Başsavcı Kanadoğlu mektubu "Yargıya müdahale" olarak niteledi

Ersin BAL

YÜKSEK YARGI MUHABİRİ

ANKARA- Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Faruk Loğoğlu imzasıyla Yargıtay'ın yurtdışı Anayasa Mahkemesi, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, MGK Genel Sekreterliği ve Genelkurum Adli Müşavirliği'ne gönderilen ve düşünce davalarında cezaların düşük tutulmasını isteyen "çok mektup" Yargıtay'da büyük tepki yarattı. Yargıtay Başkanı Sami Selçuk da, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu da, Dışişleri'nin ifade özgürlüğü konusunda ceza işlem yapmaması, yapıldığında asgari ceza uygulanmasına ilişkin yazısını Yargıtay'da iş dağıtımına sokmadılar. Bu tavra ek olarak dün de Dışişleri'ne sert bir cevap yazdı gönderildi.

DİŞİŞLERİ'NE SERT YANIT

Yargıtay Genel Sekreteri Uğur İbrahimhakkıoğlu imzalı bir sıvıfak cevap yazısında, Dışişleri'nden gelen mektubun "yargı bağımsızlığına müdahale anlamına geldiği" belirtilirken mektubun Yargıtay'da dağıtılmayıp yargılandığı, Yargıtay'ın cevap yazısında, yargı bağımsızlığını güvence altına alan Anayasa'nın 138. maddesi de hatırlatılarak, hiçbir kurumun yargıya tekinde bulunamayacağı ifade edildi. Konuyla ilgili SABAH'a açıklamasında bulunan Selçuk, DGM Süresi Tatil Şikâyetleri Başkanlığı Bülent Ecevit de, istisnai kuralı ifadelerle yanıt vererek "Yargı, kendi içkindeki ulusa yararlıları düzenleyecek güce ve yapıya sahiptir. Başkasının bu konuda müdahalesine ve zihnet etmesine gerek yoktur. Hazırki soruşturması aşamasında yargıya yönelik eleştirilerde bulunulması demokrasi açısından son derece tehlikelidir" diye konuştu.

Selçuk'un SABAH'a yaptığı açıklama özetle şöyle:

ANAYASA'YA AYKIRI

Yargıya yönelik tüm girişimleri

Yargıtayın bütün hukuki görüşleri

olduğu gibi AIHM kararlarını da

yükünden izlenmektedirler. Bunun

için yargıya tekin veya tavsiye

niteliğinde iyi niyetle de olsa

müdahalede bulunulmasını,

Anayasa'ya aykırılık oluşturur.

YAZIYI DAĞITMAYACAĞIM

Dışişleri Bakanlığının yazısını

inceledim. Yargıya tekin niteliğinde

ibaretlerin bulunduğu bu yazıyı

Başbakanlığın yaptırmış kurumdaki yargı

arkadaşlarına iletmeye gerek duymuyorum.

YAZININ MUHATABI YARGI OLMAMALI

Dışişleri Bakanlığının bu tavrına gerekli yanıt

yaşlı olarak daha kapsamlı şekilde verilmiştir. Bize

gönderilen mektubun kalime alımdığı yürütme

organının başındaki kişi, aynı zamanda siyasi kimlik

de taşımaktadır. Söz konusu yazının muhatabı yargı

organları değil, yasama organı olmalıdır.

TÜRKİYE'NİN SAYGINLIĞI

Yürütme organının başındaki kişilerin son

günlerde yoğunlaşan yargıya yönelik bu tür tekin ve

tavsiyeleri, yargıya baskı uygulandığı gibi bir izlenimin

doğmasına ve Türkiye'nin saygınlığının örselemesine

yol açmaktadır.

DEMOKRASİ TEHLİKEYE GİRER

Yargının önüne gelmiş bir konuda her hangi bir

tekin ve eleştiride bulunulması, hele hele zıtlıklı

öngörülen hazırlık soruşturmaları aşamasında bu tür

davranışların sergilenmesi demokrasi açısından da

son derece tehlikeli ve sakıncalıdır.

KANADOĞLU'NUN TEPKİSİ

Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu ise

idarelerin yargıya yönelik tekin, tavsiye ve

eleştirilerinin yanlışlığına dikkat çekerek, "Sayın

Selçuk'un görüşlerine ayınen katılıyorum. Bu tür

müdahaleler yargıya zedeler. Dışişleri Bakanlığının

mektubunu Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında

görev yapan Cumhuriyet Savcısı arkadaşlarıma

tobliğ etmeyeceğim" dedi.

SABAH'IN MANŞETİ SES GETİRDİ
SABAH'ın dün manşetten yayınladığı "Sok mektup" haberi Ankara gündemine bomba gibi düştü. Yargıtay Başkanı Sami Selçuk, mektubu Yargıtay bünyesinde dağıtmadığı ayrıca zehir zemberek bir de açıklama yaptı.

Türk: Alınan olmayın

ANKARA- Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, AIHM'de kaybedilen tazminat davaları nedeniyle yargı kurumlarına öneriler içeren mektup gönderen Dışişleri Bakanlığın'a sahip çıktı. Türk'ün konuştuğu SABAH'a yaptığı açıklama özetle şöyle:

SORUN HEPİMİZİN: AIHM'de kaybedilen tazminat davaları Türkiye için ciddi bir sorun teşkil ediyor. Bu sorunun çözümünde sadece yargıya değil hepimize görev düşüyor. Yasama organı çağın anlayışına uygun düzenlemeleri yapmada yatkındır. Bu düzenlemeler tamamlanana kadar yargının da mevcut yasaları uygularken çağın anlayışını dikkate alması gerekir.

ANAYASAL GÜVENÇE: Yargı bağımsızlığı Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Yargıya şöyle ya da böyle bir müdahale söz konusu olamaz. Dışişleri Bakanlığının aralarında yargı

organlarının da bulunduğu bazı kurumlara gönderdiği mektubu, müdahale değil iyi niyetli bir dikkat çekme olarak değerlendiriyorum. Dışişleri Bakanlığın, mevcut bir sorunu iyi niyetle gündeme getirerek sorunun çözümüne katkıda bulunmak istemiştir. Yargı kurumlarımızın alınan davranışlarını görmek.

ÇAĞA UYGUN YORUM: Hukuk bir yenilenme içindedir. Kanunlar çağın gerisinde kalmışsa bu yenilenme bazen de içlihat yoluyla yapılabilir. Mahkemeler kanunların yorumlarken çağın anlayışına uygun yorumlar getirerek, örnek kararlar verebilirler. Yargı gerektiğinde hukuk yaratma yetisine de sahiptir.

HİZMETİÇİ EĞİTİM: Dışişleri'nin dikkat çektiği sorunun çözümü için hakim ve savcılarımıza yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenmektedir.

HUKUKÇULARDAN TEPKİ

Yürütme yargıya müdahale edemez

DİŞİŞLERİ Bakanlığının AIHM'ın ifade özgürlüğü ile ilgili davalarda aldığı kararlara ilişkin gönderdiği mektup, hukukçulardan büyük tepki aldı. Yürütmenin yargıya müdahale edemeyeceği konusunda hemfikir olan hukukçuların görüşleri şöyle:

PROF. ORHAN ALDİKAÇI

'Bu akıl alacak bir iş değil'

"İnanılmaz bir mektup. Bu akıl alacak iş değil. İlkokul 5'inci sınıfta birine sorsanız hayır böyle bir mektup yollanmaz, bu yapılamaz derdi. Türkiye'de iş eğitimi çıktı artık. Dışişleri'nin böyle bir şeye hakkı yok. Yargı bağımsızdır. Böyle mahkemelere tahinat vermeye hiçkimizin, Başbakanın da cumhurbaşkanının da yetkisi yok.

PROF. ÜLKÜ AZRAK

'Meclis'te kanun çıkarmalılar'

"Akılları başlarına gelmeye başladı, arka arkaya tazminata mahkum oluncu. Türkiye'nin zaten itibarı da sarılıyor, AB'nin de eleştirilerine hedef oluyor bu yüzden. Ama tabii böyle şey olmaz. Ellerini çabuk tutup başka şeylerle uğraşacaklarına bunu getirsinler gündeme ve Meclis'ten kanun çıkarırlarsa olur. Yoksa, mahkemelere kanunlarda öngörülmesi olan cezaları uygulamayın denemez.

ESKİ BAKAN SELÇUK ÖZTEK

'Böyle bir yazıya inanmıyorum'

"Böyle bir yazı olduğuna inanmıyorum. Dışişleri'nin yazdığı mektubun yargıya müdahale değil iyi niyetli bir dikkat çekme olarak değerlendiriyorum. Dışişleri Bakanlığın, mevcut bir sorunu iyi niyetle gündeme getirerek sorunun çözümüne katkıda bulunmak istemiştir. Yargı kurumlarımızın alınan davranışlarını görmek.

PROF. ERDOĞAN TEZİÇ

Anayasa'nın 138. maddesine aykırı'

Konuyla ilgili yazılan yürütme'nin hukuk dışı öngörülerine yargıya da bu konudaki tahdir yetkisinin kimsenin dışardan müdahale etmesiyle sınırlı olması Mahkemelerin dışardan yönlendirilmemesi, Anayasamızın 138. maddesinin düzenlenmesi karşısında, bu tür mahkemelere yönelik açıklamaların yapılması Anayasa'ya aykırıdır.

Sifin DİKKET ACUN

SABAH 3.2.2001

AİHS Anayasa Mahkemesi'ni de bağlar

Bir "Kürt devleti" veya "İlhal devleti" kurulmasını savunmak ifade özgürlüğüne girer mi?

AİHM'nin ifade özgürlüğüne verdiği önemin altında şu yatıyor. İfade özgürlüğü demokrasi için vazgeçilmezdir; öteki özgürlüklerin anahtarıdır. İfade özgürlüğü sadeceolumlu, hoş giden fikirleri kapsamaz, devleti ya da toplumu rahatsız edici, kabul edilmez bulunan fikirleri de içerir.

AİHM uygulamasının ne yönde olduğuna dair iki örnek vereyim. Bir Bask milliyetçisi olan senatör Castells, İspanya hükümetini suçlayan bir yazı yazar. Hükümetin Bask milliyetçilerini öldürttüğünü ve bu cinayetlerin soruşturulmadığını ileri sürer. Dokümanlığı kaldırılır ve mahkûm olur. AİHM, bu davada İspanya hükümetinin AİHS'ni ihlal ettiği sonucuna varır.

Buna karşılık Diyarbakır eski Belediye Başkanı Melih Zana'nın Türkiye aleyhine açtığı davada aldığı karar var. O davada Zana PKK'nın bir bombalama olayının hemen ardından PKK'ya destek olan bir beyan söz konusudur. Mahkeme, "PKK şiddete başvuran bir terör örgütüdür; hele böyle bir bombalama olayının ardından verilen beyanat şiddeti teşvik ve tahrik niteliğini taşır" dedi ve Zana'nın mahkûmiyet kararının ihlal olmadığına karar verdi. Bu iki örnek belki düşünce özgürlüğünün sınırları konusunu daha iyi aydınlatabilir.

■ Örgütlenme özgürlüğü de ancak fikirlerin zorla, şiddet kullanılarak gerçekleştirilmeye çalışılması halinde mi sınırlanabilir?

Düşünce özgürlüğü için geçerli olan ölçülerin ayrıları örgütlenme özgürlüğü için de geçerlidir. AİHM bugüne kadar Türkiye ile ilgili 3 parti davasına baktı: Türkiye Birleşik Komünist Partisi, Sosyalist Parti ve Özpde. Öçinde de ihlal kararı verdi. TBKP kararı özellikle önemlidir, çünkü burada mahkeme kendi felsefesini ayrıntılı olarak açıklar.

Siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi kararlarıyla kapatılıyor. Burada Anayasa Mahkemesi kararlarının sözleşmeyi ihlal edip edmediği sorunu ortaya çıkıyor. Türk hükümeti savunmasında "devletler anayasal düzenlerini sözleşmenin denetimine tabi kılmamaktadır; TBKP ise anayasal düzeni sorgulamıştır" demiştir. Mahkeme ise kararında şu görüşlere yer verdi: AİHS, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konusunda aynı idealleri taşıyan devletlerin sözleşmesidir. Özgürlükler devletin bütün kurumlarını bağlar. Anayasa Mahkemeleri bunun dışında tutulamaz.

● Yani şiddeti dışlayan, ama ayrışıklığı ya da bir din devleti kurulmasını savunan partilerin yasaklanması AİHS'ne aykırı mıdır?

Bu soruya soyut bir cevap verilemez. Her davada duruma bakılır.

AİHM Türk yargıcı Dr. Rıza Türmen'e göre ifade özgürlüğünün sınırlanmasında ölçü

Şiddet teşvik edilemez

İfade özgürlüğünün sınırı, iftira, hakaret, şiddete teşvik ve tahrik... Eger konuşma veya yazı, "silahları alın yürüyün" diyorsa, devletin sınırlayıcı önemi almakta takdir yetkisi vardır.

Türkiye aleyhine açılmış davalar ne durumda? Mahkeme nezdinde açılmış toplam 12 bin 500 dolayında dava var. Bunların Türkiye aleyhine olanları 1 Mart 2000 tarihi itibarıyla tam olarak 2 bin 451. Bu da toplamın yaklaşık yüzde 19'unu oluşturuyor. Bu açıdan Türkiye birinci durumda. İkinci İtalya aleyhine 1874, 3. Polonya aleyhine 1268, 4. Fransa aleyhine 1144 dava var...

● Türkiye aleyhine davalar, ötekilerden farklı değil mi?

Daha ağır. Yani yaşam hakkı, işkence, kötü muamele, düşünce özgürlüğü ihalleriyle ilgili. Bu durumun sona ermesi lazım. Mümkün de gözüküyor. Öldürme, işkence davalarının sayısında düşüş var. Buna karşılık düşünce özgürlüğü davaları artıyor.

● Yeni çıkarılan Memurların ve Diğer Kamu Yetkililerinin Yargılanmasına Dair Kanun, sözcü etkili bir kovuşturmayla imkana veriyor mu?

Türkiye'deki tartışmaları izliyorum. Bazıları yeni kanunun iyileştirmeler getirdiğini söylüyor, bazıları yeterli bulmuyor. Bu tartışmaya girmeyeceğim. Ancak Mahkeme açısından durum ne? 1998 tarihli Güleç davasını örnek verebilirim. Olay şu: Güneydoğu'da göstericiler üzerine ateş açılıyor ve 15 yaşında bir çocuk ölüyor. Babası, ateş emrini veren görevlileri şikâyet ediyor. Savcı yetkisizlik kararı verip, şikâyeti ilçe i-

Sahin Alpay

dare kuruluna gönderiyor. Kaymakam soruşturma yapmak için iki memur tayin ediyor, fakat söz konusu memurlar suçlanan görevlinin amirleri durumunda. Onların hazırladığı rapora dayanarak ilçe idare kurulu, yargılamaya gerek olmadığı kararı verir. Mahkeme şu karara varır: Soruşturmayı yapanlar suçlanan kişinin amirleridir. İlçe idare kurulu kaymakama bağlı memurlardan oluşmuştur. Bu nedenle tarafız bir soruşturma yapılmamıştır. Dolayısıyla AİHS'nin yaşam hakkını düzenleyen 2. maddesi ihlal edilmiştir. Kanunda yapılan değişiklikler, durumu değiştirmiyor. Güleç davası bugün açılırsa, yine aynı süreç tabii olacak ve AİHM'nden de aynı karar çıkacaktır.

● AİHM kanunları yargılar mı? Mesela TCK 312. maddenin AİHS'ne uygun olup olmadığını karar verebilir mi?

AİHS imzacı devletlere yurttaşlarına sayılan hak ve özgürlükleri tamama yükümlülüğü getiriyor. AİHM de bu özgürlüklerle ilgilidir. Ancak bunların nasıl sağlanacağına karışmaz. Her devlet buna kendisi karar verir. AİHM, anayasa mahkemesi değildir, kanunların sözleşmeye uygun olup olmadığını denetlemez. Temiz mahkemesi de değildir. "Türk mahkemesinin kararını bozarm, onun yerine karar veririz" demez. Türk mahkemesinin kararı temel hak ve özgürlükleri ihlal ediyor mu, ona bakar.

Öcalan davası

● AİHM'nin kararları ışığında ifade ve örgütlenme özgürlüğünün sınırları nedir?

İfade özgürlüğü ile toplantı, dernek ve parti kurma özgürlükleri arasında çok yakın bir bağlantı var. Her ikisine de aynı ölçütler uygulanıyor. Güvenlik, kamu düzeni, kamu ahlakı ve sağlığının korunması gibi gerekçelerle sınırlamalar getirmek mümkün. Ancak bu sınırlamaların demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı, üzerinde en çok durulan husus.

Mahkeme içtihatlarından çıkan gayet açık bir ölçüt var: İfade özgürlüğünün sınırı, iftira, hakaret, şiddete teşvik ve tahrik... Eğer konuşma veya yazı, "silahları alın yürüyün" diyorsa, devletin sınırlayıcı önemi almakta takdir yetkisi vardır. Ama bu noktaya gele ne kadar söylenen sözde, yazılan yazıda ne dendiği önemli değildir; önemli olan bireyin özgürlüğünün korunmasıdır.

● Baska bir merak konusu ayrışıklık terör örgütü lideri Abdullah Öcalan davasıyla ilgili "yürütmeyi durdurma" kararları. AİHM Öcalan'la ilgili hükümü geçersiz sayabilir mi?

AİHM bir temyiz mahkemesi değil. Kararı iptal edemez, yerine geçen bir karar veremez. Ancak o kararın verilmesiyle ilgili süreçte AİHS'ne uygun düşmeyen eksiklik ve aksaklıklar vardır, bunu tesbit eder.

AİHM Türk yargıcı Dr. Rıza Türmen

Anayasa İnsan Hakları Mahkemesi

AIHM'de 4000 dava

AIHM'de Türkiye aleyhine açılan davaların sayısı 4000'e ulaştı. Türkiye AIHM'deki davaları kaybederse 10 milyar dolar ödemek zorunda kalacak.

Evin GÖKTAS / ANKARA

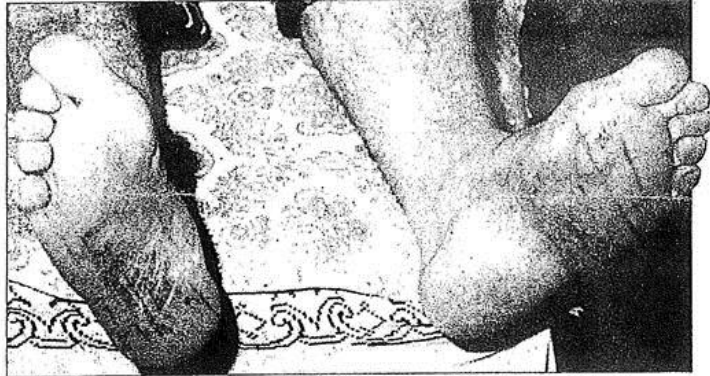
İnsan hakları ihlalleri bakımından Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AIHM) yapılan başvuruların 4 bine ulaştığı öğrenildi. Dışişleri Bakanlığı'nun verilerine göre, 29 Aralık 1999 tarih itibarıyla Türkiye aleyhine AIHM'e toplam 3 bin 880 başvuru yapıldı. Bunların 350'sinin işkence ve kötü muamele ile ilgili olduğu belirlenirken, bu davaların tümünün kaybedilmesi halinde Türkiye'nin 10 milyar dolara yakın bir tazminat ödemekle karşı karşıya kalacağı bildirildi.

Tezcan: AIHM tarafı

İzmir 9 Eylül Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Durmuş Tezcan, AIHM'nin belirlediği bir kısım tazminat miktarlarının zenginleşme aracı olduğunu savundu. Türkiye'nin, insan hakları ihlalleri yüzünden AIHM'de kaybettiği davalar nedeniyle prestij kaybına uğradığını vurgulayan Tezcan, "21. yüzyılda ülkemiz açısından insan haklarına uyumu en yüksek noktaya çıkarmaktan başka çaremiz yoktur" dedi. Eski Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu ise AIHM'ye yapılan başvuruların tümünün aleyhte sonuçlanmaması halinde Türkiye'nin bütçesi kadar bir para cezası ödeyeceğini, bunun da ekonomiyi felç edeceğini vurguladı. Denizkurdu, AIHM'in, Türkiye'de yargının geç çalıştığını ileri sürerek, başlangıç mahkemesi gibi davaları itirazsız kabul ettiğini söyledi.

Köy yakma ve YAŞ davaları

Dışişleri Bakanlığı'nun verilerine göre, Türkiye aleyhine AIHM'ye Kıbrıs Rum kesiminden 2 bin 250, kamulaştırma bedellerinin geç ödenmesi nedeniyle 455, köy yakma ve boşaltma nedeniyle 418, işkence ve gözaltı süresinin uzunluğu nedeniyle 350, kayıp ve faile meçhul olaylar nedeniyle 134, düşünce ve ifade özgürlüğü nedeniyle 75, adil yargılama yapılmaması nedeniyle 94, YAŞ kararları nedeniyle 62, mülteciler tarafından 22, sendika hakkı ve parti kapatma nedeniyle 13, devlet tarafından 2, yitirilme olmayan kanun uygulanması nedeniyle 2, aile hayatı ve konut dokümanlığı nedeniyle de 3 olmak üzere toplam 3 bin 880 başvuru var.

AIHM'ye giden toplam 3 bin 880 başvurudan 350'sini işkence ve kötü muamele oluşturuyor.

Tazminatları kim ödesin?

Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk'ün 'Soruşturma esnasında meydana gelen tüm olaylardan savcılar sorumludur' şeklindeki sözleri ilginç bir 'sorumluluk' tartışması başlattı.

Hukukçular, savcılığın kontrolü altındaki soruşturmalarda ortaya çıkan işkence ve benzeri durumlardan idari makamların yani İçişleri ve Adalet Bakanlıklarının sorumlu olduğunu söylediler.

İşkence suçlamalarına maruz kalan polis ise adli işlemler sırasında meydana gelen tüm olaylardan savcılar sorumlu tutulması gerektiğini düşünüyor.

Haber Merkezi

Polis yetkilileri, yasalara göre tahkikat sırasında jandarma ve polis de dahil olmak üzere tüm devlet memurlarının mevzuata aykırı davranışlarının savcılarla bağladığını, Bakan'ın değerlendirmesinin doğru olduğunu söylediler.

Hukukçular ise, savcılarının görevlerini Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nun 153. ve 154. maddelerinin düzenlediğini anımsatırken, savcılığın sadece soruşturma açmaya yetkili olduğunu, işkencelerden ise İçişleri ve Adalet Bakanlıklarının so-

rumlu olduğunu söylediler.

Avukat Ali Rıza Dizdar, Bakan Hikmet Sami Türk'ün açıklamasını değerlendirirken, savcılarının işkence iddialarını soruşturmak için re'sen tahkikat açma konusunda duyarlı davranışlarını söyledi. "İşkenceden birebir savcıyı sorumlu tutmak yanlıştır" diyen Dizdar "İşkence gören bir vatandaş mahkemeye başvurunca soruşturma açılması için kimse kalını kıpırdatmıyor. Savcılar işlem yapmıyor. İşte burada bir ihmal söz konusu. Eğer savcı o işkence ihbarını aldıktan sonra işlem yapmıyorsa bundan sorumludur" dedi.

İç hukukta düzenleme yapılmazsa, Türkiye 2300 davayı da kaybedecek

Savunulacak yanımız yok

Türkiye, AIHM'de kendisini savunacak avukat bulmakta zorlanıyor. Türkiye'yi bugüne kadar savunan Bakır Çağlar ve Aslan Gündüz görevi bıraktılar.

Bugün, Türkiye'yi savunan Durmuş Tezcan idare, Şükrü Alpaslan ise ceza hukukçusu. İkisi de İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ni, bu göreve getirildikten sonra tanıdı.

AIHM kararlarının Kopenhag kriterlerinden daha önemli olduğunu söyleyen Çağlar, "Türkiye iç hukukta düzenleme yapmazsa, AIHM'deki 2300 dava da kaybedilecek" dedi.

14. maddeyle Türkiye "dost" olmaz

Prof. Çağlar, AIHM'in DEP davasında "ırk ayrımcılığı"nın İşeren 14. maddede zorunlu olması halinde, Türkiye'nin "dostça çözüme" kesinlikle yanaşmayacağını savundu. Çağlar, Türkiye'nin daha önce Türkiye Birleşik Komünist Partisi davasında dostça çözüme gittiğini hatırlattı. Türkiye'nin 14. maddenin kapsamı dışı bırakılması halinde dostça çözüme yanaşabileceğini belirten Çağlar,

"Dostane çözüm, Kürdler'le pazarlık masasına oturma anlamına gelmez mi?" sorusuna bu şu karşılığı verdi: "Hayır gelmez. 14. madde kapsam dışı bırakılmasa gelmez. 14. maddede kapsam içine alınmasa Türkiye kesinlikle dostça çözüme gitmez. Çünkü dostça çözüme sadece maddi ve manevi tazminat yok. Aynı zamanda iç hukukta düzenleme yapma vaa'di de var."

Veli Özdemir

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye'yi savunan ve açılan davaları kaybettığı için görevi bırakan Anayasa Hukuku Profesörü Bakır Çağlar, Türkiye'nin artık kendisine avukat bulmakta zorlandığını açıkladı.

Yeni Binyıl'ın sorularını yanıtlayan Çağlar, Türkiye'nin artık kendisini savunmakta zorlandığını, bu nedenle AIHM'de açılan yaklaşık 2300 davanın 2300'ünü de kaybedeceğini söyledi.

Türkiye'yi bugüne kadar savunan biri kendisi, diğeri de Prof. Aslan Gündüz olmak üzere iki avukatın da görevlerinden ayrıldığını belirten Prof. Çağlar, şöyle konuştu:

"Türkiye hazırlıksız"

"İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi hukuku çerçevesi içerisinde ne yazık ki Türkiye'nin ürettiği hukukçu yok. Formasyonları nedeniyle Türkiye bu konuda çok hazırlıksız ve avukat bulmakta zorluk çekti. Şimdi Türkiye'yi savunan Durmuş Tezcan idare, Şükrü Alpaslan ise ceza hukukçusudur. İkisinin de İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ni tanımasını, bu göreve getirildikten sonra oldu. Önceden oluşmuş bir formasyon yok. Dolayısıyla Türkiye savunmada zorluk çekiyor. Bu kişilerin donanımı ne olursa olsun Türkiye'de hak ihlalleri bu boyutuna sayısal bir artış karşısında, o ekip ne kadar yetenekli olursa olsun, davaları nispeten anlamda sonuçlandırma yeteneğine sahip değil. O kişilerin entelektüel formasyonu anlamında söyleyemiyorum, dava sayısı çok yüksek. Onun için, bu alanda çok daha iyi eğitilmiş insanlara gerek var."

AB'nin en önemli şartı

Bakır Çağlar, Türkiye'nin AIHM'de kaybettığı davaların sonuçlarının, AB'ye girmede Kopenhag kriterlerinden çok daha önemli

olduğunu vurguladı.

Çağlar, şöyle konuştu:

"İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi mekânıyla, Avrupa Birliği mekânını birlikte düşünmek lazım. Bugünlerde hem Avrupa Birlik Mahkemesi, hem Strasbourg mahkemesi kararları içiçe girmiş kararlardır. Bu bir blok oluşturabilir, bir insan hakları hukuku bloku. O yüzden Türkiye, Avrupa Birliği'ne girmek istiyorsa geçerken, -bu konuda benim çok ciddi tereddütlerim var- önce Strasbourg daki davaları çözmek zorunda, Kopenhag kriterleri hep öne çıkartıyor ama bundan çok daha önemli Strasbourg'da Türkiye'nin yaralandığı ve mahkum olduğu davaların sonuçlarıdır."

Prof. Çağlar, Türkiye iç hukukta iyileştirmeler yapmazsa, AIHM'deki 2300 davayı da kaybedeceğini söyledi. Çağlar, Türkiye'nin AIHM kararlarına dikkate alınmasının zorunluluğunu vurgulayarak şöyle devam etti:

2300 dava kaybedilecek

"Türkiye'nin gündeme getirilen iyileştirmeleri yapması gerekiyor. Bunları yapmadan olmaz. Aksi halde bütün bu davalar kaybedilir. Kazanma şansı yok. Hukukçular ne kadar iyi olursa olsun, Türkiye iç hukuk düzeninin Avrupa hukukuna uyumlu hale sokmadığı sürece, hukuksal akrobasi yapan en iyi avukatlar dahi kaybeder. Ben o yüzden ayrıldım zaten, kaybetmeye alışık değilim. Türkiye sözünü ettiğim dosyaların başvurularını önüne alıp, ilerde ortaya çıkabilecek benzer hak ihlallerini nasıl engellenebiliriz sorusunu kendisine sormalıdır. Herkes bir deniz altında, hani su seçirmiş bölmeler var ya, herkes Avrupa'ya böyle düşüyor. Bir tarafta Kopenhag kriterleri, bir tarafta Strasbourg. İş böyle değil. Orada su geçirmeye bölme yok. Hepsi bir bütündür. Kopenhag kriterleri içerisinde Strasbourg mahkemesinin verdiği hak ihalleri kararları var. Bunun altına kimse çıkmıyor."

AIHM Türk demokrasisini 'tartışılır' hale getirdi

PROF. DR. RİK TORFS
BELGİKA LOUVAIN KATOLİK ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ

29

Haziran 2004'te, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türk üniversitelerindeki basırtısı yasayla ilgili olarak iki karar yayımladı. İlk dava, 1998 yılında bir öğrenciye, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde yazılı bir sınav alınmayan Leyla Şahin ile ilgiliydi. Şahin'in sınav alınmaması gerekçesi, dinî sebeplerden basırtısı takınmasıydı. 1999'dan bu yana, Leyla Şahin, eğitimine devam ettiği Viyana'da yaşamaktadır. İkinci dava, Zeynep Tekin ile ilgiliydi. Tekin, 1993 yılında, bazen, hemşireler için öngörülen başlığı takmak yerine, İslami basırtısı giymekten pek çok kez okulda alınmadı. Bunlar yasanın pek çok kuralını ihlal eden öğrencilerdir. Bu kararlar, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu'nda ikinci sınıf öğrencisiydi.

Avrupa Mahkemesi, Leyla Şahin davasını derinlemesine analiz etti. Bu olay en ilginç olanıydı; çünkü bir yazılı sınav, hastanedeki hassas çalışmalara göre çok daha az hijyenik tedbirler gerektiriyordu. AIHM, bu olaydaki basırtısı yasasının, Avrupa Konvansiyonu'nun 9. maddesini hiçbir şekilde ihlal etmediği sonucuna vardı. Maddé 9, din hürriyetini korumaktadır. Açıklamaya çalışacağın gibi, bu karar, benî büyük hayal kırıklığına uğrattı. Bununla birlikte, ilk olarak kararın olumlu unsuruna baktığımızda, AIHM, bir dinî edveti yetine getirmek için güçlüyü gösterdiği hep tartışılan İslami basırtıdan, Bayan Şahin'in basırtısını giyme kararının bir din ya da inançtan kaynaklandığını belirtti. Bu da yasağın din hürriyetine kısıtladığını gösterir. Böylece mesele, din hürriyetine getirilen bu kısıtlamanın kabul edilebilir olup olmadığıdır.

Bu sorunun cevabının bulunması için Konvansiyon'un 9. maddesinin 2. fıkrasını incelemelidir: "Bir kişinin din ya da inançını ifade etme özgürlüğü, yasalarda belirlenen kimi kısıtlamalara tabiidir ve bu kısıtlamalar, kamu güvenliği, memnuniyet, kamu düzeni, sağlık ve ahlakının korunması, ya da ülkenin hak ve özgürlüklerinin korunması için gereklidir." Açık-

ca görüleceği gibi, bir kısıtlamanın getirilebilmesi için pek çok şartın bulunması gerekmektedir. Leyla Şahin davasında, Mahkeme, din hürriyetinin örneğini yeniden vurgulamaktadır. "Bu özgürlük(i) inançların kimliğinin ve onların hayat tarzının korunması için en önemli unsurlardan biridir; fakat bu ayrı zamanda ateistler, agnostikler, skeptikler ve dinle ilgili olmayanlar için de çok kayımsız bir devlettir. Çağlar boyu kazanılan, demokratik bir devletteki çoğulculuk anlayışı, buna dayanmaktadır." Sonuç olarak, bir sonraki soru şu: Neden Mahkeme, Türk üniversitelerindeki basırtısıyla ilgili olarak, çok büyük öneme sahip bir ilkeye, din hürriyetine getirilen istisnayı kabul etti? Maddé 9.2 tarafından kabul edilen kimi unsurlar karşılansın ve bu noktada Mahkeme'nin bakes açması da bu yönde gelişmiştir. Mesela, Türk hukukunda, böylesi bir müdahale için yasal zemin mevcuttur; Anayasa Mahkemesi içtihatlarının da açığa ortaya koyduğu gibi; öğrencilerin üniversitelerde "dinî gereksinimleri" boyunu ve sağlanmasını bir orteye kapamalarına, izin verilmesi Anayasa'ya uygundur.

Mahkeme aynı zamanda bu tedbirlerin temel olarak mesru amaçları ile ilgili, yani ülkenin hak ve özgürlüklerini korumayı amaçladığını vurguladı. İste bu noktada şüphelenir var; fakat yine bu noktada, Türkiye'nin pozisyonu güçlü şekilde desteklenilirdi. Özetlemek gerekirse: Din hürriyetinin kullanılmasına getirilen istisnanın kabulü için gerekli olan üç şartın ikisi burada mevcuttur; yasalıa belirlenmiş; mesru bir amaç. Fakat esas zorlukluken şartta varılmaktadır; demokratik bir toplum için bu kısıtlamanın gerekli olması. Bu noktada, benim görüşüm, Mahkeme Türkiye'deki laiklik ilkesinin sonuçlarıyla ilgili olarak Kolayla koymuştur; ye şunu söyleyebiliriz: "Mahkeme daha önce de Türkiye'deki laikliğin, sınırsız şekilde hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıyla uyum içinde olan, devletin en temel ilkesi olduğundan bir ölçüde eminmiş." Mahkeme, Nefah-

vasına atla söyle devam etmektedir: "Türkiye gibi, nüfusun büyük çoğunluğunun bobit bir dine mensup olduğu bir ülkede, kimi fundamentalist dinî hareketlerin, bu dinin gereklerini yerine getirmeyen ya da başka bir dine mensup olan öğrencilere baskı yapmasını engellemek için üniversitelerde tedbir alınması, Konvansiyon'un 9. maddesi, 2. fıkrasına göre haklı görülmektedir." Bu gerekçeyle ilgili iki önemli güçlük görüyoruz. İlk olarak, nüfus laiklik ilkesi ve din hürriyetini tam olarak kabul edilmiş bir devletin, kendi içinde imkansız olduğunu anlıyoruz. Kamu hayatında dine herhangi bir referans ya da bağlantı yapılınsından kaçınılmalı, ancak ayrı zamanda bireylerin dinî inançlarını ifade etmenin genisi şekilde kabul edildiği, özgürlüğü, bireylerin basırtısını takmalarına izin verildiği gerekçesiyle bir laik devlet yapısı mümkün hayal emeyelim? Basırtısı, onu gösteren bir bireyin tarafsızlığını yoklamayı gösterir (ve bu nedenle olmasın ki?) fakat devlet tarafından sahip olunan fikir ve ilkelere ilgili hiçbir şey söylemez. Hatta; öğrencilerin tartışmalarına ilişkin bir devletin, bu devlette olduğu gibi, dine karşı devletin negatif tutumunu çok aktif şekilde gösteren, türbanı yasaklamaya istekli bir devletin daha laik olduğu da söylenbilir.

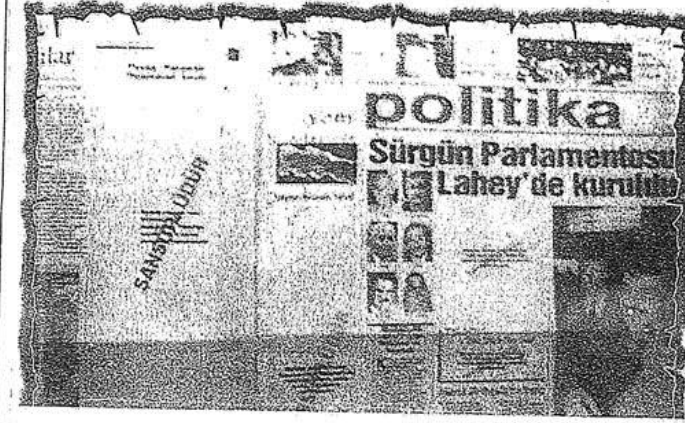
İkinci olarak, AIHM, Türkiye'yi zayıf ve kolay yara alabilen bir demokrasinin gibi algılamaya eğilimindedir. Mahkeme, tehlükeli fundamentalistlerin sistemi yıkmak üzere olduğunu düşünmektedir. Bazi asımlarda Mahkeme açıkça dinî söylemektedir (108): "Mahkeme, Türkiye'de, kendi dinî sembollerini ve din kurullarına göre bir toplum konseptini topluma empoze etmek isteyen asırı siyasal hareketler olduğu gerçeğini göz ardı etmez." Basırtıya bir deyişle, karar, Türk laiklik ilkesinin beşgenleşmesini bir sonucu değildir. Aksine, açık bir korkunun, yani Türkiye'nin tam bir bir serbestiası uygulaması konusunda yeterince güçlü olmadığını korkusunun bir sonucudur. Mahkeme, basırtısını giyen kızların, neceyde-

organik olarak gerçek bir demokrasinin sonunu getirecek, dinî kurullarla yönetilen bir topluma götürüleceğini düşünür gözükmektedir. Ya da başka bir ifadeyle, Türk laikliğinin AIHM tarafından desteklenmesinin sebebi; kolay yara alabilen bir demokraside, özgürlüklere getirilen büyük kısıtlamaların, sağlan bir demokraside göre daha kabul edilebilir olduğu korkusudur.

Türk demokrasisine zarar verildi

Üç genel noktayı vurgulayarak sözlerini tamamlamak istiyorum. Din hürriyetine getirilen kısıtlamaların çok kolay şekilde kabul edilecek, AIHM, bazı talimatlar sunuyollar vermektedir. Şüphesiz, İslami fundamentalistler vardır. Ve ayrıca, onlar, demokratik bir topluma tehdit edebilir. Ancak, bir demokratik devletin korumanın en iyi yolu, onun zor zamanlarında gerekçesiyle büyük bir açıklık ve hoşgörüyle gösterilmesindedir, yani hakları çok kolay bir şekilde kısıtlamasında yatanmaktadır. Demokratik özgürlükleri korumanın en iyi yolu, kesinlikle söze güvenirlik gerektiririne sigunarak; onları böylesine büyük oranda sınırlandırmayı degildir. Hepsiinden önemli, hürriyetlere getirilen böylesi bir kısıtlama, tam da fundamentalistlerin yaprak istediği şey değildi midir?

Dahası, bu soru iki karar, mevcut yasaların kamu okullarında basırtısını yasakladığı Fransa gibi ülkelerin, din hürriyeti ile ilgili daha ilet yasaklar koymaları noktasında bazı Avrupa ülkelerini de motive edebilir. Belki, İslami fundamentalistler, Fransa'da, Türkiye'de olduğundan çok daha az tehlikeli olduğu için, Türkiye'ye ilgili bu iki karar, böyle bir yoruma müsade etmeyecektir. Fakat yine de, böylesi nitelene sahip bir yorum, zaten Mahkeme kararının detaylı analizini gerektirir. Son olarak, Türkiye tarafından din hürriyetine getirilen kısıtlamaların bu kadar kolay kabul edilmesinin büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülkenin, gerek bir demokrasinin başına çıkabilmesi için, kimi özgürlükleri kısıtlamaya girmesi gerektirdiği ve bunun için de yardım alınması gerektiği şeklinde bir hava oluşturulmaktadır. Bu noktaya katılmıyorum. Çünkü bir insan hem çok iyi bir Müslüman, hem de çok iyi bir demokrat olabilir. Türkiye'de ve pek çok başka yerde bunun birçok örneğini görmek mümkündür.

'Çağdaş sansür' AİHM'de esastan görülecek

Kapatılan Yeni Politika gazetesine matbaada iken el konularak uygulanan 'çağdaş sansür' AİHM'de kabul gördü

MEDYA SERVİSİ - Türk basın tarihinde "modern sansür"ün uygulandığı gazete olarak geçen Yeni Politika gazetesinin Avrupa İnsan Haklara Mahkemesi'ne yaptığı başvuru kabul edildi. AİHM, Türkiye'nin "ifade özgürlüğü yasağı", "ayrımcılık yasağı", "adil yargılama hakkının ihlali" ve "devletin sınırların sınırlandırılması kuralını ihlal" ettiği gerekçesiyle dosyayı esastan görecektir.

13 Nisan 1995'te yayım hayatına başlayan ve yalnızca 127 sayı yayımlanan Yeni Politika gazetesi hakkında tam 117 toplatma kararı verildi. Bu toplatma kararlarına karşı yapılan tüm itirazlar ise istisnasız olarak reddedildi. Toplatmaların şekli ise basın tarihine "modern sansür" olarak geçti. II. Abdülhamit döneminde gazetelerin basılmadan önce denetlenmesi "klasik sansür" olarak nitelendirilmesine karşın, Yeni Politika gazetesi, basıldıktan hemen sonra gazeteler henüz matbaada iken toplatma kararları verilmesi ne-

deniyle "modern sansür" uygulanyordu. Gazete yönetimi de toplatılmaya gerekçe yapılan yazıları çıkarıp yerine "Sansürlüdür. İstanbul DGM'nin kararı ile bu haberi yayımlayamıyoruz" yazılı ibare ekleyip gazeteyi ikinci, üçüncü kez basıyordu.

AİHM'e başvuran gazetesinin İmtiyaz Sahibi Necati Taniyan, DGM'lerde hakkında açılan davalardan 104'ünde mahkum edildi. Taniyan, gazetesinin son iki sayısının ise matbaadan dışarı bile çıkartılmadığına işaret ederek, "Gerçekte biz 127 gazete bastık, ama bir şekilde okurun eline 125 gazete geçti" diye açıklıyor. Yeni Politika'nın, İstanbul Sulh Ceza Mahkemesi'nin "Özgür Gündem ve Özgür Ülke gazetesinin devamı niteliğinde" olduğu yönündeki kararı ile, yayımını durdurulduğunu belirten Necati Taniyan, "Siyasi otoriteler ve mahkemeler, gazeteye karşı ayrımcılık yaptı" diyor. Taniyan, buna örnek olarak da o dönem Milliyet gazetesinde yazan Ahmet Altan'ın "Atakürt" yazısının toplatılmaya gerekçe yapıldığını, ancak yazının Yeni Politika'da yayımlanması üzerine toplatıldığını hatırlattı. Taniyan, bir başka ayrımcılığa

Necati Taniyan

ise şu örneği veriyor:

"Anka Haber Ajansı'nın geçtiği bir haber, Cumhuriyet gazetesinde yer aldı. Biz de haber bayat olmasına rağmen Cumhuriyet'te çıkan şekli ile bir gün sonra birinci sayfadan verdik. Ve tahmin edileceği gibi DGM, bu habere dava açtı. Tabii bu haber nedeniyle ne Anka'ya ne de Cumhuriyet'e yönelik bir soruşturma vardı. Kalkı ki haberde bir suç unsuru da yoktu. Ama bize karşı ayrımcılık yapıldığını ispatladık."

Taniyan, AİHM'in de davayı esastan görmeye karar verirken "ayrımcılık yasağının" ihlal edildiğini oy birliği ile kabul ettiğine dikkat çekti.

'Böyle bir ülke yok'

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türk yargıcı Rıza Türmen, mahkemenin önüne gelen dosyaların yüzde 19'unun Türkiye'ye ait olduğunu bildirerek, 'Böyle başka ülke yok' dedi

ANKARA - Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AIHM) Türk yargıcı Dr. Rıza Türmen, Türk yargı organlarının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) kendiliğinden uygulama hakkına sahip olduğunu hatırlatıp ve AIHM kararları sonrasında yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmesinin tartışılması istedi. Türmen, insan haklarının devletlerin içişleri olmaktan çıktığını vurgularken, Avrupa'nın bir parçası olmak isteyen Türkiye'nin bu yönde ev ödevlerini yapmak zorunda olduğunu bildirdi. İfade özgürlüğü ihlali nedeniyle aleyhine en çok dava açılan ülkenin Türkiye olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getiren Türmen, parti kapatmalarını 'baş ağrıtan sorunların' başında saydı, halkın bir kesimini rahatsız eden düşüncelere dahi özgürlük tanınması gerektiğini kaydetti. Özgürlüklerin, ancak şiddetli tahrik ve teşvik etmesi halinde sınırlandırılacağına işaret eden Türmen, etkili soruşturma yapmayan devletin işkencecilere muafiyet yolunu açtığına dikkat çekti. Türmen, bireylerin 'etnik kimliklerini' tümör devlet içinde de ifade edebileceğinin altını çizdi.

'Sözleşmeye uyulmalı'

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabulünden 51. yıldönümünde, İsa süre önce Öcalan'ın idam cezası infazının durdurulması yönünde karar veren AIHM'nin üyesi Rıza Türmen, Yargıtay'da bir konferans verdi. Toplantıda ilk konuşmayı yapan Yargıtay Başkanı Doç. Dr. Sami Selçuk, Türkiye'nin AİHS'nin gereklerine uyan bir ülke olarak yoluna devam etmesi gerektiğinin altını çizdi.

AIHS'yi Türkiye'nin kendiliğinden uygulama hakkına sahip olduğunu söyleyen Türmen (solda), 'AIHM kararları sonrasında yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmesi tartışılmalıdır' dedi.

Yargı Türmen konuşmasına, yaşanan günün Türkiye'nin AB'yle ilişkileri açısından kader günü olduğuna işaret ederek başladı ve, "Türkiye'nin AB'ye üye olması Atatürk'ün başlattığı modern devlet kurma projesinin tamamlanması gereken bir adımdır. Bu adımı başarıyla tamamlamak için Türkiye'nin insan hakları ve demokrasi alanında hamle yapması, ev ödevini yapması gerekecek. Türkiye de bu kararlara bakarak ne gibi eksiklikleri var, düştürmeli" dedi.

İçişleri kalmadı

İnsan haklarının küreselleştirmeye dikkat çeken Türmen, "21. yüzyıla giren insan

hakları devletlerin içişleri olmaktan çıktı. Her devletin diğer devletten insan haklarıyla ilgili hesap sorma hakkı doğdu" değerlendirmesini yaptı. AIHM ideolojisinin demokrasi olduğunu belirten Türmen, mahkemenin, tazminat dışında, ihlale sor verilmesini ilgili devletten isteme hakkı olduğunu anımsatarak, karara uymayanların konseyden çıkarılmasına kadar gidilebileceğini söyledi.

Türkiye'ye kara tablo

Türkiye'nin bu yönde Anayasa değişikliği dahi yaptığını değinen Türmen, AIHM'deki davalarla yaklaşıp hister birinin Türkiye'den geldiğine dikkat

çektii. Türmen, mahkeme önünde halen 12 bin 454 dosya bulunduğunu, bunlardan 2 bin 369 dosya ile Türkiye'nin ilk sırayı aldığını bildirdi. Türkiye aleyhine davaların 43'ünün yaşam hakkını ihlal, 144'ünün işkence-fena muamele, 129'unun ifade özgürlüğü, 638'inin kamulaşımıyla ilgili davalar olduğunu anlatan Türmen, "Böyle bir başka ülke yok" dedi.

İşkenceyi soruşturun

Türmen, özellikle işkence davalarında devletin etkin soruşturma yapmamasının, bu suçlu işleyenlere muafiyet kapısı araladığına dikkat çekti. Savcıların işkenceyi fark ettikleri

zamanı, bunu soruşturmamaları, ya da yapılan soruşturmada teşhis ve cezalandırmaya kadar gitmemelerinin tazminat ödenmesini gerektirdiğine dikkat çeken Türmen, bir süre önce konuşan dejiştirilen Memurun Muhakeme Yasa'sına göre yapılan soruşturmalara da, 'tarafsız yapılamayacağı' gerekçesiyle güvenli bakmadıklarının altını çizdi.

Düşünceye özgürlük

Türkiye'den gelen parti kapatma davalarının baş ağrıtan mesele olduğunu anlatan Türmen, partilerin demokratilerin vazgeçilmez şartı olduğuna vurgu yaptı. Türmen, özgürlüklere kısıtlamada tek ölçünün şiddetli tahrik ve teşvik olduğuna, yakın tehlike kavramını uygulamadıklarını bildirdi.

Öcalan sinyali

Türmen, Türkiye'nin AIHM kararlarından sonra, mahkûm olunan davalarda 'yargılamanın yenilenmesi' yoluna gidilmesinin tartışılabileceğini söyledi. Böylece, Öcalan davasında verilecek karardan sonra davanın yeniden görülebileceğinin de sinyali vermiş oldu.

Savaş'a 'etnik' yanıt

Türmen, Varsil Savaş'ın 'Aznalık hakları konusunda Kopenhag kriterlerinin nasıl uygulanabileceği' yolundaki sorusunu şöyle yanıtladı: "Devletler bunu kendi tarihleri, kendi iradeleriyle tayin eder. İnsanlar etik özelliklerini ifade etmek istiyorsa, bireysel düzeyde bunu yapabilmeleri için devlet yapısının değiştirilmesi gerekir." (Radikal)

Hazine avukatları niçin güvenlik güçlerine dava açmıyor?

Devletin çifte standardı

İnsan hakları ihlal edilen mağdurlara ve avukatlarına, devlet kasasından 70 milyar lira ödendi. Hazine, tazminat için, hakları çiğneyen güvenlik güçlerine, polise, askere, rücu etmiyor; buna karşılık silahlı çatışmada öldürülen militanların ailelerinden, yaralı komiserin, 218 milyon liralık tedavi masrafını istiyor

Rufailerden sual sorulmaz

Şu anda, Tunceli Asliye Hukuk Mahkemesi'nde bir dava görülüyor. Konu: "Rücu tazminat Davası". İnsan haklarını çiğneyen, bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Hazinesi'nden, mağdurlara ödenen yaklaşık 70 milyar lira için güvenlik güçlerine dava açmayan Hazine avukatları boş durmuyormuş meğer. Her ne kadar Avukat Kemal Anadol, bu davaları açmayarak, Anayasa'nın 129. maddesine göre görevlerini kötüye kullanıp suç işlediklerini söylüyorsa da onlar zamanlarını farklı bir şekilde değerlendirip geçirmişler.

Tunceli Maliye Hazinesi'nin açtığı davada çatışmada yaralanan bir komiser yardımcısının tedavi masrafları, aynı çatışmada öldürülen militanların ailelerinden talep ediliyor. Davaya neden olaylar, Hazine Vekili Avukat Saim Bulut tarafından dava dilekçesinde şöyle aktarılıyor: "Yasadışı PKK terör örgütü-

ne mensup kişilerle, emniyet görevlileri arasında 12.1.1996 tarihinde meydana gelen çatışmada, 3 terörist (Hasan Tepe, Gürkan Anlaş ve Sadık Yalçınkaya) ölü ele geçirilmiştir. Bu silahlı çatışmada, Tunceli Emniyet Müdürlüğü'nde görevli iken yaralanan Komiser Yardımcısı H. Ejder Çelikkaya'ya, 18.9.1996 tarihinde 218.025.000 TL nakdi tazminat ödenmiştir. Buna ilişkin tüm bilgi ve belgeler Tunceli Emniyet Müdürlüğü'nde mevcuttur. Tazminat ödemeye sebebiyet veren ölü teröristlerin mirasçıları aleyhine, rücu tazminat davası açmak, müstereken ve müteselsilen tahsiline karar verilmesini istemek gerekmektedir."

Av. Bulut, davanın hukuki nedeni olarak, Medeni Kanun, Borçlar Kanunu ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile ilgili mevzuatı gösteriyor. Sonuç olarak da Komiser yardımcısına ödenen tazminat, 218 milyon 25 bin liranın, ödeme tarihinden itibaren, yasal faizi ile birlikte, öldürülen militanların ailelerinden tazmin edilmesini talep ediyor.

Tabii "düşük yoğunluklu bir çatışma" veya kimine göre "bir iç savaş" yaşandığı tesbiti yapılan OHAL'de anne-babalarının fikrini sormadan dağa çıkmaya karar veren ve çatışma sonucu ölen insanların ailelerine, yaralanan başkomiser

yardımcısının tedavi ücreti için rücu etmek, ne derece adil diye tartışılabilir. Ama bu konu dışı. Kaldı ki karar mahkeme verecek.

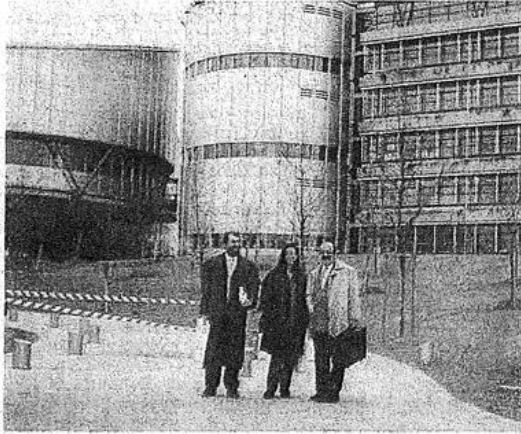
Hazineyi boşaltan güvenlik

Şu anda devletin rücu etme hakkı açısından birincil önem taşıyan, çok daha acil bir konu var halbuki: Şimdiye kadar Hazine'den, güvenlik güçleri tarafından işlendiği Avrupa İnsan Hakları Divanı'nda kesinleşen suçlar nedeniyle, mağdurlara asgari 70 milyar lira tazminat ödendi. Ama Hazine'den bu paranın çıkmasından sorumlu suçlulara rücu edilmedi. Hazine'yi boşaltan güvenlik güçlerine karşı dava açılmadı.

Avrupa İnsan Hakları Divanı'nda, köylülere dışkı yedirdiği kesinleştiğinde, ödediği 4 milyar lira tazminat için, suçu işleyen binbaşıya, Kutlu ve Sarı'nın uzun gözaltısı nedeniyle ödenen 60'şar bin franktan (1.8 milyar lira) sorumlu DGM savcısına; adil yargıdan yoksun kaldıkları için eski Dev-Yol liderleri N. Şuh Mitap ve Oğuzhan Müftüoğlu'na ödenen 60 bin Fransız frankı (1.8 milyar lira) için sorumlu yetkililere rücu etti mi? Çarşın davasında köylülere 5.5 milyar lira, işkence gören emekli memur Erdoğan'ın işkence nedeniyle 300 bin frank (9 milyar lira) TKP davasında İzmirli bir karı-kocaya 117 bin frank (3.5 milyar lira) Akdivar davasında köylülere 6 milyar lira, Aksoy davasında da bir o kadar daha ödeme yapan Hazine, bu türümleri işleyen yetkili resmi kişilere karşı tazminat davası açtı mı? Hayır.

Peki bundan sonra, Jandarma Karakolu'nda üniformalı kişiler tarafından tecavüz edilen Şükran Aydın'a ve avukatlarına verilecek 62 bin sterlinden (18.6 milyar lira) sorumlu, resmi görevli askerlere; İstanbul'da, Abdullah Sur'a ödeyeceği 100 bin frank (3 milyar lira) için karakolda işkence yapan polislere rücu edecek mi? Geçmişe bakıp geleceği okursak: Mümkün değil.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin benimsediği kapitalist mantık açısından, 8-yıllık eğitim için kaynak bulmakta zorluk çeken, memur maaşlarını enflasyonun çok altından tutmaya mecbur

Avukat Hasip Kaplan (sağda) önünde poz verdiği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne en çok dava açarlardan

olan, borç batağında bir Hazine, elbette mağdurlara ödediği asgari toplam 70 milyar liranın (2,3 milyon Fransız Fransı) hesabını, sorumlulardan istemek zorundadır. İktisat mantığı, liberal ekonomi anlayışı bunu icap ettirir. Bu mantığa göre, her koyun kendi bacağından asılır; devleti zarara sokanlar da hangi nedenle olursa olsun, bunu kendi ceplerinden ödemek durumundadır.

Kaldı ki çok yakın gelecekte, Hazine paraları ödeyememek, öderse memur maaşlarını, borçlarını ödeyememek durumunda kalabilir. Çünkü: 1) Bugüne kadar, Türkiye ile ilgili davalarda, Divan'ın tazminat olarak öngördüğü miktarlar, ortalamasının epey altında kalmaktadır, orada dava açıp kazanan avukatlara göre. Gelecekte artabilir. Örneğin bir davada, AİHM, Fransız Hükümeti'nden mağdurlara ödenmek üzere 2 milyon frank (60 milyar lira) 100 bin frank da otel, avukat ve telefon ücretleri olarak da mahkemenin kendi için ödenmesini talep etmiş. 2) AİHM'de dava açma rekortmeni Av. Hasip Kaplan'a göre, şimdiye kadar komisyonunun önüne, Türkiye'den az sayıda dava geldi, yapılan başvuruların bir kısmı da davamın haksızlığı nedeniyle değil, başvuru prosedürünün yanlış olması nedeniyle reddedildi. Ama artık giderek genişleyen bir avukatlar grubu, AİHM'de dava açmada ciddi deneyim kazandı ve artık başvuruların reddedilme şansı az. Şu anda da İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi'nde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bireysel başvuru hakkı konusunda yıl sonuna kadar sürecek bir eğitim semineri başladı. 3) Bireysel başvuru Türkiye'nin kabul ettiği 1987 yılında, Türkiye'den, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na sadece 47 başvuru yapılmıştı. Kasım 1997 başı itibarıyla oysa, açılan dava sayısı 1673'ü buldu. Avk. Kaplan, şu an sadece 270 tane köy yakma davasının Komisyon'da beklediğini söylüyor... Dolayısıyla, Türkiye açısından, davanın kuyruğu 1998 ve sonrasında kopacak.

11 numaralı protokol

Yine Türkiye bütçesinin sağlığı açısından Hükümeti tedirgin etmesi gereken bir başka nokta: Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'nin 11 numaralı protokolü ile yargılama sürecinin çok hızlanacak. Bundan böyle artık başvuruları kabul eden Komisyon ve kararları veren Divan (şimdiki Mahkeme) diye iki ayrı kurum olmayacak; ikisi, tek bir ya-

Asker-polis dövüyor, vatandaş ödüyor

Devlet, kendi adına suç işleyenler nedeniyle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde mahkûm oluyor ve mağdurlara milyarlarca lira para ödüyor. Ama suçlulara dava açmıyor, rücu etmiyor. Niye? İşlenen insanlık suçlarının bedelini, suçlular yerine, vergi mükellefleri ödüyor.

Son ödeme 100 bin Fransız fransı (3 milyar lira) belin "kurusu" diye yasadışı ve-
taneler, karakolda işlenen yasadışı-
can buldu. Aynı tabii, Avrupa İnsan
Hakları Mahkemesi (AİHM) ka-

r'inde üstelik "Astanca çözümler"
(mağdurlar ile Türkiye Devleti'nin an-
laşması, yeni devletin suçu kabul et-
mesiyle) sonuçlanmasa da, 15
bin frank da (150 milyon lira) mah-
kûm ve avukat

alınm daha da berraklaşsın. Evet, gü-
venlik güçlerinin işlediği suçlar için
komisyon önünde devir rakam
bilimsel dava soruşturması için
Oysa Türk Ceza Y.

pti ve isim altında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olarak birleşecek, yargılama süreci de çok hızlı gerçekleşecek.

Kaplan'ın çalışmasına göre, kararlara taraflardan biri, 3 ay içinde itiraz ederek, davanın bir üst daireye havale edilmesini talep edebilecektir. Bu da 3 kişilik 'Komite', 7 kişilik 'Daire' ve 17 kişilik 'Büyük daire'den oluşacak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne, kendi içinde bir denetim mekanizması getiriyor. Her halükarda, Mahkeme kararları bağlayıcı: Sözleşmeye taraf devletler, Mahkeme'nin verdiği kararlara uymayı taahhüt ediyor. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'de kararların yerine getirilip getirilmediğini denetliyor. Bütün bu değişikliklerin yanı sıra bundan böyle AİHM'nin çalışmaları aleni olacak. Yani komisyon aşamasındaki gizlilik kaldırılarak, duruşmalar kamuya açık yapılacak. Ayrıca, Mahkeme Başkanı aksine karar vermedikçe, Sicil Müdürlüğü'nde bulunan bütün belgelere her isteyen ulaşabilecek. Şu anda ise, Divan ve Komisyon'da alınan kararlara, internet sayesinde ulaşmak mümkün. [Internet adresi: \(http://www.dhcour.coe.fr\)](http://www.dhcour.coe.fr).

Şimdiye kadar Komisyon çalışmaları 6-7 yıl sürüyor, Divan'ın karar vermesi ise 1-2 yıl alıyordu. Yeni düzenleme ile süre, yaklaşık yarı yarıya kısılacak. Yine Avukat Hasip Kaplan'ın konu ile ilgili bir çalışmasına göre, 9 Ekim 1993 tarihli Viyana Bildirisi ve 11 numaralı protokol ile, "denetim mekanizmalarının reformu kararı" alındı. Protokolü son olarak, Türkiye, Polonya ve İtalya imzaladı. Strasbourg'da 9-10 Ekim 1997 günlerinde toplanan Avrupa Konseyi, Liderler Zirvesi'nde de Başbakan Mesut Yılmaz, hukuk devleti olmanın gereği, Türkiye'nin uluslararası yargı ile ilgili tüm süreçlere katılacağını belirtti. Ülkede uyguladığı "insan hakları politikaları" açısından, Türkiye Hükümeti'nin,

kendi kendini kuskaca sokmuş olduğu söylenebilir.

Çatır çatır ödüyor

Devlet, mağdurlara paraları şimdilik, ivedilikle, ses çıkarmadan ödüyor. Ödemeler, Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın kararından sonraki ilk 3 ay içinde yapılıyor. Dışişleri Bakanlığı, kararı Maliye'ye bildiriyor. Yakın zamana kadar, mağdurların avukatı, Dışişleri Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi'ne başvuruyor, orada Hazine tarafından hazırlanmış çeki alıyordu. Ancak, Av. Hasip Kaplan, "Şimdi artık alışıldı, para, artık, doğrudan, avukatın, banka hesabına yatırılabilir" diyor.

Durum böyle iken, Hazine avukatları, niçin güvenlik güçlerine dava açmıyor? Avukat Kemal Anadolu'ya göre, devletin insan hakları ihlalleri davalarında, suçlulara rücu etmesini engelleyen gayri resmi bir tavır var. Bu da suçu, dolaylı gizli resmi bir görüş olarak, teşvik ettiğini gösteriyor. Belki diyor Anadolu, dava açılrsa Devlet Emniyet Güçlerini zaafa uğratacağı düşünülüyor. Oysa suçlulara dava açılması, hem yasal (TCK 228. md.) hem de anayasal (Anayasa 129. md.) bir zorunluluk. Kaldı ki bu, insan hakları ihlallerini önlemek için kısa, basit ve ivedi sonuç alan bir yol, çünkü suçlu, suçunun faturasını, kendi cebinden ödeyecek.

Hazine avukatları da artık herhalde insafa gelir, İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu'nun 7 Kasım'da verdiği karar doğrultusunda, Türkiye'nin ödemeye mahkûm olduğu tazminatları, olaylarda sorumluluğu olanlara rücu eder. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nda, 13 başvuru ile ilgili 4 dostane çözüm ve 11 başvuru ile ilgili 9 Divan kararı sonucu, mağdurlara ödenen yaklaşık 70 milyar lırayı, suçlu güvenlik güçlerinden tahsil etmek üzere pespeşe rücu davalan açmaya başlar.

26 Ekim tarihli Radikal İK'de arkadaşımız Semra Somersan Türkiye'yi mahkûm ettirenlere rücu etmeyen sorumluların Anayasa'nın 129. maddesine göre suç işledikleri haberini vermişti. Geçtiğimiz hafta İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu benzer doğrultuda bir karar aldı.

Aydın nasıl bir kuştur?

Adorno, "Bugün insanın evindeyken kendini evinde hissetmemesi bir ahlak sorunudur" der, "Minima Moralia"da. Yerleşik düzenin vadedtiği "...her bir konforun bedeli bilgiye ihanet etmek, her barınak izinin bedeli, aile çıkarlarıyla küf kokulu anlaşmalara girmektir." Nazim öncesi hayatın dayattığı çıkmazları deşen Adorno, bütün kara duygululuğuyla arada kalmış bir sürgün olarak var olmanın ağırlığını "Yanlış bir hayat doğru yaşanmaz" önermesine bağlıyor. Adorno'nun sözünü ettiği 'sürgünlük' hali, durmadan kendine ve çevresine batan, topluma uzlaşmanın yapı taşlarını oluşturmaktan her türlü riski göze alarak iktidara karşı duran aydının metaforu. Adorno'nun kasvet ve keder yüklü dünyası düşünenlerin yolunu hâlâ aydınlatıyor. Aydın olmanın tekinsiz işiyiyle.

Aydın olmanın en aydınlık yolları üstüne epeyi kafa yorulan bir dönemden geçiyoruz yine. Yine tarihe, bir şimşek çakımlık sürede ışıyan, kendini açık eden bir görüntünün çiplaklığında bakıyoruz. Kayıt düşmek için herkesin en çiplak haliyle görüldüğü bu döneme iyi bakmalı. Bu uğursuz işima bize çok şey gösterecek.

Bu aralar konu başlığımız, Eşber Yağmurdereli örneğinden yola çıkarak düşünce suçunun terör suçuyla keşiştiği nokta. Aydının sorumluluğu, gerçek aydının nasıl olması gerektiği üstüne geliştirilen dil, toplumca içinde olduğumuz cendere-

nin bir yansıması, kaçınılmaz olarak. Başbakanımız ve Cumhurbaşkanımız beyefendilerin demeçlerinden Eşber Yağmurdereli'nin aslında dünyanın bütün cezalarını hak eden bir terör suçlusuydu, geçmişte reçelli bir muzar olduğunu öğrenmek bizi şaşırtmadı. Yağmurdereli'yi düzmece doktor raporuyla apar topar hapisneden çıkararak devlet, kendisini şefkatli, yaşını başını almış kör bir adamı hapislerde çürütmeye gönüllü elvermeyen bir baba kisvesi altında sunarken çoğumuz bunun Türkiye'nin içinde sıkışıp kalmış olduğu güçler dengesinin dayattığı acil bir çözüm denemesi olduğunu biliyorduk. Bu denemenin ne zamana kadar Türk vatandaşlarını ve dünyayı oyalayabileceği ise belli değil. Eşber'in yanı sıra Yaşar Kemal de bölücülük yapmaya devam ediyor hâlâ. Ona da kırk katırla kırk satır arası bir ceza biçmeyi rüyalarına saklayanların işi çok zor. Çünkü Yaşar Kemal durmadan konuşuyor. Ve onu kapatacak büyüklükte bir cezaevi inşa etmek, devletimizin bütçesini epeyi aşiyor. Bu adamlar neden böyle nankörlük ediyor, neden durmadan devletleri hakkında ileri geri konuşuyor dersiniz. Aydın oldukları için. Çünkü devletin ve devletçi bürokrat yazarların akıl erdiremedikleri biçimde "evlerinden kendilerini evlerinde hissedemiyorlar."

Aydın, bozguncudur

Aydın, huzursuzluk kaynağıdır. Varoluş nedeni, huzursuzluk çıkarıcıdır. Kendisi huzursuz olduğu için, kendisinin uzlaşmaya gönüllü olmadığı için 'başlı alternatifleri' üre-

tir. Sorgular, savaşır ve her türlü riski göze alarak kışkırtır. Bu anlamda elbette teröristlerle karşılaştırılmaya, teröre destek olma suçlamalarına bolca maruz kalacaktır. Aydın, durduğu yerden kimseyi mutlu etmeye, rahatlatmaya, devletin işlediği suçlara özürler üretmeye çalışmaz. Her aydının kendine has bir dili, kişisel bir duyarlığı vardır. Resmî dilin denetiminden dışında, çemberin içine girmeyi reddederek, 'düşman' olmayı göze alarak yaşar, sözünü dolaşıma sokar. Amerikalı sosyolog C. Wright Mills'in daha 1944 yılında, çoktan gasp edilmiş iletişim araçları karşısında aydının takacağı tavırları anlatan satırları hâlâ önemini koruyor: "Bağımsız sanatçı ve entelektüel sahiden yaşayan şeylerin basamaklaştırılması ve sonuç olarak cansızlaştırılmasına karşı direnebilecek ve mücadele edebilecek donanımına sahip, sayıları gittikçe azalan birkaç kişiden birdir. Artık gerçekten yeni düşünceler geliştirmek için modern iletişim araçlarının (yani, modern temsil sistemlerinin) bizi gömdükleri klişe görüş ve düşünce batininin maskesini indirme, sürekli olarak bunların etkisini kırma kapasitesi gerekir. Bu kitle-sanatçı ve kitle-düşünceci dünyaları giderek daha fazla siyasetin taleplerine maruz kalmaktadır. İşte bu yüzden entelektüel dayanışma ve çabaların odak noktası siyaset olmalıdır. Düşünür siyasi mücadele içinde hakikatin değeri ile bizzat ilişki kurmazsa, yaşanan deneyimlerin bütününü sorumlu bir biçimde

"Aydın kişi doğruyu mu savunmalı, yoksa, devlet yanlısı damgası yemek korkusuyla esen rüzgâra mı uymalı?"
Fatih Çekirge'den aktaran Ahmet Taner Kışlalı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıcı Büyükelçi Dr. Rıza Türmen Milliyet için yazdı

İnsan hakları, devletin çıkarı

Büyükelçi Rıza Türmen'in 3 Kasım'da göreve başlayacağı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıcıları toplu halde.

RİZA TÜRMEN

BM İnsan Hakları Komisyonu'na yarıda Avrupa Konseyi, AGH gibi bölgesel kurullar, çok taraflı insan hakları diplomasisinin yürütüldüğü forumlar.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra çok taraflı ilişkilerde insan hakları konusu yeni bir önemlilik kazandı. Soğuk Savaş döneminde mücadele, insan hakları normlarının Sovyet bloku devletleri tarafından kabul edilmesini ve uygulanmasını sağlamak için, sonrasında

Avrupa'da bölünme ortadan kalktı, normlar herkes tarafından kabul edilip uygulanmaya başlandı. Bu dönemde uluslararası kuruluşlarda, insan hakları çalışmaları yeni norm ve standartlar getirmek yerine mevcutları uygulamaları denetlemeye yöneldi. İlgili uluslararası kuruluşların her biri insan hakları alanında geniş bir denetim ağı oluşturdu, bunun için gerektiğinde yeni organlar kurdu.

Örneğin, Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak şöyle bir denetim sistemi görülmekteyiz: "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" hususundaki denetim görevi. İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlal edildiğine ilişkin olarak, taraflar devlete karşı bireyler ya da diğer taraflar devlet tarafından ihlal edilmiş oldukları bir yargı organı olarak inceleme kararına bağlar. Bunun yanında, AİK Parlamenter Meclisi'nin Bakanlar Komitesi'nin, Yerel Yönetimler Kongresi'nin, kendi denetim mekanizmaları var. Ayrıca, bir "İnsan Hakları Komisyonu" kurulmaktadır. BM ise "İnsan Hakları Komisyonu" ni üç yıl önce kurdu. Geçtiğimiz yıl, BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Sözleşmesiyle ilgili "İnsan Hakları" denleme komitesi kurdu. Bu komite, üye devletlere ziyaretle yapılarak işleme ya da kötü muamelelerin mevcut olup olmadığını saptamakta. AGH'de de bir "Ankara Yürürlük Komitesi" ile "Medya Özel Temsilciliği" kuruldu.

Bu mekanizmalar insan hakları faaliyetlerini saptamakta, bağlı oldukları kuruluşlar ise ilgili devletlerin insan hakları standartlarını kabul edilebilir bir düzeye getirmek için faaliyet yürütmekte, yardım programları düzenlemektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte herkes tarafından kabul edilen tek bir değerler sistemi kalmadı. İnsan hakları bu değerler sisteminin temel unsurlarından biri. Bu nedenle günümüzde insan hakları

parametreler içinde ele alınmaya başladı. Bu nedenle, Örneğin Yürürlük Komitesi'nin, Türkiye'nin mevcut olduğu ya da olmadığı her uluslararası forumda, insan hakları perdesi altında Türkiye'ye saldırması gerekte Soğuk Savaş döneminde ait bir tutum. Günümüzde böyle bir tutumun sürdürülmesi sadece insan haklarına zarar vermektir.

Soğuk Savaş sonrasındaki hızlı teknolojik ve ekonomik küreselleşmenin küçültüldüğü bir dünyada kültürler, değerler, düşünceler arasındaki karşılıklı etkileşim yoğunlaşmıştır. Böyle bir dünyada giderek ortak bir davranış kodu doğmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasındaki hızlı teknolojik ve ekonomik küreselleşmenin küçültüldüğü bir dünyada kültürler, değerler, düşünceler arasındaki karşılıklı etkileşim yoğunlaşmıştır. Böyle bir dünyada giderek ortak bir davranış kodu doğmaktadır.

devletlerin insan hakları ve demokrasi kavramlarıyla bunların uygulanmasını ilişkin tutumları da ister istemez bundan etkilenmektedir. Uluslararası ilişkilerde evrensel bir değer sisteminin geçerli olması ve devletler arasında karşılıklı bağımlılığın son derece artması, kültürel relativizm tartışmalarına da yoğunluk kazandı. Değişik ekonomik gelişme düzeyinde, değişik kültürel özelliklere sahip devletlerin aynı insan hakları ve demokrasi düzeyine sahip olmaları beklenilebilir mi?

Burada bu tartışmaya girilmeyecek. Ancak bu tartışmanın Avrupa Konseyi ve AGH üyesi olan Türkiye için geçerli olmadığını belirtmek gerekir. Bu kuruluşlara üye olmadıkça Türkiye insan hakları ve demokrasi alanında belirli bir düzeyde insan hakları ve standartları kabul etti. Özellikle Avrupa Konseyi çerçevesinde taraf olduğu anlaşmalardan doğan hukuki yükümlülükler üstlendi.

Günümüzde insan hakları, uluslararası ilişkilerde artan önemi nedeniyle, devletlerin uluslararası alandaki yerlerini belirleyen en önemli faktörlerden biri niteliğini kazandı. İnsan hakları ve demokrasi bugün uluslararası siyasette başlı başına bir güce kaynağı. Bu bakımdan belirli bir düzeyde uluslararası devletlerin uluslararası siyaset sahnesinde etkin bir rol oynamak istemeleri zorunlu kalmaktadır. İnsan hakları ve demokrasiye önem vermeyen, bu alanda gelişme göstermeyen devletlerin ise uluslararası sistem içinde izole olmaları tehlikesi var.

Başlı başına bir güce, insan hakları ve demokrasi bugün yalnızca bireylerin haklarıyla değil, aynı zamanda devletlerin çıkarlarıyla da yakından ilgili. Devletler, insan hakları ve demokrasiyi açıklan nedeniyele ağır bir siyasal bedel ödemek zorunda kalmıyor. Dolayısıyla dış politika stratejileri saptanırken insan hakları ve demokrasi faktörünün, göze önünde tutulması kaçınılmaz.

Yargıcı Dr. Rıza Türmen

İNSAN hakları ve demokrasi, yalnız bireylerin haklarıyla değil devletlerin çıkarlarıyla da yakından ilgili. Devletler, bu alandaki açıkları nedeniyle ağır bir siyasal bedel ödüyor

bir çatışma alanı olmaktan çılıp, bir işbirliği alanına dönüştü. Ancak bunun şartları var.

Günümüzde insan hakları sorunlarından biri aynı kategoride söz etmekteyiz. Bunlardan birincisi, insan haklarının sistematik ve kitlesel bir biçimde ihlal edildiği ülkeler. İkinci kategori ise, yasal ya da kurumsal eksiklikler ya da bireylerin kişiliklerinden kaynaklanan ihlallerin mevcut olduğu ülkeler. Yukarıda değinilen denetim ve işbirliği mekanizmaları, ikinci kategori ülkeler için geçerli. Birinci kategorideki sorunlar için ise, uluslararası toplum Bosna ya da Kosova örneklerinde olduğu gibi kuvvetle basıyarak ile harekete geçmek, sepenekleri arasında hocalarmaktadır. Ekonomik ya da askeri yaptırımların çoğu kez etkili olmadığını ise deneyimler gösteriyor.

Devletleri de ilgilendiriyor

Uluslararası insan hakları mekanizmalarının gelişmesi sonucu devletler ihlal ilişkilerinde insan haklarına, daha sınırlı bir yer vermek olanağına buldu. İhali ekonomik ya da siyasal ilişkilerini edilemediklerin bu sorundan çok taraflı forumlara gitmeyi yeğlemişlerdir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle insan hakları ulusal çıkarlara hizmet eden bir siyaset aracı olmaktan çılıp, kendine özgü

Türkiye yine sanık

AİHM'nin ocak sonuna dek bakacağı 34 davanın 14'ünde Türkiye yargılanacak. Başvuruların büyük bölümü 'düşünce suçu'ndan. Türk yargıç 13 davadan çekildi

CELAL BAŞLANGIÇ

Abdullah Ocalan'ın İtalya'ya sığınmak istemesi üzerine Türkiye'nin demokratik yapılanması bir kez daha tartışma konusu oldu. İdam cezası uygulaması, işkence yapması ve DGM'lerinin yansız olmaması gibi nedenlerle eleştirilen ve demokrasisinin, üyesi olmak istediği Avrupa Birliği'nin ölçütlerine uymadığı ortaya çıkan Türkiye'yi şimdi yeni bir sınav bekliyor.

Düşünce özgürlüğüne getirdiği sınırlamalar ve düşüncüyü cezalandırmasından dolayı Türkiye, önümüzdeki aylarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde yoğun bir yargılama sürecinden geçecek. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun mahkemeyeyle birleştirilerek yeni bir yapılanmaya kavuşmasından sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde daha hızlı bir yargılama süreci başladı. Yeni yapılanmasından sonra bakacağı ilk 34 davaya gün veren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Ocak 1999 sonuna dek en çok yargılanan ülke Türkiye olacak.

Yargıç seçimindeki hata

34 davadan 14'ünde Türkiye, beşinde Fransa, üçünde İngiltere sanık olarak yargılanacak.

Daha önce çeşitli kişi ve kurumlar tarafından uyarılmasına karşın hükümetin yargıç seçiminde sonradan çıkabilecek sorunları dikkate almadan, daha önce komisyondaya da mahkemede Türkiye'yi temsil etmiş kişileri yargıç olarak önermesi, Avrupa'da yeni sorunlar yaşanmasına yol açtı. Önümüzdeki ocak ayına dek görülecek 14 davadan 13'ünde taraf olarak Türkiye'yi temsil eden Büyükelçi Rıza Türmen yönetmelik gereği çekilmek zorunda kaldı. Mahkemede Türk yargıç kalmayınca, bazı duruşmalar yeni yargıç atanıncaya dek ertelendi.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Türkiye'den en çok başvuru yapan ve yargıç seçimi konusunda daha önce çeşitli kurumları uyararak Avukat Hasip Kaplan konuyla ilgili olarak, "Sözleşmeye taraf ülkeler

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ocak sonuna kadar ele alacağı davalar arasında Günay Aslan, Haluk Gerger, Fikret Başkaya, Ahmet Zeki Okcuoğlu ve Münir Ceylan'ın başvuruları da var.

üç yargıç belirleyip Avrupa Parlamentosu'na sunarak oylama yöntemiyle ülke yargıcını belirlemektedir. Son olarak Türkiye'nin hükümet olarak saptadığı üç yargıçın geldiği görevlere baktığımızda üye ülkelerin kendilerini korumak için kendilerine taraf olan yargıçları saptadığını görüyoruz. Türkiye'nin gösterdiği üç yargıçtan biri Türkiye'nin Avrupa Konseyi nezdinde Starsbourg daimi temsilcisi Büyükelçi Rıza Türmen, ikincisi hükümetin mahkemede avukatı olan Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Aslan Gündüz, üçüncüsü hükümetin Strasbourg'ta daimi avukatlığını yapan Münir Özmen'di. Yıllarca hükümeti savunan bu değerli hukukçularımız, yargıç seçildikten sonra bağımsız olmaları gereken kişiler. Bunun kolay olmadığını, yıllarca hükümeti savunmaya yönelik alışkanlığın birdenbire değişmediği ifade etmek istiyorum" dedi.

Kaplan'ın önerisi AİHM'de görev alacak Türk yargıcın tüm baroların ve üniversitelerin ortaklaşa belirlediği bir kurul tarafından seçilmesi.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Ocak 1999'un sonuna dek bakılacak Türkiye aleyhindeki 14 davadan 13'ü düşünce suçları, biri de yaşama hakkıyla ilgili. Türkiye aleyhindeki davalarda büyük bölümü düşünce özgürlüğü açısından yoğun tartışmalara yol açan Terörle Mücadele Yasası'nın 8. ve TCK'nın 312. maddesiyle ilgili. Eğer Türk Yargıç Rıza Türmen yönetmelik gereği 13 davadan çekilmesiyle davalardan ertelenmesi gündeme gelmeseydi 2 ve 3 aralık tarihlerinde Türkiye aleyhinde görülecek ilk dava 'yaşama hakkının ihlali'yle ilgili olacaktır.

Yoğun yargılama süreci

AİHM'ye 1990'da başvuran Saniye Oğuz oğlu Musa'nın 1990'da Sırnak'taki kömür ocağının şantiyesinde bekçi olarak görev yaptığı sırada güvenlik kuvvetlerinin operasyonu sırasında öldürüldüğünü öne sürdü.

Bu dönem AİHM'de görülecek dava ise Terörle Mücadele Yasası'nın (TMY) 8. maddesiyle ilgili. 1989'da Yunus Nadi Armağan'ın kazanan 'Yas Tutan Tanrı 33 Kurşun' adlı kitabından

dolay iki yıl hapis yatan ve başka mahkûmiyetleri nedeniyle Türkiye'yi terk eden Günay Aslan'ın başvurusunda, DGM'lerin tarafı mahkemeler olmadığı ve TMY'nin 8. maddesinin düşüncüyü yasaklaması gündeme gelecek.

AİHM'nin bakacağı bir başka dava ise Petrol-İş Sendikası'nun eski genel başkanı Münir Ceylan'ın başvurusuyla ilgili. 'Yarın Çok Geç Olacaktır' başlıklı yazısı nedeniyle 20 ay hapse çarptırılan ve bu cezasını çeken Ceylan'ın davasında da TCK'nın 312. maddesi gündeme gelecek.

Haluk Gerger, Fikret Başkaya, Ahmet Zeki Okcuoğlu, Kamil Tekin Sürek gibi aydınların, bilim adamlarının başvuruları nedeniyle Türkiye aleyhinde açılan davalarda da TMY'nin 8. ve TCK'nın 312. maddesi yargı konusu olacak.

Türkiye'yi önümüzdeki aylarda düşüncesiz özgürlüğü açısından yoğun bir yargılama süreci bekliyor. Yani Türkiye bir kez daha Avrupa'da 'düşünce özgürlüğü sınava'ndan geçecek. Anlaşılacak demokratikleşme açısından bir kez daha 'hem şifman, hem dersini çalışmamış öğrenci' durumuna düşecek.

Raikaal
26.11.98

AIHM, ulemaya sormuş

Leyla Şahin davasında, Diyanet bünyesindeki Din İşleri Yüksek Kurulu'na danışma gereği duymayan AIHM, 27 Haziran 2000'de, "Musevî mağdurlar" için; hem Fransa Hahambaşısı J.Struk'tan, hem de Paris Yahudi Fetva Kurumu'ndan görüş istemiş ve kararını da "onların fetvaları" paralelinde vermiş... 6 Aralık 1982'deki bir "boşanma" davasında da Fransa Hahambaşılığı'ndan görüş isteyen AIHM, kararını da fetva doğrultusunda vermiş..

SERDAR ARSEVEN
Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, AIHM'in Leyla Şahin davasıyla ilgili kararını değerlendiren kullandığı "Başörtüsü konusunda karar verilirken ulemaya danışılmıydu" cümlesi, farklı değerlendirmelere yol açtı. Kartel gazete ve televizyonları Başbakan'ın sözlerinin çok hukukluluğu çağırıştığını iddia ederken, tartışmalar hep "Laikliğe taraftar ya da karşı olmak" zeminine kaydı.

Peki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bugüne kadar dini konuda ulemaya yani din bilginlerine danıştı mı?... İşte Vakıf, bu konuyu belirleyecek, mahkeme tutanaklarıyla aydınlatıyor: Evet, AIHM bazı davalarında, dini otoritelere danıştı. Bunlar arasında en dikkat çekici olanları da Yahudilerle ilgili davalarda gerçekleşti.

BİR DAVA
Cha'are Sholom ve Tsedek Fransa'ya karşı.

27417/95 sayılı ve 27 Haziran 2000 karar tarihli davada, aşırı dindar bir Musevî örgütüne mensup Yahudiler, koşer (helal gıda) kurallarına uygun olarak bütün Fransa mezbahanelerinde kesim yapma izni isterler. Buna izin vermediği için Fransız devleti aleyhine dava açarlar. İç hukuk yolunu tükettikten sonra konuyu Avrupa In-

san Hakları Mahkemesi'ne taşırlar. **AIHM, FETVA KURUMUNA SORUYOR**
AIHM, Fransa Hahambaşısı J. Struk'tan ve ACİP (Jewish Consistorial Association of Paris-Paris Yahudi Fetva Kurumu) Başkanı Rabbi David Bitton'dan görüş ister. Yahudilerin genel ibadet kuralları, hayvan kesim usulleri, hayvan kesimine ilişkin ritüeller, Yahudi şeriatının bu konudaki hükümleri, kurbanlık hayvanların alımı ve satışına ilişkin şeriat usulleri, tüketime uygun olan ve olmayan hayvanların kestirilmesi, Torah (Tevrat)'taki meseleye ilişkin hükümler, akredite ulemadan istenir.

Başrahip J. Struk ve ACİP Başkanı David Bitton'dan alınan bilgiler, karar tutanaklarında "procedure-facts" başlığı altında sıralanır. Bu bölümde, koşerin tanımı, Fetva Kurumu'nun kayıtlarına dayanılarak yapılır. Torah (Tevrat)'ta koşere ilişkin kurallar, emirler sıralanır: "Tevrat, kanın tüketimini kesinlikle

yasaklar. Kanı tamamen çıkmamış ve temiz suyla yıkanmamış yiyeceklerin yenmesini de yasaklar..."

Bu bölümde ayrıca, yenmesi helal olan ve olmayan hayvanlar da, Fetva Kurulu'nun verdiği bilgilere atıfta bulunulmak suretiyle sıralanıyor.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin davasıyla ilgili kararında, Yahudi Fetva Kurumu'nun katkılarında övgüyle bahsedilmesi de dikkat çekiyor.

BİR BAŞKA DAVA
Bir başka dava. 10180/82 Sayılı davanın 6 Aralık 1982 tarihli karar metni de, benzeri bir duruma işaret ediyor. Fransız Medeni Hukuku'na uygun olarak sahip olduğu kadınlardan birinden boşanan bir Musevî, dini boşanmanın şekli şartını oluşturmuş ve bir tür talak mektubu olan Guett belgesini, karsısına vermekten kaçınır. Bu belge olmaksızın başkasıyla evlenme imkânının bulunmadığını belirten Yahudi kadını, kocası aleyhine manevî tazminat da-

vası açar ve süreç sonucunda davayı kazananak, kocasını tazminat ödemeye mahkûm ettirir.

Bu durumdan dolayı mağdur edildiğini düşünen Yahudi Koca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurur. AIHM'e başvuru dilekçesinde kendisinin bağlı bulunduğu Kohen kabilesinin mensuplarının boşanmış bir kadına ebediyen evlenemeyeceklerini belirtir. "Bu boşanma belgesini (Guett) verdiğim takdirde aynı kadına yeniden evlenmem mümkün olmayacak, bu durumda ben Fransa tarafından mahkûm edilmiş oluyorum" der. Mahkeme, bu davada da, Fransa'daki Hahambaşıktan görüş ister. Karar da bu görüş çerçevesinde şekillenir.

'ULUSLARARASI HUKUKTA İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ' KİTABININ YAZARI ÖKTEM: "AIHM, ÇOK HUKUKLULUĞU KABUL ETMİŞ GİBİ GÖRÜNMEKTEDİR"
Bu davalara, "Uluslararası Hukukta İnanç Özgürlüğü" adlı kitapta da yer veriliyor.

Kitabın yazarı, Galatasaray Üniversitesi Öğretim Üyesi Akif Emre Öktem, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin farklı durumlarda nasıl tutum değişikliğine gittiğini şu ifadelerle dile getiriyor:

"AIHM çok açık görüyor ki, zaman zaman dini kurallara ve yetkililere itibar etmektedir. Dini hukuka özerk bir alan tanıyan Komisyon, bazı durumlarda edata çok hukuklu bir düzeni kabul eder gibi görünmektedir. Nitekim, sizin üzerinizde durduğunuz davalarda da (Yahudilerle ilgili davalar) edata çok hukuklu bir düzeni kabullenir görünmektedir. Oysa Mahkeme Refah Partisi ve diğerleri, Türkiye'ye karşı, davasında çok hukuklu bir düzenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve özellikle de ayrımcılık yasağı ilkesine aykırılığı üzerinde duracaktır."

4 ülke daha Nestle'nin bebek sütlerini toplattı

İtalya'dan sonra Fransa, İspanya, Yunanistan ve Portekiz'deki bebek sütleri, tüketime uygun olmadığı gerekçesiyle toplandı. İtalya'da, içindeki bir madde yüzünden tüketime uygun olmadığı gerekçesiyle bebekler için üretilen Nestle marka yaklaşık 30 milyon litre sütte el konulmuş, ardından şirket, Fransa, İspanya ve Portekiz'deki sütlerin tedbir olarak piyasadan toplatılmasına karar vermişti. Nestle, Türkiye'de İtalya'da alınan geri çekme kararının Türkiye için geçerli olmadığını iddia etti.

Hakkari Valisi değişti

HABER MERKEZİ

Hakkari Valisi Erdoğan Gürbüz, Tokat Valiliği'ne atandı. Hakkari Valiliği'ne de Tokat Valisi Ayhan Nasuhbeyoğlu getirildi. Tokat Valiliği'nden Hakkari Valiliği'ne atanmış Ayhan Nasuhbeyoğlu, "Şerefli bu görevimizi, yurdun her yerinde yapmayı her zaman bekleriz" dedi. Nasuhbeyoğlu, müki idari amirlerinin yurdun her yerinde görev yapmaya hazır olduğunu, bunun da böyle devam edeceğini belirterek, "Şerefli bu görevimizi, yurdun her yerinde yapmayı her zaman bekleriz. Hakkari'de de görevimizi en iyi şekilde sürdüreceğiz" diye konuştu. Nasuhbeyoğlu, Tokat'tan ayrılmadan önce konuyla ilgili olarak daha geniş bir açıklama yapacağını söyledi.

A. Vakıf 24.11.2009

Avrupa Çifte Standart Mahkemesi

AIHM'nin çelişkisi kafa karıştırıyor

AIHM'nin Hristiyan, Musevi ve Yehova Sahidi gibi inanc mensupları için verdiği 5 önemli karar, Müslümanların inanc hak ve özgürlüklerine nasıl baktığını ortaya koyuyor.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) tarafından verilen kararlar, Türkiye'de inanc özgürlükleri konusunda tartışmaları körükledi. Özellikle, Hristiyanlar, Museviler ve Yehova Sahidi gibi inanc mensupları için verilen kararlar, Müslümanların inanc hak ve özgürlüklerine nasıl baktığını ortaya koyuyor.

Birlikte çalıştığı yasa dışı faaliyetler nedeniyle yasadışı olarak faaliyet gösteren grupların faaliyetleri engellenmesi için alınan önlemlerin, inanc özgürlükleri ile çelişip çelişmediği konusunda tartışmalar yaşanıyor.

LAİKLEK VURGUSU İLK
AIHM'nin verdiği kararlar, laiklik ilkesiyle uyumlu olarak değerlendirilmeli. Özellikle, inanc özgürlükleri ile laiklik ilkesi arasında bir denge kurulması gerekiyor.

Dinlere göre farklı kararlar

AIHM'nin verdiği kararlar, dinlere göre farklılık gösteriyor. Özellikle, Hristiyanlar, Museviler ve Yehova Sahidi gibi inanc mensupları için verilen kararlar, Müslümanların inanc hak ve özgürlüklerine nasıl baktığını ortaya koyuyor.

Merve Kavakçı: AIHM'nin kararı neo-oryantalist

Milletvekili seçildiği nabes basorudu oldu İnanç HEM'de kararlar Merve Kavakçı AIHM'nin verdiği kararlar neo-oryantalist karar diye nitelendiril

ABD'de öğretim üyesi ve danışman
Kavakçı, "Türkiye'ye dönmedi düşünmüyor musunuz?" sorusuna fee şöyle yanıit verdi: "George Washington Üniversitesi'nde öğretim üyesiyim, Türkiye ile ilişkilerde, Amerikan Kongresi'nin AGIT Komitesi'ne danışmanlık yapıyorum ve bunları başörtümler yapıyorum. Türkiye'ye dönüp öğretilir mi? Türkiye'de başörtüsü yasasını kaldırabilirim."

Merve Kavakçı, AIHM'nin verdiği kararlar hakkında konuştu. Özellikle, Hristiyanlar, Museviler ve Yehova Sahidi gibi inanc mensupları için verilen kararlar, Müslümanların inanc hak ve özgürlüklerine nasıl baktığını ortaya koyuyor.

Washington'da öğretim üyesi

MAHKEMENİN KARARI SORUNLU
Kavakçı, "AIHM'nin kararı sorunlu. Özellikle, inanc özgürlükleri ile laiklik ilkesi arasında bir denge kurulması gerekiyor."

AIHM'nin kararı neo-oryantalist

IHL ve başörtüsü için Anayasa değışmeli

Başörtüsü ve inanc özgürlükleri konusunda Anayasa değışmeli. Özellikle, Hristiyanlar, Museviler ve Yehova Sahidi gibi inanc mensupları için verilen kararlar, Müslümanların inanc hak ve özgürlüklerine nasıl baktığını ortaya koyuyor.

İbrahim Solmaz

DİRENMEYEN SİYASİLER BİTTİ
İnanç özgürlükleri konusunda direnmeyen siyasiler bitti. Özellikle, Hristiyanlar, Museviler ve Yehova Sahidi gibi inanc mensupları için verilen kararlar, Müslümanların inanc hak ve özgürlüklerine nasıl baktığını ortaya koyuyor.

ÖNDER'İN YENİ BASKANI SULA
Çok sayıda siyasetçinin katılımıyla Genel Kurul'da Başkan İbrahim Solmaz görevi bıraktı. Yeni başkan Sula oldu.

BAŞÖRTÜSÜ KARARINA SEVİMLERİNE KİNA ÖNEMİ
AIHM'nin verdiği kararlar, başörtüsü konusunda tartışmaları körükledi. Özellikle, Hristiyanlar, Museviler ve Yehova Sahidi gibi inanc mensupları için verilen kararlar, Müslümanların inanc hak ve özgürlüklerine nasıl baktığını ortaya koyuyor.

ERDOĞAN HAKLI
Erdogan, "AIHM'nin kararı sorunlu. Özellikle, inanc özgürlükleri ile laiklik ilkesi arasında bir denge kurulması gerekiyor."

İsmail Kalkan

AIHM: Şeriatı savunma ifade özgürlüğü olamaz

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), bu ay içinde Refah Partisi kararını açıklayacak. Yargıçlar, şeriat söyleminin 'düşünce özgürlüğü' çerçevesinde olamayacağını düşünüyor. Ancak, parti kapatmak yerine, şeriat söylemi içindeki siyasilere yargılanabileceği görüşünü çıkması bekleniyor.

bulunmayan ve milyonlarca kişinin oy verdiği bir partinin kapatılması bu maddenin ihlali anlamına geliyor.

AIHM yargıçlarının "En çok zorlandığımız davalardan biri" diye nitelendikleri Refah davasında, hem şeriat söyleminin 'düşünce özgürlüğü' içinde değerlendirilmesi, hem de siyasi bir partinin kapatılmasının ihlal olarak görülmesi ikili bir şekilde kalıpları bildiriliyor.

Bu nedenle yargıçların şöyle bir karar vermesi bekleniyor:

"Refah Partisi kapatılmaz. Ancak şeriat söylemi, düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceği için siyasilere yargılanabilir ve tazminat da talep edemezler."

ERBAKAN'IN SÖYLEMİ

Yasadışı duruma düşen Necmettin Erbakan, Şevket Kazan ve Ahmet Tekdal'ın biray olarak yaptıkları başvurudan istedikleri sonucu elde edemeyecekleri, AIHM'nin bu başvuruda Türkiye'ye 'ihlali' kararı almayacağı giderek aşırı kazanıyor.

AIHM, parti yöneticilerinin milyonlarca kişiyi etkileyebilecek konularda olduklarını, bu nedenle şiddet ve şeriat yanlısı söylemlerin, demokrasilerde 'sınırlanabilirliği' üzerinde duruyor.

YA AVRUPA'DA OLSA

Refah Partisi davası, AIHM'nin tarihinde ilk kez 'Siyasi İslam' ile ilgili bir davaya yorumlanması anlamına geliyor. AIHM'nin alacağı kararın, siyasi İslamı 'meşrulaştırmayacak' bir karar olması üzerinde duruldu.

Yargıçlar arasındaki tartışmalar daha çok bu yönde şekillendi. Avrupa'da benzer bir partinin kurulması ve 'şeriat' yanlısı söylem içerisine girmesi halinde, bunun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında görülüp görülmeyeceği, yargıçların en çok tartıştığı konu oldu.

Zeynel ÜLÜ BRÜKSEL

AVRUPA İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AIHM) Türkiye'nin en önemli davalarından biri olan Refah Partisi'nin kapatılmasına ilişkin davada son aşamaya gelindi.

Davayla ilgili kararını bu ay sonuna kadar vermesi beklenen AIHM'de "Şeriat söylemi düşünce özgürlüğü kapsamına girmez" görüşü ağır basıyor. Ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin öngörülmesiyle hakıyla ilgili 11'inci maddesi nedeniyle yargıçlar ikileme düşünüyor. Çıktığı programında 'şeriat' hedefi

AIHM Başkanı Luzius Wildhaber

Ölüm orucunda 2 mahkûm daha öldü

ÖLÜM oruçlarının da dün iki kişi daha ölürken, Batı bu konuda Türkiye'yi yakın sorgulamaya aldı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi heyeti dün başta Adalet Bakanı olmak üzere yetkililerle konuyu görüştü. Adalet Bakanının bugün de AB büyükelçileriyle görüşme bir araya gelerek konuya ilişkin bilgi aktarması bekleniyor.

22'NCİ ÖLÜM

AIHM heyeti dün sabah Ankara'da temaslarına başlarken, ölüm oruçlarında 21. ölüm haberi dün sabah, İzmir'den geldi. Yasadışı MLKP örgütüne üye olduğu iddiasıyla 12.5 yıl hükümlü olan Çorum Osmanlı 32 yaşındaki Hüseyin Kaya, ölüm orucunun 148. gününde, dün sabah Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde yaşamını yitirdi. 22. ölüm ise öğleden sonra Ankara'da oldu. Ankara Numune Hastanesi'nde tedavi gören Cafer Tayyar Bektaş, ceylanının 200. gününde yaşamını yitirdi.

Adalet Bakanı Hilmet Sami Türk, bugün AB büyükelçileriyle görüşme bir araya gelecek İsvet'in Ankara Büyükelçiliği'ndeki yemekle ilgili konuyu ölüm orucu, yargı reformu, insan hakları gündemini oluşturacak.

Avrupalı yargıçlardan Ankara'ya çifte mesaj

AVRUPA İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) Başkanı Luzius Wildhaber, Ankara ziyareti için hem yargıya, hem Hükümet'e mesaj verdi. Wildhaber, dün sabah makamında ziyaret ettiği Adalet Bakanı Hilmet Sami Türk'e, ölüm oruçlarından biriyi üzüntü duyduğunu belirterek, mahkûmlar, yakınları, sivil toplum örgütleri ve hükümet arasındaki diyalog eksikliğinin giderilerek, sorunun çözülmesini ümit ettiğini söyledi. Wildhaber, daha sonra görüşüldüğü Yargıtay Başkanı Sami Selçuk ve Türk yargıçlardan ise kararlarını verirken, Türkiye'nin altına imza koyduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ve AIHM kararlarını dikkate almasını istedi. Wildhaber, "Biz, Yargıtay üzerinde değiliz, denetim mekanizması da değiliz. Sizin kararlarınız bozma yetkisi yok"

- AIHM kararlarını dikkate alın
- Diyalog kurun, ölüm oruçları bitsin

dedi. Wildhaber, bugün Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Bumin ile görüşecek.

TÜRKİYE İKİNCİ SIRADA

Wildhaber dün öğleden sonra Yargıtay'dan bir üyenin konuşmacı olarak katıldığı "İnsan hakları, düşünce özgürlüğü ve işkence" konulu bir sempozyuma da katıldı.

"İnsan hakları ihlali" gerekçesiyle AIHM'ye yapılan başvurular da, Türkiye'nin Rusya'dan sonra dünyada ikinci ülke olması, Türkiye'ye ilgili 4 bin 187 başvurudan bugüne kadar sonuçlanan 137'sin-

den 134'ünün başvurular lehine sonuçlanması, Avrupalı yargıçların bu ziyaretini önemli hale getiriyor.

Bu arada Avrupalı yargıçların, AIHM'ye yapılan başvuruların büyük bölümü kararlardan kaynaklanan Yargıtay'ı ziyareti de bu mahkemenin bazı üyelerinde silan yaratmış. Yargıtay'da "Bizi hukuksuz teftiş ne mi geliyorlar?" şeklinde tepkiler oluşmuş, AIHM'den de "Teftiş değil, görüş alışverişine geliyoruz" diye mesaj geldi.

Öte yandan Bakan Türk, bugün de AB büyükelçileriyle görüşme bir araya gelecek İsvet'in Ankara Büyükelçiliği'ndeki yemekle ilgili konuyu ölüm orucu oluşturacak. Yemekle ayrıca, yargı reformu, insan hakları, FP davası, yolsuzluklara karşı mücadele gibi konuların da ele alınması bekleniyor. ■ Oya ARMUTÇU/ANKARA

Herkes için özgürlük

Düşünceyi açıklama özgürlüğünü cezalandıran yasalarda yapılacak pansuman iyileştirmeleri yetersiz gören Avrupa İnsan Hakları Divanı, şok eden düşüncelere karşı da özgürlük istiyor

ANKARA - Kararları üye devletleri bağlayan Avrupa İnsan Hakları Divanı (AİHD), düşünceyi açıklama özgürlüğünü cezalandıran yasalarda yapılacak 'pansuman' iyileştirmeleri yeterli görmüyor. Divan kararlarında "Düşünceyi açıklama özgürlüğü, yalnızca uygun ve iyi olarak düşünülen veya zararsız önemsiz sayılabilecek haber ve düşünceler için değil, aynı zamanda devleti veya toplumun bir bölümünü şok eden, gücendiren, rahatsız eden düşünce ve haberler için de geçerlidir ve uygulanmalıdır" deniyor.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde kararlarını dikkate almak durumunda olduğu AİHD, terfize destek açıklamalarına cezayı kabul ederken, Türkiye'yle ilgili mahkûmiyet ve parti kapatma kararlarında da gönderme yaptığı 1976 Handyside/İngiltere kararında, düşünceyi özgürlüğün sınırlarını şöyle çiziyor:

Müdahale şarta bağlı

"Düşünceyi açıklama özgürlüğü demokratik toplumun önemli temellerinden birini, bu toplumun ve her insanın gelişiminin temel koşulunu oluşturur. AİHD'nin 10. maddesi, 2. fıkradaki koşullara tabi olarak yalnızca uygun ve iyi olarak düşünülen veya zararsız veya önemsiz sayılabilecek haber ve düşünceler için değil, aynı zamanda devleti veya toplumun bir bölümünü şok eden, gücendiren veya rahatsız eden düşünce ve haberler için de geçerlidir ve uygulanmalıdır. Bunlar çoğulculuk, hoşgörü, ve açık fikirli olmanın gerekleri olup, bu özellikler olmadan herhangi demokratik bir toplum düşünülemez."

Düşünceyi açıklama özgürlüğüne müdahaleyi ancak bu şartlar çerçevesinde zorunlu görüldüğü durumda onaylayan AİHD, müdahalenin 'zorunlu olması' için, yapılan sınırlamada 'önemli ve zorunlu gereklerinin' şartı arıyor ve özgürlüğe müdahalenin gerek-

leştirilmek istenen amaçla ölçülü ve müdahale için gösterilen nedenlerle ilgili ve yeterli olmasını da şart koşuyor. Divan'ın 'Lingens/Avusturya kararında "Resmi görüşlerin ve icraatların muhafazası siyasi arenada yerlerini bulabilirdi", Castells/İspanya kararında ise "İfade özgürlüğünün, halkın seçtiği birinin, kendi adına olduğu kadar temsil ettikleri adına da konuştuğu için daha fazla önem taşıyor" deniliyor.

Görev yargıçların

Öte yandan Adalet Bakanlığında bir dönem Uluslararası İlişkiler-Dışişleri Genel Müdürlüğü yapan Müsteşar Yardımcısı Doç. Dr. Şeref Ünal, Türkiye'nin başının düşünce özgürlüğü konusunda daha az ağrımaya için şu çarpıcı tespit ve öneriyi yaptı: "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Türkiye'de ifade özgürlüğünün ihlal edildiğini tespit ettiği tüm kararlarında TCK 312 ve TMK'nun 8. maddeleri değil, bu hükümlerin anlayış ve yorumlanış tarzı eleştirilmektedir. Dolayısıyla, gerekli olan bu hükümlerin ikide bir başka altında değiştirilmesi değil, ifade özgürlüğünün AİHM içtihatı doğrultusunda algılanarak yorumlanması ve uygulanmasıdır. Bu aslında bir zorunluluktur. Bu bakımdan ceza hükümlerine büyük görevler düşmektedir."

Çağdaş hâkim

Hâkim, kanunlarla bağlı olmakla beraber, kanunlarda geçen ve zamana/mekâna göre yorumlanabilecek kavramlar, kendisine çok geniş takdir hakkı vermektedir. Ancak hâkim takdir hakkını kullanırken, demokratik toplumda hâkim olan ve birbiriyle rekabet eden görüşler ve değer yargılarını, ölçüleri, dengeli bir şekilde ele almak zorundadır. Bu alanda ceza mahkemeleri de hukuk mahkemelerinin, anlayışlı, hoşgörülü ve çağdaş yaklaşımı benimsemedikleri takdirde, yakınlıkların büyük ölçüde azalacağına kuşku yoktur."

Faşist suçlaması 'ifade özgürlüğü'

AIHM, Mehmet Ağar'a "eli kanlı faşist" dediği için hapse mahkûm edilen ve öğretmenlikten atılan İlnur Birol'un sözlerini ifade özgürlüğü içinde yorumladı

İlnur Birol

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) dönemin Adalet Bakanı Mehmet Ağar'a "faşist" dediği için hapse mahkûm olan ve öğretmenlikten atılan İlnur Birol'u haklı buldu. Ancak Birol, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yeniden yargılanmasını engellemek için çıkarılan düzenleme nedeniyle tekrar yargılanamayacak, öğretmenliği de dönecektir.

Ankara

KESK'in 18 Nisan 1996'da İstanbul Kadıköy'de düzenlediği mitingde konuşan Eğitim - Sen üyesi Birol, Ağar için, "Eli kanlı hükümetin başına getiriyorlar. Eli kanlı faşistleri Adalet Bakanı yapıyorlar" dedi. Birol hakkında TCK'nin 159. maddesinde düzenlenen, "hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif" suçundan dava açıldı. Birol bir yıl hapis cezasına çarptırıldı. Yargıtay'ın da onayının ardından, Öğretmenler Günü'nde cezaevine konulan Birol, aldığı ceza nedeniyle meslekten de atıldı. Cezası bitince AIHM'ye başvuran Bi-

Mehmet Ağar

rol'un açtığı dava, önceki gün sonuçlandı. Kararın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AIHS) "ifade özgürlüğü" başlıklı 10. maddesine aykırı olduğunu belirten AIHM, Türkiye'yi avukatlık masraflarıyla birlikte 9500 euro tazminat ödemeye mahkûm etti.

Öcalan kararı

AIHM kararlarını yeniden yargılamak için Türkiye, Öcalan'ın yeniden yargılanmasını engellemek için, karara bağlanmamış başvuruları kapsam dışı bıraktı. Düzenleme 2003'te yürürlüğe girdiği için Birol da yeniden yargılanamayacak. Birol, ancak mahkemelerin söz ko-

Türkiye mahkûm

Mehmet Ağar'a faşist dediği için hapis yatan öğretmen Birol, AIHM tarafından suçsuz bulundu. Hapis kararının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "ifade özgürlüğü" başlıklı 10. maddesine aykırı olduğunu belirten AIHM, Türkiye'yi avukatlık masraflarıyla birlikte 9500 euro tazminat ödemeye mahkûm etti.

nusu ayrımın AIHS'ye aykırı olduğunu belirterek yeniden yargılama yönünde radikal bir karar vermeleri halinde bu şansa kavuşabilecek.

Sigorta acentesinde

İstanbul sigorta acentesinde çalıştığını söyleyen Birol, Başbakan Erdoğan'ın siyasi yaşamını kaldıran yasal düzenlemelerin ardından öğretmenlik yapabilmek için başvurduğunu belirtti. Birol, "Önce atanmam yapıldı. Ancak daha sonra bunun devlet memurlarını kapsamadığı belirtilerek iptal edildi. Buna karşı idare mahkemesinde dava açtım. AIHM kararını da oraya sunacağım" dedi.

Prof. Dr. Bakır Çağlar kimdir?

Prof. Dr. Bakır Çağlar, Saint Joseph Lisesi ve İ.O. Hukuk Fakültesi mezunu. 'Demokratik Liberalizasyon ve Siyasal İktidarın Kullanılması' başlıklı doktora tezini Sorbonne Üniversitesi'nde yaptı. İ.O. Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyeliği yapan Çağlar, daha sonra SBF'ye geçti. Türk hükümetini temsilen 5,5 yıl Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde, yargıç olarak çalışan Çağlar, bu görevinden istifa ettikten sonra SBF'deki öğretim üyeliğine geri döndü. Anayasa Hukuku Profesörü Çağlar, kapatılan TBKP'nin 'yargılanmanın yenilenmesi' talebiyle Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı başvuruyu değerlendirdi. Çağlar, yargılanmanın yenilenmesi kuramını, RP ve kapatılan diğer partiler açısından da inceledi. Çağlar, İncal davası çerçevesinde DGM'leri, düşünce suçları olarak bilinen TCK 312. maddesi ve Türk iç hukuku ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hukuku arasındaki ilişkiyi de yorumladı.

TBKP başvurusunu nasıl yorumluyor-sunuz?

Siyasi partilerin kapatılmasında, dava esaslı incelemede, Anayasa ve Siyasal Partiler Yasası uygulanır. Parti kapatma davası görüldükten, usul kuralları açısından ise CMUK uygulanır. Bunun esaslı ilgili bir tarafı yok. Başvurudaki hata, esas'la ilgili davanın görülmesinde CMUK'un uygulanacak yasa sayılması. O esaslı ilgili değil. RP'nin kapatılması davası sırasında da gündeme geldi. Anayasa Mahkemesi gerekçeli kararında tavrını açıkça ortaya koydu: "Parti kapatma davası bir ceza yargılaması değildir, bir tespit davasıdır."

Yargılanma yenilenbilir mi?

Yargılanmanın yenilenmesi sadece ceza yargılamasında geçerli bir usul kuralıdır. Anayasa Mahkemesi bunu bir ceza davası olarak kabul etmiyor. Mahkemenin önüne gelen davaları düzgenecek olursak, hangi ceza davası olabilir? Belki Yüce Divan. Bu çerçevede, onun dışındaki davalar ceza davası olarak değerlendirilemez. CMUK-327'de "yeni vakalar, yeni deliller ortaya çıkarsa" deniliyor. Bu kavram ceza dolayısıyla çok tartışılır. İki görüş var: Bir; somut bir olay olmasın gerekiyor. İki; acaba mahkeme bir içtihat değişikliği gerçekleştirirse, azılı hukuki apandan kararlarında değişiklik yaparsa, o zaman yargılama yenilenbilir mi?

Hangi hallerde yenilenir?

Yargılanmanın yenilenmesi sadece ceza yargılaması hukukunda olağüstü bir kanun yolu ve anlamı var: Her ceza davasının belli aşamaları vardır. Sadece, son soruşturma aşamasında davanın yeniden görülmesi istenebilir. Son soruşturmanın tekrarlanması... Ona hukukçular 'şüphenin geri gelmesi' derler. Ne demek bu? Bir ceza davasında bir kişi yargılandı ve mahkum oldu. Şüpheden ortadan kalktı. O kişinin suçlu olduğu konusunda kesin bir karar ortaya çıktı. Şüphenin geri gelmesi denildiğinde, o son aşamada ifadesine başvurulan kişilerden birinin bir süre sonra yalan söylediği ortaya çıkabilir veya toplanan kanıtlarla hukukun geçerli olmadığı konusunda ciddi deliller ortaya konabilir. Parti kapatma davasında şüphenin geri gelmesi teknik olarak mümkün değil. Yargılanmanın yenilenmesi şüphenin geri gelmesine bağlı. Ne diyeyiz Anayasa Mahkemesi, Siyasal Partiler Yasası'nın kullanılmasına göre "Komünist Parti izni kullanılmaz" dedi. Bu durumda şüphesi nasıl geri gelecektir?

AİHM kararının bir sonucu olmayacak mı?

Strasbourg Mahkemesi'nin bu davada söylediği çok açık: 11. maddede ihlal edildi. Neden? Örgütlenme hakkı. Niçin ihlal edildi? Çünkü bu parti henüz faaliyete geçmemiş bir parti. Tüzük ve programı çerçevesinde çalıştı. Yapılması gereken bir süre beklemek. "Bu tüzük ve programdaki prensipleri nasıl uygulayacağını görmek gerekir" dedi. İçin için taraflar, TBKP davasında tazminat taleplerini reddetti. Kişilerin mağdur olduğu iddiasına da kabul etmediler. Bu karardan kalkarak şüphenin geri gelmesi tezi, Anayasa Mahkemesi'ne kabul ettirilemez. Bu bir ceza davası değil. AİHM kararında şüphenin geri gelmesi anlamını taşıyacak hiçbir değerlendirme yok.

Anayasa Mahkemesi'nin tavrı ne olabilir?

Yargılanmanın yenilenmesi ceza davalarında geçerlidir

AİHM kararları iç hukukta infaz kabiliyetine sahip

RÖPORTAJ:
ABDULLAH MURADOĞLU

Avrupa Konseyi'nde kalmak isteyen AİHM kararlarına uymalı

Büyük bir ihtimalle iki paragraf yazacaktır. "Siyasi partilerin kapatılması Türk Anayasa hukuk sistemine göre bir ceza davası konusu değildir, bir tespit davasıdır. Yargılanmanın yenilenmesi olağüstü bir kanun yoludur ve sadece ceza davalarında geçerlidir. Onun için başvurunun reddine" diyecektir. Bu durum diğer parti kapatma davaları için de geçerli mi?

Durum başka bir davada farklı olabilir. TBKP'nin kapatılması sonucunda, başkanı ya da üyeleriyle ilgili bir ceza yaptırımı olmayı, yargılanmanın yenilenmesi istenebilir. Farklı olarak söyleyelim; herhangi bir parti kapatıldı ve kapatılmaya sebep olan kişilerin üyeleri düştü. Bu adamlar milletvekiliyse ve haklarında fetveler varsa, ve DGM'de yargılanmaya başlarsa, o zaman ortaya bir ceza davası çıkar. O zaman yargılanmanın yenilenmesi talep edilebilir. Yani, Anayasa Mahkemesi'nin kararı nedeniyle değil, sonuçları nedeniyle bir ceza davası ortaya çıkarsa. Bunun başvuru yeri de Anayasa Mahkemesi değildir. O kişiler nerede yargılandı ve mahkum edildiye, diyelim ki DGM ya

da üst derece mahkemesi olduğu için Yargıtay'a, orada talep edilmesi gerekiyor. TBKP davasında kişisel bir mağduriyet yok. Yargılanmanın yenilenmesi mekanizması örgütler için çalışmaz.

Bu apandan RP ile TBKP arasında benzerlik kurulabilir mi?

Teknik olarak mümkün değil. Çünkü durum farklı. RP kapatıldığı için doğrudan doğruya bazı haklarını kullanmaması, hatta büyük bir ihtimalle yargılanıp mahkum olacak kişiler var. O zaman ceza davası sözkö-

nusu olacaktır. Tabii ki yargılanmanın yenilenmesi talep edilebilir. İncal davasında AİHM, DGM'ler için "yanlış bir yargı yeri değildir" dedi. DGM'lerde mahkum olanlar temyiz aşamalarını beklemeden AİHM'ye gidebilirler mi?

Strasbourg'un İncal ile ilgili verdiği karardan sonra, bu karar geriyne yürür diyordular. Hayır. Bu konudaki ilk karar Strasbourg Mahkemesi 1998'de De Becker vakasında verdi. Hak ihlalinin iç hukukta giderilememesi durumunda 6 ay içinde başvuru yapılabilir. Bu kural kesin. Şimdi ne yapılabilir? DGM'de yargılanmış olan bir kişi doğrudan doğruya, iç hukuk yollarını tüketmeden, Strasbourg'a gidense ne olur? Kritik olay bu. Eğer DGM'ler gerçekten hukukun üstünlüğüne bağlı olarak değerlendirilen, bağimsız yargı yapan yerler sayılmasa, o zaman bir üst yargı yeri olan Yargıtay'dan bu kararın sonucunu beklemeden bir kişi kalkıp gider.

312. maddede bakımından kararın anlamı nedir?

İncal kararında ufak bir ayrıntı var: akademisyenlerin nedense gözünden kaçtı. Bu davada şöyle bir talep vardı: "312. maddede bundan sonra Türk iç hukukunda uygulanmasın." Bu madde hem sağ hem solu vurmuş iki yüzlü keskin bir Osmanlı kılıcı. İrkaslı, dinsel, sosyal nedenlerle ayrımcılık yapmak... Strasbourg: "Ben bu maddenin iç hukukta uygulanmasını engelleme yetkisine sahip değilim" diyor. O zaman basit bir mantık geçerli: 312. maddede uygulanmaya devam edecekse, yargıya göre bunu uygulayacak olan DGM'dir. O zaman DGM'ler çalışacak demektir. AİHM, 312 uygulanamaz dey-

AİHM kararları iç hukukta infaz kabiliyetine sahip mi?

Mahkeme "312. maddede Türk iç hukukunda uygulanamaz" şeklinde karar verseydi, o zaman DGM'lerin varlığı ciddi bir şekilde tartışılır. Ama "Ben yetkili değilim" diyor. O zaman kim bu yasa kuralını uygulayacak? DGM... Dendi ki, bu Şakik davasında uygulanabilir. Östelik iki şadeciyen bunu söyledi. Uygulanamaz. Çünkü Şakik ile İncal'ın suçlanma nedenleri farklı, kimlikleri farklı. Strasbourg Mahkemesi'nin söylediği, çok net değildir ama akademisyenlerin anlaması gerekirdi. Basit bir hukuk mantığı: "Eziz kişileri DGM'de yargılamak mümkün değildir, ama başkaları DGM'de yargılanabilir." Oyleyse DGM'ler yetki alanları biraz katlanarak varolmaya pekala devam edebilirler.

AİHM kararları iç hukukta infaz kabiliyetine sahip mi?

Avrupa Konseyi'nde olmayan düşünen bir ülke bu kararları yerine getirmek zorunda. Yoksa bu mekân dışına çıkartılır. Herkes, Strasbourg'daki mahkemeye 'Üsküdar'daki bir dava mahkemesi arasında fark olduğunu zanneder. Burada bir başama davasında karar verilirse, onu infaz etmek zorundasınız. Hayır diyemezsiniz. Strasbourg ya da Ankara'daki mahkemenin kararlarını tanımak arasında bir fark yoktur. Biz hâlâ "milli üsta" olayı kavramakta zorluk çekiyoruz. Bu küreselleşmede de, Avrupa Topluluğu'nda da AİHM'de de böyle. Hâlâ iç düzenimle ilgili kavramları bu "milli üstüleme" olayı çerçevesinde çözümlüyoruz. O farklı bir prosedür. Temyiz değişikliği zaman bu iç hukukla ilgili bir kavram. Millî üstülenen bir yargı yeri açısından iç hukukta kullanılan kavramların hiçbir anlamı yok. Bu kavramların geçerliliği kalmadı. Bu sözünü yürüt atmak gerekiyor. Ki Avrupa Konseyi'nin diğer üyeleri komisyonu "kabul edilebilirlik" raporu verdiği davalarda, mahkeme salıhanını bekletmeden gerekli düzenlemeleri yapıyorlar.

AIHM: Peygambere hakaret etmek ifade özgürlüğü kapsamına girmez

Emre Demir | Strasbourg

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM). Ali Rıza Ergüven'in Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e (sas) yönelik hakaretler içeren 'Yasak Tümceler' isimli kitabına ceza verilmesini doğru buldu. Her yıl birçok davada Türkiye'yi ifade özgürlüğü ihlalinin tazminatına mahkum eden AIHM yargıçları, dün önemli bir karara imza attı. Berfin Yayınevi'nin sahibi tarafından açılan davayı sonuçlandıran Mahkeme, Türkiye'nin kitabın ya-

zarını iki yıl hapse mahkum etmesini haklı buldu. 1993 yılında basılan kitapta, Hz. Muhammed'e yönelik hakaret içeren ifadeler kullanılıyordu. Ergüven, 1996 yılında dine hakaret gerekçesiyle yargılanarak 2 yıl hapse mahkum olmuş, karar para cezasına çevrilmişti. 'Yasak Tümceler'i yayınlayan Berfin Yayınevi, kararın ifade özgürlüğünü kısıtladığı gerekçesiyle Türkiye'yi Brüksel'e şikayet etti. AIHM, Türk mahkemesinin Ergüven hakkında verdiği kararın, ifade özgürlüğünü koruyan 10. maddenin ihlali olmadığını belirtti. **Devamı sayfa 2'de**

Zaman 14.9.2005

Peygambere hakaret ifade özgürlüğüne girmez

BİRİNCİ SAYFADAN DEVAM

Mahkeme, kamu huzurunu ilgilendiren konularda yargı müdahalesinin, "demokratik toplumların bir gereği" olduğunu vurguladı. Kararda, şöyle denildi: "Bu kitap, İslam peygamberi hakkında rahatsız edici ve provokatif düşüncelerin yanı sıra, hakaret amaçlı ifadeler de barındırmaktadır. Türk toplumu, diğer inançlara hoşgörülü yaklaşımlarına ve laiklik prensibine derin bağlılıklarına rağmen, kitabın bazı bölümlerini kendilerine yönelik haksız bir saldırı olarak algılayabilir."

Emniyet'ten 'davadan vazgeç' baskısı

Mersin Emniyeti'nin 1992 yılında gözaltına alındıktan sonra kendisinden haber alınmayan Namık Erkek'in yakınlarına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AIHM) açtıkları davadan vazgeçmeleri için polis tarafından baskı uygulandığı bildirildi.

Erkek'in gözaltında kaybedilmesiyle ilgili olarak AIHM'e açılan dava sürerken, Mersin polisi Namık Erkek'in ailesi üzerindeki baskılarını giderek artırdı. Geçtiğimiz mart ayında Namık Erkek'in, Mersin ve Diyarbakır'ın Bismil ilçesi Akbaş Köyü'ndeki yakınlarını davadan vazgeçmeleri yönünde baskı uygulayarak gözaltına alan polisler, AIHM'in uyarısı sonucu bir süreliğine vazgeçmek zorunda kaldıkları baskılarına yeniden başladı.

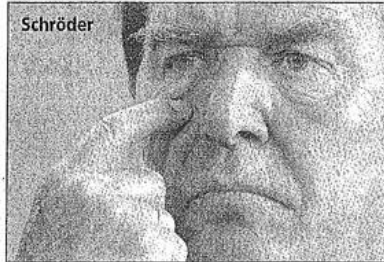
Erkek ailesinin avukatı Hamza Yılmaz tarafından hazırlanan ve Mersin Emniyeti'nin

savunmasındaki çelişkilere dikkat çeken savunmasının ardından, AIHM, Türkiye'den savunma istedi. Bunun üzerine Mersin polisi, Erkek ailesine davadan vazgeçmesi doğrultusunda baskı yapmaya başladı. Konu ile ilgili açıklamada bulunan Av. Yılmaz, 26 Eylül günü Namık Erkek'in abisi Mahmut Erkek'in Gündoğdu Mahallesi'ndeki evine sivil polisler tarafından baskın düzenlendiğini ve eşi Münevver Erkek'e fiili olarak saldırıldığını belirtti. Namık Erkek'in yakınlarına yapılan polis baskısının tam da AIHM tarafından Türkiye'den savunma istenildiği bir sırada turmandırılmasının düşündürücü olduğunu ifade eden Yılmaz, "Bu keyfi baskılar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırıdır. Bu nedenle Mersin Emniyeti'nin davadan vazgeçirme girişimi boşunadır" diye konuştu. ■ Ü. GÜNDEM / MERSİN 4-10-57

AIHM basın özgürlüğünü çığnıyor, itiraz edin

ALMANYA'nın önde gelen gazete ve yayınevi yöneticileri, basın özgürlüğünün korunması konusunda ağırlığını koyması için Başbakan Gerhard Schröder'e çağrıda bulundular. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, ünlülerin yaptıkları işlerin dışındaki fotoğraflarının ancak kendilerinin onay vermesi koşuluyla yayınlanmasını içeren kararının basın özgürlüğünü olumsuz yönde etkileyeceğine dikkat çeken Alman yayıncılar, Başbakan Schröder'e bir mektup yazarak, bu karara hükümet olarak resmen itiraz edilmesini istedikler. Schröder'e gönderilen mektuba, çeşitli dergi ve gazetelerin yayımlandığı Burda Yayınevi'nin sahibi konumundaki Hubert Burda, Bild

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, ünlülerin özel hayatıyla ilgili yayınlarda basına kısıtlama getiren kararı Alman yayıncıları ayağa kaldırdı. Başbakan Schröder'e mektup yazarak "Bu karar basın özgürlüğüne aykırıdır, hükümet olarak itiraz edin" çağrısında bulundular.

Gazetesi'ni de yayınlayan Axel Springer Yayınevi Yönetim Kurulu Başkanı Matthias Döpfner, Stern dergisinin de yayımlandığı Gruner und Jahr'ın yöneticisi Bernd Kundrun ile Spiegel'in yöneticilerinden Karl Dietrich Seikel'in aralarında bulunduğu çok sayıda yönetici imza koydu. Mektupta, "Hoşa giden şeylerin yayınlanmasına izin verilecek, ama ünlülerin hoşlanmadıkları şeyler kamuoyundan gizli tutulacak. Böyle bir basın özgürlüğü anlayışı olmaz" denildi. Mektupta ayrıca Avrupa İnsan hakları Mahkemesi'nin kararı ışığında ünlülerin medyayı istedikleri şekilde yönlendirebileceğine dikkat çekilirken, bunun da "Medya ile oyun oynamak" anlamına geleceği de belirtildi.

Hamza Yılmaz
30.8.2009

Prof. Çetin Özek, ceza yasaası taslağını değerlendirdi:

Yeni düşünce suçü yaratılıyor

Prof. Özek, ceza yasaası taslağıyla "otoriter sisteme uyumlu siyasal suçlar düzenlendiğini" ve taslahta "kaypak ifadeler kullanılarak" siyasal ortama göre değişen cezalandırma tehlikeleri yaratıldığını söyledi.

İSTANBUL (AA) — Ceza hukuku profesörü Çetin Özek, TCCK ön taslağını eleştirerek "Demokratik kurullarla bağlanmıyolar, otoriter jürüleme ve savcılık komisyonları, kişi özgürlüklerini kısıtlı olarak devlet koruması tanıyan anayasal sistemlere uyumlu siyasal suçlar düzenlenmiş, düşünce suçlarını yaygınlaştırmıştır" dedi.

Prof. Çetin Özek, a. a. muhabirime yaptığı açıklamada, taslağın gerekçesinde suç türleri ve ceza tcknljri açısından tartışılması gereken sayısız sorunlar olduğunu belirtti.

Taslağın, mevcut yasanın imamlık ve sistemi değerlendiren, şüphelilerin değerlendirilmesi, yeni suçlar eklenmesi, boşlukların doldurulması yolunda gidildiğini vurgulayan Prof. Özek, şöyle konuştu:

"İstadek, gerekçekte, Türk Ceza Kanunu nun alınması amaçlı eden bir yasa değişikliği taslağı niteliğindedir. Bu taslağın, yepyeni, milli, çağdaş ceza hukuku fikirlerini özümseyen bir ceza yasaasına ilişkin olduğunu kabul etmeye olanak yok."

Ön taslağın yasalaşması halinde, sistem karışıklığına yol açacağı savunan Prof. Çetin Özek, yurtdışındaki yasadaki bulunan suçların tamamının ve ceza miktarlarının değişirildiğini anlattı.

Prof. Çetin Özek, siyasal düşünce suçlarını yaygınlaştırmaya, basın yoluyla düşünce açıklama hakkını sınırlamaya yönelik yeni suç tipleri yaratıldığını kaydederek, önceki suçlarda ceza indirimi yapılırken, siyasal suçlarda indirim yerine, ceza artırılması ve kapazam genişletilmesine gidildiğini bildirdi.

Prof. Çetin Özek, taslağın "kaypak ifadeler" kullanıldığını belirterek, bununla siyasal ortam ve tutuma göre değişen suçlama cezalandırma tehli-

kesi yaratıldığını, kişi güvenliğinin zedelemesine yol açacak şekilde benzeri siyasal tutumun, suç sayılmasına kapı açıldığını iddia etti. Prof. Çetin Özek, şöyle dedi:

"Kapalı kapılar ardında hazırlanan ön tasarıdan, siyasal suç-ceza açısından başka bir şey de beklememek gerekir. Taslağın özgürlükleri sınırlayan yönelliğine şaymamak gerekir.

Güvenümüzün kurullarla bağdaşmayan, otoriteri kısıtlamaya devleti korumayı amaçlayan anayasal sistemle uyumlu siyasal suçlar düzenlenmiş, düşünce suçları ise muhafaza edilmiş bir yarı-yaygınlaştırmıştır."

Adalet Bakanı Sungurlu, yeni Ceza Yasası ön taslağını Cumhuriyet'e değerlendirdi

'Düşünce suçları olmalı'

Sungurlu'dan:

Pişmanlık yasaasının amacı suçu önlemek.

Yargıtay'a göre soy eylemlerinin fiili devleti yıkmaya yönelik.

141, 142 ve 163.

maddeler, buna biz malik değiliz, destekliyoruz.

İçli herhangi bir iyileştirme, düzeltme yok.

SUNGURLU — Çok suçladılar beni basın olarak bundan dolayı. Şimdi o meselede bizim takımımız belli. Yani ne söyleyeceğimize belli. Eleştiriyordunuz, ama biz Ceza Kanununda 141, 142, 163 biz bunlara malik değiliz. Destekliyoruz. Bunu söyleyince mesele bitiyor mu, bitmiyor mu? — **Yeni kaldırılmıyor musunuz?**

SUNGURLU — Kaldırılmıyor.

— Bir diğer şeytir. Zannediyoruz, onları destekliyoruz. Biz içli olarak tavrimiz koyuyoruz. Diyorum ki, bu şeylere katılmıyoruz. Şimdi iyileştirme diyecekler, bunlar bunlar fikir söylüyor deriniz, bu maddelerin kaldırılması gerekir, deriniz. Biz de diyoruz ki, düşünce mahkum edilemez diyoruz. Eyleme dönüştüğü zaman mahkum edilir. Kanununda ki bu maddeler düşünce ve eyleme dönüştüğü yer kilitli diyoruz, gibi siz de "yıkıcı" diyorunuz.

— Bir diğer şeytir. Zannediyoruz, onları destekliyoruz. Biz içli olarak tavrimiz koyuyoruz. Diyorum ki, bu şeylere katılmıyoruz. Şimdi iyileştirme diyecekler, bunlar bunlar fikir söylüyor deriniz, bu maddelerin kaldırılması gerekir, deriniz. Biz de diyoruz ki, düşünce mahkum edilemez diyoruz. Eyleme dönüştüğü zaman mahkum edilir. Kanununda ki bu maddeler düşünce ve eyleme dönüştüğü yer kilitli diyoruz, gibi siz de "yıkıcı" diyorunuz.

SUNGURLU — Biz Pişmanlık Yasası'ni getirtilik. Yani biz esda bu iş yapışımıza göre, burada bir başkanı yapmaya, yani bir

Mevduat faiz oranları 1-2 puan daha düştü

Istanbul Sinema

6 Şubat 1987
(Cumhuriyet)

CUMHURİYET'TEN OKURLARA...

OKAY GÖNENSİN

Sansürü Aşmak

Geçen yıl tüm dünyada basın özgürlüğü açısından hiç de iç açıcı bir yıl olmadı. Öldürülen gazeteci sayısı 19, kaçırılanlar ise 13. Tutuklanan gazeteci sayısı da 178. Ayrıca 40 gazeteci de görev yaptıkları ülkelerden sınır dışı edilmiş. Yalnız Meksika'da öldürülenlerin sayısı 1.5 yılda 12'ye ulaşmış, saldırıya uğrayanlar da 62'ye. Tayland'da artık gazetecileri korkutmak, vurmak için kiralık katiller tutuluyormuş... Bu iç karartıcı tablo uzayıp gider. Bu görünümü ve sansürü, dünyanın 36 ülkesinden gelen gazeteciler geçen hafta sonu Londra'da tartıştılar. Toplantıya Türkiye'den katılan Genel Yayın Müdürümüz Hasan Cemal, bugünkü yazısında çeşitli ülkelere gelen gazetecilerin verdikleri iç karartıcı örneklerden bazılarını aktarıyor. "Sansürü nasıl aşarız? İşte, neredeyse tüm dünyada gazetecinin temel sorusu bu. Sansürü aşmanın yeni yollarını aramak, gazeteyi kapattırmamaya çalışmak, olan bitenden insanları olabildiğince geniş biçimde bilgilendirmek... Ülkemizde de 12 Eylül sonrası yaşanan kimi örnekler hâlâ gözümüzün önünde. Hasan Cemal yarın da Berlin'de bir konuşma yapıyor, konu yine 12 Eylül'den günümüze gözlemler, anılar... Latin Amerika'da yaşananlara bakınca bizim deneylerimiz belki hafif kalıyor, ama hedef hiç sansürsüz bir demokrasi değil mi?"